

SISÄLLYS 1/2024

PÄÄKIRJOITUS

- 3 INGA SAIKKONEN JA HENRI VOGT
Vaalivuosi 2024 kansainvälisen demokraattisen maailmanjärjestyksen muutoksen ilmentäjänä

ARTIKKELIT

- 6 SANTTU RAITASUO, MATTI YLÖNEN JA HEIKKI HIILAMO
Lobbaus ja verosääntely:
suomalainen osinkoverotus eturyhmävaikuttamisen kohteena 2004–2014
- 31 JUSSI SYSTÄ
Liikaa demokratiaa?
Demokratia ja politiikka talouspolitiikan arviointineuvoston ja finanssipoliittisten neuvostojen perusteluissa
- 53 EERIK KIVILAHTI
Turvallisuuspolitiikka on politiikkaa – mutta missä mielessä?

KESKUSTELUA

- 77 KATARINA SJÖBLOM
Politiikka aktiviteettina:
Praxis, poiësis ja eleellisyyys Giorgio Agambenin ajattelussa
Lectio praecursoria

KIRJA-ARVIOT

- 82 MIKKO VESTERINEN
Jaana Kanninen & Sanni Seppo (toim.)
Huuto kaupunkiluonnon puolesta

ENGLISH ABSTRACTS

- 87 English Abstracts no 1:2024

SISÄLLYS 2/2024

PÄÄKIRJOITUS

- 93 HENRI VOGT OCH INGA SAIKKONEN
"Europa", Europaparlamentet och nya samhälleliga idéer

ARTIKKELIT

- 96 MATIAS HEIKKILÄ
Politiikan ja poliittisen tasapainoilua
Valtioneuvoston 16.3.2020 julkistamien koronatoimien (epä)poliittisuus
- 119 FANNY HATUNPÄÄ, MIKKO PUUSTINEN, JANNE SÄNTTI JA KREETTA KALSKE
Maailman paras ja romahduksen partaalla?
Retorinen analyysi koulushoppailu- ja eriytymiskeskustelusta Helsingin Sanomissa keväällä 2023
- 141 JANNE ZAREFF
Huumori eduskunnan täysistunnossa

KESKUSTELUA

- 164 TAPIO JUNTUNEN
Varjonyrkkeilyä Pohjolassa
Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella
Lectio praecursoria

KIRJA-ARVIOT

- 171 TIMO PANKAKOSKI
Kaarlo Tuori
Matti Wuori – Tapauskertomuksia Suomesta

ENGLISH ABSTRACTS

- 188 English Abstracts no 2:2024

SISÄLLYS 3/2024

PÄÄKIRJOITUS

- 181 HENRI VOGT JA INGA SAIKKONEN
Kulueräyliopisto

ARTIKKELIT

- 184 JOHANNA VUORELMA
"Elämme koko ihmiskunnalle ratkaisevia aikoja":
Presidentin kehystämismisvalta vuosina 2013–2024
- 206 ANTTI MOILANEN, JYRKI KAARTTINEN JA HEIDI ELMGREN
Laitaoikeiston koulutuspoliittisen ideologian jäljillä
- 231 FREDRIK MALMBERG OCH THOMAS KARV
Vem vill ha "superpolitiker"?
En studie om sambandet mellan tilltro till det politiska systemet,
politisk sofistikaion och synen på mandatakkumulering bland politiker.

KESKUSTELUA

- 262 KARI PALONEN
Tapani Turkka (28.2.1951–25.6.2024) in memoriam
- 267 VAPPU RENKO
Alueellisen kulttuuripolitiikan mahdollisuudet:
rakentuminen ja käytännöt Suomessa suhteessa Ruotsiin
Lectio praecursoria

ENGLISH ABSTRACTS

- 272 English Abstracts no 3:2024

SISÄLLYS 4/2024

PÄÄKIRJOITUS

- 277 INGA SAIKKONEN JA HENRI VOGT
Sosiaaliset normit, tieto ja demokratian vakaus

ARTIKKELIT

- 279 JON JÄRVINIEMI
Vastuulliset hallituspuolueet ja räyhäävä oppositio?
Hallitusvastuun vaikutus populistiseen puheeseen
- 303 JESPER EKLUND OCH MARINA LINDELL
Två språkgrupper, olika förtroende?
– En jämförande analys av det generaliserade förtroendet
hos den svensk- och finskspråkiga befolkningen i Finland

KESKUSTELUA

- 325 DANIEL INNERATY
Valta ja tieto tietämättömyyden yhteiskunnassa
- 334 HENRI VOGT OCH KIM ZILLIACUS
Partisystem, politiska klyftor och jämförande politik
Sten Berglund in memoriam

KIRJA-ARVIOT

- 340 EMILIA PALONEN
Demokratia ja yhteiskunta Unkarissa Orbánin kaudella:
kahden uutuuskirjan metaforien mukaan unkarilainen appelsiini
keitettiin hitaalla tulella, vaan onko uutta nousua näkyvissä?

ENGLISH ABSTRACTS

- 349 English Abstracts no 4:2024
- 351 KIRJOITTAJATIEDOT
- 354 TAPAHTUMAILMOITUKSET
- 357 KIRJOITTAJAOHJEET

Hyvä lukija, arvoisa Valtiotieteellisen yhdistyksen jäsen

Tämä *Politiikka*-lehden vuosikirja kokoaa yhteen vuoden 2024 vuosikerran numerot ja luo ajan-kohtaisesti katsausta siihen, millaisia keskusteluja politiikan tutkimuksessa on käyty kuluneen vuoden aikana. Painetun vuosikirjan lisäksi kirja julkaistaan ensimmäistä kertaa myös sähköisesti.

Vuodesta 1959 julkaistu *Politiikka* on yksi Suomen vanhimmista tiedelehdistä. Marraskuussa juhlistimme lehden yli 60 vuoden arkistojen avaamista. Olemme Valtiotieteellisen yhdistyksen johtokunnassa kovin ylpeitä siitä, että olemme saaneet nämä mittavat arkistot avoimesti uudelleen-julkaistuksi vuosikymmeniä jatkuneen ja monien panosta vaatineen digitointityön päätteeksi sekä päässeet juhlistamaan tieteenalan kannalta merkittävää hanketta.

Olemme siis avanneet lehden arkistot avoimiksi esimerkiksi opiskelijoille ja opetuskäyttöön, tutkijoille, asiantuntijoille, poliitikoille, medialle, kansalaisyhteiskunnan toimijoille, kriittisille kansalaisille ja aivan kaikille politiikan tutkimuksesta ja tutkitusta tiedosta kiinnostuneille. Tutkimustiedon tuomisella avoimeksi on myös tärkeä demokraattinen merkitys. Kotimaisilla tiedelehdillä on korvaamaton rooli korkeatasoisen tieteellisen keskustelun areenoina, elävän ja oma-kielisen sanaston ja käsitteistön käytössä ja uusintamisessa sekä tutkittuun tietoon perustuvien näkökulmien tuomisessa julkiseen keskusteluun.

Politiikka-lehden arkistot avaavat myös kiintoisan näköalan politiikan tutkimuksen historiaan ja henkilöihin. Kari Palosta lainaten vanhoista artikkeleista on mahdollista löytää näkökulmia, ”jotka haastavat nykytutkimuksen selviöitä tai nostavat unohdettuja teemoja debatin agendalle”.

Samalla tieteenalan historiaan on hyvä suhtautua kriittisesti reflektoiden ja pohtien, jääkö joku näkökulma tai ääni marginaaliin tai kokonaan nostamatta esiin. Arkistojen avaamisella paitsi kunnoitamme ja teemme näkyväksi *Politiikka*-lehden ja tieteenalan historiaa myös kutsumme nykytutkijoita olemaan osa tätä jatkumoa sekä nostamaan keskusteluun ajassa olevia ja teoretisointia vaativia teemoja ja kysymyksiä, moninaistamaan alaa, laajentamaan kirjoittajakuntaa, tuomaan esiin uusia näkökulmia, haastamaan ja näkemään toisin.

Politiikka-lehdellä aloittaa vuoden 2025 alussa uusi toimitus nykyisen toimituksen kauden tullessa päätökseen. Lämpimät kiitokset lehden väistyvälle valtakunnalliselle ja hienoa työtä tehneelle toimitukselle, päätoimittajille Henri Vogtille ja Inga Saikkoselle, toimitussihteeri Elmo Kalvakselle ja toimituspäällikkö Miika Salolle.

Vuosi 2024 on ollut VTY:lle tapahtumarikas. *Politiikan* arkistojen lisäksi olemme aloittaneet vanhan kirjasarjan teosten uudelleenjulkaisun edition.fi -alustalla. Poliitiikan tutkimuksen päivät pidettiin toukokuussa helteisessä Turussa, järjestimme syksyllä webinaarin Yhdysvaltain vaaleista, *Pro et Contra*-kirjasarjalta julkaistiin uusi teos *Reconfiguring EU Peripheries Political Elites, Contestation, and Geopolitical Shifts* ja *Politiikasta.fi*-verkkolehti jatkoi aktiivisena yleistajuisen keskustelun areenana.

Pohjoismaisen NoPSA:n kongressi pidettiin kesäkuun viimeisellä viikolla Bergenissä, Norjassa. Bergenissä oli mukana ensimmäistä kertaa myös suuren suosion saanut Early Scholars Network -työryhmä, jonka innoittajana on ollut VTY:n varhaisen uravaiheen tutkijoiden verkosto ja taustalla Suomen ESN-verkoston vetäjät.

NoPSA on tärkeä pohjoismaisen yhteistyön foorumi. On suuri kunnia saada toimia NoPSA:n puheenjohtajana seuraavan kolmivuotiskauden ajan. Myös NoPSA:n seuraava, vuoden 2027 kongressi järjestetään Suomessa.

Vuosi 2025 on juhlavuosi: NoPSA viettää 50-vuotisjuhliaan, ja VTY, joka on yksi tieteenalamme vanhimmista seuroista maailmassa, täyttää 90 vuotta. Tätä merkkipaalua on syytä yhdessä juhlaa, ja juhlavuoden tapahtumista tiedotamme pian lisää. Juhlallisuudet on hyvä aloittaa Poliitiikan tutkimuksen päivillä huhtikuussa Rovaniemellä, nähdään siellä!

Parhainta vuotta 2025 toivottaen

HANNA-MARI KIVISTÖ

Valtiotieteellisen yhdistyksen puheenjohtaja

YTT, yliopistonopettaja

Jyväskylän yliopisto

Lobbaus ja verosääntely

SANTTU RAITASUO, MATTI YLÖNEN JA
HEIKKI HIILAMO

Liikaa demokratiaa?

JUSSI SYSTÄ

Turvallisuuspolitiikka on politiikkaa

– mutta missä mielessä?

EERIK KIVILAHTI

1
2024

valtiotieteellisen
yhdistyksen
julkaisu

Vaalivuosi 2024 kansainvälisen demokraattisen maailmanjärjestyksen muutoksen ilmentäjänä

INGA SAIKKONEN
HENRI VOGT

Vuonna 2024 järjestetään ylimmän tason vaalit yli 60 maailman maassa ja Euroopan unionissa, joissa asuu yhteensä lähes puolet maailman väestöstä (Ewe 28.12.2023). Jotkut näistä vaaleista – tarkemmin sanottuna näytösvaaleista – järjestetään tänä vuonna kuitenkin myös autoritaarisissa valtioissa ja täysissä diktatuureissa kuten Venäjällä. Myös vakiintuneissa demokratioissa kuten Yhdysvalloissa ehdokkaina voi nyt olla demokratian perusarvoja avoimesti halveksivia poliitikkoja. Vaalivuoden 2024 voikin ajatella heijastavan kansainvälisen demokraattisen maailmanjärjestyksen muutosta viime vuosikymmeninä.

Kommunismin romahtamisen jälkeen 1990-luvun alussa demokraattisesta yhteiskuntajärjestyksestä näytti tulleen globaalisti vallitseva normi, demokratiaoptimismi vallitsi. Kymmenet entiset yksipuoluemaat ottivat käyttöön demokraattisen perustuslain ja säännöllisesti järjestettävät monipuoluevaalit, huipentaen jo 1970-luvulta alkaneen demokratisoitumisen kolmannen aallon (Huntington 1991). Jo ennen vuosituhannen vaihdetta oli kuitenkin nähtävissä, että muodollisesti demokraattiset instituutiot toimivat monissa maissa yhä autoritaarisemman poliittisen järjestelmän jonkinlaisina savuverhoina (Levitsky ja Way 2020). Esimerkiksi Venäjällä vaalien merkitys kansalaisten todellisten poliittisten arvojen välittäjinä väheni järjestelmän muuttuessa yhä autoritaarisemmaksi viimeistään 2000-luvun alusta alkaen.

Autoritaarisissa tai diktatuurisissa järjestelmissä pidettävät näytösvaalit eivät kuitenkaan ole täysin merkityksettömiä poliittisen järjestelmän vakauden kannalta. Niillä on tärkeä signaalointifunktio: erittäin korkeiden osallistumis- ja kannatusprosenttien ei ole tarkoitus olla varsinaisesti uskottavia, vaan viestittää vallanpitäjien kykyä kontrolloida valtion hallintokoneistoa (Magaloni 2006).

Vaikka Yhdysvaltain ulkopoliitiikan fokus on jo kauan sitten siirtynyt kansainvälisen demokration kehityksen tukemisesta esimerkiksi Kiinan suitsimiseen ja terrorismin vastaisiin toimiin (Levitsky ja Way 2020), on Yhdysvaltain marraskuussa 2024 käytävillä presidentinvaaleilla silti erittäin paljon merkitystä demokratian kehitykselle maailmassa. Esimerkillä johtamisen ajatus pätee myös valtiotasolla: hegemonisten suurvaltojen poliittisella järjestelmätyypillä on suuri vaikutus globaaliin järjestykseen (Boix 2011). Näyttää kuitenkin todennäköiseltä, että näissä vaaleissa republikaanipuolueen ehdokkaana on Donald J. Trump, joka edelliset presidentinvaalit hävittyään rikkoi demokratian vakauden kannalta keskeistä periaatetta vaalituloksen kunnioittamisesta. Se, että vakiintuneessa demokratiassa käytävässä vaalissa voi olla mukana tällainen demokratian perusteita avoimesti pilkkaava ehdokas, kertoo paljon siitä, kuinka kaukana olemme 1990-luvun alun demokratiaoptimismista.

Tälle kehityskululle on tietysti annettavissa lukemattomia syitä, arvojen muutoksen hitaudesta tulo- ja koulutuserojen syvenemiseen, länsimaisen liberaalidemokratian liiallisesta itseriittoisuudesta poliittikkayksilöiden kyseenalaiseen taitavuuteen ihmisten (epädemokraattisessa) mobilisoinnissa. Oleellista kuitenkin on, että syyt vaihtelevat maasta toiseen merkittävästi: yhtään

kaikenkattavaa syytä tuskin on nimettävissä ja yhdenkin maan sisällä syiden kehikko voi muuttua ajassa. Myös ratkaisut tai parannusesitykset ongelmiin ovat näin vääjäämättä vahvasti kontekstisidonnaisia.

Näiden erojen esiin tuomiseksi vuoksi tarvitaan edelleen paljon hienovaraista, ehkä nöyrääkin, demokratiatutkimusta, niin laajasti vertailevaa kuin aluetutkimusorientoitunutta. Yhteiskuntatutkimus pystyy hahmottamaan järjestelmään kohdistuvia uhkia ja mahdollisuuksia, niin kansalaisten kuin instituutioiden kannalta, ja myös osoittamaan esimerkkejä ja vertailukohtia demokratian periaatteita tinkimättömästi noudattavista järjestelmistä – niitäkin vielä onneksi on, tuoreitakin tulokkaita.

Toivottavasti demokratiatutkimuksen tuloksia osataan maailmalla lähikuukausina vahvasti lukea. Voihan vaalivuosi 2024 olla ratkaiseva globaalille demokratiakehitykselle tulevaisuudessa.

* * *

Tämän numeron kolmesta vertaisarvioidusta artikkelista kaksi ensimmäistä liikkuu osin samalla tutkimuskentällä. Santtu Raitasuo, Matti Ylönen ja Heikki Hiilamo analysoivat osinkoverotukseen liittyvää lobbausta Suomessa ja toteavat, että elinkeinoelämän lobbauksella tosiaanakin on ollut oleellinen merkitys alan sääntelykehikon kehityksessä. Yksi analyysin keskeisistä käsitteistä, sääntelykaappaus, on varmasti sellainen, että sitä voidaan hyödyntää monen muunkin kohteen tutkimisessa. Esimerkiksi Viktor Orbánin kaltaiset autoritaariset poliitikot yrittävät nimenomaan ottaa haltuunsa eri yhteiskunnallisten kenttien sääntelyn siten, että nuo kentät epäpolitisoituvat, kansalaiset eivät enää haasta niillä tehtyjä päätöksiä. Jussi Systä puolestaan tarkastelee artikkelissaan talouspolitiikan arviointineuvoston suhdetta demokratiaan. Systän näkemyksen mukaan arviointineuvoston taloustieteellinen teknokraattisuus ja käytännössä hallitseva julkisen talouden kurinalaisuusajattelu saattavat rajoittaa demokraattista puntarointia hyvän taloudenpidon suunta-aikeista.

Numeron kolmannessa vertaisarvioidussa tekstissä Eerik Kivilahti hahmottaa turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan käsitteen poliittisia ulottuvuuksia. Keskeiseksi kontribuutioksi nousee turvallisuuspolitiikan pilkkominen niin tila- kuin toimijakäsityksiin ja sekä ajan että tilan ulottuvuuksiin. Turvallisuuspolitiikka siis tapahtuu näiden välisessä vuorovaikutuksessa, ja kaikki eri ulottuvuudet olisi huomioitava analyysissa.

Numeron päättävät Katarina Sjöblomin kiinnostava väitösluento Giorgio Agambenin ajattelusta politiikan ja poliittisuuden suhteen sekä Mikko Vesterisen arvostelu Jaana Kannisen ja Sanni Sepon toimittamasta teoksesta, joka oivallisesti kuvaa kaupunkiluonnon suojeluun liittyviä paikallisia poliittisia konflikteja – ja usein rajalliseksi koettuja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia.

LÄHTEET

Boix, Carles. 2011. Democracy, Development, and the International System. *American Political Science Review* 105:4, 809–28. <https://doi.org/10.1017/S0003055411000402>

- Ewe, Koh. 28.12.2023. The Ultimate Election Year: All the Elections Around the World in 2024. *Time*. <https://time.com/6550920/world-elections-2024/> Viitattu 9.3.2024.
- Huntington, Samuel P. 1991. Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy* 2:2, 12–34. <https://doi.org/10.1353/jod.1991.0016>
- Levitsky, Steven ja Lucan Way. 2020. The New Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy* 31:1, 51–65. <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0004>
- Magaloni, Beatriz. 2006. *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and Its Demise in Mexico*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lobbaus ja verosääntely:

suomalainen osinkoverotus

eturyhmävaikuttamisen kohteena 2004–2014

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

SANTTU RAITASUO

MATTI YLÖNEN

HEIKKI HIILAMO

TIIVISTELMÄ

Suomalaista osinkoverotusta koskevaa lainsäädäntöä on luonnehdittu poikkeukselliseksi kansainvälisessä verrannossa, koska se kohtelee varakkaita veronmaksajia niin edullisesti. Osinkoverotusta koskevaa lainsäädäntöä on muutettu viimeisen kahden vuosikymmenen aikana useasti ja osinkoverotus onkin ollut intensiivisen poliittisen kamppailun kohteena. Tässä artikkelissa tutkitaan lobbauksen vaikutusta osinkoverolainsäädännön kehitykseen Suomessa vuosina 2004–2014. Artikkelissa kysytään, minkälaiset elinkeinoelämää edustavat toimijat ovat vaikuttaneet osinkoverolainsäädännön sisältöön ja mitä vaikuttamiskeinoja ne ovat käyttäneet. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa politiikan alasysteemien tutkimus. Pääaineistona käytetään 23 suomalaisen veroasiantuntijan haastatteluita, jotka ovat erilaisesta institutionaalisista rooleista seuranneet suomalaisen osinkoverolainsäädännön muutoksia. Lobbauksella on ollut keskeinen vaikutus osinkoverosääntelyn sisältöön tutkitulla ajanjaksolla. Erityisesti yrittäjälukettua edustava Suomen Yrittäjät -järjestö on onnistunut muokkaamaan sääntelyä tavoittelemansa suuntaan, vaikka sen ajamaa sääntelyä on kritisoitu niin sosiaalista oikeudenmukaisuutta kuin talouden kilpailukykyä painottavin argumentein. Tutkimuksessa todetaan osinkoverosääntelyssä olevan sääntelykaappauksen piirteitä, sillä yksityinen intressitaho on saanut omistajuuden tahoa koskevaan sääntelyyn.

Avainsanat:

vero-oikeus, lobbaus, verosuunnittelu, sääntelykaappaus, osinkoverotus

JOHDANTO

Veropolitiikka on keskeinen politiikan alue, joka on kuitenkin tyypillisesti jäänyt politiikan tutkimuksen katveeseen. Alan akateeminen tutkimus on viime aikoina laajentunut (Finér 2022; Raitasuo 2022; Raitasuo ja Ylönen 2022; Ylönen ym. 2020). Veropolitiikan ja erityisesti pääomatulojen verotusta ohjaavan politiikan tutkimus on erittäin tärkeää tilanteessa, jossa kasvava taloudellinen eriarvoisuus on noussut merkittäväksi akateemiseksi ja yhteiskunnalliseksi teemaksi Suomessa ja kansainvälisesti (Milanovic 2016; Kantola ja Kuusela 2019; Piketty 2016).

Yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja pääoman rakenteellisen vallan (Babic ym. 2022; Strange 1996) kasvu ovat alleviivanneet pääomatulojen verotuksen politiikan tutkimisen yhteiskunnallista tärkeyttä. Suomessa erityisenä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ajurina on toiminut kevyeen verotukseen perustuva osinkoverojärjestelmämme. Analysoimme tässä artikkelissa haastatteluaineiston avulla, miten elinkeinoelämän toimijat ovat vaikuttaneet osinkoverotusta koskevaan lainsäädäntöön. Tarkastelun teoreettisena kehyksenä käytetään sääntelykaappausta, joka viittaa sääntelyn kohteina olevien tahojen merkittävään valtaan määritellä itseään koskevaa sääntelyä. Kehitämme samalla sääntelykaappauksen tutkimuksen teoriapohjaa yhdistämällä siihen näkökulmia politiikkaverkostojen ja politiikan alasysteemien tutkimuksesta.

Osinkoverotuksen keveän verokohtelun taustan ja pysyvyyden syiden perkaaminen on kiinnostavaa siksi, että julkisessa keskustelussa Suomea usein pidetään korkean verotason maana. Verotuksen taso vaihtelee Suomessa kuitenkin merkittävästi verolajikohtaisesti. Työnteon ja kuluksen veroasteemme ovat kireämpiä kuin EU-maissa keskimäärin, mutta pääomatulojen verot ovat keskimääräistä EU-tasoa matalampia (Euroopan komissio 2022). Suomessa pörssiin listattomien yritysten jakamia osinkoja on verotettu poikkeuksellisen matalasti muihin Euroopan maihin verrattuna aina vuodesta 1993 asti. Osinkoveropolitiikka kytkeytyy sekä yritysten että pääomatulojen saajien verotukseen: verojärjestelmissä osakeyhtiöiden ja osakkaan verotus koordinoidaan tyypillisesti siten, että osinkoveron tasossa otetaan jotenkin huomioon jo yrityksen voitosta maksettu yhteisövero.

Listattomien yritysten kevyestä verotuksesta on käyty viime aikoina julkista keskustelua (esim. Finnwatch 2022; Hukkanen ja Raimoaho 2023), mutta mallin kehittymistä eturyhmävaikuttamisen näkökulmasta ei ole tutkittu. Yleisemminkin veropolitiikan tutkimus on pitkään painottunut merkittävilta osin verolainsäädännön ja sen tulkinnan analyysiin, *veropolitiikan* tutkimuksen sijaan. Veropolitiikan tutkimuksen tarvetta alleviivaavat lainsäädännölle perinteisesti asetetut ristiriitaiset tavoitteet politiikassa. Veropolitiikalla on tavoiteltu niin sosiaalisesti oikeudenmukaisen tulonjaon toteuttamista kuin talouskasvun edistämistä (Niskakangas 2011), ja kilpailevien poliittisten ideologioiden näkemykset oikeudenmukaisesta verojärjestelmästä ja verotuksen tasosta eroavat toisistaan merkittävästi (Murphy ja Nagel 2002). Näkemykset verotuksesta jakavat poliittisia puolueita, ja monet intressiryhmät lobbaavat itseään suosivaa verolainsäädäntöä. Monimutkaisena kokonaisuutena verosääntely on altista elinkeinoelämän eturyhmävaikuttamiselle. Sen hallitseminen edellyttää syvällistä juridista ja taloustieteellistä erikoistumista (Finér 2022).¹

Viime vuosina lobbaus on noussut voimallisesti suomalaiseen julkiseen keskusteluun samalla, kun akateeminen tutkimus lobbauksesta on kasvanut. Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi lobbaus-

toiminnan sääntelemättömyyteen ja lobbauksen ongelmallisia puolia hillitsevään sääntelyyn (Korkea-Aho ja Tiensuu 2018). Marinin hallituksen hallitusohjelmassa päätettiinkin niin kutsutun avoimuusrekisterin perustamisesta lobbauksen läpinäkyvyyden lisäämiseksi. Rekisteri otettiin käyttöön vuoden 2024 alussa. Avoimuusrekisterin valmistelun yhteydessä valmistunut selvitys (Hirvola ym. 2021) on yksi harvoja tutkimuksia, joka pyrkii antamaan kokonaiskuvan suomalaisesta lobbauksesta.

Tässä artikkelissa käsitellään suomalaista osinkoverosääntelyä koskevaa lobbausta. Lobbauksella tarkoitetaan tässä yhteydessä organisoitua vaikuttamista julkiseen päätöksentekoon tavalla, joka edistää lobbaajan tai hänen päämiehensä intressejä (Jaatinen 1999, Hirvola ym. 2021). Vaikka verolobbaus on suosittu tutkivan journalismin aihe (esim. Liski 2017), verosääntelyä koskevaa lobbausta on Suomessa tutkittu niukasti. Anders Blom (2018) on käsitellyt työmarkkinajärjestöjen valtaa suomalaisen veropolitiikan kentällä, ja Heikki Niskakangas (2011) on kirjoittanut elinkeinoelämän etujärjestöjen vaikutuksesta yhteisöveropolitiikkaan. Tutkimukset perustuvat osittain kirjoittajiensa omiin kokemuksiin veropolitiikassa. Lauri Finér (2022) on tuoreessa tutkimuksessaan osoittanut, kuinka elinkeinoelämän etujärjestöt ja verokonsulttiyhtiöt ovat vesittäneet aggressiivista verosuunnittelua torjuvia lakihankkeita. Kun työntekijäjärjestöjen veropoliittinen aktiivisuus on keskittynyt henkilöverotusta koskevaan sääntelyyn, on osinkoverotusta koskeva keskustelu jäänyt elinkeinoelämän järjestöjen kentäksi.

Kartoitamme, minkälaiset elinkeinoelämän toimijat vaikuttavat osinkoverotusta koskevaan lainsäädäntöön. Kysymme, minkälaista eturyhmävaikuttamista elinkeinoelämän etujärjestöt ovat kohdistaneet Suomessa osinkoverosääntelyyn vuosina 2003–2014, keskittyen erityisesti vuosina 2004, 2011 ja 2014 toteutettuihin lainsäädäntömuutoksiin. Käsittelemme myös osinkoverotusta pohtineiden lainvalmistelun asiantuntijaryhmien työtä ja arvioimme niiden merkitystä kotimaisessa osinkoveropolitiikassa suhteessa eturyhmävaikuttamiseen.²

Artikkeli etenee seuraavasti: Luku kaksi esittelee osinkoverotuksen keskeisiä piirteitä Suomessa. Luku kolme kattaa artikkelin teoreettisen viitekehyksen. Luku neljä erittelee tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineistomme, jota analysoimme luvussa viisi. Luku kuusi vetää yhteen analyysin tuloksia, ja luku seitsemän tiivistää artikkelin keskeiset johtopäätökset.

OSINKOVEROTUKSEN KESKEISET PIIRTEET SUOMESSA

Osinkoverotus on keskeinen verolaji Suomessa. Osinkojen keveää verotusta Suomessa selittää osinkoverotuksen tason sitominen siihen, onko osinkoa jakava yhtiö listautunut pörssiin. Listaamattomassa yhtiössä osakas voi nykyllä lainsäädännön perusteella vuosittain nostaa kahdeksan prosenttia listaamattoman yhtiön nettovarallisuudesta osinkona siten, että 75 prosenttia tästä summasta on verovapaata 150 000 euroon asti. Näin veroprosentiksi muodostuu noin kahdeksan. Osinkoverotus onkin Suomessa huomattavan edullista verrattuna palkkatulojen verotukseen, sillä mediaanituloinen suomalainen hukasta pidätetään veroa 29 prosenttia. (Konttinen 2019.)

Listaaamattomien yritysten edullinen osinkoverotus suosii palkansaajien sijaan perusteettomasti sellaisia verovelvollisia, jotka voivat ottaa tulonsa yrityksestä osinkotulona. Lisäksi sen katsotaan asettavan yrityksille vääristyneitä kannustimia käyttää varallisuuttaan. Yritysten ei esimerkiksi

kannata investoida tutkimukseen ja tuotekehitykseen, koska tämä ei välttämättä kartuta yrityksen nettovarallisuutta, josta huokeaa osinkotuloa voi nostaa. Tutkimus- ja kehitysmenoja voidaan toki aktivoida taseeseen, jonka ohella ne ovat tuloslaskennassa vähennyskelpoisia menoja. Verojärjestelmä kannustaisi kuitenkin paremmin tutkimukseen ja tuotekehitykseen, mikäli verotus ei olisi sidottu nettovarallisuuteen.

Listamattomien yritysten osinkoverotusta koskevaa lainsäädäntöä on muutettu Suomessa 2000-luvulla kolmesti, vuosina 2004, 2011 ja 2014. Suomalaista osinkoveromallia on kritisoitu laajasti erilaisissa valtiovarainministeriön asettamissa työryhmissä (VM 2002; 2010). Myös monet taloustieteilijät ja verotutkijat ovat arvostelleet osinkoveromallia (Harju ym. 2017, 80; Hyttinen 2019; Kalin ym. 2019, 50–58).

VEROLOBBAUS, POLITIIKKAVERKOSTOT JA POLITIIKAN ALASYSTEEMIT

Tarkastelemme tässä alaluvussa kahta lobbaustutkimuksen tutkimushaaraa. Ensimmäinen näistä tutkimusperinteistä ammentaa uusklassisesta taloustieteestä vaikutteita saaneesta sosiologian vaihdantateoriasta, joka kehittyi 1960-luvulla kuvaamaan lobbausta resurssien vaihdantana (Berkhout 2013). Taloustieteelliset vaikutteet liittyivät sekä ymmärrykseen yhteiskunnan luonteesta että ensisijaisena pidettyihin (kvantitatiivisiin) metodeihin. Tämän päivän tutkimuksessa nämä laajemmat teoreettiset vaikutteet näkyvät vaihtelevasti, sillä suuri osa tutkimuksesta julkaistaan artikkelimuodossa empiirisinä tapaustudokumentteina. Toisena lähestymistapana esittelemme kaksi laadullisesta politiikan ja hallinnon tutkimuksesta noussutta kehikkoa, jotka ohjaavat huomion hermeneuttisempiin tutkimusasetelmiin.

Vaihdantateoriaan nojaavassa lobbaustutkimuksessa lobbausta on kuvattu kaupankäyntinä, jossa poliitikot tai virkamiehet saavat taloudellisia etuja tai muita resursseja vastineeksi lobbaajalle edullisesta sääntelystä (Klüver 2013). Lobbaus esitetään vaihdantana, jossa keskeistä roolia näyttelevät huonosti suomeksi kääntyvät ”access-hyödykkeet” (Bouwen 2004). Esimerkiksi poliitikko voi saada vaalikampanjatukea tai lupauksen poliittisen uran jälkeisestä työpaikasta (Levine ja Forrence 1990). Saatua vastine voi olla myös julkista tukea poliitikon tavoittelemalle sääntelylle. Tähän teoreettiseen pohjaan nojaten on esimerkiksi analysoitu eroja eri eturyhmien resursseissa sekä heidän pääsyssään päätöksentekijöiden puheille (Hanegraaff ja Poletti 2021). Lobbaus on nähty myönteisenä, jos se tuottaa päättäjille tietoa sääntelyn vaikutuksista sen kohteina oleviin ihmisiin tai yrityksiin (Esterling 2009; Hall ja Deardorff 2006).

Tällaisessa lobbaustutkimuksessa on painotettu eroja yhteiskunnallisten ryhmittymien taloudellisissa resursseissa niiden edistäessä itselleen edullisen sääntelyn toteutumista lainsäädäntöprosesseissa (Godwin ym. 2013). Usein taloudellisesti vahvat tahot saavat ajettua omia taloudellisia etujaan lainsäädäntöprosessiin (Bouwen 2004). Tällaisen lobbaustutkimuksen ongelmana on sen ajoittain epäuskottava ihmiskuva, joka suhtautuu ihmisiin itsekkäinä voitontavoittelijoina (Bix 2019). Tutkimushaara ei aina riittävästi huomioi altruistista toimintaa tai laajempia yhtiöiden rakenteelliseen valtaan liittyviä kysymyksiä. Se ei myöskään aina anna riittävää painoarvoa ideologioille, arvoille ja vaikutusvaltaisten tahojen rakenteelliselle vallalle päätöksenteossa (esim. Babic ym. 2022).

Edellä kuvattu lobbaustutkimuksen haara on myös kehittänyt tutkimusta niin sanotusta *sääntelykaappauksesta* (Stigler 1971; Carpenter ja Moss 2013). Käsite yleistyi jo Yhdysvaltojen 1900-luvun vaihteen rosvoparonien aikakautena, ja esimerkiksi presidentti Woodrow Wilson hyödynsi sitä puheissaan (Posner 2013, 49). Erityisen merkittävään rooliin lobbaustutkimuksessa sääntelykaappaus nousi kuitenkin rationaalisen valinnan teorian ja peliteorian nousun kautta (peliteoriasta ks. Schirmacher 2015). Tähän liittyen taloustieteen Chicagon koulukunnan (ks. Van Horn ym. 2011) avaintutkijoihin kuuluneen Joseph Stiglerin (1971) panos oli erityisen merkittävä.

Sääntelykaappaus viittaa tilanteeseen, jossa sääntelyn kohteina olevilla yrityksillä tai teollisuuden aloilla on tosiasiallisesti suuri valta sääntelyn sisältöön niiden merkittävien lobbausresurssien vuoksi. Taloustieteen Chicagon koulukunnan tutkimusfokusta ja 1970-luvun Yhdysvaltojen yhteiskuntapoliittisia keskusteluja seuraillen Stigler keskittyi tutkimuksessaan paljolti monopolilainsäädännön kaltaisiin kysymyksiin esimerkiksi verotuksen sijaan. Usein sääntelykaappauksen tutkimus pelkistettiin laskennallisiin kaavoihin, jotka vaativat merkittäviä yksinkertaistuksia yhteiskunnan ja politiikan toiminnasta. Sääntelykaappausten tutkiminen vaatii nähdäksemme nyansoidumpaa otetta. Kuten Daniel Carpenter ja David A. Moss (2013, 10–11) toteavat:

Tarvitaan sääntelykaappaustutkimuksen uusi aalto, jotta voisimme ymmärtää paremmin, millä erityisten etujen vaikutusvalta käytännössä näyttää, mitä mekanismeja on jo olemassa tällaisen vaikutusvallan rajoittamiseksi ja missä olosuhteissa nämä ennaltaehkäisevät toimenpiteet toimivat hyvin tai huonosti.

Kehitämme tällaista lähestymistapaa eteenpäin tapaustutkimuksemme kautta. Sen käsittelyä varten on hyödyllistä erottaa heikko ja vahva sääntelykaappaus (emt., 11–12). Vahvassa kaappauksessa sääntely on siinä määrin yleisen edun vastaista, että kyseessä olevasta sääntelystä olisi parempi luopua kokonaan. Heikosta kaappauksesta on taas kyse, kun sääntelykaappauksen seurauksena yleinen etu kärsii, mutta sääntely silti jossain määrin edustaa myös yleistä etua lobbausta harjoittavan intressitahon tai yrityksen edun lisäksi.

Yleinen etu rinnastetaan sääntelykaappausta koskevassa kirjallisuudessa tyypillisesti äänestäjien enemmistön tahtoon (emt., 15). Vaihtoehtoisesti käsite ymmärretään hyvinvointitaloustieteen termin, jolloin se tarkoittaa koko yhteiskunnan hyvinvoinnin maksimoimista (emt.). Äänestäjien enemmistön tahdon täsmällinen määrittely on kuitenkin usein mahdotonta. Esimerkiksi Gallup-tutkimuksissa kysymyksenasettelulla voidaan merkittävästi vaikuttaa siihen, mitkä ulottuvuudet vastauksissa korostuvat (Hammersley ja Gomm 1997). Keskeistä sääntelykaappauksen tutkimuksessa onkin se, miten vaikutusvaltaiset eturyhmät onnistuvat muovaamaan mahdollisten politiikkavaihtoehtojen kokonaisuutta, niistä tehtyjä tulkintoja, sekä päätöksentekijöiden valintoja realistiseksi koettujen vaihtoehtojen välillä (vrt. Lukes 1974).

Tällaisten sääntelykaappauksen työkalujen ja mekanismien kartoittamiseksi on hyödyllistä ammentaa hallinnon ja politiikan tutkimuksen hermeneuttisemmista suuntauksista tilanteesta, jossa lobbauksen ilmiökenttä on laajentunut merkittävästi vuosikymmenten aikana. Kentän laajentuminen on heijastellut myös lobbauksen käsitteen kehitystä. 1960-luvulla se miellettiin kabinetti-

lobbaamiseksi, kun taas sitä seuraavina vuosikymmeninä on alettu korostamaan lobbausta yhä laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikuttamisen reittien moninaisuutta (Jaatinen 1999).

Tähän lobbaustutkimuksen kasvuun on liittynyt alan ”käytännöllinen käänne” (Adler-Nissen 2016). Perinteisesti määrällisten menetelmien ja tutkimusasetelmien hallitsema tutkimuskenttä on laajentunut samalla, kun ymmärrys lobbauksen muotojen ja toimijakentän moninaisuudesta on kasvanut (esim. Tyllström ja Murray 2019). Suomessa alan tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi viime vuosina suhteellista merkitystään menettäneen korporatistisen tutkimukseen (Vesa ym. 2018; Blom 2018). Tällä tarkoitetaan työmarkkinajärjestöjen vaikutusta politiikkaprosesseihin ja sääntelyn sisältöön. Juho Vesa ja kumppanit (2018) ovat toivoneet lisää tutkimusta suomalaisen lobbauksen erityispiirteistä. Lobbausta onkin viime vuosina käsitelty myös liittyen esimerkiksi politiikan kentällä toimiviin viestintätoimistoihin ja niiden kasvavaan vaikutusvaltaan (Lounasmeri 2018; Ylönen ym. 2022).

Politiikan tutkimuksessa lainsäädännön sisällön kehitystä selitetään esimerkiksi *politiikan alasysteemien* (Baumgartner ym. 2009) ja *politiikkaverkostojen* kautta (Rhodes 1997; Beyers ja De Bruycker 2018; van Waarden 1992). Nämä käsitteet tarjoavat hyödyllisen lähtökohdan lobbauksen moninaistuvan kentän hahmottamiseen. Politiikan alasysteemeillä tarkoitetaan sääntelyalueella vaikuttavaa toimijoiden kokonaisuutta. Alasysteemit voivat koostua niin sääntelyyn vaikuttamaan pyrkivistä julkisyhteisistä kuin yksityisistä yrityksistäkin (Sabatier ja Weible 2007). Alasysteemeihin voivat kuulua poliitikkojen ja lainsäädäntöä valmistelevien virkamiesten lisäksi esimerkiksi yksityiset yritykset ja niitä edustavat etujärjestöt. Toimijan institutionaalisen aseman sijaan keskeisiä ovat toimijoiden muodostamat strategiset liittoumat eli kannatuskoalitiot (*advocacy coalition*). Niitä pitävät koossa samankaltaiset intressit ja perusarvot, joiden pohjalta koalition jäsenet pyrkivät vaikuttamaan politiikkaan. Toimijat koordinoivat jossain määrin toimintaansa pidemmällä aikavälillä saavuttaakseen yhteisen tavoitteensa. Paul A. Sabatierin ja kumppanien kehittämässä lähestymistavassa olennaista on hahmottaa politiikan muutosta keskenään kilpailevien kannatuskoalitoiden toiminnan lopputuloksena, sen sijaan että keskityttäisiin kaikkiin tiettyssä alasysteemissä toimiviin instituutioihin ja yksilöihin. (Sabatier 1998).

Politiikkaverkostojen tutkimus kasvoi 1990-luvulla tilanteessa, jossa perinteiset korporatistiset mallit eivät enää kuvanneet riittävällä tarkkuudella politiikan todellisuutta. Tällä käsitteellä viitataan verkostoihin, joissa toimivia poliitikkoja, virkahenkilöitä ja etujärjestöjen edustajia sitovat yhteen riippuvuussuhteet. Virkahenkilöt tarvitsevat legitimitettä, tukijoita ja tietoa toimintansa tueksi, sekä tukea päätösten toimeenpanossa. Eturyhmien vaikutusvalta riippuu näkyvyydestä ja pääsystä vaikuttamaan politiikkanteon prosesseihin. Poliitikot ovat yhtäältä vaikuttamisen kohteena, toisaalta riippuvaisia verkoston muiden osapuolien osaamisesta. Verkostoja voidaan erotella toisistaan esimerkiksi niiden sisältämien toimijoiden määrän, tarkoituksen, rakenteen, järjestäytymisen asteen, toiminnan sääntöjen sekä valtasuhteiden perusteella. Lisäksi voidaan tehdä erotte-luja avoimen asiaverkoston, hieman suljetumman politiikkayhteisön, sekä suljetun ”rautakolmion” välillä (van Waarden 1992; Ruostetsaari 1992, 182–221).

Verosääntelyn ja siihen vaikuttavien toimijoiden voidaan katsoa muodostavan yhden politiikan alasysteemin, jonka sisällä muodostuu kilpailevia kannatuskoalitioita ja verkostoja. Alasysteemiin kuuluvat poliittiset puolueet, valtiovarainministeriön keskeiset virkamiehet ja verolainsäädännön toimeenpanosta vastaava verohallinto. Lisäksi mukana on edunvalvontajärjestöjä, kuten Elinkeino-

elämän keskusliitto, Keskuskauppakamari, Suomen Yrittäjät, Perheyritysten liitto, Veronmaksajien keskusliitto ja kansalaisjärjestö Finnwatch (Niskakangas 2011; Blom 2018; Finér 2022). Osaa politiikan alasysteemien toimijoista ajaa tietty yhteiskuntapoliittinen näkemys. Toisia motivoi lisäksi pyrkimys edistää jäseniensä taloudellisten etujen mukaisen sääntelyn toteutumista (Levine ja Forrence 1990). Alasysteemeillä on voimaa, sillä politiikkaprosesseihin vaikuttaminen vaatii erikoistumisesta kumpuavaa teknistä tietoa ja verkostoitumista (Sabatier 1998). Verosääntelyn tekninen pohja koostuu etenkin oikeustieteellisestä ja taloustieteellisestä tiedosta. Matti Ylönen ja kumppanit (2020) ovat kuvanneet, kuinka taloustieteellisen tiedon merkitys on kasvanut suomalaisessa veropolitiikassa 2000-luvulla oikeustieteilijöiden vaikutusvallan vähentyessä.

Tässä tutkimuksessa käsitellään osinkoverotusta koskevaa lobbausta laajemman veropolitiikan alasysteemin yhteydessä. Tutkimuksessa arvioidaan veropolitiikan eturyhmävaikuttamista kriittisen lobbaustutkimuksen teoriakehyksestä käsin. Tarkastelu keskittyy elinkeinoelämän ja sen intressejä ajavien eturyhmien toimintaan (Elinkeinoelämän keskusliitto, Keskuskauppakamari, Suomen Yrittäjät, Perheyritysten liitto ja Veronmaksajien keskusliitto).

AINEISTO JA MENETELMÄT

Lobbaus ja verolainsäädäntö muodostavat eräänlaisen ”mustan laatikon”, jota on vaikea tutkia yksinomaan kirjallisten lähteiden avulla. Lobbausta tiedetään esiintyvän, mutta sen muoto ja vaikutukset pakenevat katsetta. Tapaustutkimukset ovat hedelmällinen lähestymistapa lobbaukseen ja verolainsäädäntöön liittyvien politiikkaverkostojen ja politiikan alasysteemien tutkimiseen, mahdollistaen näiden teorioiden testaamisen käytännössä. Tapaustutkimuksemme on *kriittinen tapaustutkimus*. Sen avulla voidaan testata vakiintunutta teoriaa samalla, kun tutkittavasta teemasta saadaan uutta tietoa (Yin 2009, 40–41).

Tutkimushaastattelut voivat tarjota merkittäviä näkökulmia lobbaukseen, ja tämä tutkimus perustuu 23 suomalaisen yhteisöveropolitiikan kehitystä seuranneen veroasiantuntijan puolistrukturoituun haastatteluun. Haastateltaviksi on valittu suomalaisen yhteisöveropolitiikan keskeisiä vaikuttajia. Haastateltavien joukossa on tutkijoita, virkamiehiä, eduskuntapuolueiden poliittisia avustajia ja yksityisen puolen veroasiantuntijoita. Haastatteluista 21 tehtiin vuonna 2019 ja kaksi keväällä 2021. Haastatteluaineistoa kertyi 303 sivua. Haastatteluaineistoa analysoidaan temaattisen sisällönanalyysin keinoin. Siinä aineistosta tunnistetaan aluksi aineistoa ohjaavat perusajatukset, joiden avulla lähdetään hahmottamaan teemaan liittyvää kokonaisuutta (Tuomi ja Sarajärvi 2018).

Haastatteluilla selvitimme, minkälainen tutkimustieto on ohjannut kotimaista yhteisöveropolitiikkaa. Haastatteluissa keskityimme erityisesti lainvalmistelussa käytettyjen asiantuntijaryhmien työn merkitykseen veropolitiikassa. Haastateltavat ovat toimineet erilaisissa institutionaalisissa asemissa, ja räätälöimme kysymyksiä haastateltavan taustan mukaan. Yleisempien yhteisö- ja osinkoveropolitiikan teemojen lisäksi käsitelimme haastatteluissa lobbauksen merkitystä yritysten verosääntelyssä. Näiltä osin luotasimme, mitkä tahot ovat vaikuttaneet osinkoverosääntelyn sisältöön erityisesti ajanjaksolla 2003–2014. Osa haastateltavista nosti osinkoveroihin liittyvän lobbauksen

oma-aloitteisesti esiin yleisempiin yhteisöveropolitiikan tutkimusteemoihin liittyen, osalta haastateltavista kysyimme nimenomaisesti lobbauksesta. Kaksi keväällä 2021 tehtyä haastattelua käsitelivät yksinomaan lobbausta. Haastatteluista osa on haastateltavan pyynnöstä anonymisoitu. Haastateltavat ja heidän institutionaaliset asemansa listataan artikkelin lopussa (LIITE 1).

Haastateltavat edustavat kattavasti suomalaisia veroasiantuntijoita. Haastatteluja tulkittaessa on kuitenkin otettava huomioon, että verotuksessa asiantuntijuuden ja -osaisuuden raja voi olla varsin hämärä. Osinkoveropolitiikan ja siihen liittyvän elinkeinoelämän eturyhmävaikuttamisen laajemman kuvan saamiseksi haastatteluaineistoa on täydennetty lainvalmistelua varten nimitettyjen asiantuntijatyöryhmien raporteilla (VM 1985; 2002; 2010). Täydensimme kuvaa osinkoveropolitiikasta ja siihen liittyvästä lobbauksesta myös relevanteilla media-aineistoilla.

SUOMALAINEN YHTEISÖ- JA OSINKOVEROTUS 1980- JA 1990-LUVUILLA

Tässä luvussa luodaan katsaus suomalaiseen yhteisöveropolitiikkaan 1980-luvulta lähtien. Näin voidaan ymmärtää, miten 2010-luvulla luotuun osinkoverojärjestelmään päädyttiin. Osinkoverojärjestelmä muodostuu yhtiön maksamasta verosta (yhteisövero) sekä osingonsaajien maksamasta verosta (osinkovero). Suomalaiselle yhteisöverotukselle oli 1980-luvulla leimallista verokantojen korkeus ja veropohjan aukollisuus. Suomessa oli 1980-luvun alussa noin 60 prosentin yhteisöverokanta, jota laskettiin 50 prosenttiin vuonna 1986. Yritykset hyötyivät kuitenkin lukuisista verosuunnittelukeinoista, joilla ne alensivat huomattavasti tosiasiallista yhteisöveroaan. Suurimmat suomalaiset pörssiyritykset onnistuivat usein välttämään yhteisöverot kokonaan. Esimerkiksi vuonna 1985 maksoi 32 suurimmasta pörssinoteeratusta teollisuusyrityksestä yhteisöveroa vain 13 yhtiötä (VM 1985, 16).

Näistä piirteistä huolimatta ajan poliittinen ilmapiiri tuki korkeaa yhteisöverokantaa (Niskakangas 2019). Kuten haastateltavamme toteaa, veropolitiikka kytkeytyi tuolloin läheisesti laajempaan teollistumiseen tähdänneeseen yleiseen talouspolitiikan strategiaan. Verojärjestelmää rakennettiin niin, että talouden rahavirtoja saatiin kanavoitua mahdollisimman tehokkaasti investointeihin (Haastattelu 2019g). Osinkoa saavilla luonnollisilla henkilöillä oli tuolloin mahdollista saada osinkotulosta verohuojennuksia. Osinkotuloja verotettiin yhdessä ansiotulojen kanssa progressiivisen veroasteikon mukaan. Verotutkimuksessa keskusteltiinkin 1980-luvulla siitä, miten Suomessa saataisiin toteutumaan edes yhdenkertainen osinkotulon verotus, vaikka muodollisesti samaan aikaan oli voimassa kaksinkertainen osinkotulon veromalli (Myrsky 1988; Andersson 1994).

Suomessa toimeenpantiin vuonna 1989 verouudistus, jonka yhtenä tavoitteena oli tukkia verolainsäädännön aukkoja ja vähentää yritysten kannustimia verosuunnitteluun. Samalla alennettiin yhteisöveron tasoa. Uutta veromallia kutsuttiin yhteisöveron hyvitysjärjestelmäksi. Siinä yhtiön liiketuloksestaan maksama vero huomioitiin osakkaalle maksetun osingon verotuksessa. Sekä ansiotulojen että pääomatulojen verotus oli edelleen pääsääntöisesti progressiivista. Suurituloisen osingonsaaja joutui järjestelmässä periaatteessa maksamaan reilusti lisäveroa yhteisön maksaman yhtiöveron lisäksi. (Niskakangas 2017.)

Osinkoverotus muuttui dramaattisesti Esko Ahon johtaman lama-ajan hallituksen vuoden 1993 verouudistuksessa, joka eriytti ansiotulojen ja pääomatulojen verotuksen. Pääomatuloverotuksen progressio poistettiin. Uudistus yhdenmukaisti myös yhteisöverotuksen ja pääomatulon verotusta asettamalla molemmat verokannat 25 prosenttiin. Vuosien 1989 ja 1993 verouudistukset johtivat yhdessä osakeyhtiöistä nostettavien osinkojen huomattavan edulliseen verotukseen varakkaille osingonsaajille. Verouudistuksen jälkeen yhteisövero ja osingosta maksettava pääomatulovero olivat samansuuruisia. Suurituloiset osingonsaajat eivät joutuneet enää maksamaan osinkoveroa, koska yhtiö oli jo maksanut samansuuruisen yhteisöveron. Vuoden 1993 uudistusta suunnittele massa olleen haastateltavamme mukaan kummassakaan verouudistuksessa ei alun perin ajateltu, että osingoista tulisi näin ollen verovapaita, vaikka se olikin näiden kahden verouudistuksen lopputulos (Niskakangas 2019).

Vuoden 2004 osinkoverouudistus ja Arvelan verotyöryhmä

Veropoliittinen toimintaympäristö muuttui merkittävästi Suomen liittyttyä Euroopan yhteisöön vuonna 1995. SDP:n Paavo Lipposen johtama laajapohjainen hallitus (1999–2003) oli vallassa, kun valtiovarainministeriö asetti 2001 työryhmän kartoittamaan suomalaisen verojärjestelmän uudistamistarpeita sekä kansainvälisen verokilpailun että EU:n kehityksen valossa. Päämääränä oli verojärjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyyn turvaaminen ottaen samalla huomioon verojärjestelmän yleinen hyväksyttävyys (VM 2002, 9). Lasse Arvelan johtamassa työryhmässä oli mukana virkamiehiä, vero-oikeustieteilijöitä, taloustieteilijöitä ja elinkeinoelämän etujärjestön edustaja. Työryhmältä haluttiin konkreettisia ehdotuksia veropoliittiseen päätöksentekoon.

Arvelan työryhmän selvitys oli varsin kriittinen silloista osinkoverojärjestelmää kohtaan, koska se johti poikkeuksellisen matalaan verotasoon. Suomalainen malli, jossa yhtiön voitostaan maksuma vero hyvitetiin täydellisesti osingonsaajan verotuksessa, oli kansainvälisesti harvinainen. EU-maista sitä käytti Suomen lisäksi vain Kreikka. Osinkovero määräytyi monimutkaisen laskentamallin perusteella, jossa osinkoveron määrään vaikuttivat yrityksen nettovarallisuus, maksettavan osingon suuruus ja se, oliko yhtiö pörssissä vai ei. Valtiovarainministeriön työryhmämuistio totesi: ”Kun kyseessä on pääomatulona verotettava osinko, eli pörssiyhtiöstä saatu osinko tai pääomatulona verotettava listaamattoman yhtiön jakama osinko, osinkotulon kokonaisverokohtelu on Suomessa EU-maiden alhaisinta” (VM 2002, 79).

Listaaamattoman yhtiön jakaman osingon kokonaisverokohtelun taso riippui osakeyhtiön nettovarallisuuden määrästä ja osingonsaajan marginaaliveroasteesta. Kuitenkin työryhmän mukaan listaamattomienkin yhtiöiden tuloista maksettiin vain harvoin korkeaa marginaaliveroa, koska yrittäjät saattoivat osingonjaon mitoittaa ja nettovarallisuutta säätelemällä saavuttaa optimaalisen osinkoveron tason. Työryhmä piti listaamattomien yritysten osinkoverotusta oikeudenmukaisuusongelmana, koska monissa tilanteissa osinkotulo on taloudelliselta luonteeltaan hyvin lähellä palkkatuloa, mutta näitä tulolajeja verotettiin varsin eri asteisesti. Esimerkiksi osakeyhtiömuodossa toimiva yrittäjä saattoi usein valita sen välillä jakaako hän voittovarats itselleen osinkona vai nostaako ne palkkana (VM 2002, 39.)

Työryhmässä neuvoteltiin, tulisiko sen ehdottaa siirtymistä kaksinkertaiseen osinkoverotukseen Ruotsia mukaillen vai Saksan tyyliin osittain verovapaaseen osinkomalliin (Niskakangas 2019). Työryhmä päätyi esittämään osinkoverotusmallia, jossa siirryttäisiin osakeyhtiön jaetun

voiton kahdenkertaiseen verotukseen perustuvaan osinkoverojärjestelmään. Tämä oli osa laajempaa yhteisöverotusta koskevaa muutosehdotusta: työryhmä ehdotti myös varallisuusverosta luopumista ja yhteisöverokannan ja pääomatulojen 25 prosentin verokannan alentamista prosenttiyksiköllä (VM 2002).

Verotyöryhmän raportti julkaistiin marraskuussa 2002, noin puoli vuotta ennen eduskuntavaaleja. Raportin osinkoverotusta koskevat ehdotukset saivat puolueilta kielteisen vastaanoton. Verotyöryhmän jäsenenä toimineen haastateltavamme mukaan tälle merkittävä syy oli Suomen Yrittäjien lobbausvoima (Niskakangas 2019). Heti raportin julkaisemisen jälkeen kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä ilmoitti, että kokoomus ei tule lähtemään mukaan sellaiseen hallitukseen, joka alkaa verottaa osinkoja (HS 2002). Seuraavan vuoden helmikuussa STT uutisoi keskustan, kokoomuksen ja SDP:n puheenjohtajien luvanneen lopullisesti haudata Arvelan työryhmän osinkoveromallin (STT 2003). Puoluejohtajien julkinen irtautuminen osinkoveromallista tapahtui Suomen Yrittäjien järjestämässä veropaneelissa, joka edelsi saman vuoden eduskuntavaaleja. Tämän irtioton tapahtuminen lobbausjärjestön järjestämässä julkisessa keskustelutilaisuudessa symboloi etujärjestön lobbausvoimaa, sillä etujärjestö laatii koreografian järjestämäänsä paneelikeskusteluun. Yrittäjien kätilöimä irtautuminen mallista voidaankin katsoa onnistuneeksi operaatioksi tyrmätä asiantuntiatyöhön perustunut Arvelan työryhmän osinkoveroesitys.

Vaikka Arvelan työryhmän osinkoveromalli joutui poliitikkojen epäsuosioon, paineet muuttaa osinkoverosääntelyä kasvoivat, koska veroasiantuntijat alkoivat pitää vanhaa osinkoveromallia enenevässä määrin EU-oikeuden vastaisena (Niskakangas 2019; Haastattelu 2019a). EU-tuomioistuimien antoikin lopulta vuonna 2004 päätöksen, joka vahvisti tämän näkemyksen (Helminen 2014, 326). Yleisellä tasolla kotimaisen lainsäädännön yhteensopivuus EU-oikeudellisen sääntelyn kanssa on tosin usein tulkinnanvaraista, ja se voi toimia yhtenä poliittisena argumenttina muiden joukossa (Haastattelu 2021a).

Kotimainen lobbaustutkimus (Jaatinen 2003; Finér 2022; Ylönen ym. 2020) on esittänyt lobbausten olevan tehokkainta politiikkaprosessin alkuvaiheessa – näin kävi nytkin. Matti Vanhasen hallitusta oltiin muodostamassa 2003. Keskustan kansanedustaja Olavi Ala-Nissilä johti hallitusneuvotteluissa verotyöryhmää. Veropolitiikan kentän lobbausjärjestöistä erityisesti pienempiä ja keskisuuria yrittäjiä edustava Suomen Yrittäjät oli ollut aktiivinen osinkoveroasiassa keskustan suuntaan (Niskakangas 2019; Haastattelu 2019a). Suomen Yrittäjät vaativat, että aiemman EU-oikeuden vastaisen mallin korvaava uusi veroratkaisu olisi osinkoverotuksen osalta yhtä edullinen kuin vanha yhtiöveron hyvitysjärjestelmä. Keskusta hyväksyi tämän (Niskakangas 2019). Muiden elinkeinoelämää edustavien lobbausjärjestöjen mielenkiinto listaamattomien yhtiöiden osinkoverotussääntelyä kohtaan oli laimeampaa, koska ne keskittyivät edistämään yhteisöverokannan laskua. Veropolitiikassa perinteisesti vaikutusvaltaiset Keskuskauppakamari sekä Elinkeinoelämän keskusliitto eivät keskittyneet listaamattomien yritysten osinkoverovapauteen. Elinkeinoelämän keskusliiton lobbauspyrkimykset kohdistuivat osinkoverotuksen sijasta yhteisöveron laskuun (Haastattelu 2019a).

Keskustan veropolitiittisessa toiminnassa mukana ollut Heikki Niskakangas suunnitteli Suomen Yrittäjien esittämien reunaehtojen puitteissa osinkoveromallin, jossa listaamattomista osakeyhtiöistä voi nostaa 100 000 euroa osinkoa vuodessa verovapaasti. Ennen hallitusneuvotteluihin lähtöä keskustan delegaatio pyysi haastattelemamme Niskakankaan mukaan uudesta veromallista hyväksyntää Keskuskauppakamarilta ja Suomen Yrittäjiltä. Molemmat hyväksyivät

mallin. (Niskakangas 2019.) Hallitusneuvotteluissa verovapaan osingon määrää laskettiin kuitenkin keskustan ehdottamasta määrästä 90 000 euroon. Useat haastateltavamme korostavat vero-oikeustieteilijöiden vaikutusta Suomen veropolitiikkaan 1980- ja 1990-luvuilla (Pekkanen 2019; Haastattelu 2021b). Vuoden 2003 osinkoveromallin suunnitteluun osallistunut Niskakangas kuitenkin joutui edistämään omien veropoliittisten näkemystensä vastaista osinkoveropolitiikkaa, sillä hän on myöhemmin profiloitunut yhtenä tuolloin luodun mallin keskeisenä kriittikkona.³

Matti Vanhasen vuoden 2003 hallitusohjelmaan ei sisällytetty yksityiskohtaisia päätöksiä osinkoveromallin muutoksesta. Sen sijaan kirjattiin yleisluontoisesti, että osingot saatetaan osittain kahdenkertaisen verotuksen piiriin pk-yritysten ja niiden maksamien osinkojen verotusta kuitenkin kiristämättä, minkä lisäksi luovutaan yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä (VNK 2003, 11–12). Myös yhteisöverokannan alentamisesta sovittiin hallitusohjelmassa. Näiden veromuutosten tarkemmista yksityiskohdista kirjattiin päätettävän samana vuonna tehtävän erillisselvityksen perusteella. Vuoden 2003 lopulla uutisoitiin Vanhasen hallituksen tehneen yksityiskohtaisia päätöksiä yhteisö- ja osinkoverotuksen muutoksista (HS 2003). Pörssiosakkeiden verovapaudesta luovuttiin siten, että pörssiyhtiöiden osingot tulivat 70-prosenttisesti pääomaveron alaisiksi. Listaamattomien yritysten omistajille tuli sen sijaan osinkoihin maksimissaan 90 000 euron vuotuinen verovapaa osuus. Verovapaa osuus laskettiin, siten että se oli 9 prosenttia yrityksen nettovarallisuudesta. Näin ollen maksimisumman saaminen edellytti miljoonan euron varallisuutta yritykseltä.

Vuoden 2004 verouudistuksessa oli merkittävää se, että listaamattomien osinkojen uudessakin veromallissa säilyivät vanhan osinkoveromallin kritisoidut piirteet. Uusi malli suunniteltiin nimitäin ajatuksella, että sen täytyy olla yhtä edullinen osinkojen saajille kuin vanha malli (Niskakangas 2019). Lobbauksessa on esitetty, että olemassa olevan sääntelyn puolustaminen eturysämaivaikuttamisen keinoin on pääsääntöisesti helpompaa kuin sääntelyn muuttaminen (Klüver ym. 2015). Sääntelymuutokset vaativatkin enemmän resursseja ja tukijoita kuin vallitsevan sääntelyn ylläpitäminen (Baumgartner ym. 2009).

Hetemäen verotyöryhmä

Valtiovarainministeriö asetti 18.9.2008 työryhmän, jonka tehtäväksi tuli arvioida talouden toimintaympäristön aiheuttamia verojärjestelmän muutostarpeita. Työryhmän mukaan muutostarpeita aiheutui esimerkiksi väestön ikääntymisestä, talouden globalisoitumisesta, sekä osaamisen ja aineettoman pääoman kasvaneesta merkityksestä talouskasvun tekijöinä (VM 2010, 5). Työryhmä käsitteli laajasti yhteisö- ja osinkoverotuksen kysymyksiä (VM 2010, 23–27).

Raportissaan työryhmä kritisoi laajalti vuonna 2004 luotua listaamattomien yhtiöiden osinkoveromallia. Ensinnäkin työryhmän mukaan osinkoveromallilla oli kielteinen kannustinvaikutus yritysten investointeihin. Osinkoveromallissa osakeyhtiö tarvitsi miljoonan euron nettovarallisuuden, jotta siitä voitiin nostaa maksimaalisesti verovapaita osinkoja. Kun yhtiö tekee investointeja, vaikuttavat erityyppiset investoinnit eri tavoin yrityksen nettovarallisuuteen. Järjestelmä kannustaa yhtiöitä investoimaan kulumattomaan omaisuuteen, kuten arvopapereihin, pörssiosakkeisiin ja kiinteistövarallisuuteen. Yrityksillä on vähäisempi kannustin tehdä kuluja laite- ja koneinvestointeja, koska ne poistuvat kirjanpidollisesti kartuttamasta yhtiön nettovarallisuutta sijoitusomaisuutta nopeammin. Osinkoveromalli ei myöskään kannusta yrityksiä

tuotekehitykseen, sillä taseeseen aktivoituja tuotekehityksen menoja ei lueta lainkaan yhtiön nettovarallisuuteen.

Hanketta varten haastattelemamme asiantuntija kuvaa työryhmän kireää tunnelmaa, kun Suomen Yrittäjät kävivät puhumassa oman osinkoveromallinsa puolesta. Työryhmän jäsenenä toiminut Niskakangas suhtautui erään haastateltavamme mukaan hyvin kriittisesti Suomen Yrittäjien argumentteihin. Yrittäjillä oli mukanaan veronkantotilaston pohjalta laskettu markkinointituote nimeltään ”yrittäjien tulot – ja verot”. Sen avulla järjestön edustaja argumentoi, että monet yrittäjät maksavat enemmän veroja kuin palkansaajat keskimäärin.⁴

Verotyöryhmä myös teetti empiirisiä selvityksiä osinkoverojärjestelmän luomien kannustimien vaikutuksista yritysten toimintaan. Selvityksissä saatiin näyttöä siitä, että listaamattomien yhtiöiden verotus on ohjannut yritysten osinko-, investointi- ja rahoituspäätöksiä. Yhden työryhmän teettämän selvityksen mukaan noin 40 prosenttia listaamattomista yhtiöistä jakoi juuri 9 prosenttia vastaavan tuoton verran osinkona vuotuisesti osakkailleen (VM 2010, 24).

Hetemäen työryhmä suositteli vuonna 2004 voimaan tulleesta osinkoveromallista luopumista ja siirtymistä osinkoverotuksessa niin sanottuun normaalituottomalliin. Työryhmän ehdotuksessa listaamattomien osakkeiden osinkojen verovapaasta osuudesta olisi pääosin luovuttu ja osingot olisivat olleet pääsääntöisesti veronalaista pääomatulua. Listaamattomien yritysten osinkoverotuksen kiristämisen ohella työryhmä myös ehdotti yhteisöverokannan alentamista neljällä prosenttiyksiköllä 26 prosentista 22 prosentin suuruiseksi. Verotuksen kehittämistyöryhmä perusteli ehdotusta siirtää verotuksen painopistettä yhtiöiden verotuksesta kohti yhtiöiden omistajien verotusta, sekä verojärjestelmän kansainvälisellä kilpailukyvyllä.

Osinkoverotukseen vaikuttaminen 2013–2014

Kesäkuussa 2011 aloitti Jyrki Kataisen hallitus, johon kuuluivat kokoomus, SDP, RKP, vihreät, vasemmistoliitto ja KD. Hallitusneuvotteluissa tehtiin hallitusohjelmakirjaus osinkoverotuksen muuttamisesta ja yhteisöverokannan laskemisesta prosenttiyksiköllä 25 prosenttiin (VNK 2011). Näiden kirjausten perusteella hallitus kiristi listaamattomien yhtiöiden osinkoverotusta vuonna 2011 laskemalla verovapaan osingon enimmäismäärää 60 000 euroon. Samalla yhteisöverokantaa laskettiin 24,5 prosenttiin puolellatoista prosenttiyksiköllä. Hanketta varten haastateltu asiantuntija kuvaa vuoden 2004 verouudistuksen johtaneen siihen, että jokavuotisessa hallituksen budjetinteossa on matalampi kynnyks muuttaa osinkoverotusta säätelemällä verovapaan osingon euromääräistä suuruutta (Haastattelu 2019e).

Kataisen hallituksen verouudistukset jatkuivat vuonna 2013. Yhteisö- ja osinkoverotuksen muuttamisen valmistelu aloitettiin uudelleen valtiovarainministeriössä vuoden 2013 alkupuolella (Haastattelu 2019b). Ministeriössä valmisteltiin verouudistusta tekemällä osinkoveromalleja erilaisilla parametreilla, joita esiteltiin poliitikoille. Ministeriön valmistelemat osinkoveromallit perustuivat osittain Hetemäen verotyöryhmän suosituksiin. Malleista myös pyydettiin vaikutusarvioita valtion taloudelliselta tutkimuskeskukselta (VATT). Virkamiesvalmistelun mallit eivät kuitenkaan kelvanneet poliitikoille ja myöhemmin siirryttiinkin poliittisvetoiseen valmisteluun, jossa poliitikot lähettivät erilaisia osinkoveromalleja valtiovarainministeriöön arvioitavaksi. Virkahenkilöiden tehtävänä oli arvioida minkälaisia vaikutuksia osinkoveromalleilla olisi erilaisten veronmaksajaryhmien ja valtiontalouden kokonaisuuden kannalta. Virkahenkilöt saivat arvioitavakseen erilaisia

osinkoveromalleja aina kehysriiheen saakka. Kuten haastattelemamme virkahenkilö toteaa, heidän valmistelemansa mallit ”eivät kelvanneet, ja siirryttiin poliittisen tai poliittisvetoiseen valmisteluun. Eli sieltä tuli esityksiä malleista, joita meidän haluttiin arvioitavan.” (Emt.)

Kehysriihipäätös 21.3.2013

Vuotuisessa kehysriihessään hallitus sopii valtiontalouden tulo- ja menokehyksestä, eli siitä mitä mihin valtio käyttää rahaa ja mistä rahat otetaan. Kehysriihi muodostaa erityisen, nopeatempoisen politiikan teon areenan. Kehysriihien merkitys hallituksen päätöksen teossa on kasvanut 2010-luvun puolestavälistä alkaen. Haastateltaviemme mukaan kehysriihen merkitystä kasvattivat edellä kuvattujen hallituspohjaan liittyvien hankaluuksien lisäksi myös lobbareiden näkemys herkullisimmista vaikuttamisen paikoista. Yhden haastattelemamme virkahenkilön mukaan suora lobbaus näkyy ministeriötä enemmän poliittisissa puolueissa (Haastattelu 2019g). Toinen haastattelemamme virkahenkilö analysoi nyansoidummin, että ”lobbarit operoivat enemmän suoraan poliitikkojen suuntaan, ja poliitikot ovat enimmäkseen yhteydessä meidän vero-osaston päällikköön. Sitä kautta se tulee sitten alaspäin sinne rivitasolle” (Haastattelu 2019b). Ministeriöissä merkitystä onkin myös virkahenkilön asemalla, kuten kolmas haastateltavamme huomioi: ”Mä olin tietysti nuori valmisteleva virkamies, että ei minulle tullut semmosta tunnetta, et sillon olisi yritetty voimakkaasti vaikuttaa”⁵.

Hallitus teki lopulta osinko- ja yhteisöverotuksen uudistamista koskevan päätöksen 21.3.2013 kehysriihessä. Kun aiemmassa mallissa oli 60 000 euron vuotuinen katto verovapaille osingoille, niin uudessa mallissa listaamattoman osakeyhtiön osinkoja olisi voinut nostaa ilman rajoituksia aina 7,5–8 prosentin verolla, kunhan osingon määrä ei ylitä kahdeksaa prosenttia yhtiön nettovarallisuudesta. Kehysriihen päätös merkitsi osinkoverotukseen huomattavaa kevennystä, josta hyötysivät erityisesti kaikkein varakkaimmat osinkoveron maksajat. Samalla yhteisöveroa päätettiin laskea 20 prosenttiin, mutta pörssiosakkeiden osinkoverotusta kiristettiin.

Prosessia seuranneen poliittisen taustavaikuttajan mukaan listaamattomien osinkojen verotusta koskevassa päätöksessä kuului pyrkimys tukea eri tavoin eri kokoisia yrityksiä. Yhteisöveron alennus hyödytti suuryrityksiä, kun taas listaamattomien yritysten osinkoverokevennys auttoi pienempiä yrityksiä (Haastattelu 2019c). Tällainen osinkoveroalennuksen kehystys syntyi lobbauksen seurauksena (emt.), mutta sille löytyi myös vahvaa poliittista tukea. Juuri kokoomuksessa hallituksen veropäätös nähtiin ”kruununjalokivenä”, tavoitteiden täytenä toteutumisena (emt.).

Hallituksen kehysriihipäätöstä koskeneessa tiedotustilaisuudessa SDP:n valtiovarainministeri Jutta Urpilainen kuvaili, kuinka ”verovapaita osinkoja ei enää tässä maassa makseta” (Sutinen 2013). Vaikka tämä teknisessä mielessä piti paikkansa, tosiasiaa listaamattomien yritysten osinkojen verotus keveni erityisesti varakkaiden osingonsaajien osalta entisestään. Kokoomus sai siis tahtonsa läpi. Kuten haastateltavamme toteaa, ”kokoomuksellehan se oli iso tavote – ja silloiselle valtionvarainministeri Urpilaiselle taas todella vaikea poliittinen prosessi” (Haastattelu 2019c).

Kehysriihen päätös herätti runsaasti julkista keskustelua. Helsingin Sanomissa osinkoveropäätöstä kuvattiin ”rikkaimpien lottovoittona”, josta hyötyvät eniten ne suomalaiset, joilla on omistusta suurissa listaamattomissa yrityksissä (Silfverberg 2013a). Vero-oikeuden professorit Esko Linakangas, Marjaana Helminen ja Heikki Niskakangas kritisoivat osinkoveropäätöstä (HS 2013). Kritiikin kovuus oli ymmärrettävää: sen lisäksi että valmiiksi varakkaat pääomatulojen saajat

hyötyivät merkittävästi, oli uudistus sen neuvottelijoillekin teknisesti hankala kokonaisuus. Neuvotteluihin osallistuneen haastateltavamme mukaan hallitusjohtajien ”sekstetissä kaikki osapuolet eivät olleet ihan ymmärtäneet, mitä olivat päättämässä ja minkälaisia elementtejä, parametreja uudistukseen kuului” (Haastattelu 2019c).

Myös päätöksestä tiedottamista moitittiin. Hallitus tiedotti sen tekemän yhteisöveronalennuksen vähentävän verotuloja 960 miljoonaa, ja menojen leikkauksista ja verotuloista kertyvän 600 miljoonaa. Näiden lukujen tueksi ei kuitenkaan esitetty tarkkoja vaikutusarvioita (Sutinen 2013; Ylönen ym. 2020). Julkisessa keskustelussa hallituksen päätöstä kritisoitiin erityisesti vasemmistopuolueiden keskuudessa. Kritiikki kohdistui SDP:n Jutta Urpilaiseen. Sen polttopisteessä oli kehysriihipäätöksen yhteisö- ja osinkoveropäätösten epäedullisuus puolueelle.

Pian kehysriihen jälkeen vasemmistoliiton puheenjohtaja Paavo Arhinmäki ilmoitti vastustavansa yhteistä päätöstä. Hallitus päättikin Arhinmäen aloitteesta lisätä kehyspäätökseensä varauksen, jonka mukaan yritys- ja osinkoverotuksessa on tarvittaessa ryhdyttävä ”lisätoimiin”. Myöhemmin hallitus teki uuden osinkoverotusta koskevan päätöksen, jonka mukaan huokean verotuksen osingoille asetettiin 150 000 euron raja. Uudessakin osinkoveropäätöksessä valtiovarainministeriön virkamiesten näkemykset erosivat poliitikkojen säättämästä mallista. VM suositteli osinkojen veroasteen nostamista, mutta hallitus asetti kevyesti verotetuille osingoille euromääräisen katon (Silverberg 2013b).

Mediassa uutisoitiin myöhemmin laajasti poikkeukselliseksi luonnehdittujen kehysriihineuvotteluiden kulkua. Helsingin Sanomissa kerrottiin hallituksen päätöksen perustuneen elinkeinoelämän etujärjestöjen lukuihin. HS:n mukaan VM ja VATT toimittivat hallitukselle luonnoksia erilaisista osinkoveromalleista kehysriihen aatonaattona 19. maaliskuuta (Silverberg 2013b). Luonnoksissa ei ollut suurille perheyriyksille hyvin edullista osinkoveromallia.

HS:n lähteiden mukaan hallituksen kehysriihessä tekemän osinkoveropäätöksen pohjana käytetyt luvut tulivat päähallituspuolue kokoomuksen papereihin elinkeinoelämän taustajärjestöiltä. Osinkoveropäätöstä hiottiin hallituspuolueiden puheenjohtajakuusikon voimin kehysriihen aattona, kun papereihin ilmaantui erään hallituslähteen mukaan ”muualla laskettuja lukuja”. HS:n haastatteleman virkamiehen mukaan ”yllättäen” hallituksen pöydälle ilmaantuneiden lukujen vaikutuksista ei ollut käytettävissä riittäviä laskelmia (Boxberg ym. 2013). Uusien lukujen ilmaantuminen hämmensi HS:n käyttämän lähteen mukaan valtiovarainministeriön virkamiehistöä, eikä se pystynyt arvioimaan niiden vaikutuksia (emt.). Usean haastattelemamme lähteen mukaan hallituksen kehysriihipäätöksessään 21.3.13 käyttämä osinkoveromalli tuli Suomen Yrittäjiltä (Niskakangas 2019, Haastattelu 2019d).

Mediassa esitettiin pian kehysriihipäätöksen jälkeen, että kaikki hallituspuolueiden ministrit eivät olisi ymmärtäneet tekemiensä osinkoveropäätösten vaikutuksia. Lainsäädäntöprosessissa mukana ollut haastateltavamme esitti kuitenkin, että valtiovarainministeri Urpilaisen lisäksi myös pääministeri Kataiselle oli yllätys, mitä valitut osinkoverotuksen parametrit käytännössä tarkoittavat (Haastattelu 2019d). On tavallista, että verolobbarit ovat yhteydessä ministereihin ja he esittävät näille omia ehdotuksiaan veromuutoksista ja näiden vaikutusarvioita. Haastattelemamme lähteen mukaan ministerien tulisi kuitenkin tarkistuttaa lobbareilta saamansa vaikutusarviot, ja hankkia niistä ulkopuolinen arvio ennen kuin lukuja käytetään verouudistuksessa. Kehysriihipäätöksessä näin ei kuitenkaan toimittu. (emt.)

Lobbauksen hyötyjä perustellaan sillä, että päätöksentekijät voivat paremmin toteuttaa tavoittelemansa politiikkaa. Toisaalta edellä kuvattu tapahtumaketju kuvasi asetelmaa, jossa poliitikot päätyvät edistämään edunvalvontajärjestölle edullista politiikkaa omien tavoitteidensa vastaisesti. Näin voi käydä tilanteissa, joissa poliitikoille toimitettu tieto on puolueellista (Klüver 2013).

YHTEENVETO

Suomen osinkoveromallissa pörssiin listaamattomien yritysten jakamia osinkoja on verotettu eurooppalaisessa vertailussa poikkeuksellisen kevyesti. Asiantuntijat ovat eri yhteyksissä esittäneet mallin muuttamista (VM 2002; 2010; Harju ym. 2017, 80; Hyttinen 2019; Kalin ym. 2019, 50–58). Useiden haastattelemiemme asiantuntijoiden mukaan kotimaisen osinkoveromallin muuttaminen on vaikeaa tai mahdotonta, koska mallia puolustavilla etujärjestöillä on ollut niin vahva omistajuus osinkosääntelyyn (Niskakangas 2019; Haastattelu 2019f; Haastattelu 2021a). Veropoliittikkaa eri rooleista tarkastelleen haastateltavamme mukaan:

[Osinkoverotuksesta] on tullut liikkuva palapeli, mikä on helppo ja otollinen myös politikoinnille. Totta kai poliitikkojen pitääkin politikoida, mutta verojärjestelmän pysyvyyden ja ennustettavuuden kannalta ollaan tilanteessa, että joka vuosi voidaan katsoa puhtaalta pöydältä, et miten prosentit, euromäärät ja normaalituottoprosentit elävät, että pitäisikö sitä [normaalituottoprosenttia] vähän alentaa. (Haastattelu 2019e.)

Veropoliittisessa lobbauksessa tärkeimpiä kohteita ovat valtiovarainministeriön johtava virkamieskunta ja eduskuntapuolueet (Haastattelu 2021a). Osinkoverosääntelyssä puolueisiin kohdistuva lobbaus on kuitenkin ollut tärkeämmässä roolissa ja menestyksekkäämpää. Haastattelemamme virkahenkilön mukaan ”poliitikoilla on erilaisia sidosryhmiä, joiden kanssa he keskustelevat asioista” sen sijaan, että ”he tukeutuisivat pelkästään omaan virkakuntaansa tehdessään päätöksiä” (Haastattelu 2019b). Osinkoverosääntelyssä yksi erittäin keskeinen sidosryhmä on ollut Suomen Yrittäjät. Osinkoveromalli suunniteltiin alun perin 2004 Suomen Yrittäjien määrittämien ehtojen puitteissa, minkä lisäksi etujärjestö oli merkittävässä roolissa osinkoveromallin uudenkin version valmistelussa 2013. Huomionarvoista on, että Suomen Yrittäjät on onnistunut vaikuttamaan osinkoverosääntelyyn kahden veropoliitikaltaan jossain määrin erilaisen profiilin omaavan valtapuolueen kautta, keskustan avulla 2005 ja kokoomuksen kautta 2013. Eräs haastateltavamme pohtiikin, että ”on hyväksyttävämpää poliittisesti kuunnella pienten yrittäjien edustajien ääniä, kun kukaan ei oikein voi tunnustaa kannattavansa suuryrityksiä” (Viherkenttä 2019).

Suomen Yrittäjien vaikutusvaltaa osinkoverotukseen voidaan ymmärtää pohtimalla sitä, mitä järjestö tarjoaa vastineeksi poliitikoille, niiden noudattaessa järjestön veropoliittisia tavoitteita. Kuten luvussa kaksi totesimme, lobbaus ymmärretään usein vaihdantana, jossa lobbaava taho saa poliitikoilta etujensa mukaista sääntelyä vastineena erilaisista resursseista (Binderkrantz ym. 2015). Lobbarit voivat antaa poliitikoille taloudellisia tai tiedollisia resursseja. Lisäksi lobbarit

voivat edesauttaa äänestäjien tuen löytymistä sääntelyhankkeelle (Klüver 2013). Näin ymmärrettynä lobbauksen mahdollisuuksia voi kasvattaa myös suomalaisen veropoliittisen tiedontuotannon ohuus.

Haastattelemamme virkahenkilön mukaan Suomessa veropoliitiikan tiedontuotannon pohja on monelta osin kapeampi, kun verrataan vaikka samankokoisiin Norjaan tai Tanskaan, puhumattaakaan Ruotsista (Haastattelu 2019g). Keskustan veropoliittisessa päätöksenteossa mukana ollut Niskakangas selittää yrittäjien valtaa puolueeseen sillä, että keskustan kansanedustajien vaalikulujen maksajina on yrittäjiä (Niskakangas 2019). Lobbarijärjestön tuki poliitikoille voi selittyä myös sillä, että julkisuudessa tuetaan puolueen linjaa, kun se on lobbarien tavoitteiden mukainen (Baumgartner ym. 2009). Tämäkin voi osaltaan selittää etujärjestön menestystä vaikuttamisessa, sillä järjestö saa näkemyksiään usein esiin julkisessa keskustelussa. Toisekseen etujärjestön merkitystä voidaan ymmärtää poliittisella pelitilanteella. Kokoomus ja keskusta ovat kilpailleet pienyrittäjien äänistä, ja tämän vuoksi ne ovat tahtoneet noudattaa yrittäjäjärjestön toiveita osinkoverotuksessa (Niskakangas 2019).

Lobbauksen vaikutusta osinkoverosääntelyyn voidaan selittää myös poliittisten puolueiden kapealla vero-oikeudellisella osaamisella, joka tekee niistä alttiimpia erilaisten intressitahojen lobbaukselle. Sääntelyalueen kompleksisuus on yksi lobbauksen vaikutusmahdollisuuksia lisäävä tekijä (Klüver 2013). Osinkoverosääntely on muodostanut varsin monimutkaisen kokonaisuuden, jonka verovaikutusten hahmottaminen on hankalaa (Haastattelu 2019d). Haastattelemamme poliittisen avustajan mukaan puolueiden vero-osaaminen on ollut monesti varsin puutteellista, ja veroalan lobbarit vievät tämän vuoksi poliitikkoja ”kuin litran mittaa” (Haastattelu 2021a). Puutteellisen osaamisen vuoksi läpi voi mennä ”simppli slogan-argumentaatio, joita yritetään syöttää poliittiselle kentälle sen perusteella, mikä saadaan kuulostamaan hyvältä” (Viherkenttä 2019). Osaamattomuus veroasioissa koskee niin poliitikkoja, kuin monesti puolueissa työskenteleviä avustajiaakin. Osasyynä on verojuridisen koulutuksen puute (Haastattelu 2021a). Toisaalta puolueet myös oma-aloitteisesti haluavat kuulla erityisesti niitä lähellä olevien etujärjestöjen edustajien näkemyksiä siitä, minkälainen veropoliitiikka olisi etujärjestöjen kannalta tavoiteltavaa (emt.).

Poliittisia puolueita altistaa veropoliitiikassa lobbaukselle myös se, että niillä ei monesti ole kovinkaan selkeää veropoliittista linjaa monissa kysymyksissä (emt.). Puolueilla on varsin erilaisia veropoliittisen päätöksenteon kulttuureita, ja eri puolueiden osalta vaihtelee suuresti se, mikä taho tai toimija käyttää veropoliitiikassa valtaa (Haastattelu 2019d; Haastattelu 2021a). Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliitolla ja Keskuskauppakamarilla on ollut vahva merkitys kokoomuksen veropoliittisissa linjauksissa (Niskakangas 2019). Joissain puolueissa taas yksittäisillä verotukseen erikoistuneilla kansanedustajilla on ollut merkittävä rooli, kuten keskustassa Esko Kivirannalla ja Olavi Ala-Nissillä. Vuodesta 2003 kansanedustajana toiminut verojuristitaustainen Kiviranta mainitaan keskustan merkittävimpana verovaikuttajana (Niskakangas 2019; Haastattelu 2021b). Muissakin puolueissa on ollut yksittäisiä verotukseen erikoistuneita kansanedustajia.

Osinkoverosääntelyä selittävänä tekijänä voidaan pitää myös julkista intressiä ajavien etujärjestöjen puutetta yhteisöveropoliitiikassa. Vaikka tutkimanamme ajanjaksona osinkoverosääntelyä on kritisoitu tutkijoiden ja journalistien toimesta, lobbarijärjestöjen osalta tilanne on ollut toisenlainen: juuri mikään etujärjestö ei lobbaa osinkoveron korotusten puolesta (Haastattelu 2021a; Haastattelu 2021b).

Verolainsäädäntö muodostaa säännöt verorasituksen jakautumisesta veronmaksajien kesken. Häviäjiä suomalaisessa osinkoverosäätelyssä ovat olleet veronmaksajat, jotka eivät voi nostaa edullisesti verotettuja osinkotuloja listaamattomista yrityksistä. Taloustieteessä on kutsuttu ”kollektiivisen toiminnan ongelmaksi” (Olson 1971) ilmiötä, jossa suuret ihmisryhmät eivät helposti järjestäydy puolustamaan etujaan, kun politiikan muutoksesta on saatavissa vain vähäinen hyöty yksilölle verrattuna järjestäytymisen kustannuksiin. Haastattelemamme poliittisen avustajan mukaan ”eihän kukaan edusta työttömiä tai eläkeläisiä tai niitä ryhmiä, jotka hyöttyy verotuloista, korkeintaan tällaiset ihmisoikeuslähtöiset järjestöt, teoriassa myös AY-liike mutta aika vähän ne kään” (Haastattelu 2021b). Toisaalta taas paljon resursseja omaavien pienen piirin intressijärjestöjen jäsenten on taloudellisesti rationaalista järjestäytyä ja lobata itselleen erityisetuja, koska vähäisemmällä taloudellisella panostuksella on mahdollista saada suurempi tuotto edullisen sääntelyn muodossa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli arvioida, miten lobbaus on vaikuttanut Suomen osinkoverojärjestelmään vuosina 2003–2014. Lähtöoletuksena oli, että verolainsäädännön sisällön muotoutumisessa on olennaista verotusta koskevan politiikan alasysteemissä toimivien instituutioiden ja yksilöiden muodostamat strategiset liittoumat, eli kannatuskoalitiot. Keskeisen havaintomme mukaan osinkoverotuksessa vaikutusvaltaisina on ollut Suomen Yrittäjien ja keskustan sekä kokoomuksen muodostama kannatuskoalitio, joiden yhteistoiminnan tulosta on Suomessa käytetty osinkoveromalli.

Lobbauksen lopputulosten näkökulmasta kiinnostava kysymys on, oliko elinkeinoelämän etujärjestöjen panos *välttämätön ehto* rikkaita suosivan ja talouden kokonaisuuden kannalta kyseenalaisen veromallin hyväksymiseen ja sementointiin suomalaisen verojärjestelmän osaksi? Täysin yksiselitteistä vastausta kysymykseen ei voida antaa. On periaatteessa ajateltavissa, että kokoomus ja keskusta olisivat kehittäneet ja saaneet läpi vastaavan tavoitteen ilman lobbausjärjestön painostusta. Tämä olisi kuitenkin ollut sekä huomattavasti epätodennäköisempää ja poliittisesti hankalampaa. Tässä tilanteessa kyseiset puolueet olisivat joutuneet käytännössä asettumaan yksin laajalti jaettua asiantuntijamielipidettä vastaan, kun sidosryhmistä tuleva paine olisi jäänyt puuttumaan. On varsin mahdollista, että nämä puolueet eivät olisi ylipäänsä kehittäneet rikkaita tällä tavalla suosivaa mallia ilman etujärjestöiltä tullutta painetta.

Tutkimusaineistostamme muodostuvan kuvan mukaan hallitsevan *kannatuskoalition* sorvaa osinkoveromallia on aktiivisimmin pyritty muuttamaan tiettyjen taloustieteilijöiden, tutkijoiden ja valtiovarainministeriön virkamiesten toimesta. Voidaankin tulkita, että hallitsevaa osinkoveromallia haastamaan on syntynyt kilpaileva kannatuskoalitio, joka ei kuitenkaan ole onnistunut saamaan osinkoveromallin muuttamiseksi riittävästi poliittisten puolueiden tukea asian edistämiseksi. Tämä epäonnistuminen korostaa Suomen Yrittäjien valtaa tiedontuottajana tässä kysymyksessä etenkin, kun 2010-luvulla tutkimusnäyttöön perustuvan päätöksenteon ideaali korostui suomalaisessa julkishallinnossa (Ylönen ym. 2020). Tämä ideaali ei onnistunut syrjäyttämään eturyhmälobbausta.

Keskeisen havaintomme mukaan elinkeinoelämän etujärjestöjen lobbauksella on ollut oleellinen merkitys listaamattomien yritysten osinkoverotusta koskevassa sääntelyssä. Vaikka veromallin ongelmat on tuotu laajasti esiin verotutkijoista koostuvien verotyöryhmien raporteissa (VM 2002; 2010), osinkoveromallin ongelmalliset piirteet ovat säilyneet läpi monien osinkoveromuutosten ja hallituspohjien. Osinkoveromallia on kritisoitu sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ja liittyen sen kielteisiin kannusteisiin yritysten kasvuille. Nämä argumentit yhdistävät politiikan kenttää vasemmalta oikealle. Kansainvälisesti poikkeuksellisen osinkoveromallin pysyvyys onkin merkillepantavaa, kun ottaa huomioon, että se ei välttämättä vastaa minkään poliittisen puolueen julkilausuttuja veropoliittisia tavoitteita.

Sääntelykaappauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa yksityinen intressitaho on saanut haltuunsa tietyn politiikkaongelmaa koskevan sääntelyn siinä määrin, että käytännössä tietyille eturyhmille hyötyä tuova sääntelyalue on epäpolitisoitunut. Kun *vahvassa sääntelykaappauksessa* on kyse siitä, että sääntelyn kohteena oleva toimiala on saanut muovata sääntelystä kokonaan omien etujensa mukaista, *heikossa kaappauksessa* yleinen etu kärsii säänneltävän toimialan etujen korostuessa, mikä johtuu yksityisten intressitahojen vaikuttamisesta. (Carpenter ja Moss 2013, 13.) Kotimaisessa osinkoverotuksessa voidaan ajatella vallitsevan heikko sääntelykaappaus, koska sääntelyn kohteena olevat listaamattomien osakeyhtiöiden omistajat ovat myötävaikuttaneet heille edullisen osinkoveromallin syntyyn ja huomattavaan ajalliseen pysyvyyteen. Tutkimuksen osinkoverotuksen sääntelykaappausta koskevat havainnot ovat samansuuntaisia kuin Finérillä (2022), jonka mukaan elinkeinoelämän etujärjestöt ovat onnistuneet heikentämään aggressiivista verosuunnittelua torjuvaa lainsäädäntöä yhteisöverotuksen kontekstissa.

Aiemmassa tutkimuksessa on ajoittain painotettu lobbauksen hyödyllisyyttä, kun poliittisen puoleen linja on lähellä jonkin edunvalvontajärjestön linjaa ja poliitikot aktiivisesti haluavat kuulla etujärjestöjä (Hall ja Deardorff 2006). Samanmielistenkin poliitikkojen lobbaus voi olla ongelmallista, koska se syrjäyttää muita potentiaalisia agendoja noiden puolueiden asialistalta. Suomalaista listaamattomien yritysten osinkoverohuojennusta on puolustettu julkisessa keskustelussa sillä, että se tukee yrittäjyyttä (Konttinen 2019). Yrittäjyys on kuitenkin avoin ja epämääräinen käsite. On tulkinvaraisista, miten yrittäjyys ymmärretään, millainen veropolitiikka tukee yrittäjyyttä ja ketä ovat ne yrittäjät, joita kulloinkin halutaan tukea. Listaamattomien yritysten osinkoverohuojennuksesta hyöttyy suhteellisen pieni määrä vauraimpia omistajayrittäjiä, kun taas monille vähäisen nettovarallisuuden omaaville yrityksille malli on vähemmän edullinen.

Verollobbauksen ongelmallisia puolia voitaisiin vähentää esimerkiksi varmistamalla, että veropoliittisia päätöksiä tekevillä poliittisilla päättäjillä on käytössään riittävästi riippumatonta vero-oikeudellista asiantuntemusta. Mikäli puolueilla on omaa vero-oikeudellista asiantuntemusta, ne eivät ole yhtä riippuvaisia erilaisten verollobbausta tekevien etujärjestöjen tuottamasta veropoliittisesta tiedosta. Toisaalta myös valtiovarainministeriön veroasioita käsittelevien virkamiesten riittävä resursointi voi auttaa osaltaan poliitikkoja tekemään monien erilaisten yhteiskunnallisten intressiryhmien etujen kannalta hyvin punnittuja päätöksiä.

Demokraattisen päätöksentekojärjestelmän kannalta lobbauksen ongelmalliset puolet tiivistyvät siihen, että taloudellisesti vahvoilla intressitahoilla on resurssiensa myötä paremmat mahdollisuudet saada äänensä kuuluviin päätöksenteossa verrattuna vähävaraisempiin yhteiskunnallisiin ryhmittyimiin. Michael Levine ja Jennifer Forrence (1990) ovat esittäneet, että tutkijat voisivat tietyissä

tilanteissa edistää julkista intressiä ja toimia tasapainottavana elementtinä elinkeinoelämän lobbausvoimalle. Verotutkimuksessa tätä mahdollisuutta heikentää se, että merkittävä osa vero-oikeuteen erikoistuneista oikeustieteilijöistä työskentelee verokonsulttialalla tai asianajotoimistoissa, pää- tai sivutoimisesti. Koska verokonsultti- ja asianajoalan tavoitteena on puolustaa päämiehinä olevien yritysten ja yksilöiden etuja, on epätodennäköistä, että alalla työskentelevät tutkijat toisivat esiin verolakien ongelmakohtia, joista verokonsulttialan asiakaskunta hyötyy taloudellisesti. (Raitasuo 2022.)

Tällaiset riippuvuussuhteet voivat korostua erityisen paljon Suomen kaltaisissa pienissä maissa (Raitasuo ja Ylönen 2022). Kun kunkin alan tutkijoita on lähtökohtaisesti suurempia maita vähemmän, voivat yksittäisten professorien ja tutkijoiden tutkimusintressit määrittää merkittävästikin kansallisen tutkimusyhteisön suuntaa. Lisäksi hankerahoituksen painottuminen yliopistojen perusrahoituksen sijaan vaikuttaa tilanteeseen. Tämän seurauksena vaarana on haastateltavaamme lainaten, että ”sitä tutkitaan, mihin saa rahaa” (Pekkanen 2019). Akateemisen tutkimuksen riippumattomuuden ja moninaisuuden vahvistaminen veropolitiikan alalla olisi yksi tärkeä keino padota rahan merkityksen kasvua politiikan ohjaajana.

Eräs potentiaalinen vastavoima elinkeinoelämän etujärjestöille osinkoveropolitiikassa voisi muodostua ammattiyhdistysliikkeestä. Suomalaisessa lobbaustutkimuksessa on painotettu elinkeinoelämän keskusjärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen merkitystä monilla sääntelyalueilla (Vesa ym. 2018). Tähän liittyen suomalaista poliittista kulttuuria onkin kutsuttu korporatistiseksi kulttuuriksi. Osinkoverotusta koskevassa sääntelyssä ammattiyhdistysliikkeen vaikutus on haastattelemiemme veroasiantuntijoiden mukaan kuitenkin ollut vähäistä.

Ammattiyhdistysliikkeellä ei ole ollut kiinnostusta tai lobbausvoimaa osinkoverosääntelyssä, koska sieltä puuttuvat juristitaustaiset veroasiantuntijat (Haastattelu 2021a; Haastattelu 2021b). Tämä havainto ammattiyhdistysliikkeen vähäisestä merkityksestä osinkoverotusta koskevan sääntelyn muotoilussa on samankaltainen kuin Finérillä (2022) oli yritysverotuksen kontekstissa. Finérin tutkimuksessa ay-liikkeellä oli vähäinen merkitys aggressiivista verosuunnittelua yhteisöverotuksessa hillitsevän lakihankkeen valmistelussa, eikä se muodostanut merkittävää vastavoimaa elinkeinoelämän etujärjestöjen vaikuttamistyölle.

Tässä tutkimuksessa on käytetty asiantuntijahaastatteluita selvittämään elinkeinoelämän etujärjestöjen vaikutusta osinkoverosääntelyssä. Lobbauksen vaikutuksesta suomalaiseen veropolitiikkaan kaivattaisiin kuitenkin lisää tutkimusta, sillä verosääntelyllä on merkittävä vaikutus kaikkien veronmaksajien etujen ja intressien kannalta. Sääntelyalueen kompleksisuuden vuoksi veropoliittinen päätöksenteko ja siihen liittyvä lobbaus on usein läpinäkymätöntä suuremmalle yleisölle.

VIITTEET

1. Helsingin yliopiston väitöskirjatutkija Lauri Finér oli tutkimuksen julkaisun aikaan 2021 SDP:n veropoliittinen asiantuntija, nykyään hän työskentelee Kalevi Sorsa-säätiön toiminnanjohtajana.
2. Tässä artikkelissa ei käsitellä esimerkiksi eduskunnan valiokunnissa tapahtuvaa osinkoverotusta koskevaa lobbaamista.

3. Jätimme tästä pois haastateltavan lähteen, jotta hänen henkilöllisyyttään ei voitaisi päätellä eri kohdista yhdistelemällä.
4. Jätimme tästä pois haastateltavan lähteen, jotta hänen henkilöllisyyttään ei voitaisi päätellä eri kohdista yhdistelemällä.
5. Jätimme tästä pois haastateltavan lähteen, jotta hänen henkilöllisyyttään ei voitaisi päätellä eri kohdista yhdistelemällä.

LÄHTEET

Primaarilähteet

- Boxberg, Katja, Silfverberg, Kalle ja Sutinen, Teija. 2013. Osinkopäätökset perustuivat lobbarien lukuihin *Helsingin Sanomat* 3.4.2013. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002629257.html> Vierailtu 6.10.2021.
- Euroopan komissio. 2022. *Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland, Norway*. 2022 edition, Publications Office of the European Union. Directorate-General for Taxation and Customs Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2778/417176>. Vierailtu 2.2.2024.
- Haastattelu 2019a. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019b. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019c. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019d. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019e. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019f. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2019g. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2021a. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Haastattelu 2021b. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, anonymi. Helsinki.
- Harju, Jarkko, Kari, Seppo, Koivisto, Aliisa, Kuusi, Tero, Matikka, Tuomas, Määttä, Niku, Pajari, Mika, Ropponen, Olli, Rouvinen, Petri ja Valkonen, Tarmo. 2017. Yritysverotus, investoinnit ja tuottavuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 6/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hirvola, Aino, Mikkonen, Salla, Skippari, Mika ja Tiensuu, Paul. 2021. Kohti avoimempaa lobbausta: Lobbauksen nykytila Suomessa valtiollisella tasolla. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:6. Helsinki: Oikeusministeriö.
- HS. 2002. Itälän haitallinen ennakkoehto. Pääkirjoitus. *Helsingin Sanomat* 23.11.2002. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000004100662.html> Vierailtu 6.10.2021.
- HS. 2003. Näistä ministerit päättivät. *Helsingin Sanomat* 13.11.2003. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004181652.html> Vierailtu 6.10.2021.
- HS. 2013. Asiantuntijoiden yleisluonnehdinnat uudistuksesta *Helsingin Sanomat* 29.3.2013
- Hukkanen, Virpi ja Raimoaho, Asmo. 2023. Näin voit olla todella suurituloinen, mutta pitää tulosi isolta osin piilossa julkisuudelta. Yle 7.11.2023. <https://yle.fi/a/74-20057677> Vierailtu 2.2.2024.
- Hyttinen, Tuomo. 2019. Professori lataa suorat sanat: Kokoomus, keskusta ja sdp ovat yrittäjien taskussa – ja siksi rikkaita törkeästi suosivaa epäkohtaa ei saada verotuksesta pois. MTV 04.11.2019 <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/professori-lataa-suorat-sanat-kokoomus-keskusta-ja-sdp-ovat-yrittajien-taskussa-ja-siksi-rikkaita-torkeasti-suosivaa-epakohtaa-ei-saada->

- verotuksesta-pois/7608186#gs.1lt7mg Luettu 2.2.2024.
- Kalin, Salla, Kari, Seppo, Kauppinen, Ilpo, Kotakorpi, Kaisa, Määttänen, Niku, Ropponen, Olli ja Valkonen, Tarmo. 2019. Verotuksen muutospaineet ja tulevaisuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:35. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Konttinen, Jussi. 2019. Minne verottaja ei yllä. *Helsingin Sanomat* 2.11.2019. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006293438.html> Luettu 2.2.2024.
- Korkea-Aho, Emilia ja Tiensuu, Paul. 2018. Lobbarirekisterin kansainväliset mallit. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Niskakangas, Heikki. 2019. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu, Helsinki.
- Pekkanen, Maarit. 2019. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu. Helsinki.
- Silfverberg, Kalle. 2013a. Rikkaimpien lottovoitto. *Helsingin Sanomat* 22.3.2013. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002622108.html> Vierailtu 6.10.2021.
- Silfverberg, Kalle. 2013b. Hallitus valitsi keveän osinkoveron ohi virkamiesten *Helsingin Sanomat* 19.4.2013. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002633057.html> Vierailtu 6.10.2021.
- STT. 2003. Neljä puoluejohtajaa lupasi haudata Arvelan osinkoveromallin. *Helsingin sanomat* 3.2.2003. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004117160.html> Vierailtu 6.10.2021.
- Sutinen, Teija. 2013. Hallitukselta yrityksille iso kädenojennus. *Helsingin Sanomat* 22.3.2013. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002622038.html> Vierailtu 6.10.2021.
- Viherkenttä, Timo. 2019. Hankkeen puitteissa tehty haastattelu. Helsinki.
- VM. 1985. Yritysverotuksen uudistamistoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1987:39. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- VM. 2002. Kilpailukykyiseen verotukseen. Tuloverotuksen kehittämistyöryhmän muistio. Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 12:2002. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- VM. 2010. Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35:2010. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- VNK 2003. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164719>
- VNK 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79792>

Sekundaarilähteet

- Adler-Nissen, Rebecca. 2016. Towards a practice turn in EU studies: The everyday of European integration. *Journal of Common Market Studies* 54:1, 87–103.
- Andersson, Edward. 1994. *Pääomatulon verotus*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Babic, Milan., Huijzer, Jouke., Garcia-Bernardo, Javier., ja Valeeva, Diliara. 2022. How does business power operate? A framework for its working mechanisms. *Business and politics* 24:2, 133–150.
- Baumgartner Frank, Berry, Jeffrey, Hojnacki, Marie, Kimball, David ja Leech, Beth. 2009. *Lobbying and Policy Change: Who Wins, Who Loses and Why*. Chicago: The Chicago University Press.
- Berkhout, Joost. 2013. Why interest organizations do what they do: assessing the explanatory potential of ‘exchange’ approaches. *Interest Groups & Advocacy* 2:2, 227–250.
- Beyers, Jan ja De Bruycker, Iskander. 2018. Lobbying makes (strange) bedfellows: explaining the formation and composition of lobbying coalitions in EU legislative politics. *Political Studies* 66:4, 959–984.

- Binderkrantz, Anne Skorkjær, Peter Munk Christiansen ja Helene Helboe Pedersen. 2015. Interest group access to the bureaucracy, parliament, and the media. *Governance* 28:1, 95–112.
- Bix, Brian. 2019. *Jurisprudence: Theory and context*. Durham, Pohjois-Carolina: Carolina Academic Press.
- Blom, Anders. 2018. *Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Bouwen, Pieter. 2004. Exchanging access goods for access: A comparative study of business lobbying in the European Union institutions. *European Journal of Political Research* 43:3, 337–369.
- Carpenter, Daniel ja Moss, David. 2013. *Preventing regulatory capture: Special interest influence and how to limit it*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esterling, Kevin M. 2009. *The political economy of expertise: Information and efficiency in American national politics*. Michigan, Illinois: University of Michigan Press.
- Finér, Lauri. 2022. Who generated the loopholes? A case study of corporate tax advisors' regulatory capture over anti-tax avoidance legislation in Finland. *Nordic Tax Journal* 2022:1, 1–26.
- Finnwatch. 2022. Osinkoverojärjestelmän epätasaisesti jakautuvat hyödyt: Seurantaraportti. Helsinki: Finnwatch.
- Godwin, Kenneth, Ainsworth, Scott ja Godwin, Erik. 2013. *Lobbying and Policymaking. The Public Pursuit of Private Interests*. Lontoo: Sage Publications.
- Hall, Richard L. ja Deardorff, Alan V. 2006. Lobbying as legislative subsidy. *American Political Science Review* 100:1, 69–84.
- Hammersley, Martyn ja Gomm, Robert. 1997. Bias in social research. *Sociological research online* 2:1, 7–19.
- Hanegraaff, Marcel ja Poletti, Arlo. 2021. The Rise of Corporate Lobbying in the European Union: An Agenda for Future Research. *Journal of Common Market Studies* 59:4, 839–855.
- Helminen, Marjaana. 2014. *EU-vero-oikeus*. Helsinki: Alma Talent.
- Jaatinen, Miia. 1999. *Lobbying Political Issues: A Contingency Model of Effective Lobbying Strategies*. Helsinki: Helsingin yliopiston julkaisut.
- Jaatinen, Miia. 2003. *Lobbaus, yritys yhteiskunnan vaikuttajana*. Helsinki: Talentum.
- Kantola, Anu, ja Kuusela, Hanna. 2019. *Huipputuloiset: Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Klüver, Heike. 2013. *Lobbying in the European Union: interest groups, lobbying coalitions, and policy change*. Oxford: Oxford University Press.
- Klüver, Heike, Caelesta, Braun ja Beyers, Jan. 2015. Legislative lobbying in context: towards a conceptual framework of interest group lobbying in the European Union. *Journal of European Public Policy* 22:4, 447–461.
- Levine, Michael E. ja Forrence, Jennifer L. 1990. Regulatory capture, public interest, and the public agenda: Toward a synthesis. *Journal of Law, Economics, & Organization* 6:1990, 167–198.
- Liski, Jarno. 2017. Mikään ei riitä! Rahasukujen 20-vuotinen sota perintöveroa vastaan. *Seura* 28.8.2017. <https://seura.fi/asiat/tutkivat/perintovero-20-vuotinen-sota/>. Vierailtu 6.10.2021.
- Lounasmeri, Lotta. 2018. The emergence of PR consultants as part of the Finnish political communication elite. *Journal of Contemporary European Studies* 26:4, 377–391.
- Lukes, Steven. 1974. *Power. A radical view*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan.
- Milanovic, Branko. 2016. *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Cambridge: Harvard University Press.
- Murphy, Liam ja Nagel, Thomas. 2002. *The myth of ownership: Taxes and justice*. Oxford: Oxford University Press.

- Myrsky, Matti. 1988. *Osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan kahdenkertaisesta verotuksesta*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Niskakangas, Heikki. 2011. *Veropolitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Niskakangas, Heikki. 2017. Vuosisadan verouudistuksesta neljännesvuosisata. *Verotus* 5:2017, 508–522.
- Olson, Mancur. 1971. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Piketty, Thomas. 2016. *Pääoma 2000-luvulla*. Helsinki: Into kustannus.
- Posner, Richard. 2013. The Concept of Regulatory Capture: A Short, Inglorious History. Teoksessa Daniel Carpenter ja David Moss (toim.), *Preventing regulatory capture: Special interest influence and how to limit it*. Cambridge: Cambridge University Press, 49–56.
- Raitasuo, Santtu. 2022. *Oikeustiedettä vai asianajoa? Kriittisiä näkökulmia vero-oikeuden tutkimukseen*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Raitasuo, Santtu, ja Ylönen, Matti. 2022. How legal scholars facilitate tax avoidance: Case study on the power of tax consultancy firms. *Public Administration* 100:3 507–521.
- Rhodes, Rod A.W. 1997. *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Maidenhead, Berkshire: Open University.
- Ruostesaari, Ilkka. 1992. *Vallan ytimessä: Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä*. Gaudeamus: Helsinki.
- Sabatier, Paul A. 1998. The advocacy coalition framework: revisions and relevance for Europe. *Journal of European public policy* 5:1, 98–130.
- Sabatier, Paul. A. ja Weible, Christopher. M. 2007. The advocacy coalition framework. Teoksessa Sabatier, Paul. A (toim.), *Theories of the policy process*. Westview Press 2007, 189–220.
- Schirmacher, Frank. 2015. *Ego: The game of life*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Stigler, George J. 1971. The theory of economic regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science* 2:1, 3–21.
- Strange, Susan. 1996. *The retreat of the state: The diffusion of power in the world economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomi, Jouni ja Sarajarvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.
- Tyllström, Anna ja Murray, John. 2019. Lobbying the Client: The role of policy intermediaries in corporate political activity. *Organization Studies* 42:6, 971–991.
- Van Horn, Robert, Mirowski, Philip ja Stapleford, Thomas A. 2011. *Building Chicago economics: New perspectives on the history of America's most powerful economics program*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vesa, Juho, Kantola, Anu ja Binderkrantz, Anne Skorkjær. 2018. A Stronghold of Routine Corporatism? The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland. *Scandinavian Political Studies* 41:4, 239–262.
- Yin, Robert K. 2009. *Case study research: Design and methods*. Sage.
- Ylönen, Matti, Jaakkola, Jussi, Saari, Leevi ja Hiilamo, Heikki. 2020. Näyttöperusteisuus ja yritysten verotus: ekonomismin nousu suomalaisen yhteisöveropolitiikan tiedontuotannossa. *Poliittinen talous* 2020:1, 27–69.
- Ylönen, Matti, Mannevuori, Mona ja Kari, Niina. 2022. *Viestintätoimistojen valta: Poliitiikan uudet pelurit*. Tampere: Vastapaino.
- Waarden, Frans van. 1992. Dimensions and types of policy networks. *European Journal of Political Research* 21, 29–52.

KIRJOITTAJATIEDOT

SANTTU RAITASUO

OTT, julkisoikeuden yliopistonlehtori (ma)
johtamisen ja talouden tiedekunta
Tampereen yliopisto
santtu.raitasuo@tuni.fi

MATTI YLÖNEN

VTT, yliopistonlehtori (maailmanpolitiikka)
valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
matti.v.ylonen@helsinki.fi

HEIKKI HIILAMO

VTT, FT, sosiaalipolitiikan professori
valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
heikki.hiilamo@helsinki.fi

LIITE 1: HAASTATELTAVAT

Marko Junkkari, toimittaja, Helsingin Sanomat

Liisa Laakso, entinen jäsen, Talouspolitiikan arviointineuvosto

Pasi Holm, tutkimusjohtaja, Taloustutkimus Oy

Pertti Honkanen, entinen johtava tutkija, KELA

Jukka Pirttilä, professori, Helsingin yliopisto ja VATT

Seppo Kari, johtava tutkija, VATT

Matti Tuomala, professori, Tampereen yliopisto

Ekonomisti, valtionhallinto (anonymisoitu)

Ilari Valjus, erityisasiantuntija, valtiovarainministeriö

Jukka Pekkarinen, entinen kansantalousosaston ylijohtaja, valtiovarainministeriö

Timo Viherkenttä, toimitusjohtaja, Valtion Eläkerahasto

Poliittinen taustavaikuttaja, eduskuntapuolue (anonymisoitu)

Janne Juusela, osakas, Borenius Asianajotoimisto Oy

Maarit Pekkanen, entinen valiokuntaneuvos, eduskunnan valtiovarainvaliokunnan verojaosto

Vesa Vihriälä, työelämäprofessori, Helsingin yliopisto

Matti Vanhanen, eduskunnan puhemies

Martti Hetemäki, valtiosihteeri, valtiovarainministeriö

Lasse Arvela, entinen vero-osaston ylijohtaja, valtiovarainministeriö

Heikki Niskakangas, emeritusprofessori, Aalto-yliopisto

Jussi Järventaus, entinen toimitusjohtaja, Suomen Yrittäjät

Poliittinen avustaja, eduskuntapuolue (anonymisoitu)

Poliittinen avustaja, eduskuntapuolue (anonymisoitu)

Yksi haastateltavistamme ei antanut lupaa haastattelunsa käyttöön tutkimuksessa.

Liikaa demokratiaa?

Demokratia ja politiikka talouspolitiikan arviointineuvoston ja finanssipoliittisten neuvostojen perusteluissa

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JUSSI SYSTÄ

TIIVISTELMÄ

Artikkeli tarkastelee talouspolitiikan arviointineuvoston taustalla olevia teoreettisia perusteluja. Artikkeliksi kysyy, millaiset perustelut ovat ohjanneet talouspolitiikan arviointineuvoston perustamista ja millainen suhde näillä perusteluilla on demokraattiseen politiikkaan. Perustelut ovat yhteneväisiä kansainvälisten finanssipoliittisten neuvostojen perustelujen kanssa. Perusteluissa demokraattinen poliittinen prosessi nähdään osin haitallisena sen tuottaessa julkiseen talouteen liikaa alijäämää ja velkaa. Artikkeliksi lähestyy talouspolitiikan arviointineuvostoa ja finanssipoliittisia neuvostoja taloustieteen performatiivisuuden näkökulmasta. Neuvostoa tarkastellaan siten talouspolitiikkaan vaikuttavana eikä ainoastaan sitä ulkopuolelta tarkkailevana toimijana. Artikkelissa esitetään, että neuvoston perusteluissa on demokration kannalta kyseenalaisia piirteitä. Neuvoston tarvetta perustellaan kurinalaisemman finanssipoliitiikan tarpeella, joka on poliittinen tavoite eikä nouse itsestään selvästi tieteestä. Tätä tavoitetta ajetaan kuitenkin riippumattomuuden auktoriteetilla asettuen vastakkain demokraattisten tuhlaailutaipumusten kanssa. Pyrkimyksenä voi siten nähdä olevan demokraattisen keskustelun kaventaminen määrittelemällä keskustelun lähtökohdaksi julkisen talouden kurinalaistamisen tarpeen. Neuvoston toimintaa ei kuitenkaan tule redusoida sen taustalla oleviin perusteluihin.

Avainsanat: talouspolitiikka, demokratia, asiantuntijuus

JOHDANTO

Viimeaikaisena trendinä politiikassa on ollut pyrkimys tietopohjaiseen politiikkaan. Esimerkiksi pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmaan sisältyy ”lupaus tietopohjaisesta politiikasta” (Valtioneuvosto 2019, 11). Tietopohjaista politiikkaa on pyrkinyt edistämään myös esimerkiksi Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD (esim. 2010; 2020) sekä Valtioneuvoston kanslia (2011). Huoli politiikan tietopohjasta on tullut esiin myös puheessa totuudenjälkeisyydestä, joka hallitsi julkista keskustelua erityisesti vuoden 2016 jälkeen, kun Iso-Britannia ensin erosi Euroopan unionista ja myöhemmin samana vuonna Donald Trump valittiin Yhdysvaltain presidentiksi (totuudenjälkeisyydestä ks. Korvela ja Vuorelma 2017). Poliitiikan tutkimuksen näkökulmasta pyrkimys tietopohjaiseen päätöksentekoon nostaa esiin kysymyksen siitä, mitä ja kenen tietoa päätöksenteossa hyödynnetään. Poliitiikkaa ei voi perustaa mitenkään yksiselitteisesti faktoille, vaan olennaista on myös, miten faktoja tuotetaan ja millaisille faktoille, käsitteistoille, ymmärryksille ja näkökulmille päätöksenteko perustetaan (Sorsa 2016).

Yhteiskuntatieteellisistä tieteenoaloista taloustieteelle on muodostunut merkittävä asema politiikan kehystämisessä neuvonannossa, valmistelussa ja arvioinnissa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (esim. Hirschman ja Berman 2014; Sorsa ja Eskelinen 2018; Ylönen ym. 2020). Taloustieteelliseen asiantuntemukseen nojaavan valtiovarainministeriön vahvan aseman (Murto 2014; Kantola ja Kananen 2013; Harjuniemi ja Ampuja 2019) lisäksi ekonomistit ovat usein edustettuina mediassa (Harjuniemi, Herkman ja Ojala 2015) ja hahmottelevat talous- ja yhteiskuntapolitiikan suuntaa erinäisissä selvitysryhmissä (esim. Vihriälä ym. 2020).

Taloustieteen asema yhteiskuntapolitiikan tietopohjassa vahvistui Suomessa vuonna 2014, kun maahan perustettiin Talouspolitiikan arviointineuvosto, jonka jäsenistä neljä viidestä, mukaan lukien puheenjohtaja, ovat taloustieteilijöitä. Tässä artikkelissa tarkastelen finanssipoliittisten neuvostojen ja siten myös Talouspolitiikan arviointineuvoston teoreettisia perusteluja. Näistä perusteluista tarkastelen niissä ilmenevää ymmärrystä demokraattisesta politiikasta ja demokraattisen politiikan toimijoista. Tutkimustehtävänä on siis selvittää, millaiset teoreettiset perustelut löytyvät finanssipoliittisten neuvostojen perustamisen taustalta ja millainen suhde neuvostoja perustelevalle ajattelulla on demokraattiseen politiikkaan. Neuvostojen teoreettiset perustelut ovat kansainvälisesti yhtenäiset, joten ne pätevät myös Talouspolitiikan arviointineuvoston tapaukseen. Tarkastelen kuitenkin myös spesifisti Suomessa esitettyjä perusteluja finanssipoliittisen neuvoston perustamiseksi.

Esitän artikkelissa, että finanssipoliittisten neuvostojen perusteluissa on demokratian kannalta kyseenalaisia piirteitä. Demokraattinen poliittinen prosessi nähdään perusteluissa osin haitallisena ja sen nähdään tuottavan julkiseen talouteen liikaa alijäämää ja velkaa. Finanssipoliittisten neuvostojen tarkoituksena on edistää kurinalaisempaa¹ julkistaloutta tuomalla poliitikoille riippumattomuuden auktoriteetin turvin ja julkisen keskustelun kautta painetta toteuttaa säästäväisempää finanssipoliitiikkaa. Nykyistä kurinalaisemman julkisen talouden tavoittelu ei kuitenkaan ole kiistaton tai tietees- tä suoraan nouseva tavoite. Siten neuvostojen perusteluissa on ristiriita oletetun riippumattomuuden ja puolueettomuuden sekä julkisen talouden kurinalaisuuden poliittisen tavoitteen välillä.

Artikkeli etenee seuraavasti. Ensiksi esittelen lyhyesti yleisellä tasolla finanssipoliittisia neuvostoja ja Talouspolitiikan arviointineuvostoa. Toiseksi esittelen artikkelin teoreettisen näkökulman, joka muodostuu taloustieteen poliittisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia tarkastelevan

kirjallisuuden pohjalta. Kolmanneksi esittelen artikkelin aineiston ja analyysissa hyödynnettävän menetelmällisen otteen. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan neuvoston tarvetta perustelevia argumentteja ja näissä ilmenevää talousteoreettista näkökulmaa sekä siihen sisältyvää politiikka-käsitystä. Lopuksi vedän yhteen artikkelin johtopäätökset.

FINANSSIPOLIITTISET NEUVOSTOT JA TALOUSPOLITIIKAN ARVIOINTINEUVOSTO

Riippumattomia finanssipoliittisia neuvostoja on perustettu erityisesti vuoden 2008 globaalien finanssikriisien jälkeen, ja niitä on Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) tietokannan mukaan tällä hetkellä 51 kappaletta 49 valtiossa (Davoodi ym. 2022). Finanssipoliittinen neuvosto on määritelty:

pysyväksi toimijaksi, jolla on lakisääteinen mandaatti arvioida julkisesti ja riippumattomasti hallituksen finanssipolitiikkaa, suunnitelmia ja onnistumista suhteessa makrotaloudellisiin tavoitteisiin, jotka liittyvät julkisen talouden pitkän aikavälin ja keskipitkän aikavälin kestävyysteen ja muihin virallisiin tavoitteisiin. (Debrun ym. 2013, 8.)

Osaksi Euroopan unionin taloushallintaa neuvostot tulivat, kun vakaus- ja kasvusopimusta uudistava finanssipoliittinen sopimus vuodelta 2012 velvoitti unionin jäsenmaat huolehtimaan finanssipolitiikan sääntöjen noudattamisen riippumattomasta valvonnasta (Eurooppa-neuvosto 2011). Euroopan unionilla on vuodesta 2015 lähtien ollut myös oma finanssipoliittinen neuvosto, Euroopan finanssipoliittinen komitea (European Fiscal Board), joka toimii Euroopan komission riippumattomana neuvoa-antavana elimenä.

Euroopan unionin sopimusten lisäksi finanssipoliittisten neuvostojen perustamisen taustalta löytyy taloustieteilijöiden ehdotuksia itsenäisten finanssipoliittisten toimielinten perustamisesta (esim. Ball 1997; Blinder 1997; Wren-Lewis 1996; von Hagen & Harden 1995). Myös kansainväliset järjestöt, kuten OECD ja IMF ovat tukeneet neuvostojen perustamisyrittämiä (esim. OECD 2014; Debrun ym. 2013). Globaalisti neuvostojen määrä on suurin piirtein kaksinkertaistunut vuoteen 2010 verrattuna, ja ilmiö on levinnyt kehittyneistä talouksista myös niin sanottuihin nouseviin talouksiin, kun esimerkiksi Brasilia, Costa Rica ja Chile ovat perustaneet finanssipoliittiset neuvostonsa viimeisen viiden vuoden aikana (Davoodi ym. 2022).

Ajatuksena finanssipoliittisten neuvostojen perustamisessa on ollut soveltaa hyväksi katsottuja kokemuksia keskuspankkien itsenäisyydestä finanssipolitiikkaan. Aloitteita onkin tehty sekä itsenäisen keskuspankin kaltaisista finanssipoliittista toimivaltaa omaavista (esim. Ball 1997; Blinder 1997; Larch & Braendle 2018) että muodollista toimivaltaa vailla olevista neuvostoista, ”finanssipolitiikan vahtikoirista” (esim. Hyytinen ym. 2012). Olemassa olevista neuvostoista kaikki noudattavat jälkimmäistä mallia eivätkä siis tee finanssipoliittisia päätöksiä vaan pyrkivät vaikuttamaan niihin julkisen keskustelun kautta.

Suomessa Euroopan unionin velvoittama finanssipolitiikan sääntöjen valvonta annettiin Valtiontaloudellisen tarkastusviraston vastuulle (ks. Jaakkola ym. 2016). Samalla perustettiin

kuitenkin erillinen ja laajemman mandaatin omaava Talouspolitiikan arviointineuvosto. Esimerkiksi OECD (2020, 12) käsittelee sekä Valtiontalouden tarkastusvirastoa että Talouspolitiikan arviointineuvostoa finanssipoliittisina neuvostoina. Lisäksi Talouspolitiikan arviointineuvoston perustamista edelsi keskustelu riippumattoman finanssipoliittisen neuvoston perustamisesta Suomeen. Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella arviointineuvostoa finanssipoliittisena neuvostona.

Talouspolitiikan arviointineuvoston tehtävänä on talouden tilan ja harjoitetun talouspolitiikan tieteellinen ja riippumaton arviointi. Neuvostoon kuuluu viisi jäsentä, joista yksi toimii puheenjohtajana. Jäsenistä neljä edustavat taloustieteen eri osia ja viides jäsen edustaa muita yhteiskuntatieteitä. Lisäksi yksi jäsenistä edustaa kansainvälistä tiedeyhteisöä. Neuvoston keskeisin toiminta koostuu vuosittain julkaistavasta raportista, joka käsittelee istuvan hallituksen talouspolitiikkaa. Neuvoston työkieli on englanti, mutta raporteista julkaistaan suomenkielinen käännös. Raportin lisäksi neuvosto on julkaissut muistioita ja antanut lausuntoja hallitukselle (esim. Orjasniemi 2017; Talouspolitiikan arviointineuvosto 2022b). Neuvoston jäsenet ovat myös vapaita kommentoimaan talouspolitiikkaa omissa nimissään.

Valtioneuvoston asetuksen (61/2014) mukaan arviointineuvoston tehtävänä on arvioida erityisesti:

1. talouspolitiikalle asetettujen tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta
2. talouspolitiikalle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja valittujen keinojen tarkoituksenmukaisuutta
3. talouspolitiikan valmistelussa käytettyjen ennuste- ja arviointimenetelmien laatua
4. talouspolitiikan eri osa-alueiden yhteensovittamista ja kytkentöjä yhteiskuntapolitiikan muihin osa-alueisiin
5. talouspolitiikan onnistumista erityisesti taloudellisen kasvun ja vakauden, työllisyyden ja julkisen talouden pitkän ajan kestävyyskannalta
6. talouspolitiikan instituutioiden ja julkisen talouden rakenteiden tarkoituksen mukaisuutta

Neuvoston mandaatti mahdollistaa siten myös talouspolitiikan tavoitteiden arvioinnin, mikä mahdollistaa kannanotot talouspolitiikan keinojen lisäksi myös talouspolitiikan suunnasta. Lisäksi vaikka arviointineuvostosta kaavailtiin kansainvälisen keskustelun mukaisesti nimenomaan finanssipoliittista neuvostoa, neuvoston mandaattiin kirjattiin laajemmin talouspolitiikan arviointi. Talouspolitiikkaan voidaan sisällyttää huomattavasti finanssipoliitiikkaa laajempi kirjo politiikan eri lohkoja. Kyse on myös poliittisista määrittelykamppailuista, kun politiikan lohkoja kehystetään osana talouspolitiikkaa, jolloin politiikan muut kuin taloudelliset päämäärät voivat jäädä toissijaisiksi (ks. esim. Elomäki 2021; Perkiö 2020). Neuvosto onkin raporteissaan kommentoinut finanssipoliitiikan lisäksi esimerkiksi koulutuspolitiikkaa (Talouspolitiikan arviointineuvosto 2018, 90–121; Talouspolitiikan arviointineuvosto 2022a, 97–99). Koulutuspolitiikan kehystäminen talouspolitiikkana voi edelleen vahvistaa koulutuspolitiikan roolia nimenomaan talouden palvelijana (ks. esim. Tervasmäki ja Tomperi 2018; Poutanen 2022).

Neuvoston jäsenet ovat yliopistosektorin toimijoita (yleensä professoreja) ja jatkavat akateemisissa toimissaan arviointineuvoston jäsenyyden ohella. Päätös ottaa neuvostoon nimenomaan

akateemisia jäseniä heijastaa kenties neuvostoon keskeisesti liitettyä riippumattomuuden ihanetta (Calmfors 2010, 147). Valtioneuvoston asetuksen (61/2014) mukaisesti yliopistojen taloustieteen laitokset valitsevat neuvoston taloustiedettä edustavat jäsenet ja muuta yhteiskuntatiedettä edustavan jäsenen valitsee Suomen Akatemia. Neuvosto institutionalisoi siis nimenomaan akateemisen taloustieteellisen tiedeyhteisön äänen talouspolitiikan arvioinnissa.

TALOUSTIEDE YHTEISKUNTAA OHJAAMASSA

Taloustieteilijöiden ja taloustieteen vahva rooli yhteiskunnan ja politiikan ohjaamisessa on tunnistettu yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa laajasti (ks. esim. Elomäki 2021; Fourcade 2009; Hirschman & Berman 2014; Sorsa & Eskelinen 2018; Ylönen ym. 2020). Ville-Pekka Sorsan ja Teppo Eskelisen mukaan elämme teknotaloudellisessa kapitalismissa, jossa taloustieteellä on konstitutiivisen tiedon asema. Konstitutiivinen tieto viittaa tietoon, joka ei ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan ”tekee jonkinlaisen todellisuuden muodostamisen mahdolliseksi”. (Sorsa & Eskelinen 2018, 80, 86.) Taloustieteilijöiden asemaa eri yhteiskunnissa tutkinut sosiologi Marion Fourcade (2009, 1) on todennut, että ”taloustieteilijät ovat kaikkialla”.

Historiallisesti taloustieteilijöiden aseman voimistuminen poliittisen päätöksenteon ohjaamisessa ajoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen valtiiovetoisen jälleenrakennuksen aikaan (Earle ym. 2017, 16; Suomen osalta ks. Heinonen ja Pekkarinen 1998). Sota-ajan resurssien mobilisointiin kehitetyt kansantulolaskelmat loivat ajatuksen taloudesta (*the economy*) tietyllä alueella tapahtuvan kulutuksen, jakelun ja tuotannon kokonaisuutena, mikä avasi tilaa tähän kohdistuvalle asiantuntemukselle (Mitchell 1998). John Maynard Keynesin nimeen liitetyn modernin makrotaloustieteen synty, talouden kasvun nousu politiikan keskeiseksi päämääräksi, modernin, uusklassiseen paradigmaan nojaavan taloustieteen vakiintuminen sekä valtiovetoinen sota- ja suunnittelutalous loivat kontekstin, jossa taloustieteilijät nostettiin poliittisen päätöksenteon ytimeen (Schmelzer 2016; Earle ym. 2017, 16–17, 92–98).

Taloustieteen yhteiskunnallisia vaikutuksia on tutkittu esimerkiksi taloustieteen performatiivisuuden kirjallisuudessa (esim. Callon 1998; Mackenzie ym. 2008; Eskelinen ja Sorsa 2012; Sorsa ja Eskelinen 2018; Tiikkainen ja Virtanen 2021). Lähtökohtana tässä tutkimussuunnassa on, että taloustieteellinen tieto ei ainoastaan kuvaa tutkimuskohdettaan vaan osallistuu myös sen muokkaamiseen tietynlaiseksi (Sorsa ja Eskelinen 2018, 79). Poliitiikan tutkimuksen näkökulmasta tämä avaa kiinnostavan tutkimustilan. Jos taloustieteen pohjalta rakennetaan yhteiskuntaa, politiikan tutkimuksessa voidaan kysyä, *millaista* yhteiskuntaa sen pohjalta rakennetaan. Sorsan ja Eskelisen (emt.) mukaan performatiivisuuden tutkimus on jäänyt usein taloustieteen yhteiskunnallisen vaikutuksen olemassaolon toteamisen tasolle ja jättänyt huomiotta, miten performatiivisuus on organisoitu, eli taloustieteen kytkennät yhteiskunnan instituutioihin ja näiden kytkentöjen yhteiskunnalliset seuraukset ovat jääneet arvioinneissa syrjään. Philip Mirowski ja Edward Nik-Khah (2008) kritisoivat performatiivisuuden kirjallisuutta myös liiallisesta taloustieteen korostamisesta yhteiskunnallisten valtasuhteiden sijaan.

Taloustieteen vaikutuksia politiikkaan on tutkittu myös politiikkaideoita tarkastelevassa kirjallisuudessa (ks. esim. Hall 1989; Blyth 2002; Blyth 2017; Mandelkern 2015). Taloustieteellisten

ideoiden roolia on tarkasteltu esimerkiksi 1930-luvun suuren laman ja toisen maailmansodan jälkeisessä keynesiläisessä käänteessä (Hall 1989; Blyth 2002, 49–125) sekä tätä 1970-luvulta alkaen seuranneessa uusliberaalissa tai monetaristisessa käänteessä (Blyth 2002, 126–250; Chernomas ja Hudson 2017). Robert Chernomas ja Ian Hudson kiinnittävät kirjassaan *The Profit Doctrine – Economists of the Neoliberal Era* (2017) huomiota siihen, että politiikkaa ohjaamaan valikoituvat uusliberaalissa käänteessä taloustieteelliset ideat tai teoriat, jotka tukivat yritysten voittojen kasvua. Vaikka ideoiden politiikkaseurauksia ei tule redusoida niiden hyödyllisyyteen yritysten voitoille, on Chernomasin ja Hudsonin huomio tärkeä korostaessaan, että kapitalistisen talouden ja yhteiskunnan valtasuhteet vaikuttavat siihen, millaiset teoriat tai ideat saavat jalansijaa politiikassa.

Suomen kontekstissa esimerkiksi finanssikriisin jälkeistä talouspolitiikkaa on selitetty valtavirtaiseen taloustieteeseen pohjaavalla talouspoliittisella ajattelulla, jossa tuotannon taso määrittyy pitkällä aikavälillä vain tarjontatekijöiden, työn tarjonnan ja työn tuottavuuden perusteella (Ahokas ja Holappa 2014). Timo Harjuniemi ja Marko Ampuja (2019) ovat korostaneet valtiovarainministeriön roolia vakiintuneena instituutiona finanssikriisin jälkeisessä talouspolitiikassa. Niin ikään taloustieteellisen asiantuntemuksen vahvaa roolia kotimaisessa politiikassa korostaa taloustieteilijöiden laskelmiin perustuvan julkisen talouden kestävyysvajeen politiikkaidean keskeinen asema politiikan ohjaamisessa. Kestävyysvajeen käsitteen tarkoituksena on kuvastaa väestön ikääntymisen aiheuttamaa painetta julkisen talouden kestävyydelle. Alun perin Euroopan komissiolta peräisin oleva käsite nousi kotimaiseen keskusteluun valtiovarainministeriön julkaisemien raporttien myötä 2010-luvun taitteessa. (Ks. Sorsa 2014.) Taloustieteellisen asiantuntemuksen asema on ollut Suomessa keskeinen myös veropolitiikassa (Ylönen ym. 2020).

Arviointineuvoston perustaminen vahvistaa osaltaan myös taloustieteen jo ennestään vahvaa asemaa päätöksenteon tietopohjassa. Tässä artikkelissa tarkastelen finanssipoliittisia neuvostoja ja Talouspolitiikan arviointineuvostoa taloustieteen organisoidun performatiivisuuden (ks. Sorsa ja Eskelinen 2018) näkökulmasta. Yhdyn kuitenkin Mirowskin ja Nik-Khahin (2008) performatiivisuusteoriaa kohtaan esittämään kritiikkiin siinä, että taloustieteen yhteiskunnallisia vaikutuksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon yhteiskunnalliset valtasuhteet, joiden puitteissa taloustiede ja taloustieteilijät toimivat.

Siten finanssipoliittisia neuvostoja ei voi palauttaa taloustieteellisiin teorioihin, vaan olennaista neuvostojen perustamisessa on myös niiden kytkentä julkisen velan hallintaan ja Euroopan unionin talouspolitiikkaa säätelevään kokonaisuuteen (ks. esim. Miettinen 2019), jotka eivät palaudu talousteorioihin. Finanssipoliittisten neuvostojen perustamista ovat ajaneet kansainväliset järjestöt, kuten IMF sekä Euroopan unionin instituutiot. IMF ja Euroopan unioni ovat molemmat ajaneet budjettikuria keskeisenä talouspolitiikan päämääränä viime vuosikymmeninä (esim. Ylönen ja Remes 2015). Ajatus neuvostoista kurinalaisen julkistalouden edistäjinä kytkee siis neuvostot vallitseviin valtasuhteisiin, joissa julkistalouden kurinalaisuus on jo ennen neuvostoja ollut talouspolitiikan keskiössä.

On kuitenkin siitä huolimatta perusteltua tarkastella neuvostoja taloustieteen performatiivisuuden näkökulmasta siinä merkityksessä, että taloustiede ei ainoastaan kuvaa tutkimuskohdettaan, vaan myös vaikuttaa siihen. Neuvostot institutionalisoivat taloustieteen performatiivisuuden kahdella tasolla. Yhtäältä neuvostot itsessään ovat itsessään talousteoreettisin perusteluin perustettuja

instituutioita. Toisaalta ainakin Talouspolitiikan arviointineuvosto nojaa toiminnassaan vahvasti taloustieteeseen ja pyrkii siltä pohjalta myös vaikuttamaan harjoitettuun talouspolitiikkaan.

Talouspolitiikan arviointineuvosto onkin tullut merkittäväksi osaksi Suomen talouspoliittista keskustelua. Neuvoston vuosittain julkaisemista raporteista on raportoitu kohtuullisen laajasti mediassa ja esimerkiksi valtiovarainministerit ovat ottaneet raportteihin kantaa (ks. esim. Luukka 26.1.2016; Suomenmaa 29.1.2020; Isotalus 28.1.2022). Tarkastelen artikkelissa, millainen käsitys demokraattisesta politiikasta ja sen toimijoista neuvoston talousteoreettisissa perusteluissa ilmenee.

AINEISTO JA MENETELMÄ

Artikkelin aineisto koostuu finanssipoliittisia neuvostoja esittävistä ja niiden tehtäviä ja perusteluja pohtivista teksteistä. Teksteistä kotimaiset edeltävät Talouspolitiikan arviointineuvoston perustamista Suomeen, ja loput edustavat kansainvälistä keskustelua.

Kotimaisista teksteistä keskeisiä ovat neljästä osasta² koostuva valtioneuvoston kanslian raportti *Finanssipoliitiikan instituutiot* (2010) sekä neljän taloustieteen professorin, Ari Hyytisen, Matti Pohjolan, Jukka Pirttilän ja Roope Uusitalon *Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan* kirjoittama ”Ehdotus finanssipoliittisen neuvoston perustamiseksi” (Hyytinen ym. 2012). Teksti on julkaistu *Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa* ja se perustuu kirjoittajien valtiovarainministeri Jutta Urpilaiselle aiemmin valtiovarainministeriön taloustieteellisen neuvoston jäsenenä laatimaan muistioon. Myös tätä tekstiä voi siten pitää merkittävänä Talouspolitiikan arviointineuvoston perustamisen valmistelun kannalta. Lisäksi merkittävänä voi pitää valtiovarainministeriön vakausyksikön päällikkö Sami Yläoutisen (2011) tekstiä *Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa*.

Kansainvälinen kirjallisuus finanssipoliittisista neuvostoista on melko runsasta. Keskustelu itsenäisistä finanssipoliittisista toimielimistä käynnistyi 1990-luvulla, kun taloustieteilijät eri maissa esittivät itsenäisten finanssipoliittisten toimielinten perustamista. Keskustelussa on alusta asti ollut mukana ehdotuksia muodollista toimivaltaa omaavista instituutioista (Ball 1997; Blinder 1997) sekä neuvoa-antavista, vailla muodollista toimivaltaa olevista instituutioista (Wren-Lewis 1996). Muodollista toimivaltaa omaavia instituutioita ei ole perustettu, joten valtaosa tuoreemmasta kirjallisuudesta käsittelee muodollista finanssipoliittista toimivaltaa vailla olevia ”finanssipoliitiikan vahtikoiria” (ks. kuitenkin Larch ja Braendle 2018; Basso ja Costain 2018). Keskustelua neuvostoista on käyty kansainvälisten järjestöjen, kuten IMF:n (Debrun ym. 2007; Debrun ym. 2013; Beetsma ym. 2018; Davoodi ym. 2022), OECD:n (Hagemann 2011; OECD 2014; 2020) ja EU:n toimielimien, kuten Euroopan komission (Jankovics ja Sherwood 2017) ja Euroopan keskuspankin (Beetsma ym. 2017) julkaisuissa, sekä tieteellisissä aikakauslehdissä (Calmfors 2003; Wyplosz 2005; 2008; Calmfors ja Wren-Lewis 2013; Larch ja Braendle 2018). Finanssipoliittisista neuvostoista on julkaistu myös kirjoja, joiden kirjoittajina on johtavia makrotaloustieteilijöitä (Kopits 2013; Beetsma ja Debrun 2018).

Analysoin teksteistä niissä esiintyvää ymmärrystä demokraattisesta politiikasta ja sen toimijoista taloustieteen performatiivisuuden näkökulmasta. Tarkastelen siis, millaisen teoreettisen diskurssin puitteissa demokraattista politiikkaa ja sen toimijoita teksteissä käsitellään. Neuvoston

tarkoituksena on julkisen keskustelun kautta vaikuttaa harjoitettuun politiikkaan. Sen vuoksi on demokratian kannalta tärkeää tarkastella, millainen suhde demokraattiseen politiikkaan neuvostojen teoreettisia perusteluja ohjaa. Näitä diskursseja analysoimalla kyetään hahmottamaan myös neuvoston omaa asemaa suhteessa demokraattiseen politiikkaan. Käsittelen siten Talouspolitiikan arviointineuvostoa ja finanssipoliittisia neuvostoja talouspolitiikkaan vaikuttavina enkä ainoastaan sitä ulkopuolelta tarkkailevina toimijoina.

Neuvostoilla on erilaisia mandaatteja ja resursseja, ja keskustelussa esiintyy erilaisia näkökulmia neuvostojen tehtävistä. Politiikkakäsitykseltään neuvostojen perusteluja ohjaava teoreettinen näkökulma kuitenkin yhdistää kaikkia tekstejä. Keskityn tässä artikkelissa tähän keskustelua ja neuvostojen perusteluja yhdistävään piirteeseen eroavaisuuksien sijaan. Nostan kotimaisesta keskustelusta havainnollistavia sitaatteja, mutta tuen analyysia viittauksilla kansainväliseen keskusteluun, joka on siten myös osa artikkelin primaariaineistoa. Neuvostojen rationaliteetti kurinalaisen finanssipolitiikan edistäjinä on yhteinen koko keskustelulle, mutta nostan aineistosta esiin myös joitakin spesifejä Suomen kontekstissa esitettyjä argumentteja, kuten kestävyysvajeen roolin finanssipoliittisen neuvoston perustamisen perusteluna.

Tekstien valikoimisessa analyysiin olen painottanut kotimaisia tekstejä, joista olen valinnut kaikki merkittävät avaukset finanssipoliittisista neuvostoista, vaikka kotimaisia tekstejä määrällisesti onkin kansainvälistä keskustelua edustavia tekstejä vähemmän. Kansainväliset tekstit on valittu seuraamalla kotimaisten tekstien lähteitä sekä hakemalla finanssipoliittisia neuvostoja koskevaa kirjallisuutta relevanteista tietokannoista. Olen keskittynyt kirjallisuudessa esiintyvään ymmärrykseen demokraattisesta poliittisesta prosessista – ymmärrykseen, jonka yleisesti jaetun luonteen tekstit itsekkin tiedostavat. Valikoidut tekstit edustavat niin akateemista kirjallisuutta kuin kansainvälisten järjestöjen julkaisujakin. Kansainvälisten tekstien osalta keskityn tähän yleiseen kaikkia tekstejä yhdistävään politiikkakäsitykseen, mutta kotimaisista teksteistä nostan esiin myös joitakin kotimaisen kontekstin erityispiirteitä.

FINANSSIPOLITIIKAN SÄÄNNÖT, FINANSSIPOLIITTISET NEUVOSTOT JA JULKISEN VELAN ONGELMA

Finanssipoliittisten neuvostojen perustamisen keskeisimpänä perusteluna voidaan pitää niiden oletettua vaikutusta finanssipolitiikan kurinalaisuuteen (ks. esim. Calmfors ja Wren-Lewis 2013; Debrun ym. 2007; Debrun ym. 2013; Beetsma ja Debrun 2018). Valtioneuvoston kanslian raportin tiivistelmässä todetaan, että ”[k]olmen asiantuntijan kirjoituksen varaan rakentuva raportti osallistuu ajankohtaiseen keskusteluun keinoista finanssipolitiikan kurinalaisuuden lisäämiseksi.” Hyytisen ja kanssakirjoittajien (2012, 251) mukaan ”[k]eskeinen syy finanssipoliittisten neuvostojen tai muiden finanssipolitiikan vahtikoirien perustamiselle on ollut poliittisen järjestelmän taipumus tuottaa julkiseen talouteen alijäämää.” Myös Yläoutinen (2011, 51) kirjoittaa, että ”useimmiten niiden perustehtävänä on ollut parantaa budjettikuria.” Neuvostot kytkeytyvät siten laajempaan keskusteluun julkisen talouden kurinalaisuutta edistävästä finanssipolitiikan instituutioista (Emt.; Pekkarinen ja Sinko 2010, 12).

Finanssipoliittisten neuvostojen teoreettiset perustelut juontavat juurensa finanssipolitiikan instituutioita käsittelevästä taloustieteellisestä kirjallisuudesta. Tässä kirjallisuudessa julkista velkaantumista on selitetty poliittisilla ja institutionaalisilla tekijöillä (ks. esim. Alesina ja Tabellini 1990; Poterba ja von Hagen 1999; Molander 2001). Havaintojen pohjalta on pyritty vaikuttamaan näihin poliittisiin ja institutionaalsiin tekijöihin niin, että ne tukisivat kurinalaista julkistaloutta. Finanssipoliittiset neuvostot ovat siis jatkumoa näille pyrkimyksille.

Kurinalaisuutta edistävinä instituutioina finanssipoliittisia neuvostoja ovat edeltäneet finanssipoliittiset säännöt. Suomessa tällaisista säännöistä keskeisiä ovat hallituskaudeksi määritettävät menokehykset sekä Euroopan unionin vakaus- ja kasvusopimuksen velkaa ja alijäämää koskevat säännöt, joiden mukaan julkisen talouden alijäämä ei saa olla suurempi kuin kolme prosenttia bruttokansantuotteesta ja velka suhteessa bruttokansantuotteeseen ei saa ylittää 60 prosenttia.

Finanssipolitiikan säännöt ovat osoittautuneet muuttuvissa olosuhteissa kuitenkin ongelmalliseksi. Keskeinen dilemma koskee sääntöjen uskottavuutta ja joustavuutta. Sääntöjen uskottavuus vaatisi säännöiltä pysyvyyttä, mutta joustavuus edellyttää mahdollisuutta reagoida suhdannetilanteen muutoksiin (Pekkarinen ja Sinko 2010, 12). Kun koronaviruspandemia laittoi koko maailmantalouden polvilleen keväällä 2020, finanssipolitiikkaa rajoittavat säännöt pantiin väliaikaisesti kokonaan hyllylle. Euroopan unionissa tämä tarkoitti valtioiden velkaa ja alijäämää sääntelevistä kriteereistä luopumista poikkeuslausekkeen nojalla. Suomessa lisäksi poikettiin menokehyksistä näissä poikkeuksellisissa olosuhteissa. Venäjän hyökkäys Ukrainaan keväällä 2022 lisäsi jälleen läntisten talouksien vaikeuksia ja sai Euroopan komission edelleen lykkäämään finanssipoliittisiin sääntöihin palaamista.

Sääntöjen tarkoituksena on ollut varmistaa julkistalouden kurinalaisuus ja turvata sen kestävyys. Olosuhteiden vaihdellessa on kuitenkin keskusteltu laajasti sääntöjen uudistamisen tarpeesta. Esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV) järjesti lokakuussa 2021 keskustelutilaisuuden EU:n finanssipoliittisten sääntöjen tulevaisuudesta. Myös valtiontalouden kehysten uudistamisesta on keskusteltu (Tanninen ja Tuomala 2022; Laina 2022). Sääntöjen uudistamisen yhteydessä on keskusteltu myös sääntöjen tukemisesta ja jopa korvaamisesta riippumattomalla julkisen talouden kestävyysanalyysillä (Blanchard, Leandro ja Zettelmeyer 2021; De Grauwe 2021). Esimerkiksi Helsingin yliopiston työelämäprofessori Vesa Vihriälä (2021, dia 9) totesi esityksessään VTV:n tilaisuudessa, että kaikissa hänen käsittelemissään sääntöjen uudistusehdotuksissa esitettiin suurempaa roolia riippumattomille finanssipoliittisille arviointielimille.

Finanssipoliittisten neuvostojen tarvetta onkin perusteltu sääntöjen joustavuuden ja uskottavuuden dilemmasta seuraavalla tulkinnanvaraisuudella (Wyplosz 2005; Calmfors ja Wren-Lewis 2013, 656). Neuvostojen on ajateltu pystyvän edistämään julkistalouden kurinalaisuutta silloinkin, kun sääntöjen tulkinnanvaraisuus mahdollistaa kurinalaisuudesta poikkeamisen sääntöjä rikkomatta: ”Riippumatonta finanssipolitiikan arviointi-instituutiota on esitetty yhdeksi keinoksi estää finanssipolitiikan kurinalaisuuden heikentyminen ja koko säännöstön vesittyminen tällaisen tulkinnanvaraisuuden seurauksena.” (Pekkarinen ja Sinko 2010, 22.)

VALTION EPÄONNISTUMINEN, JULKISEN VALINNAN TEORIA JA DEMOKRATIA

Suomen kontekstissa finanssipolitiikan kurinalaisuus tiivistyy usein huoleen julkisen talouden kestävyysvajeesta. Kestävyysvajeella perusteltiin myös finanssipoliittisen neuvoston tarvetta Suomessa:

Suomen pitkän aikavälin finanssipolitiikan kannalta keskeistä on kestävyysvajeongelman ratkaisu. Kestävyysvajeen seurannan lisäksi neuvoston tulisi arvioida laskelmien tekotapaa, niissä käytettyjen oletusten valintaa sekä tarvetta varautua perusennusteen lisäksi vaihtoehtoisin kehityskulkuun. (Hyytinen ym. 2012, 253.)

Kestävyysvaje näyttäytyy siis ongelmana, joka on vaikea ratkaista poliittisen prosessin avulla, koska poliittinen prosessi nähdään taipuvaisena tuottamaan jatkuvaa alijäämää julkiseen talouteen:

Kestävyysvajeen olemassaolo lienee kaiken kaikkiaan kiistaton tosiasia, vaikka sen suuruudesta vallitsee huomattavaa epävarmuutta. Poliittisesti merkittävää on, että julkisen rahoituksen turvaava päätöksenteko on vaikeutumassa. Seuraavissa eduskuntavaaleissa ääntään käyttävien enemmistö ovat eläkeläisiä. Ikääntyneen väestön kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat eläkkeiden ohella hoiva- ja hoitopalvelujen laatu sekä riittävyys. Tulevat sukupolvet eivät ole poliittisessa päätöksenteossa edustettuina ja nuoret ovat aliedustettuina, mikä voi vinouttaa yhteiskunnallista päätöksentekoa ikääntyneiden eduksi ja samalla myös talouskasvua hidastavasti. – – Nyt kohdistuu aiempaakin suurempia vaatimuksia hallituksen toimintakykyyn ja parlamentaariseen päätöksentekoon. (Korkman 2010, 41.)

Alijäämätaipumukselle löytyy finanssipolitiikan instituutioiden kirjallisuudesta erilaisia selityksiä. Tällaisia ovat poliitikkojen ja äänestäjien heikko ymmärrys budjettirajoitteesta, poliitikkojen oman edun tavoittelu, lyhytnäköisyys, ajallinen epäjohtonmukaisuus ja yhteisten varojen (*common pool*) liikakäytön ongelma. Jos äänestäjät esimerkiksi tietävät julkisen talouden tilasta vähemmän kuin poliitikot, poliitikot voivat hyödyntää tätä epäsuhtaa käyttämällä rahaa kestävästi ja luomalla näin itselleen kannatusta vaaleissa. Lyhytnäköisyys voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että poliitikot eivät välitä alijäämien tulevista seurauksista yhtä paljon kuin äänestäjät, koska olettavat valtakautensa päättyvän ennen sitä. Ajallinen epäjohtonmukaisuus viittaa siihen, että pitkän aikavälin preferenssit eroavat lyhyen aikavälin preferensseistä, jolloin sitoumuksista pitkän aikavälin näkökulmasta kestäväan politiikkaan livetään lyhyen aikavälin hyötyjen saavuttamiseksi. Yhteisten varojen liikakäyttö eli niin sanottu *common pool* -ongelma tarkoittaa eturyhmien keskinäisestä kilpailusta juontuvaan kokonaisuuden kannalta liialliseen varainkäyttöön. Eturyhmät pyrkivät haalimaan itselleen rahaa, mikä johtaa kokonaisuuden tasolla liialliseen yhteisten varojen käyttöön. (Calmfors 2010, 131–132; Calmfors ja Wren-Lewis 2013, 656–659.)

Yhteistä näille selityksille on niiden taipumus nähdä liiallisen velkaantumisen johtuvan siitä, että joko poliitikot tai sekä poliitikot että äänestäjät toimivat jollain tavalla yleisen edun vastaisesti omaa etua tavoitellessaan. Yläoutinen (2011, 51) kirjoittaa: ”Erityisesti on painotettu poliittisia

paineita, joita demokraattisesti valitut hallitukset kohtaavat.” Alijäämätaipumuksen syynä näyttää siis olevan demokraattinen politiikka, mitä pidetään siksi osin haitallisena.

Millainen ymmärrys demokratiasta finanssipoliittisten neuvostojen perusteluihin sisältyy? Finanssipoliittisia neuvostoja perustelevalle teoreettinen näkökulma on yhteneväinen julkisen valinnan teorian kanssa. Julkisen valinnan teoria tarkastelee poliittisten toimijoiden ja virkahenkilöiden toimintaa markkinavalinnoille analogisena oman edun maksimointina. Johtopäätöksenä usein on valtion epäonnistuminen (*government failure*, vrt. *market failure*) eli jonkinlainen häiriö taloudessa, joka seuraa politiikkojen ja virkahenkilöiden päätöksistä. Julkisen valinnan teoriaan nojaavat analyysit nousivat 1970- ja 1980-luvuilla selittämään OECD-maissa kasvanutta julkista velkaantumista (Schäfer ja Streeck 2013, 8–9). Niin sanotun julkisen rahoituksen (*public finance*) teoriaperinteen mukaan ongelmana oli valtion kyky kerätä tarpeeksi veroja kasvavien tarpeiden rahoittamiseksi. Julkisen valinnan teoria määritteli ongelman uudelleen: kyse ei ollutkaan kyvyttömyydestä kerätä varoja yksityiseltä sektorilta vaan liiallisista vaatimuksista yksityiselle sektorille. (emt. 7–8.)

Julkisen valinnan teoria oli osa sitä talouspoliittisten ideoiden ja teorioiden kokonaisuutta, joka 1970-luvun stagflaatiokriisin olosuhteissa alkoi ohjata talouspolitiikkaa pois päin toisen maailmansodan jälkeen vallinneesta valtiovetoisesta keynesiläisyydestä. Teorioiden yhteinen piirre oli valtion näkeminen ongelmana. Monetarismi, rationaaliset odotukset ja julkisen valinnan teoria esittivät, että valtio ei kyennyt hallitsemaan suhdanteita, kuten keynesiläinen oppi oletti, ja lisäksi demokraattinen valtio nähtiin taipuvaisena toimimaan epäoptimaalisesti aiheuttaen inflaatiota talouteen lyhyen aikavälin hyötyihin keskittymisen vuoksi. (Blyth 2002, 139–151.) Rune Moller Stahl (2021) esittääkin, että näillä uusliberalismiin kytkeytyvillä talousteorioilla pyrittiin kritisoimaan nimenomaan valtion demokraattista luonnetta pelkän abstraktin valtiokritiikin sijaan. Stahl (emt., 408–409) tarkasteleekin näitä pelkkien talousteorioiden sijaan myös politiikan teorioina.

Rahapolitiikan alueella politiikan epäonnistumista pyrittiin korjaamaan siirtämällä vastuu rahapolitiikan toteutuksesta itsenäisille keskuspankeille. Demokraattisesti valittujen poliitikkojen käsissä rahapolitiikan nähtiin kärsivän inflaatiotaipumuksesta (*inflation bias*), koska poliitikkojen arvaamattomuus johti inflaatio-odotusten nousuun. Odotusten vakauttamiseksi ja uskottavuuden takaamiseksi rahapolitiittinen päätöksenteko siirrettiin teknokraattisesti toimiville keskuspankeille. Finanssipoliitikassa ongelmana on nähty yllä jo mainittu alijäämätaipumus. (ks. esim. Beetsma ja Debrun 2018, 1–2.) Neuvostot ovatkin, kuten todettua, saaneet innoituksensa itsenäisistä keskuspankeista (ks. esim. Emt.; Wyplosz 2005; Pekkarinen ja Sinko 2010, 23; Korkman 2010, 49–50).

Finanssipoliittisia neuvostoja perusteleavassa kirjallisuudessa demokraattinen politiikka nähdään siis haitallisena, koska se aiheuttaa vääristymiä julkiseen talouteen. Ratkaisuna tähän tarjotaan 1) finanssipoliitiikan delegoimista riippumattomalle toimielimelle 2) finanssipoliittisten valintojen rajoittamista ennalta asetetuilla säännöillä ja 3) julkisen keskustelun kautta finanssipoliitiikan kurinalaisuutta edistäviä neuvostoja (ks. esim. Beetsma ja Debrun 2018, 1). Ensimmäinen näistä on todettu poliittisen hyväksyttävyyden kannalta ongelmalliseksi (Korkman 2010, 50) ja poliittisesti epärealistiseksi (Calmfors 2010, 137). Kuitenkin vielä viime aikoinakin on ehdotettu finanssipoliitiikan delegoimista asiantuntijoille rahapolitiikan mallin mukaisesti. Esimerkiksi Euroopan finanssipoliittisen komitean sihteeristön päällikkö Martin Larch sekä Sveitsin liittovaltion

taloudellinen neuvonantaja ja Baselin yliopiston tutkija Thomas Braendle ovat ehdottaneet finanssipolitiikan suhdannepoliittisen osuuden delegoimista kansallisille finanssipoliittisille neuvostoille. Alijäämätaipumuksen hillitsemisen lisäksi delegoiminen parantaisi heidän mukaansa Euroopan talous- ja rahaliiton makrotalouspoliittista koordinaatiota. (Larch ja Braendle 2018.) Finanssipoliittiset säännöt taas kärsivät edellä mainitusta uskottavuuden ja joustavuuden välisestä dilemmasta, joten neuvostot nähdään tarpeellisena tukena säännöille.

Finanssipoliittisten neuvostojen tarkoituksena onkin toimia julkisen keskustelun kautta ja ”lisäämällä finanssipoliittista läpinäkyvyyttä parantaa hallitusten vastuullisuutta ja siten tehdä politiikkojen oman edun tavoittelusta vaikeampaa.” (Calmfors 2010, 138). Korkmanin (2010, 63) mukaan neuvostojen ”[p]erimmäinen pyrkimys on demokratian toimivuuden edistäminen.” Toimivuutta edistää se, ”että kansalaisilla on hyvät mahdollisuudet arvioida hallituksen finanssipolitiikan tavoitteiden ja tehtyjen ratkaisujen järkevyyttä.” Neuvostojen perustelut eivät siten ole suinkaan yksiselitteisen ongelmallisia demokratian kannalta. Läpinäkyvyyden parantaminen ei kuitenkaan näytä tarkoittavan niinkään tutkimustiedon tuomista päätöksentekoon erilaisista näkökulmista, vaan pikemminkin finanssipolitiikan kurinalaisuuden edistämistä tuomalla politiikasta riippumattomaksi mielletty näkemys julkiseen keskusteluun. Tarkoituksena on vaikuttaa harjoitettavan politiikan valitsemisen perusteisiin: ”Artikkeli analysoi, miten riippumattomat finanssipolitiikan vahtikoirat (finanssipoliittiset neuvostot) voivat vahvistaa kannustimia kurinalaiseen finanssipolitiikkaan” (Calmfors 2010, 128). Vaikuttamiseen pyritään nimenomaan luomalla neuvostolle riippumaton auktoriteetti, joka nähdään vapaana poliittisia toimijoita vaavasta oman edun tavoittelusta: ”[Neuvoston] vaikutusvallan on pitkällä aikavälillä rakennuttava sen maineen pohjalle (institutionaalinen pääoma). Mainetta voidaan rakentaa ainoastaan puolueettomaksi ja korkealaatuiseksi katsotun analyysin avulla” (Calmfors 2010, 141). Neuvostojen tarkoituksena ei siten ole ainoastaan tuoda tutkimustietoa demokraattisen poliittisen prosessin käytettäväksi, vaan vaikuttaa itse poliittiseen prosessiin niin, että se tuottaa oikeanlaista politiikkaa.

Kiinnostavaa on demokratian tarkastelu sen tuottamien tulosten kautta. Demokraattista päätöksentekoa yhtäältä kritisoidaan sen aiheuttamien vääristymien vuoksi, mutta toisaalta puolustetaan siitä lähtökohdasta käsin, ettei vääristymiä aina synny. Korkman (2010, 37–40) tarkastelee pätevätkö julkisen valinnan teorian oletukset alijäämätaipumuksesta Suomen tapauksessa ja toteaa, että Suomessa on päinvastoin ollut kurinalaisen finanssipolitiikan traditio. Tässä hän näkee kuitenkin muutoksen olevan käsillä ikäsidonnaisten menojen kasvun ja finanssipolitiikan suhdannepoliittisen roolin vuoksi. Lisäksi hän näkee päätöksenteon vaikeutuvan, koska äänestäjien enemmistö on eläkeläisiä, jotka ovat riippuvaisia ikäsidonnaisista menoista (emt. 41). Kurinalaisempi finanssipolitiikka nähdään siis niin tärkeänä tavoitteena, että demokratian toimivuutta tarkastellaan suhteessa sen onnistumiseen tämän tavoitteen toteuttamisessa.

Demokratian puolustaminen sen legitimiymyden vuoksi jää vähiin, vaikka sitäkin esiintyy. Korkman (2010, 48) toteaa, että ”sitoutuminen demokratian pelisääntöihin on silti [ongelmistaan huolimatta] kiistaton arvo.” Demokratiaan siis kyllä sitoudutaan, mutta institutionaalisilla järjestelyillä yritetään parantaa sen toimivuutta, kuten Korkman toteaa. Toimivuudesta Korkman nostaa esiin selkeän vallan ja vastuun jaon, päättäjien toiminnan seuraamisen ja kriittisen julkisen arvioinnin sekä vastuullisuuden toteutumisen, mikä tapahtuu konkreettisesti vaaleissa.

Finanssipoliittisten neuvostojen perusteluja näyttää siis ohjaavan käsitys politiikasta ongelmana ja vääristymiä tuottavana. Tällainen ymmärrys politiikasta ongelmana on Colin Hayn mukaan ollut vallitseva liberaaleissa demokratioissa viime vuosikymmeninä. Hay nostaa teoksessaan *Why We Hate Politics?* esiin politiikan halveksunnan ja siitä seuraavan poliittisen osallistumisen vähenemisen. Hayn mukaan politiikka on alettu ymmärtää enimmäkseen poliitikkojen oman edun tavoitteluna ja likaisena sanana, joka viittaa epärehellisyyteen. Kollektiivisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan kuitenkin politiikkaa, joten hän näkee politiikan halveksunnan haitallisena. Hay vertaa politiikkaa halveksuvaa näkemystä niihin ideaalisiin piirteisiin, joita politiikalle on annettu. Ihanteellisesti politiikkaan kuuluu deliberaatio, julkinen keskustelu, vastuullisuus ja responsiivisuus. (Hay 2007, 13–16, 62.) Yhtenä syynä tällaisen negatiivisen poliittisen ymmärryksen leviämässä Hay näkee juuri julkisen valinnan teorioiden leviämisen yleiseen tietoisuuteen. Pelkkien instrumentaalisten, oman edun tavoitteluun perustuvien motiivien olettaminen voi tehdä ongelmien ratkaisusta politiikan keinoin vaikeaa. Oletukset voivat myös muodostua itseään toteuttaviksi, kuten Hay esittää käyneen julkisen valinnan oletusten tapauksessa, kun julkisen valinnan teorian mukainen ymmärrys politiikasta on tullut yhteiskunnissa laajemmin tavaksi ymmärtää politiikkaa. (emt., 13–16, 21–22.)

Julkisen valinnan teorian kautta tarkasteltuna demokratia näyttäytyy muuttujana, jota voidaan manipuloida erinäisin ulkoisin rajoittein, mutta itse prosessiin oman edun maksimointina ei voida puuttua. Eturyhmäpolitiointi, toimijoiden tietämättömyys ja oman edun tavoittelu johtavat tietynlaiseen epäoptimaaliseen lopputulemaan. Finanssipoliittisia neuvostoja käsittelevissä teksteissä lopputulema on yleensä liiallinen alijäämä. Koska demokraattinen prosessi on endogeeninen muuttuja, siihen ei voida suoraan vaikuttaa, mutta sitä voidaan manipuloida epäsuorasti eksogeenisten muuttujien avulla. Paradoksaalisesti ratkaisut, kuten finanssipoliittikkaa rajoittavat säännöt ja finanssipoliittisten neuvostojen perustaminen, täytyy kuitenkin toteuttaa demokraattisen prosessin kautta.

Negatiivinen ymmärrys politiikasta on yhteneväinen myös suomalaisen poliittisen ja taloudellisen eliitin keskuudessa esiintyvien puhetapojen kanssa. Anu Kantolan mukaan 1990-luvun alun talouskriisissä poliittisten päättäjien eetosta luonnehti epäpoliittinen, asiantuntijuuteen ja taloudellisiin tosiasioihin perustuva hallinta. Päättäjät näkivät itsensä järjen ääninä ja kritisoivat muita järjen puutteesta ja itsekkyydestä. Poliittikkaa ei nähty ratkaisuna yhteiskunnallisiin ongelmiin, vaan arvaamattomana ja arveluttavana. Päättäjät ottivat itse puheessaan etäisyyttä politiikkaan. Tässä managerialismiksi kutsutussa hallinnan tavassa korostuu epäpoliittinen asiantuntemus ja ”asioiden parempi hoito”. (Kantola 2002, 248–263.) Samankaltaisia ajatuksia politiikasta ja demokratiasta esittävät myös taloudellisen eliitin edustajat, Suomen rikkain promille. Anu Kantolan ja Hanna Kuuselan toteuttamissa haastatteluissa rikkaimman promillen edustajat näkevät ennalta määriteltujen poliittisten toimenpiteiden jarruna vaalit ja poliittisten toimijoiden oman edun tavoittelun. (Kantola ja Kuusela 2019, 167–197.)

Finanssipoliittisia neuvostoja voi niitä perustelevan diskurssin valossa nähdäkseni pitää teknokraattista päätöksentekoa edistävinä instituutioina. Vaikka finanssipoliittiset neuvostot eivät ehdotuksista huolimatta ole saaneet muodollista toimivaltaa, vaan toimivat riippumatonta tietoa julkiseen keskusteluun tarjoavina vahtikoirina, näiden instituutioiden tarvetta perusteleva diskurssi ei politiikkakäsitykseltään olennaisesti eroa delegoimista perustelevasta diskurssista. Tätä todistaa keskustelun innoitus itsenäisistä keskuspankeista ja se, että finanssipoliittikan

delegoimista on esitetty vastaavin perusteluin kuin finanssipolitiikan vahtikoirien perustamista (ks. esim. Wyplosz 2005). Finanssipoliittiset neuvostot näyttäytyvät vaihtoehtoisena talouskurin tekniikkana muodollista toimivaltaa omaaville instituutioille. Voidaankin pohtia, että mikä arvo lopulta jää demokratialle, jos demokratiaa arvioidaan suhteessa sen kykyyn tuottaa kurinalaista finanssipolitiikkaa.

ONKO TALOUSTIETEELLISELLE TEKNOKRATIALLE VAIHTOEHTOJA?

Yllä kuvatun perusteella finanssipoliittisten neuvostojen perustelut sisältävät melko negatiivisen kuvan demokraattisen politiikan mahdollisuuksista. Finanssipolitiikkaan sisältyy sisäänrakennettu alijäämätaipumus, jota paikkaamaan tarvitaan riippumatonta asiantuntijatietoa luomaan painetta toteuttaa oikeaa politiikkaa. Suomen olosuhteissa tämä tarkoittaa vaikeuksia kestävyysvajeen ratkaisemisessa demokraattisen poliittisen prosessin kautta. Voidaan tietysti väittää, ettei demokraattiseen politiikkaan sisältyvän alijäämätaipumuksen vuoksi ole muuta järkevää vaihtoehtoa kuin pyrkiä takaamaan julkisen talouden kurinalaisuus teknokraattisin keinoin. Mutta miten hyvin tämän väite kestää kriittistä tarkastelua?

Ensinnäkin jo finanssipoliittisen neuvoston perusteluista itsestään ilmenee, ettei Suomen kohdalla ole pätenyt jatkuva velkaantuminen, vaan päinvastoin Suomelle on ollut tyypillistä kurinalaisen julkisen talous. Neuvoston perustamista perustellaan sen sijaan sillä, että *tulevaisuudessa* päätöksenteko vaikeutuu kestävyysvajeen vuoksi. (Korkman 2010, 37–42.) Evidenssiä väitteen tueksi on vaikea esittää, koska se koskee tulevaisuutta. Demokratian diskursiivinen kahlitseminen etukäteen sen perusteella, että demokraattisen päätöksenteon oletetaan olevan heikosti kykeneväinen ratkaisemaan kestävyysvajeen ongelmaa, vaikuttaa nähdäkseni heikosti perustellulta.

Laajemmin OECD-maissa tapahtuneesta velkaantumisesta Armin Schäfer ja Wolfgang Streeck (2013) nostavat esiin, että samaan aikaan velkaantumisen kasvun kanssa poliittinen osallistuminen on vähentynyt. Erityisesti näin on tapahtunut sosioekonomisesti heikoimmassa asemassa olevien keskuudessa, joiden voi olettaa kaipaavan eniten julkisen sektorin etuuksia. Finanssipoliittisia neuvostojakin perustelleen yhteisten varojen liikkakäytön teorian mukainen selitys liiallisista demokraattisista julkisen menonkäytön vaatimuksista velkaantumisen syynä ei siten vaikuta uskottavalta. Tämän *common pool* -teorian mukaan velkaantumisen kasvu seuraa vaatimuksista tulojen uudelleenjakoon. Streeckin (2013) vaihtoehtoinen selitys velkaantumiselle löytyy talouden heikosta kasvusta. Kirjassaan *Ostettua aikaa – Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi* Streeck (2015, 103–104) kääntää myös *common pool* -teorian ympäri ja esittää, että menonkäytön lisäysten sijaan vaatimukset ovat tulleet yhteiskunnan yläkerroksista veronkevenysten muodossa.

Toiseksi finanssipolitiikan kestävyuden mittarista ei vallitse valtavirran taloustieteilijöidenkään keskuudessa jaettua näkemystä. Valtavirtaisessa taloustieteellisessä ja -poliittisessa ajattelussa julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyyttä määritetään julkisen talouden intertemporaalisella budjettirajoitteella. Budjettirajoite ei kuitenkaan määritä mitään tiettyä velan tai alijäämän tasoa kestäväksi (ks. esim. Wyplosz 2011). Myös tämä todetaan neuvoston perusteluissa:

Ei ole olemassa yksiselitteistä julkisen talouden kestävyuden määritelmää. Yleinen ajatus on, että julkinen rahoitus on kestäväällä tolalla vain[,] jos julkinen velka ajan myötä vakiintuu kokonaistuotantoon nähden siedettävälle tasolle. (Korkman 2010, 42.)

Talouspolitiikan arviointineuvosto ei ole myöskään tällaista yksiselitteistä määritelmää raporteissaan esittänyt. Ei ole siis olemassa selkeää tieteellisestä analyysistä suoraan nousevaa tavoitetta, joka tulisi yleisen edun nimissä saada toteutettua. Pyrkimys julkistalouden kurinalaistamiseen näyttäytyy siis valtavirtaiseen taloustieteeseen perustuvana poliittisena vaikuttamisena eikä politiikan ulkopuolisin kriteerein määräytyvänä tieteellisenä päätöksentekona. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että poliittisen prosessin poliittisuus nähdään haitallisena neuvostojen perusteluissa. Poliitikasta ei pääse eroon taloustiedekään.

Kolmanneksi voidaan nostaa esiin Euroopan keskuspankin (EKP) rooli jäsenmaiden julkistalouksien kestävyuden takaajana. Korkman toteaa finanssipoliittisen neuvoston perustamista perustellessaan, että ”[j]ulkisen talouden alituinen velkaantuminen on vaarallinen tie, joka altistaa hyvinvointivaltion rahoituksen kansainvälisten sijoittajien ja rahoitusmarkkinoiden herkästi muuttuville mielialoille.” Esimerkiksi taloustieteilijä Paul De Grauwe (2021, 23–24) on kuitenkin todennut, ettei julkisen velan hallintaa voida erottaa EKP:n velkakirjaostoista. Viime vuosina paljon huomiota saaneen modernin rahateorian (MMT) mukaan valuuttansa itse liikkeelle laskevalla toimijalla, jollainen euroalue kokonaisuutena on, ei ole vaaraa ajautua maksukyvyttömyyteen eikä julkisen talouden kestävyys ole siten sidottu velan tai alijäämän määrään (ks. esim. Wray 2015). Ei ole siis selvää, miten julkistalouden kestävyys määritetään yksiselitteisesti tai edes, onko koko tavoite ylipäättään mielekäs ja millaisilla institutionaalisilla järjestelyillä kestävyys taataan.

Demokraattista päätöksentekoa voidaan toki rajoittaa myös finanssipoliitikassa murentamatta varsinaisesti demokratiaa. Myös esimerkiksi perusoikeudet rajoittavat demokraattista päätöksentekoa. Vaikka asiantuntijatiedon hyödyntämistä finanssipoliittisessa päätöksenteossa voi pitää hyvistä syistä perusteltuna, budjettirajoitteesta ei sen sijaan vallitse sellaista yksimielisyyttä, että julkistalouden kestävyyttä voisi perustellusti pitää politiikan ulkopuolelta määritettävänä teknokraattisena kysymyksenä.

Julkisen talouden kestävyys on legitiimi talouspoliittinen tavoite ja on perusteltua keskustella, missä määrin julkinen talous on tai ei ole kestävä. Toisaalta liiallinen keskittyminen julkisen talouden kestävyyteen voi viedä huomiota pois muista talouspolitiikan päämääristä. Tiukasta budjettirajoitteesta kiinni pitäminen voi esimerkiksi vaikeuttaa ekologisen jälleenrakennuksen edellyttämien julkisten investointien toteuttamista (ks. esim. BIOS-tutkimusyksikkö 2019; De Grauwe 2021). Finanssipoliitikassa joudutaan lisäksi tasapainottelemaan julkisen talouden kestävyuden ja keynesiläisen kysynnänsäätelyn välillä, eikä tätä harkintaa tulisi jättää yksittäisen asiantuntijainstituution varaan. Vaikka finanssipoliittisilla neuvostoilla ei ole muodollista toimivaltaa, neuvostojen perusteluja ohjaa negatiivinen ymmärrys politiikasta ja pyrkimys ohjata demokraattista poliittista prosessia sen ulkopuolelta. Tämä on omiaan hämärtämään asiantuntijatietoon itseensä kytkeytyvää poliittisuutta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä artikkelissa tarkastellut finanssipoliittisten neuvostojen perustamisen tueksi esitettyjä perusteluja. Suomessa tällaisen neuvoston roolia kantaa Talouspolitiikan arviointineuvosto, jonka lisäksi Valtiontalouden tarkastusvirasto valvoo Euroopan unionin finanssipoliittisten sääntöjen noudattamista. Neuvostojen perustelujen teoreettinen näkökulma on yhteneväinen julkisen vallinnan teorian kanssa. Näkökulmaa ohjaa negatiivinen politiikkakäsitys, jossa politiikka nähdään ongelmana ja esteenä optimaaliselle päätöksenteolle. Erityisenä ongelmana perusteluissa nähdään demokraattisen poliittisen prosessin taipumus tehdä jatkuvasti alijäämäisiä budjetteja vaarantaen näin julkistalouden kestävyys.

Neuvoston perusteluja luonnehtii dilemma riippumattomaksi ja puolueettomaksi katsotun aseman ja ennalta määritellyn poliittisen tavoitteen – finanssipoliitiikan kurinalaisuuden – välillä. Ville-Pekka Sorsan ja Teppo Eskelisen (2018, 86) mukaan taloustieteelle tyypillinen asema samaan aikaan neutraalina ja päätöksenteon ytimessä olevana mahdollistaa teknokraattisen päätöksenteon. Jännite näkyy neuvostojen perusteluissa niin, että riippumattomuuden avulla edistetään finanssipoliitiikan kurinalaisuutta. Finanssipoliitiikan kurinalaisuus näyttäytyy siten neutraalina ja objektiivisena tavoitteena, joka nousee suoraan puolueettomasta (talous)tieteestä.

Perusteluja voi pitää demokratian kannalta kyseenalaisina, sillä niissä oletetaan kurinalaisemman finanssipoliitiikan olevan demokraattisen keskustelun ulkopuolelta tuleva politiikan tavoite, jonka edistämisen nähdään parantavan demokratian toimivuutta. Tämä häivyttää asiantuntijatietoon sisältyvää poliittisuutta. Julkisen talouden kestävydestä ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, velkaantumisen selittäminen demokraattisen politiikan alijäämätaipumuksella on kiistettävissä ja julkisen talouden kestävyteen vaikuttavat institutionaaliset järjestelyt, kuten keskuspankin rooli valtion velkakirjojen ostajana. Lisäksi liiallinen keskittyminen julkisen talouden kurinalaisuuteen voi vaikeuttaa ekologisen kestävyys siirtymän vaatimien investointien toteuttamista. Itse julkisen talouden kurinalaisuuden tavoite pitäisi siis altistaa demokraattiselle keskustelulle.

Talouspolitiikan arviointineuvosto näyttää myös ainakin osin omaksuneen perustelujen mukaisen roolin julkisen talouden kurinalaisuuden vaalijana. Neuvosto on useaan otteeseen kehottanut hallitusta kiristämään finanssipoliitiikkaa. Toisaalta neuvostoa tulee tarkastella osana suomalaisen talouspolitiikan ja talouspoliittisen keskustelun kokonaiskuva. Tässä kontekstissa neuvoston rooli kurinalaisen julkistalouden edistäjänä ei näyttäydy niin keskeisenä kuin neuvoston perustelujen pohjalta voisi olettaa. Suomessa erityisesti valtiovarainministeriö on kunnostautunut tiukkana julkisen talouden kirstunvartijana (Harjuniemi ja Ampuja 2019). Vuoden 2015 eduskuntavaalien alla talouspolitiikan arviointineuvosto ajautuikin finanssipoliitiikan linjaa koskevassa keskustelussa valtiovarainministeriön kanssa vastakkaiselle kannalle esittäessään julkisen talouden sopeutusten lykkäämistä (Raeste 2015). Tämä osaltaan osoittaa, että neuvoston toimintaa ei tule redusoida sen taustalla oleviin perusteluihin. Perustelujen tarkastelu kuitenkin valottaa sitä, miksi finanssipoliittisia neuvostoja, jollainen talouspolitiikan arviointineuvostokin on, on viime vuosina perustettu. Lisäksi perustelujen tarkastelu tuo uudenlaisen näkökulman talouspolitiikan arviointineuvoston toiminnan tarkasteluun tuodessaan esiin taustalla olevan pyrkimyksen julkisen talouden kurinalaisuuteen.

Talouspolitiikan arviointineuvostosta on joka tapauksessa muodostunut merkittävä toimija kotimaisen talouspoliittisen keskustelun kentällä. Neuvoston asema voi myös pidemmällä aikavälillä vahvistua vakiintumisen tai uusien resurssien myötä. Siksi neuvoston tutkiminen politiikan tutkimuksen näkökulmasta on perusteltua.

KIITOKSET JA TUTKIMUKSEN RAHOITUS

Artikkelia on kirjoitettu Jenny ja Antti Wihurin rahaston apurahalla.

VIITTEET

1. Neuvostojen tarkoituksena on ajaa kurinalaisempaa finanssipolitiikkaa kuin aiemmin on harjoitettu. Kurinalaisuus määrittyy tässä aiempaa pienempinä alijääminä ja velkaantumisena.
2. Ensimmäinen osa on kokoava taustapuheenvuoro, jonka ovat kirjoittaneet Talousneuvoston sihteeristön päällikkö Jukka Pekkarinen ja valtioneuvoston kanslian ekonomisti Pekka Sinko (Pekkarinen ja Sinko 2010). Toisen osan on kirjoittanut Etlan toimitusjohtaja Sixten Korkman ja osa käsittelee yleisesti finanssipolitiikan instituutioita julkisen talouden rahoituksellisen kestävyysnäkökulmasta (Korkman 2010). Kolmas osa keskittyy finanssipoliittisen päätöksenteon menettelyihin, ja sen on kirjoittanut hallintoneuvos Timo Viherkenttä. Neljäs ja viimeinen osa keskittyy nimenomaan finanssipoliittisiin neuvostoihin. Osan on kirjoittanut Tukholman yliopiston taloustieteen professori ja Ruotsin finanssipoliittisen neuvoston jäsen Lars Calmfors (Calmfors 2010).

LÄHTEET

Primaariaineisto

- Ball, Laurence. 1997. A proposal for the next macroeconomic reform. *Victoria economic commentaries*. 14:1, 1–7.
- Basso, Henrique S. ja Costain, James. 2018. Fiscal Councils: A first step towards fiscal delegation in Europe? Teoksessa Roel Beetsma ja Xavier Debrun (toim.), *Independent Fiscal Councils: Watchdogs or lapdogs?* Lontoo: CEPR Press, 175–186.
- Beetsma, Roel, Debrun, Xavier ja Sloof, Randolph. 2017. The political economy of fiscal transparency and independent fiscal councils. *ECB Working paper 2091*. Euroopan keskuspankki.
- Beetsma, Roel ja Debrun, Xavier. 2018. Introduction: Can independent fiscal councils be useful? Teoksessa Roel Beetsma ja Xavier Debrun (toim.), *Independent Fiscal Councils: Watchdogs or lapdogs?* Lontoo: CEPR Press, 1–7.
- Blinder, Alan. 1997. Is Government Too Political? *Foreign Affairs* 76: 6, 115–126.
- Calmfors, Lars. 2003. Fiscal Policy to Stabilise the Domestic Economy in the EMU: What Can We

- Learn from Monetary Policy? *CESifo Economic Studies* 49:3, 319–353.
- Calmfors, Lars. 2010. The role of independent fiscal policy institutions. Teoksessa *Finanssipolitiikan instituutiot*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2010, 128–160.
- Calmfors, Lars ja Wren-Lewis, Simon. 2013. What Should Fiscal Councils Do? *Economic Policy* 26: 68, 651–695.
- Davoodi, Hamid, Elger, Paul, Fotiou, Alexandra, Garcia-Macia, Daniel, Han, Xuehui, Lagerborg, Andres, Lam, Raphael ja Medas, Paulo. 2022. *Fiscal Rules and Fiscal Councils. Recent Trends and Performance during the Covid-19 Pandemic*. IMF working paper 22/11.
- Debrun, Xavier, Hauner, David ja Kumar, Manmohan S. 2007. The Role for Fiscal Agencies. Teoksessa: Manmohan S. Kumar ja Teresa Ter-Minassian (toim.), *Promoting Fiscal Discipline*. 106–134. IMF books.
- Debrun, Xavier, Kinda, Tidiane, Curristine, Teresa, Eyraud, Luc, Harris, Jason ja Seiwald, Johann. 2013. *The Functions and Impact of Fiscal Councils*. IMF policy paper.
- Hagemann, Robert. 2011. How Can Fiscal Councils Strengthen Fiscal Performance? *OECD Journal: Economic Studies* 2011/1.
- Hyytinen, Ari, Pohjola, Matti, Pirttilä, Jukka ja Uusitalo, Roope. 2012. Ehdotus Finanssipoliittisen neuvoston perustamiseksi. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 108:3, 250–256.
- Jankovics, Laszlo ja Sherwood, Monika. 2017. Independent Fiscal Institutions in the EU Member States: The Early Years. *European Economy. Discussion paper* 06. Euroopan Komissio.
- Kopits, George. 2013. *Restoring Public Debt Sustainability: The Role of Independent Fiscal Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Korkman, Sixten. 2010. Finanssipolitiikan instituutiot ja julkisen talouden rahoituksen kestävyys. Teoksessa *Finanssipolitiikan instituutiot*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2010, 33–64.
- Larch, Martin ja Braendle, Thomas. 2018. Independent Fiscal Councils: Neglected Siblings of Independent Central Banks? An EU Perspective. *Journal of Common Market Studies*. 56:2, 267–283. <https://doi.org/10.1111/jcms.12577>
- OECD. 2014. *Recommendation of the Council on Principles for Independent Fiscal Institutions*.
- OECD. 2020. *Independent fiscal institutions: promoting fiscal transparency and accountability during the Coronavirus (Covid-19) pandemic*. OECD Policy Responses to Coronavirus (Covid-19).
- Pekkarinen, Jukka ja Sinko, Pekka. 2010. Kokoava taustapuheenvuoro. Teoksessa *Finanssipolitiikan instituutiot*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2010, 9–32.
- Valtioneuvoston kanslia. 2010. *Finanssipolitiikan instituutiot*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2010.
- Wyplosz, Charles. 2005. Fiscal Policy: Institutions Versus Rules. *National Institute Economic Review* 151, 64–78.
- Wyplosz, Charles. 2008. Fiscal policy councils: Unlovable or just unloved? *Swedish Economic Policy Review* 15, 173–192.
- Yläoutinen, Sami. 2011. Ulkopuoliset tahot finanssipolitiikan seuraajina ja arvioijina: pitäisikö Suomeen perustaa itsenäinen finanssipoliittinen instituutio? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 107:1, 50–58.

Sekundaarilähteet ja kirjallisuus

- Ahokas, Jussi ja Holappa, Lauri. 2014. Miksi Keynes ei palannutkaan? *Tiede ja Edistys* 39:1: 5–33. <https://doi.org/10.51809/te.105134>
- Alesina, Alberto ja Tabellini, Guido. 1990. A Positive Theory of Government Debt. *Review of Economic Studies* 57:3, 403–414.
- BIOS-tutkimusyksikkö. 01.11.2019. *Ekologinen jälleenrakennus*. <https://eko.bios.fi/>. Viitattu 10.2.2023.
- Blanchard, Olivier, Leandro, Alvaro ja Zettelmeyer, Jeromin. 2021. Redesigning EU Fiscal Rules: From Rules to Standards. *Peterson Institute for International Economics*. Working paper 21–1.
- Blyth, Mark. 2002. Great transformations: economic ideas and institutional change in the twentieth century. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blyth, Mark. 2017. *Talouskuri – Vaarallisen opin historia*. Tampere: Vastapaino.
- Callon, Michel. 1998. Introduction: the embeddedness of economic markets in economics. *The Sociological Review* 46:1, 1–57.
- Chernomas, Robert ja Hudson, Ian. 2017. *The Profit Doctrine – Economists of the Neoliberal Era*. Lontoo: Pluto Press.
- Davoodi, Hamid, Elger, Paul, Fotiou, Alexandra, Garcia-Macia, Daniel, Lagerborg, Andresa, Lam, Raphael ja Pillai, Sharanya. 2022. Fiscal Councils Dataset: The 2021 Update. International Monetary Fund. Washington, D.C.
- De Grauwe, Paul. 2021. *Euro Area fiscal policies and capacity in post-pandemic times*. In-depth analysis. Requested by the ECON committee. Euroopan parlamentti.
- Earle, Joe, Moran, Cahal ja Ward-Perkins, Zach. 2017. *The Econocracy – On the Perils of Leaving Economics to the Experts*. Lontoo: Penguin books.
- Elomäki, Anna. 2021. Economization of Expert Knowledge about Gender Equality in the European Union. *Social Politics* 28:4, 1162–1184. <https://doi.org/10.1093/sp/jxaa005>
- Eskelinen, Teppo ja Sorsa, Ville-Pekka. 2012. Institutionaalisten faktojen tuotanto talouspuheessa. *Politiikka*, 54:3, 169–187.
- Eurooppa-neuvosto. 2011. Sopimus talous- ja rahaliiton vakaudesta, yhteensovittamisesta sekä ohjauksesta ja hallinnasta. 2.11.2012.
- Fourcade, Marion. 2009. *Economists and societies: discipline and profession in the United States, Britain, and France, 1890s to 1990s*. Princeton: Princeton University Press.
- Hagen, Jürgen von. ja Harden, Ian J. 1995. Budget processes and commitment to fiscal discipline. *European Economic Review* 39:3-4, 771–779.
- Hall, Peter (toim.). 1989. *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Harjuniemi, Timo, Herkman, Juha ja Ojala, Markus. 2015. Eurokriisin politisoituminen suomalaisissa sanomalehdissä. *Media ja viestintä* 38:1, 1–22.
- Harjuniemi, Timo ja Ampuja, Marko. 2019. Established ideas from established institutions: austerity and structural reforms in the Finnish economic policy debate. *Critical Policy Studies* 13:4, 451–469. <https://doi.org/10.1080/19460171.2018.1451758>
- Hay, Colin. 2007. *Why we hate politics?* Cambridge: Polity Press.
- Heinonen, Visa ja Pekkarinen, Jukka. 1998. Talouspolitiikka ja kansantaloustieteellinen asiantuntijamus Suomessa. Teoksessa: Ilpo Koskinen ja Juri Mykkänen (toim.), *Asiantuntimuksen politiikka – professiot ja julkisvalta Suomessa*. 84–99. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirschman, Daniel ja Berman, Elizabeth, Popp. 2014. Do economists make policies? On the political

- effects of economics. *Socio-Economic Review* 12:4, 779–811. <https://doi.org/10.1093/ser/mwu017>
- Isotalus, Päivi. 28.1.2022. Saarikko vastaa professoreille suoriin sanoin: Nykyhallitus tuskin kykenee sopeutustoimiin – ”Nämä tasapainottaisivat julkisen talouden täysin”. *Uusi Suomi*. <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/saarikko-vastaa-professoreille-suoriin-sanoin-nykyhallitus-tuskin-kykenee-sopeutustoimiin-nama-tasapainottaisivat-julkisen-talouden-taysin/6fae8bf7-180f-4699-a60f-1ce00b0bda46>. Viitattu 8.2.2023.
- Jaakkola, Jenni, Orjasniemi, Seppo ja Silvennoinen, Heidi. 2016. Finanssipolitiikkaa valvomassa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112:1, 47–53.
- Kantola, Anu. 2002. Markkinakuri ja Managerivalta – Poliittinen Hallinta Suomen 1990-luvun Talouskriisissä. Pallas-Sarja. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kantola, Anu ja Kananen, Johannes. 2013. Seize the moment: Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy* 18:6, 811–826. <https://doi.org/10.1080/13563467.2012.753044>
- Kantola, Anu ja Kuusela, Hanna. 2019. *Huipputuloiset*. Tampere: Vastapaino.
- Korvela, Paul-Erik ja Vuorelma, Johanna (toim.). 2017. *Puhun niin totta kuin osaan – Poliittikka faktojen jälkeen*. Jyväskylä: Docendo.
- Laina, Patrizio. 2022. *Kehysbudjetoinnin kehittäminen*. STTK.
- Luukka, Teemu. 26.1.2016. Stubb: Edessä on todennäköisesti lisäleikkauksia. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002882256.html>. Viitattu 8.2.2023.
- Mackenzie, Donald, Muniesa, Fabian ja Leung-Sea, Siu (toim.). 2008. *Do Economists Make Markets?: On the Performativity of Economics*. Princeton: Princeton University Press.
- Mandelkern, Ronen. 2015. What made Economists so Politically Influential? Governance-related Ideas and Institutional Entrepreneurship in the Economic Liberalisation of Israel and beyond. *New Political Economy* 20:6, 924–941. <http://dx.doi.org/10.1080/13563467.2014.999762>
- Miettinen, Timo. 2019. *Liberalismin kriisi ja eurooppalaisen talouspolitiikan tulevaisuus*. Teoksessa Antti Ronkainen ja Juri Mykkänen (toim.), *Vapiseva Eurooppa – Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* Tampere: Vastapaino, 127–144.
- Mirowski, Philip ja Nik-Khah, Edward. 2008. Markets Made Flesh: Performativity, and a Problem in Science Studies, Augmented with Consideration of the FCC Auctions. Teoksessa: Donald Mackenzie, Fabian Muniesa ja Siu Leung-Sea (toim.), *Do Economists Make Markets?: On the Performativity of Economics*. Princeton: Princeton University Press, 190–224.
- Mitchell, Timothy. 1998. Fixing the Economy. *Cultural Studies* 12:1, 82–101. <https://doi.org/10.1080/095023898335627>
- Molander, Per. 2001. Budgeting Procedures and Democratic Ideals: An Evaluation of Swedish Reforms. *Journal of Public Policy* 21:1, 23–52.
- Murto, Eero. 2014. *Virkamiesvaltaa? Ministerien ja virkamiesten väliset valtasuhteet Suomessa viime vuosikymmenien aikana*. Tampere: Tampere University Press.
- OECD. 2010. *Finland: Working Together to Sustain Success*. Public Governance Reviews.
- OECD. 2020. *Building Capacity for Evidence-Informed Policy-Making*. Public Governance Reviews.
- Orjasniemi, Seppo. 2017. *Kestävyyssvajelaskelmia*. Muistio. Talouspolitiikan arviointineuvosto.
- Perkiö, Johanna. 2020. Legitimising a radical policy idea: framing basic income as a boost to labour market activity. *Policy & Politics* 48:2, 277–293. <https://doi.org/10.1332/030557319X15734252781048>
- Poterba, James. M. & von Hagen, Jürgen (toim.). 1999. *Fiscal Institutions and Fiscal Performance*. Chicago: Chicago University Press.

- Poutanen, Mikko. 2022. Competitive knowledge-economies driving new logics in higher education – reflections from a Finnish university merger. *Critical Policy Studies*.
<https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2124429>
- Raeste, Juha-Pekka. 20.1.2015. Professorit hävisivät jo elvytyskeskustelun. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/talous/art-2000002793802.html>. Viitattu 16.2.2023.
- Schmelzer, Matthias. 2016. *The Hegemony of Growth: The OECD and the Making of the Economic Growth Paradigm*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781316452035>
- Schäfer, Armin ja Streeck, Wolfgang. 2013. Introduction: Politics in the Age of Austerity. Teoksessa Armin Schäfer ja Wolfgang Streeck (toim.), *Politics in the Age of Austerity*. Cambridge: Polity Press. 1–23.
- Sorsa, Ville-Pekka. 2014. Kestävyysvajeen politiikkaidean kritiikki. *Politiikka* 56:2, 132–142.
- Sorsa, Ville-Pekka. 2016. Pääkirjoitus: Emme ole koskaan olleet totuudenjälkeisiä. *Poliittinen talous* 4:1, 7–13. <https://doi.org/10.51810/pt.96128>
- Sorsa, Ville-Pekka ja Eskelinen, Teppo. 2018. Taloustieteellinen asiantuntemus teknotaloudellisessa kapitalismissa. *Politiikka* 60:1, 79–88.
- Stahl, Rune Moller. 2021. From Depoliticisation to Dedemocratisation: Revisiting the Neoliberal Turn in Macroeconomics. *New Political Economy* 26:3, 406–421.
 DOI: 10.1080/13563467.2020.1788525
- Streeck, Wolfgang. 2013. The Politics of Public Debt: Neoliberalism, Capitalist Development and the Restructuring of the State. *German Economic Review* 15:1, 143–165. doi: 10.1111/geer.12032
- Streeck, Wolfgang. 2015. *Ostettua aikaa – Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Tampere: Vastapaino.
- Suomenmaa. 29.1.2020. Valtiovarainministeri Kulmuni arviointineuvoston raportista: ”Vahvistaa viestiä, että työllisyyttä on parannettava ja sote on saatava maaliin”. *Suomenmaa*. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/valtiovarainministeri-kulmuni-arviointineuvoston-raportista-vahvistaa-viestia-etta-tyollisyytta-on-parannettava-ja-sote-on-saatava-maaliin/>. Viitattu 8.2.2023.
- Talouspolitiikan arviointineuvosto. 2018. *Economic Policy Council Report 2017*.
- Talouspolitiikan arviointineuvosto. 2022a. *Economic Policy Council Report 2021*.
- Talouspolitiikan arviointineuvosto. 2022b. *Talouspolitiikan arviointineuvoston lausunto julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2023–2026*.
- Tanninen, Hannu ja Tuomala, Matti. 2022. *Onko kehysmenettely finanssipolitiikkaa ohjaava vai kahlitseva väline?* Kalevi Sorsa -säätio.
- Tervasmäki, Tuomas ja Tomperi, Tuukka. 2018. Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. *Niin & Näin* 2018:2, 164–200.
- Tiikkainen, Olli ja Virtanen, Mikko J. 2021. Taloustieteen performatiivisuudesta moniperformatiivisuuteen: tapaustutkimuksena vaikuttavuusinvestoiminen. *Tiede & Edistys* 46:1–2, 5–27.
<https://doi.org/10.51809/te.109598>
- Valtioneuvoston kanslia. 2011. *Poliittisen päätöksenteon tietopohjan parantaminen – tavoitteet todeksi*. Poliittikkatoimien vaikuttavuusarvioinnin kehittämistyöryhmän raportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 8/2011.
- Valtioneuvoston asetus talouspolitiikan arviointineuvostosta. 61/2014.
- Valtioneuvosto. 2019. *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019.
- Vihriälä, Vesa, Holmström, Bengt, Korkman, Sixten ja Uusitalo, Roope. 2020. *Talouspolitiikan*

- strategia koronavirüsissä*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:13.
- Vihriälä, Vesa. 6.10.2021. Esitys VTV-seminaarissa. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/09/Vihriala.pdf>. Viitattu 10.2.2023.
- Wray, Randall L. 2015. *Modern Money Theory: A Primer on Macroeconomics for Sovereign Monetary Systems*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Wren-Lewis, Simon. 1996. Avoiding Fiscal Fudge. More openness on fiscal policy would boost Labour's credibility. *New Economy* 3:3, 128–132. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0041.1996.tb00129.x>
- Wyplosz, Charles. 2011. Debt Sustainability Assessment: Mission Impossible. *Review of Economics and Institutions* 2:3, 1–37. doi: 10.5202/rei.v2i3.42
- Ylönen, Matti, Jaakkola, Jussi, Saari, Leevi ja Hiilamo, Heikki. 2020. Näyttöperusteisuus ja yritysten verotus: ekonomismin nousu suomalaisen yhteisöveropoliittikan tiedontuotannossa. *Poliittinen talous* 8:1, 27–69. <https://doi.org/10.51810/pt.96159>
- Ylönen, Matti ja Remes, Mikko. 2015. *Velkatohtorit – Kuinka Eurooppa unohti historian ja oppi rakastamaan talouskuria*. Helsinki: Into Kustannus.

KIRJOITTAJATIEDOT

JUSSI SYSTÄ

YTM, Väitöskirjatutkija

Valtio-opin oppiaine

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Tampereen yliopisto

jussi.systa@tuni.fi

Turvallisuuspolitiikka on politiikkaa – mutta missä mielessä?

EERIK KIVILAHTI

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkelissa kysytään, missä mielessä turvallisuus on poliittista. Tavoitteena on luoda analyttinen kehikko, joka kuvaa sitä poliittista prosessia, jossa turvallisuus tulee määritetyksi sellaiseksi todellisuuden osa-alueeksi, jonka suhteen on ryhdyttävä toimeen. Tämä tapahtuu soveltamalla Kari Palosen (2003b) politiikan neljää aspektia (polity, policy, politisointi, politikointi) erottelevaa teoriaa turvallisuuspolitiikan käsitteeseen ja sitä koskevaan aiemman tutkimukseen. Tuloksena syntyy turvallisuuspolitiikkatypologia, joka tarjoaa hedelmällisen käsitteellisen työkalun eritellä turvallisuuspolitiikkaa nimenomaan poliittisena toimintana ja sen suunnasta ja muodosta käytävänä kilpailuna tai kamppailuna. Se uudelleentulkitsee turvallisuuspolitiikan selvästi laaja-alaisemmaksi poliittiseksi ilmiöksi ja käsitteeksi kuin aikaisempi tutkimus. Samalla typologia kuitenkin syntetisoi ja soveltaa aikaisempaa käsitteen tutkimusta itseensä. Typologialla on myös laajempaa käyttöarvoa ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa sekä turvallisuustutkimuksessa.

Avainsanat: turvallisuuspolitiikka, politiikan teoria, käsitteellistäminen, käsiteanalyysi

JOHDANTO¹

Mitä on turvallisuuspolitiikka? Entä missä mielessä turvallisuus ja turvallisuuspolitiikka ovat poliittisia? Aikaisemmat määritelmät turvallisuuspolitiikan käsitteestä eivät avaa turvallisuuspolitiikan poliittisuutta tarpeeksi syvällisesti. Tässä artikkelissa esitän tulkinnan turvallisuuspolitiikasta, joka sen sijaan valaisee turvallisuuspolitiikan poliittista puolta. Huomionarvoista on, että artikkelissa pyritään määrittelemään nimenomaan ”turvallisuuspolitiikkaa”, ei ”turvallisuutta”. Erittelynalaisena on siis turvallisuus politiikkana, ei ”turvallisuus” omana itsenäisenä ilmiönään.

Artikkeli on käsitteellis-teoreettinen: siinä luodaan katsaus niihin turvallisuuspolitiikan käsitteenmäärittelyihin, joita aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa on ja tältä pohjalta pyritään monipuolistamaan, systematisoimaan ja syventämään mainitun käsitteen tieteellistä ja politologista ymmärtämistä. Kyse ei siis ole kirjallisuuskatsauksesta, vaan tavoitteena on käsitellinen konstruktio. Tutkimusaineistona toimii aikaisempi turvallisuuspolitiikan käsitteen analyysiin ja määrittelemiseen keskittynyt tutkimuskirjallisuus. Artikkelin teoreettisena perustana toimii Kari Palosen (esim. 2003b) politiikan aspektiteoria/-tulkinta. Tämän teoriataustan ohjaamana artikkelissa esitellään turvallisuuspolitiikkatypologia, joka mahdollistaa uuden, systemaattisen ja koherentin kuvauksen turvallisuuspolitiikan käsitteestä ja jossa paino asetetaan sanalle *politiikka*. Typologia tarjoaa hedelmällisen käsitteellisen työkalun eritellä turvallisuuspolitiikkaa poliittisena toimintana ja sen suunnasta käytävänä kilpailuna tai kamppailuna (tämäntyyppisestä typologian aikaisemmasta soveltamisesta ks. Kivilahti 2023a). Sen avulla voidaan analysoida sitä poliittista prosessia, joka edeltää ja seuraa byrokraattis-doktriinillisten ohjelmallisten julkishallintodokumenttien syntyä ja syöttämistä julkisuuteen. Typologian kautta turvallisuuspolitiikka uudelleentulkitaan selvästi laaja-alaisemmaksi poliittiseksi ilmiöksi ja käsitteeksi kuin mitä aikaisempi tutkimus on tehnyt. Samalla typologiaan kuitenkin pyritään syntetisoimaan ja soveltamaan aikaisempaa käsitteen tutkimusta. Typologialla on myös laajempaa käyttöarvoa ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa sekä turvallisuustutkimuksessa.

Erityisen oleellista turvallisuuspolitiikan käsitteen analyysi on aikana, jolloin Suomi on tehnyt itsenäisen historiansa kenties merkittävimpiä turvallisuuspoliittisia päätöksiään. Venäjän uusin aseellinen hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 on lietsonut kansainväliseen järjestelmään valtioidenvälistä epäluuloa ja johti Suomen ja Ruotsin hakeutumiseen Pohjois-Atlantin liittoon (Nato). Sama syy on johtanut turvallisuuspoliittisen puheen merkittävään kasvuun ja turvallisuuspoliittisen asiantuntijuuden kysynnän äkkinäiseen kasvuun julkisessa keskustelussa. Turvallisuuspoliittisia konferensseja ja puhetilaisuuksia järjestetään ja aihetta käsitteleviä kirjoja kirjoitetaan. Suomessa, kuten muualla, valtionbudjetista alati suurempi osa jyvitetään puolustussektorille. Moni toistelee, kuinka merkittävä muutos Natoon hakeutuminen on ulko- ja turvallisuuspoliittiselle linjallemme ja kuinka merkittävän muutoksen Venäjän voimapolitiikka turvallisuuspoliittiselle toimintaympäristöllemme tuo mukanaan. Tässä turvallisuuspoliittisen puheen, päätösten, mielipiteiden ja informaation tulvassa tarvitsemme analyyttisiä ja systemaattisuuteen pyrkiviä kuvauksia kyseisestä käsitteestä. Onkin yllättävää, miten harvoin kyseistä käsitettä määritellään, kun otetaan huomioon käsitteen käytön laajamittaisuus ja ajankohtaisuus julkisessa keskustelussa.

Aloitan artikkelin esittelemällä Kari Palosen politiikan aspektiteoriaan nojautuvan tulkinnan turvallisuuspolitiikan käsitteestä. Tulkinnan ytimessä on rakentamani turvallisuuspolitiikka-typologia. Tämän jälkeen esittelen, miten turvallisuuspolitiikkaa on aikaisemmassa tutkimuksessa määritelty ja miten typologia voisi täydentää, soveltaa ja integroida kyseisiä määritelmiä. Lopuksi kuvaan, millaista relevanssia kehittämälläni tulkinnalla turvallisuuspolitiikasta voisi olla muulle tutkimukselle.

POLITIikkaa ON KAIKKIALLA: POLITIIKAN ASPEKTITULKINTA

Koska kysyn artikkelissani, mitä turvallisuus politiikkana tarkoittaa ja missä mielessä turvallisuuden voidaan sanoa olevan poliittista, on luontevaa lähteä liikkeelle ”poliittisen” ja ”politiikan” määrittelemisestä. Kuten tuskin koskaan yhteiskuntatieteissä, käyttämäni määritelmä ei ole kaikenkattava. Onkin itse asiassa hieman virheellistä kutsua sitä määritelmäksi, sillä tietyiltä osin tämä ”määritelmä” itsessään vastustaa essentialistisia kuvauksia politiikasta ja poliittisesta. Siksi sitä on parempi kutsua teoriaksi tai kenties vielä osuvammin tulkinnaksi.

On varsin yleistä, että politiikka nähdään muusta elämästä erillisenä osa-alueena tai sfäärinä siten, että se on esimerkiksi julkisten asioiden yhteistä hoitoa, eduskunnassa tapahtuvaa valiokuntatyöskentelyä, puolueiden toimistoissa tapahtuvaa arvo- ja periaateohjelmien muotoilua tai vaikkapa vaalitenteissä käytävää debattia. Tällainen näkemys olettaa, että politiikka on jotain rajattua, visusti tiettyyn elämänpiiriin kahlehdittua. Politiikka on siis ilmiönä jotain, joka on sekä sisäänottava että samalla poissulkeva. Näin ollen siinä missä vaikkapa Porin kunnanvaltuustossa pidetty puheenvuoro, joka puolustaa uuden kerhotilan perustamista julkisilla varoilla, on selvää politiikkaa, Helsingin Jokereiden osallistuminen venäläisrahoitteiseen KHL-jääkiekkosarjaan on kaikkea muuta kuin politiikkaa, sillä sehän on ”vain urheilua”. Tästä näkökulmasta ”politiikka” määrittyy sen olemuksen pohjalta: yksi asia on olemuksellisesti poliittinen, kun taas toinen asia on jotain muuta, kuten urheilua tai viihdettä, josta puuttuu poliittinen ulottuvuus. Politiikka on tällöin jotain suhteellisen yksiselitteistä: se ankkuroituu johonkin tiettyyn tilalliseen käsitykseen siitä, mitä politiikan ajatellaan olevan. Porin kunnanvaltuustossa pidetty puheenvuoro on politiikkaa siksi, että puheenvuoron esitysfoorumi, sen spatiaalinen konteksti, on poliittinen – ollaanhan kunnanvaltuustossa, joka on vaaleilla valittu hoitamaan kaupungin julkisia asioita. Jokereiden osallistuminen KHL-sarjaan taas ei ole politiikkaa, koska spatiaalinen konteksti eli olosuhde, jossa toimitaan, asemoituu viihteen tai urheilun ”epäpoliittiseen” sfääriin, joka on vieläpä yksityistä liiketoimintaa. Näissä esimerkeissä politiikkakäsitys on tilallinen: politiikka on jotain, mikä tapahtuu sille erikseen tarkoitetuilla foorumeilla, muttei muualla.

Politiikan tilakäsite, jonka mukaan politiikka on käsitettävä joksikin partikulaariksi rajatuksi (maantieteelliseksi, geometriseksi tai osuvimmin metaforiseksi) alueeksi, kuten sfääriksi, (osa-)alueeksi, kentäksi, sektoriksi tai järjestelmäksi (Palonen 2003b 171; Palonen 2003a, 481–482) on eroteltavissa politiikan toimintakäsitteestä, joka laajentaa oleellisesti politiikan tilakäsitteen politiikkaymmärrystä. Kun politiikan tilakäsite on ytimeltään sektori-mainen, tilallinen ja essentialistinen, politiikan toimintakäsite korostaa politiikkaa toimintana.

Politiikan merkitys ei näin tyhjennykään tilaan, ilmiöiden olemukseen tai niiden välille vedettyihin kategorisointeihin, vaan toimintaan performatiivisessa mielessä. Toiminta ei ole tilaan sitoutunutta, se ei välitä tilallisista luokitteluista eikä ole käsitteellisesti tyhjennettävissä johonkin olemukselliseen. Näin toiminta on politiikan lähtökohtana huomattavasti tilakäsitettä avoimempi sille, mitä on pidettävä poliittisena tai politiikkaan liittyvänä. Kaikista keskeisin seuraus sille, että politiikka ymmärretään toimintana tilallisuuden sijaan, on nietzscheläinen perspektivismi, jossa asiat ovat aina suhteellisia: tapa, jolla asia ilmenee subjektille, on riippuvainen siitä kiintopisteestä, jossa subjekti sijaitsee. Tämän seuraukset sille, mitä politiikka on, ovat varsin kauaskantoiset: ”Millä tahansa ilmiöllä on/ voi olla poliittinen aspektinsa, millään ilmiöllä ei ole välttämättä poliittista aspektia, mikään ilmiö ei ole varmasti ’suojattu’ poliittisuudelta.” (Palonen 1988, 19).

Toisin kuin politiikan tilakäsite, toimintakäsite siis tunnustaa sen, että politiikka on perustavalla tavalla moniulotteinen ilmiö. Oikeastaan politiikasta ei voida sanoa muuta kuin että se on jotain, mitä ei voi kangistaa tai kahlehtia² miksiäkään yksiselitteiseksi tai ristiriidattomaksi ilmiöksi ilman, että menettää samalla jotain oleellista. Poliitiikka on siis montaa samanaikaisesti, ei mitään yhtä tai ainutta. (Palonen 2003a.) Tämä politiikan aspektisuus on toimintakäsitteen keskiössä: politiikka on suhteellista niin, että se ilmenee kokijallensa, tulkitsijallensa, kommentoijallensa tai analysoijallensa vain jostakin käsin, johonkin verraten ja jotakin toista pintaa vasten ilmeten. Ilmiö on aina poliittinen vain suhteessa johonkin; mikään ei ole sinänsä tai itsessään poliittista.

Politiikan suhteellisuus ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki olisi automaattisesti poliittista. Vaikka politiikan tutkijalle politiikan aspektiluonne tarkoittaa sitä, että politologia on ”tiedettä siitä, miten poliittista aspektia luetaan esiin mistä tahansa ihmisten toimintaa koskevasta ilmiöstä” (Palonen 1997, 60), hänen ei tarvitse sitoutua kantaan, jonka mukaan kaikki olisi automaattisesti poliittista. Näin millään ilmiöllä ei välttämättä tai vääjäämättä, siis loogisella pakottavuudella, ole poliittista aspektia, vaan poliittisen toimijan on itse luotava tuo poliittinen merkitys (ks. Palonen 2003b, 182). Tässä mielessä on olemassa epäpolitisoituja tai ei-poliittisia asioita, mutta nämäkään asiat eivät kykene pakenemaan poliittisuuden potentiaalia. Aina on mahdollisuus, että joku tulee ja problematisoi aiemmin ei-poliittiseksi katsotun seikan, ja aina on siten mahdollista toimia tai tehdä poliittisesti, jolloin jokin asia siirtyy ei-poliittisuuden tilasta poliittisuuden tilaan.

Tilakäsitteen mukaan politiikka on siis ymmärrettävä muista elämänalueista erotettuna. Se jakautuu *polityn* (areena) ja *policyn* (linja) ulottuvuuksiin (Palonen 2007, 38) siten, että ensin mainittu on tilassa tapahtuvaa ja tilaan kiinnittyvää nimittävää toimintaa eli kyse on jollekin poliittiselle yhteisölle, ryhmälle tai kollektiiville annettavasta nimityksestä. Näin Porin kaupunginvaltuusto tulee ymmärretyksi polityksi: se on kunnallinen poliittinen päätöksentekoeelin, joka sijaitsee tietyssä paikassa ja jolla on omat sääntönsä ja käytänteensä. Kaikki poliittisiksi tulkittavat areenat, foorumit tai tapahtumapaikat, kuten Suomen poliittinen järjestelmä, EU-parlamentti, yliopiston hallitus tai keskustan puoluekokous, ovat polityja. Jälkimmäinen eli policy on puolestaan toimenpidelinja eli politiikkatoimikokonaisuus, johon polity sitoutuu esimerkiksi arvojensa pohjalta. Policyjen muotoilu on sikäli operatiivista, että siinä valitaan tietyn arvottavan järjestelmän tai logiikan pohjalta mieluummin asia x kuin asia y. Polityn nimittämisen eli identifikaation pohjalta valitaan käytännön tasolla ne toimet eli linjaukset, joilla nimittämisen yhteydessä ilmaistua arvopohjaa toteutetaan. Perussuomalaiset voivat esimerkiksi ajaa tiukkaa maahanmuuttopolitiikkaa juuri siksi, että se on identifioitunut kansallismieliseksi polityksi. Silloin, kun polity valitsee policynsa, se priorisoi,

arvottaa ja luokittelee eli tekee jo hyvin konkreettisesti mielessä politiikkaa (ks. Palonen ja Summa 1996, 11–12).

Kuten sanottua, toimintakäsite on puolestaan tilakäsitteen käänteinen määritelmä: politiikka kvalifioidaan sellaisena aktiviteettina, jota ei voida erottaa muista elämänalueista. Asian havainnollistamiseksi on tarkasteltava, miten aika ilmiönä suhteutuu poliittisen tai politiikan käsitteeseen.

Reinhart Koselleckin mukaan niin kutsutun satula-ajan (1750–1850) aikana poliittiset käsitteet muuttuivat (etupäässä saksalaisella kielialueella) tilaa ilmaisevista käsitteistä aikaa ilmaiseviksi, tulevaisuusorientoituneiksi ja siinä mielessä moderneiksi käsitteiksi. Tämän *Sattelzeit*-teesin mukaan tilaa ilmaisevat, topologiset, sosiaaliselta muodoltaan pysyvät ja paikalliset, toisin sanoen staattiset ja sykliset käsitteet, ovat muuttuneet ajankululle herkemmiiksi liikekäsitteiksi (Koselleck 1967, 81–82, 91). Kyse on siis spatiaalisten eli tilallisten käsitteiden temporalisoitumisesta eli ajallistumisesta. Koska aikaa ei voi kuitenkaan fyysisesti havaita, siitä on puhuttava vertauskuvallisesti niin, että toiminnan ajalliseen luonteeseen viitataan käyttämällä alun perin tilaan viittaavaa käsitettä ajallisessa merkityksessä (ks. Palonen 1997, 15). Poliitiikan toimintakäsite tulee ymmärtää juuri tällaisena temporaalisenä käsitteenä: aikaa koskevat kriteerit ja luokitukset määrittävät politiikkaa aktiviteettina (Palonen 2003a, 471; Palonen 2003b, 184). Näin politiikka yläkäsitteenä tulee jaetuksi politisoinnin ja politikoinnin toiminnallisiin aspekteihin, joiden tilallistavia raja-arvoja sekä polity että policy ovat (Palonen 2007, 38–39, 41–43). Nämä tilalliset raja-arvot (policy, polity) on siis ymmärrettävä vastinpariensä (politikointi, politisointi) toiminnallisuuden jonkinlaisina vaihtajina tai paikalleen sitojina. Onhan esimerkiksi niin, että puolueiden poliittisia linjauksia pidetään yleisesti pysyvinä: voidaan olla varmoja, että SDP pitää eläkeläisestä huolta, keskusta maanviljelijästä, kokoomus yrittäjästä ja perussuomalaiset ”tavallisesta suomalaisesta”. Katsotaan, että nämä linjaukset eivät kovin hevillä muutu. Kyse on siis politisointien ja politikointien dynaamisten operaatioiden seurauksena syntyvistä selvästi staattisimmista ja pysyvimmistä policyista ja polityista. Poliitiikan tila- ja toimintakäsitteet jaoteltuna edellä sanotulla tavalla yhtäältä nimittäviin ja toisaalta operatiivisiin ulottuvuuksiinsa voidaan esittää seuraavasti:

Taulukko 1.

	tila (spatiaalinen)	aika (temporaalinen)
nimittävä	polity (areena)	politisointi
operatiivinen	policy (linja)	politikointi

(Palonen 2003, 470.)

Politisoiminen tarkoittaa yksinkertaistetusti sitä, että poliittinen toimija nimittää jotakin asiaa poliittiseksi. Hän luo jollekin todellisuuden osalle poliittisen merkityksen, tuoden sen näin ei-poliittiselta alueelta poliittiselle alueelle. Politisoimisessa on siis kyse pelinavausliikkeestä, jolla pyritään luomaan uusia mahdollisuuksia performatiiviselle toiminnalle eli politikoiselle (Palonen 2003b,

175, 181–184; Palonen 2007, 40–41). Politisoimisen tulee kronologisessa mielessä edeltää politiikointia, koska politiikointi on siirto, joka tapahtuu sellaisella alueella, joka on jo politisoitu. Politisoiminen avaa uuden performanssihorisontin, johon nojaten ja josta ammentaen politikoinnin selvästi politisoiteja spesifimmät ja rajatummalla operaatiot saavat syntynsä. Politisoiminen valmistelee siten kontingenssin eli pelivara leimaamaa pelikenttää sitä seuraaville politikoinnin operaatioille, joissa tämä pelivara pyritään kääntämään valtaosuuksiksi. Politisoimisen ja politikoinnin ero siten on, että siinä missä politikoinnissa on kyse vallan operatiivisista käyttötavoista, politisoimisessa on kyse vallan sisältämisestä mahdollisuuksista ja tilaisuuksista (Palonen ja Summa 1996, 13).

Politisoimisen kuvaus ”vallan sisältämisinä mahdollisuuksina” viittaa politiikan aspektiteorian weberiläisiin juuriin. Max Weberille politiikka on kamppailua vallasta: ”Wer Politik treibt, erstrebt Macht” (Weber 1919, 5). Valta on Weberille *Chance*-käsite – se ilmaisee politiikan kontingentin luonteen eli kuvaa sitä poliittisen toiminnan olosuhdetta, jossa ”mahdollisuuksien ikkuna” on auki. *Chance* tarjoaa siten mahdollisuuden kuvata politisoitumista pelivarojen etsimisestä, toimintana, jossa avataan uusia tulkinta- ja toimintahorisontteja ja jossa tältä pohjalta tavoitellaan valtaosuuksia (Palonen 2003b, 172–173; Palonen 2017, 1–2, 122–123).

Palonen (2022) on myös tarkastellut politiikan toimintakäsitettä siirtämällä painopistettä kysymyksestä ”missä mielessä jokin asia on poliittinen” kysymykseen ”minkä erottelevan kriteerin nojalla jonkin inhimillisen toiminnan poliittinen laatu ilmenee”. Toisin sanoen hän on tarkastellut, hieman samaan tapaan kuin Carl Schmitt (1932), miten tietty inhimillinen toiminta on nimenomaan poliittisena toimintana erotettavissa muusta inhimillisestä toiminnasta. Mutta koska tässä artikkelissa tarkastellaan, missä mielessä turvallisuuspolitiikka on poliittista, en mene niin pitkälle, että Palosen tapaan kysyisin, mitä paradigmoja (ks. Palonen 2022, 99–100) toimijat käyttävät tavoissaan ”merkitä” inhimilliseen toimintaan poliittista laatua. Jätän tämän jatkotutkimuksen varaan. Voisi esimerkiksi kysyä, painottuuko turvallisuuspoliittisessa puheessa Palosen (emt., 104) konstruoima ”tarkoituksenmukaisuuden” (*expedient*) paradigma, joka ilmenisi puheessa *Realpolitik* ja *raison d'état* -henkisenä puheenpartena.

TURVALLISUUSPOLITIIKKATYPOLOGIA

Kun edellä esiteltyä politiikkakäsitystä sovelletaan turvallisuuspolitiikan käsitteeseen, rakentuu turvallisuuspolitiikkatypologia, jossa turvallisuus politiikkana tai turvallisuuden poliittisuus saa jäsenellensä ja käsitteellistetyin muotonsa. Typologiassa on mukana sekä politiikan tila- että toimintakäsite:

Taulukko 2.

	tila (spatiaalinen)	aika (temporaalinen)
nimittävä	turvallisuuspolity (areena)	turvallisuuspolitisointi
operatiivinen	turvallisuuspolicy (linja)	turvallisuuspolitikointi

Typologian ideana on, että turvallisuuspolitiikkaa tekevät ryhmät tai yhteisöt on jaettavissa yhtaältä politiikan tila- ja toisaalta toimintakäsitteen pohjalta omiin kategorioihinsa niin, että ensin mainittu politiikan ulottuvuus korostaa kyseisten ryhmien vakiintuneempia ja staattisempia polity- ja policy-koostumuksia, joissa performatiivinen toiminta on ikään kuin kahlehdittu sellaisiksi spataalisiksi poliittisiksi ryhmiksi tai kollektiiveiksi, joilla on oma poliittinen linjansa tai ohjelmansa. Toisin sanoen voidaan puhua turvallisuuspolityistä, joilla on oma turvallisuuspolycynsa. Jälkimmäisenä mainittu ulottuvuus puolestaan korostaa kyseisten ryhmien performatiivista toimintaa, jonka ajallinen luonne tekee siitä huomattavasti epästabiilimpaa ja dynaamisempaa verrattuna pysähdyksen tilaa ilmaiseviin polity- ja policy-ulottuvuuksiin. Kyse on siis turvallisuuspolitisoinnin ja tämän perustalle rakentuvan turvallisuuspolitikoinnin ulottuvuuksista.

Turvallisuuspolity on tiettyä turvallisuuspoliittista argumentaatiota, suuntausta tai ajattelua edustava ryhmä, identiteetti tai kollektiivi. Esimerkiksi kelvannee vaikkapa Nato-jäsenyyttä kannattava, vastustava tai siihen kantaa ottamaton ryhmä, mutta myös esimerkiksi Pohjoismaista, Ruotsi- tai EU-turvallisuusyhteistyötä korostava ryhmä tarkoittaa samaa asiaa. Turvallisuuspolity voidaan myös ymmärtää hieman laajemmin niinä tilallisina areenoina tai foorumeina, joissa turvallisuuteen tai turvallisuuspolitiikkaan liittyviä teemoja käsitellään. Kaikista laajimmassa mielessä turvallisuuspolity voidaan ymmärtää joko valtioina, valtioiden liittoina (EU, Nato) tai kaikkina valtioina eli koko maapallona esimerkiksi silloin, kun ajatellaan, että ilmastomuutoksen kaltainen eksistentiaalinen uhka on vaaraksi kaikille ihmisille maapallolla. Turvallisuuspolityn koko ja koostumus riippuu siis siitä, mikä katsotaan sopivaksi turvallisuuden referenssiobjektiksi tai suoritettavan analyysin tasoksi.

Turvallisuuspolicy on ymmärrettävä turvallisuuspolityn turvallisuuspoliittisina linjauksina ja toimenpideohjelmina, toisin sanoen suositeltuina, ehdotettuina tai toteutettuina konkreettisina politiikkatoimina. Näiden linjausten tulisi heijastella turvallisuuspolityn turvallisuuspoliittista ideologiaa, siis sitä turvallisuuspoliittisen ajattelun, suuntauksen tai argumentaation peruslogiikkaa, jonka pohjalta kyseinen ryhmä on turvallisuuspoliittisessa mielessä muotoutunut ja jonka ympärille se on itsensä identifioinut. Turvallisuuspolycyjen muotoileminen on aina operatiivista ja priorisoivaa samalla tavoin kuin minkä tahansa muiden policyjen muotoilu.

Turvallisuuspolitisointi on peli-, liikkuma- tai performanssitilaa avaava liike tai siirto, jossa toimija nimittää tietyn turvallisuutta tai turvallisuuspolitiikkaa koskevan käsityksen tai polycyn jollain tapaa ongelmalliseksi. Nimitys voidaan tehdä esimerkiksi näin: on ongelmallista, että pidämme yllä kallista omaa puolustusjärjestelmää, koska se on pois muilta tärkeämmiltä politiikan lohkoilta. Se voi olla esimerkiksi jonkin turvallisuutta koskevan käsitteen, argumentin, näkökulman tai kategorian problematisointi tai sen uudelleentulkinta. Turvallisuuspolitisoinnilla viitataan jonkin alun perin ei-poliittisen turvallisuutta koskevan aspektin tuomiseen poliittisen kiistelyn keskiöön tai vaihtoehtoisesti jonkin jo poliittisen turvallisuutta koskevan aspektin uudelleenpolitisoinniseen eli sen sellaiseen uudelleentulkintaan, jossa problematisoidaan vanha politisointi. Uudelleenpolitisoinneissa – kuten politisoinneissa ylipäänsä – pyritään siis etsimään pelivaraa sieltä, missä sitä ei välttämättä ole aiemmin ymmärretty tai katsottu sijaitsevan (Palonen 2003b, 182).

Turvallisuuspolitikointi liittyy läheisesti turvallisuuspolitisointiin, muttei ole aivan sama asia. Turvallisuuspolitikointi tarkoittaa sen performanssitilan hyödyntämistä, joka aukenee, kun turvallisuuspolitisointi suoritetaan. Kyse on siirrosta, joka tapahtuu olosuhteissa tai konteksteissa,

jotka on jo turvallisuuspolitisoitu. Turvallisuuspolitikointi siis edellyttää turvallisuuspolitisoinnin nimittävän operaation: se ei esiinny yksin ilman nimittävää vastinpariaan. (Toisaalta myös turvallisuuspolitisointi jää jokseenkin tehottomaksi, jos sitä ei tueta tai täydennetä turvallisuuspolitikoinneilla.) Turvallisuuspolitikointi on näin nimittämisen jälkeistä operatiivista toimintaa, jossa pyritään kääntämään politiikan kontingenssista juontuvaa pelivaraa valtaosuuksiksi.

TURVALLISUUSPOLITIIKAN KÄSITE AIKAISEMMASSA TUTKIMUKSESSA

Yllä kehitetty typologia antaa mahdollisuuksia arvioida kriittisesti mutta täydentäen aikaisemman tutkimuksen turvallisuuspolitiikkäkäsitettä koskevia määrittelyitä. Kutsun jatkossa näitä määritelmää turvallisuuspolitiikan perinteisiksi määritelmiksi.

Koska olen pyrkinyt sisällyttämään tähän katsaukseen turvallisuuspolitiikan tieteelliset eli yleistettävyyteen, analyttisyyteen ja systemaattisuuteen pyrkivät määritelmät, olen jättänyt sekä kotimaiset että ulkomaiset julkishallinnolliset määrittelyt eli selonteot, strategiat, doktriinit ym., huomiotta (ellei sitten tutkija ole ottanut julkishallinnollista määrittelyä tai sen osaa omaksi turvallisuuspolitiikan määrittelynsä perustaksi nähdessään sen sisältävän aineksia, joista voisi koostaa pätevän määritelmän). Samasta syystä en huomioi niitä turvallisuuspolitiikan määrittelyitä, joissa turvallisuuspolitiikkaa tarkastellaan elimellisessä yhteydessä jonkin valtion harjoittamaan turvallisuuspolitiikkaan esimerkiksi historiallisessa mielessä. Kiinnostuksen kohteena ei siis ole minikään tietyn valtion turvallisuuspolitiikka vaan turvallisuuspolitiikka yleiskäsitteenä. Analyysin ulkopuolelle olen jättänyt angloamerikkalaiset keskustelut kansallisesta turvallisuudesta (*national security*) samoin kuin turvallistamisteorian (*securitization theory*) puitteissa käydyt keskustelut turvallisuuden ja politiikan suhteesta – osin siksi, että näkemykseni mukaan kyse on hieman eri käsitteistä ja osin siksi, että kirjallisuuden määrä olisi hallittavampi.

Kohtalaisen harvat ovat kotimaisessa tutkimuksessa määritelleet turvallisuuspolitiikan käsitteitä. Tuoreimmista määrittelijöistä mainittakoon Pekka Visuri (1997; 2003), Kari Laitinen (1999), Kari Möttölä (1993; 1995; 1996), Kalevi Ruhala (2003), Arto Nokkala (1992), Jyri Raitasalo ja Joonas Sipilä (2007) sekä Fred Blombergs (2016). Hieman vanhempaa tuotantoa ovat Kalevi Ruhala (1977), Reima T.A. Luoto (1971), Jukka Huopaniemi (1977), L.K. Välimaa (1969), Risto Penttilä (1988), Timo Soikkanen (1976), Aki Hietanen (1980), Helge Seppälä (1975), Juhani Mylly (1975), Aki Hietanen ja Pertti Joenniemi (1982) ja Sampo Ahto sekä kanssakirjoittajat (1987). Ulkomaisista tutkijoista mainittakoon ruotsalaiset Nils Andren (1968a; 1968b; 2002), Johan Eriksson (2004), Jean-Carlos Danckwardt ja Sven Hellman (1966), Karl Frithiofson (1965) sekä yhdysvaltalaiset Walter Lippmann (1943) ja Arnold Wolfers (1952).

Lähes kaikille määrittelijöille yhteistä on, että turvallisuuspolitiikka luetaan valtiolliseksi toiminnaksi sikäli, että valtio on ensisijainen turvallisuuden kohde eli referenssiobjekti ja että turvallisuuspolitiikka on valtion keino, kyky tai väline pärjätä valtiodenvälisessä kansainvälisessä järjestelmässä. Turvallisuuspolitiikka nähdään siis jonain, jonka avulla ennen muuta valtion turvallisuus voidaan taata ja toisaalta jonka avulla valtio sopeutuu kansainvälisen järjestelmän anarkian tuottamiin, valtiollista olemassaoloa uhkaaviin potentiaalsiin riskeihin tai uhkiin. Esimerkiksi Visuri (2003, 14)

määrittelee kansallisen turvallisuuspolitiikan: ”kyvyksi torjua valtiolliseen olemassaoloon ja kansalaisten toimeentuloon kohdistuvat välittömät uhat.” Lisäksi hän täsmentää, että ”Turvallisuuspolitiikalla pyritään ensisijaisesti estämään sotatoimien kohteeksi joutuminen ja toisaalta luomaan edellytykset menestykselliselle puolustautumiselle” ja että sen kovana ytimenä on Suomessakin pysynyt ”valtiollisen itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen” (emt., 15; ks. myös Visuri 1997, 226, 249–250, 299).

Pitkälti samansisältöisen määritelmän esittää Välimaa (1969, 29):

Turvallisuuspolitiikka olisi ymmärrettävä – – kaikkien niiden valtiopoliittisten toimenpiteiden kokonaisuutena, joiden tarkoituksena on ylläpitää ja edistää valtiollista itsenäisyyttämme ja alueellista koskemattomuuttamme (kansallista turvallisuutta) rauhan ja sodan aikana.

Myös Huopaniemi (1977, 9) liittää turvallisuuspolitiikan käsitteeseen nimenomaan valtiollisen turvallisuuden, mutta nostaa esiin myös turvallisuuspolitiikan yksilöllistä turvallisuutta tavoittelevan aspektin siteeratessaan vuoden 1976 toisen parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä esiintynyttä turvallisuuspolitiikan määritelmää:

Suomen turvallisuuspolitiikan päämääränä on huolehtia kansalaisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista ylläpitämällä maan itsenäisyyttä kaikissa oloissa. Sen ensisijaisena tavoitteena on ehkäistä ennakolta maan joutuminen sotien ja muiden ulkoisten kohtelemusten kohteeksi ja täten varmistaa kansalaisten turvallisuus sekä antaa kansalaisille mahdollisuudet kehittää yhteiskuntaansa ja elinehtojaan haluamallaan tavalla.

Tässäkin siis puhutaan turvallisuuspolitiikasta eräänlaisena valtiollisen selviytymisen instrumentina, jonka tavoitteena on ehkäistä sotia, mutta mukana on myös yksilöllinen turvallisuus eli kansalaisen turvallisuus. Samanlaiseen määrittelyyn turvautuu myös *Suomen turvallisuuspolitiikka* -teos johdannossaan (Ahto ym. 1987, 9).

Edellä mainittujakin selvemmin poliittisen realismin (ks. esim. Waltz 1979; Morgenthau 1948) perspektiivistä turvallisuuspolitiikkaa määrittelee Blombergs (2016, 3): ”Valtiot pyrkivät turvallisuuspolitiikan avulla suojautumaan valtion olemassaoloon ja kansalaisten elinmahdollisuuksiin kohdistuvien uhkien vaikutukselta”. Vielä erikseen hän täsmentää, että ”pienien valtioiden turvallisuuspolitiikan ensisijaisena tavoitteena on välttää joutuminen sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi. Samalla ne kuitenkin pyrkivät turvallisuuspolitiikan avulla myös luomaan menestykselliset edellytykset kansalliselle puolustukselle” (emt., 22).

Samasta poliittisen realismin näkökulmasta turvallisuuspolitiikkaa määrittelee Nokkala (1992, 5), jonka määritelmä on hyvin samankaltainen kuin Blombergsin: ”Pienet valtiot halunnevat turvallisuuspolitiikassaan -- painottaa yksinomaista puolustuksellisuuttaan, salata haavoittuvuuksiinsa ja korostaa ympäristön muuttumista rauhanomaisemmaksi yhteistoiminnassa toisten kanssa”. Selvimpänä erona on, että Nokkala liittää pienvaltioiden turvallisuuspolitiikan osaksi myös kansainvälisessä kontekstissa tehtävän työn rauhan edistämiseksi.

Myös Ruotsissa turvallisuuspolitiikan määritelmä on ollut valtiokeskeinen ja edellä sanottulla tapaa instrumentaalinen (Eriksson 2004, 115–118). Turvallisuuspolitiikan päämääränä on

pidetty ”sisäpoliittista toimintavapautta ulkoisesta uhasta huolimatta” ja turvallisuuspolitiikkaa itsessään on pidetty instrumentaalisesti ”kokoavana käsitteenä kaikille poliittisille toimenpiteille, joilla on relevanssia ’turvallisuudelle’ tässä mielessä”. Turvallisuuspolitiikkakäsité on siis ilmaissut ”yhteistä nimitystä niille toimenpiteille – ei ainoastaan sotilaallisille – joihin valtiot ryhtyvät turvatakseen ja säilyttääkseen turvallisuutensa”. (Andren 1968a, 4–5.) Samalla määrittelylinjalla jatkavat Danckwardt ja Hellman (1966, 9):

Begreppet säkerhetspolitik används här som en sammanfattning av alla de åtgärder som vidtas på de utrikespolitiska, inrikespolitiska, försvarspolitiska och ekonomiska områdena för att säkra att uppställda nationella mål kan nås även då nationen ställs inför yttre hot.

Andrénin (2002, 16, 216; ks. myös Andrén 1968b, 217) määritelmässä valtiokeskeisyys on erityisen eksplisiittistä, sillä turvallisuuspolitiikan katsotaan olevan nimenomaan valtion poliittisesti johtama:

Nationell säkerhetspolitik är en sammanfattande beteckning på en stats politiskt styrda aktiviteter i syfte att kunna förverkliga sina mål också i situationer där den ställs inför hot från andra aktörer, särskilt från andra stater, i det internationella systemet.

Valtiokeskeisyyden ohella Andrénin määritelmässä korostuu turvallisuuspolitiikan erittäin huomattava laaja-alaisuus siitäkin huolimatta, että siinä puhutaan vain kansallisesta turvallisuudesta. Kuten hän itse toteaa: ”Käytännössä tämä [laaja turvallisuuskäsitys] merkitsee sitä, että kaikki poliittisesti ohjattu tai valvottu yhteiskuntatoiminta suorasti tai epäsuorasti voidaan sisällyttää turvallisuuspolitiikkaan” (1968a, 6). Määritelmän laaja-alaisuus on siis perua turvallisuuskäsitysten laajenemisesta, mikä on sinällään luonteva kehityskulku.

Huomionarvoista ruotsalaisissa turvallisuuspolitiikan määritelmässä on, että niissä puhutaan turvallisuuspolitiikan päämäärästä valtiollisena toimintavapautena eli kykynä valita ja toteuttaa erilaisia kansallisia tavoitteita tai päämääriä. Erityisen korostunut tämä puoli on Frithiofsonin (1965, 6) määritelmässä³:

Ett sätt att definiera begreppet säkerhetspolitik kan vara att beskriva det som en politik som syftar till att säkra ett maximum av nationell handlingsfrihet, med bevarande av den politiska, ekonomiska, sociala och kulturella livsform, som majoriteten av folket vill ha.

Voidaan sanoa, että ero suomalaismääritelmiin on tässä suhteessa selvä: puhetta toimintavapaudesta tai kansan enemmistön tahdosta ei suomalaismääritelmässä juurikaan näy, vaan niissä ilmaistaan turvallisuuspolitiikan päämääräksi valtiollisen itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja valtiollisen olemassaolon turvaaminen⁴. Poikkeus tähän tendensiin on Möttölen (1993, 63–65; ks. myös Möttöle 1995, 4–5, 36–38) määritelmä, joka sisältää paitsi suomalaistyyppisen survivalistisen määritelmän turvallisuuspolitiikasta myös ruotsalaista toimintavapauden ajatusta korostaman määritelmän⁵. Erityisen osuvasti Möttöle (emt., 65) kiteyttää tämän suomalaistyyppisen survivalistisen turvallisuuspolitiikan sisällön:

”Yhteisön säilymisen, kansakunnan olemassaolon, korostuminen toiminnan perusarvona edustaa *survivalismia*, jossa poliittinen realismi tarjoaa turvallisuuspolitiikalle moraalisen perustan ja pysyvän ohjenuoran.”

Poliittinen realismi taustaoletuksineen näyttää siis kuuluvan edellä sanotun perusteella vahvasti turvallisuuspolitiikkakäsitteen määritelmään: turvallisuuspolitiikka on valtion ”miekka ja kilpi”, joiden avulla se suojelee itseään anarkkisessa kansainvälispoliittisessa tilassa, jossa ei ole yksittäistoimijaa konfliktitilanteessa suojelevaa keskusvaltaa (ks. myös Hietanen 1980, 19–20). Tämä sama realistinen turvallisuuspolitiikan luenta on läsnä myös angloamerikkalaisissa turvallisuuspolitiikan määritelmissä (ks. esim. Wolfers 1952; Lippmann 1943). Esimerkiksi Wolfers (1952, 484) kehystää turvallisuuspolitiikkaa (*security policy*) koskevan tarkastelunsa seuraavasti:

Security points to some degree of protection of values previously acquired. In Walter Lippmann's [1943, 51] words, a nation is secure to the extent to which it is not in danger of having to sacrifice core values, if it wishes to avoid war, and is able, if challenged, to maintain them by victory in such a war. What this definition implies is that security rises and falls with the ability of a nation to deter an attack, or to defeat it.

Wolfersille turvallisuuspolitiikassa on siis kyse policyistä, jotka on rakennettu kyseistä turvallisuuden määritelmää silmällä pitäen.

Realismin puitteissa turvallisuuspolitiikan instrumentaalisuus voidaan kuitenkin nähdä myös edellä esitellyistä määritelmistä hieman poikkeavassa merkityksessä:

Valtion asema kansainvälisessä yhteisössä määrittäytyy pääasiassa sen turvallisuuspoliittisen peruslinjan perusteella. Turvallisuuspoliittinen peruslinja muodostaa siten kansainvälispoliittisen tunnuksen, jonka sisältämän informaation valossa muut valtiot määrittävät suhteensa tietyn peruslinjan omaksuneeseen valtioon. (Ruhala 2003, 1.)

Valtion noudattama turvallisuuspoliittinen linja siis ilmaisee jotakin valtion identiteetistä tai aikomuksista, minkä seurauksena se voidaan ymmärtää Ruhalan konseptiossa eräänlaiseksi symboliseksi valtioidenväliseksi kommunikaatioksi, joka auttaa välttämään väärinymmärryksiä. Samaan tapaan asian näkee Jarno Limnéll (2008, 3), jonka mukaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan selonteot ovat Suomen poliittinen viesti maailmalle siitä, millä tavalla Suomi arvioi turvallisuusympäristönsä, mitkä ovat siitä nousevat ongelmat ja uhkat ja miten Suomi näihin uhkiin aikoo varautua. Myös Teemu Palosaari (2011, 20–21) korostaa turvallisuuspolitiikan ”identiteettipoliittista” aspektia: hänen mukaansa keskeiset ulko- ja turvallisuuspolitiikan käsitteet toimivat valtion identiteettiä tuottavina ja toisintavina konstruktioina, jotka asemoivat kyseistä valtiota kansainväliseen järjestelmään. Näin turvallisuuspolitiikka kertoo, miten jokin valtio identifioi itseään ja itsensä valtioidenvälisessä järjestelmässä.

Tämä identiteettiä toisintava ja tuottava elementti on havainnollisesti nähtävissä *Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa* -teoksen toimituskunnan turvallisuuspolitiikan määritelmässä:

Suomalaisen turvallisuuspolitiikan päämääränä on ollut kansalaisten elinehtojen omatahtoinen kehittäminen itsenäisessä valtiossa. Hyvinvoinnin ja elämänmuotoomme sisältyvien keskeisten arvojen säilyttämisen on katsottu edellyttävän valtiollista riippumattomuutta ja alueellista koskemattomuutta. (Haavisto ym. 1993, 199.)

Turvallisuuspolitiikassa on siis kyse tietyn valtion elämänmuodon ja keskeisten arvojen säilyttämisestä, toteuttamisesta ja ylläpitämisestä. Huomionarvoista on, että myös aiemmin mainituissa angloamerikkalaisissa turvallisuuspolitiikan määritelmässä (Wolfers 1952; Lippmann 1943) korostetaan kansakunnan ”arvojen” (*value*) suojelemista turvallisuuspolitiikan päämääränä.

On myös määritelmiä, joissa otetaan askel pois päin valtiokeskeisyydestä hieman samaan tapaan kuin aiemmin mainittu Huopaniemi tekee. Esimerkiksi Luoto (1971, 9–10) määrittelee turvallisuuspolitiikan seuraavasti:

Suomen turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden avulla valtiolta pyrkii saavuttamaan maassamme sellaiset yhteiskunnalliset olosuhteet, joiden vallitessa yksilöiden ja yhteiskunnan mahdollisuudet kehittää henkistä ja aineellista kulttuuriaan koko ihmiskunnan turvallisuutta edistävällä tavalla saavutetaan parhaalla mahdollisella tuloksella.

Turvantarpeen ja -tuoton kohteena on siis paitsi valtio ja yhteiskunta, myös yksilö ja jopa koko maailma⁶. Myös Ruotsista löytyy vastineensa tällaiselle globaalialle turvallisuutta painottavalle määritelmälle:

Vår säkerhetspolitik rymmer samtidigt aktivitet på i huvudsak två fält. Dels söker vi på alla lämpliga sätt medverka till att trygga freden i stort i världen och dels söker vi, om krig trots allt ånyo skulle drabba folken i vår omvärld, inrikta oss på att bibehålla vår egen fred och frihet. (Frithiofson 1965, 6.)

Tämän ”maailman rauhantilan turvaamisen” osaksi turvallisuuspolitiikkaa sanallistaa kenties täsmällisimmin Möttölä (1995, 36) todetessaan, että turvallisuuspolitiikassa on ”uusien keinojen ansiosta korostunut *ennaltaehkäisevä* ja *rakenteellinen* luonne. Turvallisuuspolitiikalla pyritään hallitsemaan ja sääntelemään ristiriitoja ja ohjaamaan yhteiskuntakehitystä”. Samaa rauhantyön ja sotien ennaltaehkäisevyyden aspektia turvallisuuspolitiikan käsitteessä korostaa Soikkanen (1976, 705).

Toinen piirre, jonka kaikki tässä artikkelissa analysoidut turvallisuuspolitiikan määritelmät jakavat, on se, että turvallisuuspolitiikka katsotaan omaksi politiikan lohkokseen tai sfäärikseen, jolla on puolestaan omat ”alalohkonsa”, toisin sanoen ne politiikan alat, joista turvallisuuspolitiikka koostuu. Näitä lohkoja ovat mm. ulko- ja puolustuspolitiikka, talouspolitiikka, sisäpolitiikka, kauppapolitiikka, kehitysyhteistyö, integraatiopolitiikka, ympäristöpolitiikka ja yhteiskuntapolitiikka. Eri määrittelijät voivat painottaa tai määritellä näitä hieman eri tavoin, mutta käytännössä kaikissa määritelmässä turvallisuuspolitiikka ”lohkoutetaan”.

Esimerkiksi Hietanen ja Joenniemi (1982, 35–36) määrittelevät turvallisuuspolitiikan käsitteeksi, joka kuvaa ulko- ja puolustuspolitiikan ”yhteisvaikutusta”. Samaa tapaan esimerkiksi Visurin määritelmässä (2003, 16; 1997, 233–236, 249–252) turvallisuuspolitiikkaan kuuluu

ulkopolitiikan se osa, joka liittyy turvallisuuskysymyksiin. Puolustuspolitiikka ja sen käytäntöön soveltaminen eli maanpuolustus kuuluvat hänen mukaansa kokonaan turvallisuuspolitiikan alle. Visurin tapaan useissa turvallisuuspolitiikan määritelmissä ulko- ja puolustuspolitiikan välille luodaan sellainen työnjako, jossa ensinnäkin ulkopoliitiikan esitetään korostuvan rauhan aikana, sillä sen avulla pyritään vähentämään todennäköisyyttä joutua hyökkäyksen kohteeksi. Puolustuspolitiikka on tällöin sekundääristä: sillä on lähinnä ulkopoliittista rauhantyötä tukeva rooli. Puolustuspolitiikka ja maanpuolustus taas korostuvat sodan aikana, jolloin ulkopoliitiikan rooliksi vaihtuu puolustuspolitiikkaa tukeva rooli. Suurin osa näistä määritelmistä antaa turvallisuuspolitiikkaan sisältyvälle ulkopoliitiikalle kuitenkin ensisijaisemman roolin suhteessa puolustuspolitiikkaan. Näkökulmana tällöin siis on, että turvallisuuspolitiikka on suuremmissa määrin ulko- kuin puolustuspolitiikkaa (Laitinen 1999, 120–121; Luoto 1971, 10; Huopaniemi 1977, 9–10; Ahto ym. 1987; Ruhala 1977, 29; Möttölä 1995, 37; Penttilä 1988, 48–50; Hietanen 1980, 18–19).

Yhteenvetäen voi siis todeta, että edellä esitetyissä määritelmissä turvallisuudella katsotaan olevan jokin kohde (useimmiten valtio, toisinaan myös yksilö mutta harvemmin kansainvälinen yhteisö), jonka suojelemiseksi on kehitetty nimenomainen turvaa tuova politiikka, siis sananmukaisesti turvallisuuspolitiikka. Lisäksi näissä määritelmissä turvallisuuspolitiikalla on aina jokin 1) päämäärä eli tavoite, 2) sisältö eli keinot eli toimenpiteet päämäärän tavoittamiseksi sekä 3) omat alapolitiikan lohkonsa eli turvallisuuspolitiikan toimintavälineet.

Miten sitten turvallisuuspolitiikka politiikan toimintakäsitteen valossa tulkittuna suhteutuu tällaisiin turvallisuuspolitiikkamääritelmiin? Toisin sanoen mitä kaikesta edellä mainitusta voidaan sanoa turvallisuuspolitiikkatypologian valossa?

ANALYYSI: TURVALLISUUSPOLITIikka POLITIIKKANA

Lähden siitä havainnosta liikkeelle, että edellä esitellyt perinteiset määritelmät ovat kohde-, sisältö- ja päämääräkeskeisiä. Ne toisin sanoen kertovat, kuka tai mikä on suojelun tai turvaamisen kohde, miten tätä kohdetta suojellaan (sisältö) ja miksi tätä kohdetta suojellaan (päämäärä). Sen sijaan nämä määritelmät eivät ole kovinkaan politiikkakeskeisiä, vaikka ne pyrkivät määrittelemään, mitä turvallisuus politiikkana on. Tämä on ongelma, koska nämä määritelmät eivät juurikaan avaa sitä, millaisen poliittisen prosessin seurauksena turvallisuuden kohteet, sisällöt ja päämäärät määritellään. Kiinnostavaa ei ole vain se, miten ja miksi joku tai jokin on turvaamisen kohteena, vaan myös se, miten on alun perin päädytty siihen, että joku tai jokin on jollain tapaa tai jossain suhteessa jonkinlaisen turvan tarpeessa jonkin päämäärän mukaisesti. Itse asiassa voidaan väittää, että tämä prosessi on tietystä mielessä jopa ensisijaisempaa suhteessa turvallisuuspolitiikan ”lopputulokseen”, jonka kuvaamiseen perinteiset määritelmät tyytyvät. Turvallisuuspolitiikan määrittely on siten nähdäkseni vajaa niin kauan, kun tätä aspektia ei tarpeeksi huomioida.

En kuitenkaan sano, että perinteiset määritelmät olisivat turhia tai etteikö niitäkin tarvittaisi turvallisuuspolitiikkakäsitteen määrittelyissä. Itse asiassa nämä määritelmät ovat integroitavissa myös sellaiseen määrittelyyn, joka korostaa turvallisuuspolitiikkaa politiikkana ja joka siten

kurkistaa turvallisuuspolitiikan ”lopputuotteen” taakse. Kun molemmat puolet ovat mukana määrittelyssä, määrittely on monipuolisempi ja siten kenties paremmin todellisuutta kuvaileva.

En ole suinkaan ensimmäinen, joka on kiinnittänyt huomiota turvallisuuspolitiikan poliittiseen luonteeseen.⁷ Raitasalo ja Sipilä (2007) ovat huomauttaneet, että turvallisuus ja uhkakuvat ovat luonteeltaan varsin poliittisia. Tällä he tarkoittavat, että ”turvallisuus ja uhkakuvat määritellään Suomessa osana poliittista diskurssia – jatkuvasti käynnissä olevassa poliittisessa prosessissa” (emt., 4). Tätä diskurssissa tapahtuvaa määrittelyprosessia voidaan kutsua turvallisuuspolitiikaksi, jolloin se ”voidaan ymmärtää eräänlaiseksi areenaksi, jolla käydään kamppailua siitä, kenen turvallisuudesta on kyse, mikä turvallisuutta uhkaa ja millaisia keinoja tulee käyttää turvallisuusuhkiin vaikuttamiseksi” (emt., 2). Tätä tarkoitetaan, kun Raitasalon ja Sipilän tapaan todetaan, että turvallisuuspoliittinen todellisuus on aina luonteeltaan poliittinen⁸.

Ongelmana on, että Raitasalo ja Sipilä eivät tarjoa systemaattista kuvausta tälle määrittely- ja kamppailuprosessille. Tärkeä havainto turvallisuuspolitiikan poliittisuudesta jää siis analyttisessä mielessä pinnalliseksi, koska sitä syventämään ei ole tuotu poliittista teoriaa, joka erittelisi, miten tuota kamppailua tarkalleen käydään. Turvallisuuspolitiikkatypologia vastaa juuri tähän: se kuvaa turvallisuuspolitiikan sisällöstä, suunnasta, kohteista ja päämääristä käytävää poliittista kamppailua ja avaa siten uuden, aiempia määritelmiä täydentävän tulkintahorisontin turvallisuuspolitiikan käsitteelle.

Miten sitten integroin perinteiset turvallisuuspolitiikan määritelmät omaani? Se tapahtuu argumentoimalla, että perinteiset turvallisuuspolitiikan määritelmät nojaavat pitkälti tässä artikkelissa jo aiemmin esitellyn politiikan tilakäsitteeseen ja koska turvallisuuspolitiikkatypologiani eräs keskeinen osa on nimenomaan politiikan tilakäsite, perinteiset määritelmät ovat loogisella pakotavuudella sisällytettävissä turvallisuuspolitiikkatypologiaan.

Ensinnäkin tilakäsitteeseen ohjaa se, että perinteisissä määritelmissä turvallisuuspolitiikka kuvataan muista politiikan lohkoista tai osa-alueista eriyväksi sfäärikseen. Turvallisuuspolitiikka ja sen asiakysymykset ovat erotettavissa muista politiikan kysymyksistä ja sen harjoittamisella (suunnittelu, valmistelu, toimeenpano) on omat fooruminsa (lähinnä valtiolliset päättävät elimet). Turvallisuuspolitiikka kuvataan siis näissä suhteissa spatiaaliseksi eli tilalliseksi toiminnaksi. Tilalliset määrittelyt näkyvät erityisen hyvin tavasta, jolla turvallisuuspolitiikkaa suhteutetaan muihin politiikkoihin: tietyt muut politiikan lohkot – kuten ulko-, talous-, kauppa-, yhteiskunta-, ympäristö- ja puolustuspolitiikka – sisältyvät turvallisuuspolitiikan lohkoon ja niistä muodostuu vuorovaikutteinen kokonaisuus, jossa lohkot vaikuttavat toisiinsa (esim. Visuri 1997, 233–236; Visuri 2003, 16; Nokkala 1992, 78; Maanpuolustuskorkeakoulu 1996, 306; Soikkanen 1976, 706–708; Andrén 1968a, 10–13; Seppälä 1975, 21; Mylly 1975, 44; Hietanen 1980, 18; Hietanen ja Joenniemi 1982, 35; Laitinen 1999, 124, 126–127). Samaa tilallista määrittelyä heijastaa Möttölen (1995, 17–30) pyrkimys jakaa turvallisuuspolitiikka kolmeksi toimintalohkoksi: vakauspolitiikaksi, konfliktin hallinnaksi ja pelotepuolustukseksi.

Toisekseen perinteisissä määritelmissä turvallisuuspolitiikkaa määritellään pitkälti policy ja polity -ulottuvuuksien kautta. Asia on ymmärrettävissä siten, että turvallisuuspolitiikan toimenpiteet eli sisältö kuvataan turvallisuuspolicyksi ja sisällön päämäärien kohde eli valtio turvallisuuspolityksi. Kuten todettu, turvallisuuspolity on tiettyä turvallisuuspoliittista argumentaatiota, suunnasta tai ajattelua edustava ryhmä, identiteetti tai kollektiivi. Valtio asetetaan tässä artikkelissa

esiintyneissä turvallisuuspolitiikan määritelmissä poikkeuksetta ensisijaiseksi turvallisuuspolityksi, koska turvallisuuspolitiikan päämääräksi on kerrottu nimenomaan valtion itsenäisyyden, olemassaolon, alueellisen koskemattomuuden, elämänmuodon, arvojen, toimintavapauden, kansalaisten elinmahdollisuuksien ja vapauden sekä kansan enemmistön tahdon toteuttaminen, ylläpito ja säilyttäminen. Määritelmissä turvallisuuspolitiikan päämäärät asetetaan siis valtiosta lähtien. Näiden päämäärien voidaan olettaa kertovan tai heijastavan kohteensa, siis valtion, ideologiaa, identiteettiä ja arvoja, joten siksi sitä voidaan kutsua turvallisuuspolityksi.

Turvallisuuspolitiikan toimenpiteet eli sisältö on puolestaan ilmaistu toimenpidelinjauksina. Kyse on siis turvallisuuspolitystä eli turvallisuuspoliittisista linjauksista ja toimenpideohjelmista, toisin sanoen suositelluista, ehdotetuista tai toteutetuista konkreettisista politiikkatoimista. Näin ollen turvallisuuspoliittiset peruslinjaukset tai doktriinit ovat turvallisuuspolicyja. Niissä kuvataan, miten turvallisuuspolity aikoo toteuttaa tai pyrkii toteuttamaan asettamansa turvallisuuspäämäärät⁹. Siten nämä linjaukset heijastelevat turvallisuuspolityn turvallisuuspoliittista ideologiaa eli sitä turvallisuuspoliittisen ajattelun, suuntauksen tai argumentaation peruslogiikkaa, jonka pohjalta kyseinen ryhmä on turvallisuuspoliittisessa mielessä muotoutunut ja jonka ympärille se on itsensä identifoinut.

Kyse on siis siitä, että turvallisuuspolitiikan määrittely sisältönsä (toimenpiteet) nojalla on sen määrittelyä turvallisuuspolitynä, kun taas turvallisuuspolitiikan määrittely päämääriensä nojalla on sen määrittelyä turvallisuuspolitynä, koska tällöin mukana ovat arvot ja identifikaatio¹⁰. Näitä turvallisuuspolityn arvojen ja identifikaation keskeisiä ilmauksia ovat tämän artikkelin määrittelyissä olleet esimerkiksi demokratia, hyvinvointi, vapaus, sivistys, itsemääräämisoikeus, toimintavapaus, suvereniteetti sekä elämänmuodon ja keskeisten elämänarvojen toteuttaminen.

Näin ollen Ruhalan (1977, 27) määritelmää turvallisuuspolitiikaksi on korjattava. Hänen mukaansa ”Eri turvallisuuspäämäärien saavuttamiseksi toteutettavien toimenpiteiden kokonaisuutta voitaisiin periaatteessa kutsua turvallisuuspolitiikaksi”. Edellä mainitun nojalla voidaan korjata muotoilu täsmällisemmäksi toteamalla, että eri turvallisuuspäämäärien saavuttamiseksi toteutettavien toimenpiteiden kokonaisuutta voitaisiin paremminkin kutsua turvallisuuspolicyksi kuin turvallisuuspolitiikaksi. Turvallisuuspolitiikka on laajempi käsite kuin vain eri turvallisuuspäämäärien saavuttamiseksi toteutettavien toimenpiteiden kokonaisuus.

Kiinnostavaa on, että toisessa yhteydessä Ruhala (2003, 1) tavoittaa pienen osan siitä, mitä turvallisuuspolityllä tarkoitetaan, kun hän toteaa, että tietyn valtion noudattama turvallisuuspoliittinen linja ilmaisee muille valtioille jotakin tämän tietyn valtion identiteetistä tai aikomuksista. Näinhän on juuri siksi, että tietyn valtion toteuttama ja noudattama turvallisuuspoliittinen peruslinja on turvallisuuspolicy, jota muodostaessaan tämä tietty valtio toimii sellaisena turvallisuuspolitynä, jolla on omat päämääränsä, jotka puolestaan ilmentävät sen identiteettiä ja ideologiaa. Turvallisuuspolity ilmaisee identiteettiään päämääriensä ja turvallisuuspolicyjensa välityksellä.

Perinteisten turvallisuuspoliittikkamääritelmien sisältö- ja päämääräkeskeisyys tekee siis niistä edellä kuvaillulla tavalla politiikan tilakäsitteeseen nojaavia. Lisäksi määritelmät ovat kohdekeskeisiä, mikä tarkoittaa, että turvallisuuspolitiikalla on aina jokin kohde, jota turvataan. Näin ollen esimerkiksi Ruhala (1977, 27) puhuu turvallisuuspolitiikan ”toimintakohteista”. Andrén (1968a, 6) puolestaan ilmaisee saman asian vielä jyrkemmin toteamalla, että kun laaja turvallisuuskäsitys omaksutaan, ”kaikki poliittisesti ohjattu tai valvottu yhteiskuntatoiminta suorasti tai epäsuorasti

voidaan sisällyttää turvallisuuspolitiikkaan”. Toisessa yhteydessä Andrén (ks. s. 11) kuvaa saman asian niin, että turvallisuuspolitiikka on valtion poliittisesti johtamaa toimintaa. Tällainen kohdekeskeisyys on omiaan tuottamaan perinteisille määritelmille autoritaarisen ja teknokraattisen sävyn, koska niissä vuorovaikutus näyttäytyy korostuneen yksisuuntaisena siten, että valtio turvaa – siis *ohjaa, valvoo ja johtaa* – yksilöä, joka puolestaan pikemminkin ottaa suojelun passiivisesti vastaan. Kun turvallisuuspolitiikkaa tarkastellaan vain politiikan tilakäsitteen ja kohdekeskeisyyttä korostavien määritelmien kautta, korostuu näkökulma, jossa turvallisuuspolitiikan kohteiden mahdollisuudet ohjata ja vaikuttaa policyn sisältöihin jäävät syrjään. Tosiasiassa turvallisuuspolitiikka ei kuitenkaan ole irrallista kohteistaan vaan näiden välillä on kaksisuuntainen vuorovaikutus. Juuri tätä Raitasalo ja Sipilä (2007) ajavat takaa. Väline, jolla tämä vuorovaikutus saadaan näkyviin, on turvallisuuspolitiikkatypologia. Se käsitteellistää tämän vuorovaikutuksen.

Erityisesti typologiaan sisältyvä politiikan toimintakäsite politisointi- ja politikointi-ulottuuvoiksineen käsitteellistää mainitun vuorovaikutuksen. Kun turvallisuuspolitiikka määritellään tilakäsitteen lisäksi toimintakäsitteen kautta, kohteetkin voivat tehdä turvallisuuspolitiikkaa eli osallistua siihen prosessiin, jossa määritellään, ketä tai mitä suojellaan ja miksi ja miten tämä tehdään. Tällöin kohteet turvallisuuspolitisoivat erilaisia turvallisuuskäsityksiä, uhkakuvia, turvallisuuspäämääriä sekä niitä toimenpiteitä, jotka on suunniteltu turvaamaan kohdetta. Tältä pohjalta kohteet voivat myös turvallisuuspolitikoida niillä.

Turvallisuuspolitisointi ja -politikointi tapahtuu diskursiivisesti osana julkista keskustelua. Seuraavan esimerkin, joka liittyy kysymykseen Suomen Nato-jäsenyydestä, on tarkoitus havainnollistaa tätä prosessia. (Esimerkki on poimittu aikaisemmasta työstäni, jossa sovelsin turvallisuuspolitiikkatypologiaa suomalaisen Nato-debattiin, ks. Kivilahti 2023a.) Erilaiset diskursiiviset ryhmät ottivat ennen Natoon liittymistämme kantaa siihen, kannattaako Suomen liittyä Natoon vai ei. Erästä tällaista ryhmää voidaan kutsua globalistiseksi (Haukkala ja Vaahtoranta 2016, 59, 63–64) tai normativistiseksi. Heidän mukaansa ei ole edes järkevää kysyä, kannattaako Natoon liittyä vai ei, koska nykymaailman turvallisuusongelmat ovat sellaisia, joita ei voi sotilas/puolustusliitoilla kestävästi ratkaista. Kysymys liittymisestä tai liittymättä jättämisestä ei siis ole normativisti-globalisteille alkuunkaan ensisijaisin. Itse asiassa poliittinen ongelma on, jos se esitetään ensisijaisimmaksi. Tarkemmin sanottuna Suomelle olisi turvallisuuspoliittinen ongelma, jos sen turvallisuuskysymys typistettäisiin Nato-jäsenyyttä koskevaan juupas-eipäs -debattiin. Näin normativistit turvallisuuspolitisoivat koko Nato-jäsenyydyskysymyksenasettelun epätarkoituksenmukaisena tai vähintäänkin totaalisen toissijaisena. Normativistit politisoivat sekä liittymistä kannattavien että sitä vastustavien käymän Nato-keskeisen debatin osoittamalla, että maapallollamme on selvästi polttavampia turvallisuusongelmia ratkottavanaan kuin jotkin lyhytnäköiset sotilaallispoliittiset turvallisuusjärjestelyt.

Tätä politisointia tuetaan normativisti-globalistien toimesta turvallisuuspolitikoimalla sotilasliittojen vanhanaikaisuudella erityisesti ja voimapolitiikan vanhanaikaisuudella yleisesti. Sotilasliitot eivät ensinnäkään kykene ratkomaan turvallisuusongelmia maailmassa, joka on keskinäisriippunut ja toisekseen vaikka kykenisivätkin, ne eivät kykene siihen tavalla, joka olisi eettisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti ja ekologisesti kestävä (esim. Arhinmäki 2021; Tuomioja 2022,7; 2016). Keskeisin väline, jolla normativisti-globalistit turvallisuuspolitikoivat, on siis laajan turvallisuuden käsite. Se antaa välineen osoittaa sotilasliittojen ja voimapolitiikan luontainen yksi-

puolisuus maailmassa, jossa turvallisuusongelmat ovat lukuisten juurisyiden summia tai pitkien ja kompleksisten kausaali- ja vaikutusketjujen seurauksia. Se antaa välineen osoittaa, että turvallisuus ei tosiaan-kaan kilpisty Nato-jäsenyyssuhteeseen, ei sen paremmin Suomessa kuin missään muuallakaan.

Laaja turvallisuuskäsitys saa oikeutuksensa empiirisistä muutoksista, sen osoittamisesta, että maailma on ennennäkemättömän keskinäisriippuvainen. Empirian ohella normativistit politikoivat myös moraalilla: he peräänkuuluttavat rikkaan ja kehittyneen Suomen moraaliseettistä velvollisuutta ja vastuuta maailmankylämme suojelussa, kehittämisessä ja kaikinpuolisessa parantamisessa (esim. Sarkkinen 2017). He peräänkuuluttavat rohkeita, innovatiivisia ja vastuullisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia visioita paremmasta maailmasta. Tämä kaikki tapahtuu Nato-keskustelun kontekstissa siten, että edellä mainitut peräänkuuluttamiset esitetään jonakin, mitä sotilasliitot eivät voi koskaan tavoittaa yksipuolisen turvallisuusymmärryksensä ja sen implikoiman toimintalogiikan vuoksi.

Osuvan ilmiäntävänä normativistisena turvallisuuspolitikointina voidaan pitää myös vaatimusta siitä, että kehitysyhteistyörahoja tulee lisätä, ei suinkaan leikata (esim. Tuomioja 2015; 2016). Leikkaukset ovat lyhytnäköisiä ja jopa leikkaajansa turvallisuutta vaarantavia, koska ne ovat resursseina pois siitä työstä, jossa pyritään vaikuttamaan uusien turvallisuushäiriöiden juurisyihin tavalla, joka on ennaltaehkäisevä. Jos siis halutaan oikeasti lisätä suomalaisten turvallisuutta, on kysyttävä, teemmekö tarpeeksi kehitysyhteistyön saralla sen sijaan, että pohdimme, liittyäkö Natoon vai ei. Kyseisen turvallisuuspolitikoinnin välineellisenä roolina on artikuloida yleisluontoisempaa politisointia tukeva tilannearvio siitä, millä keinoin turvallisuutemme voidaan vaikuttaa ja millä ei niinkään. Kaikki sanottu pätee myös vaatimuksiin, joissa korostetaan samoin perustein Suomen kriisinhallintakyvykkyyksien lisäresursoinnin tarvetta.

Perinteisten määritelmien keskeinen ongelma on, etteivät ne kykene ottamaan huomioon yllä esitetyn kaltaista turvallisuuspolitiikkantekoa. Aiemmin totesin, että se poliittinen prosessi, jossa turvallisuuspolitiikan muodoista ja suunnasta kiistellään, on tietystä mielessä ensisijaisempaa suhteessa turvallisuuspolitiikan lopputulokseen eli niihin kuvauksiin, joissa kerrotaan, miten ja miksi joku tai jokin on turvaamisen kohteena. Perustelen tätä sillä, että politiikan toimintakäsite eli politisointi- ja politikointi-ulottuvuudet ovat politiikan ”primaarisia operaatioita” (Palonen ja Summa 1996, 12–13; ks. myös Palonen 2007, 39–40, 66). Tämä tarkoittaa, että jotta voidaan muotoilla turvallisuuspolitiikkaa ja jotta turvallisuuspolitiikka voi syntyä, tarvitaan turvallisuuspolitisointia ja niillä politikointia. Vasta, kun jokin asia on politisoitu ja sillä on politikointi, se voi latistua politiikan tilamuotoon, toisin sanoen politiikaksi ja niiden tuottamiseen keskittyneiksi politiikiksi. Kuten Palonen (2003b, 182) toteaa: ”There is no politics ‘before’ politicization, either in a logical or a temporal sense, and politicking is possible only if a *Spielzeitraum* has been opened for action by politicization, while a polity is a result of previous politicizations.” Tässä mielessä turvallisuuspolitiikkatypologiaani lukeutuva toimintakäsite on ensisijaisempi suhteessa tilakäsitteeseen ja siten turvallisuuspolitisointi ja -politikointi -ulottuvuudet ovat ensisijaisempia suhteessa turvallisuuspolitiikkaan ja -policy -ulottuvuuksiin. Jo tämänkin perusteella voidaan sanoa, että perinteiset turvallisuuspolitiikan määritelmät jättävät sisällyttämättä jotain hyvin olennaista määritelmiinsä keskittyessään turvallisuuspolitiikkaan ”lopputuotteeseen”.

Tästä näkökulmasta katsoen voidaan täsmentää Kari Möttölen (1993, 66) toteamusta, jonka mukaan ”päättökentekijöiden julistama virallinen [turvallisuuspoliittinen] doktriini on yhtä paljon

ulkoiseen ja sisäiseen toimintaympäristöön suunnattu vaikuttamisen väline kuin toiminnan ohjelma. Tätä kautta doktriinista – 'ulkopoliittisesta liturgiasta' – tulee politiikkaa". Kyllä – tätä kautta doktriinista tulee politiikkaa, mutta vain tilakäsitemielessä ja siis latistuneessa muodossa. Koska politiikan toimintakäsite on politiikan primaari operaatio, voisi kuitenkin sanoa, että valmisteltu eli byrokraattisesti tuotettu doktriini on olemassa selvästi epäpoliittisemmassa muodossa kuin sen tekemistä edeltävä ja sen valmistumista seuraava diskursiivinen poliittinen kamppailu. Siksi kun puhutaan turvallisuuspolitiikasta, kiinnostavaa ei ainoastaan ole se, mitä hallinnollis-byrokraattisesti tuotetuissa ja valmistelluissa dokumenteissa (strategiat, doktriinit tai selonteot) sanotaan, vaan myös se, miten näitä dokumentteja kommentoidaan sekä ennen niiden valmistumista että niiden valmistumisen jälkeen. Näissä etu- ja jälkikäteiskommentaareissa tehdään turvallisuuspolitiikkaa, ja se on jäänyt perinteisiltä määritelmiltä huomaamatta. Ei voi myöskään väheksyä sitä, miten tämä etu- ja jälkikäteiskomentointi vaikuttaa sekä tekeillä olevaan dokumentin että sitä seuraavien uusien dokumenttien sisältöön.

Jos siis määrittelemme turvallisuuspolitiikan ainoastaan tilakäsitteen pohjalta, kuten perinteisissä määritelmissä tehdään, näkemättä jää mikro- ja ruohonjuuritason yksilötason politiikanteko, jossa valtiotason linjavedoista ja doktriineista kiistellään ja jossa nämä doktriinit saattavat muovautua ja muuttua. Siten määritelmässä paitsioon jää se poliittinen prosessi, jonka myötä turvallisuuspolitiikkaa viime kädessä muodostetaan ja kehitetään. Myös turvallisuuspolitiikan muotoilijat – he, jotka vastaavat valtiollisen turvallisuuspolitiikan valmistelusta ja toimeenpanosta – kätkeytyvät valtion tai poliittikkojen selän taakse harmaiksi virkamiehiksi, jollei heidän toimintansa poliittisuutta voida tavoittaa käsitteellisesti. On toki ymmärrettävää kuvata turvallisuuspolitiikan käsitettä korostuneesti tilakäsitteen pohjalta, koska se yksinkertaistaa todellisuuden helpommin hahmotettavaksi. Voidaan kuitenkin kysyä, että jos turvallisuuspolitiikka ymmärretään lähinnä valtion keinovalikoimaksi, jolla se suojelee itseään muilta valtioilta, mikä rooli tässä jää politiikalle? Eikö tässä ole kyse vain aseellisesta varautumisesta, siis likipitään sotilasteknisestä kysymyksestä?

LOPUKSI

Kalevi Ruhala (1977, 30) on määritellyt turvallisuuspolitiikan tutkimuksen seuraavasti: "Turvallisuuspolitiikan tutkimusta voidaan luonnehtia tutkimukseksi, jonka tarkoituksena on selvittää, miten valtiot käyttäytyvät ja tekevät päätöksiä varmistaakseen kansallisen turvallisuutensa, ts. suojatakseen sisäisiä arvoja ulkoiselta uhalta". Tässä artikkelissa esitetyn kokonaisargumentin mukaan tätä määritelmää voidaan täydentää toteamalla, että turvallisuuspolitiikan tutkimusta voidaan myös luonnehtia tutkimukseksi, jonka tarkoituksena on selvittää, millaisen poliittisen prosessin seurauksena turvallisuus tulee määritellyksi sellaiseksi todellisuuden osa-alueeksi, johon suhteessa poliittisen yhteisön (polityn) on ryhdyttävä toimeen ja muodostettava erilaisia toimenpideohjeita (policy). Tavallaan tämä näkökulma tulee lähelle turvallistamisen käsitettä, mutta kiinnittää vielä sitäkin systemaattisemmin huomiota turvallisuuspuheen ja -retoriikan vuorovaikutteisuu-teen, sanalla sanoen kaksisuuntaisuuteen. Tällöin tullaan lähemmäksi Visurin (1997, 447) määritelmää, jonka mukaan "turvallisuuspolitiikan tutkimus on osa laajempaa politiikan tutkimuksen

kenttää ja painottuu turvallisuuteen liittyvien poliittisten prosessien tarkasteluun”. Turvallisuuspolitiikan tutkimus on nimenomaan osa laajempaa politiikan tutkimuksen kenttää ja tätä se on erityisesti tässä artikkelissa ollut, kun huomioidaan turvallisuuspolitiikkatypologian käsitteellinen velka paloslaiselle politiikan teorialle. Turvallisuuspolitiikan tutkimus myös painottuu nimenomaisesti turvallisuuteen liittyvien poliittisten prosessien tarkasteluun. Näin on tässä artikkelissa tehty, kun on painotettu turvallisuuspolitiikan muotoutumista osana poliittista diskurssia, jossa sen suunnasta ja muodosta eli sisällöstä ja päämääristä kamppaillaan monenkeskisesti politiikan toimintakäsitteen kuvaamalla tavalla.

Tämän artikkelin tieteellinen kontribuutio turvallisuuspolitiikan tutkimukselle on siis edellä mainitun kaltaista: tutkimuskentän käsitteellistä uudelleenjäsentämistä. Osana tätä muovasin oman tulkintani turvallisuuspolitiikan käsitteestä. Tulkinnan ydin koostuu turvallisuuspolitiikkatypologiasta, joka nähdyllä tavalla uudelleentulkitsi turvallisuuspolitiikan laaja-alaisemmaksi poliittiseksi ilmiöksi ja käsitteeksi kuin mitä aikaisempi tutkimus on tehnyt. Laaja-alaisempi tulkintani onnistuu kuvaamaan turvallisuuspolitiikan todellisuutta paremmin kuin aikaisemmat määritelmät, sillä ne ovat keskittyneet liikaa perinteisesti harjoitettavan politiikan sisältöihin, keinoihin ja päämääriin turvallisuuspolitiikan *poliittisuuden* ja siihen sisältyvän avoimuuden ja ennalta määrittelemättömyyden kustannuksella, minkä tulkintani pyrkii korjaamaan. Se ei kuitenkaan hylkää vanhaa, vaan pyrkii integroimaan sen itseensä.

Turvallisuuspolitiikkatypologialla on kuitenkin relevanssia muullekin kuin vain edellä kuvailulle turvallisuuspolitiikan käsitettä koskevalle tutkimukselle. Typologiani mukaista politiikan teorian soveltamista erilaisten politiikkakäsitteiden analyysiin voidaan esimerkiksi ongelmitta laajentaa. Esimerkiksi geopolitiittinen kamppailututkimus (Moisio 2003) perustuu paloslaisen politiikan teorian soveltamiseen geopolitiikan käsitteeseen. Geopolitiikan kamppailututkimus keskittyy kuitenkin vain ”geopolitikointiin” eli siihen maantieteestä käytyyn poliittiseen kamppailuun, jota käydään retorisesti eri geopolitiittisten diskursiivisten ryhmien välillä. Avoimeksi kuitenkin jää, millaisia olivat ne geopolitisoinnin yleisluontoisemmat performanssitilaa avaavat operaatiot, jotka edelsivät analysoituja geopolitikoinnin operaatioita. Kehittämäni typologia voitaisiin muotoilla geopolitiikkaan mukautetuksi, jolloin toimijoiden geopolitiittinen retoriikka olisi ymmärrettävä geopolitisoineina ja niiden nimittävistä perustasta olemassaolonsa saavina geopolitikointeina.

Politiikan aspektiteorian Weber-inspiroituneita käsitteellistyksiä voitaisiin myös soveltaa sekä tämän artikkelin sisältöön että jatkotutkimukseen. Eräs väylä tähän olisi valtion käsitteen tulkitseminen weberiläisittäin *Chance*-käsitteeksi (esim. Palonen 2017). Tällöin seurataan Weberin konseptiota valtiosta pelivaroja avaavana ja sulkevana käsitteenä. Esimerkiksi tässä artikkelissa kuvatut globalisti-normativistit toimivat valtion käsitteen pelikentällä, kun he ottavat etäisyyttä kansallisvaltiokeskeisestä Suomi-figuurista ja *Realpolitik*-traditiosta ja tätä kautta julistavat, millainen Suomen valtion pitäisi olla (kuten moraalis-eettinen, vastuunsa kantava, oikeudenmukainen, globaali). Jatkotutkimuksessa voitaisiin esimerkiksi tarkastella, millaista pelivaraa on auennut (ja miten sitä on jo ehkä hyödynnetty), kun luodaan kuvauksia Suomesta Nato-maana. Voi myös kysyä, millainen pelivara on tätä kautta sulkeutunut. Onko survivalistisen Suomi-figuurin – ”olimme talvisodassa ypyöksin suurvaltaa vastassa” – aika tässä mielessä tullut päätökseensä? Vai käytetäänkö sitä kenties valottamaan Nato-jäsenyyden edullisuutta: ”emme ole *enää* ypyöksin”. Tällöin survivalistinen

Suomi-figuuri eläisi edelleen, mutta muodossa, joka on sopeutettu Nato-jäsenyyteen. Tässä ainakin näkyisi se, miten Nato-jäsenyys on avannut uutta pelivaraa Suomen valtiokäsitteellistysiin.

Turvallisuuspolitiikkatypologialla on myös relevanttia sanottavaa Kööpenhaminan koulun turvallistamisteorialle (esim. Buzan ym. 1998; Balzacq 2011) ja sen kriittisille jälkikommentaareille. Eräissä tällaisissa kriittisissä jälkikommentaareissa on esimerkiksi todettu, että jatkotutkimuksessa olisi syytä kiinnittää huomiota turvallistamiseen kohdistuvaan vastarintaan eli esimerkiksi vastaturvallistamisiin (*counter-securitization*) (esim. Stritzel ja Chang 2015; ks. myös Balzacq 2015). Matti Jutila (2006; 2017) on kehittänyt tältä kannalta kiinnostavaa lähestymistapaa, jossa turvallistamista puretaan (*desecuritization*) erilaisissa identiteettipoliittisissa yhteyksissä soveltamalla rekonstruktivistista strategiaa. Näissä yhteyksissä Jutila on puhunut poliittisesta kamppailusta, jota käydään, kun erilaiset identiteettiyhteisöt ja niiden jäsenet pyrkivät tarjoamaan vaihtoehtoisia vastauksia identiteettikysymyksiin. Turvallisuuspolitiikkatypologian avulla sekä vastaturvallistaminen että Jutilan (2017) kuvaama identiteettiyhteisön sisäinen kamppailu voitaisiin asettaa systemaattisen politiikkasanaston yhteyteen. Tällöin esimerkiksi turvallistaminen ja ennen kaikkea sen vastustaminen voitaisiin kuvata politisointi- ja politikointioperaatioiksi. Esimerkiksi tässä artikkelissa kuvattu globalisti-normativistien tekemä Nato-jäsenyyksymyksenasettelua koskeva turvallisuuspolitisointi voidaan ymmärtää toisenlaiseen Nato-argumentaatioon kohdistuvaksi vastaturvallistamiseksi. Näin siis yhdenlaiset Nato-argumentit voidaan ymmärtää turvallistamisiksi (kuten argumentti, että Natoon pitää liittyä, koska muutoin kansallinen turvallisuutemme vaarantuu) ja toiset Nato-argumentit tätä turvallistamista vastustaviksi vastaturvallistamisiksi. Turvallistamisia voidaan siis vastustaa politisoimalla ne. Näin avautuu uusia mahdollisuuksia turvallistamiskäsitteen ja -prosessin uudelleentulkintaan. Samoin avautuu mahdollisuus kuvata tarkemmin, millaista on se poliittinen kamppailu, jota Jutila kuvaa erilaisten identiteettiryhmien tai -yhteisöjen käyvän sisäisesti.

Vielä lopuksi on mainittava turvallisuuspolitiikkatypologian yleistettävyys. Sitä voidaan soveltaa vaihtelevissa tutkimusasetelmissa siten, että joko referenssiobjektia, valitun turvallisuuskäsityksen laajuutta tai analyysin tasoa vaihdetaan kulloistenkin tarpeiden mukaan. Samoin sitä voidaan soveltaa eri valtioiden ulko- tai turvallisuuspolitiikan analyysiin niin, että tietyn valtion ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden käyttämä turvallisuuspoliittinen retoriikka suhteutetaan kyseisen valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursiivisiin rakenteisiin ja arvioidaan sitä kautta, miten turvallisuutta politisoidaan ja miten sillä politikoidaan. Tämä mahdollistaa myös valtioiden välisen vertailevan tutkimusotteen esimerkiksi niin, että vertailtaisiin, miten suur- ja pienvaltioiden tai meri- ja maavaltioiden turvallisuuspolitiikanteko eroaa toisistaan.

VIITTEET

1. Artikkelin perustuu osittain maisterintutkielmani (Kivilahti 2023b) teoreettiseen viitekehykseen ja siinä käyttämäni aineistoon.
2. Kahlehtimisella viitataan politiikan määrittely-yrityksiin: määritelmävaateella pyritään häivyttämään ”käsitteen radikaalia historiallisuutta ja monimerkityksisyyttä” (Palonen 2003a, 467).

3. Myös Eriksson (2004, 115) korostaa, että eräs turvallisuuspolitiikan keskeisistä tavoitteista on valtiollisen toimintavapauden turvaaminen.
4. Jossain määrin samansuuntaisen havainnon teki jo 1980-luvulla Aki Hietanen (1980, 20), jonka mukaan ruotsalainen turvallisuuspolitiikan käsite oli tuolloin kansainvälisesti suuntautuneempi kuin suomalainen vastinparinsa.
5. ”Toimintavapauden” osaksi turvallisuuspolitiikan määritelmää sisällyttävät myös Visuri (1997, 226) sekä Maanpuolustuskorkeakoulu (1996, 306).
6. Ks. myös Seppälän (1975, 21) muotoilu, joka painottaa sekä ”yleismaailmallisen rauhantilan” että kansallisen turvallisuuden merkitystä turvallisuuspolitiikan määritelmässä.
7. Puhumattakaan ”turvallisuuden” käsitteen poliittisesta luonteesta. Esimerkiksi turvallistamisteoria (esim. Buzan ym. 1998; Balzacq 2011) voidaan nähdä yrityksenä ymmärtää turvallisuuden poliittisuutta, samoin kuin sen lukuisat kriittiset jälkikommentaarit (ks. esim. Gad ja Petersen 2011; ks. myös turvallisuuden käsitteestä yleisesti Laitinen 1999). Turvallistamisteoriaa käsittelevä kirjallisuus ei mahtunut tämän artikkelin rajaukseen, mutta jatkotutkimuksessa olisi hedelmällistä vertailla syvällisemmin siinä esiintyviä näkemyksiä turvallisuuden ja politiikan suhteesta tässä artikkelissa esiteltyn turvallisuuspolitiikkatypologiaan.
8. Myös Hietanen ja Joenniemi (1982, 35–36) ovat tehneet ”esihavainnon” turvallisuuspolitiikan käsitteen poliittisesta luonteesta, kun he ovat sosiaalisen konstruktionismin hengessä kuvanneet sitä kielellisesti konstituoituna kategoriana, joka ohjaa tapaamme havainnoida todellisuutta. Tästä havainnosta ei ole pitkä matka päätelmään, että tätä kielen konstituoivaa vaikutusta pyritään käyttämään hyväksi poliittisessa kamppailussa. Käsillä oleva artikkeli pyrkiikin omalla tavallaan tekemään tästä ”esihavainnosta” konkreettisen argumentin.
9. Juuri tällä tavalla Möttölä (1993, 66) ja Visuri (2003, 14; 1997, 237, 411–413) määrittelevät turvallisuuspoliittisen doktriinin.
10. Sekä Ruhala (1977, 27–29), Möttölä (1995, 36), Mylly (1975, 43–44), Eriksson (2004, 116–118), Wolfers (1952, 492–493) että Andrén (1968a, 14–21) määrittelevät turvallisuuspolitiikan yhtäältä sen sisällön (toimenpiteet) ja toisaalta sen päämäärien (tavoitteet) perusteella.

LÄHTEET

- Ahto, Sampo, Selén, Kari, Nevakivi, Jukka, Manninen, Ohto, Polvinen, Tuomo, Vehviläinen, Olli, Tarkka, Jukka, Jakobson Max ja Kanninen, Ermei. 1987. *Suomen turvallisuuspolitiikka*. Helsinki: Otava.
- Andrén, Nils. 1968a. *Totaalinen turvallisuuspolitiikka*. Turvallisuuspoliittisia tutkimuksia, 1. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Andrén, Nils. 1968b. In Search of Security. *Cooperation and Conflict*, 3:4, 217–239.
- Andrén, Nils. 2002. *Säkerhetspolitik: analyser och tillämpningar*. Stockholm: Norstedts juridic.
- Arhinmäki, Paavo. 9.6.2021. Laajaa turvallisuutta aseiden sijaan. Blogi. <https://www.paavoarhinmaki.fi/blogi/2021/laajaa-turvallisuutta-aseiden-sijaan/> Viitattu 28.8.2023.
- Balzacq, Thierry (toim.). 2011. *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. London: Routledge.
- Balzacq, Thierry (toim.). 2015. *Contesting Security: Strategies and Logics*. London: Routledge.
- Blomberg, Fred. 2016. Johdatus Suomen turvallisuuspolitiikkaan kylmän sodan jälkeisessä

- Euroopassa. 3–54. Teoksessa Fred Blomberg (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: tutkimuksia nro 4. Tampere: Juvenes Print.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole ja Wilde, Jaap de. 1998. *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner.
- Danckwardt, Jean-Carlos ja Hellman, Sven. 1966. *Svensk säkerhetspolitik. Förutsättningar och inriktning*. Statens offentliga utredningar 56. Försvarsdepartementet. Stockholm: Esselte Ab.
- Eriksson, Johan. 2004. *Kampen om hotbilden: rutin och drama i svensk säkerhetspolitik*. Stockholm: Santérus.
- Frithiofson, Karl. 1965. Sveriges säkerhetspolitik. Teoksessa Häggström, Erik (toim.), *Försvar i nutid 1:1965*. Stockholm: Henning Wingård, 3–32.
- Gad, Ulrik P. ja Petersen, Karen L. 2011. Concepts of Politics in Securitization Studies. *Security Dialogue*, 42:4–5, 315–328.
- Haavisto, Martti (toim.). 1993. *Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa. Tutkimuskooste*. Mikeli: Suomen Marsalkka Mannerheimin sotatieteellinen rahasto.
- Haukкала, Hiski ja Vaahtoranta, Tapani. 2016. Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat. 55–76. Teoksessa Fred Blomberg (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: tutkimuksia nro 4. Tampere: Juvenes Print.
- Hietanen, Aki. 1980. Clausewitz ja Suomi. *Rauhaan tutkien*, 9:2, 16–29.
- Hietanen, Aki ja Joenniemi, Pertti. 1982. Varustelu, kieli ja maailmankuva; puolustusrevisionin ja parlamentaaristen puolustuskomiteoiden mietintöjen tarkastelua. *Rauhaan tutkien*, 11:1, 18–44.
- Huopaniemi, Jukka. 1977. Turvallisuuspolitiikan perusteita. 9–13. Teoksessa Heikki Rätty (toim.), *Suomen turvallisuuspolitiikan käsikirja*. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 1982, 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Jutila, Matti. 2006. Desecuritizing Minority Rights: Against Determinism. *Security Dialogue*, 37:2, 167–185.
- Jutila, Matti. 2017. Yhteisöllinen turvallistaminen. Lähestymistapa äärimmäisen identiteettipolitiikan tutkimukseen. *Kosmopolis* 47:1, 6–22.
- Kivilahti, Eerik. 2023a. Kun Pohjois-Atlantin liitto politisoitui: turvallisuuspoliittinen kamppailu Suomen Nato-jäsenyydestä. *Kosmopolis* 53:4.
- Kivilahti, Eerik. 2023b. *Kun Nato politisoitui: turvallisuuspoliittinen kamppailu Suomen Nato-jäsenyydestä*. Valtio-opin maisterintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koselleck, Reinhart. 1967. Richtlinien für das lexikon politisch-sozialer begriffe der neuzeit. *Archiv Für Begriffsgeschichte*, vol. 11, 81–99.
- Laitinen, Kari. 1999. *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuudesta kylmän sodan jälkeen*. Studia Politica Tamperensis No. 7. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Limnell, Jarno. 2008. *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko?* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 4: työpapereita No 26. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lippmann, Walter. 1943. *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little, Brown & Co.
- Luoto, Reima T.A. 1971. Suomen turvallisuuspolitiikka. 9–16. Teoksessa Reima T.A. Luoto (toim.), *Suomen turvallisuuspolitiikan perusteet*. Kilpi-sarja 5. Helsinki: Akateeminen Maanpuolustusyhdistys.
- Maanpuolustuskorkeakoulu. 1996. *Tietoja maanpuolustuksesta 1996. Maanpuolustus ulko- ja turvallisuuspolitiikan osana*. Jyväskylä: Gummerus.

- Moisio, Sami. 2003. *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita. Osa 204. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Morgenthau, Hans. 1948. *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.
- Mylly, Juhani. 1975. Turvallisuuspolitiikan käsitteestä ja sen tutkimisesta. 43–52. Teoksessa Mika Hokkinen (toim.), *Turvallisuuspolitiikka ja sen tutkiminen*. Turun yliopiston julkaisuja C:11. Turku: Laitilan kirjapaino.
- Möttölä, Kari. 1993. Puolueettomuudesta sitoutumiseen. Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen. Teoksessa Tuomas Forsberg ja Tapani Vaah-toranta (toim.), *Johdatus Suomen ulkopoliitiikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja nro 2. Helsinki: Gaudeamus, 62–135.
- Möttölä, Kari. 1995. *Vakauspoliitiikka, konfliktinhallinta ja pelotepuolustus*. Turvallisuuspolitiikan toimintalohkot. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.
- Möttölä, Kari. 1996. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka Euroopan unionin jäsenenä. Teoksessa Maanpuolustuskorkeakoulu. *Tietoja maanpuolustuksesta 1996. Maanpuolustus ulko- ja turvalli-suuspoliitiikan osana*. Jyväskylä: Gummerus. 17–24.
- Nokkala, Arto. 1992. *Pienten valtioiden sotilasjohdon uhkakuvien muutos*. Tutkimuslauseita n:o 11. Sotakorkeakoulu, sotatieteen laitos, strategian toimisto. Helsinki: Sotakorkeakoulu.
- Palonen, Kari. 1988. *Tekstistä politiikkaan. Johdatus tulkintataitoon*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari ja Summa, Hilka. 1996. Johdanto. Retorinen käänne? 7–19. Teoksessa Kari Palo-nen ja Hilka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampe-re: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 1997. *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. SoPhi: Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Palonen, Kari. 2003a. *Politiikka*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehis-toria*. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, Kari. 2003b. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternati-ves* 28:2, 171–186.
- Palonen, Kari. 2007. *Re-thinking politics: Essays from a quarter-century*. Helsinki: Finnish Political Science Association.
- Palonen, Kari. 2017. *A Political Style of Thinking. Essays on Max Weber*. Colchester: ECPR press.
- Palonen, Kari. 2022. Paradigms for Political Action. A Draft for a Repertoire. *Redescriptions* 25:2, 97–112.
- Palosaari, Teemu. 2011. *The Art of Adaptation. A study on the Europeanization of Finland's foreign and security policy*. TAPRI Studies in Peace and Conflict Research No. 96. Tampere: Juvenes Print.
- Penttilä, Risto E. J. 1988. Käsitteen synnystä. Totaalisesta maanpuolustuksesta turvallisuuspolitiik-kaan. *Ulkopoliitiikka* 25:1, 48–50.
- Raitasalo, Jyri ja Sipilä, Joonas. 2007. *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuva-politiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Julkaisusarja 4: työpapereita No 23. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Ruhala, Kalevi. 1977. *Turvallisuuspolitiikka. Ulkopoliitiikan ja strategian peruslinjat ydinaseiden aikakaudella*. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

- Ruhala, Kalevi. 2003. Liittoutuminen ja liittoutumattomuus 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisina valintoina. Teoksessa Kalevi Ruhala, Teija Tiilikainen, Pekka Sivonen ja Pauli Järvenpää (toim.), *Suomen turvallisuuspolitiikan vaihtoehdot*. Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos. Julkaisu-sarja 2 N:o 22. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Sarkkinen, Hanna. 31.5.2017. Hanna Sarkkisen pitämä Vasemmistoliiton ryhmäpuheenvuoro. Täysistunnon pöytäkirja, valtiopäivät. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Documents/PTK_61+2017+6.pdf Viitattu 28.8.2023.
- Schmitt, Carl. 1933. *Der Begriff des Politischen*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.
- Seppälä, Helge. 1975. Turvallisuuspolitiikan käsiteanalyysi. Teoksessa Mika Hokkinen (toim.), *Turvallisuuspolitiikka ja sen tutkiminen*. Turun yliopiston julkaisuja C:11. Turku: Laitilan kirjapaino, 11–24.
- Soikkanen, Timo. 1976. *Turvallisuuspolitiikka. Käsitteestä ja sen käytöstä*. Poliittisen historian tutkimuksia: Turun yliopisto, D, 1976:4. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.
- Stritzel, Holger ja Chang, Sean C. 2015. Securitization and counter-securitization in Afghanistan. *Security Dialogue*, 46:6, 548–567.
- Tuomioja, Erkki. 20.10.2015. Erkki Tuomiojan pitämä SDP:n ryhmäpuheenvuoro. Täysistunnon pöytäkirja, valtiopäivät. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_53+2015+2.aspx Viitattu 28.8.2023.
- Tuomioja, Erkki. 14.4.2016. Turvallisuuspolitiikan selontekoja odottaessamme. Blogi. <https://tuomioja.org/blogi/2016/04/turvallisuuspolitiikan-selontekoja-odottaessamme/> Viitattu 28.8.2023.
- Tuomioja, Erkki. 2022. Suomi ja Nato – Miksi Suomella pitää olla mahdollisuus hakea Naton jäseneksi ja miksi sitä mahdollisuutta ei nyt kannata käyttää. Kaarina: Painotalo Painola.
- Visuri, Pekka. 2003. Johdanto. Teoksessa Pekka Visuri (toim.), *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava, 9–20.
- Visuri, Pekka. 1997. *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Helsinki: WSOY.
- Välimaa, L.K. 1969. Strategian käsite Suomen valtiopolitiikassa. Teoreettinen tarkastelu. *Tiede Ja Ase* 27:27, 21–58.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Weber, Max. 1919. *Politik als Beruf*. München/Leipzig: Verlag Duncker & Humblot.
- Wolfers, Arnold. 1952. National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly* 67:4, 481–502.

KIRJOITTAJATIEDOT

EERIK KIVILAHTI

YTM

eerik.kivilahti@gmail.com

Politiikka aktiviteettina:

Praxis, poiësis ja eleellisyyys Giorgio Agambenin ajattelussa

Lectio praecursoria

KATARINA SJÖBLÖM

Elämme monin tavoin poliittisesti kuohuttavaa ja ajatuksia herättävää aikaa. Ukrainan sota, jae-
tun faktaperustan hapertuminen politiikassa, jatkuva huoli taloudesta, terveydenhuollon krii-
si – kaikki nämä herättävät väistämättä kysymyksen politiikan merkityksestä, toimivuudesta tai
toimimattomuudesta, halusimme tai emme. Yleisemmin voidaan sanoa, että koko myöhäismoder-
nia läntistä poliittista ajattelua leimaa eräänlainen huoli politiikan tilasta tai pikemminkin alen-
nustilasta. Kuluttajayhteiskunnan nousu, yksilökeskeisyys ja kaiken keskiöön astunut talouspuhe
– muun muassa näitä kehityskulkuja on poliittisessa ajattelussa tulkittu merkkeinä politiikan väis-
tymisestä. Osittain tätä samaa keskustelua ovat jatkaneet viime vuosikymmeninä teoreetikot, jotka
ovat olleet huolestuneita politiikan näivettyneestä tilasta. Esimerkiksi vaikutusvaltaiset radikaalit
demokratiateoreetikot ovat varoittaneet politiikan alistumisesta talouden tai yksilöetiikan toimin-
taperiaatteille.

Olen pyrkinyt selventämään tätä politiikan ongelmallista ja kiisteltyä tilaa tutkimalla poliitti-
sen toiminnan luonnetta. Väitöskirjassani kysyn siis, minkälainen on se aktiviteetti, jota kutsumme
politiikaksi tai poliittiseksi? Tätä selvittäessä olen lähtökohtaisesti erotellut politiikkakäsitykseni
eräänlaisesta *sektorikäsityksestä*. Niin politiikan tutkimuksessa kuin arkikielessä on varsin yleistä
puhua politiikasta yhteiskunnan yhtenä osa-alueena, siis sektorina tai alana; näin ymmärrettynä
politiikkaa tehdään esimerkiksi eduskunnassa, hallituksessa tai rekisteröityjen puolueiden piiris-
sä. Itse lähestyn politiikkaa aktiviteettina, joka ei palaudu mihinkään tiettyyn paikkaan tai tietyl-
le ”näyttämölle”. Kaikki ei automaattisesti ole poliittista, mutta poliittisesti latautunutta toimintaa
voi periaatteessa ilmetä missä vain ja liittyen mihin tahansa asiasisältöön. Tämän lähtökohtaisen
rajauksen olen siis tehnyt tutkimuksessani: politiikka on aktiviteetti, jota harjoitetaan perinteisillä
politiikan näyttämöillä ja niiden ulkopuolella. Minua on kiinnostanut nimenomaan poliittisen akti-
viteetin rakenne ja olemus riippumatta siitä, *missä* sitä harjoitetaan tai *mihin* asiasisältöön se liittyy.

Lähden tutkimuksessani liikkeelle antiikin Kreikasta periytyvästä jaosta kahteen eri aktivi-
teettiin, toimintaan ja tuottamiseen. Näitä kuvaavat kreikankieliset termit *praxis* ja *poiësis*. *Praxis*
on toimintaa, joka ei tuota itsestään erillistä lopputulosta; tässä mielessä politiikkaan osallistumi-
nen puheen ja toiminnan muodossa on jo itsessään politiikkaa riippumatta siitä, mitä päämääriä
sillä saavutetaan. *Poiësis* puolestaan on toimintaa, joka tuottaa itsensä lisäksi jotain muuta; näin
ymmärrettynä politiikka on aktiviteetti, joka valmistaa jonkin lopputuotteen. Vaikka näitä ter-
mejä itsessään ei tietenkään aina käytetä arkikielessä tai edes tutkimuksessa, vaikuttaa tämä jako
edelleen tapaamme hahmottaa politiikkaa. Kun korostetaan politiikkaa julkisena toimintana
ja debaattina esimerkiksi eduskunnan istunnoissa, vaalikeskusteluissa tai mielenosoituksis-
sa, on taustalla usein *toimintakäsitys* politiikasta. Toisaalta on hyvin yleistä puhua politiikasta
jonkin yhteisen hyvän tuottamisena tai ”paremman maailman rakentamisena”. Tällöin viitataan

politiikkaan *tuottavana* tai *valmistavana* toimintana, eli aktiviteettina, joka on luonteeltaan välillistä jonkin lopputuloksen saavuttamiseksi. Narratiivit eurooppalaisesta liberaalista järjestyksestä tai pohjoismaisesta hyvinvointivaltiota korostavat usein juuri tällaista tuottamisen keskeisyyttä politiikassa. Toisin sanoen liberaali demokratia ja hyvinvointivaltio näyttäytyvät näissä narratiiveissa rakennettuina asioina, siis politiikan valmistamina tuotteina.

Tutkimuksessani kysyn, onko poliittinen aktiviteetti mahdollisesti jotain muuta kuin toimintaa tai tuottamista. Miten nämä aktiviteetit tarkalleen ottaen suhteutuvat toisiinsa? Näiden kysymysten selvittämisessä käytän eräänlaisena tapauksena italialaisfilosofi Giorgio Agambenin *eleen* käsitettä. Agamben esittää, että ele tai eleellisyys on vaihtoehto sekä *praxikselle* että *poiëkselle* ja tarkastelee tästä näkökulmasta kriittisesti Hannah Arendtin ja Alexandre Kojèven politiikkakäsityksiä. Väitöskirjassani käsittelen Arendtia ja Kojèvea paitsi Agambenin kanssakeskustelijoina, myös toimintaa ja tuottamista korostavien politiikkakäsitysten malliesimerkkeinä. Politiikka oli Arendtille puhdasta *praxista*, julkista toimintaa ja vapauden kokemusta itsessään. Kojève puolestaan on tunnettu historian lopun teesistään, jonka hän muotoili omintakeisen Hegel-tulkintansa pohjalta. Kojèveille politiikka näyttäytyi lopputuloksen, historian lopun ja liberaalin järjestyksen tuottavana prosessina. Näiden ajattelijoiden matkassa olen siis pyrkinyt hahmottamaan poliittisen aktiviteetin luonnetta.

Mainittakoon, että Agamben on tullut tunnetuksi biopolitiikan teoriastaan, jonka mukaan koko läntinen poliittinen perinne nojaa aina poissulkevaan ja potentiaalisesti väkivaltaiseen elämänhallintaan. Poikkeustoimet terrorismin uhan nimissä ja keskitysleirit eivät ole hänen mukaansa vain historiallisia poikkeuksia, vaan ilmentävät pitkälle vietyä biologisen tai paljaan elämän hallintaa, joka on aina läntisen politiikan tekemisen ytimessä. En kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa keskittynyt tähän tunnettuun teoriaan. Halutessani selventää politiikan ongelmallista tilaa olen käsitellyt Agambenin *vaihtoehtoista* politiikkaa, siis sitä politiikkaa, minkä hän näkee mahdollisesti parempana politiikkana. Pelkistetysti voidaan sanoa, että tutkimustani ohjaava ajatus on ollut seuraava: havaittuun ongelmaan on hyvä etsiä jonkinlaista ratkaisua. Tarjoan seuraavaksi lyhyen yhteenvedon analyysistäni ja pyrin lopuksi havainnollistamaan johtopäätöksiäni muutaman käytännön esimerkin kautta.

Arendtin ja Kojèven poliittisen ajattelun analyysissä hyödynnän Agambenin kehittämää logiikkaa, joka toistuu eri käsitteiden kohdalla. Näitä käsitteitä ovat *eleen* (*gesto*) lisäksi potentiaalisuus (*potenza*), puhdas keino (*mezzo puro*), inoperatiivisuus (*inoperosità*), profanaatio (*profanazione*) ja maneeri (*maniera*). Vaikka näiden käsitteinen näennäinen konteksti ja aihe vaihtelee, viittaa niiden seuraama logiikka aina samanlaiseen aktiviteettiin. Tämä aktiviteetti kohdistuu johonkin konventioon tai järjestykseen ja aktivoi siinä uudenlaisen toiminnan mahdollisuuksien kokeilun ja harjoittamisen. Profanaatio palauttaa jonkin tiettyyn käyttöön lukitun esineen tai asian vapaaseen käyttöön, kuten käy esimerkiksi lasten leikkiessä työkaluilla. Jonkin muuttaminen inoperatiiviseksi tai puhtaan keinojen tilaan vapauttaa toisinolemisen- ja tekemisen, esimerkiksi tanssi on tietystä päämäärästä vapautunutta liikettä. Agamben harjoittaakin käsitteidensä kautta eräänlaista ”horjuttamisen” metodia, jonka tarkoituksena on tuoda esille vapaan ja vaihtoehtoisen tekemisen mahdollisuudet. Tämä horjuttaminen siis muodostaa vaihtoehtoisen poliittisen aktiviteetin. Taivoitteeni on ollut selvittää, onko Arendtin ja Kojèven edustamia politiikkakäsityksiä mahdollista horjuttaa tai nyrjäyttää siten, että ne tekevät näkyväksi Agambenin visioiman toisintekemisen.

Väitän, että Agambenin hahmottelema vaihtoehto ei ole toiminnasta ja tuottamisesta jyrkästi erillinen aktiviteetti. Sen sijaan se auttaa meitä tekemään seuraavan tarkennuksen ymmärrykseemme poliittisesta aktiviteetista: politiikka on aktiviteetti, joka *kohdistuu* toimintaan ja tuottamiseen. Poliitiikka ei ole puhdasta toimintaa eikä puhdasta tuottamista, vaan kumpikin sisältää oman vastakohtansa ja on *riippuvainen* tästä toiseudesta. Toimintaan ja tuottamiseen sisältyvät näennäiset vastakohtat ja paradoksit löytyvät siis analyysini mukaan myös Arendtin ja Kojèven politiikkakäsityksistä. Poliitiikka ei kiteydy puhtaaseen toimintaan itsessään, vaan siihen on myös sisällytettävä pysyvyyden ja järjestyksen aspekteja. Poliitiikka ei myöskään voi olla prosessi, joka tuottaa jotain lopullisesti pysyvää; historian loppu vie meidät taas ”takaisin” tai pikemminkin luo tilaa uusien projektien aloittamiselle ja kehkeytymiselle. Vain näin voi syntyä uusia poliittisen toiminnan mahdollisuuksia ja muotoja. Jos olisi vain puhdasta toimintaa itsessään, politiikka häviäisi aina jäljetömiin eikä saisi aikaan mitään vaikutuksia. Jos taas politiikka kykenisi saavuttamaan lopullisen päämäärän, tekisi tämä lopun myös politiikasta itsestään. Poliitiikka ei siis ole rakenteeltaan *praxista* eikä *poiēsista*, vaan tarkemmin ottaen *kohdistuu* näihin ja ”tartuttaa” niihin omat vastakohtansa. Tästä seuraa myös, että toiminta ja tuottaminen eivät ole toistensa jyrkkiä vastakohtia, kuten monet politiikan teoreetikot ovat suoraan tai epäsuorasti esittäneet, vaan implikoivat toinen toisiaan.

Pyrin lopuksi kuvaamaan käytännön esimerkein, miten tämä johtopäätös auttaa hahmottamaan poliittista toimintaa. Mitä siis tarkoittaa niin kutsuttu ”tartunnan saanut” tai ”epäpuhdas” toiminta ja tuottaminen? Hahmotan epäpuhdasta toimintaa vallankumouksellisten liikkeiden esimerkkien kautta. Yksi Serbian 1990-luvun vastarintaliikkeen keskeisistä hahmoista on kuvannut, kuinka tämänkaltaisille liikkeille on tärkeää keksiä uusia muotoja ja tapoja tavoittaa oman liberaalin viiteryhmän ulkoisia kansanryhmiä. Ei riitä, että vallataan tämä tai tuo yliopistokampus, vaan liike täytyy saada leviämään ja kykenemään muodonmuutoksiin ajan myötä. Ajatus voi vaikuttaa ilmiselvältä, mutta Serbian vastarintaliikkeen muotoutuminen laajaksi kansanliikkeeksi kesti monta vuotta. Myös viimeaikaisia yliopistojen valtauksia voidaan arvioida tarkastelemalla, miten liike leviää ja saa uusia muotoja, kuinka erilaisia taktiikoita hiotaan. Lähestymistavassani olennaista ei ole se, onnistuuko liike saavuttamaan tiettyjä päämääriä, vaan se, onnistuuko tämä toiminta poikimaan uusia toiminnan muotoja, solmiiko se uusia toimijuuden kudelmia, saako se uusia ääniä kuuluviin.

Samankaltaisia ajatuksia on esittänyt valkovenäläinen filosofi Olga Shparaga, joka vieraili Jyväskylässä syksyllä 2022. Kuvauksessaan Valko-Venäjän vuonna 2020 puhjenneista protesteista hän korosti pienten ja arkistenkin toimien kumuloitumista merkittäväksi poliittiseksi voimaksi. Näitä pääasiassa naisten kannattelemlia toimia ovat olleet muun muassa ihmismuurien muodostaminen muista erilleen ajautuneiden mielenosoittajien ympärille, kirjeiden lähettäminen vangituille sekä henkilökohtaisten kokemusten jakaminen vankilassa. Joskus vain muutama vaihdettu sana ohikulkijan kanssa on auttanut selviämään ja jaksamaan. Kyse ei ole vain hoivasta, joka on niin sanotusti ”vain” hoivaa tai jotain epäpoliittista. Päinvastoin nämä pienet ja jatkuvat teot myös kannattelevat poliittista toimintaa ja luovat sille uusia muotoja ajan kuluessa.

Toisin sanoen, jotta toiminta (*praxis*) voi säilyä ja luoda uusia poliittisen toiminnan mahdollisuuksia, on sen sisällytettävä itseensä tiettyä pysyvyyttä ja järjestystä. Julkinen toiminta, arendtilaisittain julkisessa tilassa näyttäytyminen, ei itsessään riitä, vaan on kyettävä kutomaan erilaisia uusien toimien ja toimijoiden kudelmia. Poliittinen toiminta on siis aktiviteetti, joka keskeyttää

”puhtaan” toiminnan ja tuo siihen rakenteita, muotoja ja järjestäytymistä. Jotkut tutkijat ovat kuvanneet tätä tanssin kentältä lainatun *koreografian* käsitteen avulla.

Epäpuhdasta tuottamisen politiikkaa puolestaan havainnollistan kuvaamalla ristiriitaa, joka liittyy aina erilaisiin visioihin uuden ja erilaisen maailman rakentamisesta. Jos politiikka näytetään tämän tai tuon maailman rakentamisena, sisältyy siihen lähtökohtaisesti ajatus maailman saapumisesta päätepisteeseen, aivan kuten Kojèven historian lopussa. Tämä loppu on puolestaan alku jollekin muulle, sysäys kohti jotain uutta. Esimerkiksi Hitler oli tunnettu monumentaalisen arkkitehtuurin ihailija: hän visioi järkälemäisiä rakennuksia eri puolille Saksaa. ”Kolmannen valtakunnan pääarkkitehti” Albert Speerin muistelmissa korostuu Hitlerin pakkomielisyys oman visionsa lopun suhteen. Hän toisteli ajatusta siitä, että tuhansien vuosien päästä Kolmannesta valtakunnasta olisi jäljellä muinaisen Rooman tavoin uljaat rauniot, jotka muistuttaisivat tulevia sukupolvia Saksan suuruudesta. Tässäkin totalitaristisessa visiossa oli siis koko ajan läsnä ajatus lopusta ja jonkin muun tilalle astumisesta.

Toisaalta ajatus siitä, että kaikki politiikan niin kutsutut rakennusprojektit päättyvät tai keskeytyvät jonkin muun projektin tullessa tilalle on tärkeää muistaa myös demokraattisissa olosuhteissa. Venäjän helmikuussa 2022 aloittama laajamittainen hyökkäyssota Ukrainaa vastaan havahdutti useat länsimaat siihen, kuinka vaarallisesti ne olivat tuudittautuneet liberaalin demokratian jatkuvaan voittokulkuun. Ajatukset historianjälkeisyydestä eivät ole ehkä pitkään aikaan olleet muodikkaita, mutta kritiikittömät ajatukset kaikkien yhteiskuntien saapumisesta yhteiseen päätepisteeseen ovat silti vaikuttaneet länsimaissa vahvasti ja vaikuttavat yhä. Laimeat yritykset vastustaa venäläistä imperialismia viime vuosikymmeninä eivät siis selity pelkästään esimerkiksi psykologisilla tekijöillä, ikään kuin olisi ihmismielelle tyypillistä vältellä ikäviä tosiasioita. Niin ikään kyse ei ole vain itseään toteuttavan kapitalismin logiikasta, jossa taloudellinen ahneus ohittaa politiikan. Lännen hampaattomuuden taustalla on myös tietynlainen käsitys poliittisesta aktiviteetista; on siis ajateltu, että liberaali maailma valmistettiin jo, historia saatettiin loppuun ja muut tulevat kyllä perässä, vaikka sitten viiveellä tai kompuroiden.

Sovellan johtopäätöstäni myös niin kutsuttuun identiteettipolitiikkaan, joka korostuu nykyaikaisessa poliittisessa keskustelussa. Keskiössä on usein ajatus siitä, että politiikan tekeminen tietyn identiteetin edustajana on itsessään poliittinen teko. Esimerkiksi nuorten naisten pääsyä valtapositiioihin ihannoidaan näkökulmasta, jossa identiteettien astuminen politiikkaan näyttäytyy itsessään poliittisesti merkittävänä. Kaikki identiteettipolitiikka ei tietenkään ole näin yksinkertaista, mutta usein taustalla vaikuttaa tämänkaltaisen identiteetin ensisijaisuus.

Tähän käsitykseen liittyy kuitenkin selkeä ongelma. Tutkimukseni valossa politiikka on luonteeltaan toimintaan kohdistuvaa toimintaa. Tästä näkökulmasta esitän, että politiikka ei voi suoraan ilmetä *olemisen* muodossa. Identiteetit nimeävät tarkemmin ottaen alistavia *toiminnan* muotoja, ei olemista itsessään. Tästä näkökulmasta identiteettipolitiikka voi käyttää identiteettejä alistavien valtasuhteiden merkitsijöinä, mutta samalla on vältettävä pysyviin identiteetteihin jäähmettymistä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole suoraan kritisoida identiteetteihin liittyvää politiikkaa sinänsä, vaan pikemminkin hahmottaa ehtoja sille, kuinka tällainen politiikka voi poikia lisää poliittisen toiminnan ja vapauden mahdollisuuksia. Onnistuessaan identiteettipolitiikka ei jää pelkän identiteetin toisintamisen tasolle, vaan kykenee käyttämään identiteettipuhetta strategisesti luodakseen lisää poliittisen osallisuuden muotoja ja mahdollisuuksia yleisemmin.

Palataan lopuksi vielä kysymykseen mahdollisuudesta muodostaa vaihtoehtoinen politiikka-tyyppi toiminnan ja tuottamisen lisäksi. Esitän, että emme voi täysin irtautua tästä perinteisestä kehikosta, mutta voimme kohdistaa siihen erilaisia toimia ja kokeilla erilaisia poliittisen järjestäytymisen ja politiikan hahmottamisen tapoja. Tämä pätee ehkä yleisesti kysymykseen politiikan ongelmallisesta tilasta. Emme voi palata ajassa taaksepäin ja palauttaa jotain mennyttä, väitetysti aitoa politiikkaa nykyhetkeen. Emme ehkä myöskään voi katsoa tulevaan ja odottaa jotain radikaalia kaikesta tämänhetkisestä järjestyksestä irrallaan olevaa uutta politiikkaa. Voimme kenties ymmärtää politiikan luonnetta vain kiinnittämällä huomiota sen erilaisiin muodonmuutoksiin ja kokeiluihin. Ajattelen myös, että eräänlainen herkkyys tarkoittaa ymmärrystämme politiikasta kuuluu olennaisesti itse politiikan ilmiöön aina ja kaikkina aikoina. Poliitiikka kiteytyy tiettyjen perustavanlaatuisien periaatteiden ympärille, mutta toisaalta se ei ole annettua tai muuttumatonta, vaan erilaiset historialliset tilanteet määrittävät politiikkaa ja sen tulkintakehyksiä. Siispä (toivottavasti) palaamme aina uudestaan pohtimaan poliittisen toiminnan luonnetta ja merkitystä.

Väitöskirja "Politics as Activity: Praxis, Poiesis, and Beyond in the Work of Giorgio Agamben" tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 10. marraskuuta 2023. Vastaväittäjänä toimi apulaisprofessori (associate professor) Antonio Cimino (Radboud University, Hollanti) ja kustoksena professori Sergei Prozorov (Jyväskylän yliopisto).

KIRJOITTAJATIEDOT

KATARINA SJÖBLÖM

YTT

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

katarina.sjoblom@helsinki.fi

Jaana Kanninen & Sanni Seppo (toim.),

Huuto kaupunkiluonnon puolesta

Tampere: Vastapaino, 2022, 271 s.

MIKKO VESTERINEN

Kaupunkien viherrakenteeseen ja kaupunkiluonnon monimuotoisuuteen on kiinnitetty viime vuosina aikaisempaa enemmän huomiota kaupunkisuunnittelussa. Syynä tähän ovat luontokadon nouseminen vahvemmin poliittiselle agendalle sekä lähiluonnon positiiviset vaikutukset ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. (Ks. esim. Lehmann 2021.) Tietokirjailija Jaana Kanninen ja valokuvataiteilija Sanni Seppo käsittelevät aihetta toimittamassaan teoksessa asukasaktivistien näkökulmasta, jotka ovat nousseet puolustamaan lähiluontoa eri puolilla Helsinkiä. Teoksessa esiteltävistä kymmenestä lähiluontokonfliktista osa on päättynyt asukkaiden voittoon, osa häviöön ja osa on edelleen kesken, joista esimerkkeinä syksyllä julkisuudessa esillä olleet kiistat Stansvikinkallion ja Matokallion suojelusta. Vaikka kirja keskittyy Helsinkiin, antaa se ajankohtaisen katsauksen kaupunkiluonnon ja kaupungin kasvun välisestä ristiriidasta, joka ilmenee muissakin voimakkaasti kasvavissa kaupungeissa. Lisäksi aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu, että asuinalueiden muutoksella on vaikutusta puolueiden vaalimenestykseen (Chiasson ym. 2014). Osaltaan tästä syystä kaupunkisuunnitteluun liittyviä konflikteja ja kaupunkitilan muutosta on syytä tarkastella myös politiikan tutkimuksen näkökulmasta.

VAIVAAGO KAUPUNKISUUNNITTELUA DEMOKRATIAVAJE?

Politiikan tutkimuksen näkökulmasta teoksen kiinnostavinta antia ovat poliittista osallistumista käsittelevät kohdat. Tapauskertomuksissa asukasaktivistit kuvaavat yksityiskohtaisesti pyrkimystään vaikuttaa kaavan valmisteluun ja päätöksentekoprosessiin, mutta useimmissa tapauksissa asukkaat pettyvät vuorovaikutuksen tuloksiin tai jopa niiden olemattomuuteen. Useissa tapauksissa aktivistit ovat myös valittaneet kaavasta hallinto-oikeuteen kumotakseen sen ja suojellakseen lähiluontoa. Tästä onnistuneena esimerkkinä mainitaan Hämeenlinnanväylän bulevardisoimista koskenut kiista, joka syntyi, kun vuoden 2016 Helsingin yleiskaavassa esitettiin Keskuspuiston länsiosan varaamista asuinrakentamiselle. Tämä kaatui myöhemmin lainvastaisena hallinto-oikeudessa ja lopulta korkeimmassa hallinto-oikeudessa, sillä kaavamerkinnän nähtiin kaventavan liikaa kansallisesti ja paikallisesti tärkeitä Keskuspuistoa.

Tapauskertomukset eivät anna mairittelevaa kuvaa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista oman asuinalueensa kehitykseen. Kritiikkiä saavat niin kaupunkien ja valtion neuvottelemat MAL-sopimukset kaupunkiseutujen strategisesta kehittämisestä kuin liiketoimintavetoinen hankesuunnittelu, jotka kirjoittajien mukaan tekevät kaavoituksesta vaikeaselkoista ja heikentävät asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia. Lisäksi asukkaiden kuulemistilaisuuksia kritisoidaan dialogin puutteesta, minkä takia asukkaiden vaikutusmahdollisuudet koetaan yksipuolisiksi ja rajallisiksi. Siksi ei olekaan ihme, että useissa teoksen kertomuksissa paistaa epäluottamus kaupungin

kaavoittajia kohtaan, joiden nähdään ajavan vain rakennuttajien etua. Teoksen loppuun onkin koottu asukasaktivistin lyhyt opas, jossa on kerrottu kaavoitusprosessin vaiheita, keskeisiä käsitteitä sekä keinoja vaikuttaa kaavoitusprosessiin. Kirjaa lukiessa tulee mieleen *demokratiavajeen* käsite, jolla viitataan demokraattisen legitimitietin puutteeseen päätöksenteossa (ks. esim. Vesnic-Alujevic ja Nacarino 2012). Käsite on yhdistetty lähinnä Euroopan unionin päätöksentekoon (emt.), mutta teoksen kertomusten perusteella demokratiavajetta esiintyy myös kaupunkisuunnittelussa, jossa asukkaiden ääni jää helposti huomioimatta poliittisten päättäjien, virkahenkilöiden ja rakennuttajien välisessä ristivedossa. Teos herättääkin aiheellisesti kysymyksen, mikä on asukkaiden osallistumisen vaikutus lopulliseen suunnitteluratkaisuun – tai onko sillä edes vaikutusta.

Kaupunkisuunnittelun demokratiavajeeseen viittaa nähdäkseni myös lähiluontokonfliktien ympärille perustetut *ad hoc* -kansalaisliikkeet, jotka kokoavat yhteen asuinalueen lähiluonnosta huolestuneita ja rakentamista vastustavia toimijoita. Useimmissa teoksen esimerkkitapauksissa oli perustettu jonkinlainen kansalaisliike, joka syntyi lähiluontokonfliktin seurauksena ja hyytyi konfliktin päättyessä. Toisaalta osassa tapauksissa, kuten Keskuspuiston kohdalla, kansalaisliike on jatkanut kohteen kaavoituksen seuraamista ja kansalaisvaikuttamista. Löyhästi verkostoituneiden kansalaisliikkeiden ilmiö kaupunkilaisaktiivismin kontekstissa ei ole ennennäkemätön. Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka sosiaalinen media ja internet ovat mahdollistaneet uudenlaisia järjestäytymisen verkostoja ja sosiaalisia liikkeitä. Sosiaalinen media ja liikkeiden verkostomainen toimintatapa haastavat julkishallinnon institutionaalisen monopoliaseman tietoon ja vaativat uudenlaisia tapoja kaupungin kehittämiseksi. (Mäenpää, Faehnle ja Schulman 2017.)

Teoksen perusteella demokratiavaje ja useat lähiluontokonfliktit juontavat juurensa Helsingin vuoden 2016 yleiskaavaan, joka toteutettiin ensimmäistä kertaa strategisena pikselikaavana. Teoksessa yleiskaavan pikselikaavamerkintöjä pidetään epäselvinä ja tulkinnanvaraisina, mikä on aiheuttanut kaupunkilaisissa epätietoisuutta kaavoitettavan alueen sisällöistä ja kaavoitettavien alueiden rajoista. Yleiskaavoitusta tutkineen Johanna Tuomisaaren (2019) mukaan strategisen kaavoituksen vahvuus on sen antama joustavuus reagoida muuttuviin maankäytön tarpeisiin, mutta sen varjopuolena on kaavoitustavoitteiden ja -vallan rajapintojen hämartyminen. Teoksessa korostetaan näitä strategisen kaavoituksen varjopuolia, joka näyttää lisänneen kaupunkilaisten epäluottamusta kaupungin kaavoittajia kohtaan ja jopa rapistaneen kaupunkisuunnittelun legitimitettiä Helsingissä. Teoksessa tämä näkyy esimerkiksi kaavapäätösten juridisena kyseenalaistamisena, mikä osaltaan viittaisi demokratiavajeeseen Helsingin kaupunkisuunnittelussa.

Teoksessa kerrottujen tapausesimerkkien valossa asukasaktiivien asiantuntijuutta tai uusia sosiaalisia liikkeitä ei ole osattu hyödyntää osana asuinalueiden kehittämistä, vaan Helsingissä kaupunkisuunnittelu vaikuttaa nojautuvan edelleen vahvasti ylhäältä alaspäin tapahtuvaan asiantuntijavaltaan, jota ohjaa tavoite kaupungin kasvusta. Tämä näyttää lisänneen kaupunkisuunnittelun demokratiavajetta Helsingissä, kun paikallisten asukkaiden mahdollisuudet vaikuttaa oman asuinalueensa kehitykseen ovat kaventuneet. Yksi kirjan parhaista anneista onkin sen Helsingin kaavoituskulttuuria kritisoiva näkökulma, joka havainnollistaa terävästi kaavoitusprosessien puutteet asukkaiden osallistamisessa. Integroimalla asukkaat ja muut paikalliset yhteisöt nykyistä paremmin osaksi kaavoitusprosessia voitaisiin huomioida asuinalueiden erityispiirteitä ja siten välttää lähiluontokonfliktien eskaloitumista. Tämä kuitenkin vaatii, että kaupunki tunnistaa

paikallisyhteisöt rakennuttajien ja muiden kiinteistökehittäjien tapaan kumppaneina osana kaa-voitusprosessia.

KAUPUNGISTUMISEN HAASTEET EIVÄT RAJOITU LÄHILUONTOON

Vaikka teos käsittelee monipuolisesti erilaisia lähiluontokonflikteja Helsingissä, on sen suurin puute näkökulmien yksipuolisuus. Teos on kirjoitettu vahvasti asukasaktivistien näkökulmasta, joille lähiluonnon suojeleminen on keino vahvistaa ihmisten hyvinvointia, asuinalueiden viihtyisyyttä ja luonnon monimuotoisuutta. Kaupunkisuunnittelun professori Scott D. Campbell (2016) on määritellyt kaupunkisuunnittelun konfliktien muodostuvan talouskasvun, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ympäristön suojelun välisistä intressieroista. Kannisen ja Sepon teoksessa Campbellin ympäristön suojelu ymmärretään ensisijaisesti lähiluonnon suojelemisena, jonka nähdään toteuttavan oikeudenmukaista kaupunkisuunnittelua. Campbell kutsuu tätä näkökulmaa *ympäristölliseksi oikeudenmukaisuudeksi*, jossa kaupunkisuunnittelun oikeudenmukaisuus saa legitimizeettinsä ympäristön suojelun ja sen synnyttämien hyvinvointivaikutusten kautta.

Teos käsittelee kuitenkin hyvin kapeasti muita sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä, joita Campbellin mukaan ovat esimerkiksi kaupungin asuinkustannuksiin sekä palveluiden ja liikkumisen yhdenvertaisuuteen liittyvät suunnittelukysymykset. Erityisesti korkeat asuinkustannukset ovat suurimpia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ongelmia Helsingissä, sillä kaupungistumisen seurauksena asuntojen hinnat ovat nousseet nopeammin kuin muualla maassa. Helsingin asuntomarkkinatilanne onkin jakanut ihmisiä entistä voimakkaammin voittajiin ja häviäjiin, kun varallisuus on kasaantunut yhä harvemmille. (Kempas ja Tegelberg 2021.) Asumiskustannuksia on pyritty Helsingissä hillitsemään kasvattamalla asuntotuotantoa, millä on haluttu ehkäistä myös asuinalueiden segregaatiota. Samalla Helsinki on pyrkinyt hillitsemään ilmastomuutosta ja kehittämään kaupungista hiilineutraalia, mikä on tarkoittanut kaupunkirakenteen tiivistämistä sekä joukko- ja pyöräilyliikenteen kehittämistä. (Helsingin yleiskaavaselostus 2016.) Yleiskaavan perusteella Helsingin kaupunkisuunnittelu vaikuttaa tähtäävän Campbellin termin *ympäristöresurssien tehokkaaseen hallintaan*, jossa kasvua hallitaan ympäristölle kestäväällä tavalla tiivistämällä kaupunkirakennetta ja mahdollistamalla ilmastoystävällinen kaupunkiarki.

Näitä asumisen sosiaalisia ja kaupunkirakenteen ympäristöllisiä näkökulmia käsitellään kirjassa kuitenkin kapeasti. Erityisesti kaupunkisuunnittelun ja kaupungistumisen sosiaalisten haasteiden käsittely loistaa poissaolollaan. Sen sijaan teos piirtää kuvan kaupungin virkahenkilöistä ja päättäjistä luonnon tuhoajina, joille kaupungin kasvun mahdollistaminen on kaupunkisuunnittelun tärkein tehtävä. Teoksessa kaupungistumisen haasteita vähätellään viittaamalla etätyön yleistymiseen, minkä seurauksena Helsinkiin ei kohdistu pandemian jälkeisessä maailmassa yhtä suurta kasvupainetta. Viimeisimpien väestötietojen mukaan tämä ei näytä pitävän paikkansa, sillä Helsingin kasvu on vuonna 2023 ollut ennätyksellisen suurta (Helsingin Seudun Suunnat 2023). Koronapandemian aiheuttama notkahdus Helsingin väestönkasvussa vaikuttaisi siis olleen väliaikaista. Joidenkin arvioiden mukaan kaupungistuminen voi jopa kiihtyä kohti suurimpia kasvukeskuksia alueiden kilpailun kiristyessä pandemian jälkeisessä maailmassa (Florida, Rodríguez-Pose ja Storper 2023).

Etätyön ohella teoksessa esitetään ratkaisuksi Helsingin asuntotuotantotarpeeseen arkkitehti Olli Hakasen *maanpinnan kiertotaloutta*, jossa kaupunkien kehittämisessä hyödynnetään vain jo luonnolta vallattua maapintaa. Tämä tarkoittaa asuntotuotannon keskittämistä laajoille liikenneväylille, vanhojen rakennusten kunnostamista ja toimistotilojen muuttamista asuintaloiksi, mikä mahdollistaisi lähiluonnon suojelemisen ja täydennysrakentamisen vähentämisen. Kirjassa esimerkiksi arvioidaan, että vanhojen liiketilojen muuttaminen asunnoiksi voisi parhaimmillaan muodostaa jopa 10 prosenttia Helsingin uusista asunnoista.

Tämän takia on ristiriitaista, että teoksen tapauskertomuksissa vastustetaan rakennushankkeita, kuten Hämeenlinnankäytävän bulevardisointia ja Raide-Jokeria, joiden tavoitteena on ollut tehostaa kaupungin maapinta-alan käyttöä ja keskittää rakentamista joukkoliikenneyhteyksien varrelle. Tapauskertomusten kirjoittajat tosin mainitsevat, etteivät vastusta hankkeita itsessään vaan niiden toteutustapaa, joiden alle jää arvokkaita lähiluontokohteita. Teoksessa kuitenkin vallitsee kriittinen asenne kaupunkirakenteen tiivistämistä ja suuria joukkoliikennehankkeita kohtaan, koska ne nähdään syyllisenä lähiluontokonflikteille. Tämä siitä huolimatta, että tiiviin kaupunkirakenteen on todettu tehostavan kaupungin maankäyttöä ja säästävän lähiluontoa rakentamiselta (ks. esim. Lehmann 2021). Tämä herättää lukijassa ristiriitaisia ajatuksia: miten kaupungin kasvuun on tarkoitus vastata ja huolehtia kaupunkisuunnittelun sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, jos kaupungin strategisia tavoitteita kaupunkirakenteen tiivistämisestä ja liikennekulttuurin muutoksesta vastustetaan. Tähän teos ei anna tyydyttävää vastausta, vaikka maanpinnan kiertotalous on käsitteenä kiinnostava. Sitä olisi ollut hyvä avata enemmän, sillä nyt teosta vaivaa tietty ristiriitaisuus kaupunkisuunnittelun sosiaalisten ja ympäristöllisten tavoitteiden välillä.

Nähdäkseni kirjassa ei olekaan kyse yksinomaan huudosta kaupunkiluonnon puolesta, vaan myös huudosta kaupunkilaisten vaikuttamisen puolesta. Tapauskertomuksissa toistuu asukasaktiivien affektiivinen näkökulma, jossa luonnosta välinpitämätön kaupunki ohittaa asukkaiden mielipiteen. Tämä antaa mustavalkoisen ja karun kuvan kaupunkisuunnittelusta Helsingissä, mikä herättää lukijassa enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Samalla teos onnistuu herättämään kysymyksen kuntademokratian toimivuudesta, jonka haasteita on aikaisemmin tutkittu lähinnä edustuksellisen demokratian näkökulmasta (esim. Kestilä-Kekkonen ym. 2018). Teoksen perusteella kuntademokratian toimivuutta olisi kuitenkin syytä tarkastella laajemmasta näkökulmasta. Syytä olisi myös enemmän tutkia, ottaako nykyinen kunnallinen päätöksenteko huomioon kaupunkilaisten näkemyksiä kaupunkien kehittämisessä vai tapahtuuko tosiasiallinen vaikuttaminen demokraattisten prosessien ulkopuolella. Kuntademokratian toimivuuden ja legitimitetin kannalta on olennaista, että paikalliset asukkaat otetaan vahvemmin mukaan osaksi suunnitteluprosessia, jotta vastakkainasettelua kaupungin ja asukkaiden välillä voidaan vähentää.

LÄHTEET

Campbell, Scott D. 2016. The Planner's Triangle Revisited: Sustainability and the Evolution of a Planning Ideal That Can't Stand Still. *Journal of the American Planning Association* 82:4, 388–397.

- Chiasson, Guy, Mario Gauthier, ja Caroline Andrew. 2014. Municipal Political Parties and Politicization: The Case of the 2013 Gatineau Elections. *Canadian Journal of Urban Research* 23:2, 79–99.
- Florida, Richard, Rodríguez-Pose, Andrés ja Storper, Michael. 2023. Cities in a post-COVID world. *Urban Studies* 60:8, 1509–1531.
- Helsingin Seudun Suunnat. 2023. Seudun väestönkasvu ennätyksellisen suurta. *Väkiluvun muutos*. <https://www.helsinginseudunsuunnat.fi/fi/vakiluvun-muutos>. Viitattu 18.12.2023
- Helsingin yleiskaavaselostus. 2016. Helsingin kaupunki.
- Kempas, Karla, ja Tegelberg, Veera. 2021. *Voittajien ja häviäjien Suomi – asuntovarallisuuden uusjako*. Tampere: Vastapaino.
- Kestilä-Kekkonen, Elina, Sipinen, Josefina, Borg, Sami, Tiihonen, Aino ja Wass, Hanna. 2018. *Kuntademokratiaindikaattorit 2017*. Oikeusministeriö.
- Lehmann, Steffen. 2021. Growing biodiverse urban futures: Renaturalization and rewilding as strategies to strengthen urban resilience. *Sustainability* 2021 13:5, 1–21.
- Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija ja Schulman, Harry. 2017. Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli, ja Harry Schulman (toim.), *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä* Tampere: Tampere University Press, 239–259.
- Tuomisaari, Johanna. 2019. *Epävarmuuden edessä. Kuntien strateginen kaavoitus joustavana käytäntönä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vesnic-Alujevic, Lucia ja Nacarino, Rodrigo Castro. 2012. The Eu and Its Democratic Deficit: Problems and (Possible) Solutions. *European View* 11:1, 63–70.

KIRJOITTAJATIEDOT

MIKKO VESTERINEN

YTM, tohtoriopiskelija

Politiikan tutkimus

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Tampereen yliopisto

mikko.vesterinen@tuni.fi

Lobbying and tax regulation:

the influence of interest groups on Finnish dividend taxes 2004-2014

SANTTU RAITASUO
MATTI YLÖNEN
HEIKKI HIILAMO

Finnish dividend tax legislation has been referred to as exceptional in an international comparison as it treats wealthy taxpayers favorable. The article examines how lobbying affected the evolution of dividend tax legislation in Finland between 2004 and 2014. The article asks which business actors have influenced the regulation and by which means. A policy subsystems framework is applied to the analysis. The primary source of information is an analysis of 23 interviews with Finnish tax experts. During the reviewed period, lobbying influenced the content of dividend tax regulations, despite criticisms from both social justice and economic competitiveness. We conclude that the dividend tax regulation has the characteristics of the regulatory capture, where a private stakeholder has acquired ownership of regulation.

Keywords: tax law, lobbying, tax planning, regulatory capture, dividend tax

Excessive democracy?

Democracy and politics in the justification
for the Economic Policy Council of Finland and fiscal councils

JUSSI SYSTÄ

This article examines the theoretical justification for the establishment of the Economic Policy Council of Finland (EPC). The justification is similar to the justification for fiscal councils and is thus analyzed as part of the international discussion regarding fiscal councils. The article asks, what is the justification for the establishment of EPC and what kind of relation to democratic politics does this justification have. The article argues that the justification has problematic properties from the point of view of democracy. The need for a fiscal council is justified with an alleged tendency in the democratic political process to accumulate excessive public deficits and debt. Thus, the objective of the council is to promote fiscal discipline, which itself is a political objective. This objective is pursued with the authority of independence granted to the council. Thus, this article argues that the objective as laid out in the justification is to narrow democratic discussion by imposing the need for more fiscal discipline as a purely scientific goal. However, the operation of the EPC should not be reduced entirely to its theoretical justification.

Keywords: economic policy, democracy, expertise

Security politics is politics – but in what sense?

EERIK KIVILAHTI

This paper asks in what sense security is political. The aim is to create an analytical framework that describes the political process in which security becomes defined as a part of reality that needs to be acted upon. This is done by applying political theory of Kari Palonen (e.g. 2003b) to the concept of security politics and to the previous research on it. The result is a security policy typology that provides a fruitful conceptual tool to analyse security politics both as political action and as struggle about the direction and form of security policy. It reinterprets security politics as a much broader political phenomenon and concept than previous research has done. Concurrently, the typology strives to apply and synthesize the earlier conceptualisations. The typology also has a wider applicability in foreign- and security policy research and security studies.

Keywords: security politics, political theory, conceptual development, conceptual analysis

POLTIKA

Politiikan ja poliittisen tasapainoilua

MATIAS HEIKKILÄ

Maailman paras ja romahduksen partaalla?

FANNY HATUNPÄÄ, MIKKO PUUSTINEN,
JANNE SÄNTTI JA KREETTA KALSKE

Huumori eduskunnan täysistunnossa

JANNE ZAREFF

2024

valtiotieteellisen
yhdistyksen
julkaisu

”Europa”, Europaparlamentet och nya samhällseliga idéer

HENRI VOGT
INGA SAIKKONEN

Detta nummer av *Politiikka* publiceras så gott som samtidigt med valet till Europaparlamentet. Att rösta för Europa är en rättighet som EU-medborgarna fortfarande använder alltför sällan: i valen sedan 1999 har deltagandet legat mellan 42,6 (2014) och 50,6 procent (2019). Den högsta siffran överhuvudtaget är från det första allmänna valet 1979, 62 procent, alltså från en tid då parlamentets makt var ännu väldigt begränsad.

Trots vetskapen om detta traditionellt låga deltagande har det denna vår, under ett pågående krismodus, känts som att det europeiska politiska rummet blivit allt mera betydelsefullt, också för vanliga medborgare. Redan vid 2019-valet påstod Daniela Braun (2021) att det var det mest ”europeiska” någonsin, åtminstone i de flesta EU-staterna, även om de nationella problemen uppfattades som alltjämt viktiga. Detta intryck har möjligen förstärkts ytterligare: årets val blir genuint europeiskt; människorna är allt mer medvetna om att de viktigaste politiska frågorna måste preliminärt hanteras på europeisk nivå och inte i de nationella huvudstäderna. Att den europeiska integrationen går framåt genom kriser, interna eller externa, verkar fortfarande vara en relevant teori.

De tre konceptuella huvudteman – parlamentarisk (de-)politisering, ökande samhällsklyftor och humor som politiskt medel – som förhandenvarande *Politiikkas* längre artiklar lyfter upp är alla också väsentliga i Europavalets sammanhang. För det första, centrala teman av europeisk politik har blivit mera och mera politiserade, från immigrationspolitik till gröna investeringar, från demokratins innebörd till digitaliseringens för- och nackdelar. Men när det gäller till exempel sådana viktiga krisbeslut som räddningspaketet efter pandemin och stödet för Ukraina kan man samtidigt observera en viss tendens för de-politisering. Speciellt i unionens krigspolitik verkar förväntningarna på konsensus förbli väldigt höga, kritiska röster – även dom som funderar på fredens villkor – är genuint marginaliserade. Hooghe och Marks (2009) introducerade för 15 år begreppsparet ”tillåtande enighet” (permissive consensus) och ”begränsande oenighet” (constraining dissensus) för att beskriva den tydliga ändring de kunnat urskilja vad gäller parlamentets roll. Tillåtande enighet ter sig dock fortfarande ett högaktuellt begrepp – och detta kan tolkas som både positivt och negativt.

Samtidigt talas det kontinuerligt om de växande klyftorna runtom i Europa, och att de socialstatliga system som skapats under integrationsdecennierna inte mera kan konstruera broar mellan dessa – även om den här debatten var starkt närvarande också för tio år sedan i samband med Europavalet, om inte tidigare (Hobolt 2015). Inom till exempel sådana konkreta samhällssektorer som sjukvård, utbildning och mediabruk verkar människornas upplevelser och deras uppfattningar om den samhällseliga lägesbilden tilltagande gå i sär. Det förblir självklart en öppen fråga till vilken grad europeisk politik och speciellt Europaparlamentet kan motverka dessa tendenser mot ännu djupare klyftbildning genom att skapa någon form av kohesion inom det

politiska rummet. Men det är viktigt att inse att till exempel i Spaniens fall har ”Europa” länge haft en roll som en de-politiserande men samtidigt demokrati-stödjande faktor (Haapala 2024).

Spännande nog så skulle humor också kunna utforma en viktig begreppslig dimension här. På det nationella planet används humor ofta som ett politiserande medel på ett problematiskt sätt. Och om politiseringen går för långt, blir klyftorna lätt så djupa att humorns olika register börjar verka sparsamt utnyttjbara. På Europainivå är det däremot uppenbart att aktörerna, t ex parlamentsgrupper, fortfarande är så pass okända eller anonyma att humor inte kan exploateras på ett effektivt (eller till och med konstruktivt) sätt i den politiska debatten. Humor förutsätter en viss nivå av bekantskap, annars fungerar den inte. Vi är ännu långtifrån att kunna säga, på ett meningsfullt sätt men med glimten i ögat, ”EPP sviker alltid” (jfr. ”Centern sviker alltid”; ”Kepu pettää aina”). Politiken i Bryssel kunde ännu bli mycket mera bekant för oss.

Hur som helst, det råder ingen tvekan om att Europaparlamentets roll har blivit kontinuerligt starkare, och inte bara formellt, utan också informellt som kärnan av den europeiska offentliga debatten. Parlamentet har traditionellt kunnat ta upp knepiga frågor, sådana som respekt för demokratis principer eller olika identitetsproblem, mycket mera öppet än Europarådet eller Rådet. Speciellt när det gäller att hålla vakt för demokrati, är det just Europaparlamentet som kunnat åta sig den uppgiften. Och när man tänker på progressiva försök att omvandla Europas livsmiljöer eller sätt att leva i balans med naturen, är det just EU-institutioner som varit kapabla att komma fram med sådana visioner. Sannerligen, i en analys av ett halvdussin europeiska regeringsprogram efter Covid-pandemin blev det uppenbart att de riktigt stora samhällsidéerna uppstår egentligen *enbart* på den europeiska nivån, sådana som de gröna och digitala omställningarna (Vogt & Värttö 2024). ”Europa” ansvarar för politisk fantasi och uppfinningsrikedom (*imagination*) i kontinenten.

Hoppas att mycket mera än 50 procent av medborgarna går till europeiska valurnorna i juni 2024.

De tre referee-granskade artiklarna i detta nummer tar upp dessa teman – parlamentarisk (de-) politisering, ökande samhällsklyftor och humor som politiskt medel – ur olika perspektiv.

Matias Heikkiläs artikel handlar om den karaktär som statsrådets coronabeslut och -åtgärder våren 2020 hade i termer av politisering och de-politisering. Analysen i artikeln tar avstamp i Max Webers och Carl Schmitts olika tolkningar av politik och politiskt agerande.

Fanny Hatunpää, Mikko Puustinen, Janne Sääntti och Kreetta Kalske utforskar i sin artikel, genom en retorisk analys av Helsingin Sanomat, den diskussion om skolval och skolsegregation som fördes i Finland 2023. De rådande jämställdhetsuppfattningarna i det finländska samhället ligger i artikelns fokus. Författarna lyfter fram den gradvisa förändringen av begreppet ”jämställdhet” i Finland och diskuterar huruvida jämställdhet behandlas främst genom individuella rättigheter eller som ett ideal av social rättvisa.

Janne Zareffs artikel analyserar olika former av politisk humor som användes i den finska riksdagens plenum under 2023. Artikeln behandlar humor som ett medel för politisk kommunikation och betonar att humor i politisk retorik ofta associeras med konfrontation, men humor kan också ta an en dialogisk form. Det skulle vara intressant att jämföra de här resultaten med analyser av den retorik som brukas i Europaparlamentet, eftersom det inte finns en motsvarande regering-opposition-struktur i den kontexten.

Tapio Juntunens doktorandföreläsning beskriver regional kontroll av kärnvapen i Finland och Norden under det kalla kriget – ett tema som är väldigt relevant också i dagens läge. Tidskriften avslutas med Timo Pankakoskis bokrecension som analyserar Kaarlo Tuoris biografi om Matti Wuori. Boken speglar även det finländska samhällets gradvisa utveckling mot en klassisk europeisk liberal demokrati.

KÄLLOR

- Braun, D. 2021. The Europeanness of the 2019 European Parliament elections and the mobilising power of European issues. *Politics* 41:4, 451-466. <https://doi.org/10.1177/0263395721992930>
- Haapala, T. 2024. Politicising the Pandemic Recovery? Opposition Strategies Against the Spanish Government’s COVID-19 Measures. *Redescriptions* 27:1, publiceras i juni-juli 2024.
- Hobolt, S. B. 2015. The 2014 European Parliament Elections: Divided in Unity?. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 53, 6–21. doi: 10.1111/jcms.12264.
- Hooghe L. & G. Marks. 2009. ”A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus.” *British Journal of Political Science* 39:1, 1-23. doi:10.1017/S0007123408000409
- Vogt, H. & M. Värttö. 2024. From Transformative Hope to Political Reality. A Conceptual Analysis of Post-Pandemic Government Agendas in Europe. *Redescriptions* 27:1, publiceras i juni-juli 2024.

Politiikan ja poliittisen tasapainoilua

Valtioneuvoston 16.3.2020 julkistamien
koronatoimien (epä)poliittisuus

MATIAS HEIKKILÄ

TIIVISTELMÄ

Nykyaikaiseen hallinnointiin voidaan nähdä kuuluvan voimakkaita epäpoliittisia piirteitä. Depolitisaation tutkimus kartoittaa useita erilaisia prosesseja, joilla aihepiiri joko siirretään pois politiikan areenoilta tai kehystetään epäpoliittiseksi. Depolitisaatio-prosessit saattavat kohdistua politiikan toimintatilaan, mutta myös poliittisuuteen – siihen, mitä mielletään poliittiseksi. Poliitiikan ja poliittisuuden erilaiset tulkinnat havainnollistuvat Max Weberin ja Carl Schmittin toisistaan eroavissa politiikkakäsityksissä, jotka tuovat omat näkökulmansa päivänpolitiikan arvioimiseen. Tämä artikkeli käsittelee Suomen hallituksen keväällä 2020 linjaamia koronatoimia ja niiden poliittisuutta. Hallitus pyrki toimilla hillitsemään puhjennun COVID-19-pandemian leviämistä. Toimien poliittisuus hahmottuu paitsi toisistaan poikkeavien politiikkakäsitysten avulla, myös kontrafaktuaalisen tarkastelun kautta. Näin hallituksen valitsema tie ja valintojen poliittisuus on mahdollista saattaa tarkempaan tarkasteluun. Hallituksen toiminta on tunnistettavissa yksiselitteisen poliittiseksi ja siitä on löydettävissä sekä schmittiläisen suvereenin että weberiläisen kontingenssin ulottuvuuksia. Artikkelissa vastakkain asettuvat yhtäältä politiikan päätöksenteko- ja toimintakyvystä huolehtiminen ja toisaalta poliittisten toimijoiden aikaansaama poliittisen liikkumatilan rajautuminen. Laajalle yleisölle saattaa jäädä avoimeksi, ovatko politiikan päätökset teknisiä tai hallinnollisia luonteeltaan vai juontuvatko ne poliittisesta toimijuudesta. Poliittisuuden tunnistaminen auttaa välttämään politiikan depolitisoitumista. Samalla laajan yleisön on helpompaa seurata valtaa käyttävän valintoja ja hallintatapoja. Laajempi politiikan ja poliittisen tilaa koskeva keskustelu on tarpeellista aikana, jolloin sen rajaamiseen pyrkiviä trendejä on helppo tunnistaa useilla eri rintamilla.

Avainsanat: poliittinen, depolitisaatio, politiikan tila, koronapandemia

JOHDANTO

Nykyaikaiseen hallinnointiin voidaan nähdä kuuluvan voimakkaita epäpolitisioivia piirteitä. Virkamies- ja asiantuntijavallan korostuminen ovat ilmiöitä, joihin politiikan tutkimuksessa on reagoitu viime vuosina. Toisaalta politiikan liikkumatilaan vaikuttavia ilmiötä voi löytyä myös poliittisesta toimijuudesta. Poliittinen toimijuus voi kehystyä politiikan (*policy*) toteuttamiseksi ilman politiikkaa (*politics*) tai ilman poliittisuutta (*political*) (Hill ja Varone 2021, 4). Poliittisia päätöksiä saatetaan kehystää hallinnollisiksi ongelmiksi tai optimointiongelmiksi tapana hallita poliittiseen päätöksentekoon kytkeytyvää erimielisyyttä. Tällä hallinnan strategialla on kuitenkin myös poliittista liikkumatilaa rajaavia vaikutuksia. (Barry 2002, 270–271.) Depolitisaation käsitteen on jopa luonnehdittu tulevan yhdeksi tärkeimmistä, ellei jopa tärkeimmäksi työkaluksi nykyajan hallitsemisen ja hallinnan ymmärtämisessä (Foster ym. 2014, 226). Tästä huolimatta ilmiötä on tähän mennessä käsitelty verrattain vähän suomalaisen poliittishallinnollisen järjestelmän kontekstissa.

Artikkeli hyödyntää Kari Palosen (2007) teoreettista kehikkoa, jossa hahmotellaan Carl Schmittin ja Max Weberin toisistaan poikkeavia tulokulmia politiikkaan ja poliittiseen. Palonen (emt., 69) havainnollistaa politiikan ja poliittisen käsitteiden eroa kysymällä, tulisiko politiikkaa ymmärtää pyrkimällä sen ”taakse” *poliittisen* tasolle, vai pitäisikö politiikkaa tarkastella lähinnä kontingenttina toimintana. Ensimmäistä vaihtoehtoa edustaa Carl Schmitt (1996), jonka käsittelyssä keskiöön nousee kysymys poliittisuudesta politiikan takana eli se dynamiikka, joka ohjaa poliittisia toimia. Jälkimmäisen edustaja Max Weber (1994, 31) puolestaan keskittyy Palosen tulokinnan mukaan politiikkaan toimintana, jota ensisijaisesti ohjaa vallanjakoon ja valtaosuuksien hyödyntämiseen liittyvät kysymykset. Schmitt ja Weber tarjoavat tämän artikkelin kannalta keskeiset hieman erilaiset ontologiset lähtökohdat, joiden avulla suhde depolitisaatioon sekä tarkastelussa olevaan tapaukseen avautuvat hyödyllisellä tavalla.

Tämän artikkelin tutkimustehtävänä on analysoida 16.3.2020 julistettujen koronatoimien poliittisuutta schmittiläisestä ja weberiläisestä näkökulmasta. Tarkastelussa ovat siis kyseisen ajankohdan koronatoimet eli torjuntatoimien listaus, poikkeusolojen julistaminen ja valmiuslain käyttöönotto. Tapauksen poliittisuuden ja poliittisen toimijuuden eri puolien näkyviin saattamiseksi toteutan koronatoimilistauksesta analyysin, jota peilaan lopuksi artikkelin ontologiseen ja teoreettiseen viitekehykseen. Artikkelissa hahmotuu myös käsitteellinen jakolinja depoliittisen toimintakykyä korostavan politiikan ja poliittista liikkumatilaa vaalivan kamppailujen politiikan välille. Näistä ensimmäisenä mainittu vaikuttaa ohjanneen vahvasti kevään 2020 politiikkaa.

Artikkelissa palataan vuoden 2020 kevääseen, jolloin hallitus reagoi poikkeukselliseen globaalisti vaikuttaneeseen koronapandemiaan. Varhainen kulminaatiohetki tapahtui 16.3.2020 poikkeusolojen julistamisen ja valmiuslain käyttöönoton kohdalla, jolloin myös 19-kohtainen koronatoimien lista julkistettiin. Artikkeli analysoi tehtyjä poliittisia valintoja ja niiden poliittisuutta kontrafaktuaalien kautta. Kontrafaktuaalisessa tarkastelussa arvioidaan eri vaihtoehtojen kautta sitä, miten asiat olisivat voineet mennä. Tämän artikkelin kontekstissa kysyn siis, mihin käytössä olleisiin poliittisen toimijuuden vaihtoehtoihin ei tartuttu ja mitä se kertoo toimien poliittisuudesta. Vaihtoehdot havainnollistuvat analyysissa legalismin ja parlamentarismien ulottuvuuksilla, jotka on tunnustettu

keskeisiksi modernin suomalaisen poliittisen järjestelmän piirteiksi parlamentarismien periaatteen korostuttua perustuslakiuudistuksen myötä 2000-luvun vaihteessa (Raunio ja Wilberg 2004).

Vaalien myöntämän poliittisen mandaatin käyttäminen eri vaihtoehtoista päätettäessä on tosiasiassa keskeinen osa politiikkaa ja demokraattista päätöksentekoa (Hay 2007, 65–70). Toisaalta poikkeukselliset tilanteet politiikassa tuovat usein tarkastelun arvoisia asioita esiin politiikasta, poliittisuudesta, poliittisesta toimijuudesta, ja tämän artikkelin kontekstissa myös depolitisaatiosta.

Artikkeli etenee siten, että aluksi esittelen poliittisuuden ontologiaa Schmittin ja Weberin kautta Palosen tulkinnan pohjalta, jonka jälkeen käsittelen depolitisaation käsitteen ja sen tutkimuksen taustoja. Ontologisen ja käsitteellisen keskustelun jälkeen artikkelissa perehdytään käsittelyssä olevaan tapaukseen eli 16.3.2020 julkistettuihin koronatoimiin, joiden 19-kohtainen listaus toimii artikkelin aineistona. Koronatoimien poliittisuus tuodaan metodisesti esiin poliittisen toimijuuden ja poliittisten vaihtoehtojen erittelyllä. Koronatoimia ympäröivien politiikkatoimien kuvaus auttaa myös ymmärtämään tapauksen poliittista kokonaisuutta.

POLIITTISTA VAI POLITIIKKAA: SCHMITT JA WEBER

Tämän artikkelin tulokulma politiikkaan ja poliittisuuteen havainnolistuu parhaiten Palosen (2007) esittämässä asetelmassa, jossa Weberin ja Schmittin lähestymistapojen politiikkaan ja poliittisuuteen vertaillaan keskenään. Weberille (1994, 31) politiikka vaikuttaa kulminoituvan ajallisesti ja tilallisesti määrittyväksi toiminnaksi, jossa kilpaillaan valtaosuuksista ja pyritään vaikuttamaan niiden jakautumiseen. Painotus löytyy erityisesti Palosen (1998; 2007; 2011; 2019) Weber-tulkinnosta. Valtaosuuksia jaetaan ja rajataan Palosen mukaan politisoimalla eli avaamalla jokin kysymys tai asia poliittiseksi. Politisointi on ajallisesti rajattu tapahtuma, jossa selvitetään jääkö kysymys vakiintuneeksi institutionaalisen politiikan aihealueeksi vai torjutaanko se. Yhtä lailla politisaatioon liittyy jonkin uuden näkökulman tuominen vakiintuneeseen politiikan aiheeseen, jossa uusi näkökulma pyrkii joko muuttamaan perinteistä tulkintakehystä tai muuntamaan kyseisen aiheen tai kysymyksen uudeksi valtaosuudeksi (Palonen 2019).

Weberin politiikkakäsitystä havainnollistaa *Chance*-käsite. *Chance*-käsite on ymmärrettävissä mahdollisuudeksi, tilaisuudeksi tai pelivaraksi. Tällöin politiikan tarkastelu keskittyy pelivarojen avaamiseen ja sulkemiseen, mutta myös eri keinoihin ja tapoihin, joilla niitä hyödynnetään. (ks. Palonen 1998; 2011.) Näiden pelivarojen tunnistaminen tällöin politisoi tilanteen, jossa *chance* tunnistetaan. Näin tämä uusi aihealue tai tilanne tuodaan politiikan piiriin (Palonen 2019). Kunkin tilanteen pelivarojen ”horisontin” hyödyntämistä tulisi Weberin mukaan suhteuttaa valittujen keinojen sekä epätoivottuihin että ennalta-arvaamattomiin seuraamuksiin (Weber 1949, 20, 53). Mahdollisuuksien horisontti kytkeytyy myös kontrafaktuaaleihin, joita analysoimalla voidaan päästä kiinni niihin horisontin mahdollisuuksiin, joita ei päädytty hyödyntämään.

Poliitikot toimivat Weberin mukaan kulloinkin valtiokontekstissa nousevien mahdollisuuksien tai pelivarojen mukaisesti (Palonen 2011). Samalla varsinaiseksi toiminnaksi ei näin voitaisi kutsua tilannetta, missä ei ole mahdollisuutta toimia toisella tavalla (Palonen 1998, 133–142). Kääntäen

on tulkittavissa, että sellainen toimija, jolla on valtion kontekstissa mahdollisuus toimia useiden eri mahdollisuuksien tai pelivarojen mukaisesti, on poliittinen toimija.

Vaikka Weber ei hyödynnä depolitisaation käsitettä, edellä käsitellyn politisaation käänteisellä tarkastelulla voimme päästä kiinni Palosen kehyksen tulokulmaan weberiläisestä depolitisaatiosta. Tätä logiikkaa käyttäen weberiläinen depolitisaatio kytkeytyisi esimerkiksi pyrkimykseen vastustaa politiikan rajojen ja valtaosuuksien muuttamista tai uusien valtaosuuksien politisoitumista ja käyttöönottamista. Tällöin depolitisaatio keskittyy yhtäältä rajankäyntiin siitä, mikä on poliittista ja mikä ei ja seuraavassa vaiheessa valtaosuuksien määrittelyyn ja jakautumiseen. Toisaalta depolitisaation voisi katsoa kytkeytyvän siihen, että *chance*-horisontti tunnistetaan, mutta sen pohjalta toiminen rajataan pois demokraattisista prosesseista.

Siinä missä paloslainen Weber-tulkinta lähestyy politiikkaa kontingenttina toimintana, oikeustieteilijä Schmittille *poliittinen* politiikan taustalla on keskeinen kiinnostuksen kohde. Teoksessaan *The Concept of the Political* (1996) Schmitt kuvaa, että politiikan tason lisäksi on olemassa poliittisen (*das Politische*) taso. Poliittinen on Schmittille vääjäämättä poliittisten konfliktien kenttä, jossa ero ystävien ja vihollisten välille tehdään ja joka ikään kuin edeltää politiikan tasoa (Schmitt 1996, 26–30). Vaikka politiikka kiinnittyikin vahvasti Schmittillä vihollisaselman ympärille, siihen kytkeytyy kuitenkin myös ajallinen ulottuvuus, jossa ystävä–vihollinen-asetelmat muuttuvat kunkin asiakysymyksen mukaan. Samoin asetelmaa tekee ymmärrettävämmäksi Schmittin hahmottelemat vihollisuuden eri tasot, joissa vihollisuus sisältää kuitenkin mahdollisuuden yhteistyölle ystävän ja vihollisen välillä keskinäisestä kisailusta huolimatta. Schmittin aikalainen Helmuth Plessner (et al. 2018, 56–61) sanoi asetelmaa suhteellisena ja ajallisena hetkenä, jossa tehdään puolesta tai vastaan -valinta.

Schmitt näkee poliittisen myös auktoriteetin areenana. Hän kehitti suvereenin ja poikkeustilan kehyksen oman aikansa perustuslakiajattelun kritiikkinä. Schmittin (1985, 5–35) mukaan toimivaa lakijärjestystä ei voi olla ilman suvereenia auktoriteettia, joka viime kädessä päättää poikkeustilasta, jossa normaalitilan laillinen järjestys voidaan jäädäyttää. Schmittille suvereenin tarkoitus on toimia viimekätisenä vallankäyttäjänä. Päätöksentekokykyä vaaliva Schmitt halusi näin varmistaa, että on olemassa poliittinen taho, joka voi tilanteen vaatiessa ohittaa tarpeellisia päätöksiä häiritsevät tekijät ja toimijat. Tarvittaessa ohitettavissa on oltava myös itse lakijärjestys ja parlamentti (ks. Magalhaes 2016, 299–301). Näkemys sisältää tunnetusti vähintäänkin ääriajattelun siemenen. Kritiikin aiheellisuutta havainnollistaa Schmittin liittyminen natsipuolueeseen vuonna 1933.

Schmittiläisen näkökulman depolitisaatioon voidaan katsoa kietoutuvan poliittisen ympärille. Flinders ja Wood (2014, 139–140) toteavat yhteenvetävästi, että Schmittin yhteiskuntakritiikki pohjautuu ajatukseen poliittisten konfliktien vääjäämättömyydestä ja liberaalin demokratian kyvyttömyydestä ratkaista näitä välttämättömiä konflikteja ja eturistiriitoja, joita se lopulta pyrkii lähinnä käsittelemään depolitisoimalla ja piilottamalla jännitteet erilaisten prosessien alle. Tällainen on Schmittille hyökkäys poliittista kohtaan, jonka tarkoituksena on poliittisiksi tulkittujen ongelmien häivyttäminen, niin että jäljelle jää vain teknisiksi tulkittuja ongelmia (Schmitt 1985, 65).

PALOSEN TEOREETTISEN KEHIKON KRITIIKKI JA JATKOKEHITTELY

Schmittin ja Weberin poliittisista näkemyksistä ei ole akateemisessa kirjallisuudessa täyttä yhteisymmärrystä, ja heidän politiikkakäsityksiensä hyödyntämisestä on tarpeen tehdä muutamia erityishuomioita. On todettava, että Weberin näkökulma politiikkaan ei tyhjene Palosen hahmottelemaan kontingenssiin ja valtaosuuksien jakoon. Hänen painotuksensa ovat kuitenkin saavuttaneet oman asemansa Weber-tutkimuksessa. Schmittin politiikkakäsitysten operationalisoimisessa on puolestaan omat haasteensa muun muassa niiden parlamenttivastaisuudesta johtuen. Puhtaan schmittiläisen tulkinnan tuominen 2020-luvun politiikka-analyysiin ei useista syistä ole houkuttelevaa. Tarkoituksena onkin käsitellä Schmittin ajattelusta ulottuvuuksia, jotka ovat vakiinnuttaneet paikkansa politiikan tutkimuksessa. Esimerkiksi Schmittin *poliittisen* käsitteen hyödyntäminen on kuitenkin todettu useissa eri tutkimusperinteissä hyödylliseksi, kuten esimerkiksi Chantal Mouffeen kulminoituvassa post-strukturalistisessa tutkimusperinteessä (ks. Mouffe 2000; Mouffe 2005).

Schmittin ja Weberin politiikkakäsityksillä voidaan myös katsoa olevan jonkin verran yhteisiä piirteitä. Esimerkiksi Pedro Magalhaesin (2016) mukaan molemmat kaipasivat poliittista jatkuvuutta ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen Saksaan. Tätä jatkuvuutta ja toimintakykyä uhkaavat tahot Schmitt ja Weber hahmottivat kuitenkin eri tavoin. Esimerkinomaisesti voidaan todeta, että Schmitt näki parlamentin hitaana ja pahimmillaan haitallisena politiikan ulottuvuutena, kun taas Weber näki politiikkaa liiallisesti kontrolloivan byrokratian yhtenä potentiaalisena uhkana. Weberin käsitys byrokratiasta ei toki ole lähtökohtaisesti negatiivinen, mutta hän tunnisti myös siihen liittyviä haasteita.

Sekä Schmittin että Weberin ajatuksista löytyy myös yhtäläisyyttä siinä, että politiikka mielletään tiettyssä määrin kamppailuna ja taisteluna. Weberille taistelun voidaan katsoa tarkoittavan kilpailua kansalta saatavan legitimaation käyttämiseen poliittisessa päätöksenteossa. Weberille kamppailu tapahtuu kuitenkin ensisijaisesti kytköksissä valtioon ja institutionaaliseen poliittiseen järjestelmään (Pankakoski 2008). Schmittin ajattelua puolestaan leimaa ystävä–vihollinen-vastakkainasettelu, joka ei ole sidottu institutionaaliseen poliittiseen järjestelmään tai valtioon (Schmitt 1996, 26–32). Schmittin ja Weberin yhtäläisyyksistä voidaan todeta myös se, että molemmat vaalivat itsenäisen poliittisen toimijuuden roolia valtiotason politiikassa (ks. Magalhaes 2016).

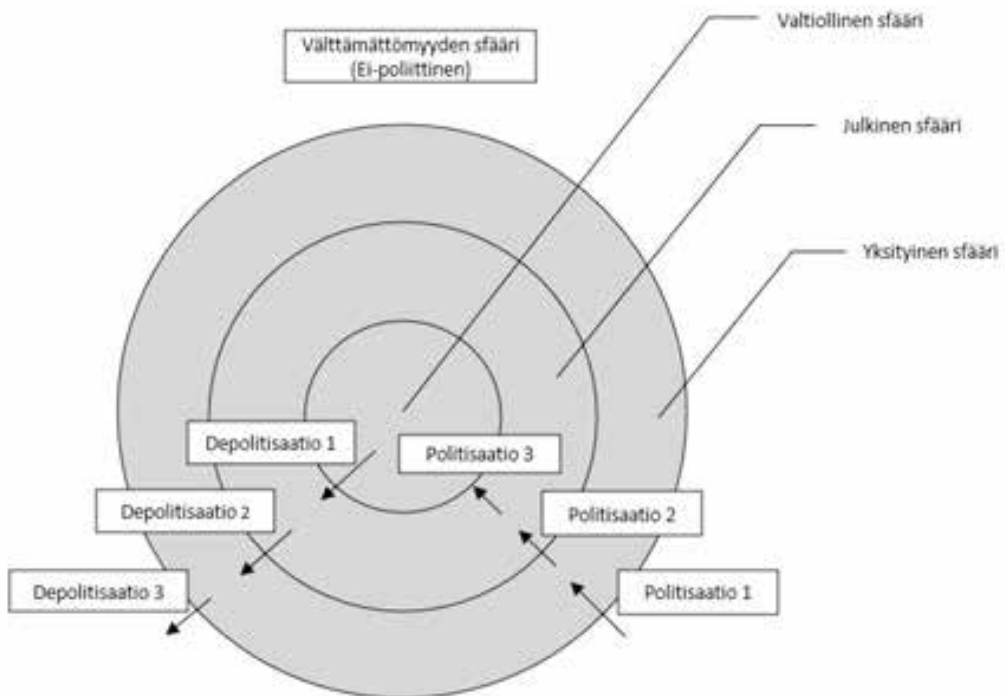
Yhteenvetona voidaan todeta, että vaikka Palosen kehikko ei tyhjennä niin Schmittin kuin Weberinkään näkemyksiä politiikasta ja poliittisuudesta, se tuo kuitenkin esiin varteenotettavan kahtiajaon, joka havainnollistaa erilaisia lähestymistapoja sekä politiikan että poliittisuuden hahmottamiseen.

POLITISAATIO JA DEPOLITISAATIO HALLINTANA

Politisaation ja depolitisaation teemat kytkeytyvät jo lähtökohtaisesti politiikan ja poliittisuuden perusolemuksiin. Niitä on mahdollista tunnistaa sekä Schmittin että Weberin politiikkakäsityksistä. Politisaatio ja depolitisaatio ovat myös hallitsemisen keinoja. Aiemmin käsiteltiin Palosen Weber-tulkintaa, jossa politisaatiolla tarkoitetaan yleisesti prosesseja, joissa asioista tulee poliittisia

ja joissa politisaatio avaa politiikalle uusia areenoita. Palosen (2003, 171, 182) mukaan politisaatio voi olla joko uutta luovaa tai hajottavaa riippuen siitä, tuodaanko politiikan piiriin täysin uusia alueita vai pyritäänkö olemassa olevia poliittisuuden piirejä muuttamaan. Politisaation käsite on sittemmin laajentunut koskemaan eri aihepiirien politisoitumista, jotka eivät suoraan kiinnity institutionaaliseen politiikkaan. Tällöin politisaatio liittyy jonkin aihealueen julkiseksi tekemiseen sekä vastakkainasettelun tai konfliktin mahdollisuuden esiin tuomiseen (Hamidi 2006, 9–10).

Politisaatio tyypillisimmillään tarvitsee siis kansalaisen, julkisuutta, julkista tilaa sekä demokratiaa tai ainakin hallintamuodon, joka tunnustaa kansalaisosallistumisen merkityksen (Luhtakallio 2012, 8–9). Colin Hay (2007) tarkastelee politisaatiota neljän eri sfäärin kautta. Nämä ovat ei-poliittinen (välttämättömyyden) sfääri, yksityinen sfääri, julkinen sfääri ja valtiollinen sfääri (Kuvio 1). Aihe politisoituu sen liikkeessä epäpoliittisesta kohti valtiollista sfääriä. Siirtyessään epäpoliittisen alueelta yksityisen sfääriin aihe siirtyy deliberaation tai toimijuuden alueelle, kuten esimerkiksi tabujen kyseenalaistamisen tapauksessa. Aiheen siirtyessä yksityisestä sfääristä julkiseen myös deliberaatio siirtyy julkisille areenoille. Tähän liittyy usein tietoisuuden levittämisen prosesseja kuten aktivismia, jossa julkista keskustelua pyritään herättämään laajemmin jonkin aihealueen tiimoilta. Viimeisessä politisaation askeleessa aihe siirtyy yksityisestä sfääristä valtiolliseen sfääriin ja puoluepoliittisiin keskusteluihin ja lopulta esimerkiksi lainsäädännöllisiin prosesseihin.

Kuvio 1. Politisaation ja depolitisaation prosessit (Hay 2007, 79.)

Hay (2007, 82–85) tunnistaa myös käänteisen prosessin eli depolitisaation, jossa aihealue liikkuu poliittisesta kohti ei-poliittista. Depolitisaation ensimmäisessä askeleessa aiemmin parlamentaarisen päätöksenteon piiriin kuulunut aihe siirretään julkisille tai puolijulkisille toimijoille tai yksityisen sektorin toimijoille. Tällöin aiheet, jotka ovat olleet tiiviisti poliittisen deliberaation ja vastuuvetoisuuden piirissä siirtyvät vähemmän politisoituneille areenoille, kuten asiantuntijaorganisaatioille ja hallinnon eri organisaatioille (ks. Strøm ym. 2003). Toisen askeleen yhteydessä päätöksenteko siirtyy institutionaalisesta kontekstista yksityiseen sfääriin ja aiheeseen vaikuttaminen siirtyy yksityisten piirien keskusteluihin, esimerkiksi kulutusvalintojen tekemiseen. Viimeisessä askeleessa aihe siirtyy kokonaan ei-poliittiseen sfääriin. Ei-poliittista sfääriä Hay (2007, 85–87) kutsuu myös välttämättömyyden tai väistämättömyyden sfääriksi. Tälle sfäärille on ominaista toimijuuden, deliberaation tai poliittisen päätöksenteon mahdollisuuden kiistäminen. Tällaisissa yhteyksissä vedotaan väistämättömyyteen tai esimerkiksi uskonnolliseen oikeutukseen. Toisinaan esimerkiksi myös globalisaation tuomiin vaikutuksiin kohdistetaan väistämättömyyteen vetoavia väitteitä. Kuvatut politisaation ja depolitisaation prosessit eivät toki ole lineaarisia ja erityisesti depolitisaation prosessit voivat edetä muutenkin kuin vaihteittain. (Kuvio 1.)

DEPOLITISAATIO POLIITTISEN TILAN KAVENTAJANA

Depolitisaatiota voi myös tarkastella Schmittin *poliittisen* käsitettä hyödyttäen. Tällöin depolitisaation käsite kohdistuisi mahdollisuuteen käydä poliittisia kamppailuja. Schmittiläisen poliittisen näkökulmasta kamppailuja käydään sekä perinteisen politiikan tasolla että politiikan taustalla, esimerkiksi käsitteiden tasolla (Pankakoski 2015, 43). Esimerkkinä Schmittin halusta säilyttää kamppailut sekä politiikan että poliittisen tasolla havainnollistuu hänen kritiikissään siitä, miten poliittisia kysymyksiä saatetaan kehystää teknisiksi tai hallinnollisiksi, samalla häivyttämällä kysymysten poliittisuutta (Schmitt 1985, 65). Näin politiikka voi myös itse olla aktiivinen toimija poliittisen poisraajamisessa ja päätyä tällöin konsensusajattelun ja teknokratian näyttämöksi (Wilson ja Swyngedouw 2014).

Poliittisen päätöksenteon ja demokraattisen kontrollin tarve on mahdollista tunnistaa vain aiheissa, jotka tunnistetaan poliittisiksi. Tekniset ja optimointiin liittyvät ongelmat puolestaan jätetään poliittisen ulkopuolelle. Tätä on kuvattu politiikan managerisaatioksi (engl. *managerialization*) (Clarke ja Newman 1997; Saint-Martin 2000). Samaa kuvaavat myös Anu Kantola ja Hannele Seeck (2011), joiden mukaan hallinnon trendejä on viime vuosina siirtynyt yhä enemmän politiikan puolelle. Tämän seurauksena poliittisen keskustelun ja erimielisyyden rinnalla syntyy konsultoinnin tekniikoita hyödyntävää ja ei-poliittista rationaalisuutta korostavaa päätöksentekoa. Matthew Flinders ja Jim Buller (2006, 295–296) määrittelevät depolitisaation työkaluina, mekanismeina ja instituutioina, joiden avulla poliitikot voivat pyrkiä kohti epäsuoraa hallintotapaa tai pyrkiä vakuuttamaan laajaa yleisöä siitä, että heitä ei voi pitää vastuussa jostain tietystä asiakysymyksestä, poliittisesta ohjelmasta tai päätöksestä.

Poliittisen keskustelun rajaaminen ja vaihtoehtojen käsittelemättä jättäminen ovat vahvasti läsnä välttämättömyyden diskurssissa. Laura Jenkinsille (2011, 160) depolitisaatiossa ei ole ensisijaisesti kyse päätöksentekovastuun siirtämisestä viranomaisille tai poliitikkojen vastuun pakoilusta,

vaan laajemmin strategioista, joita useat eri toimijat voivat käyttää jonkun asian tai aihepiirin poliittisuuden piilottamiseksi tai häivyttämiseksi. Hän esittää depolitisaation pitävän sisällään välttämättömyyden, pysyvyyden, liikkumattomuuden, suljettuuden, fatalismin, peittelyn ja kontingenssin poistamisen kehystyksiä.

Välttämättömyyden ja väistämättömyyden diskursseilla on rajoittavia vaikutuksia julkiseen keskusteluun ja niillä on myös päätöksentekoa teknistävä vaikutus. Hanna Ylöstalo (2019) on todennut, että asiantuntijatiedon merkityksen korostuminen päätöksenteossa tulisi johtaa laajempaan politiikan, tutkimuksen ja tiedon läpinäkyvyyteen, koska erikoistuneiden asiantuntijoiden vallan lisääntymisessä on riski julkisen keskustelun rajautumiselle. Poliittisten kysymysten depolitisoiminen rajaa samalla myös tarvetta julkiselle keskustelulle; poliittisille perusteluille ja vaihtoehtoisten lähestymistapojen esittelemiselle on tarve vain poliittisiksi tunnistetuissa kysymyksissä. Demokraattisilla prosesseilla on tässä tärkeä rooli. Toisaalta jos rooliin aletaan suhtautumaan vähättelevästi se saattaa siirtää keskeistä poliittista valtaa suljettujen ovien taakse erilaisille asiantuntijoille ja samalla julkisen keskustelun ulkopuolelle (Kantola ja Seeck 2011; Sørensen ja Torfing 2017).

Post-politiikan eli jälkipoliitiikan suuntaukseen liitetty Slavoj Žižek (2007) havainnollistaa edellä kuvattua poliittisen liikkumatilan rajautumista esimerkiksi, jossa hän kuvaa poliittisen kentän olevan polarisoituneena ”post-poliittisen hallinnan ja populistisen politisaation” välissä. Post-poliittisen hallinnan on helppo nähdä viittaavan edellä käsiteltyihin päätöksenteon teknistämisen sekä julkisen keskustelun rajaamisen ilmiöihin. Populistisessa päädyssä episteemistä eli tiedollista tilaa yksinkertaistetaan valikoivuudella antagonismeja korostaen. Toisaalta Žižek (emt.) katsoo, että näiden ääripäiden liittouma voi johtaa tilanteeseen, jossa teknokraattiseksi itsensä mieltävä poliittinen regiimi kuitenkin hyödyntää populistisia keinoja itseoikeutustaan varten.

DEPOLITISAATION SUHDE DEMOKRATIAAN

Demokratiaa uhkaavia tai sitä haastavia trendejä tutkitaan politiikan tutkimuksen piirissä aktiivisesti. Puoluekiinnittymisen heikentyminen, äänestysaktiivisuuden lasku ja kansalaispätevyys heikko taso ovat esimerkkejä ilmiöistä, jotka haastavat demokratiaa Suomessa 2020-luvulla. Vastaavan prosessin voidaan nähdä olleen käynnissä länsimaissa laajasti 1950-luvulta lähtien. (Wass 2008.) Depolitisaation tutkimus herättää kysymyksiä siitä, mitkä ilmiöt heikentävät ihmisten kiinnostusta politiikkaan ja voiko politiikka itsessään olla vaikuttamassa siihen, että tarjolla on vähemmän vaihtoehtoja ja poliittisuutta, joiden pohjalta poliittisia päätöksiä tehdään.

Depolitisaation laajan käsitteen alle voidaan kiinnittää myös epädemokratisoitumisen ilmiö eli demokratisoitumisen vastailmiö. Käsitteet ovat osittain päällekkäiset. Depolitisaatio pitää usein myös sisällään epädemokratisoitumisen prosesseja. Jos jokin asia depolitisoituu, se todennäköisesti jää myös demokraattisten prosessien ulkopuolelle. Tässä poliittiselle oppositiolle jää tärkeä dialektisen prosessin ylläpitämisen tehtävä kyseenalaistamisen ja kritiikin kautta. Voidaan väittää, että tämänkaltaisella järjestäytyneellä kritiikillä on tärkeä tehtävä politisaation ja depolitisaation prosesseihin osallistumisessa. (Roman-Lagerspetz 2012.)

Depolitisaatiolla voidaan toisaalta nähdä merkittäviä hyötyjä sekä päättäjien että kansalaisten näkökulmasta. Hallinnan näkökulmasta on hyödyllistä voida siirtää vastuu tietyistä päätöksistä julkisille tai puolijulkisille organisaatioille, joiden päätöksenteko ei välttämättä ole poliittista, mikä puolestaan voi tehdä päätöksenteosta suoraviivaisempaa. On myös mahdollista, että päätöksentekoa halutaan viedä julkisen sektorin ohi yksityiselle sektorille, esimerkiksi tehokkuussyistä (Hay 2007, 83–84.). Päätöksentekoa saatetaan viedä ei-poliittisten toimijoiden hoidettavaksi, jos päätöksenteon kohteena oleva aihepiiri tai tietty päätös on erityisen epäsuosittu äänestäjien keskuudessa. Jonkin päätöksen siirtäminen Hayn (emt., 92–93) muotoilemalle ei-poliittiselle alueelle tai päätöksentekoprosessin siirtäminen ei-poliittiselle toimijalle voi myös olla tehokas keino opposition tai muiden vastustajien vastarinnan heikentämiselle. Kansalaiset saattavat myös ajatella, että virkamiehet ja asiantuntijat ovat luotettavampia vallankäyttäjiä kuin mahdollisesti omaa etua tavoittelevat poliitikot. Termi häivedemokratia (engl. *stealth democracy*) on kehitetty kuvaamaan demokratian muotoa, jossa päätöksenteko halutaan kansalaisten taholta jättää poliitikkojen ja asiantuntijoiden vastuulle ilman suurempia vaatimuksia kansalaisten itsensä vaikuttamismahdollisuuksista (Hibbing ja Theiss-Morse 2002, 129–131; Ruostetsaari 2017).

COVID-19 PANDEMIA JA PANDEMIAN HALLINTA

Vuoden 2020 alussa alkanut COVID-19-koronapandemia asetti Suomen poliittisen kentän aivan uuteen tilanteeseen eivätkä sen vaikutukset rajautuneet tietyille yhteiskunnan ja elämän alueille. Artikkelin tarkastelussa on Suomen hallituksen ensimmäinen laaja-alainen ulostulo ja merkittävästi yhteiskunnan normaalitoimintaa ohjaava teko, kun se 16.3.2020 piti tiedotustilaisuuden koronatoimista, jotka pohjasivat julistettuihin poikkeusoloihin ja sitä myötä valmiuslain käyttöönottoon.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) alkoi seurata viruksen leviämistä tarkasti tammikuussa 2020 ja Finavia aloitti koronatiedottamisen THL:n kanssa tammikuun lopulla. Ajankohtaisia päivityksiä alettiin toimittaa viranomaisille valtioneuvoston tilannekeskuksen toimesta tammikuun lopussa. 29.1.2020 tapahtui yksi pandemian varhaisista kulminaatiopisteistä, kun Lapissa todettiin ensimmäinen tartuntatapaus kiinalaisella turistilla. WHO vahvisti koronan kansainväliseksi terveysuhaksi seuraavana päivänä. Ministeriöiden valmiuspäälliköt kokoontuivat tammikuun viimeisenä päivänä ylimääräiseen kokoukseen koronaan liittyen ja kokosivat aiheen tiimoilta muistion, joka lähetettiin ministereille ja tasavallan presidentille. Tietoisuus tilanteen vakavuudesta alkoi hiljalleen levitä myös poliitikkojen tietoisuudessa ja tasavallan presidentti nosti pandemian mahdollisuuden esille 5.2.2020 valtiopäivien avajaisissa. 13.2.2020 koronaviruksen aiheuttama vaikea infektio asetettiin jo valtioneuvoston asetuksella yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi, mikä puolestaan mahdollisti tartuntatautilain (1227/2016) laajennettujen toimivaltuuksien käyttöönoton. Tartuntatautilainsäädännön piirissä vastuu tilanteen johtamisesta kuuluu ensisijaisesti kunnan ja sairaanhoitopiirien tartuntatautitilanteista vastaaville lääkäreille. 26.2.2020 hallitus kokoontui ensimmäisen kerran käsittelemään koronavirustilannetta THL:n ensimmäisen uhka-arvion pohjal-

ta ja eduskuntaa informoitiin tilanteesta heti seuraavana päivänä. Tasavallan presidentti keskusteli eduskuntaryhmien ryhmänjohtajien kanssa 9.3.2020 koronaviruksen mahdollisesti edellyttämistä laajemmista toimenpiteistä sekä valmiuslain päivytystarpeesta. 12.3.2020 hallitus päätti suosituksista koronaviruksen leviämisen hillitsemiseksi, mutta samalla totesi, että valmiuslain käyttöönottoa ei pidetä tarpeellisena, koska käyttöönoton hyödyistä tautiepidemian estämisessä ei ole terveydenhuollon asiantuntijoiden keskuudessa yksimielisyyttä (Rajala 12.3.2020). Neljä päivää myöhemmin 16.3.2020 Suomeen julistettiin kuitenkin taloudelliset ja tartuntatautiperusteiset poikkeusolot.

16.3.2020 valtioneuvosto piti ylimääräisen yleisistunnon, jonka ainoana aiheena oli poikkeusolojen toteaminen. Yleisistunnon jälkeen hallitus kertoi asiasta tiedotustilaisuudessa, jossa se linjasi valmiuslain käyttöönotosta sekä muista toimenpiteistä koronavirustilanteen hoitamiseksi. Sekä kansalaiset että virkamiehet saivat tiedot toimenpiteistä suorassa lähetyksessä. Valmiuslaki (1552/2011) on osa kriisilainsäädäntöä, jonka tarkoituksena on suojata väestöä poikkeusoloissa sekä turvata sen toimeentulo ja perusoikeuksien toteutuminen. Valmiuslain mahdollistamia toimivaltuuksia voidaan ottaa käyttöön vain, jos tilanne ei ole hallittavissa viranomaisten normaalin toimivaltuuksin. Valmiuslaki voidaan ottaa käyttöön valtioneuvoston ja tasavallan presidentin yhteistoiminnassa käyttöönottoasetuksella poikkeusolojen vallitessa. Poikkeusolojen toteaminen ja valmiuslain laajennettujen toimivaltuuksien käyttöönoton toteaminen on mahdollista viiden poikkeusolotyyppin kohdalla, jotka luetellaan valmiuslaissa. Maaliskuussa 2020 poikkeusolot julistettiin kohdan viisi perusteella eli vaikutuksiltaan erityisen vakavan suuronnettomuutta vastaavan hyvin laajalle levinneen vaarallisen tartuntataudin takia. Valmiuslakia sovellettaessa Suomen on noudatettava kansainvälisiä velvoitteita ja kansainvälisen oikeuden yleisesti tunnustettuja sääntöjä. Valmiuslaki otetaan käyttöön poikkeusoloissa käyttöönottoasetuksittain, jotka hallitus antaa eduskunnalle hyväksyttäväksi. Valmiuslain toimivaltuudet eivät siis tule voimaan kerralla, vaan käyttöönottoasetuskohtaisesti.

Poikkeusolojen julistamisen jälkeen hallitus esitteli 19-kohtaisen torjuntasuunnitelman koronataudin leviämisen estämiseksi suorassa televisiolähetyksessä. Tärkein yksittäinen dokumentti liittyen poikkeusolojen julistamiseen ja koronatoimien perusteluun on poikkeusolojen julistamista koskeva valtioneuvoston päätös VNK/2020/31. Valtioneuvoston kanslian julkaisema muistio poikkeusolojen toteamisesta alkaa summaamalla edellä kuvatut ehdot poikkeusolojen toteamiselle ja valmiuslain käyttöönotolle. Muistiossa kuitenkin vielä todetaan, että poikkeusolojen julistamisen välttämättömyyttä arvioidaan suhteessa sekä suuronnettomuutta vastaavaan tartuntatautiperusteeseen että suhteessa talousperusteisuuteen, jossa väestön toimeentuloa ja maan talouselämän perusteita kohtaa vakava uhka. Muistiossa kerrattiin normaalitasoisen lainsäädännön ja tartuntatautilain toimivaltuuksia eri koronatoimiin, mutta todetaan että, ”[k]okonaistilanteen perusteella voidaan arvioida, että COVID-19-pandemian torjuminen, sairastuneiden hoitaminen sekä väestön suojaaminen eivät ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin” (VNK/2020/31). Ylimääräisten toimivaltuuksien perusteiksi todetaan sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimintojen suojaaminen, opetustoiminnan mahdollinen keskeyttäminen sekä yleisesti valtakunnallisten päätösten mahdollistuminen. Muistiossa todetaan myös mahdollisuudesta luoda uutta lainsäädäntöä hallituksen esityksen ja eduskunta käsittelyn kautta. Mitään tiettyjä koronatoimia dokumentissa ei esitelty eikä 19-kohtainen lista näin saanut suoria kirjallisia perusteita.

Eduskunta hyväksyi epäsuorasti valmiuslain mukaisten poikkeusolojen olemassaolon päättäessään, että valtioneuvoston valmiuslain toimivaltuuksien soveltamisen aloittamista koskevat asetukset jäivät voimaan.

AINEISTO JA MENETELMÄ

Valtioneuvosto totesi 16.3.2020 poikkeusolot ja ilmoitti valmiuslainkäyttöönotosta. Samana päivänä tiedotustilaisuudessa valtioneuvosto esitteli pääministeri Sanna Marinin johdolla 19-kohtaisen listan koronatoimia (ks. liitteet artikkelin lopussa), joilla se pyrki estämään pandemian leviämistä. Koronatoimien konteksti ja poliittisuus havainnollistuu riittävällä tavalla vasta, kun toimet suhteutetaan käsillä olleisiin vaihtoehtoihin ja toimijuuksiin. Artikkelin aineistona toimivan koronatoimilistauksen kaikki 19 kohtaa jakautuivat lopulta viiteen eri toimivaltuuskategoriaan.

Koronatoimien toimijuuksia erittelevä taulukointi (taulukko 1) havainnollistaa että koronatoimilistaus on sekoitus hyvin erilaisia toimivaltuuksia. Listauksessa on myös kohtia, joiden kohdalla toimivaltuuksien erittely ei ole yksiselitteistä. Taulukossa 1 havainnollistuu myös, että koronatoimilistauksen kohdat ovat usein yhdistelmiä eri toimivaltuuksista. Yksittäinen listauksen kohta voi pitää sisällään suosituksia, olemassa olevaan perustasoiseen lainsäädäntöön kytkeytyviä toimia sekä sellaisia toimia, jotka vaatisivat joko uutta lainsäädäntöä tai poikkeusolojen mahdollistamaa valmiuslakiin pohjautuvaa toimivaltua.

Kategorisointi havainnollistaa valitun politiikkatien suhdetta käytettävissä olleisiin vaihtoehtoihin. Valmiuslain käyttöönotto on toteutuneen politiikkatien hallitseva piirre, joten kategorisoinnissa keskitytään myös valmiuslain tarpeellisuuden arvioimiseen. Lopulta toimien poliittisuutta on mahdollista arvioida vertaamalla toteutunutta politiikkatietä kontrafaktuaaleihin, jotka eivät toteutuneet.

Suurimmassa osassa torjuntatoimilistauksen kohdista on joko kokonaan tai osittain kyse suosituksista. Useiden kohtien toteuttaminen mahdollistuu normaalilainsäädännön ja tartuntatautilain puitteissa. Tästä on kyse listauksen kohdissa 1, 4, 5, 6 ja 12. Huomionarvoista toki on, että kyseisiä toimia koskevat toimivaltuudet ovat lainsäädännössä laajasti hajautettuja, esimerkiksi aluehallintoviraston ja kuntien virkamiesten kesken. Samoin kohdan 9 kohdalla kyseeseen tulee työntäjän olemassa olevan direktio-oikeuden käyttäminen, koska asia koskee lähinnä työn järjestämistä. Kohdassa 10 on kyse toimintaohjeesta, jonka sitovuutta on hankala arvioida. Velvoittavana toimenpiteenä karanteeneissa on kyse vapauden rajoittamisesta, johon tarvitaan erillistä lainsäädäntöä.

Useat kohdat ovat myös yhdistelmiä normaaliolojen toimivaltuuksista ja poikkeusoloja edellyttävistä toimivaltuuksista. Näin on kohdassa 2, jossa toimivaltuudet jakautuvat niin, että muiden paitsi perusopetuksen osalta tarvittava toimivalta saadaan jo tartuntatautilaista. Perusopetuksen väliaikaiseen lakkauttamiseen tarvitaan joko uutta lainsäädäntöä tai valmiuslain mahdollistamat laajennetut toimivaltuudet. Myös kohdassa 3 on tilanne, jossa laki ei salli perusopetuksen etäopetukseen siirtymistä, joten tätä varten tarvitaan joko uutta lainsäädäntöä tai valmiuslain mahdollistamat laajennetut toimivaltuudet. Poikkeusoloja nämä toimet eivät kuitenkaan edellytä. Poikkeuksena tästä on kirjastojen sulkeminen. Kirjastoilla voidaan lakiteknisesti nähdä olevan keskeinen rooli suomalaisen

yhteiskunnan demokratiatyössä, jolloin jää avoimeksi onko hallituksella toimivaltaa sulkea niitä edes valmiuslain turvin. Myös kohdissa 7 ja 8, joissa käsitellään ulkopuolisten vierailumahdollisuuksia muun muassa hoitolaitoksissa ja terveydenhuollon yksiköissä, on kyse toimivallan käytöstä, johon ei löydy perustetta normaalilainsäädännöstä, tartuntatautilainsäädännöstä tai valmiuslaista. Näiden koronatoimen toteuttamiseen olisi vaadittu poikkeusolojen mahdollistamaa perusoikeuksista poikkeavaa uutta lainsäädäntöä, joka toteutetaan perinteisellä kaavalla eli hallituksen esityksellä eduskunnalle poikkeusolojen aikana. Lakiteknisesti näiden toimien voidaan tulkita olevan laittomia.

Taulukko 1. Koronatoimilistauksen toimijuuksien ja juridisten kehysten jaottelu

Koronatoimilistauksen kohta	Ei edellytä toimenpiteitä, koska kyseessä on suositus tai normaalien toimivaltuuksien käytöstä	Edellyttää poikkeusoloja	Edellyttää uutta lainsäädäntöä (mutta ei poikkeusoloja tai perusoikeuksista poikkeamista)*	Edellyttää sekä poikkeusoloja että uutta perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä – muutoin lakiteknisesti laitonta	Edellyttää poikkeusoloja ja joko valmiuslain laajennettuja toimivaltuuksia tai uutta perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä
1.	x				
2.	x		x		
3.	x		x		
4.	x				
5.	x				
6.	x	x		x	
7.		x		x	
8.		x		x	
9.	x				
10.	x				
11.	x	x			x
12.	x				
13.		x			x**
14.	x				
15.		x			x
16.	x	x		x	
17.	x (?)	x		x (?)	
18.	x (?)	x		x (?)	
19.	x				

*= Voidaan toteuttaa myös valmiuslailla, mutta myös normaalitasoisella lainsäädännöllä.

*= Ei viety käytäntöön

(?)= Tarkoitettu aie/tulkinta jää epäselväksi

Vastaavasti listassa on useita kohtia, joissa lainsäädäntö ei valmiuslain avullakaan mahdollista esitettyjä toimia. Näissä kohdissa torjuntatoimen toteuttamiseen olisi vaadittu poikkeusolojen mahdollistamaa perusoikeuksia rajoittavaa uutta lainsäädäntöä, joka toteutetaan perinteisellä kaavalla eli hallituksen esityksellä eduskunnalle, mutta tässä tapauksessa poikkeusolojen aikana. Lakiteknisesti näiden toimien voidaan katsoa olevan laittomia. Kohta 16 on yhdistelmä normaaliolojen toimivaltuuksia sekä toimia, joille ei valmiuslain puitteissa ole toimivaltuuksia. Kohta 17 on lakiteknisesti ongelmallinen, koska omaehtoisen karanteenin käsitettä ei löydy lainsäädännöstä. Näin ollen kyse on toimesta, joka on lakiteknisesti laitton ja vaatisi erillistä perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Kohtaa voi tulkita vaihtoehtoisesti myös puhtaasti suosituksena. Sama koskee myös kohdan 18 karanteenisäädöksiä. Joissain kohdissa on kyse toimista, joita ei koskaan otettu käyttöön. Kohdissa 14 ja 19 on kyse valmiudesta, jonka puitteissa lopulta ei tarvittu erillisiä toimia.

Viimeiseksi käsitellyyn jää kolme kohtaa, joiden kohdalla valmiuslain käyttöönottamisella on uskottavimmat perusteet. Kohdassa 11 on suurimmaksi osaksi kyse terveydenhuollon päättäjien normaalista toimivallasta. Kuitenkin hoitotakuusta poikkeamisen kohta on sellainen, jonka toteuttamiseen tarvitaan sekä poikkeusoloja että valmiuslaissa eriteltyjä toimivaltuuksia. Tässäkin yhteydessä mahdollisena lähestymistapana on edelleen poikkeusolojen voimassaolon mahdollistama väylä eli perusoikeuksista poikkeavan lainsäädännön säätäminen. Kohdassa 15 valmistellaan liikkumisrajoitusten käyttöönottoa. Tässä yhteydessä ei tarkenneta milloin ja miten ihmisten liikkumista aiotaan rajoittaa. Toisaalta kohta itsessään ei ilmennä ollaanko liikkumisrajoituksia tosiasiassa ottamassa käyttöön. Koronapandemian edetessä kävi ilmi, että kyseisen kohdan toimivaltuuksia tultaisiin hyödyntämään vajaata kahta viikkoa myöhemmin, kun kansalaisten liikkumista rajoitettiin Uudenmaan rajalla (Tiainen 2020). Kun näihin liikkumista rajoittaviin toimiin lopulta päädyttiin, toimivaltuuden mahdollistamiseksi tarvittiin joko valmiuslakia tai uutta perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Kun kohdassa 13 käsitellään kriittisen henkilöstön työehtosopimuksista poikkeamista, kyse on toimista, joiden kohdalla tarvitaan valmiuslain mahdollistamia toimivaltuuksia tai perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Tätä kohtaa ei kuitenkaan koskaan viety käytäntöön.

TULOKSET JA KONTRAFAKTUAALIT

19-kohtaisessa listassa on siis suurimmilta osin kyse toimivaltuuksista, jotka ovat joko normaali-lainsäädännössä tai tartuntatautilainsäädännössä. Tästä on kyse kahdeksan kohdan tapauksessa. Viisi kohdista on sellaisia, joihin vallitseva lainsäädäntö valmiuslaista ja tartuntatautilaista huolimatta ei anna toimivaltuuksia. Näiden kohtien toteuttamiseen olisi vähintään lakiteknisesti katsoen tarvittu erillistä lainsäädäntöä, joka olisi kahden kohdan osalta voinut olla täysin normaalitasoista. Nämä kohdat voitiin toteuttaa myös valmiuslain avulla, mutta niiden toteuttaminen ei edellyttänyt poikkeusoloja. Kolmessa kohdassa kyse oli näiden kahden edellä mainitun toimivaltuuskategorian yhdistelmästä. Toisin sanoen näissä kohdissa kyse oli joko normaalitilan ja tartuntatautilainsäädännön mahdollistamasta toimivallasta tai toimista, joihin valmiuslakikaan ei anna toimivaltuuksia. Kolme kohdista oli sellaisia, joihin valmiuslain laajennetut toimivaltuudet

tarjoavat valmiiksi politiikan ulottuvilla olevan ratkaisun. Toisaalta uutta lainsäädäntöä edellyttäviä toimia oli selkeästi enemmän kuin toimia, joihin valmiuslaki toimi vastauksena.

16.3.2020 julkistettujen koronatoimien analysointi herättää monenlaisia kysymyksiä. Koronatoimien suhde valmiuslakiin on analyysissa osoittautunut heikoksi. Niidenkin kolmen koronatoimen kohdalla, joissa yhteys valmiuslakiin on osoitettavissa, on syytä huomioida kontrafaktuaaleja eli käyttämättä jääneitä toimintavaihtoehtoja. Nostan tarkasteluun kaksi suomalaisesta lainsäädännöstä tunnistettavissa olevaa kontrafaktuaalia, jotka koskevat poliittista toimijuutta (ks. taulukko 2).

Ensimmäistä kontrafaktuaalia voisi kutsua nimellä *poikkeusolojen eduskunta*. Kontrafaktuaali kuvaa siis eduskunnan toimintakykyä poikkeusolojen aikana. Kontrafaktuaali on kaksiulotteinen. Ensinnäkin eduskunta voi julistaa poikkeusolot ilman hallitusta ja presidenttiä. Eduskuntaperusteiset poikkeusolot eivät ole listattuna lainsäädännössä, koska periaate perustuu eduskunnan asemaan viimekätisenä suvereenina. Oikeuskansleri Tuomas Pöysti kommentoi Ylelle syksyllä 2020, että poikkeusolojen toteaminen ilman valmiuslain käyttöönottoa on käytännön mahdollisuus, mutta siitä ei ole olemassa suoraa ennakkotapausta. Uutisessa kuitenkin mainitaan, että epäsuora esimerkki löytyy keväältä 2020, kun hallitus ei antanut talousperusteisesti valmiuslain käyttöönottoasetuksia hyväksyttäväksi eduskunnalle (Stenroos 2020). Kaikki käyttöönottoasetukset annettiin kuitenkin tartuntatautiperusteisesti.

Eduskunta-tien toinen ulottuvuus on eduskunnan mahdollisuus säätää perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Tämä mahdollisuus on perustuslakiin 2011 voimaan tulleen osittaisuudistuksen yhteydessä tehdyssä 23§:n lisäyksessä (Laki perustuslain muuttamisesta). Muutoksella pyrittiin laajentamaan poikkeusolojen määritelmää. Pykälä 23 summaa eduskunnan lainsäädäntömahdollisuuksia seuraavasti:

Perusoikeuksista voidaan säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia. Lailla on kuitenkin säädettävä tilapäisten poikkeusten perusteet. Tilapäisiä poikkeuksia koskevat valtioneuvoston asetukset on saatettava viipymättä eduskunnan käsiteltäviksi. Eduskunta voi päättää asetusten voimassaolosta.

Näin ollen myös käsitellylle kolmelle valmiuslakikykökselliselle koronatoimelle on olemassa parlamentaarinen vaihtoehto, jossa eduskunta poikkeusolojen aikana säätää perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Tämä vaihtoehto on mainittuna aiemmin käsitellyssä poikkeusolojen julistamista käsittelevässä muistiossa (VNK/2020/31): ”Valmiuslain käyttöönottamisen lisäksi käytettävissä on aina myös mahdollisuus antaa uutta lainsäädäntöä laatimalla siitä hallituksen esitys eduskunnalle.” Tälle tielle koronan torjunnassa ei kuitenkaan lähdetty vaan suunnaksi valikoitui valmiuslain käyttöönotto. Eduskunta päätti lopulta myöhemmin keväällä asettaa voimaan perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä. Tämä tapahtui tartuntatautilain muuttamisen yhteydessä koskien ravitsemusliikkeiden toiminnan väliaikaista rajoittamista. Tätäkin lain mahdollistamaa ulottuvuutta

lopulta hyödynnettiin, mutta vasta myöhemmin pandemian aikana, eikä silloinkaan alkuperäiseen torjuntatoimilistaukseen liittyen.

Valmiuslain mahdollistamat laajennetut toimivaltuudet eivät nekään ole vain yksittäisiä lisäyksiä toimivaltuusarsenaaliin. Puhuttaessa normilainsäädännön ja tartuntatautilainsäädännön mahdollistamista toimivaltuuksista kyse ei siis ole hallituksen toimivaltuuksista, vaan kyseessä on isoksi osaksi toimivaltuuksista, jotka mahdollistavat alueellisille toimijoille toimivallan toteuttamista erilaisia koronatoimia liittyen esimerkiksi kokoontumisrajoituksiin ja julkisten tilojen sulkemisiin. Valmiuslaki puolestaan mahdollistaa toimivallan keskittämisen.

Toinen kontrafaktuaali kuvaa *normaaliolojen valtioneuvoston* toimintaa. Valtioneuvoston käsitettä käytetään usein lähes synonyymina hallitukselle. Se voi tarkoittaa pääministeristä ja muista ministereistä koostuvaa hallitusta sekä yleisistunnon ja kaikkien ministeriöiden muodostamaa organisatorista kokonaisuutta. Valtioneuvostolla saatetaan myös viitata suoraan valtioneuvoston yleisistuntoon. Valtioneuvosto koostuu 12 ministeriöstä ja näiden virkamiehistä, keskeisimpänä jokaisen ministeriön korkein virkamies eli kansliapäällikkö. Valtiovarainministeriössä, ulkoministeriössä ja valtioneuvoston kansliassa kansliapäälliköstä käytetään nimitystä valtiosihteeri. Valtioneuvosto on käsitteenä selkeästi monimerkityksellinen. Valtioneuvoston sivuilla käsitteestä todetaan, että "[u]seimmiten asiayhteydestä ilmenee, mitä missäkin yhteydessä tarkoitetaan". (Tietoa valtioneuvostosta 2023.)

Tiedotustilaisuudessa valtioneuvoston käsitettä käytettiin koronatoimista linjaavasta toimijasta. Normaleissa olosuhteissa valtioneuvosto tekee kaikki keskeiset päätöksensä yleisistunnoissa, joista jää tarkasteltavaksi kirjallinen päätös. Päätöksestä myös selviäisi, mikä taho tai ylipäätään keitä valtioneuvoston päätöksen takana on. Näin oli poikkeusolojen julistamisen kohdalla, jonka keskeisenä kirjallisena päätöksenä on aiemmin käsitelty päätös VNK/2020/31. Julkistetuista koronatoimista ei kuitenkaan ole olemassa mitään virallista päätöstä. Myöskään mitään päätöstä tukevaa lainsäädäntöä tai oikeuden päätöstä ei ole saatavilla koronatoimilistaukseen liittyen. Näin ollen myöskään mitään valmisteluasiakirjoja koronatoimilistaukseen liittyen ei ole saatavilla. Normaalitilassa asiaankuuluvien virallisten ja kirjallisten dokumenttien puuttuessa vaikuttaa siltä, että tiedotustilanteessa oli kyse linjauksista, jotka istuva hallitus teki. Koronatoimiin liitettyjä sanktioita ei myöskään esitetty. Uutta lainsäädäntöä ei esitetty eikä virallisia valtioneuvoston päätöksiä tehty.

Siten tutkittavan tapauksen toiseksi kontrafaktuaaliksi muodostuu päätöksentekotapa, jossa edetään normaalitilan toimivalta- ja hallintosäädöksiä käyttäen. Normaalitilassa toimivaltuudet olisivat laajasti alueellisten viranomaisten hallussa. Tilanteessa, jossa valtioneuvosto haluaa ottaa keskeisempää roolia, demokratian toteutumisen näkökulmasta olisi tärkeä jättää dokumentoitu jälki siitä, millä perusteella ja kenen toimesta eri päätökset on tehty. Toisaalta kontrafaktuaalin yksi puoli voisi olla myös "poliittisten pisteiden" kerääminen, jolloin poliittiset päättäjät nimenomaan korostaisivat omaa rooliaan päätöksenteossa.

Koronatoimia koskevien linjausten kohdalla on hankala sanoa viranomaisten roolista paljoakaan. Linjausten kohdentuessa tarkentamattomasti valtioneuvostolle voidaan katsoa mahdolliseksi, että linjausten takana voi olla merkittäväkin viranomaisten roolia. Toisaalta virallisten dokumenttien puutteessa mitään päätöstä tai linjausta ei voida suoraan kohdistaa yksittäiseen virkamieheen eikä mihinkään muuhunkaan kokonaisuuteen kuin valtioneuvostoon. Poliitiikan läpinäkyvyyden ja demokratian kannalta voidaan pitää keskeisenä, että

poliittisten päätösten tekijät on mahdollista hahmottaa – samoin kuin muu asiantuntijuus, jota on hyödynnetty päätöksenteossa. Kyseistä teemaa on käsitelty viime vuosina muun muassa vuoden 2017 eduskunnan kävijälistojen julkisuutta koskeneessa kohussa, jolloin keskusteltiin oikeudesta saada julkisuuteen tietoa eduskunnassa vierailleista henkilöistä ja lopulta poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamaan pyrkivästä asiantuntijuudesta (Mikkonen 2017).

Kontrafaktuaalien keskinäinen suhde havainnollistuu taulukossa 2. Jokainen kontrafaktuaali vertautuu omalla tavallaan parlamentarismiin ja legalismiin periaatteisiin. Toisin sanoen lain kirjaimellinen noudattaminen ja eduskunnan roolin toteutuminen näyttäytyvät politiikkateissa eri tavoin, mikä samalla tuo hahmoa niille valinnoille, joiden väliltä valitun politiikkatien on mahdollista kuvitella valikoituneen.

Taulukko 2. Kontrafaktuaalien ja kevään 2020 koronatoimien parlamentaarinen ja legalistinen vertailu

Kontrafaktuaalit / Vaikutukset	Parlamentarismi	Legalismi
Poikkeusolojen eduskunta	Vahvistuu	Ennallaan
Normaaliolojen valtioneuvosto	Ennallaan	Ennallaan
Kevään 2020 koronatoimet / Vaikutukset	Parlamentarismi	Legalismi
Poikkeusolojen valtioneuvosto	Heikentyy	Heikentyy

Poikkeusolojen eduskunta -mallissa eduskunta voi ohittaa hallituksen ja julistaa poikkeusolot itsenäisesti vahvistaen omaa rooliaan suhteessa valtioneuvostoon. Poikkeusolojen aikana eduskunta kykenee säätämään perusoikeuksista poikkeavaa lainsäädäntöä, joten legalismin periaatteestakaan ei tarvitse uuden lainsäädännön myötä luopua. *Normaaliolojen valtioneuvosto* -mallissa perinteinen yhteistyö eduskunnan ja toimivaltaisten paikallisten viranomaisten kanssa säilyttäisi parlamentaarisuuden ja legalismin periaatteet ennallaan, mutta kuten koronatoimilistauksen analyysi osoitti, osaa koronatoimista ei olisi voitu toteuttaa ilman poikkeusoloja. *Normaaliolojen valtioneuvosto* -malli kuitenkin osoittaa tarpeen dokumentoidulle valtioneuvoston työskentelylle, joka erottelee poliittisen toimijuuden jälkikäteistä julkista tarkastelua varten. Analyysissä kevään 2020 koronatoimet (*”Poikkeusolojen valtioneuvosto”*) eivät näyttäyty positiivisessa valossa suhteessa käsiteltyihin kontrafaktuaaleihin. Parlamentarisuuden periaatteet kärsivät tilanteessa, jossa koronatoimilistausta ei hyväksytetä eduskunnalla eikä sen laatimisesta jää tarkasteluun virallisia politiikkadokumentteja. Tämän lisäksi eduskunnalle ei annettu esityksiä uudesta lainsäädännöstä, joita koronatoimilistauksen toteuttaminen olisi vaatinut.

POHDINTA

Weberiläisittäin voidaan todeta, että 16.3.2020 tapahtumat ovat mielenkiintoisia valtaosuuksien jakautumisen näkökulmasta. Parlamentaarisuus oli hetkeksi poissa pelistä, kun akuutit koronatoimet eivät saaneet osakseen parlamentaarista keskustelua, eikä uutta lainsäädäntöäkään lähdetty säätämään. Artikkelin weberiläisessä kehyksessä politisaatio on se, mikä mahdollistaa varsinaisen politiikan: poliittisen organisoitumisen, politikoinnin ja poliittisten ohjelmien luomisen (Palonen 2019, 342). 16.3.2020 tapahtumia ei tuotu politisaatiolla julkiseen keskusteluun tai eduskuntatason politiikan piiriin, joten politiikka ei päässyt toimimaan totutulla tavalla eli jakamaan ja määrittelemään valtaosuuksia. Näin poliittiset toimijat rajasivat poliittisen liikkumatilaa.

Toisaalta Palosen Weber-tulkinnan kontingenssia korostava näkemys politiikkaan näkyy hyvin valmiuslain käyttöönottamisessa. Valtioneuvosto tulkitsi vallitsevaa tilannetta niin, että se saattoi ja halusi tehdä päätöksen valmiuslain käyttöönotosta. Tilanne mahdollisti politiikalle erilaisia toimintavaihtoehtoja eli tietynlaisen *chance*-horisontin, joista se sitten muodosti omat toimintalinjansa. Ylipäättään weberiläinen kontingenssi on tunnistettavissa hyvin akuutissa, poikkeuksellisessa ja kiireellisiä toimia vaativassa tilanteessa, johon päätöksenteko ilmiselvästi myös kiinnittyi. Tämä on Weberille keskeinen osa politiikkaa ja ilmeisen poliittista. Kontingenssista huolimatta vallitseva tilanne ei käynnistänyt ennaltamäärättyjä suoraviivaisia prosesseja.

19-kohtaisesta torjuntatoimilistauksesta kontingenssia on hankala löytää. Valittu toimintakurssi sekä itse torjuntatoimet vaikuttavat analyysin perusteella nousseen politiikasta itsestään, senkin uhalla, että erilaiset lainopilliset kehykset saattaisivat ne kyseenalastaa. Tässä yhteydessä hallituksen toiminta onkin lähempänä schmittiläistä suvereenia kuin weberiläistä kontingenssia. Schmittiläinen suvereeni on tunnistettavissa toimitissa, joihin hallituksella ei ollut olemassa ilmeisiä toimivaltuuksia. Tältä osin on perusteltua sanoa, että hallitus tuli laajentaneeksi politiikan toimivallan aluetta ja toteutti viimesijaisen suvereenin roolia. Poliitiikan toimivallan laajentaminen ei kuitenkaan artikkelin havainnollistamana ole lähtökohtaisesti ristiriidassa poliittisen tilan kaventumisen kanssa.

19-kohtaiseen listaukseen ei päädytty oikeudellisen tai hallinnollisen kehyksen ohjaamana. Valmiuslaki valjastettiin käyttöön, vaikka sen käyttöönoton perusteet tulevat analyysin myötä ainakin osittain kyseenalaisiksi ja toisaalta merkittäviä linjauksia tehtiin ilman, että asiaan kuuluvia dokumentteja välitettiin julkiseen tarkasteluun.

Artikkelin analyysi osoittaa, ettei tehtyjä päätöksiä ole mahdollista palauttaa sellaiseen kontingenssiin, joka olisi ennalta määrännyt polun päätöksenteolle. Samalla voidaan todeta, että mahdollisia poliittisuutta hälventäviä kehystyksiä, olivat ne sitten oikeudellisia, hallinnollisia tai välttämättömyyteen vetoavia, on vaikea mieltää vakuuttaviksi. Schmitt pyrki suojelemaan tärkeäksi korostamaansa poliittisen tasolla käytävien kamppailujen tilaa. Tällöin mahdollisiin pyrkimyksiin kaventaa tätä poliittisen tilaa esimerkiksi välttämättömyys- tai teknillistämiskehyksillä, tulisi suhtautua skeptisesti.

Hallitus vaikuttaa siis toimittaneen schmittiläisen suvereenin tehtävää: se päätti *poikkeuksesta* ja erilaisten vaihtoehtojen pohjalta myös siitä, miten Suomi etenisi koronan torjunnassa. Tämän artikkelin tarkastelu osoittaa, että hallituksen politiikka keväällä 2020 on ollut ilmeisen poliittista, vaikka koronatoimien tausta ja tätä myötä niiden poliittisuuskin saattoi tapahtuma-aikana jäädä

laajalle yleisölle epäselviksi. Käsitys toimien poliittisuudesta mahdollistaa laajalle yleisölle tilaisuuden kritiikille ja poliittisen vastuun vaatimiselle. Tälle ei ole mahdollisuutta tilanteissa ja tapauksissa, joita ei tunnisteta poliittisiksi ja joita saatetaan kehystää esimerkiksi pakon, väistämättömyyden ja vaihtoehtottomuuden puheella.

Schmittiläisittäin voidaan katsoa olleen toivottavaa, että politiikka piti huolta omasta päätöksenteko- ja toimintakyvystään. Toimintakyvyn korostamisen rinnalla tulisikin kulkea käsitys politiikasta kansan äänen välittäjänä. Schmittin poliittisen käsitteeseen nojaten Mouffe (2000, 74) muistuttaisi, että aito päätöksenteko tapahtuu poliittisten päätösten taustalla, päätöksentekoa rajaavien premissien ja periaatteiden hyväksymisen tai torjumisen kohdalla. Tällöin poliittinen vastuu ei häviä vetoamalla esimerkiksi poliittista valintaa edeltäneisiin periaatteisiin. Koronatoimien osalta päätökset tehtiin poliittisesti, mutta koronatoimilistauksen kohdalla on artikkelissa osoitettu, että poliittinen prosessi, jossa päätöksiä edeltäneet premissit hyväksyttiin, jäi pois julkisesta keskustelusta ja parlamentaarisesta päätöksenteosta.

Siinä missä Schmitt kantaisi huolta *poliittisen* lamaantumisen, mutta ei niinkään parlamentin sivuuttamisesta, Weber muistuttaisi poliittisen keskustelun merkityksestä poliittisten päätösten seuraamusten arvioinnissa. Weberin mukaan tämän kaltaiset poliittisten päätösten seuraamuksia arvioivat keskustelut edellyttävät laajempaa deliberointia poliittisten toimijoiden välillä, jotta tavoitteet ja keinot kohtaisivat parhaalla mahdollisella tavalla (Weber 1949, 54).

Eroistaan huolimatta, sekä Schmitt että Weber kantoivat omana aikanaan huolta politiikan liikkumatilan kaventumisesta. Molemmat näkivät kansan äänen välittymisen merkittävänä politiikan funktiona. Molemmat näkivät myös erilaisia uhkia, jotka saattaisivat haastaa kansan äänen välittymistä, vaikkakin mahdolliset uhat näyttäytyivät heille eri tavoin. Schmittin ja Weberin käsitysten yhteneväisyys kytkeytyy tässä artikkelissa useasti esitettyyn teesiin siitä, että politiikka voi itsessään olla rajaamassa tätä tärkeäksi tunnistettua poliittista liikkumatilaa, jossa kansan ääni välittyy vallankäytön oikeutukseksi.

Politiikan liikkumatilaa voidaan arvioida eri tavoin. Poliitikkojen tekemien päätösten arvioiminen ja poliittisuuden tunnistaminen voi auttaa ehkäisemään sitä, että politiikka ei itse tule rajoittaneeksi poliittisen keskustelun ja sen avulla käytävien kamppailuiden tilaa. Mouffe (2000, 74) toteaa, että poliittisiin päätöksiin liittyy aina kiusaus naamioida erilaisia yhteiskunnallisen poissulkemisen muotoja esimerkiksi rationaalisuuden tai moraalisuuden verhon taakse. Vaikka depolitisoiivat prosessit saattavat politiikassa olla monella tapaa houkuttelevia, niiden kääntöpuolen laajempia yhteiskunnallisesti haitallisia vaikutuksia tulisi huomioda aiempaa enemmän.

LÄHTEET

- Barry, Andrew. 2002. The anti-political economy. *Economy and Society* 31:2, 268–84.
- Clarke, John ja Newman, Janet. 1997. *The Managerial State*. Lontoo: SAGE.
- Flinders, Matthew ja Buller, Jim. 2006. Depoliticisation: Principles, Tactics and Tools. *British Politics* 1;3, 293–318.
- Flinders, Matthew ja Wood, Matt. 2014. Depoliticisation, governance and the state. *Policy & Politics*

- 42:2, 135–149.
- Foster, Emma Ann, Kerr, Peter ja Byrne, Christopher 2014. Rolling Back to Roll Forward. *Policy & Politics* 42:2, 225–41.
- Hamidi, Camille. 2006. Éléments pour une approche interactionniste de la politisation. Engagement associatif et rapport au politique dans des associations locales issues de l’immigration. *Revue française de science politique* 56:1, 5–25.
- Hay, Colin. 2007. *Why we hate politics*. Cambridge: Polity Press.
- Hill, Michael ja Varone, Frederic. 2021. *The public policy process*. 8. painos. Oxon: Routledge.
- Hibbing, John R. ja Theiss-Morse, Elizabeth. 2002. *Stealth democracy: Americans’ beliefs about how government should work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jenkins, Laura. 2011. The Difference Genealogy Makes: Strategies for Politicisation or How to Extend Capacities for Autonomy. *Political studies* 59:1, 156–174.
- Kantola, Anu ja Seeck, Hannele. 2011. Dissemination of management into politics: Michael Porter and the political uses of management consulting. *Management Learning* 42:1, 25–47.
- Laki Suomen perustuslain muuttamisesta 4.11.2011/1112. Viitattu 10.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111112>
- Luhtakallio, Eeva. 2012. *Practicing Democracy: Local Activism and Politics in France and Finland*. New York: Palgrave Macmillan.
- Magalhaes, Pedro T. 2016. A Contingent Affinity: Max Weber, Carl Schmitt, and the Challenge of Modern Politics. *Journal of the history of ideas* 7:2, 283–304.
- Mouffe, Chantal. 2000. *The Democratic Paradox*. Lontoo: Verso.
- Mouffe, Chantal. 2005. *On the Political*. Lontoo: Routledge.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, valtioneuvoston viestintäosasto. 16.3.2020. ”Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi”. Tiedote 140/2020. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>. Viitattu 9.11.2022.
- Rajala, Ossi. 12.3.2020. Vaarallinen tartuntatauti mahdollistaa poikkeusoloja varten tehdyn valmiuslain käytön – tartuntatautilaki mahdollistaa nyt koulujen ja päiväkotien sulkemisen. *MTV3 uutiset*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/vaarallinen-tartuntatauti-mahdollistaa-poikkeusoloja-varten-tehdyn-valmiuslain-kayton-tartuntatautilaki-mahdollistaa-nyt-koulujen-ja-paivakotien-sulkemisen/7760158#gs.hrygpl>. Viitattu 9.4.2022.
- Palonen, Kari. 1998. *Das ‘Webersche Moment’. Zur Kontingenz des Politischen*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2003. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives: global, local, political* 28:2, 171–186.
- Palonen, Kari. 2007. Politics or the political? An historical perspective on a contemporary non-debate. *European Political Science* 6:1, 69–78.
- Palonen Kari. 2011. The state as a chance concept: Max Weber’s desubstantialization and neutralization of a concept. *Max Weber Studies* 11, 99–117.
- Palonen, Kari. 2019. Four aspects of politics in Max Weber’s Politik als Beruf. *Journal of Classical Sociology* 19:4, 331–346.
- Pankakoski, Timo. 2008. Poliitiikka taisteluna: Max Weberin kolminkertainen Kampf. *Tiede ja edistys* 33:2, 111–125.
- Pankakoski, Timo. 2015. Sanasumua ja poliittisen erottelun selkeyttä Carl Schmittin käsiteteoria.

Tiede & edistys 1, 43–62.

- Plessner, Helmuth, Schott, Nils. F. ja Fischer, Joachim. 2018. *Political Anthropology*. Evanston: Northwestern University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv8d5sxn>
- Raunio, Tapio ja Wiberg, Matti. 2004. Finland: Polarized Pluralism in the Shadow of a Strong President. Teoksessa Strøm, Kaare., Müller, Wolfgang. C., ja Bergman, Torbjörn (toim.), *Delegation and accountability in parliamentary democracies*, New York: Oxford University Press, 301–324.
- Roman-Lagerspetz, Sari. 2012. The Dialectics of Democracy. *Nordicum-Mediterraneum* 7:2, 1–17.
- Ruostesaari, Ilkka. 2017. Stealth democracy, elitism, and citizenship in Finnish energy policy. *Energy Research ja Social Science* 34, 93–103.
- Saint-Martin, Denis. 2000. *Building the Managerialist State*. Oxford: Oxford University Press.
- Schmitt, Carl. 1996 [1932]. *The Concept of the Political*. Käänn. George Schwab. Chicago: The University of Chicago Press.
- Schmitt, Carl. 1985[1922]. *Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Käänn. Schwab, George. Chicago: The University of Chicago Press.
- Strøm, Kaare, Müller, Wolfgang C. ja Bergman, Torbjörn. 2003. *Delegation and accountability in parliamentary democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Tartuntatautilaki 21.12.2016/1227. Viitattu 2.5.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161227>
- Tiainen, Paula. 17.12.2020. Näin kaikki eteni 265 päivää sitten, kun Uusimaa laitettiin säppiin – kolme aitiopaikalla ollutta kertoo ennennäkemättömästä operaatiosta. *YLE uutiset*. <https://yle.fi/a/3-11692794>. Viitattu: 9.11.2022.
- Tietoa valtioneuvostosta. 2023. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa>. Viitattu 9.9.2022.
- Wilson, Japhy ja Swyngedouw, Erik. 2014. *The Post-Political and Its Discontents - Spaces of Depoliticisation, Spectres of Radical Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Weber, Max. 1994. *Weber: Political writings*. Käänn. Lassman, Peter ja Speirs, Ronald. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max. 1949. *On The Methodology of the Social Sciences*. Käänn. Shils, Edward A. ja Finch, Henry A. Illinois: The Free Press of Glencoe.
- Stenroos, Maria. 23.11.2020. Hallitus haluaa ohjata koronatoimia, jos alueet eivät toimi ripeästi – selvittää poikkeusolojen julistamista. *YLE uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-11662403> Viitattu: 9.9.2022.
- Mikkonen, Mikael. 25.9.2017. Päätoimittajilta kantelu eduskunnan vieraslistojen salaamisesta. *YLE uutiset*. <https://yle.fi/uutiset/3-9849356>. Viitattu: 10.11.2022.
- Ylöstalo, Hanna. 2019. The role of scientific knowledge in dealing with complex policy problems under conditions of uncertainty. *Policy ja Politics* 48:2, 259–276.
- Valmiuslaki 29.12.2011/1552. Viitattu 10.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111552>
- VNK, Valtioneuvoston päätös 2020/31. Viitattu 8.9.2022. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f8068ec10>
- Wass, Hanna. 2008. Generations and turnout: The generational effect in electoral participation in Finland. *Acta Politica* 35. Helsinki: University of Helsinki.
- Žižek, Slavoj. 2007. Afterword: With Defenders Like These, Who Needs Attackers? Teoksessa Paul Bowman ja Richard Stamp (toim.), *The Truth Of Žižek*. Lontoo: Bloomsbury Publishing, 197–255.

KIRJOITTAJATIEDOT**MATIAS HEIKKILÄ**

YTM, väitöskirjatutkija

Politiikan tutkimus, Johtamisen ja talouden tiedekunta

Tampereen yliopisto

matias.heikkila@tuni.fi

LIITE 1: HALLITUKSEN 16.3.2020 JULKISTAMA KORONATOIMILISTAUS

Hallituksen linjaamat toimenpiteet

1. Varhaiskasvatuksen toimintayksiköt ja niiden yhteydessä järjestettävä esiopetus pidetään toiminnassa. Näin turvataan yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisten alojen henkilöstön lasten pääsy varhaiskasvatukseen ja mahdollistetaan vanhemmille työssäkäynti. Valtioneuvosto linjaa, että ne vanhemmat ja huoltajat, joiden on mahdollista järjestää lapsen hoito kotona, menettelevät niin.
2. Koulujen, oppilaitosten, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sekä kansalaisopistojen ja muun vapaan sivistystyön tilat suljetaan ja lähiopetus niissä keskeytetään. Poikkeuksellisesti kuitenkin järjestetään koulussa järjestettävä esiopetus sekä perusopetuksen 1–3 luokkien lähiopetus niiden vanhempien lapsille, jotka työskentelevät yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla. Lisäksi poikkeuksena järjestetään erityisen tuen päätöksen saaneiden oppilaiden lähiopetus sitä tarvitseville, kuitenkin niin että ne vanhemmat ja huoltajat, joiden on mahdollista järjestää lapsen hoito kotona, menettelevät näin. Edellä mainitut järjestelyt tulevat voimaan keskiviikkona 18.3.2020.
3. Lähiopetuksen sijaan kaikkien yliopistojen, ammattikorkeakoulujen sekä ammatillisen koulutuksen, lukiokoulutuksen ja perusopetuksen järjestäjien opetus ja ohjaus järjestetään mahdollisimman laajalti vaihtoehtoisilla tavoilla, muun muassa etäopiskelua, erilaisia digitaalisia oppimisympäristöjä ja -ratkaisuja sekä tarvittaessa itsenäistä opiskelua hyödyntäen.
4. Ylioppilastutkinnon kokeet toteutetaan 13.3.2020 julkaistussa tiivistetyssä aikataulussa 23.3.2020 mennessä huomioiden terveysviranomaisien antamat määräykset.
5. Rajoitetaan julkiset kokoontumiset kymmeneen henkilöön ja suositellaan välttämään tarpeetonta oleilua yleisillä paikoilla.
6. Suljetaan valtion ja kuntien museot, teatterit, Kansallisooppera, kulttuuritalot, kirjastot, kirjastoautot, Kansallisarkiston asiakas- ja tutkijasalipalvelut, harrastustilat ja -paikat, uimahallit ja muut urheilutilat, nuorisotilat, kerhotilat, järjestöjen kokoontumistilat, vanhusten päivätoiminta, kuntouttava työtoiminta ja työkeskukset. Suositellaan yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä uskonnollisten yhteisöjen toimivan samoin.
7. Kielletään vierailut vanhusten ja muiden riskiryhmien asumispalveluyksiköissä.
8. Kielletään ulkopuolisten vierailut hoitolaitoksissa, terveydenhuollon yksiköissä ja sairaaloissa pois lukien tapauskohtaisesti arvioiden kriittisesti sairaiden ja lasten oireettomat läheiset, saatohoidossa olevien läheiset sekä puoliso tai tukihenkilö synnytysosastolla.
9. Julkisen sektorin työnantajat määräävät ne julkisen sektorin työntekijät etätööhön, joiden työtehtävät sen mahdollistavat.
10. Toimintaohjeena yli 70-vuotiaat velvoitetaan pysymään erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan (karanteenia vastaavat olosuhteet), poislukien kansanedustajat, valtiojohto ja kunnalliset luottamushenkilöt.
11. Lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon kapasiteettia julkisella ja yksityisellä sektorilla. Samanaikaisesti vähennetään kiireetöntä toimintaa. Yksityisen sektorin kapasiteetti otetaan yhteiseen käyttöön tarpeen mukaan. Samaan aikaan joustetaan lakisääteisistä määräajoista ja velvoitteista. Välttämätön työssäkäynti ja muu välttämätön asiointi. Tavara- ja rahtiliikenne jatkuu normaalisti.
12. Kasvatetaan korona-testauskapasiteettia. THL tukee alueita tältä osin.

13. Kriittisen henkilöstön osalta poiketaan työaikalain ja vuosilomalain säännöksistä sekä yksityisellä että julkisella sektorilla.
14. Varaudutaan velvoittamaan erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sisäisen turvallisuuden koulutettuja ammattihenkilöitä tarpeen mukaan töihin.
15. Ihmisten liikkumista voidaan rajoittaa henkeä ja terveyttä uhkaavan vakavan vaaran vuoksi.
16. Kansanterveyden ja terveysturvallisuuden vuoksi aloitetaan valmistelu Suomen rajojen sulkemiseksi pikaisella aikataululla kansainvälisiä velvoitteita noudattaen. Keskeytetään matkustaja- ja henkilöliikenne Suomeen niin pian kuin mahdollista, lukuun ottamatta Suomen kansalaisten ja Suomessa asuvien henkilöiden paluuta. Suomen kansalaisten ja Suomessa asuvien henkilöiden ei pidä matkustaa ulkomaille. Suomalaisille matkailijoille suositellaan välitöntä paluuta Suomeen. Pohjois- ja länsirajan yli sallitaan
17. Ulkomailta palaavat suomalaiset ja Suomessa pysyvästi asuvat henkilöt ohjataan kahden viikon karanteenia vastaaviin olosuhteisiin.
18. Ulkomailta palaavien tulee sopia työhön paluunsa ajankohdasta ja kahden viikon poissaolosta yhdessä työnantajansa kanssa.
19. Puolustusvoimat turvaa toimintansa jatkuvuuden ja valmiuden kaikissa tilanteissa. Muita viranomaisia valmistaudutaan tukemaan tarpeen mukaan.

(Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtioneuvoston viestintäosasto.

16.3.2020.)

Maailman paras ja romahduksen partaalla?

– Retorinen analyysi koulushoppailu- ja eriytymiskeskustelusta
Helsingin Sanomissa keväällä 2023

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

FANNY HATUNPÄÄ
MIKKO PUUSTINEN
JANNE SÄNTTI
KREETTA KALSKE

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa analysoimme koulujen eriytymisestä ja kouluvalinnoista alkuvuonna 2023 käydyn julkisen keskustelun retoriikkaa. Analysoimamme keskustelu käynnistyi Opetus- ja kulttuuriministeriön *Sivistyskatsaus 2023* -julkaisun jälkeen ja jatkui aktiivisena kaksi kuukautta. Artikkelin aineisto koostuu Helsingin Sanomien julkaisemista teksteistä. Aineistoa analysoidaan retorisen analyysin avulla. Tulkintamme mukaan keskustelu kouluvalinnoista ja koulutuksen eriytymisestä kytkeytyy laajempaan keskusteluun tasa-arvosta. Suomalainen koulutus ja siihen liitetyt käsitykset tasa-arvosta ovat murroksessa, ja keskustelua leimaa ristiriitaisuus. Suomalainen koulu nähdään samaan aikaan maailman parhaana ja epäonnistuneena tehtäväsään. Toinen keskeinen tulos on, että Helsingin Sanomat ohjasi keskustelua toimituksellisilla valinnoillaan. Tulosten pohjalta argumentoimme, että koulutukseen liittyviä käsityksiä ja arvoja määritellään osin uudelleen. Tämä voi mahdollistaa aiemmasta poikkeavia poliittisia avauksia.

Avainsanat: kouluvalinnat, koulutuspolitiikka, retorinen analyysi, tasa-arvo

JOHDANTO

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi alkuvuodesta 2023 ensimmäisen niin kutsutuista Sivistyskatsauksista (Kalenius 2023; ks. myös Kalenius ym. 2024), jossa tarkastellaan laajasti suomalaisen opetuksen ja kulttuurin tilaa ja joka on tarkoitettu päätöksenteon tueksi. Muutamaa päivää myöhemmin Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) julkaisi Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarvioinnin 2018–2020. Tämän jälkeen Suomen suurin päivälehti Helsingin Sanomat (HS) julkaisi kaksi artikkelia, joissa nostettiin esille *Sivistyskatsaus 2023:n* tiedot suomalaisen koulutustason heikkenemisestä kansainvälisissä vertailuissa ja kysyttiin, mistä ”oppimistulosten romahtaminen” johtuu (Loula 2023, 10–11; Paananen 2023, 10). Näiden raporttien ja kirjoitusten seurauksena Helsingin Sanomissa käynnistyi noin kaksi kuukautta kestänyt suomalaisen koulutuksen tilaa, erityisesti peruskoulua ja siihen liittyvää eriytymistä ja kouluvalintoja, ruotinnut aktiivinen julkinen keskustelu, joka kytkeytyi myös huhtikuussa 2023 järjestettyihin eduskuntavaaleihin. Keskustelua käytiin varsinkin yleisönosastokirjoituksissa. Lisäksi HS julkaisi aiheesta useita artikkeleita ja haastatteluja ottaen siihen myös itse kantaa pääkirjoituksissaan.

Vaikka koulutus on Suomessa varsin yleinen puheenaihe julkisessa keskustelussa, näytetään analysoimamme keskustelu epätavallisena. Ensinnä sitä voi pitää poikkeuksena 2000-luvun alkupuolen PISA-tulosten vahvistamaan konsensukseen suomalaisen koulutuksen laadusta. Toiseksi keskustelulla oli selkeä alku ja loppu yhdellä foorumilla, ja sitä luonnehti kauttaaltaan tasa-arvokäsitysten dialogi eriytymisen ja kouluvalintojen teemojen ympärillä. Analysoimamme keskustelu hiljeni alkuvuoden jälkeen, mutta suomalaisen koulutuksen tasoa ja tilannetta ruotiva keskustelu aktivoitui jälleen saman vuoden lopulla uusien PISA-tulosten julkistamisen vanavedessä. Näitä kahta keskustelua yhdistää huolipuhe suomalaisen koulutuksen tilasta.

Analysoimme kevään 2023 koulutuskeskustelua kolmen kysymyksen avulla:

1. Ketkä koulutuskeskustelussa pääsivät ääneen?
2. Millaisia merkityksiä tasa-arvolle annettiin keskustelussa?
3. Mikä oli Helsingin Sanomien rooli?

Aineisto koostuu Helsingin Sanomissa julkaistuista teksteistä (ks. LIITE 1), ja tutkimusmenetelmänä käytämme retorista analyysia. Puheenvuoroja tutkimalla piiryy kuva tasa-arvon määritelmistä ja toiminnan moraalia ruotivasta keskustelusta, jossa eri valtapositiioissa olevat kirjoittajat argumentoivat eri tavoin parhaaksi näkemänsä toiminnan puolesta paikoin ristiriitaisesti. Keskustelu kouluvalinnoista ja koulutuksen eriytymisestä kytkeytyy laajempaan keskusteluun tasa-arvosta ja sen ulottuvuuksista hyvinvointivaltiossa. Olennaista on eri aikoina muuttuva koulutuksellisen tasa-arvon käsitteen määrittely (Ahonen 2003) ja sen kytkennät yleiseen yhteiskunnalliseen tasa-arvokeskusteluun.

ERIIYTYMISKEHITYS JA TASA-ARVON EETOS SUOMALAISESSA KOULUTUKSESSA

Tutkimuksen kohteena oleva keskustelu sijoittuu murroksen aikaan. Suomalaista koulua on laajalti pidetty menestystarinana, jossa maksuton, kattava ja joukkomuotoinen järjestelmä on erityisesti sotien jälkeisenä aikana aktiivisin sosiaalipoliittisin päätöksiin kehitetty tarjoamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet yhteiskunnassa etenemiseen (Ahonen 2003; Erikson ym. 1987; Pekkarinen ym. 2009). Tasa-arvoa on kuitenkin entistä vahvemmin alettu määritellä yksilön vapauksien ja oikeuksien kautta, ja aiempi käsitys tasa-arvosta yhteisenä hyvänä on jäänyt taka-alalle (Ahonen 2003, 114, 145). Kuten *Sivistyskatsaus 2023*:ssakin (Kalenius 2023, 15–16, 179–180, 197; ks. myös Silvennoinen ym. 2018) todetaan, järjestelmän tasa-arvon ihanne on kokenut kolauksen: koulutuksen saavutettavuus on eriytynyt ja viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana oppimistulokset ovat alkaneet eriytyä entistä selvemmin eri oppilasryhmien, kuten eri sukupuolten, välillä. Eri väestöryhmien lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa, mikä heijastaa laajemmin yhteiskunnan rakenteita. Keskustelu koulutuksellisesta eriarvoisuudesta kiinnittyykin tiiviisti keskusteluun kaupunkialueiden eriytymiskehityksestä. Alue ja luokka-asema vaikuttavat niin koulutukseen pääsyyn kuin sen kestoon ja laajuuteen, ja vaikutukset ovat kauaskantoiset sekä yksilölle että yhteisölle. (Bernelius ja Jakku-Sihvonon 2014; Rinne 2014, 47; Silvennoinen ym. 2018.)

Atte Vieno, Elina Lavikainen ja Juhani Saari (2014, 93) esittävät, että yksilön elämänpolun rakentuminen ja yhteinen hyvä on alettu käsittää vastakohtina, joiden välillä täytyy valita. Suomalainen peruskoulu on rakentunut tasa-arvon eetokselle, joka on erityisesti 1960–70-luvuilla käsitetty yleiseksi, yhtenäiseksi ja tasa-arvoiseksi järjestelmäksi, jossa oppilaiden sosioekonomisen taustan vaikutusta pyritään tasaamaan yhdenmukaistamalla opetus kaikkien lasten osalta (Silvennoinen ym. 2018). Yhdenmukaistamisen on nähty ulottuvan jopa tuloksiin (Ahonen 2003, 156), ja Sirkka Ahonen (2003, 166, 200) kysyikin jo parikymmentä vuotta sitten, onko yhteinen koulu pelkkä historiallinen välivaihe. 1950-luvulta 1990-luvulle sosioekonominen tausta vaikutti oppimistuloksiin yhä vähemmän, mutta 1990-luvulta lähtien erot ovat jälleen kääntyneet nousuun (Salmela-Aro ja Chmielewski 2019). 1980-luvulta asti vahvistunut markkinaliberalistinen käsitys koulutuksesta ”asiakkaille” järjestettävänä palveluna, jossa yksilön oikeus toteuttaa itseään ja maksimoida mahdollisuutensa menestykseen, on neljän vuosikymmenen aikana muuttunut (ylemmän) keskiluokan todellisuudeksi (Ahonen 2003; Huilla ym. 2021). Tässä todellisuudessa muusta yhteiskuntaluokasta tuleva joutuu toiseutetuksi epäsymmetrisiin rakenteisiin liittyvän erotteluprosessin kautta (Riitaoja 2013).

Eriytymiskehitys, koulujärjestelmän epätasa-arvo ja koulujen maineen merkitys ilmenevät konkreettisesti *koulushoppailuksi* kutsutussa ilmiössä, jossa osa vanhemmista lähikoulun sijaan valikoi hyvämaineisen koulun joko hakemalla lapselleen painotettua opetusta esimerkiksi taideaineissa, kielissä tai urheilussa, tai vaihtamalla asuinalue (Bernelius 2015; Kosonen 2022). Valikointi edellyttää perheiden perusteluista riippumatta tietoa vaihtoehtoista sekä kykyä ja mahdollisuutta tehdä näitä valintoja (Kosunen ym. 2016). Sitä tapahtuu erityisesti ylemmissä yhteiskuntaluokissa ja huomattavasti vähemmän tai ei lainkaan alemmissa yhteiskuntaluokissa ja maahanmuuttajataustaisissa perheissä (Kosunen ym. 2015; Raveaud ja van Zanten 2007; Seppänen ym. 2018; Silvennoinen ym. 2018, 102).

Kun koulujen ja naapurustojen maineeseen perustuva valinta yhdistyy kaupunkialueiden segregaatiokehitykseen, muodostuu riski itseään ruokkivalle eriytymisen kierteelle: eriytyminen

lisää valintoja, jotka puolestaan lisäävät eriytymistä (Bernelius ja Huilla 2021, 140). Erityisesti luokkamuotoinen painotettu opetus lohkokuttaa koulujärjestelmää monella tapaa (Bernelius ja Huilla 2021, 83). Ilmiö vaikuttaa yhteiskunnallisen epätasa-arvon ohella lasten koulunkäyntiin ja tulevaisuudennäkymiin monella tasolla ja vahvistaa koulutuksellista eriytymistä lapsen sosioekonomisen taustan mukaan (Bernelius ja Huilla 2021; Chetty ym. 2016; Kemppainen ym. 2019; Vieno ym. 2014, 96).

Pääkaupunkiseudun eriytymiskehitystä on kansainvälisesti katsottuna pidetty hyvin maltillisena (Vaattovaara ym. 2018, 221–224). Tämän taustalla on osin ollut ennen 1990-lukua vallinnut yhteisen hyvän tasa-arvoon tähtäävä kaupunkisuunnittelu ja sosiaalipolitiikka (Puustinen 2006, 168). Pääkaupunkiseudulla eriytyminen on kuitenkin kiihtynyt 1990-luvulta lähtien (Kortteinen ja Vaattovaara 2015), ja samanlaista kehitystä on havaittavissa muuallakin (Hirvonen ja Puustinen 2016). Ilmiö kytkeytyy laajempaan sosioekonomiseen eriarvoistumiseen ja kaupunkisuunnittelun ja -politiikan arvopohjan muutokseen (Vaattovaara ym. 2018, 235–239). Alueellinen eriytymiskehitys liittyy kaupunkialueiden maineeseen ja niissä sijaitsevien koulujen paikkaan kaupungin sisäisessä hierarkiassa (Bernelius ym. 2021). Muuttoliike pois ”huonomaineisten” koulujen oppilaaksiottoalueilta sekä ”paremmille” alueille suuntautuvat kouluvalinnat kiihdyttävät eriytymiskehitystä selvästi havaittavaksi ilmiöksi (Bernelius ja Huilla 2021, 82; From ym. 2014, 553).

TUTKIMUS JA -MENETELMÄT

Tutkimusaineisto koostuu Helsingin Sanomissa (HS) 13.1.–17.3.2023 julkaistuista teksteistä, jotka ovat artikkeleita, kolumneja, pääkirjoituksia, haastatteluja ja yleisönosastokirjoituksia (ks. liite 1). HS on Suomen suurin päivälehti ja tavoittaa reilun viidesosan koko maan väestöstä (Pietarinen 2021). Periaatelinjassaan HS (2020) kuvailee itseään sitoutumattomaksi päivälehdiksi, joka määrittää kantansa itsenäisesti ja pyrkii sananvapauden vahvistamiseen sekä tasapuoliseen, nopeaan ja luotettavaan uutisvälitykseen. Pääkirjoitustensa lehti (2020) sanoo olevan ”HS:n kannanottoja ajankohtaiseen aiheeseen. Kirjoitukset laatii HS:n pääkirjoitustoimitus, ja ne heijastavat lehden periaatelinjaa.”

Journalistisella medially ajatellaan olevan erityinen asema vallankäyttäjänä. Median valta syntyy mahdollisuudesta nostaa esille muiden yhteiskunnallista valtaa käyttävien päätöksiä ja päätöksenteon prosesseja. Toisaalta vallankäyttöä ohjaa myös kilpailuasetelma, jossa houkuttavat draama, vastakkainasettelut ja moraaliset lataukset. Samalla julkinen keskustelu vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. (Kunelius ym. 2009; Magin 2019.)

Vaikka HS korostaa, että ”uutinen on vain uutinen” (22.1.2023b), ei uutisen välittäminen tai puheenvuoron käyttäminen ole koskaan täysin neutraali teko, eikä yhteiskunnallisesti merkittävien uutisten välittäminen tai vallan vahtikoirana toimiminen muuta asiaa (ks. Lapesa ym. 2020). Artikkeleiden ja haastattelujen osalta julkaisun näkökulmaan vaikuttavat niin toimituksen tekemät valinnat kuin uutisen luonne ja haastateltavan puhe. HS myös valikoi, mitkä mielipiteet julkaistaan ja miten niitä editoidaan ennen sitä (HS 2023). Yleisön kirjoitusten julkaisu ei ole sattumanvaraista vaan tarkkaan harkittua ja valikoitua. Julkaistavien tekstien editointi alleviivaa median käyttämää valtaa keskustelun ylläpitäjänä ja ohjaajana (Vihma ym. 2018).

Tutkimuksen aineisto on koottu HS:n näköislehdistä ajalta 13.1.–17.3.2023 (n=118). Aineiston keräämiseen osallistui kolme tutkijaa, joista kaksi osana laajempaa koulutusta käsittelevän mediakeskustelun kokoamista. *Sivistyskatsaus* 2023:n ja Karvin raportin julkaisua seuranneessa keskustelussa julkaistiin yhteensä 118 tekstiä, joista 72 koski pääasiallisesti koulujen eriytymistä. Aineisto (ks. liite 1) valikoitui keskustelun ajankohdan perusteella: 13.1.2023 HS uutisoi *Sivistyskatsaus* 2023:n julkaisusta (HS 13.1.2023a; HS 13.1.2023b). Karvin raportista HS uutisoi otsikolla *Vieraskielisten poikien oppiminen herättää huolta* (17.1.2023a). Nämä käynnistivät lehdessä kaksi kuukautta kestäneen aktiivisen keskustelun, joka tyrehtyi maaliskuun puolenvälin jälkeen.

Analyysimenetelmämme, retorinen analyysi, pohjautuu antiikin filosofiseen perinteeseen. Analyysissa nojaamme 1900-luvulla rakentuneeseen uuden retoriikan perinteeseen, jossa tavoitteena on tehdä näkyväksi niitä keinoja, joilla puhujat perustelevat omaa kantaansa ja pyrkivät vaikuttamaan yleisönsä (Perelman 1996; Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969). Retorinen analyysi tekee näkyväksi valtasuhteita ja tavoitteita, sillä argumentoivan puheen päämäärä on saada muut vakuuttuneiksi omasta kannastaan tai muuttamaan toimintaansa tietynlaiseksi (Puustinen ym. 2015). Olennainen osa analyysia on tulkinta puhujien ja aiheiden valtasuhteista, sillä julkinen keskustelu on vaikuttamiseen – muutokseen, toimintaan – pyrkimistä.

Rajanveto retoriikan, argumentoinnin, diskurssien ja sisällön analysoimisen välillä ei ole yksiselitteistä (ks. esim. Jokinen 1999, 47, 127), ja joidenkin näkemysten (ks. esim. Winton 2013) mukaan retorinen analyysi on yksi diskurssianalyysin muoto. Karkean jaottelun voi kuitenkin tehdä: retoriikka koskee sanavalintoja (Summa 1996), argumentaatio niiden rakentamista väitteen sisältäväksi kokonaisuudeksi (Hänninen 1996, 164) ja diskurssi koko keskustelun rakentumista eli vuorovaikutusta (Leiwo ja Pietikäinen 1996, 102–106). Sisällönanalyysi tarkastelee keskustelun asiasisältöä. Nämä ovat kaikki olennaisia ulottuvuuksia tutkimusaineistomme analyysin kannalta, sillä mitään puhetta ei voi irrottaa kontekstistaan, ja jokainen sana sisältää merkityksen, jolla sanomaa rakennetaan.

Suhtaudumme retoriseen analyysiin kielen ja vaikuttamisen erittelyn keinona, työvälineenä, jonka voi ulottaa koskemaan kaikkea kielenkäyttöä (Jokinen 1999, 47). Puheen muoto ja sisältö kietoutuvat toisiinsa, eikä toista ole ilman toista: retoriikkaa ovat sanavalinnat, joiden kautta sanoma argumentoiden välitetään, ja väitteet puolestaan rakentuvat sanojen valinnoille ja asetelulle (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969, 142). Kenneth Burke (1969, 22, 28) yhdistää retoriikan idean käsitteeseen: keskustelu syntyy, kun eri tahot pyrkivät tuomaan esille oman kantansa ja yleensä myös suostuttelemaan muut samalle kannalle tai pois vastapuolen kannasta. Kyseessä on siten erillisten ja erilaisten ideoiden kamppailu. Kun keskustelija identifioituu tietyn näkökulman kannattajaksi eli tiettyyn ryhmään, hän asemoi itsensä jotakin muuta vastaan erottautumalla muista.

Puhe tai teksti rakennetaan aina yleisölle, jonka oletetaan hyväksyvän tietyt premissit tai yleiset arvot (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969, 65–67). Näistä valinnoista käytetään nimeä esisopimus. Puhuja rakentaa esisopimuksensa sellaisille lähtökohdille, jotka olettaa yleisön hyväksyvän. Nämä oletukset ohjaavat puhujan valintoja. Käytetty kieli, sanat, ilmaisut ja dispositiot suunnataan oletetulle yleisölle (Perelman 1996; Wiberg ja Koura 1996, 204). Myöhempi argumentaatio voi olla ristiriidassa esisopimuksen kanssa (ks. esim. Koskinen ja Puustinen 2022; Puustinen ym. 2015), minkä taitava puhuja pyrkii peittämään. Toisaalta puhuja voi käyttää dissosiaatiivista argumentointia eli erottaa lähtökohtaisesti toisiinsa kuuluneita asioita tai ilmiöitä toisiinsa liittymättömiksi. Kyse on

eräänlaisesta kytkösten tietoisesta häivyttämisestä (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969, 411–412; Saari ja Sääntti, 2018).

Vaikuttamisen keinojen kirjo on laaja. Retorisesti puhetta on antiikista asti luokiteltu tyypiltään oikeuspuheeksi, poliittiseksi puheeksi tai ylistyspuheeksi. Oikeuspuheen tarkoituksena on selvittää oikea väärästä (puhujan eduksi). Poliittinen puhe suuntautuu tulevaan ja neuvoen, varoitellen ja spekuloiden suostuttelee toimintaan erityisesti hyödyn nimessä (Haapanen 1996, 42). Ylistyspuhe on luonteeltaan kasvatuksellista ja pyrkii luomaan samanmielisyyttä punnitsemalla eettisiä ja moraalisia kysymyksiä toiminnan pohjaksi, mutta se voi myös alistaa esittämällä ongelmia tai syyllistämällä (Perelman 1996). Antiikin perinnettä, erityisesti Aristoteleen (2000) *Retoriikkaa*, seuraten argumentoinnin voi jakaa (1) arvoihin vetoavaan *ethokseen*, joka rakentuu luottamukselle ja valtasemalle, (2) tunteisiin vetoavaan *pathokseen* sekä (3) järkeen ja päättelyyn vetoavaan *logokseen*.

Näiden peruskäsitteiden lisäksi analyysimme perustuu uuden retoriikan teoreetikoiden Kenneth Burken (1969) ja Chaïm Perelmanin (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969) kehittamiin työkaluihin, joiden avulla tekstiaineistoa on mahdollista käsitellä (ks. myös Jokinen 1999; Kakkuri-Knuuttila 2007; Perelman 1996; Potter 1996; Summa 1996, 51–54). Argumentoidessa väitettä voi perustella vetoamalla esimerkiksi auktoriteettiin, faktaan, etuun tai haittaan, arvoihin, tapoihin tai historiaan, uutuusarvoon, kokemukseen, tunteisiin tai asian yleisyyteen. Vastaväitteitä vastaan voi myös suojautua tunnustamalla tai kumoamalla vastaväite etukäteen ja viemällä siten vastapuolen argumentilta vahvuutta. Kaikkia väitteitä rakennetaan sanavalintojen kautta.

Ensimmäistä tutkimuskysymystä (ketkä koulutuskeskustelussa pääsivät ääneen) varten ensimmäinen kirjoittaja teki alustavan analyysin tarkastelemalla aineistosta puhujien määrää ja positioita sekä puheenvuorojen teemoja ja argumentteja ja kokoamalla nämä jäsennellyksi erittelyksi. Tämän jälkeen havainnoista keskusteltiin yhdessä. Analyysia päätettiin tarkentaa puhujien rooleihin, argumentoinnin esisopimuksiin, puheenvuorojen käsityksiin tasa-arvosta ja HS:n rooliin. Nämä valinnat perustuivat alustavan analyysin havaintoihin siitä, kenen ääni keskustelussa kuului ja siihen, että tasa-arvoon liittyvät näkemykset tuntuivat viestivän muutoksesta. Tarve median aktiivisen roolin pohtimiseen nousi alustavan analyysin havainnoista keskustelun valtapositioista eli siitä, kenen oleellinen ääni keskustelussa jäi kuulumatta ja mitä se kertoi julkaisufoorumin tietoisesti tai tiedostamatta tekemistä valinnoista.

Analyysin toisessa vaiheessa kaikki tutkijat analysoivat aineistoa tasa-arvon näkökulmasta (toinen tutkimuskysymys). Tässä keskeinen analyysiväline oli esisopimus, jolle argumentaatio perustettiin. Esisopimuksia analysoidessa tunnistimme puhujien yhteisiksi oletettavia ja oletetun yleisön hyväksymiä arvoja tai päämääriä (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969, 65; ks. myös Koskinen ja Puustinen 2022), jotka liitettiin suomalaiseen peruskouluun, sen merkityksellisyyteen ja toisaalta huoleen suomalaisten koulujen tilasta. Esisopimukset nojasivat tasa-arvoon mutta eri näkökulmista, mikä mahdollisti taustalla olleiden erilaisten käsitysten purkamisen. Tarkastelimme, miten tasa-arvosta puhuttiin ja miten eri puhujat käsitteen määrittivät. Ensimmäisen analyysivaiheen tulokset puhujien rooleista varmennettiin vielä uudelleen tutkijoiden yhteistyönä. Lopuksi analysoimme, millaiseksi HS:n rooli asemoitui (kolmas tutkimuskysymys) erityisesti suhteessa kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.

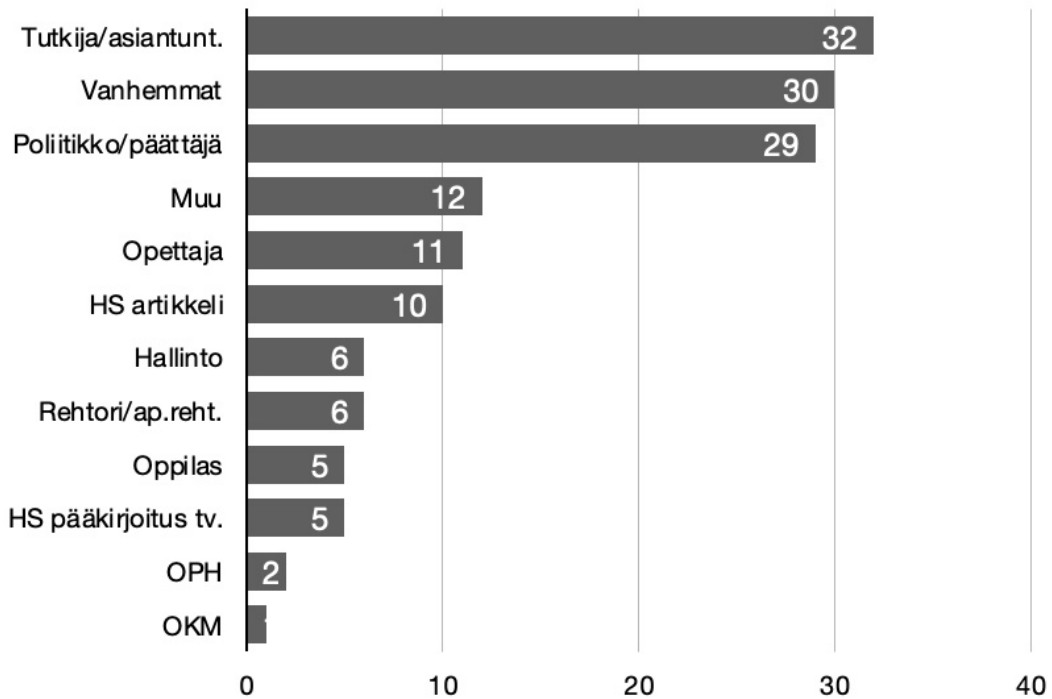
TULOKSET

Ketkä pääsivät ääneen?

HS:n oletusyleisönä näyttäytyy keskiluokka. Sekä toimitus että ulkopuoliset keskustelijat rakentavat argumentointiaan yleisölle, jonka oletetaan osaavan suomen yleiskielen normituksen, olevan kiinnostunut kouluvalinnoista, tietävän järjestelmästä tarpeeksi seurataksaan keskustelua ja painottavan tasa-arvon eetoksessa yksilön valinnanvapautta. Yleisöä määriteltäessä kyse on myös siitä, keillä on kiinnostusta ja mahdollisuus lukea sanomalehtiä.

Keskustelun esisopimuksia tarkastelemalla selviää, että puhe pysyy tietynlaisissa kehyksissä, joita ei haasteta: puhujat ovat huolissaan suomalaisen koulutuksen tilasta, ja ongelmien ratkaisemiseksi on olemassa yhteinen tahtotila suomalaisen koulutuksen säilymisestä korkeatasoisena ja tunnustettuna. Erimielisyydet koskevat lähinnä ongelmiin liittyviä painotuksia ja ehdotettuja toimia. Keskustelun yhteisesti jaettuna esisopimuksena on koulutuksen merkityksellisyys, huoli suomalaisten oppimistulosten kansainvälisestä tilasta ja suomalaisen koulutuskentän ahdingosta. Yleisön hyväksymiksi yleisarvoiksi oletetaan lasten hyvinvointi, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, sivistys, menestyksen tavoittelu ja monialainen yhteistyö. Premissit ovat niin laajat, että niitä on vaikea kiistää. Laajat premissit ja käsitteiden yleisyys mahdollistaa sen, että jokaisella puhujalla on mahdollisuus osin itse määritellä käsitteiden sisältö ja näin kuljettaa argumentaatiota haluamaansa suuntaan.

Eriytymis- ja koulushoppailukeskustelussa puhe jakaantui kahteentoista eri positioon (kuvio 1). Suurin oli tutkijoiden ja asiantuntijoiden joukko, joka kommentoi keskustelua oman osaamisensa näkökulmasta, usein HS:n pyynnöstä. Lähes yhtä paljon tilaa saivat peruskoululaisten vanhemmat ja poliitikot. Suurin osa keskustelusta käytiin näiden kolmen position välillä. Vähemmän kuultiin opettajia, oppilaita, hallinnon edustajia ja HS:n omia kommentteja. Vanhemmat ja opettajat kirjoittivat useimmin mielipidekirjoituksia, kun taas asiantuntijat, poliitikot ja oppilaat pääsivät ääneen HS:n toimituksen valikoimana, haastattelujen kautta. Vanhemman positiosta käsin puhuvista 78 prosenttia ilmoitti lapsensa olevan painotetussa opetuksessa. Yleisopetuksen valinneita vanhempia kuultiin vain yhdessä artikkelissa (HS 21.2.2023c). Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että 70–90 % helsinkiläisistä oppilaista on yleisopetuksen piirissä, painotetussa puolestaan 10–30 % (HS 19.2.2023a).

Kuvio 1. Puhujien määrä (n=149) eriytymistä ja koulushoppailua koskeissa julkaisuissa. Yksi puhuja voi esiintyä useamman kerran eri julkaisuissa. Nämä käsitellään erillisinä puheenvuoroina.

Keskustelun yhteiskunnallista merkitystä erityisesti eduskuntavaalien alla korostaa se, että useampi poliitikko otti keskusteluun kantaa niin lehden pyynnöstä kuin omasta aloitteestaan (HS 24.1.2023b; HS 23.2.2023a; HS 23.2.2023c; HS 27.2.2023b). Poliitiikan kentällä tasa-arvon käsityksiä määriteltiin sekä puoluerajojen sisäpuolella että niiden yli: ”Kokoomus otti – – ryhmäkannan, jonka mukaan luokkamuotoista opetusta ei kannata lopettaa” (HS 27.2.2023b). Samassa uutisessa apulaispormestari Paavo Arhinmäen (vas.) kerrotaan vakuuttaneen, että ei olla ”sulkemassa mitään toimia pois tai valitsemassa jotain yhtä keinoa eriarvoistumisen ehkäisemiseksi kouluissa”, mutta toisaalta korostaneen, ”että suomalaisen yhteiskunnan yksi tasa-arvon kulmakivistä on, että erilaiset lapset erilaisista taustoista opiskelevat samoissa kouluissa ja luokissa” (HS 27.2.2023b).

Poliitikkojen puheita yhdisti rahan käsitteen käyttö terminaatina, lopullisena argumenttina (Summa 1996, 62), joka estää vastaväitteet sillä perusteella, että säästetty raha olisi aina hyvä ja tuhlatu raha huono, eikä rahaa tärkeämpää argumenttia ole (ks. HS 18.1.2023d). Numeroiden kautta puhuja pyrki edustamaan objektiivista ja kiistämätöntä totuutta: ”Apulaispormestari Anni Sinnemäki (vihr) katsoo, ettei mikään muu keino voi korvata helsinkiläisten koulujen tulevaisuutta kuin riittävä rahoitus” (HS 27.2.2023b).

Valta-asemien tarkastelussa olennaista on, keiden ääniä keskustelussa ei kuulla: Yleisopetuksessa olevien oppilaiden vanhemmat ovat marginaalissa, suomi toisena kielenä -oppimäärää

opiskelevien oppilaiden (myöhemmin S2-oppilaat) vanhempia ei kuulla lainkaan. Tarkastelemalla sitä, ketkä määrittellään ”toisiksi”, eli keskustelun ulkopuolisiksi, vieraiksi tai pelkäksi puheen kohteeksi, voidaan tarkastella puhujan positiota (Burke 1969, 28). Analysoidussa keskustelussa toisiksi (ei-osallistuviksi) määrittyvät S2-oppilaat perheineen, kouluvalintoja tekemättömät vanhemmat (usein yhdistettynä ei-lahjakkaiksi määriteltäviin oppilaisiin) ja kaupunkialueiden ulkopuoliset asukkaat, joilla ei ole mahdollisuutta kouluvalintaan tai joiden arkea kaupunkien eriytymiskeskustelu ei kosketa. Silloin aktiivista suhdetta koulutukseen heijasteleva keskiluokkainen keskustelu määrittyy normiksi, jonka narratiivi vie tilaa muilta mahdollisilta näkemyksiltä. Esitetyn normaaliuden korostaminen on tapa luoda kuuluvuutta (Jensen 2011, 73).

Auktoriteettia rakennettiin keskustelussa usein ilmoitetun aseman, roolin ja nimimerkin avulla. Aseman ilmoittaminen on tyylin ohella tapa vedota *ethokseen* (Perelman 1996) eli siihen, millaisena keskustelija haluaa näyttäytyä yleisölle: opettaja alleviivaa osaamistaan, vanhemmat kokemusasiantuntijuuttaan ja asemaansa lasten suojelijoina, ja tutkijat korostavat asiantuntijuuden arvoa (HS 18.1.2023e; HS 17.2.2023a; HS 16.2.2023a; HS 23.2.2023d). Toisaalta auktoriteettia pyrittiin luomaan myös aiheen vierestä tai jopa keinotekoisesti: nimike, valta-asema tai kokemus mainittiin, vaikka sillä ei ollut aiheen kannalta merkitystä (diplomi-insinööri; puheenjohtaja vuonna 2022; oppikoulun käynyt) (HS 17.2.2023b; HS 20.2.2023f; HS 9.3.2023b). Auktoriteettia rakennettiin myös valikoiden: puhuja kertoi olevansa perheenisä mutta ei ekonomi tai puolueaktiivi (HS 26.2.2023) – nekin olisivat olleet totta, mutta eivät kenties olisi tukeneet kirjoittajan argumentaatiota samoin kuin vanhemmuuden korostaminen. HS julkaisi seitsemän puheenvuoroa nimimerkillä. Näistä kolme oli opettajia (HS 17.1.2023b; 6.2.2023a; 22.2.2023f) ja kolme äitejä (HS 20.2.2023d–e; HS 23.2.2023d). Neutraalimpaa käsitettä huoltaja tai isän rooliin viittaavia nimimerkkejä ei käytetty lainkaan. Yhdessä tapauksessa vanhempien nimimerkkinä oli ”korkeakoulutetut koulushoppailijat” (HS 18.2.2023d).

Siinä, missä muut puhujat – varsinkin vanhemmat – toivat vastakkaisia näkemyksiä edustavia mielipiteitä esiin kärkkäästikin, asiantuntijat pyrkivät puhumaan neutraalisti ja rauhallisesti ja kannustamaan yhteistyöhön (HS 22.1.2023d; HS 5.3.2023a). Puhujien positioista riippumatta suomalaista koulutusjärjestelmää ylistettiin opetuksen, opettajien ja oppilaiden osalta, mutta toisaalta samalla kuitenkin puhuttiin monista järjestelmän ongelmista ja erityisesti hallinnon ymmärtämättömyydestä ja resurssien riittämättömyydestä (mm. HS 22.2.2023b–f):

Olen ylpeä kaikesta siitä ammattitaidosta ja koulujen kehitystyöstä, jota olen saanut seurata vuosien ajan. Ihmeisiin ei kuitenkaan koulussa yksin pystytä, ja rahoituksella turvataan riittävät resurssit – osaamista kouluissa on. (HS 21.1.2023a)

– haastavaa arkea pyörittävät opettajat joutuvat haalimaan sieltä täältä lisämateriaalia. – Selkokieliset kirjaversiot eivät ole kustantajien intresseissä etusijalla, koska näiden kirjojen kohdeyleisö on pieni. Soveltuvien materiaalien kehittäminen jääkin jo valmiiksi kuormittuneiden luokan- ja aineenopettajien harteille. (HS 22.1.2023e)

Lähes kaikki puheenvuorot sisälsivät *pathosta* eli lukijoiden tunteisiin vetoamista. Laajasti jaetuksi näyttäytyvään esisopimukseen nojaten lasten oikeudet ja hyvinvointi toistuivat lähes kaikissa kirjoituksissa. Niillä oikeutettiin jyrkkäkin argumentointi, jolla puolustettiin oman edun ajamista

ja yleistettiin oma näkemys tai kokemus normiksi: ”Aika harvalla vanhemmalla vaakakupissa painavat yhtä paljon yhteiskunnalliset ihanteet tai kauniit aatteelliset hokemat ja velvollisuus huolehtia oman lapsensa hyvinvoinnista” (HS 26.2.2023). Erityisen paljon *pathosta* käyttävät vanhemmat: ”halutaan siis viedä viimeinenkin mahdollisuus tukea lahjakkaita ja motivoituneita lapsia ja perheitä” (HS 17.2.2023a). Osassa puheita omat tasa-arvokäsitykset esitettiin totuuksina, vaikka todistus pohjaa ei ollut: ”Luokkamuotoisesti toteutettuna painotettu opetus luo vahvaa yhteisöllisyyttä, joka ei ole keneltäkään pois” (HS 19.2.2023d). Esimerkit kuvaavat, kuinka yhteisesti hyväksytystä ja vaikeasti vastustettavasta esisopimuksesta voi argumentoida moniin eri suuntiin. Olennaista on, keitä ovat ne lapset ja nuoret, joiden parasta tavoitellaan, eli onko kyse omista lapsista vai kaikista lapsista yleisesti.

Tasapainoilua tasa-arvolla

Seuraavaksi tarkastelemme, miten keskustelun esisopimuksen muodostavat lasten ja nuorten etu sekä tasa-arvo määrittivät analysoimassamme keskustelussa. Tarkastelujaksomme alkupuolella puhuttiin yleiseen etuun ja/tai haittaan nojaten ”hyvän ja turvallisen oppimisympäristön valikoinnista” (HS 19.2.2023a). Keskustelun painopisteen siirryttyä S2-oppilaista painotettuun opetukseen alettiinkin puhua lahjakkuuden tukemisesta ja lapsen parhaaksi toimimisesta. Painotettu opetus nähtiin lahjakkaiden lasten oikeutena: ”On todellinen sääli ja suurta tuhlausta, jos erityislahjakkait lapset (niin musiikissa, liikunnassa, kielissä kuin kuvataiteissakin) eivät saa ansaitsemaansa opetusta” (HS 18.2.2023e) ja ”[m]usiikkiluokalla musiikki on asia, joka yhdistää kaikkia. Se on iso juttu” (12.3.2023). Keskustelun premisseinä olivat oikeus yksilölliseen polkuun ja käsitys lahjakkuudesta syntymälahjana (HS 22.1.2023a). Muutama puhuja (mm. 19.2.2023b; 21.2.2023f) paljasti premissin kysymällä, eikö painotetun opetuksen laajentaminen, poistamisen sijaan, loisi tasa-arvoa kaikille: ”Näin kaikki lapset saisivat valita itseään kiinnostavan painotuksen” (HS 18.2.2023f) ja ”Kaikki oppilaat painotusluokalle” (24.2.2023e). Tasa-arvon ja yksilön valinnan välinen ristiriita on ilmeinen, mikä näkyy jopa puheenvuorojen sisällä: ”En vastusta painotettuja luokkia, mutta ainakin Helsingissä ne ovat luoneet ihan selkeän jakolinjan oppilaiden välille” (HS 21.2.2023c). Monet kirjoittajista asemoivat itsensä painotetun opetuksen kannattajiksi, vaikka samaan aikaan tunnistivat ja nostivat esille siihen liittyviä ongelmia.

Tasa-arvon vastakohdaksi keskustelussa nostettiin ”tasapäistäminen” (esim. HS 17.2.2023a; 21.2.2023a). Käsite oli käytössä erityisesti koulushoppailun puolestapuhujilla, ja sillä ilmaistiin huolta siitä, että kouluvalinnan toteutusta rajaamalla vesitettäisiin ”lahjakkaiden” lasten kehittymismahdollisuudet. Näkemykset lasten osaamisesta opittavissa olevana luokkasidonnaisena kulttuuripääoman ilmentymänä (Rinne 2014, 24) olivat harvassa. Sen sijaan useampi puhuja vahvisti aiempaa diskurssia (Seppänen ym. 2018, 66) painotetun opetuksen oppilasvalikoinnista esittämällä, että järjestelmä on tasa-arvoinen ja toimiva nykyisellään: ”[haastatellut opettajat] ei[vät] näe painotettua opetusta syynä koulujen segregaatioon. Eikä sen lopettamiseksi ainakaan kannata hajottaa hyvin toimivaa systeemiä.” (HS 19.2.2023c).

Painotettu opetus samastettiin lähes ainoastaan musiikkiluokkaopetukseen puolustaen lapsen oikeutta kehittää musikaalisuuttaan (esim. HS 19.2.2023c; HS 12.3.2023). Painotettu kieli-, taide- ja urheiluopetus puuttui keskustelusta lähes kokonaan. Niidenkin osalta puhuttiin lahjakkuudesta

mutta ei vahvuuksien kehittämisestä lainkaan: ”Hyvin suuri osa painotetusta opetuksesta, ei ole kieleen sidottua lahjakkuutta: liikunta, musiikki, taideaineet, Sazonov sanoo” (HS 27.2.2023b). Tasa-arvon kannalta on kyse kahdesta eri yhteiskuntapoliittisesta suhtautumisesta: Ensimmäinen painottaa osaamista synnynnäisinä ominaisuuksina, jolloin painotetun opetuksen rajoittaminen olisi epäoikeudenmukaista tasapäistämistä. Toinen puolestaan painottaa ympäristötekijöiden eli pääasiassa sosioekonomisen taustan merkitystä osaamisen kehittämisen lähtökohtana. Jälkimmäisen näkemyksen mukaan mahdollisuuksien tasaaminen on nimenomaan oikeudenmukaista tasa-arvon rakentamista (Kalenius 2020, 335).

Erityisesti vanhempien kirjoittamissa mielipidekirjoituksissa tasa-arvon käsitykset ovat hyvin kin mustavalkoisia, ja yksilön ja yhteisen hyvä nähdään monessa vastakkaisina ja yhteensovittamattomina: ”Tasapäistetään kaikki heikompien tasolle, niin mitään todellisia uudistuksia – ei tarvitse tehdä” (HS 17.2.2023a). Koulutuksen osalta eletään ”viimeisiä hetkiä” ja tilanne on ”järkyttävä” (HS 27.2.2023a; HS 5.3.2023b). Suunnitelma lopettaa painotetut luokat on ”päättön ja äärimmäisen huono”, koska ”miksi lapset eivät saisi kokea olevansa osaavia? Miksi kaikki pitää tasapäistää?” (HS 17.2.2023a).

Yksilön valintaa puolustettiin muun muassa lapsista välittämisen ja aiheen tai oman mielipiteen koetun yleisyyden perusteella: ”Puhdasta hyväuskoisuutta on – kuvitella, että vanhemmat hylkäisivät luontaisen taipumuksensa ajatella jälkikasvunsa parasta ja uhraisivat edes palasen lastensa tulevaisuutta tasapäistämisen ideologisella alttarilla” (HS 26.2.2023). Omaa puhetta eli ideaa rakennettiin tukeutumalla laajoihin premisseihin niin, että puhuja saattoi määritellä sekä omaansa että muiden positiota ja näin vastustaa koettua vastapuolta: ”Valitsen tulevan asuinalueeni, kunnan ja jopa valtion siten, että lapseni pääsevät hyvään kouluun eivätkä joudu näiden virkahenkilöiden ja poliitikoiden harjoittaman inkluusion uhriksi” (HS 17.2.2023a). Samaa arvopohjaa ilmentäen ja samoin keinoin argumentoitiin kuitenkin myös täysin päinvastaista: ”Meille [lähikoulun valinta] merkitsee sitä, että kannamme vastuuta lapsistamme sekä tulevaisuuden Suomesta” (HS 20.2.2023d).

Helsingin Sanomien rooli

HS käynnisti keskustelun tammikuussa 2023 ilmoittamalla, että oppimistulokset ovat heikentyneet nopeasti tai jopa ”romahtaneet” (HS 13.1.2023a), mutta muutti keskustelun edetessä kantaansa ja totesi kuukautta myöhemmin, että ”romahdusta on liioiteltu” (HS 10.2.2023) häivyttäen passiivin käytöllä oman roolinsa. Lopulta HS käänsi aselman päinvastaiseksi ja kysyi, onko suomalainen koulu edes kriisissä (HS 13.3.2023a) näyttäytyen neutraalina selvittäjänä: ”HS paljasti”, ”kokosi – väitteitä”, ”ja tarkisti, pitävätkö ne paikkansa” (HS 13.3.2023b).

Mitä pidemmälle keskustelu eteni, sitä monipuolisemmaksi ja neutraalimmaksi HS:n sävy muuttui. Omaa toimijuuttaan se vuoroin häivytti (HS 22.1.2023b), vuoroin alleviivasi: ”myös HS pyrkii nyt hakemaan aktiivisesti vastauksia” (HS 13.3.2023a). Tyyllillisesti HS siirtyi *pathoksen* värittämistä mielipiteen ilmaisuista logokseen perustuvaan ”faktantarkistajan” tilasto- ja numero-pohjaiseen asemaan (vrt. HS 27.2.2023a ja HS 13.3.2023b).

Varsinkin keskustelun alussa HS kuitenkin asemoitui koulushoppailun tukijaksi. Lehden mukaan Helsingin kaupungin tavoitteena on ”estää niin kutsuttua” koulushoppailua ”puuttumalla”,

vaikka se vielä ”tarjoaa” siihen mahdollisuuden, kun taas painotetut luokat ”mahdollistavat” lapsen kehityksen, varakkaiden perheiden lapset vain ”päätyvät” painotetuille luokille, ja muutoksen jälkeen heidät ”ripoteltaisiin” eri luokille (HS 25.1.2023a; HS 16.2.2023a; HS 18.2.2023a). HS kirjoitti omissa kannanotoissaan, että ”Helsingin virkahenkilöiden idea kannattaa hylätä” (HS 18.2.2023a) ja ”tasa-arvoa tulee hakea, mutta tasapäistämistä varoa” (HS 21.2.2023a). Muutamassa artikkelissa HS käytti yksinkertaistavaa tyyliä, mahdollisesti korostaakseen omaksumaansa rooliaan asioiden selvittäjänä ja tarkastajana: ”tutustutaanpa aluksi erääseen karttaan” (HS 12.3.2023).

HS:n aktiivista roolia havainnollistaa vertailu asiantuntijoiden puheeseen. Tarkastelujakson alussa asiantuntijoiden puhe oli varovaisempaa: ”[t]ähän ei ole yhtä ja helppoa vastausta” (HS 13.1.2023b), mutta keskustelun edetessä puhe esimerkkeineen muuttui painokkaammaksi ja konkreettisemmaksi: ”jos saamme tuen toimivaksi ja riittävän pienet ryhmäkoot, – – homma saadaan toimimaan” (HS 5.3.2023a); ”nyt on viimeisiä hetkiä puuttua koulujen eriytymiseen” (HS 5.3.2023b). HS puolestaan toimi päinvastoin ja oli aluksi jyrkempi kannanotoissaan:

Jos tuntuu siltä, että Ylen julkistamat faktat eivät palvele niin sanottua yhteiskunnan yleistä etua, vikaa kannattaa ensin etsiä yhteiskunnasta ja sen tuottamasta segregatiosta eikä Ylestä. – – Hakiessaan lapsilleen parasta mahdollista koulutusta korkeakoulutetut perheet toteuttavat juuri sitä koulutuseetosta, jonka varaan Suomi nyt vannoo: menestys perustuu hyvään koulutukseen ja omien erityiskykyjen kehittämiseen. On paljon vaadittu, että vanhempien odotetaan luopuvan siitä omien lastensa kohdalla. (HS 21.2.2023a).

Keskustelun edetessä HS:n kannat muuttuivat sovinnaisemmiksi ja monipuolisemmiksi (esim. HS 13.3.2023a). Lehti pyrki ohjaamaan aloittamaansa, aluksi S2-opetukseen painottunutta, keskustelua nostamalla myöhemmin esille S2-oppilaiden omia kokemuksia ja opetuksen onnistumisia (HS 31.1.2023; 2.2.2023a–b; HS 3.3.2023). Tämä heijastelee Hannele Pitkäsen ja kanssakirjoittajien (2021) tutkimustuloksia Helsingin Sanomissa käydystä inklusiokeskustelusta: HS:n käyttämän toiseuttavan puheen tulkittiin erottelevan lukijakunnan ja keskustelun kohteena olevat ”ongelmat” toisistaan. Myös analysoimassamme keskustelussa HS käytti merkittävää valtaa keskustelun rakentamisessa osallistuessaan siihen ”huolestunein äänenpainoin ja affektiiviseen sävyyn” (emt., 502). Tutkimusajanjaksollamme HS käytti valtaa sekä perinteisellä tiedolla esille nostavalla tavalla journalistisen sisältönsä kautta että toisenlaisella kilpailuasetelman määrittämällä tavalla julkaisemiensa yleisönosastokirjoitusten kautta. Voikin todeta, että HS omilla valinnoillaan antoi äänen (ylemmälle) keskiluokalle, jonka diskurssi ohjasi laajempaa keskustelua.

POHDINTA

Koulushoppailusta ja eriytymiskehityksestä käytyä keskustelua leimasi ristiriitaisuus. Esisopimukseksi hyväksyttiin lasten hyvinvoinnin edistämisen tahto, koulutuksen merkitys ja yhteiskunnallisen menestyksen tavoittelu. Lisäksi alleviivattiin, että muutokselle on tarvetta ja tahtoa. Esisopimus on niin lavea, että sitä on vaikea kiistää näyttäytymättä lasten ja nuorten oikeuksien vastustajana.

Laveus mahdollisti erimielisen keskustelun, jossa erimielisyydet koskivat varsinkin muutoksen keinoja ja arvojen määritelmiä. Ristiriita oli erityisen selkeä tasa-arvon osalta, joka käsitettiin osin mahdollisuuksien tuettuna tasa-arvona, osin ihmisten oikeutena yksilöllisiin koulutuspolkuihin. Haluttiin säilyttää tasa-arvoisen lähikoulun ajatus, mutta samalla toivottiin omille lapsille yksilöllisiä mahdollisuuksia painotetun opetuksen avulla. Jälkimmäistä päädyttiin kannattamaan, koska tasa-arvoinen lähikoulu näyttäytyi menetettynä utopiana.

Analyysi tuottaa mielenkiintoisen kuvan siitä, millaisena suomalainen koulu käsitetään. Se on maailman paras ja samalla epäonnistunut tehtävässään. Asiat ovat monen puhujan mukaan menossa niin huonoon suuntaan, että tilanne nähdään jo lohduttomana. Puhe on samaan aikaan ylistävää ja alistavaa. Sillä pyritään löytämään mahdollisuuksia muutostoimintaan mutta samalla etsimään syitä ja syyllisiä. Ei ole sinällään yllättävää, että yhteiskunnallinen keskustelu oli ristiriitaista. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että ristiriitaisuutta esiintyi puheenvuorojen sisälläkin. Ikään kuin sanottiin yhtä mutta paljastettiin samalla oma arvopohja toiseksi tai argumentoitiin samoin perustein vastakkaisten kantojen puolesta.

Analysoimamme keskustelu heijastaa käynnissä olevaa muutosta tasa-arvon käsityksistä koulutuksessa (vrt. Ahonen 2003; Tervasmäki 2018). Tasa-arvo käsitetään entistä vahvemmin yksilöllisten oikeuksien mahdollisuuksina yhteisöllisen tasa-arvon tukemisen sijaan (vrt. Seppänen ym. 2018, 66), ja näiden yhteensovittaminen nähdään lähtökohtaisesti vaikeana tai mahdottomana. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden nimissä tehdyt kompensatiot (ks. esim. Kalalahti ja Varjo 2012) mainitaankin keskustelussa lähinnä tutkijoiden toimesta keinona purkaa eriarvoistumisketjua. Aiemmin esimerkiksi Aleksi Kalenius (2020, 337) onkin esittänyt, että mahdollisuuksien tasa-arvon voimakas heikkeneminen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä olisi painava perustelu nykyisen koulutuspolitiikan uudelleentarkastelulle.

Keskustelussa on havaittavissa yhteyksiä myös aiemmin esitettyihin huoliin rakenteellisen rasismien muuttumisesta salonkikelpoiseksi (Raveaud ja van Zanten 2007). Esittämällä huoli (omien) lasten tulevaisuudesta tai korostamalla omaa hyvää tahtoa peitetään, häivytetään ja tehdään hyväksyttäväksi eriarvoistavien rakenteiden ja niitä tukevan toiminnan ylläpito. Samantyylistä argumentointia edustaa puhe, jossa epätasa-arvo näyttäytyy valitettavana tosiasiana, jolle emme voi mitään tai jota vastaan voi taistella lähinnä yksilötasolla kukin omien resurssien puitteissa. Tällaiset piilotetut käsitykset näkyivät erityisen selvinä Ylen ”koulukoneen” julkaisua seuranneessa keskustelussa, jossa julkaisun puolustajat korostivat yksilön vastuuta faktojen käsittelyssä ja vastustajat puolestaan moittivat rakenteellisen rasismien mahdollistamisesta (HS 20.2.2023a; 21.2.2023h). Keskusteluissa vihjattiin, että koulushoppailevat vanhemmat rakentavat toiminnallaan juuri sitä eriarvoista yhteiskuntaa, jota pakenevat.

Suomessa on pitkään ajateltu, että lapsensa voi hyvin mielin laittaa lähikouluun, koska sen tasokkuuteen voi luottaa. HS:n toimittajan (HS 23.2.2023b) mukaan Isossa-Britanniassa ”tällaiseen naiiviuteen ei ole varaa”. Ruotsissa puolestaan hajautettiin päätösvaltaa 1990-luvulla ja luotiin koulumarkkinat, joiden seurauksena syntyivät muun muassa voittoa tavoittelevat yksityiskoulut. Henreksonin ja Wennströmin (2021) mukaan edellä mainitut seikat sekä tietoon ja pedagogiikkaan liittyvien käsitysten nopeat muutokset aiheuttivat syvän negatiivisen kierteen, joiden seurauksena arvosanat menettivät merkitystään ja opettajan ammatin status laski.

Ennen vuosituhannen vaihdetta myös Suomessa kouluvalintoihin tuli joustavuutta, opetus-

suunnitelmatyö vapautui ja tulosohejaus vahvistui. Tämä ei kuitenkaan johtanut samaan tilanteeseen kuin Ranskan tai Ison-Britannian kaltaisissa luokkayhteiskunnissa tai Ruotsissa. Jokin silti muuttui, ja Ahonen (2003) kuvaa muutosta termillä ”koulu uusille keskiluokille”. Suomalaisia muutoksia voidaan tarkastella varaventiilinä tai kompromissina, joka on suonut koulutetuille ja keskiluokkaisille vanhemmille mahdollisuuden varmistaa jälkeläistensä koulutuspolku ilman, että on tarvinnut luopua uskosta peruskoulun alkuperäiseen tarkoitukseen ja merkitykseen. Asetelma on mahdollistanut samaan aikaan yksilölliset ratkaisut ja silti (näennäisen) yhteisen peruskoulun puolustamisen. Tämä on se ristiriitainen lähtökohta, joka nähdäksemme toimi tutkimamme keskustelun yhtenä ylläpitävänä voimana.

Kevään 2023 aikana syntynyt tarve keskustella koulushoppailusta heijastelee sitä, että pitkään käynnissä ollut eriytymis- ja eriarvoistumiskehitys on muodostunut peruskoulun koetinkiveksi. Keskustelua on käyty ennenkin, ja tullaan käymään jatkossakin, hyvin samanlaisista aiheista. Esimerkiksi 1990-luvulla keskustelu koski ennen muuta sitä, tasapäistääkö peruskoulu lahjakkuuden tukemisen kustannuksella (Ahonen 2003, 162–166). Tuolloinen keskustelu kuitenkin tyrehtyi Suomea mairittelevien Pisa-tulosten myötä. Lisäksi kävi ilmi poikkeuksellisen pieni jakauma erilaisista taustoista tulevien oppilaiden välillä. Uutena teemana näyttäisi nyt nousevan esiin osaamistasoon liittyvä huoli, joka kytkeytyy keskusteluun tuottavuudesta ja innovaatiopulasta ja jossa on havaittavissa selkeää alueeseen, sukupuoleen ja luokka-asemaan liittyvää eriytymistä (Kalenius 2023; OKM 2023).

Nähdäksemme analysoimamme keskustelu ilmentää Suomen lähihistoriassa kuitenkin jossain määrin poikkeavaa tilannetta, niin kutsuttua ”kairos-hetkeä” (ks. Kauko 2011), joka voi mahdollistaa suuremmat muutokset koulutusjärjestelmässä. Tällaisia muutokselle otollisia hetkiä oli 1960–1970-luvuilla, jolloin peruskoulu syntyi ja yliopistot uudistuivat, sekä 1990-luvulla, jolloin perusopetukseen ajatut muutokset eivät kuitenkaan toteutuneet. Vastaavasti 2010-luvulla etujärjestötoimijat vaativat voimakkaasti ”vanhentuneen” koulun uudistamista, mutta pyrkimykset eivät onnistuneet Pisa-tulosten suojaavan vaikutuksen ja koulutuksen jatkuvuutta tukeneiden rakenteiden vuoksi (Sääntti ym. 2021). Nyt, ongelmien noustua esiin voimakkaasti ja Pisa-tulosten tarjoaman suojuksen halkeiltua, voi käsillä olla etsikkoaika muutospyrkimyksille. Tämä nousi esiin myös uusimpien Pisa-tulosten julkaisun yhteydessä loppuvuonna 2023, kun julkisessa keskustelussa nostettiin esiin peruskoulun rakenteellinen uudistaminen (Paukkeri 2023).

On myös mahdollista tarkastella HS:n valintoja yhtenä edellä kuvatun muutostilanteen mahdollistajana. HS pyrki keskustelun moderoina yhtä aikaa toimimaan sekä mahdollistavana areenana että totuuden äänenä ja tuomarina. Toimituksen sana- ja aihevalinnat ohjasivat keskustelua vahvasti. Lehti korosti riippumatonta uutistystötä journalistin ohjeiden mukaisesti (22.1.2023b; JSN 2014) mutta häivytti samalla omaa rooliaan keskustelun suurimpana vallankäyttäjänä. Toinen merkittävä havainto on HS:n linjamuutokset suhteessa oppimistuloksiin ja kouluvalintoihin. Oppimistulosten laskuun liittyvä sangen räväkkä uutisointi saattoi vaientua, koska tutkijat esittivät huolen osin aiheettomaksi. Vaikka kouluvalintakeskustelussa annettiin tilaa myös eriytymistilanteesta huolestuneille tutkijoille, HS näytti etenkin tarkasteluajanjakson alussa ottavan selvästi myönteisen kannan painotettuun opetukseen ja kouluvalintaan.

Muutokset lehden linjassa kertovat siitä, kuinka media aistii keskustelun suuntaa ja pohtii sen perusteella omaa asemaansa ja strategiaansa. Medialle on tyypillistä tuottaa tämänkaltaisia keskusteluja, jotka herättävät nopeita tunnereaktioita. Retoriikan näkökulmasta kysymys voi olla

esisopimuksen tarkistamisesta. Samoin kyse voi olla yleisö- ja tilaajasuhteen ylläpidosta lehden argumentoidessa ensisijaisesti lehtä lukevalle ja osin myös lehden sisällön luomiseen osallistuvalla suhteellisen koulutetulle keskiluokalle.

Analysoimamme keskustelu saattoi eduskuntavaalien alla saada enemmän huomiota kuin se olisi muuten saanut. HS (22.1.2023a) myös kannusti keskusteluun nimenomaan vaalien alla. Keskusteluun osallistuivat suurimpien kaupunkien poliitikot ja lähes kaikkien poliittisten puolueiden johtajat, ja sillä voi arvioida olleen vaikutusta päätöksentekoon ja poliittisiin kirjauksiin. Esimerkiksi Helsingin kaupunki otti kantaa keskusteluun vihjaamalla, että se olisi vaikuttanut kaupunkipoliittiseen päätöksentekoon (HS 21.2.2023e), ja kesäkuussa 2023 julkaistu hallitusohjelma (Valtioneuvosto 2023) sisältää kirjauksen: ”Hallitus kannustaa kuntia toteuttamaan painotettua opetusta segregaatian ehkäisemiseksi”. Segregaation ja painotetun opetuksen niputtamisen samaan virkkeeseen voi tulkita viestivän siitä, että neuvottelijat ovat olleet tietoisia keskustelusta, jossa koulutuksellisen tasa-arvon käsitettä pyritään määrittelemään monin eri tavoin. Tämä luo lähtökohdat tulevalle tutkimukselle ja poliittiselle päätöksenteolle, jonka tehtäväksi asettuu periaatteellinen pohdinta siitä, millaisten arvojen, resurssien ja tavoitteiden pohjalta suomalaista koulutusta halutaan lähitulevaisuudessa rakentaa.

Viime vuosisadan kenties merkittävin koulukeskustelu liittyi peruskouluun, jonka haluttiin takaavaan kaikille yhtäläiset mahdollisuudet. Modernisoituvan Suomen ajateltiin tarvitsevan kaikkien panosta, mikä tarkoitti koulutustason nostoa. Sitä peräänkuulutetaan myös nyt. Edessämme voivat olla samat periaatteelliset kysymykset kuin tuolloin ja sittemmin myös 1990-luvulla. Saako tasa-arvon tavoittelu rajoittaa yksilöiden mahdollisuuksia? Entä kuinka paljon yksilön elämänpolun rakentuminen voi ajaa yhteisöllisen tasa-arvoajatuksen edelle?

LÄHTEET

- Ahonen, Sirkka. 2003. *Yhteinen koulu: tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Vastapaino.
- Aristoteles. 2000. *Retoriikka. Runousoppi. Teokset, osa IX*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bernelius, Venla. 2015. Pääkaupunkiseudun koulujen naapurustot – Missä erot kasvavat? *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 635–642.
- Bernelius, Venla ja Huilla, Heidi. 2021. *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7.
- Bernelius, Venla, Huilla, Heidi, ja Ramos Lobato, Isabel. 2021. ‘Notorious Schools’ in ‘Notorious Places’? Exploring the Connectedness of Urban and Educational Segregation. *Social inclusion* 9:2, 154–165.
- Bernelius, Venla ja Jakku-Sihvonen, Ritva. 2014. Tasa-arvo ja alueelliset erot suomalaisessa koulutuspoliitikassa. Teoksessa Suvi Pulkkinen ja Johanna Roihuvuo (toim.), *Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010-luvulla*. Helsinki: Suomen ylioppilaskuntien liitto, 22–50.
- Burke, Kenneth. 1969. *A Rhetoric of Motives*. University of California Press.
- Chetty, Raj, Hendren, Nathaniel, Katz, Lawrence F. 2016. The effects of exposure to better neighborhoods on children: New evidence from the Moving to Opportunity experiment. *American*

- Economic Review* 106:4, 855–902.
- Erikson, Robert, Hansen, Erik J., Ringen, Stein ja Uusitalo, Hannu. 1987. *The Scandinavian model: welfare states and welfare research*. Armonk: Sharpe.
- From, Tuuli, Kalalahti, Mira, Mietola Reetta, Paakkari, Anti, Sahlström, Fritjoff, Varjo, Janne ja Vartiainen, Heidi. 2014. Eriytyvä peruskoulu. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 553–559.
- Haapanen, Pirkko. 1996. Roomalaisten korkein taito. Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 23–50.
- Helsingin Sanomat. 2020. Helsingin Sanomien periaatelinja. <https://www.hs.fi/info/art-2000006390609.html>. Viitattu 21.3.2023.
- Helsingin Sanomat. 2023. Ohjeita mielipidekirjoituksen lähettämiseen. <https://www.hs.fi/kirjoita-mielipidekirjoitus/>. Viitattu 21.4.2023.
- Henrekson, Magnus ja Wennström, Johan 2021. *Dumbing down: The Crisis of Quality and Equity in a Once-Great School System—and How to Reverse the Trend*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Hirvonen, Jukka ja Puustinen, Sari. 2016. Alueellinen segregaatio ja väestörakenteen muutokset. Teoksessa: Puustinen, Sari, Mäntysalo, Raine, Karppi, Ilari (toim.), *Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla. Näkökulmia kestävän maankäytön ja julkisen talouden kysymyksiin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4:2016, 87–106.
- Huilla, Heidi, Peltola, Marja ja Kosunen, Sonja. 2021. Symbolinen väkivalta huono-osaisten alueiden kaupunkikouluissa. *Sosiologia* 58:3, 253–268.
- Hänninen, Sakari. 1996. Puhe on hyvinvoinnista. Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 161–174.
- Jensen, Sune Q. 2011. Othering, identity formation and agency. *Qualitative Studies* 2:2, 63–78.
- Jokinen, Arja. 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–159.
- Julkisen sanan neuvosto, JSN. 2014. Journalistin ohjeet. <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/>. Viitattu 28.4.2023.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 2007. *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalalahti, Mira ja Varjo, Janne. 2012. Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa. *Kasvatus ja Aika* 6:1, 39–55.
- Kalenius, Aleksi. 2020. Tasa-arvo, perustaidot ja koulutuspolitiikka. *Aikuiskasvatus*, 2020:4, 333–340.
- Kalenius, Aleksi. 2023. *Sivistyskatsaus 2023*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:3.
- Kalenius, Aleksi, Bernelius, Venla ja Hyvönen, Ilmari. 2024. *Sivistyskatsaus 2024*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja:2024:25.
- Kauko, Jaakko. 2011. *Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 239. Helsingin yliopisto: Käyttätymistieteiden laitos.
- Kemppainen, Teemu, Elovainio, Marko, Kortteinen, Matti ja Vaattovaara, Mari. 2019. Involuntary staying and self-rated health: A multilevel study on housing, health and neighbourhood effects. *Urban Studies* 57:5.
- Kortteinen, Matti ja Vaattovaara, Mari. 2015. Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 562–574.
- Koskinen, Markus ja Puustinen, Mikko. 2022. Yrittäjyyskasvatuksen retoriikka kansanedustajien puheissa 2004–2006. *Kasvatus & Aika* 16:1, 67–84. <https://doi.org/10.33350/ka.102996>.
- Kosonen, Laura. 2022. Koulujen tasoeroista on tietoa asuinalueen tarkkuudella – apulaisprofessori

- Venla Bernelius: ”On hyvä, että tietoja ei julkaista”. <https://yle.fi/a/3-12569458>. Viitattu 18.4.2023.
- Kosunen, S., Carrasco, Alejandro ja Tironi, Manuel 2015. The role of ‘hot’ and ‘cold’ knowledge in the choice of schools in Chilean and Finnish cities. Teoksessa Piia Seppänen, Alejandro Carrasco, Mira Kalalahti, Risto Rinne ja Hannu Simola (toim.), *Contrasting dynamics in education politics of extremes: school choice in Chile and Finland*. Rotterdam: Sense Publishers, 139–157.
- Kosunen, Sonja, Seppänen, Piia ja Bernelius, Venla. 2016. Naapurustojen segregaatio ja kaupunkilaisperheiden eriytyvät kouluvalintastrategiat. *Kasvatus* 47:3, 230–244.
- Kunelius, Risto, Noppari, Elina ja Reunanen, Esa. 2009. *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 112. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lapesa, Gabriella, Blessing, Andre, Blokker, Nico, Dayanik, Erenay, Haunss, Sebastian, Kuhn, Jonas, Padó, Sebastian. 2020. Analysis of Political Debates through Newspaper Reports: Methods and Outcomes. *Datenbank Spektrum* 20, 143–153.
- Leiwo, Matti ja Pietikäinen, Sari. 1996. Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 85–108.
- Loula, Pihla. 2023. Mistä johtuu oppimistulosten romahtaminen? *Helsingin Sanomat* 13.1.2023.
- Magin, Melanie. 2019. Elite versus popular press. *The international encyclopedia of journalism studies* 14, 1–7.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, OKM. 2023. *Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemys tulevan hallituskauden valinnoista*. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164635>. Viitattu 22.9.2023.
- Paananen, Veera. 2023. Oppimistulokset ovat heikentyneet nopeasti. *Helsingin Sanomat* 13.1.2023.
- Paukkeri, Marica. 5.12.2023. Tutkija ”historiallisen heikoista” Pisa-tuloksista: Kaikki syyt eivät välttämättä löydy koulusta. <https://yle.fi/a/74-20063721>. Viitattu 1.3.2024.
- Pekkarinen, Tuomas, Uusitalo, Roope ja Kerr, Sari. 2009. School tracking and intergenerational income mobility: Evidence from the Finnish comprehensive school reform. *Journal of Public Economics* 93:7–8, 965–973.
- Perelman, Chaim. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Perelman, Chaim ja Olbrechts-Tyteca, Lucie. 1969. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press.
- Pietarinen, Harri. 2021. Kansallinen mediatutkimus: Helsingin Sanomat tavoittaa viikossa lähes kaksi miljoonaa suomalaista. <https://www.hs.fi/talous/art-2000008328379.html>. Viitattu 20.3.2023.
- Pitkänen, Hannele, Huilla, Heidi, Lappalainen, Sirpa, Juvonen, Sara ja Kosunen, Sonja. 2021. Inklusiokeskustelu Helsingin Sanomissa 2009–2019 – diskursiivista kamppailua kaikkien koulusta. *Kasvatus* 52:5, 497–509.
- Potter, Jonathan. 1996. *Representing reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage Publications.
- Puustinen, Sari. 2006. *Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne: vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ja mahdollisuudet suurten kaupunkien kaavoittajien näkökulmasta*. Teknillinen korkeakoulu: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Puustinen, Mikko, Sääntti, Janne ja Salminen, Jari. 2015. Ylistystä ja toiminta-alttiutta: Retorinen analyysi tutkimusperustaisen opettajuuden rakentamisesta Opettajankoulutus 2020 -loppuraportissa. *Kasvatus* 46:1, 6–18.
- Raveaud, Maroussia, van Zanten, Angès. 2007. Choosing the local school: middle class parents’ values and social and ethnic mix in London and Paris. *Journal of Education Policy* 22:1, 107–124.

- Riitaoja, Anna-Leena. 2013. *Toiseuksien rakentuminen koulussa. Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta*. Helsingin yliopisto.
- Rinne, Risto. 2014. Kulttuurinen pääoma ja koulutuksen periytyvyys. Teoksessa Suvi Pulkkinen ja Johanna Roihuvuo (toim.), *Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010-luvulla*. Helsinki: Suomen ylioppilaskuntien liitto, 22–50.
- Saari, Antti ja Sääntti, Janne. 2018. The rhetoric of the ‘digital leap’ in Finnish educational policy documents. *European Educational Research Journal*, 17:3, 442–457.
- Salmela-Aro, Katariina ja Chmielewski, Anna K. 2019. Socioeconomic Inequality and Student Outcomes in Finnish Schools. Teoksessa Louis Volante, Sylke Schnepf, John Jerrim ja Don Klinger (toim.), *Socioeconomic Inequality and Student Outcomes. Education Policy & Social Inequality*, vol 4. Singapore: Springer.
- Seppänen, Piia, Kosunen, Sonja ja Rinne, Risto. 2018. Lohkoutuuko koulutuspolku, katoaako tasa-arvo? Teoksessa Risto Rinne, Haltia, Nina, Lempinen, Sonia ja Kaunisto, Tuuli (toim.), *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 65–91.
- Silvennoinen, Heikki, Kalalahti, Mira ja Varjo, Janne. 2018. Koulutuspoliittinen tasa-arvo 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Risto Rinne, Haltia, Nina, Lempinen, Sonia ja Kaunisto, Tuuli (toim.), *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 93–120.
- Summa, Hilikka. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 51–84.
- Sääntti, Janne, Hansen, Petteri ja Saari, Antti. 2021. Future jamming: Rhetoric of new knowledge in Finnish educational policy texts. *Policy Futures in Education* 19:7, 859–876.
- Tervasmäki, Tuomas. 2018. Tasa-arvoa yksilö vai yhteisö edellä? Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 tasa-arvokäsitys. Teoksessa Risto Rinne, Haltia, Nina, Lempinen, Sonia ja Kaunisto, Tuuli (toim.), *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 123–144.
- Vaattovaara, Mari, Joutsiniemi, Anssi, Kortteinen, Matti, Stjernberg, Mats ja Kemppainen, Teemu. 2018. Experience of a preventive experiment: Spatial social mixing in post-World War II housing estates in Helsinki, Finland. Teoksessa Daniel B. Hess, Tiit Tammaru, Maarten van Ham (toim.) *Housing Estates in Europe: Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges*. Singapore: Springer, 215–240.
- Valtioneuvosto. 2023. *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma* 20.6.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>. Viitattu 22.9.2023.
- Vieno, Atte, Lavikainen, Elina ja Saari, Juhani. 2014. Koulutusvalinnat, tasa-arvo ja elämänmahdollisuudet. Teoksessa Sari Pulkkinen ja Johanna Roihuvuo (toim.), *Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010-luvulla*. Helsinki: Suomen ylioppilaskuntien liitto, 22–50.
- Vihma, Antto, Hartikainen, Jarno, Ikäheimo, Hannu-Pekka ja Seuri, Olli. 2018. *Totuuden jälkeen: miten media selviää algoritmien ja paskapuheen aikana*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Wiberg, Matti ja Koura, Antti. 1996. Kansanedustajat ovat kysyvinään ja ministerit ovat vastaavinaan. Teoksessa Kari Palonen ja Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 197–219.
- Winton, Sue. 2013. Rhetorical analysis in critical policy research. *Qualitative Studies in Education* 26:2, 158–177.

KIRJOITTAJATIEDOT

FANNY HATUNPÄÄ

VTM, Koulutussuunnittelija
Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu
fanny.hatunpaa@gmail.com

MIKKO PUUSTINEN

FT, historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
mikko.puustinen@helsinki.fi

JANNE SÄNTTI

Dosentti, yliopistonlehtori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
janne.santti@helsinki.fi

KREETTA KALSKE

KM, Väitöskirjatutkija
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
kreetta.kalske@helsinki.fi

LIITE 1: TEKSTISSÄ VIITATUT UUTiset JULKAISUPÄIVÄMÄÄRÄN MUKAAN

- HS (13.1.2023a). Paananen, Veera: Oppimistulokset ovat heikentyneet nopeasti. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/d2e540af-840f-41c9-8fdf-44bf840b079f/10>
- HS (13.1.2023b). Loula, Pihla: Mistä johtuu oppimistulosten romahtaminen? Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/d2e540af-840f-41c9-8fdf-44bf840b079f/10>
- HS (17.1.2023a). Myllyoja, Essi: Vieraskielisten poikien oppiminen herättää huolta. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/2af31e97-af5a-426c-879f-3df27da6cebb/10>
- HS (17.1.2023b). Nimim. ”Luokanopettaja”: Valitettavasti en voi opettajana monistaa itseäni. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/2af31e97-af5a-426c-879f-3df27da6cebb/43>
- HS (18.1.2023d). Paananen, Veera: Andersson: Vieraskielisten heikot oppimistulokset olivat odotettavissa. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/84b57481-4911-49ff-a3dc-d28d3027e1c2/12>
- HS (18.1.2023e). Kantola, Anne: Lapsiasiavaltuutettu puuttuisi koulushoppailuun. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/84b57481-4911-49ff-a3dc-d28d3027e1c2/12>
- HS (21.1.2023a). Weckström, Katri: Avun pitäisi kohdistua sitä tarvitseville perheille. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/769aa1c1-cd80-4115-93cd-fcf9f1bd00ff/59>
- HS (22.1.2023a). HS Pääkirjoitustoimitus: Koulutus saa taas ansaittua huomiota. Pääkirjoitus. <https://nakoislehti.hs.fi/a339bf33-0ded-47b0-a54f-115ecbb12267/4>
- HS (22.1.2023b). Pullinen, Jussi: Uutinen on vain uutinen. Pääkirjoitus. <https://nakoislehti.hs.fi/a339bf33-0ded-47b0-a54f-115ecbb12267/4>
- HS (22.1.2023c). Luukka, Teemu: Vasemmistoliitto vaatii pienempiä opetusryhmiä. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/a339bf33-0ded-47b0-a54f-115ecbb12267/10>
- HS (22.1.2023d). Nilivaara, Päivi, Rissanen, Marjo: Opetusmenetelmien valinta on opettajan osuudesta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/a339bf33-0ded-47b0-a54f-115ecbb12267/57>
- HS (22.1.2023e). Ahtosalo, Milja, Lehmusvaara, Virva, Suuriniemi, Salla-Maaria: Kielen kehittymistä tukevaa oppimateriaalia on vähän. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/a339bf33-0ded-47b0-a54f-115ecbb12267/57>
- HS (24.1.2023b). Palkoaho, Milla: Poliitikot haluavat uudistaa S2-opetuksen alakoulussa. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/45250c52-4f42-4744-b0e5-c5d-0062fe469/18>
- HS (25.1.2023a). Aalto, Maija: Helsinki aikoo puuttua koulujen välisiin eroihin. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/44f3ed77-09a7-4c1a-ac0e-d82a38795f6a/18>
- HS (31.1.2023). Virtanen, Milja: Ysiluokkalainen: ”Tuntuu, että S2-oppilaita aliarvioidaan paljon”. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/d9794e77-8f36-4b47-87cb-70fd9e7f4333/18>
- HS (2.2.2023a). Kenttämies, Leena-Maija: S2-opetusta eriytetään oppilaiden tarpeiden mukaan. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/4508c0f5-0893-4fc1-ad82-70ddd9543126/49>
- HS (2.2.2023b). Alisaari, Jenni, Eloranta, Taru, Naukkarinen, Heidi, Tiermas, Anne, Harju-Autti, Raisa: Oppijoiden moninainen kielitaito on voimavara. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/4508c0f5-0893-4fc1-ad82-70ddd9543126/49>
- HS (6.2.2023a). Nimim. ”Se uusi ope”: Uutena opettajana jaksamiseni on ääriarajoilla. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/c104bdb0-5c8b-4e0a-b68b-336e4b6e5f5e/45>
- HS (10.2.2023). Rautopuro, Juhani, Ukkola, Annette: Suomen koulujen oppimistulosten romahdusta on liioiteltu. Pääkirjoitus. <https://nakoislehti.hs.fi/03dff82c-ebdb-4ea2-9029-30aa18635b0b/5>
- HS (16.2.2023a). Palkoaho, Milla: Helsinki pyrkii järein keinoin koulushoppailusta eroon. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/931ae57b-10f2-46e3-8c07-3c54a9ca846f/20>
- HS (17.2.2023a). Takala, Sami: Koulushoppailua estävä suunnitelma saa kritiikkiä. Kaupunki.

- <https://nakoislehti.hs.fi/eee63253-d067-48b0-adfa-d4d526e8ae5a/16>
- HS (17.2.2023b). Maaranen, Miro. Painotetuista luokista luopuminen olisi järjetöntä. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/eee63253-d067-48b0-adfa-d4d526e8ae5a/55>
- HS (18.2.2023a). HS Pääkirjoitustoimitus: Luokaton idea Helsingiltä. Pääkirjoitus. <https://nakoislehti.hs.fi/a7576bb5-29d2-4d05-b69e-f1077ca1869d/4>
- HS (18.2.2023d). Nimim. ”Korkeakoulutetut koulushoppailijat”: Emme uskalla laittaa lastamme lähikouluun. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/a7576bb5-29d2-4d05-b69e-f1077ca1869d/59>
- HS (18.2.2023e). Hiekkaranta, Tiina: Sosiaalinen koulushoppailu lopetettava. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/a7576bb5-29d2-4d05-b69e-f1077ca1869d/59>
- HS (18.2.2023f). Lundell, Helka: Kaikki oppilaat painotettuun opetukseen. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/a7576bb5-29d2-4d05-b69e-f1077ca1869d/59>
- HS (19.2.2023a). Palkoaho, Milla: Tutkijat kertovat, miksi painotusluokista olisi syytä luopua. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/fdbb22da-2cbd-46f1-9555-470de8162a97/18>
- HS (19.2.2023b). Palkoaho, Milla: Keravalla painotettu opetus laajenee kaikille. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/fdbb22da-2cbd-46f1-9555-470de8162a97/18>
- HS (19.2.2023c). Ahola, Suvi: Musiikinopettajat puolustavat painotettua. Kulttuuri. <https://nakoislehti.hs.fi/fdbb22da-2cbd-46f1-9555-470de8162a97/65>
- HS (19.2.2023d). Turkkila, Paula: Painotettu opetus luo vahvaa yhteisöllisyyttä. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/fdbb22da-2cbd-46f1-9555-470de8162a97/67>
- HS (20.2.2023a). Lehtinen, Veli-Pekka: Tutkimuspäällikkö: Oli virhe julkaista koulukone. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/9931dd99-9d75-403e-9d18-cb4dfc3d9200/8>
- HS (20.2.2023d). Nimim. ”Äiti Helsingistä”: Lähikoulu oli meille itsestäänselvä valinta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/9931dd99-9d75-403e-9d18-cb4dfc3d9200/45>
- HS (20.2.2023e). Nimim. ”Matematiikkaluokkalaisten äiti”: Painotettu opetus pelasti kiusaamiselta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/9931dd99-9d75-403e-9d18-cb4dfc3d9200/45>
- HS (20.2.2023f). Larki, Reima: Kouluvalinnan mahdollisuutta pitää tukea. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/9931dd99-9d75-403e-9d18-cb4dfc3d9200/45>
- HS (21.2.2023a). HS Pääkirjoitustoimitus: Tasa-arvoa, ei tasapäistämistä. Pääkirjoitus. <https://nakoislehti.hs.fi/7fd72744-f292-437d-b1ed-e6fd6f6fc073/4>
- HS (21.2.2023c). Welling, Roosa: Vanhemmat näkevät luokkien erot. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/7fd72744-f292-437d-b1ed-e6fd6f6fc073/18>
- HS (21.2.2023e). Järvenkallas, Satu: Painotettuun opetukseen aikalaisä. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/7fd72744-f292-437d-b1ed-e6fd6f6fc073/43>
- HS (21.2.2023f). Remes, Ritva: Painotettuja luokkia pitää perustaa lisää. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/7fd72744-f292-437d-b1ed-e6fd6f6fc073/43>
- HS (21.2.2023h). Toivonen, Milo: Hakukone ei sovi eriytymisen selvittämiseen. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/7fd72744-f292-437d-b1ed-e6fd6f6fc073/43>
- HS (22.2.2023b). Paananen, Veera: Kaupungit tarvitsevat ratkaisemiseen valtion tukea. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/2f231439-a4d5-4c2b-963a-dfe42da9e904/18>
- HS (22.2.2023c). Tsokkinen, Eelis: Turussa on pohdittu jopa oppilaiden siirtämistä pakolla toisiin kouluihin. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/2f231439-a4d5-4c2b-963a-dfe42da9e904/18>
- HS (22.2.2023d). Takala, Sami, Welling, Roosa: Tutkija: Painotettujen luokkien poistaminen voi lisätä eriytymistä. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/2f231439-a4d5-4c2b-963a-dfe42da9e904/18>
- HS (22.2.2023e). Salminen, Jari: Koulushoppailusta puhuminen syyllistää vanhempia. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/2f231439-a4d5-4c2b-963a-dfe42da9e904/57>

- HS (22.2.2023f). Nimim. ”Peruskoulun ope”: Oppilaamme ovat mahtavia persoonia. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/2f231439-a4d5-4c2b-963a-dfe42da9e904/57>
- HS (23.2.2023a). Tsokkinen, Eelis: Andersson: Turun pitäisi investoida lähioihin. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/982a17e7-2d7f-492a-ba3b-2a81033106ed/14>
- HS (23.2.2023b). Sipilä, Annamari: Koulushoppailu on Britanniassa vanhemmille pyhä velvollisuus. Ulkomaat. <https://nakoislehti.hs.fi/982a17e7-2d7f-492a-ba3b-2a81033106ed/24>
- HS (23.2.2023c). Andersson, Li: Leimaavan puheen sijaan pitää purkaa koulujen eriarvoisuutta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/982a17e7-2d7f-492a-ba3b-2a81033106ed/47>
- HS (23.2.2023d). Nimim. ”Äiti”: Tavallinen luokka on liian hälyinen. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/982a17e7-2d7f-492a-ba3b-2a81033106ed/47>
- HS (24.2.2023e). Töyssy, Seppo: Kaikki oppilaat painotusluokalle. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/e4205606-edb8-4b0f-9a62-61703f5f82f4/63>
- HS (26.2.2023). Azaize, Miikkael: Vanhemmat ajattelevat lastensa parasta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/c063c18e-ebdf-49da-beda-c482863d29ab/61>
- HS (27.2.2023a). Pelli, Petja: Ruotsissa koulushoppailu vapautui, ja nyt tilanne on ”järkyttävä”. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/017c5a75-c488-4f01-bb32-737f7d3d07c7/16>
- HS (27.2.2023b). Salomaa, Marja: Helsingin pormestarit ovat valmiita pohtimaan koulupiirien muuttamista. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/017c5a75-c488-4f01-bb32-737f7d3d07c7/18>
- HS (3.3.2023). Welling, Roosa: Vuosaarelaiskoulussa on hyvä keskiarvo ja paljon S2-oppilaita. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/d163bb9e-a807-463a-80e3-a95e4164a19f/20>
- HS (5.3.2023a). Hemmilä, Ilkka/STT: Tutkija: Opetushallitus on vieraantunut kouluarjesta. Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/7b43016c-c7a3-4f8b-8091-622c5f100595/8>
- HS (5.3.2023b). Welling, Roosa: Tutkijan mukaan Helsingin kouluissa viimeinen hetki puuttua eriytymiseen. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/7b43016c-c7a3-4f8b-8091-622c5f100595/20>
- HS (9.3.2023b). Tuuttila, Juhani: Myös keskiluokasta on pidettävä huolta. Mielipide. <https://nakoislehti.hs.fi/3c4dbc16-3ea0-4951-bd75-5eb827564d44/47>
- HS (12.3.2023). Bäckgren, Noona: Tutkijat: Musiikin opetus voi olla yksi ratkaisu koulujen eriytymiseen. Kaupunki. <https://nakoislehti.hs.fi/5d519817-94ae-44fe-ab9c-a3dfdfcca91e/20>
- HS (13.3.2023a). Paananen, Veera: Onko suomalainen koulu kriisissä? Uutiset. <https://nakoislehti.hs.fi/17dce67d-3ef1-4c4d-a5fd-9b77d291ffbc/6>
- HS (13.3.2023b). Puttonen, Mikko: Koulujen eriytymisen tulos yllätti ruotsalaiset. Tiede. <https://nakoislehti.hs.fi/17dce67d-3ef1-4c4d-a5fd-9b77d291ffbc/45>

Huumori eduskunnan täysistunnossa

JANNE ZAREFF

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa käsitellään Suomen eduskunnan täysistunnoissa 21.6., 22.6. ja 27.6.2023 käytettyä huumoria. Tuolloin eduskunta käsitteli Petteri Orpon vasta nimitetyn hallituksen tiedoksiantoja hallitusohjelmastaan. Tutkimuksessa todetaan kaikkien puolueiden käyttävän erilaisia huumorin muotoja *parlamentarisessa puheessa*. Aineistosta tunnistetut *humoristiset lausahdukset* (N=283) olivat pääosin tarkoitettuja halventamaan vastapuolta hallitus–oppositio–vastakkainasettelussa. Puolueista hallitusta edustanut, oikeistopopulistinen perussuomalaiset oli puolueista ylivoimaisesti useimmin huumorin kohteena. Se oli huumorin kohde paljon useammin kuin pääministeripuolue kokoomus tai mikään oppositiopuolue. Keskusta oli puolestaan oppositiopuolueista selkeästi useimmin huumorin kohteena. Näiden havaintojen pohjalta tutkimuksessa arvioidaan, että tietynlaiset ristiriitaisuudet voivat altistaa poliittisen toimijan kilpailijoiden huumorin kohteeksi.

Avainsanat: huumori, sarkasmi, parlamentaarinen puhe, eduskunta

JOHDANTO

Poliittisen huumorin rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussut kasvavan populaarin ja akateemisen mielenkiinnon kohteeksi viime vuosikymmeninä myös Suomessa. Tutkimus on toistaiseksi keskittynyt pääasiassa parlamentaarisen toiminnan ulkopuolelta tulevaan yhteiskunnalliseen kommentaariin, kuten poliittiseen satiiriin televisiossa (Koivukoski 2019, Koivukoski ja Ödmark 2020, Kolehmainen 2015, Zareff 2020), huumoriin journalismissa (Renvall ja Reunanen 1998, Zareff 2012), poliittisiin pilapiirroksiin (Ylönen 2001), poliitikoista kerrottuihin vitseihin (Latvala 2015) ja sosiaalisen median alustoilla käytettyyn ironiaan ja huumoriin (Nikunen 2015).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on käsitelty myös parlamenteissa käytettyä huumoria. Tutkimusta on tehty useissa maissa, joilla on sekä keskenään että Suomeen verrattuna hyvin erilainen poliittinen historia ja siihen liittyvä erilainen parlamentaarisen keskustelun perinne, kuten Kreikassa (Tsakona 2009), Espanjassa ja Isossa-Britanniassa (Márquez 2010), Saksassa (Mueller 2011) ja Malesiassa (Yoong 2012). Suomessa on tutkittu esimerkiksi poliitikkojen käyttämää ironiaa presidentinvaalikeskustelussa (Nuolijärvi ja Tiittula 2011) ja poliittisiin skandaaleihin johtanutta poliitikkojen huumoria (Herkman ja Koivukoski 2023). Huumoria, jota poliitikot käyttävät parlamentaarisessa työssä, ei kuitenkaan Suomessa aiemmin ole tutkittu.

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, kuinka paljon ja millaista huumoria suomalaiset kansanedustajat käyttivät eduskunnan täysistunnoissa 21., 22. ja 27.6.2023, kun eduskunta käsittelee pääministeri Petteri Orpon tiedonantoa hallituksensa ohjelmasta. Samalla tehdään tarkentavia määritelmiä huumoria ja siihen liittyviä ilmiöitä käsittelevään sanastoon, esimerkiksi esitellään *humoristinen lausahdus* yksikkönä, joka mahdollistaa huumorin käyttökertojen laskemisen. Aineistosta tehtyjen havaintojen pohjalta esitetään myös teoreettisia huomioita siitä, miten huumoria käytetään *parlamentarisessa puheessa* eduskunnassa.

PUHE EDUSKUNNAN TÄYSISTUNNOSSA

Tämä luku esittelee teoreettisen kehyksen parlamentariselle puheelle (*parliamentary speech*, ks. Palonen 2012, 237; Turunen 2015), eli kansanedustajien julkiselle puheelle eduskunnan istuntosalissa. Tutkimuksessa käytettyä huumorin teoreettista kehystä sen sijaan esitellään myöhemmin useassa luvussa, aineiston ja tutkimuskysymysten esittelyn jälkeen. Huumorin analyysityökalut pystytään tällä tavalla esittelemään tutkimusaineistosta poimittujen esimerkkien kautta. Näin huumorintutkimuksen työkalujen relevanssi poliittisen retoriikan ja tässä tapauksessa erityisesti parlamentaarisen puheen tutkimukselle pystytään osoittamaan selkeämmin.

Perustuslain mukaan eduskunta säätää Suomen lait ja päättää valtion taloudesta. Eduskunnan istuntosalissa paitsi äänestetään, myös keskustellaan näistä asioista. Julkinen puhe parlamenteissa, kuten Suomen eduskunnassa, on usein vahvasti säädeltyä, ja sitä voi kutsua jopa ritualisoiduksi (Ollila 2007, 61; Palonen 2012, 62). Parlamenttien säännöt pyrkivät tyypillisesti luomaan tilan, jossa kanssikäyminen oletusarvoisesti erimielisten ihmisten välillä tulee mahdollisimman helpoksi ja erilaisten kantojen esittäminen mahdolliseksi (Turunen 2015, 107). Lyhyesti sanottuna parlamentarisessa

puheessa kannatetaan ja vastustetaan asioita tiettyjen sääntöjen ja sopimusten puitteissa (Palonen 2012, 237). Monet parlamenteille tyypilliset säännöt ovat itse asiassa kaikelle keskustelulle tyypillisiä. Esimerkiksi vuorottelu (*turn-taking*) on normaalin keskustelun oletusarvo, kuten on myös keskustelun järjestely (*sequencing*), eli se, että tietynlaiset puheenvuorot, kuten kysymys ja vastaus, seuraavat tyypillisesti toisiaan (Turunen 2015, 164–172). Parlamenteissa nämä yleiset käytännöt on kuitenkin vahvistettu säännöiksi ja sopimuksiksi, mikä erottaa parlamentaarisen puheen ”normaalista” puheesta.

On kuitenkin hyvä huomata, etteivät kaikki puheeseen osallistuvat välttämättä pyri yhteistyöhön instituution tavoitteiden kanssa tai noudata sen sääntöjä. Eronteko institutionaalisen ja ”normaalin” puheen välillä ei siis ole mitenkään ehdoton (Turunen 2015, 106). Parlamentaarista puhetta ohjaavat lisäksi myös monet muut seikat kuin varsinaiset säännöt. Puhe eduskuntasalissa on ensinnäkin julkista, ja median läsnäolo tekee puheesta istuntosalissa monien kansanedustajien mukaan täysin erilaista kuin muualla eduskunnassa käytävä keskustelu (Pekonen 2011, 103–105). Valiokuntien kokoushuoneissa tavoitteena on usein neuvotella kompromisseja, toisin kuin istuntosalissa (Ollila 2007, 153). Asiapohjaisella argumentoinnilla, joka voidaan hyväksyä jopa yli puoluerajojen, on valiokunnissa siksi vahvempi rooli (Pekonen 2011, 195–198). Myös monet yleisemmät poliittisen puheen säännöt vaikuttavat parlamentaariseen puheeseen. Poliittisessa puheessa ei esimerkiksi välttämättä aidosti vastata esitettyihin kysymyksiin, vaan sen sijaan saatetaan vain toistella omia väitteitä, minkä vuoksi poliittinen puhe, myös parlamentaarinen puhe, voi toisinaan muistuttaa enemmän useita rinnakkaisia yksinpuheluita kuin yhteisymmärrykseen pyrkivää keskustelua (Paloheimo ja Wiberg 2012, 331).

Monet kansanedustajat pitävätkin täysistuntoja eräänlaisena teatterina, jossa pidettyjä puheenvuoroja ei ole tarkoitettu poliittisen debatin käymiseen kansanedustajien välillä ja ratkaisujen löytämiseen, vaan näkyvyyden saamiseen mediassa ja kannattajien kosiskeluun (Aula ja Konttinen 2020, 20–21; Ollila 2007, 61; Pekonen 2011, 107–109). Tosiasia onkin, että vaikka täysistunto tekee eduskunnan viralliset päätökset ja ilmaisee eduskunnan lopulliset näkemykset (Hidén 2006, 115–116), se ei silti ole eduskunnan tärkein areena, mitä tulee toteutuvan politiikan sisältöön. Eduskunnan sisällä toimii instituutioita, joiden suora vaikutus eduskunnan päätösten sisältöön on täysistuntoa paljon merkittävämpi. Monet kansanedustajat korostavat eduskunnan päätökset valmistelemissa valiokunnissa tehtävää vaikuttamista eduskuntatyön kaikkein tärkeimpänä osana (Aula ja Konttinen 2020, 20; Ollila 2007, 51; Pekonen 2011, 151). Valiokuntien lisäksi myös puolueiden eduskuntaryhmillä, joissa tehdään paljon keskeistä epävirallista taustatyötä, on eduskunnan päätöksenteossa hyvin vahva asema (Honka-Hallila 2006, 305; Isaksson 2017, 146–147). Istuntosalissa keskustelu ei sen sijaan enää vaikuta päätöksiin (Ollila 2007, 61; Pekonen 2011, 99). Parlamentaarisen puheen merkitystä ei täten pidä etsiä ensisijaisesti siitä, onnistuuko se vaikuttamaan suoraan eduskunnan tekemien päätösten sisältöön. Sen sijaan keskustelulla eduskunnan istuntosalissa on muita arvoja.

On demokratian kannalta hyvin olennaista, että myös vähemmistöön jäävien näkemysten ja perustelujen olemassaolo tulee tunnustetuksi ja ne päästään lausumaan julkisesti. Myös parlamentaarista enemmistöä edustavien käsitysten edustajien täytyy joutua julkisesti todistelemaan oman näkemyksensä paremmuutta (ks. Pekonen 2011, 114–115). Julkinen keskustelu parlamentissa on siis merkittävää, vaikka jo ennalta tiedetään hallituksella olevan riittävä enemmistö haluamiensa päätösten tekoon. Poliittisen puheen merkitys ei siis typisty siihen, toteutuiko puhujan toivoma asiantila

puheen jälkeen eikä eduskunnan merkityksen pohtiminen saisi typistyä vain päätöksistä käytäväksi keskusteluksi tai kulloisenkin enemmistön vallankäytön arvioinniksi (ks. Palonen 2012, 256). Koska parlamentaarinen puhe on julkista, se tuottaa merkityksiä myös muusta kuin kulloinkin käsittelyssä olevasta lakialoitteesta tai muusta asiasta. Parlamentin keskustelujen dynamiikat heijastelevat laajempia kulttuurisia, historiallisia ja sosiaalisia dynamiikkoja, ja keskustelu parlamentissa voi muuttaa esimerkiksi lain luonteen ja merkityksen osalle suuresta yleisöstä, vaikka laki itsessään ei muuttuisi (Turunen 2015, 363). Lain puolesta äänestäminen ja sen puolesta puhuminen voivat myös tarkoittaa useiden erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen arvojen tukemista. Puheet ovat eduskunnan keskeisiä tekoja, vaikka usein kuuleekin ajatuksen, että puheet ja teot ovat toisistaan erillisiä asioita (Palonen 2012, 236). Poliittisessa keskustelussa on usein kyse vähintään yhtä paljon ongelman määrittelemisestä kuin ratkaisun hakemisesta. Ongelman nimeäminen on jo merkittävä voitto poliittisessa debatissa. (Paloheimo ja Wiberg, 333.) Istuntosali voikin olla yksittäiselle edustajalle merkittävin areena tuoda näkemyksiään esiin asioissa, joita käsittelevissä valiokunnissa hänellä ei ole paikkaa. Istuntosali on myös paikka, jossa kansanedustaja voi nostaa esiin toivomiaan agendoja esimerkiksi hallitus-oppositio-jaon kautta määräytyvien agendojen rinnalle (Pekonen 2011, 100–101). Suomen kaltaisessa medioituneessa yhteiskunnassa median kautta käytetään monenlaista poliittista valtaa (Noppari ja Niemi 2017, 260–264) ja julkisuudessa nähdyn ja kuullun tuleminen on erottamaton, olennainen ja laajasti tutkittu osa poliitikon työtä (esim. Herkman 2011; Isotalus 2017). Laajan näkyvyyden hankkiminen omille poliittisille tavoitteille ei ole niiden toteutumisen kannalta välttämättä vähempiarvoista kuin tavoitteiden edistäminen suljettujen ovien takana valiokunnissa ja eduskuntaryhmissä.

AINEISTO JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Kokoomuksen puheenjohtajan, pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmasta ”Vahva ja välittävä Suomi”¹ keskusteltiin kesällä 2023 eduskunnan täysistunnoissa kolmena päivänä, yhteensä noin 26 ja puolen tunnin ajan. Keskiviikkona 21.6. hallitusohjelmaa käsiteltiin hieman yli yhdeksän tunnin ajan, 12.40–22.00. Torstaina 22.6. sitä käsiteltiin noin kuusi tuntia, 10.03–16.01. Juhannusviikonlopun vuoksi seuraava käsittelypäivä oli vasta tiistaina 27.6., jolloin ohjelmaa käsiteltiin vielä noin yksitoista tuntia, 12.00–23.08.²

Juuri nämä eduskunnan istunnot valittiin aineistoksi, koska oli luultavaa, että erilaiset vastakkainasettelut näkyisivät retoriikassa erityisen voimakkaasti, kun käsiteltiin hallitusohjelmaa, johon hallitus oli tiivistänyt koko kautensa tavoitteet. Koska istunnoissa ei käsitelty lainkaan ”rutiiniasioita”, joista voi vallita laaja yhteisymmärrys eduskunnassa, keskustelun oli syytä olettaa olevan kärjekkäämpää kuin arkisemmissa istunnoissa. Jännitettä lisäsivät muutkin seikat. Kuilu oppositioon jääneiden ja hallitukseen menneiden puolueiden välillä oli jo vaaleissa ollut suuri (Strandberg 2023, 96–99) ja sitä levensi entisestään kahden puolueen kilpailu samoista äänestäjistä: keskusta kärsi vaaleissa suuren tappion ja menetti jo toistamiseen noin kymmenen prosenttia äänestäjistään perussuomalaisille (Grönlund 2023, 27). Hallitusneuvottelujen alusta lähtien kokoomuksesta ja perussuomalaisista oli myös piikitelty toistuvasti keskustaa siitä, että

se oli jättäytynyt oppositioon³. Jännitteinen tilanne ruokkii helposti huumoria. Sen eri muotojen avulla voidaan tehdä paljon paineisessa tilanteessa tarvittavaa, kuten ilmaista loukkauksia ja loukkaaviksi koettuja väitteitä tai muutoin rikkoa keskustelun yleisiä sääntöjä sallitummin, sekä osoittaa ja vahvistaa ryhmien välisiä rajoja, mutta toisaalta myös laukaista jännitteitä ja helpottaa erimielisyyden sietämistä (Dews ym. 1995; Dolitsky 1992; Jorgensen 1996; Meyer 2000; Toplak ja Katz 2000). Aineistossa siis nähtiin huumoria todennäköisesti tiheämmässä kuin keskimääräisissä eduskunnan täysistunnoissa. Tämä tuotti rikkaan aineiston, josta oli mahdollista erottaa monia erilaisia huumorin aspektoja.

Täysistunnot katseltiin tätä tutkimusta varten läpi eduskunnan verkkolähetystallenteina⁴. Samaan aikaan tapahtumia verrattiin täysistuntojen pöytäkirjoihin⁵. Kaikki mahdollisesti humoristiset kohdat taulukoitiin siinä muodossa, jossa ne oli merkitty täysistuntojen pöytäkirjoihin. Tässä tutkimuksessa käytetyt litteraatit ovat siis peräisin näistä pöytäkirjoista. Myös tämän tutkimuksen viittaukset puheenvuorojen kellonaikoihin viittaavat pöytäkirjoihin merkittyihin aikoihin, jolloin kyseessä oleva puheenvuoro on aloitettu. Välihuudoille merkitty aika on sen puheenvuoron alkamisajankohta, jonka aikana välihuuto on esitetty. Puhemiesten lausahdukset on ajoitettu toteamusta edeltävän puheenvuoron alkamisajankohdan mukaan, tai mikäli puheenvuoroja ei vielä ole pidetty, istunnon alkamisen ajankohdan mukaan. Täysistunnoista kirjattiin tällä tavalla ylös yhteensä 420 kohtaa, jotka vaikuttivat mahdollisesti humoristisilta. Näistä karsiutui lähiluvussa pois 137, joten lopullinen aineisto koostuu 283 *humoristisesta lausahduksesta*.

Huumorille ei ole olemassa vakiintunutta yksikköä, joten ”humoristinen lausahdus” on väisämättä jossain määrin tulkinnanvarainen fraasi. Tässä tutkimuksessa yhdeksi humoristiseksi lausahdukseksi, eli yhdeksi yksiköksi huumoria, on laskettu yksittäisessä puheenvuorossa yhteen kohteeseen kohdistuva huumori. Yksittäinen puheenvuoro voi siis pitää sisällään useamman kuin yhden humoristisen lausahduksen, jos puhuja vaihtoi puheenvuoronsa aikana huumorin kohdetta. Näiden lausahdusten lähiluku tehtiin käyttäen myöhemmin tarkasti esiteltäviä määritelmiä huumorista ja sen lähikäsitteistä.

Aineistoa karsiutui pois melko paljon kahdesta syystä. Kaikista lausahduksista ei ensinnäkään voi varmuudella sanoa, onko ne tarkoitettu humoristisiksi. Esimerkiksi kun puhemies Jussi Halla-aho kehotti edustajia pyytämään halutessaan puheenvuoroja ”painamalla paneelin V niin kuin vastaus -painiketta”⁶, kyseessä voi olla sanotun selventäminen ja alleviivaaminen. On kuitenkin myös mahdollista, että kyseessä on humoristinen viittaus Alan Mooren ja David Lloydin ”V niin kuin verikosto” -sarjakuvaromaaniin (Moore ja Lloyd 2005) nimeen. Perussuomalaiset perusti Jussi Halla-ahon johdolla vuoden 2019 eduskuntavaaleissa paljon huomiota saaneen tv-mainoskampanjansa ”V niin kuin ketutus”⁷ tähän samaiseen sarjakuvaan. Halla-aho käytti useissa muissa kohdissa selkeästi ironista puhetapaa, esimerkiksi käyttäessään vanhahtavaa puheenpartta viitatessaan eduskunnan täysistunnon vanhoihin sääntöihin: ”perinnäistapain mukaisesti edustajat teitittelevät toisiaan salikeskustelussa”⁸ ja ojentaessaan liian kauan puhunutta edustajaa huomauttamalla ”minuutti kestää kuusikymmentä sekuntia”⁹. On kuitenkin mahdotonta tietää, onko ”V niin kuin vastaus” -lausahduksessa kyseessä huumori, joten se rajattiin ulos aineistosta.

Tällaisia epäselviä lausahduksia oli lopulta vain vähän. Yleisempi aineiston karsiutumisen syy oli se, että lausahdus osoittautui tarkemmassa analyysissä joksikin muuksi kuin huumoriksi. Näin on usein etenkin metaforien ja kärjistyksen kohdalla. Esimerkiksi fraasi ”veronmaksajien selkäranka ei

ole väsymätön”¹⁰ on värikäs tapa ilmaista metaforan avulla ajatus, että suomalaiset veronmaksajat eivät hyväksyisi veroasteensa nostamista tietyn rajan yli. Se ei kuitenkaan ole humoristinen tapa ilmaista kyseinen ajatus. Samoin kärjistävä lause ”pikavipeilläkö oletatte köyhimpien tämän maksavan?”¹¹ on värikäs tapa sanoa, että hallituksen uudistukset tulevat osalle suomalaisista kohtuuttoman kalliiksi, mutta sekään ei ole huumoria. Näihin erontekoihin huumorin ja sen lähikäsitteiden välillä palataan yksityiskohtaisesti myöhemmin.

Valittua aineistoa tutkimalla haluttiin selvittää ensinnäkin se, *kuinka paljon huumoria kansanedustajat käyttivät keskustelujen aikana ja oliko huumorin käytön määrässä merkittäviä eroja puolueiden välillä*. Hypoteesi oli, että huumoria nähtäisiin runsaasti. Toinen hypoteesi oli, että koska huumorin katsotaan yleensä kuuluvan populistiseen politiikan tekemisen tapaan (esim. Herkman 2019, 43–44), erilaisissa huumoriskandaaleissa usein esiin noussut oikeistopopulistinen perussuomalaiset (Herkman ja Koivukoski 2023) erottuisi selkeästi muista puolueista käytetyn huumorin määrässä.

Toiseksi tutkittiin huumorin sisältöä. Tarkemmin sanottuna tutkittiin sitä, *millaisessa sävyssä huumoria esitettiin*, eli oliko huumorin tarkoituksena esimerkiksi keventää tunnelmaa vai tehdä jostakin tai jostakusta naurunalainen. Toinen sisältöön liittyvä kysymys oli se, *mihin tai keneen kansanedustajien huumori kohdistui*. Parlamentaarisien puheen keskeinen piirre on epäsymmetrisen suhde hallituksen ja opposition välillä (Turunen 2015, 109–110). Koska enemmistöhallituksella on lähtökohtaisesti kyky viedä päätöksensä läpi ilman opposition tukea, opposition rooliksi jää useimmiten vain mielipiteensä ilmaiseminen. Nimenomaan täysistunnossa oppositio pääsee näkyvästi haastamaan hallituksen päätökset ja suunnitelmat (Ollila 2007, 68). Tämä tapahtuu paitsi esittelemällä vaihtoehtoisia toimintatapoja myös politiikkaan olennaisesti kuuluvilla retoriikan keinoilla, esimerkiksi vastustajan naurunalaiseksi tekemisellä (Ollila 2007, 140). Hallituksen ja opposition välisessä julkisessa kilpailussa esimerkiksi kärjistyksillä ja vastapuolen mollaamisella on aina merkittävä rooli (Reunanen ja Harju 2012, 55–58). Huumoria on ilmeisen helppo käyttää juuri tällaisiin tarkoituksiin. Siksi tutkimuksen hypoteesi oli, että huumoria käytettäisiin parlamentaarisessa puheessa paljon opposition ja hallituksen välillä vastapuolen pilkkaamiseen.

Kolmanneksi tutkimuksessa haluttiin tehdä aineistosta tehtyjen havaintojen pohjalta teoreettisia johtopäätöksiä huumorin asemasta ja merkityksestä parlamentaariselle puheelle yleisesti. Kuten edellä todettiin, parlamentaarisella puheella ei lähtökohtaisesti pyritä vaikuttamaan päätöksiin kulloinkin käsitellyssä olevassa asiassa. Etenkään oppositiossa ei varmastikaan ajateltu, että hallitus saataisiin muuttamaan hallitusohjelman kirjauksia esittämällä täysistunnossa kritiikkiä tai vaihtoehtoisia ratkaisuja. Sen sijaan parlamentaarisessa puheessa pyritään todistelemaan oman näkemyksen paremmuutta suurelle yleisölle, eli hieman kärjistäen, oppositio pyrki ensisijaisesti luomaan julkisuuteen mielikuvia huonosta hallitusohjelmasta ja kelvottomasta hallituksesta ja hallitus taas mielikuvia perusteettomasta kritiikistä ja kelvottomasta oppositiosta. Tätä taustaa vasten tutkimuksen loppupuolella pohditaan aineistosta tehtyjä havaintoja ja etsitään teoreettisia vastauksia myös kysymykseen siitä, *miksi huumoria käytettiin parlamentaarisessa puheessa kuten käytettiin*.

HUUMORI

Seuraavaksi tarkennan sitä, mitä huumorilla ja siihen liittyvillä käsitteillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Tärkeimpinä käsitteinä avataan ironiaa ja sarkasmia, mutta myös sellaisten käsitteiden kuin metafora ja hyperbola suhdetta huumoriin käsitellään. Määritelmät ovat lingvistisiä, tarkemmin semiotiikan tutkimusalalta lähteviä. Niissä seurataan ennen kaikkea Victor Raskinin ja Salvatore Attardon määritelmiä huumorista sekä Marta Dynelin analyyseja ironiasta ja sarkasmista. Huumori voidaan semiotiikan työkaluilla määritellä ja tunnistaa hyvällä tarkkuudella, eikä sen tunnistamisessa siksi ole tarpeen nojata esimerkiksi kontekstuaalisiin vihjeisiin, kuten nauruun tai muihin reaktioihin. Suurin osa ihmisten naurusta liittyy nimittäin arkipäivän sosiaalisiin tilanteisiin, joissa ei ole mukana minkäänlaista komiikkaa ja vaikka nauru liittyykin tiiviisti huumoriin, se liittyy myös paljoon muuhun (Fry 1994, 114; Provine 2000, 41–43; Ruch 2008, 23–24). Siksi huumorin tunnistaminen naurun tai muiden reaktioiden perusteella on haastavaa ja tunnistaminen voidaan tehdä merkittävästi luotettavammin sanotun rakenteita analysoimalla. Tällaisella analyysitavalla voidaan myös rajoittaa tutkijan omien esteettisten ja muiden tottumusten vaikutusta analyysiin.

Huumorin olennainen piirre on, että se on leikkisää viestintää (ks. Martin 2007, 108–109), jonka ytimessä ovat yllättävät oivallukset (ks. Koestler 1964, 91; Weems 2014, 27–30). Leikkisyys ei tarkoita hyvántahtoisuutta tai lempeyttä, vaan leikki voi olla myös julmaa ja kohtuutonta. Leikki viittaa tässä johonkin sellaiseen, jonka tekeminen tai huomaaminen tuottaa ainakin osalle osallistujista ja sivusta seuraajista mielikuvitukseen perustuvaa mielihyvää. Oivallus ei puolestaan tarkoita todellisuuden näkemistä jollain tapaa selkeämmin tai objektiivisemmin, vaan miellyttävää tunnetta siitä, että kykenee ymmärtämään haastavalla tavalla ilmaistun ajatuksen.

Huumoria selitetään tyypillisesti ainakin kahdesta eri teoreettisesta lähtökohdasta, inkongruenssista (*incongruity*) ja ylemmyydestä (*superiority*) käsin. Näitä ei ole mielekäästä nähdä kilpailevina selitysmalleina, vaan komiikan eri aspektoja korostavina lähestymistapoina, joita molempia tarvitaan huumorin ymmärtämisessä (ks. Prado 1995, Ziv 1984, 2). Inkongruenssiteoriat asettavat huumorin keskiöön viestin sisältämän ristiriidan, eli inkongruenssin, odotuksen ja toteutuneen asiantilan välillä (teorioista laajasti Attardo 2008). Tämä ei tietenkään ole huumorin riittävä ehto, sillä monet täyttymättä jääneet odotukset eivät ole itsessään humoristisia, ajatellaan vaikkapa kokouksen osanottajan myöhästymistä tai kesken lauseen katkeavaa puhelua. Ristiriidan tulee olla juuri tietynlaisen tuottaakseen humoristisen tulkinnan.

Huumorin tutkituin muoto on vitsi. Victor Raskinin erittäin vaikutusvaltaisen, paljon lainatun ja keskustellun määritelmän mukaan vitsin ytimessä on kaksi toisensa normaalisti poissulkevaa tapaa ymmärtää jokin ilmiö, sekä rakenne, joka saa yleisön vaihtamaan nopeasti toisesta ymmärtämisen tavasta toiseen (Raskin 1984, 114; ks. myös Attardo ja Raskin 1991; Attardo 2008, 108). Ilmiöiden ymmärtämistapojen välinen poissulkevuus tarkoittaa, että tietyssä kulttuurissa on tapana ajatella, että ne eivät voi toteutua yhtä aikaa (Raskin 1984, 111–114). Erotamme lähtökohtaisesti esimerkiksi sellaiset kategoriat kuin sairauden ja terveyden, ihmisen ja eläimen tai älykkyyden ja tyhmyyden toisistaan — mikään ei ole yhtä aikaa näitä molempia. Kun jokin kerronnan mekanismi siirtää yllättäen jonkin asian toisesta kategoriasta toiseen, syntyy vitsi.

Tämän tutkimuksen aineiston huumorista huomattava osa (57/283) on rakenteeltaan nimenomaan vitsejä (ks. taulukko 1). Niissä on jokin selkeästi tunnistettava tekijä, jolle osoitetaan kaksi

eri merkitystä, jotka sulkevat toisensa pois edellä kuvatulla tavalla. Kun opposition edustaja toteaa ”hallitusohjelmassahan on sanottu, että Suomi laitetaan liikkeelle, ja me oppositiossa teemme kaikkemme, että hallitus on liikkeellä koko ajan”¹² tai ”ennen vaaleja valtiovarainministeri Purra kutsui kulttuurista luksuspalveluksi, ja näyttää siltä, että hallituksen tavoitteena selvästi onkin tehdä kulttuurista luksuspalvelu, johon vain harvoilla on enää varaa”¹³, ovat kyseessä nimenomaan vitsit. Fraasit ”olla liikkeellä” ja ”luksuspalvelu” esitellään molemmissa puheenvuoroissa alkuperäisessä merkityksessään. Heti sen jälkeen ne saavat uudet, alkuperäisten kanssa yhteensopimattomat tavat ymmärtää ne. ”Olla liikkeellä” muuttuu fyysisestä suorittamisesta poliittisen vastuun kantamiseksi ja ”luksuspalvelu” ylimääräisestä turhakkeesta vain harvalukuiselle eliitille varatuksi etuoikeudeksi.

Samanlainen rakenne voidaan tunnistaa vitsien lisäksi myös muusta huumorista ja leikkisästä naurattamisesta. Voidaan katsoa, että jo vauvoja naurattavassa kurkistusleikissä aikuinen on yhtä aikaa läsnä ja poissa (Schultz 1976, 31–33) ja toista kutittava ihminen yhtä aikaa hyökkääjä ja vaaraton läheinen – tuntemattoman ihmisen kutitus ei naurata (Koestler 1964, 80–81). Huumorin keinot ovat lähtökohtaisesti rajattomat, mutta samanlainen inkongruentti rakenne voidaan tunnistaa siitä aina. Huumori muistuttaa juuri tässä mielessä ongelmanratkaisua tai oivaltamista (Koestler 1964, 91; Nuñez-Ramos ja Lorenzo 1997, 106–107; Paulos 1980, 10–11; Weems 2014, 27–30) ja myös siitä saatava nautinto on samantyyppistä. Ihmisen on tavalla tai toisella tunnistettava inkongruentit ajattelutavat ja pystyttävä sijoittamaan jokin ilmiö niihin molempiin.

Toinen komiikkaa selittävä tekijä on ylemmyys. Ylemmyysteoriala lähtevät ajatuksesta, että huumorilla osoitetaan jonkun tai jonkin alemmuutta suhteessa humoristiin itseensä ja/tai humoristin yleisöön. Huumorissa on aina tai lähes aina mukana aggression elementti, ja erilaiset valtasetelmiin ja kamppailuihin liittyvät kysymykset ovat huumorin ymmärtämisessä keskeisiä (esim. Kuipers 2008; Martin 2007, 49–54). Sigmund Freudin paljon lainatun ajatuksen mukaan huumori tarjoaa usein mahdollisuuden nauttia hyväksytysti muutoin paheksutuista asioista (Freud 2002, 129–130). Tämä voi tarkoittaa seksuaalisia tai muutoin tabuina pidettyjä aiheita, mutta myös esimerkiksi toisten tarkoituksellista loukkaamista tai sellaisia vahingoniloin kaltaisia tunteita, jotka eivät ole tilanteessaan hyväksyttäviä (Zillman ja Cantor 1976, 109–110). Puhuttu huumori on siis usein verbaalista aggressiota. Kun hallituspuolueen kansanedustaja esimerkiksi toteaa ”olen kiitollinen siitä, että Suomen kansa aiheutti vihreän siirtymän tuolta hallituksesta sinne oppositioon”¹⁴, vahingonilo ja aggressio ovat ilmeinen osa vitsin tuottamaa nautintoa. Toki mukana on inkongruentti rakenne: ”vihreä siirtymä” merkitsee tavallisesti vihreiden keskeistä poliittista tavoitetta. Vitsi vaatii siis molempien merkitysten ymmärtämistä ja sovittamista yhteen ongelmanratkaisun tapaan. On kuitenkin turvallista olettaa, ettei vitsin nautinto synny pelkästään tästä oivalluksesta. Vihreiden vaalitappio oli merkittävä, ja puhuja on siitä vahingoniloinen, minkä lisäksi poliittisen vastustajan heikkous on miellyttävää huomata. Näyttäisi kuitenkin ylimieliseltä ja tyyliittömältä vain pilkata toista puoluetta huonosta vaalimenestyksestä, sillä vahingoniloa pidetään yleisesti huonon voittajan merkinä. Esimerkissä vahingonilo siis ilmaistaan vitsin rakenteen yhteydessä, mikä on sallitumpi tapa ilmaista sitä.

IRONIA

Sana ”ironia” on merkitykseltään erittäin laaja. Se kattaa esimerkiksi tietynlaiset odottamattomat tapahtumat, eli ”kohtalon ironian”, draamallisen ironian ja sokraattisen ironian (Dynel 2018, 89; 2014a, 537). Tässä tutkimuksessa ironialla viitataan vain tietynlaiseen tarkoitukselliseen, leikkisään oivaltamiseen tähtäävään puhetapaan, jossa sanotaan muuta kuin tarkoitetaan. Vielä silloinkin ironia on laaja sateenvarjokäsite, jota on selitetty valtavalla määrällä erilaisia teorioita (teorioista laajemmin esim. Attardo 2008, 122). Toisissa teoretisoinneissa korostetaan avoimen teeskentelyn (*pretense* tai *pretence*, kts. Clark ja Gerrig 1984, Wilson 2006) merkitystä ironian ymmärtämisessä. Toisissa ironia nähdään ”kaikuna” (*echo*, erit. Sperber ja Wilson 1981), jolloin puhuja ikään kuin toistaa jonkun itsestään erillisen puhujan viestiä. Näissä molemmissa lähestymisissä on vahvuutensa ja heikkoutensa (esim. Garmendia 2014; Wilson 2006).

Vaikka ironiaa on määritelty monella tavalla, lähes kaikissa määritelmässä erotetaan toisistaan sanotun kirjaimellinen sisältö ja sanojan tarkoittama sisältö, minkä lisäksi näiden kahden sisällön välillä nähdään tyypillisesti vallitsevan ristiriidan (ks. Attardo 2008, 122–123; Dynel 2018, 91; Piskorskaja 2014, 667), joka vähintäänkin muistuttaa edellä esiteltyä humoristista inkongruenssia. Ironiassa esitetään jokin usein itsessään täysin mielekäs toteamus, joka kuitenkin esitysyhteydessään on ilmeisen sopimaton, inkoherentti. Koska inkoherenssi on kuitenkin selvästi tarkoituksellista, yleisö etsii toisen, sanomatta jätetyn merkityksen sanotun kontekstista ja vertaa näitä kahta toisiinsa. (Rahtu 2006, 29–30.) Vaikkei tämä sanotun ja tarkoitetun välinen ristiriita kata kaikkia tosielämän ironisilta vaikuttavia puheenvuoroja (Gibbs ym. 2014), se on varsin selitysvoimainen malli.

Kaikesta ironiasta voidaan erottaa toinenkin selkeä piirre. Ironiassa esitetään negatiivinen arvio jostain (esim. Dynel 2018, 94; 2016, 225; Garmendia 2010), joskin tähän arvioon voi liittyä myös positiivisia sävyjä (Garmendia 2014, 652). Esimerkiksi tokaisu ”tässähän keskustelu menee eteenpäin”¹⁵ on ironinen. Puhuja on pannut merkille, että keskustelu on junnannut paikallaan, minkä hän ilmaisee ilahtumalla tilanteesta, jossa tapahtuu päinvastaista. Ääneen lausuttu positiivinen arvio tietystä hetkestä ilmaisee sanomatta jätetyn negatiivisen arvion aiemmista hetkistä.

Jotkut tutkijat erottavat huumorin ja ironian ilmiöinä toisistaan, vaikka myöntävät niiden huomattavan samankaltaisuuden (esim. Dynel 2018, 431; Garmendia 2014, 652–653). Tässä tutkimuksessa ironian laskeminen yhdeksi huumorin merkittäväksi muodoksi on riittävän tarkka tapa määritellä ilmiöiden suhde. Ironiaa ja huumoria yhdistävät erittäin monet elementit, kuten luovuus ja yllätys, jotka voivat olla ehto koetululle huvittavuudelle, tai ainakin korostavat sitä (Attardo 2001, 208; Piskorskaja 2014, 669–670). Ennen kaikkea kuitenkin molemmat ovat leikkisää viestintää, jonka ytimessä ovat yllättävät, nopeat oivallukset, jotka rikkovat normaaleja tapoja käydä keskustelua. Ironian erityisestä asemasta kertoo kuitenkin se, että aineistossa se oli ylivoimaisesti yleisin huumorin muoto (138/283), kuten nähdään taulukosta 1.

Taulukko 1. Huumorin määrä ja muodot

Yht.	Ironia	Vitsi	Metafora	Parodia	Hyperbola	Anekdootti	Muu
283	138	57	25	17	12	8	16

HUUMORISTA EROTETTAVAT ILMIÖT: METAFORA JA HYPERBOLA

Useat muutkin kielelliset ilmiöt muistuttavat semanttiselta rakenteeltaan huumoria. Niitä myös käytetään usein huumorin aineksena. Tällaisia ilmiöitä ovat etenkin metafora, eli ilmaisun siirtäminen uuteen asiayhteyteen uudenlaisten merkitysten luomiseksi ja hyperbola, eli ilmeisen liioittelun käyttäminen tehokeinona. Aineistossa metafora toimi huumorin pohjana 25 kertaa ja hyperbola 12 kertaa. Muista taulukossa 1 mainituista huumorin muodoista sanottakoon, että parodialla tarkoitetaan ivallista matkimista ja anekdootilla lyhyttä totena esitettyä tarinaa, jossa kuvataan humoristista usein absurdia toimintaa tai tilannetta ilman varsinaista vitsin rakennetta.

Metaforaan ja hyperbolaan on hyvä kiinnittää erityistä huomiota, koska lopullisesta aineistosta ulosrajautuneessa materiaalissa ne olivat erittäin vahvasti esillä. Ne perustuvat ironian tavoin kirjaimellisesti sanotun ja tarkoitetun ristiriitaan, joten ne on helppo sekoittaa huumoriin ja ironiaan etenkin poliittisessa retoriikassa (Dynel 2014b, 632–633; Piata 2016). Likikään kaikki metaforinen ja hyperbolinen ei kuitenkaan ole humoristista, vaan niiden funktio puheessa voi olla esimerkiksi poeettinen tai havainnollistava. Tämä eronteko on tärkeä poliittista retoriikkaa arvioitaessa. Metaforasta kuitenkin tulee humoristinen esimerkiksi silloin, jos se yhdistää toisistaan riittävän etäiset ajatukset (Pollio 1996), eli jos se saattaa vitsin tapaan inkongruentit elementit hetkellisesti yhteen, mutta jättää niiden yhteensopivuuden kuitenkin osittaiseksi, selkeästi vain esityksensä asiayhteydessä mielekkääksi (Oring 2003, 5–6). Jos metafora sen sijaan on liian täysin ymmärrettävissä, kuten vaikkapa aiemmin mainitussa esimerkissä ”veronmaksajien selkäranka ei ole väsymätön”¹⁶, ajatukset yhdistyvät liian täydellisesti, eikä inkongruenssia ja sen myötä humoristisuutta synny.

Metaforat voivat olla humoristisia monista muistakin syistä, esimerkiksi koska niissä käytetty mielikuva on inkongruentti itsessään (Attardo 2015). Usein metaforien humoristisuus syntyy ylenpalttisesta yhdistelmästä inkongruenssia ja ylemmyyttä. Ajatellaan esimerkiksi seuraavaa esimerkkiä aineistosta: ”Nyt kierretään velkapullon korkkia kiinni, vaikka opposition tovereille kuinka maistuisi krapularyyppy.”¹⁷ Puhuja ilmaisee värikkäästi väitteen, että oppositioon jääneet vasemmistopoliitikot haluaisivat jatkaa velanottoa, mutta uusi hallitus on päättänyt vähentää sitä. Metafora on kaksinkertainen, velkapullon korkin sulkemisesta edetään vielä krapularyyppyyn. Tällaisen rakenteen ansiosta se ei varmastikaan ole liian yksinkertainen toimimaan huumorina. Alkoholin juomisen ja velanoton välillä on inkongruentti suhde, mutta myös yhdistäviä tekijöitä, kuten mielleilyhtymä mahdolliseen riippuvuuteen. Samalla ajatus vasemmistopoliitikoista viinaan menevinä huithapeleina tuottanee poliittisessa oikeistossa miellyttävää ylemmyyttä.

Samanlaista rajanvetoa tehtiin aineistossa myös hyperbolan kohdalla. Aiemmin esitetty kärkevä kysymys ”pikavipeilläkö oletatte köyhimpien tämän maksavan”¹⁸ on varmastikin voimakasta liioittelua ja siten hyperbolaa, mutta aukeaa sekin liian täysin. Lopputulos ei sisällä

riittävää inkongruenssia, koska pikaviippien käyttäminen elämiseen ei ole yhteensopimaton ajatus todellisuuden kanssa. Sen sijaan toinen hallitusohjelmaa kritisoiva toteamus on humoristista hyperbolaa: ”tämä ei ole Suomen valtion hallitusohjelma — kunnianhimon osalta hyvä, jos on taloyhtiön hallituksen ohjelma”.¹⁹ Hallitusohjelman mitättömyyden liioitteleminen siirtyy tässä absurdille tasolle. Läsä ovat sekä inkongruentit elementit, että niiden väliltä löytyvä yhteys, sillä taloyhtiö ja valtio ovat molemmat oman hallituksensa hallinnoimia yksiköitä, mutta kokoluokissaan täysin yhteismitattomat. Hyperbola siis toimii huumorina samaan tapaan kuin aiempi metafora. Huumorin nautintoa epäilemättä myös tukee ajatus hallitusohjelman laatijoista epäpätevinä harrastelijoina.

HUUMORIN KOHTEN MERKITYS: SARKASMI

Siinä missä ironia, hyperbola ja metafora liittyvät huumorin muotoon, *sarkasmi* liittyy sen kohteeseen. Etenkin ironia ja sarkasmi ovat suurelta osin päällekkäiset ilmiöt, joita sekä populaarissa kielenkäytössä että tutkimuksessa käytetään usein toistensa synonyymeinä (Dynel 2014a, 541–542; 2016, 226–227). Sarkasmi tarkoittaa kärjekästä usein henkilöön käyvää ivallisuutta. Se ei itsessään kuitenkaan välttämättä sisällä inkongruentteja rakenteita, vaan sen tunnusmerkit ovat vain nokkela kielenkäyttö ja tarkoitus halventaa kohdettaan (Dynel 2014b, 634; 2016, 234). Joh-tuen tästä selkeiden rakenteiden puuttumisesta sarkasmin tunnistaminen sellaisenaan on varsin tulkinnanvaraista. Raja pelkkiin loukkauksiin on hyvin häilyvä. Siksi sarkasmi on mukana tämän tutkimuksen aineistossa vain silloin, kun se on osa huumoria. Tästä on kuitenkin yksi hyvin tarkkarajainen poikkeus: nauru sarkasmina. Yhdessä nauraminen on tavallinen tapa ilmaista, että naurajilla on jaettua ääneen sanomatonta tietoa naurun kohteesta (Gibbs ym. 2014, 589). Nauru on myös tärkeä tapa tehdä rajanvetoa sosiaalisten ryhmien sekä esimerkiksi hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän välillä (Apte 1985, 54–55; Fine 1977). Kun esimerkiksi hallituspuolueen kansanedustaja totesi, että ”Suomen tie kohti hiilinegatiivisuutta alkaa Orpon hallituksesta”²⁰, reagoi useampi edustaja jaetulla pilkkanaurulla²¹. Tällä aivan ilmeisesti pyrittiin nolaamaan puhuja ja hänen näkemyksensä sarkastisella suhtautumisella, mutta ilman inkongruenssin osoittamista. Kaikkiaan vastaavia nauruja nähtiin aineistossa yhdeksän kertaa.

Sarkasmissa ovat vahvasti läsnä ylemmyyteen liittyvät huumorin elementit, ja sen tarkoituk-sena on nolata joku, jonka ei itse ole juurikaan mahdollista huvittua sarkasmista. Tämä on erotettava kriittisyydestä, joka voi ihmisten lisäksi kohdistua myös asioihin ja asiantiloihin. (Dynel 2018, 422; 2016, 232–233.) Sarkasmi ei ole vain kriittinen, vaan ihmisiä toisistaan erottava ja näiden välille arvojärjestyksiä rakentava tapa viestiä, myös liittyessään huumoriin. Siksi siihen kiinnitetään tässä tutkimuksessa erityistä huomiota. Kolme esimerkkiä avaa sarkasmin suhdetta kriittisyyteen.

”Te olitte valmiita ojentamaan kättänne vain näiden yritysten lompakkoa hamutaksenne”²² on esimerkki sarkastisesta huumorista. Fraasi ”ojentaa kätensä” saa kaksi toisensa poissulkevaa merkitystä, ahneen ja avuliaan eleen. Huumorin kohde, eli ”te”, on puhuttelun kohteena oleva edel-linen hallitus, joka selvästi asemoidaan halveksittavan ahneeksi. Sen sijaan seuraava esimerkki

ei ole sarkastinen, vaikka huumori onkin kriittistä: ”Vahvasta ja välittävästä Suomesta taitaa olla tulossa heikko ja valittava Suomi”²³. Vitsi syntyy äänteiden samankaltaisuudesta sanoissa ”välittävä” ja ”valittava” sekä rytmin samankaltaisuudesta toisiinsa rinnastetuissa fraaseissa. Kohteena on hallitusohjelma ja sen vaikutukset, mutta huumorissa ei puututa ihmisten tai ihmisryhmien ominaisuuksiin. Vaikka kritiikki onkin viime kädessä suunnattu hallitusta vastaan, on eri asia sanoa ”hallitusohjelma saa aikaan kurjuutta” kuin ”hallitus saa aikaan kurjuutta” tai vielä henkilöidymmin ”Petteri Orpo hallituksineen saa aikaan kurjuutta”. ”Täällä varmaan juhannussaunan alkukierrokset jatkuvat tänäänkin”²⁴ toteaa edellisistä esimerkeistä vielä poiketen vain asiantilan. Keskustelun ”kuumeneminen” rinnastuu inkongruentilla tavalla saunan kuumenemiseen. Asiantila kuitenkin koskee koko läsnä olevaa edustajistoa, ei erityisesti mitään osaa siitä. Kohde on siis niin yleinen, että oletettavasti kaikki kuulijat voivat yhtä lailla huvittua sanotusta. Ensimmäisen esimerkin sarkastinen huumori erotti vahvasti ihmisiä ja ryhmiä toisistaan, kun taas tämän viimeisen esimerkin voi tulkita jopa yhdistävän yleisöään jaetun kokemuksen äärelle.

HAVAINTOJA AINEISTOSTA: HUUMORIA KÄYTETÄÄN PALJON

Puhuminen eduskunnassa on hyvin muodollinen tilanne, minkä ei välttämättä voitaisi katsoa edistävän leikkisiä puhetapoja, kuten huumoria. Puhemiehen virallisiin tehtäviin kuuluu valvoa, että keskustelu täysistunnossa käydään ”vakaasti ja arvokkaasti” (Hidén 2006, 113), ja tarvittaessa puhemiehet ovat antaneet kansanedustajille huomautuksia liian värikkästä kielenkäytöstä (Ollila 2007, 62). Tosin esimerkiksi ilman puheenvuoroa esitetyt toisinaan hyvinkin värikkäät välihuudot ovat vakituinen osa eduskunnan täysistuntojen arkea (Manner ym. 2012). Aineistosta on myös helppoa huomata, että ainakaan huumoria ei pidetä parlamentaariseen puheeseen sopimattomana elementtinä eikä puhemies puuttunut sen käyttöön kertaakaan kolmen tutkitun istuntopäivän aikana.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli se, kuinka paljon huumoria kansanedustajat käyttivät. Huumoristiset lausahdukset on koottu puolueittain taulukkoon 2. Aineiston perusteella on selvää, että tutkimuksen hypoteesi huumorin runsaudesta osui oikeaan – puolueet näyttävät käyttävän huumoria varsin suuressa osassa puheenvuoroista. Vain RKP erottuu joukosta verrattain vähäisellä huumorin käytöllä. Puheenvuoroja jaettiin täysistunnoissa 528 ja humoristisia lausahduksia kuultiin 283. Osa näistä ei tosin sisältynyt jaettuihin puheenvuoroihin, vaan välihuutoihin tai puhemiesten toteamuksiin. Kiinnostava havainto oli, että perussuomalaiset, joilta voisi odottaa hyvin laajaa huumorin käyttöä, eivät erottuneet sen käyttömäärissä mitenkään erityisesti. Tämä tutkimuksen hypoteesi siis osoittautui vääräksi. Keskusta taas erottui aineistossa muista useamman edustajan puolueista huumorin erityisen tiheällä käytöllä.

Taulukko 2. Huumorin ja puheenvuorojen määrä sekä huumorin suhteellinen määrä puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK
Humoristiset lausahdukset	41	76	55	48	10	15	2	7	3
Puheenvuorot	120	140	100	72	38	29	15	12	2
Humoristista lausahdusta per puheenvuoro	0,3	0,54	0,55	0,67	0,26	0,52	0,13	0,58	1,5

Sen lisäksi, että kaikki puolueet käyttivät huumoria, lähes kaikista puolueista löytyy useita huumorin käyttäjiä. Tiedot erillisistä huumorin käyttäjistä on koottu taulukkoon 3. Huumori ei selvästikään ole vain pienen edustajaryhmän erikoistaito, vaan laajemmin kansanedustajien hallitsema parlamentaarisisessa puheessa käytetty retorinen keino. Tässäkin keskusta erottui muista: lähes kaikki sen edustajat käyttivät aineistossa huumoria osana puheenvuorojaan.

Taulukko 3. Huumorin käyttäjien määrä ja osuus edustajista puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK
Käyttäjää	15	25	18	19	6	6	2	2	1
% edustajista	31 % yht. 48	54 % yht. 46	42 % yht. 43	83 % yht. 23	46 % yht. 13	55 % yht. 11	20 % yht. 10	40 % yht. 5	100 % yht. 1

HAVAINTOJA AINEISTOSTA: HUUMORIA KÄYTETÄÄN POLIITTISEN VASTAPUOLEN PILKKAAMISEEN

Toinen tutkimuskysymys oli, millaisessa sävyssä huumoria esitettiin ja mihin se kohdistui. Tähän voidaan alkaa vastaamaan tutustumalla siihen, kuinka usein kansanedustajien käyttämässä huumorissa mukana oli sarkastinen elementti. Tämä suhde on avattu taulukossa 4. Kuten aiemmin kävi ilmi, tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaisesti sarkastinen huumori ei kohdistu asioihin ja ilmiöihin, vaan ihmisiin ja ihmisryhmiin. Näin ollen siinä myös korostuu ylemmyyden kokemus ja rajojen vetäminen ryhmien ja ihmisten välille. Karkeasti ottaen noin puolet täysistunnon huumorista oli sarkastista, eli kohdistettu ihmisiin. Kun huumorin kohteena olivat ihmiset, tämä tarkoitti käytännössä sitä, että opposition kohteena olivat hallituspuolueiden edustajat joko yksilöinä tai ryhminä ja hallituksen kohteena vastaavasti oppositio. Tämä jako siis vaikuttaa olevan, ei kovinkaan yllättävästi, hyvin merkittävä taustamuuttuja parlamentaarisisessa huumorissa.

Taulukko 4. Sarkastisen ja ei-sarkastisen huumorin suhde puolueittain

	KOK	PS	SDP	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD	LIIK	Yht.
Huumori	41	76	55	48	10	15	2	7	3	257
Sarkastinen	16	36	30	20	7	9	0	2	1	121
Osuus	39 %	47 %	55 %	42 %	70 %	60 %	0 %	29 %	33 %	47 %

Syvennämälle parlamentaarisen huumorin luonteeseen päästään tutustumalla siihen, mitkä tarkemmat aiheet nousivat huumorin kohteiksi. Noin puolessa eduskuntaryhmien huumorista huumorin kohde ei ollut suoraan poliittisen vastapuolen edustaja. Myös tällöin huumori oli kuitenkin useimmiten epäedullista juuri poliittiselle vastapuolelle. Esimerkiksi hallitusohjelmaan kohdistuva pilkka on luonnollisesti epämieluisaa hallituspuolueille ja mieluisaa oppositiolle. Seuraavaan on listattu koko aineistosta kaikki ne huumorin kohteet, sarkastiset ja ei-sarkastiset, jotka toistuvat vähintään kolme erillistä kertaa (17 aihetta, 218 lausahdusta). Listan ulkopuolelle jääneistä alle kolme kertaa esiintyvistä aiheista vitsailtiin yhteensä 20 kertaa.

Taulukko 5. Yleisimmät huumorin kohteet

	Humoristisia lausahduksia
Hallitusohjelma	33
Puhetavat salissa	30
Perussuomalaiset edustajineen, pl. ministerit	27
Keskusta edustajineen	21
Hallitus	21
Valtiovarainministeri Riikka Purra	13
Edellinen hallitus	12
SDP edustajineen	11
Kokoomus edustajineen, pl. ministerit	10
Pääministeri Petteri Orpo	9
Poliittinen vasemmisto	7
Oppositio	5
Sukupuolisensitiivisyys	5
Vihreät	4
Maahanmuutto	4
Eriarvoisuus yhteiskunnassa	3
Vasemmistoliiton puheenjohtaja Li Andersson	3
Ei tunnistettavaa kohdetta	45

Huumoria, jolla ei ollut lainkaan tunnistettavaa kohdetta, nähtiin 45 kertaa. Tällainen kohteeton huumori sisälsi muun muassa itseironisia sävyjä, kuten edustajan todetessa ”tässä ulko- ja puolustuspolitiikan osuudessa on niin paljon hyviä asioita, että ne eivät tähän viiteen minuuttiin mahtuneet, joten pyydän toisen puheenvuoron kehuakseni ne loputkin”²⁵. Edelle listatuista aiheista ”puhetavat salissa” on varmaankin epämääräisin. Salikeskustelun sävyä, yleisiä toimintatapoja ja muita ominaisuuksia kommentoitiin toistuvasti sellaisilla huomioilla kuin ”myös totuutta kannattaa yrittää muistaa pitää esillä”²⁶ tai ”esitetään vahvoja argumentteja, ja kohta seuraavassa puheenvuorossa tietenkin ne kumotaan”²⁷. Jos nämä kaksi humorististen lausahdusten ryhmää jätetään huomiotta, lähes kaikki muu huumori on joko suoraan tai välillisesti opposition ja hallituksen välistä pilkan tekoa. Vain kolme muuta huumorin aihetta, sukupuolisensitiivisyys, maahanmuutto ja eriarvoisuus yhteiskunnassa, nousevat tälle listalle. Sukupuolisensitiivisyys on myös mukana hieman satumalta. Kun SDP:n Tuula Haatainen takelteli puheenvuoronsa alussa ”Herra... Rouva puhemies”, puhetta johtanut kokoomuksen Paula Risikko korjasi humoristisesti ”Oletettu”²⁸. Tämän jälkeen istunnossa useampi edustaja viittasi puhemieheen humoristisesti eri tavoin ”oletettuna”.

Aineiston suurimman aihekokonaisuuden voidaan katsoa muodostuvan hallitukseen kokonaisuutena (21) ja hallitusohjelmaan (33) kohdistuvasta kriittisestä huumorista (yht. 54), jota luonnollisesti esitti oppositio. Jos mukaan lasketaan myös perussuomalaisten (yht. 40) ja kokoomuslaisten (yht. 19) osakseen saama huumori, hallitus oli istunnoissa huumorin kohteena suoraan ja välillisesti ainakin 113 kertaa. Jos vastaavalla tavalla lasketaan opposition osakseen saama pilkka, lopputulokseksi saadaan 63 humoristista lausahdusta. Parlamentaarisessa puheessa hallitus, sen puolueet, ministerit ja edustajat olivat siis noin kaksi kertaa oppositiota useammin pilkan kohteena. Hypoteesi, että huumoria käytettäisiin parlamentaarisessa puheessa paljon opposition ja hallituksen välillä vastapuolen pilkkaamiseen sai siis sekin vahvistuksen. Oppositio tosin käytti huumoria hallituksen pilkkaamiseen merkittävästi enemmän kuin hallitus opposition.

Kiinnostavaa on, että sekä hallituksessa että oppositiossa toiseksi suurin puolue sai selvästi suurimman osan pilkasta osakseen. Hallituksessa perussuomalaiset edustajineen ja ministereineen olivat sarkastisen huumorin kohteena kaksi kertaa useammin (yht. 40) kuin hallitus kokonaisuutena (21) tai päähallituspuolue kokoomus edustajineen ja ministereineen (yht. 19). Oppositiossa taas keskusta oli edustajineen sarkastisen huumorin kohde selvästi useammin (21) kuin pääoppositiipuolue SDP edustajineen (11), oppositio (5) tai edellinen hallitus (12).

ANALYYSI: HUUMORI OSANA PARLAMENTAARISTA PUHETTA

Huumoria nähtiin aineistossa runsaasti, mikä ei ole yllättävää. Täysistunto on kansanedustajien omassakin katsannossa vahvasti mediafoorumi, jolla pyritään saamaan median ja suuren yleisön huomio. Huumori on tähän hyvä tapa. Puhe, joka tarjoaa kuuntelijalle palkkioita, saa todennäköisesti myös kuulijoiden huomion osakseen (Torkki 2006, 91). Huumorin tarjoama mielihyvä on näin ajateltuna hyvin käyttökelpoinen retorinen syötti. Voidaan sanoa, että ”[p]oliitikon tärkein lahjakkuuden laji on kyky tulla valituksi” (Paloheimo ja Wiberg 2012, 331). Valituksi tullakseen poliitikon on pysyttävä äänestäjien mielissä ja huomion hankkiminen

esimerkiksi huumorilla on tällöin tärkeä osa poliitikon työtä. Myöskään se ei ole oikeastaan yllättävää, että hallitus on oppositiota useammin huumorin kohteena, sillä enemmistöhallitus on eduskunnan istuntosalissa lähtökohtaisesti se aktiivinen toimija, jonka toiminnasta keskustellaan. Aineistona käytetyissä istunnoissa käsiteltiin nimenomaan hallituksen suunnitelmia koko hallituskaudelle. Koska oppositio ei tietenkään ollut samalla tavalla keskustelun fokuksena, vaan arvioitavana olevan toiminnan kommentoija, on luontevaa, että siihen myös kohdistui vähemmän huumoria. Sama koskee useimpia täysistuntoja: puheenaiheena on tyypillisesti se, mitä hallitus tekee, joten myös huumori kohdistuu helpoiten siihen.

Aineiston analyysin kautta päästään pohtimaan myös sitä, miksi juuri *tietynlaista huumoria* nähtiin parlamentaarisessa puheessa paljon. Aineiston pohjalta voidaan tehdä tästä ainakin yksi todennäköisesti laajasti yleistettävissä oleva huomio. Tärkein sarkastisen huumorin kohde hallituksessa oli siis toiseksi suurin puolue perussuomalaiset, oppositiossa taas toiseksi suurin puolue keskusta, ei siis oppositio tai hallitus kokonaisuutena eikä kummankaan suurin puolue. Tämä ilmiö voidaan selittää huumorin inkongruenssi- ja ylemmyysteorioiden avulla. Henri Bergsonin kuuluisan näkemyksen mukaan nauru, jota Bergson käyttää metaforana huumorille, on ennen kaikkea yhteisön langettama rangaistus sääntöjen noudattamatta jättämisestä: ”Nauru on ennen kaikkea korjaavaa. Sen tarkoituksena on nöyryyttää, sen on annettava kohteekseen joutuneelle henkilölle tuskallinen olo. Naurun kautta yhteiskunta kostaa sitä vastaan otetut vapaudet” (Bergson 2000, 138). Tämä on varsin mekanistinen ja yksipuolinen näkemys huumorista (ks. Hietalahti 2018, 104–112), mutta tuntuu erittäin osuvalta arvioitaessa voimakkaasti säädellyn parlamentaarisen puheen suhdetta huumoriin. Sekä keskusta että perussuomalaiset olivat nimittäin nimenomaan hallitusneuvottelujen ja niiden tuloksena syntyneen hallitusohjelman kontekstissa rikkoneet tiettyä näkymätöntä rajaa ottamalla vapauksia järjestelmää vastaan, minkä vuoksi niiden toiminta oli helppo nähdä itsessään inkongruenttina. Tämä raja oli opposition ja hallituksen eronteko.

Keskustan voidaan katsoa jakavan paljon poliittisia näkemyksiä kokoomuksen ja perussuomalaisten kanssa. Jättäytyttyään ulos hallitusneuvotteluista puolueesta jopa annettiin ymmärtää, että se on valmis tukemaan hallitusta monissa asiakyksymyksissä²⁹. Tästä näkökulmasta katsottuna keskustasta siis toimi oppositio–hallitus-ajan väärällä puolella osana vasemmistoenemmistöistä oppositiota. Tästä, kuten sanottu, kokoomus ja perussuomalaiset myös piikittelivät keskustaa julkisuudessa. Perussuomalaisilla on puolestaan populistisena puolueena pitkä historia eliittien vastustajana esiintymisessä. Tällaisen retoriikan ongelma kuitenkin on se, että ”[k]un populistinen liike pääsee valtaan, sen protestilta putoaa pohja” (Herkman 2016, 14). Hallituspaikan myötä puolueen johto siirtyi itse kaikkein korkeimpaan poliittiseen eliittiin. Myös tämä voidaan tulkita samanlaisiksi rajaloukkauksiksi kuin keskustan oppositioon jääminen: ettekös te ole väärällä puolella aittaa? Molemmat puolueet voi siis omassa toiminnassaan nähdä inkongruentteina ja siksi huumorin luontevana aineksena. Tai bergsonilaisittain: puolueet ovat ylittäneet yhteisön asettaman rajan opposition ja hallituksen välillä ja siksi ne ovat ansainneet tulla palautetuksi ruotuun naurulla.

Puolueet olivat keskenään eri puolilla hallitus–oppositio-jaossa, joka on aineiston perusteella vahva parlamentaarisen huumorin jännitteen pohja. Molempien asema tässä jaossa oli lisäksi risiiriäinen, inkongruentti, niiden historiasta ja parlamentin vallitsevasta tilanteesta johtuen. Siksi on huumorintutkimuksen näkökulmasta ymmärrettävää, että juuri nämä kaksi puoluetta päätyivät niin usein vastapuolen huumorin kohteeksi. Humoristisessa inkongruenssissahan oli kyse juuri

siitä, että jotkin asiantilat eivät lähtökohtaisesti voi toteutua yhtä aikaa, joten ilmiö, joka yllättäen näyttäytyy näiden välisenä, on humoristinen. Ei tietenkään ole mikään todellinen moraalinen rike olla oppositiossa tai hallituksessa vastoin jonkun odotuksia. Kumpikaan puolue ei ollut toiminut väärin. Mutta oletus hallituksen ja opposition keskinäisestä poissulkevuudesta on vahva ja siksi tällaisia ”rikkeitä” voitiin tehokkaasti käyttää aineksena etenkin sarkastisessa huumorissa, joka rakentuu nimenomaan inkongruenssin ja ylemmyyden yhdistelmän varaan.

Parlamentarisessa puheessa tällaisten asetelmien on syytä olettaa myös toistuvan. Tietyt henkilöt ja ryhmät ovat tiettyinä hetkinä otollisia kohteita huumorille ja sarkasmille, koska niiden toiminta on tavalla tai toisella ristiriidassa parlamentariselle toiminnalle asetettujen odotusten tai sääntöjen kanssa. Tällaisiin kohteisiin voi kanavoitua paljon pilkkaa ja verbaalista aggressiota huumorin kautta, vaikka tämän aggression aiheuttava jännite olisi jotain paljon yleisempää, kuten eduskunnan perustavanlaatuinen jännite hallituksen ja opposition välillä. Aiheesta kuitenkin tarvittaisiin lisää tutkimusta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Huumoria käytetään eduskunnan täysistunnoissa niin paljon, että varsin ilmeisesti sitä pidetään hyvänä tapana viestiä omia näkemyksiä ja tavoitteita kaikissa puolueissa, ainakin osana parlamentaarista puhetta. Huumoria vaikuttavat käyttävän kaikki puolueet ja suuri osa kansanedustajista. Huumorilla voikin olla parlamentarisessa puheessa potentiaalia tuoda vaihtoehtoisia näkemyksiä näkyviin enemmistönäkemyksen rinnalle, mikä voi monipuolistaa poliittista keskustelua. Tämä toki riippuu siitä, missä määrin suuri yleisö saa tietoa eduskunnassa sanotusta. Olisikin kiinnostavaa jatkossa tutkia esimerkiksi sitä, parantaako huumori parlamentaarisen puheen mahdollisuuksia saada näkyvyyttä mediassa.

Toisaalta on olemassa vaara, että huumori polarisoi keskustelua ja kasaa eduskunnan kiistoja ”syntipukkien” selkään. Viime vuosina julkisessa keskustelussa on toistuvasti oltu huolissaan keskustelun eduskunnassa muuttumisesta aggressiivisemmaksi ja toisia vähemmän kunnioittavaksi³⁰. On hyvä huomioida, että huumori voi tehdä juuri verbaalisesta aggressiosta ja pilkasta hyväksyttävämpää sekä henkilöidä sitä. Olisikin kiinnostavaa tutkia jatkossa myös, millä tavalla ensinnäkin kansanedustajat ja toiseksi erilaiset yleisöt suhtautuvat parlamentaarisen huumorin eri muotoihin.

Tutkitussa aineistossa humoristisen pilkan eräänlainen polttopiste oli toisaalta keskustassa, toisaalta perussuomalaisissa. Kyse oli kuitenkin myös henkilöityneestä huumorista: valtiovarainministeri Riikka Purra oli kaikkein yleisimpien sarkastisen huumorin kohteiden joukossa. Oletettavasti tässäkin kyseessä oli yksi laajemman oppositio–hallitus–jännitteen purkautumistie, ei pelkästään Purran henkilöön aidosti liittyvä kritiikki. Onkin hyvä huomata, ettei huumorin käyttö ole parlamentarisessa puheessa tapa keventää keskustelua, vaan ensisijaisesti verbaalisen aggression muoto. Sen laaja käyttö voi johtaa vastakkainasettelujen voimistumiseen ja jopa kiistojen henkilöitymiseen yksittäisten kansanedustajien tai ministerien joutuessa huumorin polttopisteeksi. Tämä ei välttämättä edesauta tavoitetta pitää eduskunnan istuntosali paikkana, jossa erimieliset ihmiset ja näkemykset pystyvät mahdollisimman helposti kohtaamaan.

KIITOKSET JA RAHOITUS

Tutkimus on osa kaksivuotista Poliittinen huumori demokratian valtakamppailussa -hanketta (POHU-hanke), jota rahoittaa Koneen säätiö (apuraha myönnetty 2021).

VIITTEET

1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
2. Käsittelyajat on laskettu Eduskunnan verkkolähetyksistä, ks. viite 4.
3. Esim. Ahonen 2023, Waris 2023
4. <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-16-2023?end=21534>,
<https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-17-2023>,
<https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-18-2023>.
5. Eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjojen asiakohdat PTK 16/2023/vp5, PTK 17/2023/vp2 ja PTK 18/2023/vp5.
6. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 27.6. klo 12.15, samanlainen muotoilu myös 21.6. klo 19.05.
7. Esim. Nurmi 2019, Laakso ym. 2019.
8. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 27.6. klo 18.09.
9. Puhemies Jussi Halla-aho (ps.) 22.6. klo 11.34.
10. Mira Nieminen (ps.) 22.6. klo 11.57.
11. Laura Meriluoto (vas.) 21.6. klo 19.18.
12. Jouni Ovaska (kesk.) 21.6. klo 18.37.
13. Eeva-Johanna Eloranta (sd.) 27.6. klo 13.58.
14. Janne Heikkinen (kok.) 22.6. klo 13.47.
15. Antti Lindtman (sd.) 22.6. klo 14.11.
16. Miko Bergbom (ps.) 27.6. klo 19.07.
17. Onni Rostila (ps.) 27.6. klo 18.45.
18. Laura Meriluoto (vas.) 21.6. klo 19.18.
19. Hannu Hoskonen (kesk.) 21.6. klo 15.58.
20. Mari-Leena Talvitie (kok.) [tuntemattomat naurajat] 22.6. klo 10.38.
21. Siteeraus ja sitä seuraava nauru ovat kuunneltavissa Eduskunnan verkkolähetyksessä ”Täysistunto 22.6.2023 klo 10” kohdasta 00:37:02, <https://verkkolahetys.eduskunta.fi/fi/taysistunnot/taysistunto-17-2023>.
22. Joakim Vigelius (ps.) 27.6. klo 20.49.
23. Anna-Kristiina Mikkonen (sd.) 22.6. klo 12.13.
24. Ville Valkonen (kok.) 22.6. klo 10.10.
25. Timo Heinonen (kok.) 27.6. klo 17.49.
26. Mika Kari (sd.) 21.6. klo 19.13.
27. Hannu Hoskonen (kesk.) 27.6. klo 20.24.
28. Varapuhemies Paula Risikko (kok.) 21.6. klo 15.41.
29. Esim. Sundman 2023.
30. Esim. Sutinen 2018, Hartikainen ja Teittinen 2019, Nieminen 2021, Hyttinen 2023.

LÄHTEET

- Ahonen, Hannamari. 2023. Halla-aho tyytää keskustan linjaa. *Iltasanomat* 20.4.2023. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/6bc0b16b-91e0-4645-a4ce-fd29994e84db>. Viitattu 9.12.2023.
- Apte, Mahadev L. 1985. *Humor and Laughter. An Anthropological Approach*. Lontoo: Cornell University Press.
- Attardo, Salvatore. 2015. Humorous metaphors. Teoksessa Geert Brône; Kurt Feyaerts ja Tony Veale (toim.), *Cognitive Linguistics and Humor Research*. Berlin ja Boston: Mouton de Gruyter, 91–110.
- Attardo, Salvatore. 2008. A primer for the linguistics of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter, 101–156.
- Attardo, Salvatore. 2001. *Humorous texts. A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berliini: Mouton de Gruyter.
- Attardo, Salvatore ja Raskin, Victor. 1991. Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor* 4:3/4, 293–347.
- Aula, Ville ja Konttinen, Lea. 2020. *Miten kansaa edustetaan? – Selvitys kansanedustajien työstä eduskuntatyön uudistamiseksi*. Sitran selvityksiä 165. Helsinki: Sitra.
- Bergson, Henri. 2000 (alkup. 1899). *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Clark, Herbert H. ja Gerrig, Richard J. 1984. On the Pretense Theory of Irony. *Journal of Experimental Psychology: General* 113:1, 121–126.
- Dews, Shelly; Kaplan, Joan ja Winner, Ellen. 1995. Why not say it directly? The social functions of irony. *Discourse Processes* 19:3, 347–367.
- Dolitsky, Marlene. 1992. Aspects of unsaid in humor. *Humor* 5:1/2, 33–43.
- Dynel, Marta. 2018. *Irony, Deception and Humor: Seeking the Truth About Overt and Covert Untruthfulness*. Berlin ja Boston: De Gruyter Mouton.
- Dynel, Marta. 2016. Pejoration via sarcastic irony and sarcasm. Teoksessa Rita Finkbeiner; Jörg Meibauer ja Heike Wiese (toim.), *Pejoration*. Amsterdam ja Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 219–240.
- Dynel, Marta. 2014a. Linguistic approaches to (non)humorous irony. *Humor* 27:4, 537–550.
- Dynel, Marta. 2014b. Isn't it ironic? Defining the scope of humorous irony. *Humor* 27:4, 619–639.
- Eduskunta. 21.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK16/2023/vp5. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_16+2023+5.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Eduskunta. 22.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK17/2023/vp2. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_17+2023+2.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Eduskunta. 27.6.2023. Pöytäkirjan asiakohta PTK18/2023/vp5. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_18+2023+5.aspx. Viitattu 11.9.2023.
- Fine, Gary Alan. 1977. Humour in situ: The role of humour in small group culture. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.), *It's a funny thing, humour*. Oxford: Pergamon, 315–318.
- Freud, Sigmund. 2002 (alkuperäinen 1905). *The joke and it's relation to the unconscious*. Lontoo: Penguin Books.
- Fry, William F. 1994. The biology of humor. *Humor* 7:2, 111–126.
- Garmendia, Joana. 2014. The Clash: Humor and critical attitude in verbal irony. *Humor* 27:4, 641–659.
- Garmendia, Joana. 2010. Irony is critical. *Pragmatics & Cognition* 18:2, 397–421.
- Gibbs, Raymond W., Bryant, Gregory A. ja Colston, Herbert L. 2014. Where is the humor in verbal irony? *Humor* 27:4, 575–595.

- Grönlund, Kimmo. 2023. Party choice. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right. Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Turku: Åbo Akademi University, 19–27.
- Hartikainen, Jarno ja Teittinen, Paavo. 29.10.2019. Kansanedustajista on tullut ivallisia sivalta-jia, sanovat eduskuntaryhmien johtajat. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006288785.html>. Viitattu 11.9.2023.
- Herkman, Juha. 2019. *Populismien aika*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha. 2016. Populismien ongelma? *Talous ja yhteiskunta* 44:3, 10–15.
- Herkman, Juha. 2011. *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha ja Koivukoski, Joonas. 2023. Kikkelikortista vieraslajeihin: huumoriskandaalit suomalaisessa politiikassa 1990–2020. *Media ja viestintä* 46:3, 1–28.
- Hidén, Mikael. 2006. Juridiikkaa ja muotoja eduskuntatyössä. Teoksessa Mikael Hidén, ja Helena Honka-Hallila. *Miten eduskunta toimii*. Suomen eduskunta 100 vuotta 6. Helsinki: Edita, 10–180.
- Hietalahti, Jarno. 2018. Huumorin ja naurun filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Honka-Hallila, Helena. 2006. Eduskunta sosiaalisena työyhteisönä. Teoksessa Mikael Hidén, ja Helena Honka-Hallila. *Miten eduskunta toimii*. Suomen eduskunta 100 vuotta 6. Helsinki: Edita, 182–349.
- Hyttinen, Kati. 21.6.2023. Ville Merinen tunteikkaasta puheestaan eduskunnassa: ”Ehkä rohkeinta mitä olen koskaan tehnyt”. *Mtv*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ville-merinen-tunteikkaasta-puheestaan-eduskunnassa-ehka-rohkeinta-mita-olen-koskaan-tehnyt/8725548#gs.45rnl>. Viitattu 11.9.2023.
- Isaksson, Guy-Erik. 2017. Eduskunta – kohti normaalia parlamentarismia. Teoksessa Mari K. Nieminen, Tapio Raunio ja Ilkka Ruostetsaari (toim.), *Poliittinen valta Suomessa*, 139–159. Tampere: Vastapaino.
- Isotalus, Pekka. 2017. *Mediapoliitikko*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jorgensen, Julia. 1996. The functions of sarcastic irony in speech. *Journal of Pragmatics* 26:5, 613–634.
- Koestler, Arthur. 1964. *The Act of Creation*. Lontoo: Hutchinson ja Co.
- Koivukoski, Joonas. 2019. Journalistinen uutissatiiri hybridinä genrenä - Noin viikon uutisten ja Uutisraportin tekijöiden itseymmärrys ja käsitteellinen rajatyö. *Media ja Viestintä* 42:1, 26–46.
- Koivukoski, Joonas ja Ödmark, Sara. 2020. Producing journalistic news satire: How nordic satirists negotiate hybrid genre. *Journalism Studies* 21:6, 731–747.
- Kolehmainen, Marjo. 2015. *Satiiriset Itse valtiat: Poliittinen huumori suomalaisessa julkisuudessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Kuipers, Giseline. 2008. The sociology of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter, 361–398.
- Kumon-Nakamura, Sachi; Glucksberg, Sam ja Brown, Mary. 1995. How about another piece of pie: The allusional pretense theory of discourse irony. *Journal of Experimental Psychology: General*, 124:1, 3–21.
- Laakso, Ville; Puukka, Päivi ja Koivisto, Matti. 27.3.2019. Tutkijat: Perussuomalaisten vaalivideo toimi kohun logiikkaa hyödyntämällä, levityksessä apuna videon paheksujat. *Yle*. <https://yle.fi/a/3-10709338>. Viitattu 11.9.2023.
- Latvala, Pauliina. 2015. Poliittiset henkilökaskut ja vitsit vallan kommentoijina. Teoksessa Knuuttila, Seppo; Hakamies, Pekka ja Lampela, Elina (toim.) *Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus*. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: SKS, 166–187.

- Manner, Henrik; Winter, Lasse ja Wiberg, Matti. 2012. Välihuudot eduskunnan täysistuntopöytäkirjoissa vaalikaudella 2007–2011: Määrällinen tarkastelu. *Politiikka* 52:2, 31–147.
- Martin, Rod A. 2007. *The Psychology of Humor: An Intergrative Approach*. Lontoo: Elsevier.
- Márquez, Aurelia Carranza. 2010. The faces of humor: Humor as catalyst of face in the context of the British and the Spanish Parliament. *Humor* 23:4, 467–504.
- Meyer, John C. 2000. Humor as a double-edged sword: four functions of humor in communication. *Communication Theory* 10:3, 310–331.
- Moore, Alan ja Lloyd, David. 2005. *V niinkuin verikosto*. Tampere: Egmont.
- Mueller, Ralph. 2011. Fun in the German parliament? Teoksessa Villy Tsakona ja Diana Elena Popa (toim.), *Studies in Political Humour: In Between Political Critique and Public Entertainment*. Amsterdam ja Philadelphia: Johns Benjamins Publishing Company, 33–60.
- Nieminen, Anna-Sofia. 19.3.2021. Yle selvitti: Tahallista väärinymmärtämistä, henkilökohtaisuuksiin menoa ja vihamielisyyttä – näin kansanedustajat kuvailevat eduskunnan kärjistynyttä keskustelukulttuuria. *Yle*. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/03/19/yle-selvitti-tahallista-vaarin-ymmartamista-henkilokohtaisuuksiin-menoa-ja>. Viitattu 11.9.2023.
- Nikunen, Kaarina. 2015. Politics of irony as the emerging sensibility of the anti-immigrant debate. Teoksessa Rikke Andreassen and Katherine Vitus (toim.), *Affectivity and Race: Studies from the Nordic Context*, Farnham: Ashgate, 21–42.
- Noppiari, Elina ja Niemi, Mari K. 2017. Sopuleista someaikaan – median valta politiikassa. Teoksessa Mari K Niemi, Tapio Raunio ja Ilkka Ruostetsaari (toim.), *Poliittinen valta Suomessa*, 245–268. Tampere: Vastapaino.
- Núñez-Ramos, Rafael ja Lorenzo, Guillermo. 1997. On the aesthetic dimension of humor. *Humor* 10:1, 105–116.
- Nuolijärvi, Pirkko ja Tiittula, Liisa. 2011. Irony in political television debates. *Journal of Pragmatics* 43:2, 572–587.
- Nurmi, Lauri. 25.3.2009. Näkökulma: Perussuomalaisen vaalivideo sisältää poliittista väkivaltaa – yritys juottaa liberaaleille näiden omia kysymyksiä on muuttunut hengenvaaralliseksi peliksi. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/ae2f2a82-ddce-4f9b-8d36-a9f55c846cde>. Viitattu 11.9.2023.
- Ollila, Anne. 2007. Ammattina kansan edustaminen. Teoksessa Anne Ollila ja Heikki Paloheimo, *Kansanedustajan työ ja arki*. Suomen eduskunta 100 vuotta 5. Helsinki: Edita, 10–171.
- Oring, Elliott. 2003. *Engaging Humor*. Chicago: University of Illinois Press.
- Paloheimo, Heikki ja Wiberg, Matti. 2012. *Politiikan perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Palonen, Kari. 2012. *Parlamentarismi retorisenä politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Paulos, John Allen. 1980. *Mathematics and humor*. Chicago ja Lontoo: The university of Chicago press.
- Pekonen, Kyösti. 2011. *Puhe eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Piata, Anna. 2016. When metaphor becomes a joke: Metaphor journeys from political ads to internet memes. *Journal of Pragmatics* 106, 39–56.
- Piskorska, Agnieszka. 2014. A relevance-theoretic perspective on humorous irony and its failure. *Humor* 27:4, 661–685.
- Pollio, Howard R. 1996. Boundaries in humor and metaphor. Teoksessa Mio S. Jeffery ja Albert S. Katz (toim.), *Metaphor. Implications and Applications*. New York: Routledge, 231–254.
- Prado, Carlos G. 1995. Why analysis of humor seems funny. *Humor* 8:2, 155–165.
- Provine, Robert R. 2000. *Laughter. A Scientific Investigation*. Lontoo: Penguin Books.
- Rahtu, Toini. 2006. *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkohereenssina*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Raskin, Victor. 1984. *Semantic mechanisms of humor*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Renvall, Mika ja Reunanen, Esa. 1998. Kaiken pelastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. *Media ja Viestintä* 21:3, 4–23.
- Reunanen, Esa ja Harju, Auli. 2012. *Media iholla. Poliitiikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere: Tampere University Press.
- Ruch, Willibald. 2008. Psychology of humor. Teoksessa Victor Raskin (toim.), *The Primer of Humor Research*. Berliini: Mouton de Gruyter.
- Schultz, Thomas R. 1976. A cognitive-developmental analysis of humour. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.) *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. Lontoo: John Wiley & sons, 11–36.
- Sperber, Deirdre ja Wilson, Dan. 1981. Irony and the use-mention distinction. <https://dan.sperber.fr/wp-content/uploads/IronyAndTheUseMentionDistinction.pdf>. Viitattu 5.6.2024. Alkup. teoksessa Peter Cole (toim.), *Radical Pragmatics*. Lontoo: Elsevier, 295–318.
- Strandberg, Kim. 2023. “Us and them” - Affective polarization among voters of different parties. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right. Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Turku: Åbo Akademi University, 93–99.
- Sundman, Robert. 22.8.2023. Keskusta väläyttää tukea hallitukselle erottuakseen muusta oppositiosta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009800731.html>. Viitattu 9.12.2023.
- Sutinen, Teija. 4.9.2018. Eduskunnan keskustelukulttuuri joutuu syksyllä puhemiehen syyniin – Ville Niinistön mukaan syy on hallituksen: ”Sitä saa mitä tilaa”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005814438.html>. Viitattu 11.9.2023.
- Toplak, Maggie ja Katz, Albert N. 2000. On the uses of sarcastic irony. *Journal of Pragmatics* 32:10, 1467–1488.
- Torkki, Juhana. 2006. *Puhevalta. Kuinka kuulijat vakuutetaan*. Helsinki: Otava.
- Tsakona, Villy. 2009. Humor and image politics in parliamentary discourse: a Greek case study. *Text ja Talk* 29:2, 219–237.
- Turunen, Jaakko. 2015. *Semiotics of politics. Dialogicality in parliamentary talk*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Waris, Olli. 19.4.2023. Orpolta piikki harvinaisen ratkaisun tehneelle keskustalle. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000009529758.html>. Viitattu 9.12.2023.
- Weems, Scott. 2014. *Ha! The science of when we laugh and why*. New York: Basic Book.
- Wilson, Deirdre. 2006. The pragmatics of verbal irony: Echo or pretence? *Lingua* 116:10, 1722–1743.
- Ylönen, Marja. 2001. *Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: SKS.
- Yoong, David. 2012. The case of humor in the malaysian house of representatives. *Humor* 25:3, 262–283.
- Zareff, Janne. 2020. *Miten vallalle nauretaan. Poliittinen satiiri suomalaisessa televisiossa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Zareff, Janne. 2012. *Journalistinen komiikka: teoreettisia ja käytännöllisiä avauksia*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Zillman, Dolph ja Cantor, Joanne R. 1976. A disposition theory of humor and mirth. Teoksessa Anthony J. Chapman ja Hugh C. Foot (toim.) *Humour and Laughter: Theory, Research and Applications*. Lontoo: John Wiley & sons, 93–116.
- Ziv, Avner. 1984. *Personality and sense of humor*. New York: Springer.

KIRJOITTAJATIEDOT

JANNE ZAREFF

FT, apurahatutkija

janne.zareff@gmail.com

Varjonyrkkeilyä Pohjolassa

– Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella

Lectio praecursoria

TAPIO JUNTUNEN

Viimeisen puolen vuosisadan ajan vaikuttavin tapahtuma on se, mitä ei koskaan ole tapahtunut. Olemme saaneet nauttia nyt 60 vuotta ilman ydinaseiden räjäyttämistä vihamielisessä tarkoituksessa. (Schelling 2005.)

Näin totesi ydinasepolitiikan tutkimuksen pioneereihin kuuluva Thomas Schelling taloustieteen Nobel-palkintopuheessaan vuonna 2005. Voimme nyt ulottaa Schellingin hahmottaman aikajänteen jo lähes 80 vuoteen. Tämä merkittävin tapahtuma, jota ei ole koskaan tapahtunut, ja jota ei saisi päästää koskaan tapahtumaan, leimaa edelleen vahvasti kansainvälistä politiikkaa.

Akateemisessa kirjallisuudessa tätä ilmiötä on sittemmin tarkasteltu niin sanottuna ydinaserauhahan tai ydinasevallankumouksen teesinä. Se tiivistyy ajatukseen, että ydinaseaikakaudella emme ole kokeneet maailmansotien kaltaisia suursotia (ks. Rauchhaus 2009, 261–262).

Tästä kehkeytyi jo kylmän sodan alkuvaiheilla epäintuitiiviselta vaikuttava ajatus: mitä jos tuhovoimaltaan absoluuttista pahaa edustavat uudet aseet voisivatkin olla maailmanrauhan tae? Jopa presidentti Paasikivi (1985, 520), jonka suhtautuminen ydinaseisiin oli parhaimmillaankin välttelevä, saattoi todeta päiväkirjassaan talvella 1955 seuraavasti: ”Vetypommi näyttää nyt olevan rauhan paras tae ja lujin ankuri!! Tosiaan tragi-koomillista! Mutta hyvä niinkin.”

Ydinpommin kehittäjiin lukeutuva Robert Oppenheimer (1953, 529) puolestaan puhui samoihin aikoihin kahdesta pulloon suljetusta skorpionista. Ne pystyisivät taatusti tappamaan toisensa, riippumatta siitä, kumpi hyökkäisi ensin. Aivan kuten Paasikivikin, Oppenheimer viittasi tietysti Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon, jotka parhaillaan kehittivät vimmatusti ydinasevoimiaan. Sittemmin kahdeksan muutakin valtiota on onnistunut hankkimaan ydinaseita (näistä vain Etelä-Afrikka on vapaaehtoisesti luopunut itse rakentamistaan ydinaseista).

Ydinaseiden vihamielistä käyttöä hillitsevät moraaliset ja poliittiset pidäkkeet eivät ole kuitenkaan poistaneet valtio toimijoiden turvallisuushuolia. Ei edes ydinasevaltioiden osalta. Päinvastoin, aina 1950-luvulta eteenpäin ydinasevallat ovat tehneet massiivisia panostuksia ydinaseidensa poliittis-sotilaallisen käyttökelpoisuuden kehittämiseen. Mittavia inhimillisiä ponnistuksia on laitettu myös ydinaseiden pelotepoliittista uskottavuutta pönkittävien strategisten konseptien luomiseen.

On myös käynyt selväksi, että ydinaseet tarjoavat vankan selkänöjan voimapolitiikalle sekä erilaisille suursotaa pienemmille sotilaallisille toimille (ks. esim. Jervis 1979, 619). Venäjän hiljattainen hyökkäys Ukrainaan käy tästä tietysti valitettavan ajankohtaisena esimerkkinä. Toisaalta havahduminen ydinaseiden massiiviseen tuhovoimaan vaikutti niin sanotun ydinasetabun vahvistumiseen. Suurvaltajohtajien tekemät päätökset olla käyttämättä ydinaseita Berliinin kriisin, Korean

sodan ja Suezin kriisin yhteydessä vankistivat osaltaan käsitystä siitä, että ydinaseet ovat täysin muista aseista poikkeavia voimankäytön välineitä (Tannenwald 2007).

Ydinaserauha, tai ydinaseiden varaan rakentunut kauhun tasapaino, oli siis alusta alkaen rakennettu kiikkerälle pohjalle (Wohlstetter 1959). Tämän tunsivat nahoissaan myös lukuisat ydinaseettomat valtiot, joiden aseman ydinasepolitiikan heijastevaikutukset tekivät toisinaan tukalaksi. Tähän liittyy myös väitöskirjani varsinainen tutkimuskohde: Suomen alueellinen ydinasevalvontapolitiikka kylmän sodan aikakaudella. Kansainvälisen ydinasejärjestyksen muotoutuminen ja siinä tapahtuneet muutokset muodostavat näin ollen pikemminkin tutkimukseni laajemman kontekstin.

Tarkastelen väitöskirjassani sitä, miten Suomi pyrki *ulkopolitiikan keinoin* hallitsemaan ydinaseiden aiheuttamia suoria ja epäsuoria uhkia Pohjois-Euroopassa. Tältä osin tutkimukseni keskiössä on Suomen ja presidentti Urho Kekkosen vuonna 1963 ensimmäistä kertaa esittämä aloite Pohjolan alueen ydinaseettoman vyöhykkeen (PYV) aikaansaamisesta. Kyseessä oli Suomen ensimmäinen ja samalla merkittävin ydinasevalvontapoliittinen avaus.

Kylmän sodan poliittiset realiteetit tekivät Suomen aseman suhteessa ydinaseongelmaan erityisen hankalaksi. Vuonna 1948 Neuvostoliiton kanssa solmitun YYA-sopimuksen velvoitteet sitoivat Suomen tosiasiallisesti Neuvostoliiton intressipiiriin ja puolustukselliseen etumaastoon. Vuotta aikaisemmin solmitussa Pariisin rauhansopimuksessa puolestaan asetettiin tiukkoja rajoituksia Suomen puolustusvalmiudelle. Suurvaltapolitiikan käänteet ja ydinaseteknologisen kehityksen piirteet puolestaan sitoivat Suomen kansainvälisen aseman ja ydinaseongelman tiiviisti yhteen.

1960-luvun taitteessa Suomessa pelättiin, että Yhdysvaltojen strategisten pommikoneiden potentiaaliset lentoreitit Suomen ilmatilan läpi voisi antaa Moskovalle verukkeen painostaa Suomea sotilaallisesti. Toisen sukupolven risteilyohjusteknologian esiinmarssi 1970-luvun loppupuolella toisti nämä huolet. Strategiset pommikoneet ja risteilyohjukset herättivät YYA-Suomessa ikäviä kysymyksiä: missä vaiheessa ja kuka pyrki ampumaan koneet alas ennen kuin ne ehtisivät oletettuihin kohteisiinsa Neuvostoliiton luoteisosissa? Miten tähän pitäisi ja olisi mahdollista valmistautua niin, että Suomen suvereniteetti ei vaarantuisi?

Vastaavasti spekulatiot Naton ydinasepolitiikan laajentumisesta ja Länsi-Saksan ydinaseistamisesta vaikuttivat noottikriisin taustalla – tapahtuma, joka on jo melko lailla koluttu historiankirjoituksessa läpi (ks. Tervamäki 2014). Näkymä ydinaseomistusten leviämisestä Länsi-Saksan haltuun selitti myös osaltaan sitä, miksi Suomi aktivoitui 1960-luvun puolivälissä monenkeskisen ydinaseriisuntapolitiikan kentällä. Vuonna 1968 saavutettu ydinsulkusopimus oli tässä suhteessa todellinen merkkipaalu.

Joka tapauksessa edellä kuvattu tilanne asetti erityisiä vaatimuksia nimenomaan Suomen *ulkopolitiikan hoidolle*. Ydinaseriisuntadiplomatian käytäntöjen kypsyminen 1950-luvun loppupuolelta eteenpäin avasi Suomelle mahdollisuuden pyrkiä ottamaan ydinaseongelmaa ulkopoliitiikan keinoin haltuun. Tähän liittyivät myös ensimmäiset ehdotukset ydinaseettomista vyöhykkeistä, joita esitettiin Euroopassa niin Keski-Eurooppaan, Balkanin niemimaalle, Välimerelle kuin sittemmin myös Pohjolaankin. Yksikään näistä aloitteista ei toteutunut.

Väitöstutkimukseni tarjoaa ensimmäisen kokonaisesityksen Suomen PYV-aloitteen kehityskaaresta. Suomi edisti vyöhykepolitiikkaa neljässä aallossa. Käyttämäni aaltometafora pohjautuu edesmenneen professori Osmo Apusen tutkimuksiin (ks. esim. Apunen 1980; 2005; 2012). Siinä

missä Apunen jäsensi Suomen vyöhykepolitiikkaa kolmen aallon kautta, lisään jäsenyykseen neljännen, 1980-luvun alusta kylmän sodan päättymiseen saakka ulottuvan aallon. Sitä leimasi aikaisempia vaiheita selkeämmin ulkoasiainhallinnon virkakunnan keskeinen rooli aloitteen valmistelussa ja yhteydenpidossa varsinkin muiden Pohjoismaiden kanssa. Tähän liittyi keskeisesti tavoite edistää Pohjoismaiden välisten turvallisuuspoliittisten keskusteluyhteyksien vakiinnuttamista.

Samalla vyöhykealoite habitualisoitui lähes pysyvältä vaikuttavaksi instrumentiksi Suomen ulkopoliittikan työkalupakkiin. Siihen alkoi kerääntyä kokemusperäistä ymmärrystä niin ydinasepolitiikan kuin Suomen ulkopoliittikan luonteesta, kuten myös johtavien suurvaltojen ja muiden Pohjoismaiden turvallisuuspoliittisista ratkaisuista ydinaseongelmaan liittyen.

Mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi lähes 30-vuoden ikään ehtineen vyöhykehankkeen tekee se, että kyseessä oli alusta alkaen diplomaattinen näennäisaloite (engl. *non-starter*). Siis sellainen aloite, jonka toteutumisen mahdollisuudet tunnistettiin hyvin epätodennäköisiksi, mutta joka oli kuitenkin muodollisesti ottaen pätevä ja poliittisesti johonkin merkittäväksi tunnistettuun ongelmaan kiinnittyvä.

Vyöhykealoitteen toteutumisen epätodennäköisyys perustui siihen, että Norja, Tanska ja Islanti olivat sotilasliitto Naton jäseniä. Ne toisin sanoen tukeutuivat puolustuksessaan Yhdysvaltojen laajennettuun ydinasepelotteeseen – aivan kuten Suomikin nykyään. Vaikka Norja ja Tanska linjasivatkin jo 1950-luvulla, etteivät ne tulisi sallimaan ydinasejärjestelmiä alueelleen rauhan aikana, eivät ne myöskään olleet valmiita vaarantamaan liikkumavaraansa ja uskottavuuttaan Natossa ryhtymällä neuvottelemaan kategorisista ydinasekielloista. Yhdysvaltojen kanta Pohjolan ydinaseettomuutta kohtaan säilyi kriittisenä läpi kylmän sodan. Suomen aiheet tulivatkin alusta lähtien rinnastetuksi Neuvostoliiton intresseihin. Idea aloitteeseen tulikin Moskovasta.

Suomessa vyöhykepolitiikan edistämiseen liittyikin keskeisesti tasapainoilu sen välillä, miten saavuttaa etäisyyttä Moskovan intresseihin samalla, kun haluttiin edistää suurvaltojen sotilaallisten intressien etäännyttämistä Pohjolan alueella. Tämä johti käytännölliseen harkintaan, jossa keskityttiin kasvavasti itse aloitteen sisällön ohella sen edistämisen tapoihin, ulkopoliittisten avausten ajoitukseen sekä näiden ilmentämään viiteryhmäpoliittiseen asemoitumiseen.

Varsinainen tutkimusongelmani lähteekin liikkeelle siitä, miten Suomen vyöhykealoitteen pitkäikäisyys tulisi ymmärtää, kun kerran itse aloitteen toteutumisen mahdollisuudet tunnettiin alusta alkaen hyvin etäisiksi sekä toisaalta Neuvostoliiton intresseihin kytkeytyviksi. Kyse oli eräänlaisesta varjopelistä, joka kiteytyi ajatukseen alueellisen asevalvonta-aloitteen *riittävän uskottavuuden* ylläpitämisestä. Tämä taas vaati runsaasti ulkoasiainhallinnon valmistelutyötä, resursseja ja asevalvontapoliittisen asiantuntemuksen vahvistamista aiheen ympärillä käytyihin kansainvälisiin neuvotteluihin ja diplomaattisiin prosesseihin osallistumalla.

Kehitän väitöskirjassani myös käytäntöteoreettista lähestymistapaa ulkopoliittikan tutkimukseen. Käytäntöteorian keskeinen lähtökohta on, että kaikkea merkityksellistä toimintaa leimaa käytännöllisyyden logiikan ensisijaisuus (ks. esim. Pouliot 2008). Tällä viitataan pelkistäen siihen, että toimimme tässä maailmassa pääasiassa tottumusten, rutiinien ja näihin kietoutuneen niin sanotun hiljaisen taustatiedon varassa. Tietoinen hyötylaskelmointi tai toiminnan tietoinen sovittaminen yhteisöllisesti hyväksyttyihin tai neuvoteltuihin normeihin ovat ikään kuin luksusta, mikä rakentuu käytännöllisyyden logiikan perustan varaan.

Yhteisöjen näkökulmasta tavanmukaisuus ja erilaiset konventiot tuottavat sosiaaliseen järjestykseen mielekkyyden tuntua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisimme tyystin tapojemme orjia. Päinvastoin tottumuksellisuus ja rutiinit ikään kuin suojelevat meitä ylikuormittumiselta, jotta meillä olisi tarpeen vaatiessa mahdollisuus terävöittää aistimme ja päättelykykymme.

Käytäntöteorian näkökulmasta myös ulkopoliittikkaa on hedelmällistä tulkita toimintana, johon on uppoutunut kokemusperäisesti omaksuttua hiljaista tietoa, sovinnaisääntöjä sekä erinäisiä rooliodotuksia. Näitä ei opita manuaaleja lukemalla, vaan käytännön toimintaan osallistumalla. Myös merkittävät päätöksentekotilanteet rakentuvat ulkopoliitiikan valmistelua leimaavien arkipäiväisempien ”katveiden” sekä aikaisempien kokemusten varaan ja päälle.

Juuri näihin ulkopoliittisen toiminnan ja valtiotaidon arkipäiväisyyksien tuottamiin jatkuvuuksiin, muutoksiin ja murroskohtiin käytäntöteoreettinen tarkastelutapa tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan. Käytäntöteoreettisessa lähestymistavassa ulkopoliittikkaa tarkastellaan merkityksellisenä toimintana siten, kuten tarkastelun kohteena olevat toimijat vaikuttavat toimintansa merkitykset itse ymmärtävän.

Tutkimukseni keskeisin aineisto koostuu arkistolähteistä, joita olen kerännyt viidestä suomalaisesta arkistosta. Arkistolähteet soveltuvat hyvin juuri käytäntöteoreettisesti ohjautuneen ulkopoliittikka-analyysin lähdeaineistoksi. Ne tarjoavat näköalapaikan myös ulkopoliitiikan arkipäiväiseen valmistelutyöhön. Keskeisen tulkinnallisen käsiteparin tutkimuksessani muodostaa tilannesidonnaisen tai reflektiivisen harkinnan sekä toisaalta tavanmukaisuuden ja rutiinien ohjaavan vaikutuksen välinen pysyvä jännite.

Vyöhykealoitteen tuli elää kansainvälisen ydinaseriisuntapolitiikan kentän käytäntöjen muutosten mukana. Tämä kenttä alkoi saada vakiintuneempia piirteitä 1970-luvulla ydinsulkusopimuksen allekirjoittamisen sekä johtavien ydinasevaltojen ensimmäisten asevalvontasopimusten syntymisen jälkeen. Ajallisesti tutkimukseni empiirinen huomio painottuu Suomeen vyöhykepolitiikan kahteen viimeiseen aaltoon 1970-luvun puolivälistä eteenpäin. Tältä osin tutkimukseni tuo uutta tietoa Suomen ulkopoliitiikan muutoksista kylmän sodan päättymisen yhteydessä.

Tätä aikakautta leimasi myös ydinaseongelman uudelleenmuotoutuminen; ensin Naton ja Varsovan liiton välille kehkeytyi aikalaisten silmissä uhkaavalta vaikuttanut euro-ohjuskriisi, mikä toi Suomen ulkopoliittiseksi haasteeksi edellä mainitun risteilyohjusongelman. Ydinaseuhkan eurooppalaistuminen elävöitti myös läntisten demokratioiden kansalaisyhteiskunnat mittaviin ydinaseiden vastaisiin mielenosoituksiin. Kiinnostus Pohjolan ydinaseettomuutta kohtaan lisääntyi myös muissa Pohjoismaissa 1980-luvun taitteesta eteenpäin.

Suomi alkoi kuitenkin Mauno Koiviston presidenttikaudella laittamaan jarruja kuumana kelloneeseen vyöhykekeskusteluun. Hieman paradoksaalisesti näennäisaloitteen riittävän uskottavuuden ja elinvoimaisuuden takaaminen vaati, ettei sitä edistämällä tulisi lietsoneeksi liiaksi eripuraisuutta muiden Pohjoismaiden sisäpolitiikkaan. 1980-luvun puolivälissä alkoi vaikuttaa siltä, että Ruotsi oli pääministeri Olof Palmen johdolla ottamassa ohjia Pohjolan aluetta koskevasta ydinaseriisuntakeskustelusta.

1980-luvun puolivälistä eteenpäin myös Yhdysvallat ja Neuvostoliitto siirtyivät Mihail Gorbatšovin valtaantulon siivittämänä rytinällä ydinasevarustelusta ydinaseriisuntaan. Joulukuussa 1987 allekirjoitettu historiallinen keskimatkan ydinasevoimasopimus (INF) oli ensimmäinen suurvaltojen välinen aserajoitussopimus, joka poisti niiden käytöstä kokonaisen aselajin

(maasijoitteiset keskimatkan ohjukset). Jälkiviisauden suomalla etuoikeudella on mahdollista arvioida, että INF-sopimus sysäsi liikkeelle kylmän sodan sotilaspoliittisen vastakkainasettelun purkautumisen.

Suomessa, ja osin myös muissa Pohjoismaissa, aikakauden asevalvontapoliittisia läpimurtoja tulkittiin kuitenkin jokseenkin varautuneesti. Oli nimittäin mahdollista, että maasijoitteisiin ohjuksiin ja Keski-Eurooppaan maantieteellisesti keskittyneet asevalvontaneuvottelut siirtäisivät asevarustelupaineet kohti Euroopan sivustoja, mukaan lukien pohjoisille merialueille. Presidentti Koivisto toi näitä huolia aktiivisesti esiin myös yksityisessä kirjeenvaihdossaan varapresidentti George H. W. Bushin ja Gorbatšovin kanssa.

Suomen kestohanke PYV-aloitteen ympärillä saavutti lakipisteensä, kun asiaa alettiin työstämään vuonna 1987 Suomen aloitteesta perustetussa yhteispohjoismaalaisessa virkamiestyöryhmässä. Vyöhykekysymys oli toisin sanoen vakiintunut viimein Pohjoismaiden väliseksi käytäntöyhteydeksi. Yhteispohjoismainen virkamiestyöryhmä työskenteli intensiivisesti lähes 40 kokouksen verran ympäri Pohjoismaita. Sen tuottama selvitys vyöhykkeen perustamiseen liittyvistä keskeisistä kysymyksistä oli valmis keväällä 1991.

Juuri kun asia oli siirrettävissä poliittisen tason keskusteluihin, mureni maaperä vyöhykekeskustelun alta pois. Neuvostoliiton hajoaminen, Saksojen yhdistyminen, kylmän sodan kaksinaapaisen järjestelmän kaatuminen ja edessä siintävä Euroopan integraatioprosessi siirsivät ulkopoliittista katsetta jo toisaalle. Samalla Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton sekä edelleen Venäjän tekemät mittavat yksipuoliset ydinaseriisuntatoimet poistivat myös niitä uhkia, joiden heijastevaikutusten hallintaan Suomen vyöhykepolitiikka oli ajan saatossa viritetty.

Yhteispohjoismainen virkamiestyöryhmä tarjosi kuitenkin Suomelle konkreettisen keskusteluyhteyden muiden Pohjoismaiden kanssa. Sen suojissa Pohjoismaat tasasivat luottamuksellisesti tietoaan muun muassa Neuvostoliiton ydinaseiden luonteesta. Vyöhykekeskustelut siis välineellistyivät yleisemmän Pohjoismaiden välisen turvallisuuspoliittisen dialogin puitteeksi.

Merkittävä symbolinen askel nähtiin syyskuussa 1990, kun Pohjoismaat protestoivat yhteisrintamassa Suomen aloitteesta Neuvostoliiton Novaja Zemljalla suorittamia ydinkokeita. Asialliseksi perusteeksi protestille esitettiin ympäristöturvallisuuteen liittyviä näkökohtia. Matka tähän Pohjoismaiden yhteiseen demarssiin oli pitkä, kun asiaa katsotaan Neuvostoliiton intresseihin yhdistetystä vuoden 1963 vyöhykealoitteesta käsin.

Palaan vielä lopuksi Oppenheimeriin ja suurvaltakeskeisen näkökulman katveisiin. Oppenheimerin metafora kahdesta skorpionista pullossa oli varsin tyypillinen aikakautensa tuote. Se pelkisti todellisuuden – kuten tietysti metaforien luonteeseen kuuluukin – kahden johtavan supervallan välisiin suhteisiin. Tosiasiassa Oppenheimerin skorpionit eivät nimittäin eläneet kaksin pullossa, vaan pikemminkin pitivät koko ihmis- ja eliökuntaa panttivankinaan. Suomen kylmän sodan aikaisen vyöhykepolitiikan elinkaaren käytäntöteoreettinen analyysi tarjoaakin mielenkiintoisen näkymän siihen, minkälaisilla panoksilla skorpionien välisen pattitilanteen sivustassa varjonyrkkeiltiin.

Ulkopolitiikan johdossa ja ulkoasiainhallinnossa vyöhykealoitteen mielekkyyttä tarkasteltiin tutkimuksessani käytössä olleen aineiston perusteella kriittisen reflektiivisesti vain harvakseltaan. Toisaalta vyöhykealoitteen yksityiskohtia ja siihen liittyvää ulkopoliittisen toiminnan tyyliä muokattiin vastaamaan kansainvälisiä ydinaseriisuntapolitiikan trendejä. Tämä viittaa tilannesidonaiseen harkintaan.

Suomen PYV-politiikkaa ohjasi suurvaltavastuuta korostava perusvire. Siinä pyrittiin samanaikaisesti sitomaan johtavien ydinasevaltojen *poliittisia* intressejä Pohjolan alueen vakauden säilyttämiseen, sekä toisaalta etäännyttämään näiden *sotilaallisia* intressejä aluetta kohtaan. Tätä kautta vyöhykealoitteeseen itseensä alkoi keriä kokemusperäistä ymmärrystä ydinaseongelman hallinnan luonteesta. Sen kautta Suomessa korostettiin Pohjolan alueen geostrategisen aseman kytkeytymistä yleiseurooppalaiseen asevalvontakehitykseen sekä toisaalta johtavien ydinasevaltojen strategiseen tasapainojärjestelmään. Tältä osin Suomen kylmän sodan ydinasevalvontapolitiikkaa leimasi pikemmin suurvaltakeskeisen ja täten hierarkkisen ydinasejärjestyksen hallintaan pyrkiminen ja sen ennustettavuuden lisääminen kuin sen avoin haastaminen. Siinä sivussa ydinaseongelman alkoi vaikuttaa luonteeltaan hallittavissa olevalta, joskin myös lähtemättömältä kansainvälisen järjestyksen piirteeltä.

Väitöskirja ”Varjonyrkkeilyä Pohjolassa: Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella” tarkastettiin Tampereen yliopistossa 2. helmikuuta 2024. Vastaväittäjänä toimi professori Henri Vogt (Turun yliopisto) ja kustoksena professori Tuomas Forsberg (Tampereen yliopisto).

LÄHTEET

- Apunen, Osmo. 1980. Three 'Waves' of the Kekkonen Plan and Nordic Security in the 1980s. *Bulletin of Peace Proposals* 11:1, 16–32.
- Apunen, Osmo. 2005. *Linjamiehet. Paasikivi-seuran historia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Apunen, Osmo. 2012. *Silmän politiikkaa. Ulkopoliittinen instituutti 1961–2006*. Helsinki: Otava.
- Jervis, Robert. 1979. Why Nuclear Superiority Doesn't Matter. *Political Science Quarterly* 94:4, 617–633.
- Oppenheimer, J. Robert. 1953. Atomic Weapons and American Policy. *Foreign Affairs* 31:4, 525–535.
- Paasikivi, J. K. 1985. *J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Toinen osa 25.4.1949–10.4.1956*. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Porvoo: WSOY.
- Pouliot, Vincent. 2008. The Logic of Practicality: A Theory of Practice of Security Communities. *International Organization* 62:2, 257–288. <https://doi.org/10.1017/S0020818308080090>
- Rauchhaus, Robert. 2009. Evaluating the Nuclear Peace Hypothesis: A Quantitative Approach. *Journal of Conflict Resolution* 53:2, 258–277. <https://doi.org/10.1177/0022002708330387>
- Schelling, Thomas. 2005. *An Astonishing Sixty Years: The Legacy of Hiroshima*. Nobel Prize Lecture, 8.12.2005. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2005/schelling/lecture/>. Viitattu 14.2.2024.
- Tannenwald, Nina. 2007. *The nuclear taboo: the United States and the non-use of nuclear weapons since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tervamäki, Tapio. 2014. *Apua Kekkoselle vai kansainvälisen politiikan sivutuote? Noottikriisin suomalaisen kuva*. Akateeminen väitöskirja. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Wohlstetter, Albert. 1959. The Delicate Balance of Terror. *Foreign Affairs* 37:2, 211–234. <https://doi.org/10.2307/20029345>

KIRJOITTAJATIEDOT**TAPIO JUNTUNEN**

FT, yliopisto-opettaja

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Tampereen yliopisto

tapio.juntunen@tuni.fi

Kaarlo Tuori

Matti Wuori – Tapauskertomuksia Suomesta

Helsinki: Teos, 2023, 479 s.

TIMO PANKAKOSKI

Emeritusprofessori Kaarlo Tuori on kirjoittanut kiinnostavan kirjan yhtäältä ystävästään Matti Wuoresta (1945–2005), mutta toisaalta suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä Wuoren oikeustapausten kautta tarkasteltuna. Lisäarvoa Tuorin kirjalle tuo juuri se, että sen on kirjoittanut oikeusoppinut: tapausten yksityiskohtaisen taustoittamisen myötä opimme paljon suomalaisesta oikeuskulttuurista ja sen moninaisista murroksista.

Wuoren aktiiviuran aikana perinteinen jumalanpilkkanäkökulma ja arvojen rikosoikeudellinen suojelu korvaantui pluralistisen yhteiskunnan rakennetta paremmin vastaavilla oikeusvälineillä. Suomalainen oikeus myös eurooppalaistui, perus- ja ihmisoikeuksien asema korostui ja tuomioistuinten perusteluiden taso kohosi niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Matkan varrella opimme paljon politologisestikin kiinnostavaa esimerkiksi oikeuden poliittisuudesta, suoran toiminnan oikeutuksesta ja rikosoikeudellisesta tulkinnasta sekä mielipiteen- ja sananvapaudesta, ympäristöarvojen oikeudellisesta suojasta ja oikeudesta (tai jopa velvollisuudesta) varjella niitä. Pelkästä Wuoren elämäkerrasta ei todellakaan ole kyse.

Wuoren työ kuljettaa meidät yllytsoikeudenkäynneistä (1969–70) muun muassa Sikamessias-oikeudenkäyntiin (1970), Persian šaahin vierailuun (1970), Lahden pankkivankidraamaan (1986), Greenpeacen Suomeen rantautumiseen (1988) ja Kessin hakkuiden estämiseen (1991). Oikeustapauksia yhdistävät ainakin seuraavat seikat.

Ensinnäkin useimmissa tietoisesti koeteltiin oikeuden ja yhteiskuntajärjestyksen rajoja, ja jo tämä takaa myös niiden politologisen relevanssin. Ne sisälsivät kriittisiä interventioita vallitsevan järjestyksen perustaan, murensivat itsestäänselvyyksien muuria ja pakottivat pysyvien arvojen kannattajat perustelemaan näkökantojaan. Vaikka Tuori kuvaa tapahtumia ensisijaisesti oikeuskulttuurin muutoksen näkökulmasta, kyse on samalla poliittis-kulttuurillisista kamppailuista. Matti Wuori oli ”kansalaisyhteiskunnan asianajaja” (317).

Toiseksi kaikissa tapauksissa käytiin oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmää koskevaa julkista keskustelua, mikä sopii erityisen hyvin yhteen Wuoren persoonan ja hiljalleen kehittyvän yleiseurooppalaisen poliittisen julkisuuden ideaalien kanssa. Monet tapauksista saivat jo tapahtumina suurta mediajulkisuutta. Useissa Wuoren tapauksissa myös sisällöllisesti sivuttiin julkisuuden kysymyksiä: mitä julkisuudessa saa sanoa, missä kunnianloukkauksen rajat kulkevat, miten suhteuttaa sananvapautta tiettyjen sisällöllisten arvojen loukkaamattomuuteen – poliittisen julkisuuden peruskysymyksiä edelleen. Osassa tapauksista julkisuus oli väline ja koko toiminnan käyttövoima. Wuori myös itse hyödynsi julkisuutta taitavasti, ja välillä hivottiin ongelmallisen *trial by newspaper*-ilmiönkin rajoja, kun Wuori esimerkiksi kirjoitti *Oikeus*-lehteen Mikkelin panttivankidraamasta ja sen laajemmasta juridisesta taustasta, vaikka samaan aikaan edusti yhtä asianomistajista.

Kolmanneksi useissa käsitellyistä tapauksista sovellettiin vanhakantaisen valtion ja aikansa eläneen oikeusjärjestyksen omia normeja luovalla tavalla niitä itseään vastaan. Tapauksissa oli suoran toiminnan, mielenosoituksen ja kansalaistottelemattomuuden ulottuvuuksia, ja sellaisina ne laajensivat yhteiskunnallisen toiminnan keinovalikoimaa parlamentaarisen politiikan tuolle puolen. Mielenosoitukset olivat ”uusi tapa tehdä politiikkaa”, kuten Tuori ykskantaan toteaa (171), ja kirja käsittelee mielenosoittamisen oikeudellisen arvioinnin lisäksi suoran toiminnan ja kansalaistottelemattomuuden teemoja seikkaperäisesti ja havainnollisesti. Tällaiset teemat sopivat paremmin kuin hyvin Matti Wuoren pirtaan – siinä määrin anarkistisuuteen, eri mieltä olemiseen ja tahalliseen ärsyttämiseenkin taipuvainen henkilö oli kyseessä. Wuoren edesottamuksissa heijastui läpi vuosikymmenten pyrkimys tasapainoilla vallitsevan järjestyksen kynnyksellä niin, että toinen jalka on tukevasti sisä-, toinen ulkopuolella.

Näitä periaatteita havainnollistaa hyvin kirjan alkupuolella laajasti käsitelty yllytysoikeudenkäyntien esimerkki. Samalla se kertoo pienoisikoossa Tuorin kirjan huomattavista vahvuuksista, mutta myös sen pienistä heikkouksista. Käsitely hyödyntää herkullisia poimintoja arkistolähteistä, ja tapauksen poliittis-juridinen dynamiikka on vähintäänkin kiehtova. Toisaalta tällä tapauksella on varsin vähän tekemistä Matti Wuoren kanssa, koska hänen roolinsa asiakokonaisuudessa oli pieni, kuten Tuorikin toteaa. Rönkyjen karsimista ja suoraviivaistamista teos olisi kattavuuden kärsimättä kestänyt tässä ja muualla. Linkit Wuoren henkilöhistoriaan ja mielenlaatuun unohtuvat kymmeniksi sivuiksi, mutta toisaalta vastalahjaksi Tuori maalaa kattavan kuvan tärkeästä oikeustapauksesta ja siinä ohessa tuon aikakauden suomalaisesta yhteiskunnasta.

Yllytysoikeudenkäyntien tapaus sai alkunsa, kun aseistakieltäytyjä Erik Runar Schüller kehotti kaikkia vakaumuksensa perusteella aseista kieltäytyneitä jatkamaan kieltäytymistään vakaumuksen arvioineen tutkijalautakunnan mahdollisesta hylkäyspäätöksestä huolimatta. Tällainen yllytys oli sota-ajalta periytyvän rikoslain mukaan vakava rikos, jonka rangaistusasteikko vaihteli vuodesta vankeutta seitsemään vuoteen kuritushuonetta, ja juuri tämän lainkohdan pitävyyttä Schüller halusikin testata. Samansisältöinen tukiadressi keräsi parituhatta allekirjoittajaa, jotka kaikki syylistyivät teknisesti ottaen samaan yllytysrikokseen. Oikeusistuimet ja vankilajärjestelmä eivät olisi kestäneet pykälän johdonmukaisen soveltamisen luomaa painetta, eikä vankiloiden täyttäminen poliittisilla vangeilla epäilemättä olisi ollut ulkopoliittisestikaan tarkoituksenmukaista. Kolme allekirjoittanutta myös varmemmaksi vakuudeksi kanteli oikeuskanslerille omasta rikoksestaan ja vaati asian tutkimista – tapaus lienee ainut laatuaan, kuten Tuori toteaa.

Asetelma pakottikin järjestelmän reagoimaan, luovimaan pykälän ja pragmatiikan vaikeaa välimaastoa ja vähintään epäsuorasti myös myöntämään vallitsevan lain kohtuuttomuuden. Kaikista allekirjoittaneista vain osa päätyi poliisikuulusteluihin, eivätkä valonarajat valikoitumisperusteet välttämättä olleet sopusoinnussa oikeusvaltion periaatteiden kanssa, kun tietävästi lähinnä ärsyttävimpiä 60-lukulaisia kuulusteltiin. Osa allekirjoittajista tuomittiin lieventävien asianhaarojen vallitessa sakkoihin, mutta joukko nimekkäämpiä radikaaleja vankeusrangaistuksiin, eikä erottelu ja perusteltu tai lieventäviä asianhaaroja nimetty. Vaikuttaa, että vanhakantainen järjestelmä nieli syötin koukkuineen ja paljasti poliittisesti määräytyneen, vallitsevaa järjestelmää tukevan olemuksensa – provokaatio siis onnistui.

Vastaavasti syytettyjen puolustajat luopuivat puhtaasti juridisesta argumentaatiosta ja käyttivät oikeudenkäyntejä poliittisen toimintansa välineenä yhtäältä syyttäen oikeudenkäyntejä

poliittisiksi, toisaalta aktiivisesti tehden niistä sellaisia syyttämällä oikeusjärjestelmää epäoikeudenmukaiseksi luokkaoikeudeksi ja kapitalismin tukipilariksi. Huomionarvoista on, että asiassa aktiivisesti toimi myös oikeuskansleri, Kekkosen luottomiehiin kuulunut Jaakko Enäjärvi, joka ylimmän syyttäjän ominaisuudessa ajoi asiaa korkeimmassa oikeudessa itse. Korkein oikeus antoi lopulta tarvittavat ennakkotapaukset, joissa (juridisesti kyseenalaisesti) sovellettiin lopputuloksen kannalta tarkoituksenmukaisempaa, lievät tuomiot mahdollistanutta naapuripykälää, ja tällä perusteella suuri osa adressin allekirjoittaneista voitiin vapauttaa ilman oikeusprosessia. Muodollinen oikeudenmukaisuus toteutui, mutta toisaalta ongelma kierrettiin ja sodanaikaista lainsäädäntöä tulkittiin vallitsevaa yhteiskunnallista tilaa paremmin vastaavalla tavalla.

Oikeusprosessi oli samalla myös yhteiskunnallinen muutosprosessi, jonka sysäsivät liikkeelle poliittinen tahto, suora toiminta ja järjestelmää kyseenalaistanut aktivismi. Ratkaisevaa oli järjestelmän valuvikojen taitava kääntäminen sitä itseään vastaan. Yllytsoikeudenkäynnit ja muut samansuuntaiset kasautuvat tapaukset pakottivat oikeusjärjestelmän hiljalleen parantamaan päätöspäätösluottoaan, korjaamaan toimintatapojaan yhdenmukaisuutta paremmin huomioivaan suuntaan ja lopulta omaksuma perusoikeusnäkökulman oikeudenkäytön osaksi. Vaikka prosessi käynnistyi poliittisista sysäyksistä, tämä kehitys kuitenkin heikensi poliittisesti motivoituneen mielivaltaisuuden mahdollisuuksia. Toisaalta kuvatus kehityksen mahdollisti viime kädessä uusi tapa tehdä politiikkaa: monisäikeinen suoran toiminnan, parlamentaarisen politiikan, oikeudellisen argumentaation ja julkisen kansalaiskeskustelun kimppu. Tuorin teos piirtää näistä ilmiöistä tarkan ja historiallisesti nyansoidun kuvan, mikä auttaa oikeuden monikerroksisen poliittisuuden ymmärtämistä.

Wuori oli yhtenä ensimmäisistä tuomassa perus- ja ihmisoikeuksia suomalaiseen oikeuskäytäntöön. Hänen ensimmäisessä suuressa jutussaan underground-taiteilija Harro Koskista syytettiin jumalanpilkasta ja Suomen vaakunan häpäisemisestä Sikamessias-teoksella (1969). Oikeudenkäynnissä suhteutettiin sananvapautta ja taiteen autonomiaa tarpeeseen suojata oikeina pidettyjä arvoja rikoslain keinoin. Yllytsoikeudenkäynnit sijoittuvat samaan aikaan. Molemmista tapauksissa perusoikeusargumentaatio sai vielä huomattavan pienen roolin: vaikka kyse oli mitä suurimmassa määrin sanan- ja mielipiteenvapaudesta, niin jumalanpilkasta kuin epäisänmaallisesta yllytyksestäkin syytettyjen henkilöiden puolustus rakennettiin toisin. Perusoikeuspohjaiset perustelut eivät yksinkertaisesti olisi vielä menestyneet oikeusasteissa. Ratkaiseva askel otettiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa, eikä ajallinen paralleeli koko yhteiskunnallisen eurooppalaistumisen kanssa toki ole sattumaa.

Sosiologisesti ottaen käsitelty oikeustapaukset heijastivat perinteisen yhteiskunnan yhdenmukaisen arvoperustan asteittaista murtumista ja korvaantumista moniarvoisella, eri maailmankatsomuksia etupäässä formaalien periaatteiden pohjalta yhteen sovittelevalla yhteiskuntajärjestyksellä. Politologisesti kyse oli yhtä aikaa usealla tasolla operoivasta valtakamppailusta, jossa nuorempi sukupolvi haastoi poliittisen yhteisön perusparametrejä esimerkiksi kyseenalaistamalla suomalaisen yhteiskunnan piilevää militaristisuutta ja osoittamalla oikeudenkäytön poliittisen luonteen. Toisaalta radikaalit kriittisesti uudelleenarvioivat sitä, mikä ylipäänsä laskettiin päteväksi yhteisen elämän säätelyä koskevaksi julkiseksi argumentiksi – esimerkiksi jumalanpilkka tai yksien oikeiden kristillisten arvojen vastaisuus ei uudistajien silmissä ollut sellainen. Muutokset kohdistuivat niin yhteiskunnan sisällöllisiin normeihin kuin niistä neuvottelemisen tapoihinkin.

Politiikka on huomattavan usein myös poliittisen toiminnan reunaehtoja koskevaa metapolitiikkaa.

Tuorin kirjassa uudet poliittisen toiminnan muodot saavat suuren roolin, mikä lisää teoksen valtio-opillista kiinnostavuutta ja ajankohtaisuutta. Se asettaa suoran toiminnan, mielenosoitukset ja kansalaistottelemattomuuden ”perinteisen” parlamentaarisen toiminnan rinnalle lähtökohdaisesti legitimeiksi ja oikeudellisesti suojelluiksi poliittisen toiminnan muodoiksi. Sellaisena kirja tarjoaa myös ei-juristeille hyviä työkaluja vaikkapa Elokapinan mielenosoituksissa tai itsenäisyyspäivän marssilla tapahtuneiden, julkista keskustelua herättäneiden tapahtumien ymmärtämiseen.

Eduskuntatyön ja suoran toiminnan välinen rajakäynti assosioituu helposti Koijärveen ja Vihreän liiton syntyyn. Ilmiöllä on kuitenkin pidemmät juuret. 1970-luvun alun yllytsoikeudenkäynnit olivat puhtaasti juridiikan lisäksi myös mielenosoituksellista suoraa toimintaa ja ulkoparlamentaarinen vaikutustapa eduskunnassa samaan aikaan käsiteltyyn, mutta tiensä päähän tulleet siviilipalveluslain uudistukseen. Persian šaahin vastaiset mielenosoitukset, joissa vastustettiin etenkin USA:n vaikutusvaltaa ja kansalaisten sortoa Iranissa, täydensivät näkyvästi kiinni otettujen kansanedustajien Erkki Tuomiojan ja Terho Pursiaisen parlamentaarista toimintaa, ja asiaa käsiteltiin myös oikeudenkäyntien ja Wuoren eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemän kantelun keinoin. Tapaus sai myös suurta julkisuutta, ja kuten Wuoren tapauksissa tyypillisesti muutoinkin kävi, julkisuus oli myös yksi poliittisen, oikeudellisen ja oikeuspoliittisen toiminnan väline.

Poliitikkohan Wuoresta tulikin. Juristivaiheensa jälkeen hän toimi europarlamentaarikkona ja julkisena keskustelijana ja pohti ihmiskunnan ja elonkehän kohtalonkysymyksiä. Hän eli mukana niin kylmän sodan jälkeisen globalisaatiohukan kuin sen vastavoimiksi syntyneen ylikansallisen kansalaisjärjestöliikkeenkin. Wuori koki olevansa kotonaan yleiseurooppalaisessa kansalaiskeskustelussa, jota vieraskieliset sanomalehdet osuvasti symboloivat. Hän näki sisältäpäin EU:n hapuilevat yritykset perustuslaiksi ja paljon puhutun demokratiavajeen, puhui itsekin Euroopan unionista kuin minäkin merihirviönä – jälleen itseään yhtä aikaa sisä- ja ulkopuolelle asemoiden. Paljon paradoksaalista Matti Wuoren toiminnassa onkin. Vallan kriitikkona profiloitunut Wuori myös keräsi huomattavan määrän älyllistä ja sosiaalista pääomaa ja käytti sitä itse tärkeinä pitamiensä asioiden yhteiskunnalliseen edistämiseen. Oikeudenkäytön poliittisuutta kritisoinut oikeusoppinut käytti oikeustapauksia ja julkisuutta taitavasti yhteiskunnallisten muutosten tuottamiseen, siis poliittisen toiminnan välineenä.

Vaikka tapauskertomuksissa etäännyttään välillä kauas Wuoresta, on runsaiden ja henkilökohtaisilla arvioilla ryyditettyjen taustatietojen avulla mahdollista myös suhteuttaa henkilöä ja ilmiötä toisiinsa. Nyt tämä valitettavasti jää paikoin lukijan tehtäväksi.

Nimenomaan Tuorin asemassa oleva asiantuntija, mutta myös tapahtumien henkilökohtainen todistaja ja Wuoren pitkäaikainen ystävä olisi kenties pystynyt nivomaan esimerkiksi oikeustapauksen luonnetta, Wuoren valitsemia argumentaatiostrategioita ja myös tämän persoonaa tiiviimmin yhteen. Tällaisenaankin kirja on havainnollinen katsaus oikeutemme ja yhteiskuntamme kehitykseen ja poikkeaviin poliittisiin vaikutuskeinoihin.

KIRJOITTAJATIEDOT

TIMO PANKAKOSKI

VTT, yleisen valtio-opin dosentti (HY), kollegiumtutkija

Turku Institute for Advanced Studies (TIAS)

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

Balancing of politics and the political:

The (de)political nature of COVID-19 preventive measures established by the Finnish government on 16.3.2020

MATIAS HEIKKILÄ

Modern management can be seen as having strong depoliticizing features. Depoliticization research maps out several different processes by which the topic is either moved out of political arenas or framed as non-political. Depoliticization processes may thus target the operational space of politics (for example, in relation to administration and management) or the space of the schmittian political. To illustrate this division, I use Max Weber's and Carl Schmitt's different ontological approaches to politics and the political. This article focuses on the corona measures outlined by the Finnish government in spring 2020 and examines their political nature. The government aimed to take action to curb the spread of the COVID-19 pandemic that had broken out early 2020. The political nature of the actions is highlighted in this article through the ontological framework, but also through a contrafactual analysis that enables further inspection of the relevant political and jurisdictional frameworks. The corona measures appear to fit into a schmittian framework where politics actively uses its power, both in the realm of politics as well as the political. The depoliticization framework illustrates the need to examine the space of the political, the room to move and operate, at a time when it is easy to identify trends that aim to limit it on several different fronts.

Keywords: the political, depoliticization, space for politics, COVID-19 pandemic

The Best and on the Brink of Collapse?

**A Rhetorical Analysis of the School Shopping and Segregation Debate
in Helsingin Sanomat Spring 2023**

**FANNY HATUNPÄÄ
MIKKO PUUSTINEN
JANNE SÄNTTI
KREETTA KALSKE**

In this article, we analyse the rhetoric of the public debate regarding school segregation and school choices in early 2023. The two-month long discussion began in January 2023 following the publication of the Bildung Review by the Ministry of Education and Culture. The data consists of texts published by Helsingin Sanomat, and is analysed using rhetorical analysis. According to our findings, the discussion on school choices and the differentiation of education is connected to a broader discussion on equality. Finnish education and the concepts of equality connected to it are in transition, and the debate is characterized by contradictions. The Finnish school is presented simultaneously as top-class and failing in its mission. Another key result is that Helsingin Sanomat directed the discussion with its editorial choices. Based on the results, we argue that principles and values guiding Finnish school system are re-negotiated, which may have implications for future political choices.

Keywords: school segregation, education policy, rhetorical analysis, equity

Humor in Plenary Sessions of the Finnish Parliament

JANNE ZAREFF

This paper investigates the humor used in Finnish parliament in plenary sessions 21.6., 22.6. and 27.6.2023. During these sessions parliament discussed the government programme of prime minister Petteri Orpo's government. Findings of the paper include that all political parties tend to use different forms of humor in parliamentary speech. The main part of humorous comments (N=283) in the material consists of derogatory humor between representatives of government and opposition parties. The populist right party Perussuomalaiset, which was in government, was clearly one of the main targets of humor, surpassing all other parties by far. The centrist party keskusta was the most usual target of humor in opposition. Of these notions a conclusion is drawn, that certain contradictory actions may expose a political actor to the humor of rivals.

Keywords: humor, sarcasm, parliamentary speech, Finnish parliament

**”Elämme koko ihmiskunnalle
ratkaisevia aikoja”:
Presidentin kehystämisvalta
vuosina 2013–2024**

JOHANNA VUORELMA

**Laitaoikeiston koulutuspoliittisen
ideologian jäljillä**

**ANTTI MOILANEN, JYRKI KAARTTINEN JA
HEIDI ELMGREN**

Vem vill ha ”superpolitiker”?

FREDRIK MALMBERG OCH THOMAS KARV

**3
2024**

**valtiotieteellisen
yhdistyksen
julkaisu**

Kulueräyliopisto

HENRI VOGT
INGA SAIKKONEN

Suomalaisten yliopistojen toimintaa on alkanut yhä enemmän säädellä kulueräajattelu. Työntekijät ovat kulueriä. Tilat ovat kulueriä. Opiskelijatkin ovat kulueriä, jos he eivät valmistu. Ja heidän valmistuvat vaikka vaatimuksia alentamalla, jotta kulueriä voidaan kattaa.

Ihmistä, tutkijaa, opettajaa, opiskelijaa, ei siis suinkaan ajatella investointina, johon laitettut varat jollain aikatahtimella tulevat moninkertaisesti takaisin. Tai tulisivat takaisin, jos hänellä olisi aito mahdollisuus haaveksia paremmasta tulevaisuudesta – tietäväisemmästä ja ymmärtäväisemmästä – eikä häntä vain kuristettaisi kulueräksi. Yliopistojen tulisi viime kädessä tähdätä paremman tulevaisuuden visiointiin.

Tällä hetkellä kulueräajattelu näkyy erityisesti pakonomaisena säästämisenä yliopistojen tiloista. ”Säästetään tiloista, ei ihmisistä”, kuuluu mantra. Vain harva tuntuu systemaattisesti pohtivan, missä määrin koko luotu tilajärjestelmä on itse asiassa ydinongelma. Markkinavuokrat ilman markkinoita hallitsevat, hallinnon ja tutkimushenkilökunnankin resursseja merkittävästi kuluttaen (onko näitä kuluja kukaan arvioinut?).

Liiemmästi ei tosiaankaan olla kuultu puhetta tilojen *uutta luovasta, sosiaalisesta* tai *symbolisesta arvosta*. Tilojen tulisi tarjota ajatuksille hyvää oloa ja mahdollistaa niiden hedelmällinen vaihto eritaustaisen ihmisten kanssa. Oxford ja Cambridge ovat juuri sen takia maailmanluokan yliopistoja, että niiden *common roomeissa* eri alat kohtaavat, on tilaa ja aikaa vapaalle assosioinnille.

Tilojen sosiaalisuus on itsessäänkin tärkeää, mielialalääkettä. Jos ja kun me esimerkiksi haluamme Pohjan perille lahjakkaita ulkomaalaisia tutkijoita ja opettajia ja oppilaita, tilojen täytyisi todennäköisesti olla hiukan paremmin palvelevia kuin maissa, joissa vieraiden mukaanoton perinteet ovat vahvemmat ja kielimuuri matalampi. Juuri tilojen kautta syntyvällä ilmapiirillä voimme hyviä houkutella.

Myöskään tilojen symboliikkaa ei saisi aliarvioida. Ehkä meillä vielä professoria arvostetaan, mutta arvostetaanko jaetussa minikopissa istuvaa ylityöllistettyä pitkän päälle? Saammeko silloin parhaita kykyjä akateemisen tutkimuksen pariin? Toisaalta joissain yliopistoissa opiskelijat eivät enää pääse lainkaan opettajien käytäville. Viesti näyttää kuuluvan: meillä on hierarkkinen yliopisto, opiskelijat eivät oikeastaan tasa-arvoisina kuulu joukkoon.

Ja on tietysti selvä, että Senaatintorin symboliikka pätee edelleen: kirkollisen ja hallinnollisen vallan lisäksi meillä pitäisi olla älyllinen valta ja sitä pitää kunnioittaa myös tilallisesti. Ei zoomista ole ajatusten temppeleiksi.

Brittiläinen politiikanteoreetikko Jonathan White julkaisi alkuvuodesta hienon teoksen *In the Long Run: The Future as a Political Idea* (Profile Books 2024). Lähtökohtana on, että demokratia on ongelmissa, kun kriisijassamme näyttää siltä, ettemme enää pysty muuttamaan menneitä päätöksiä kohti parempaa tulevaisuutta. Tulevaisuus ei olisikaan avoin, meillä ei ehkä enää olekaan aikaa

muuttaa sen suuntaa politiikan keinoin. Demokratian ydin jatkuvasta muuttumisesta ja uuden alun mahdollisuudesta häiriintyy; demokratia on jatkuvuutta.

Kulueräyliopisto rinnastuu jollain lailla tähän. Se on jatkuvan kriisin vallassa. Sen aikajänne on nykyhetki tai korkeintaan muutama lähivuosi, se on epäjatkovaa ja synkronoimatonta. Se ka-ventaa ajattelun laveutta – tai edes asioiden moniulotteisuuden näkemistä. Se luo diskursiivisen ja lopulta henkisen sulkukehikon. Se kääntyy sisäänpäin ainoana päämääränään saada viivan alle sopivan kokoinen miinus, jotta julkinen rahoitus ei vaarannu.

Mutta samoin kuin demokratian elävöittämiseksi tarvitaan suuria kohottavia haaveita tulevaisuuden suhteen, myös yliopistossa pitää voida haaveksia suurista asioista. Ja pienistä. Niistä yliopisto jatkuu ja avautuu yhä uudelleen.

Tämän numeron kolme vertaisarvioitua artikkelia käsittelevät poliittisten toimijoiden vallankäyttöä eri näkökulmista. Johanna Vuorelma tutkii suomalaisten presidenttien ja erityisesti Sauli Niinistön epävirallista agendan asettamisen valtaa, siis valtaa, joka ei liity suoraan perustuslaillisiin valtaoikeuksiin. Yhdysvalloissa on pitkään puhuttu niin kutsutusta *bully-pulpit* -käsitteestä, jolla viitataan presidentin valtaan nostaa tiettyjä asioita julkiseen keskusteluun ja vaikuttaa tällä tavoin jopa hallintoon ja lainsäädäntöön; Vuorelma puolestaan käyttää kehystämisen käsitettä. Artikkelin tulokset haastavat käsitystä Niinistöstä vahvana vallankäyttäjänä, mikä liittyy suomalaisen presidenttien pyrkimykseen asemoitua päivänpoliittisten kamppailujen yläpuolelle valtionpäämiehen rooliin. Tätä taustaa vasten on erittäin mielenkiintoista seurata, miten Alexander Stubb aikoo käyttää kehystämisen valtaansa presidenttikaudellaan.

Poliittisen kehystämisen kysymykset ovat läsnä myös Antti Moilasen, Jyrki Kaarttisen ja Heidi Elmgrenin artikkelissa. He tutkivat ideologisten painotusten näkymistä suomalaisten ja saksalaisten laitaoikeistopuolueiden koulutuspoliittisissa ohjelmissa. Artikkelissa käytetyt luokittelut on johdettu laitaoikeiston koulutuspolitiikkaa koskevasta vertailevasta tutkimuksesta. Sisällönanalyysi osoittaa, että eri puolueiden koulutuspoliittiset ohjelmat ovat hyvin samankaltaisia ja niissä korostuvat toistuvat teemat, kuten koulutuksen ymmärtäminen välineellistetyksi ja erityisesti taloudellisen hyödyn mahdollistajana.

Poliitikkojen päällekkäiset tehtävät eri demokraattisten edustuslaitosten tasoilla on tärkeä aihe erityisesti vuonna 2025 järjestettävien kunta- ja aluevaalien alla. Fredrik Malmbergin ja Thomas Karvin artikkeli käsittelee suomalaisten äänestäjien suhtautumista ilmiöön. He esittävät Kansalaismielipide-paneelin kautta kootun kyselytutkimusaineiston avulla, että kriittisyys demokratian toimintaa kohtaan ylipäänsä on yhteydessä kielteisempään suhtautumiseen poliitikkojen päällekkäisiä tehtäviä kohtaan. Aineistosta ei kuitenkaan löydy merkittävää yhteyttä vastaajien poliittisen tietotason ja mandaattikumulaatioon suhtautumisen välillä. Artikkelin toimitusprosessin ja hyväksymisen on hoitanut yksin päätoimittaja Henri Vogt.

Vertaisarvioituja artikkeleita seuraavat Kari Palosen muistikirjoitus pitkäaikaisesta kollegastaan Tapani Turkasta ja numeron päättävä Vappu Rengon väitösesitelmä alueellisesta kulttuuri-politiikasta Suomessa.

Ei tietysti saisi liikaa yleistää tai syyllistää. Tilapolitiikka on nousevien kustannusten paineessa välttämättä vaikeaa, mutta useat suomalaisyliopistot ovat tästä huolimatta uskaltaneet panostaa ihmisten hyvinvointiin hienoja työtiloja suunnittelemalla ja rakentamalla. Kenties nämä hyvät työtilat ja niiden tuoma positiivinen signaali henkilöstöön ja opiskelijoihin investoinnista voivat tulevaisuudessa toimia valttina yliopistojen kilpaillessa parhaista ulkomaisista tutkijoista ja opiskelijoista.

"Elämme koko ihmiskunnalle ratkaisevia aikoja" Presidentin kehystämisvalta vuosina 2013–2024

JOHANNA VUORELMA

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkelissa tutkitaan presidentin vallankäyttöä Suomessa kehystämisen näkökulmasta. Kehystämisen avulla tarkoitetaan presidentin kykyä kehystää edistämänsä asiat niin tehokkaasti, että hän pystyy vaikuttamaan kansalaisten näkemyksiin yhteiskunnasta ja saamaan heidät sisäistämään hänen levittämänsä normit. Julkisessa keskustelussa tähän viitataan usein arvojohtajuutena, joka on epämääräinen ja häilyvä käsite. Artikkelissa tutkitaan presidentti Sauli Niinistön (2012–2024) uudenvuodenpuheita hänen kahden kautensa ajalta kehysanalyysin menetelmällä ja tunnistetaan neljä keskeistä kehystä: (1) kansallisen eheyden kehys, (2) tuhoutuvan ympäristön kehys, (3) kriisiytyvän talouden kehys ja (4) kestävä ulkopoliitiikan kehys. Sen jälkeen kehyksiä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnalliseen tilanteeseen presidenttikauden lopussa vuonna 2024. Artikkelin vastaus kysymyksiin siitä, *millaista* kehystämistä Niinistö pyrki käyttämään presidenttikautensa aikana ja *miten* Niinistö onnistui sen käytössä. Niinistöä on kutsuttu vahvaksi vallankäyttäjäksi, mutta tutkimuksen perusteella hänen kehystämisen valta ei näyttäydy vahvalta vallankäytöltä: Niinistön kauden lopussa suomalaisen yhteiskunnan todellisuus oli ristiriidassa hänen levittamiensä normien kanssa.

Avainsanat: valta, presidentti, kehysanalyysi, retoriikka, Sauli Niinistö

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastellaan presidentin vallankäyttöä Suomessa. Kysymys presidentin vallasta tyypistyy usein oikeudelliseksi puntaroinniksi presidentin perustuslaillisista valtaoikeuksista ja niiden rajoista. Pohdinta siitä, onko presidentti ylittänyt valtaoikeutensa ottamalla kantaa sisäpolitiikkaan, on toistuva piirre suomalaisessa keskustelussa (ks. esim. Lakka ja Pilke 2024; Luukka ym. 2020; Paloheimo 2018; Pape-Mustonen 2018). Tässä artikkelissa presidentin valtaa lähestytään eri näkökulmasta. Artikkeliki keskittyy presidentin yhteiskunnalliseen kehystämismisvaltaan, joka ei kumpua perustuslaillisista valtaoikeuksista (Fairhurst 2010). Presidentin kohdalla tätä vallan muotoa kutsutaan usein arvojohtajuudeksi, joka on kykyä vaikuttaa yhteiskunnallisiin normeihin. Arvojohtajuuden käsite on kuitenkin häilyvä ja epämääräinen. Artikkelissa presidentin kehystämismisvalta määritellään eräänlaiseksi sosiaalistamismisvallaksi, kyvyksi saada ihmiset muuttamaan käyttäytymistään ja sisäistämään presidentin levittämii normoja. Vahva vallankäyttäjii kykenee paitsi luomaan ja levittämään uusia normeja myös saamaan ihmiset sisäistämään ne niin tehokkaasti, etteivät he edes huomaa olevansa vallankäytön kohteina (Lukes 2005).

Artikkeli keskittyy Sauli Niinistön kehystämismisvaltaan hänen kahden presidenttikautensa aikana (2012–2024). Artikkelin aineistona ovat presidentin kaikki uudenvuodenpuheet (2013–2024), jotka tarjoavat keskeisen areenan presidentin kehystämismisvallalle. Presidentin uudenvuodenpuhe on politiikan rituaali, jossa presidentti puhuttelee suoraan kansalaisia ilman journalistisia tai viestinnällisiä välittäjätahoja. Uudenvuodenpuhe saa laajaa näkyvyyttä mediassa, kun puhetta analysoidaan eri mediavälineissä ja poliittikojen puheenvuoroissa. Niinistön puheita tutkitaan laadullisesti kehysanalyysin menetelmällä. Kehysanalyysin avulla aineistosta tunnistetaan keskeisimmät kehykset, jotka toistuvat puheesta toiseen. Kehysten tutkimisen tarkoituksena on tunnistaa, millaista kehystämismisvaltaa Niinistö pyrki käyttämään presidenttikautensa aikana. Presidentti voi valita lukemattomasta määrästä eri teemoja ja tapahtumia, joiden kautta hän haluaa kehystää ja määritellä poliittista todellisuutta. Tämä tarkoittaa tiettyjen tapahtumien ja teemojen painottamista ja toisten ohittamista. Kehysanalyysin avulla artikkeli lisää laadullista tietoa ja ymmärrystä siitä, millaisia normeja presidentti pyrki valtakaudellaan levittämään. Aineistosta nousee esiin neljä keskeistä kehystä, jotka toistuvat puheesta toiseen: (1) kansallisen eheyden kehys, (2) tuhoutuvan ympäristön kehys, (3) kriisiytyvän talouden kehys ja (4) kestävän ulkopoliittikan kehys.

Kehysanalyysi ei kuitenkaan vielä kerro, miten presidentti onnistui vallankäytössään. Niinistöä on toistuvasti kutsuttu vahvaksi vallankäyttäjäksi ja vaikutusvaltaiseksi johtajaksi, mikä viittaa siihen, että hän onnistui käyttämään valtaa presidenttinä eli saamaan ihmisiä toimimaan hänen haluamallaan tavalla. Esimerkiksi tietokirjailija Risto Uimonen totesi Niinistöstä vuonna 2018: ”Hänen auktoriteettiasemansa on aivan käsittämättömän vahva ja hän voi käyttää sitä hyväksi. Vaikuttaa mielipiteillään asioihin” (Vesala 2018). Toimittaja Jussi Kärki puolestaan totesi vuonna 2018: ”Supersuosituille presidentille saattaa riittää kulmakarvojen kohottelu, niin rivakkaa liikettä syntyy” (Kärki 2018). Presidentin on arvioitu saavuttaneen ”poikkeuksellisen kansansuosion ja arvovallan suomalaisessa yhteiskunnassa” (Luukka ym. 2020). Artikkelin analyysiosiossa tarkastellaan kehyksiä suhteessa Suomen poliittiseen todellisuuteen Niinistön kauden lopussa vuonna 2024. Tämän tarkastelun tarkoituksena on vastata kysymykseen siitä, miten Niinistö onnistui kehystämismisvallan

käytössä. Artikkeliki koostuu siis kahdesta eri tulkintaotteesta: yhtäältä kehystämisen vallan sisällöstä ja toisaalta sen vastaanotosta.

Tutkimus nojaa samankaltaiseen tutkimusasetelmaan kuin Pekka Hallberg, Tuomo Martikainen, Jaakko Nousiainen ja Päivi Tiikkainen (2009) tutkimuksessaan presidentin vallasta Suomessa. Heidän tutkimuksellinen painopisteensä on siinä, ”miten presidentit ovat kenneet omana aikanaan vaikuttamaan suurten kansallisten kysymysten ja ongelmien ratkaisemiseen” (Hallberg ym. 2009, 16). He jatkavat: ”Arvioinnin mitta on presidentin vaikutus tulokseen, ja vaikka siihen vaikuttavatkin ne muodolliset poliittiset ja institutionaaliset resurssit, jotka ovat presidentin käytävissä, lopputulos riippuu paljolti siitä, miten taitavasti presidentti hyödyntää vallankäytön muita instrumentteja eli suostuttelevaa ja retorista valtaa.” He erottavat suostuttelu- ja neuvotteluvallan sekä retorisen vallan muodollisesta tai institutionaalisesta vallasta ja tarkastelevat niitä toisiaan tukevinä ja rinnakkaisina vallankäytön välineinä (Hallberg ym. 2009, 15).

Tässä artikkelissa käytetty kehystämisen vallan käsite on lähellä heidän käyttämäänsä käsitettä retorinen valta, joka on ”vetoamista eliittien ohi suoraan kansaan, kansalaismielipiteen mobilisointia halutun poliittisen päätöksen aikaansaamiseksi” (Hallberg ym. 2009, 15). Kehystämisen valta ei kuitenkaan ohita eliittejä vaan pyrkii saamaan myös eliitin sisäistämään tietyt normit ja tavat hahmottaa yhteiskunnallista todellisuutta – erityisesti sitä määrittävät uhkakuvat ja ratkaisut niihin. Kehystämisen valta ei myöskään tähtää yksittäisen poliittisen päätöksen aikaansaamiseen vaan pyrkii kehystämään todellisuuden tietyllä tavalla. Kehystämisen valta käsitteenä alleviivaa sitä, että kyse on ihmisten sosiaalistamisesta vallankäyttäjän määritelmiin todellisuudesta. Tällainen vallankäyttö ei ole ilmeistä vallankäytön kohteelle vaan muokkaa hänen mieltymyksiään ja intressejään niin, että vallankäytön kohde pitää niitä sisäsyntyisinä ja luonnollisina (Lukes 2005). Aluksi artikkelissa määritellään presidentin vallan luonne ja käydään läpi aiempaa tutkimusta aiheesta. Sen jälkeen tarkastellaan uudenvuodenpuhetta poliittisen vallankäytön areenana. Sitten artikkelissa esitellään tutkimuksen menetelmä sekä aineisto, minkä jälkeen analysoidaan aineistosta nousevat neljä kehystä. Tämän jälkeen artikkelissa analysoidaan presidentin vallankäytön onnistumista tarkastelemalla kehyksiä suhteessa presidentin kauden lopussa vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen Suomessa.

PRESIDENTTI VALLANKÄYTTÄJÄNÄ

Vallan perinteisen määritelmän mukaan onnistunut vallankäyttö on sitä, että vallankäyttäjä saa kohteensa toimimaan tavalla, jolla hän ei muuten toimisi (Dahl 1957). Poliittinen vallankäyttö on tyypillisesti lainsäädäntövaltaa, jolla vaikutetaan ihmisten käyttäytymiseen sanktioimalla normien vastainen käytös. Poliitikassa on myös agendavaltaa eli valtaa nostaa politiikan asialistalle asioita, jotka otetaan mukaan poliittiseen päätöksentekoon (Lupia 1992). Asiat eivät ikinä etene poliittiseen päätöksentekoon, jos niitä ei ensin nosteta politiikan asialistalle. Yhteiskunnassa on myös vallankäyttäjiä, jotka saavat ihmisiä muuttamaan käyttäytymistään ja sisäistämään uudenlaisia normeja ilman pakkovaltaa tai muodollisia valtaoikeuksia (Clegg 1989; Digeser 1992; Lukes 2005). Lasten kasvattaminen, koulutus ja markkinointi ovat ilmeisimpiä esimerkkejä

tällaisesta sosiaalistamisvallasta, jolla ihmisiä sosiaalistetaan tietynlaiseen käyttäytymiseen ja ajatteluun. Myös poliittisilla johtajilla on sosiaalistamisvaltaa, jolla he vaikuttavat ihmisten käsitteisiin ja mielityksiin. Karismaattinen poliitikko voi saada ihmiset kannattamaan hänen edustamiaan ideologisia näkemyksiä ja politiikkavaihtoehtoja, joita he eivät ole aiemmin kannattaneet. Valtaa sosiaalistamisena esiintyy paitsi kansallisesti myös kansainvälisesti, kun hegemonisessa asemassa olevan valtion johtaja saa toisten valtioiden edustajat sisäistämään edistämänsä normit (Ikenberry ja Kupchan 1990; Zarakol 2014). Prosessi pitää sisällään sekä uuden normin rakentamisen että sen levittämisen ja sisäistämisen (Finnemore ja Sinkkink 1998).

Suomessa presidentin valtaa on määrittänyt sen systemaattinen kaventaminen perustuslaissa, minkä pyrkimyksenä on ollut vahvistaa Suomen parlamentaarisia piirteitä. Vuoden 2000 perustuslakiuudistuksen myötä presidentin valtaoikeudet on rajattu pitkälti ulko- ja turvallisuuspolitiikan piiriin. Presidentin valta-asema Suomessa ei kuitenkaan hahmotu pelkästään perustuslakiin perustuvalla. Presidentillä on myös epämuodollista valtaa, jota voi kutsua mielipidevallaksi, määrittelyvallaksi, sosiaalistamisvallaksi, suostutteluvallaksi, retoriseksi vallaksi, normatiiviseksi vallaksi, symboliseksi vallaksi ja kehystämismalliksi. Tätä valta-asemaa tukee yleinen mielipide, joka kannattaa vahvempaa presidentti-instituutiota Suomeen. Enemmistö kansalaisista haluaisi presidentille nykyistä laajemmat valtaoikeudet (EVA 2023). Kaikista poliittisista instituutioista suomalaiset luottavat eniten juuri tasavallan presidenttiin (KAKS 2024a). Niinistön presidenttikauden lopussa kansalaiset nostivat hänet ylivoimaisesti kaikkien aikojen arvostetuimmaksi presidentiksi (KAKS 2024b). Yleisen mielipiteen perusteella voikin päätellä, että presidentti-instituutiolla on Suomen poliittisessa kulttuurissa erityinen rooli, joka on muodollisia valtaoikeuksia huomattavasti laajempi.

Presidenttiä poliittisena vallankäyttäjänä voi tarkastella eri teoreettisista ja käsitteellisistä lähtökohdista käsin. Presidentin vallankäyttöä ja puheita tutkitaan erityisesti Yhdysvalloissa, missä presidentin laajat valtaoikeudet määrittävät poliittista järjestelmää (ks. esim. Edwards 1976; Mayer 2002; Neustadt 1991). Presidentin vallankäyttöä tarkasteleva tutkimus keskittyy niin juridisiin kysymyksiin (Krent 2005) kuin poliittiseen tyyliin (Hariman 1995), suhteisiin muihin instituutioihin (Chiou ja Rothenberg 2014; Raunio ja Sedelius 2020), kriisiajan johtajuuteen (Howell 2011) ja tutkimusmenetelmiin (Metcalf 2000). Tutkimus presidenttien puheista on perinteisesti keskittynyt erityisesti presidenttijohtoihin järjestelmiin, joissa presidentti pyrkii vaikuttamaan julkisuuden kautta poliittisiin päätöksiin ja yleiseen mielipiteeseen (Kernell 1986; Eshbaugh-Soha 2016).

Viime vuosina tutkimuksellinen huomio on kohdistunut yhä enemmän myös Suomen kaltaisiin semipresidentiaalsiin järjestelmiin, joissa valta on jaettu presidentin ja parlamentille poliittisesti vastuunalaisen hallituksen välillä (Čech 2014; Grimaldi 2023; Kujanen ym. 2023; Kujanen ym. 2024a; Kujanen ym. 2024b; Köker 2017). Semipresidentiaalista järjestelmää on pidetty jännitteisenä hallintomallina, koska presidentillä on heikko valta-asema suhteessa hallitukseen, mikä voi ruokkia presidentin epämuodollista aktivismia julkisuudessa (Elgie 2019; Jastramskis ja Pukelis 2023). Presidentin julkinen aktivismi voi pitää sisällään esimerkiksi hallituksen painostamista yksittäisissä asiakysymyksissä, pyrkimystä vahvistaa presidentin epämuodollista valta-asemaa tai yksittäisten ministereiden kritisointia. Näissä julkisissa kamppailuissa presidentin ja hallituksen välillä presidentti selviää usein voittajana (Protsyk 2006; Pukelis ja Jastramskis 2021; Raunio ja Sedelius 2020). Myös politiikan henkilöityminen voi vahvistaa presidentin julkista roolia (Grimaldi 2023; Passarelli 2015).

Semipresidentiaalisessa järjestelmässä presidentillä voi siis olla konfliktihakuinen rooli, jossa presidentti pyrkii kasvattamaan perustuslaillisesti heikkoa valta-asemaansa haastamalla hallitusta tai yksittäisiä ministereitä julkisuuden kautta (Ovådek 2021; Åberg ja Sedelius 2020). Suomea koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että presidentin julkisia esiintymisiä määrittää ennen kaikkea pyrkimys esiintyä ”valtionpään” (*statesperson*) roolissa julkisuudessa (Kujanen ym. 2023; Kujanen ym. 2024a; Kujanen ym. 2024b). Valtionpään roolille on ominaista konfliktien välttäminen, puoluepolitiikan yläpuolelle asettuminen ja kansallisen eheyden korostaminen. Tyyllisesti tämä tarkoittaa neutraalia tai positiivista tyyliä julkisissa puheissa silloinkin, kun presidentti ja pääministeri edustavat eri ideologioita (Kujanen ym. 2024b). Suomen kaltainen tilanne, jossa presidentti pyrkii esiintymään kansallista eheyttä korostavana valtionpäänä, toistuu monessa muusakin vakaassa semipresidentiaalisessa järjestelmässä Euroopassa (Kujanen ym. 2023; Kujanen ym. 2024b).

PRESIDENTIN UUDENVUODENPUHE VALLANKÄYTÖN AREENANA

Yhä mediavälitteisempi politiikkaympäristö tarkoittaa, että poliittiset vallankäyttäjät joutuvat kamppailemaan huomiosta muiden yhteiskunnallisten toimijoiden rinnalla (Hajer 2009; Herbst 2003; Hjarvard 2008; Marcinkowski 2014). Edes politiikan korkeimmissa asemissa olevilla edustajilla ei ole käytössä ilmiselvää areenaa, josta käsin he voivat puhutella laajasti kansalaisia ja saada heidän huomionsa (Chadwick 2017; Esser ja Strömbäck 2014; Scacco ja Coe 2021). Julkisen keskustelun sfääri koostuu pikemminkin sirpalemaisesta verkostosta minijulkisuuksia, joita myös poliittiset edustajat joutuvat hyödyntämään saadakseen näkyvyyttä (Koivunen ja Vuorelma 2022). Näitä ovat esimerkiksi sosiaalisen median areenat, keskustelutilaisuudet, mediahaastattelut ja poliitikkojen omat tiedotteet tai tekstit. Medioitunut politiikkaympäristö korostaa tehokkaan kehystämisen, tarinankerronnan ja määrittelyn merkitystä. Niin poliitikot kuin asiantuntijat ja muut julkiseen keskusteluun osallistuvat pyrkivät saamaan näkyvyyttä ja vaikuttavuutta omille tulkinnoilleen todellisuudesta, mikä tarkoittaa sekä vakiintuneiden tulkintaperinteiden hyödyntämistä että uusien kehysten rakentamista (Vuorelma 2022). Presidentti Niinistö käytti paitsi sosiaalisen median tilejä, puhetilaisuuksia ja mediahaastatteluja myös omaa blogiaan ”Presidentin kynästä” tuodakseen esiin näkemyksiään.

Presidentin uudenvuodenpuheen rituaali erottuu tästä hälyisestä ja hallitsemattomasta julkisuudesta sekä muodoltaan että vastaanotoltaan. Uudenvuodenpuheen rituaalin aloitti presidentti P.E. Svinhufvud vuonna 1935, jolloin presidentti otti käyttöön tavan viettää vuoden ensimmäistä viikkoa sovinnollisuuden viikkona. Uudenvuodenpäivän radiopuhe oli osa tätä tapaa. Svinhufvudin ensimmäinen uudenvuodenpuhe on Yleisradion vanhin säilynyt ohjelmatalenne (Rytsä 2006). Puheen muoto on pysynyt samankaltaisena vuosikymmenestä toiseen, mikä tuottaa jatkuvuutta ja perinteen tuntua nopeasti muuttuvaan politiikan julkisuuteen. Svinhufvudin ensimmäinen puhe vuonna 1935 kuulostaa edelleen varsin tutulta kaavalta, jossa tasapainotellaan kansallisen toiveikuuden ja uhkakuvien välillä. Puhe pidettiin alle kaksi vuosikymmentä sisällissodan jälkeen, ja siinä peräänkuulutettiin kansallisen yhtenäisyyden ja velvollisuudentunnon merkitystä.

Puheessa esillä olevien teemojen lisäksi jatkuvuutta tuottaa myös sen vakiintunut aloitus (”kansalaiset, medborgare”), joka on varattu juuri presidentin uudenvuodenpuheeseen. Muussa yhteydessä sen käyttö voitaisiin tulkita karnevalistisena, provosoivana tai epäsovivana. Kun pääministeri Esko Aho (kesk.) piti poikkeuksellisesti vuoden 1993 uudenvuodenpuheen, hän aloitti sen sanoilla ”me suomalaiset” sen sijaan, että olisi toistanut presidentilliset aloitussanat ”kansalaiset, medborgare”. Presidentin uudenvuodenpuheen symbolisesta merkityksestä kertoo kiistely siitä, kuuluuko presidentin toivottua ”Jumalan siunausta” puheensa päätteeksi. Puheen merkityksestä kertoo myös se, että esimerkiksi vuonna 2016 se oli vuoden katsotuimpien tv-lähetysten joukossa. Samanlaista kehystämisen areenaa ei ole muilla poliittisilla vallankäyttäjillä Suomessa. Pääministeri Juha Sipilä (kesk.) piti televisioitun puheen vuonna 2015, mikä herätti huomiota ja kritiikkiä poikkeuksellisuudellaan. Esimerkiksi sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Antti Rinne totesi, että on ”poikkeuksellinen veto, että pääministeri pitää nauhoitetun puheen suomalaisille. Elävä keskustelu, vuoropuhelu monologin sijaan olisi minusta tässä tilanteessa tärkeämpi” (Palojärvi ja Pekonen 2015). Samanlaisia vaatimuksia vuoropuhelusta monologin sijaan ei ole esitetty presidentin kohdalla, ja presidentin uudenvuodenpuheesta luopuminen herättäisi todennäköisesti laajaa kritiikkiä suomalaisessa yhteiskunnassa.

TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Presidentin uudenvuodenpuheista koostuu monipuolinen ja rikas aineisto, jota tässä artikkelissa tutkitaan laadullisella kehysanalyysillä. Kehysanalyysi on tutkimusmenetelmä, joka on laajasti käytössä yhteiskuntatieteiden eri tieteenaloilla politiikan tutkimuksesta viestinnän tutkimukseen ja sosiologiaan. Kehysanalyysin lähtökohtana on, että todellisuuden tulkitseminen on kehystämistä, joka tuottaa todellisuudesta kapean ja raamitetun kuvan tietystä näkökulmasta (Goffman 1974). Raamitettu kuva kertoo meille, mistä todellisuudessa on kysymys ja miten se on tulkittavissa. Kehysanalyysin avulla voi kysyä, miten ongelmat aineistossa määritellään, miten syyt diagnosoidaan, millaisia moraalisia arvioita esitetään ja millaisia ratkaisuja ehdotetaan (Entman 1993). Presidentin uudenvuodenpuhe on tyypillisesti juuri tällaista kehystämistä, jossa puheeseen valitaan hyvin rajattu määrä käsiteltäviä teemoja, jotka määritellään poliittisesti ja moraalisesti, minkä jälkeen niihin esitetään oikeudenmukaisia ratkaisuja. Todellisuuden kehystämisessä hyödynnetään kulttuurisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti uskottavia tulkintaperinteitä, joita vahva vallankäyttäjä voi kuitenkin uudistaa rakentamalla uusia normeja ja tulkintatapoja. Sosiaalinen todellisuus on eräänlainen ”potentiaalisten todellisuuksien kaleidoskooppi”, josta voidaan tuottaa erilaisia tulkintoja kehystämällä tapahtumat ja faktat tietyllä tavalla (Edelman 1993, 232).

Artikkelissa hyödynnetään induktiivista lähestymistapaa eli kehyksiä tunnistetaan aineistosta analyysin edetessä sen sijaan, että käytettäisiin olemassa olevia kehyksiä (de Vreese 2005, 53). Tämän menetelmällisen valinnan takia tutkimusprosessi jakaantui kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto käytiin läpi manuaalisesti ja sieltä tunnistettiin keskeisemmät teemat. Tämän jälkeen aineisto koodattiin laadulliseen analyysiin soveltuvalla Atlas.ti-ohjelmalla hyödyntäen ensimmäisessä analyysivaiheessa tunnistettuja teemoja koodeina. Aineiston koodaamisen

jälkeen aineistosta eriteltiin keskeisimmät kehukset, jotka toistuvat puheesta toiseen. Aineistossa eniten esiintyvä kehys on kansallisen eheyden kehys, joka liittyy uhkakuvaan sisäisen yhtenäisyyden ja jaetun arvopohjan heikentymisestä. Kansallisen yhtenäisyyden ja normatiivisen eheyden korostaminen esiintyy uudenvuodenpuheissa sekä uhkapuheena että suostuttelevana puheena kansallisen eheyden merkityksestä. Toiseksi eniten esiintyvä kehys on tuhoutuvan ympäristön kehys, joka on niin ikään sekä uhkaan herättelyä että suostuttelua akuutteihin toimiin ilmastonmuutoksen ja ympäristökriisin torjumiseksi.

Kolmantena kehyksenä on kriisiytyvän talouden kehys, johon liittyy paitsi uhkakuva Suomen heikosta taloudellisesta tilanteesta myös moralisoiva puhe liiallisen taloudellisen ahneuden ja itsekkyyn vaaroista. Neljäntenä kehyksenä on kestävä ulkopoliitiikan kehys, jolla perustellaan Suomen ulkopoliittista linjaa. Toisin kuin muut kehukset, tämä ei ole uhkakuvaan perustuva kehys vaan pikemminkin politiikkalinjaa oikeuttava kehys, joka ei pyri muuttamaan vallitsevaa tilaa vaan oikeuttamaan sen. Näiden neljän kehyksen lisäksi aineistossa on muitakin teemoja, joita kehystetään useammassa puheessa. Näitä ovat erityisesti muuttoliike, terrorismi, Venäjä, Nato, Euroopan heikko kehitys, pandemia, nuorten pahoinvointi, vapauden ja vastuun tasapaino, hyvyyden ja pahuden välinen kamppailu ja palvelualojen työntekijöiden työolot. Tässä artikkelissa keskitytään kuitenkin aineiston keskeisimpiin kehyksiin, koska ne kertovat presidentin kehystämisen ytimessä olevista teemoista. Seuraavassa osiossa aineiston neljä keskeisintä kehystä esitellään tarkemmin.

PRESIDENTIN KEHYSTÄMISVALTA: NELJÄ KEHYSTÄ

Kansallisen eheyden kehys

Sauli Niinistö aloitti presidenttinä vuonna 2012, jolloin Venäjä ei ollut vielä valloittanut Krimin niemimaata tai aloittanut sotaa Itä-Ukrainassa. Niinistö jatkoi presidenttinä Suomen pitkäaikaista ulkopoliittista linjaa, johon kuului erottamattomasti hyvien Venäjä-suhteiden vaaliminen. Niinistön myöhemmistä puheista poiketen ensimmäisessä uudenvuodenpuheessa vuonna 2013 keskeisenä teemana ei ollut kiristynyt turvallisuuspoliittinen tilanne vaan Suomen heikko taloustilanne ja huoli sisäisen yhtenäisyyden ja jaetun arvopohjan heikentymisestä. Ensimmäisen kehyksen, kansallisen eheyden kehys, raamitti vahvasti jo ensimmäistä uudenvuodenpuhetta. Niinistö totesi, että yhteiskunnallinen eheys on ”paras kilpailukykyvalttimme”. Samalla hän painotti ”vankkaa oikeudentunnon käsitystä”, joka on luottamuksen edellytys. Niinistö jatkoi:

On nähty itsekkyyn tai suoranaisten ahneuden nousevan. Se on merkki oikeudentunnon kuihtumisesta; ei tehdä kuin välttämättä niin, kuin oikealta tuntuu, vaan niin, miten saa itselleen eniten hyötyä. Sillä asenteella yhteisöstä katoaa luottamus. Niukat ajat, joissa elämme, vaativat ennemminkin ajattelemaan, voiko jostain edustaan luopua. Sillä rakennetaan eheyttä.

Tässä näkyy, miten kansallisen eheyden kehys nivoutuu Niinistön puheessa yhteen kriisiytyvän talouden kehysten kanssa: niissä molemmissa paheksutaan voimakkaasti ahneutta ja itsekkyyttä. Sama kehys toistuu seuraavan vuoden uudenvuodenpuheessa: ”Me näemme ympärillämme maailman, jossa vauraus on uudella tavalla jakautumassa ja keskittymässä. Tämä tarkoittaa sitä, että useiden nälkiintyminen on kyllä vähentynyt, mutta harvojen ruhtinaallisuus on kasvanut aivan uusiin mittasuhteisiin.” Vuonna 2016 Niinistö jälleen alleviivasi eheyden ja oikeudentunnon merkitystä: ”Minun ajatukseni on, ettei Suomessa ole syytä kohdata kevyttä keskinäisen riitelyn ja eripurin vallitessa. Haluan taas muistuttaa, että yhteiskunnallinen eheys on paras voimavaramme.” Vuonna 2017 uudenvuodenpuhetta määrittä Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhla, jonka kautta Niinistö jälleen palasi sisäisen yhtenäisyyden teemaan ja korosti ”oikeudentuntoa ja kansakunnan eheyttä meille tärkeinä arvoina”. Hän piti ”osallisen kansallistunnetta” kansallisen yhtenäisyyden vahvistajana. Vuoden 2018 puheessa sisäisen yhtenäisyyden merkitystä alleviivattiin historiallisen kuvaston avulla: vuodet 1917 ja 1918 olivat ”liki vastakkaiset. Ensin tapahtui parasta ja sitä seurasi pahinta, mitä kansakunta voi kohdata. Itsenäisyyden vuosi vaihtui sisällissodan vuodeksi, eikä edes pitkä aika ole kaikkia sen arpia peittänyt”.

Seuraavan vuoden puheessa vuonna 2019 Niinistö palasi jälleen sisällissodan tapahtumiin korostaakseen kansallisen yhtenäisyyden merkitystä tässä ajassa: ”Kiivaita kierroksia saava vääristelevä keskustelu on kurimus, joka helposti päättyy pysyvään vihanpitoon. Kulunut vuoden 1918 tapahtumien muistovuosi antoi ajattelemisen aihetta. Kun viha ottaa vallan, tavallinen ihminen voi päätyä julmiin tekoihin, joita hän ei aiemmin edes voinut kuvitella tekevänsä.” Vuonna 2020 Niinistö nosti esiin maalittamisen ja vihapuheen vaarat yhteiskunnallisessa keskustelussa ja esitti huolensa keskustelukulttuurin vihamielisyydestä Suomessa. Vuonna 2022 Niinistön huoli liittyi jälleen repivään ja riitaisaan keskusteluun. Vielä viimeisessä uudenvuodenpuheessaan vuonna 2024 Niinistö vetosi kansalaisiin sisäisen yhtenäisyyden nimissä: ”Nyt esitän yhteistä uudenvuodenlupausta: että kohtaamme toinen toisemme reilusti, toista ymmärtäen, ihmisyyttä kunnioittaen ja perinteistä yhteyttämme ja luottamustamme vaalien.”

Kansallisen eheyden kehys jatkaa Svinhufvudin aloittamaa perinnettä, jossa uudenvuodenpuhe on osa kansallisen sovinnollisuuden korostamista. Svinhufvudin ensimmäisessä uudenvuodenpuheessa korostamat teemat – sovinnollisuus, yhteisymmärrys ja rauha – ovat erottamaton osa kansallisen eheyden kehystä Niinistön puheissa. Kehys korostaa presidentin roolia kansallista yhtenäisyyttä edustavana poliittisena johtajana ja muistuttaa monarkkista perinnettä, jossa valtiojohtaja asettuu kaikkien ryhmäintressien yläpuolelle. Hallberg ja kanssakirjoittajat (2009, 17) muistuttavat, että ”Suomessa presidentin asemaa ja roolia leimasi alkujaankin voimakkaasti vanha monarkistinen perinne”, joka antoi presidentille ”majesteettillisen aseman ja arvovallan, jonka suojaan heikko presidentti saattoi turvallisesti vetäytyä, mutta joka tarjosi vahvalle presidentille kovaa ja jopa itsevaltaista johtajuutta legitimoivan toimintaympäristön”. Suomessa on edelleen merkkejä autoritaarisuutta oikeuttavasta yhteiskunnallisesta ajattelusta, joka näkyy kyselytutkimusten aineistoissa. Kyselystä toiseen suuri osa suomalaisista haluaa Suomeen vahvan johtajan, joka ei välitä liikaa muiden mielipiteistä tai lainsäädännön rajoista (ks. esim. Nieminen 2023). Niinistö ei uudenvuodenpuheissaan ammentanut tällaisesta kuvastosta vaan painotti demokratian, muiden kuuntelemisen ja yhdessä sopimisen merkitystä (ks. myös Kujanen ym. 2023; Kujanen ym. 2024a).

Tuhoutuvan ympäristön kehys

Tutkimusaineistosta nouseva toinen kehys, tuhoutuvan ympäristön kehys, esiintyy lähes jokaisessa Niinistön uudenvuodenpuheessa. Ilmastomuutos ja luontokato kehystetään kohtalonkysymyksenä, joihin pitää vastata nopeasti ja kunnianhimoisesti. Niinistö alleviivasi tuhoutuvan ympäristön uhkaa suoraan ja vetoavasti. Vuoden 2018 puheessa hän totesi: ”Elämme koko ihmiskunnalle ratkaisevia aikoja. Ilmastomuutos ei ole mielipidekysymys vaan todellinen uhka. Monille meistä ymmärrys siitä on tullut myöhään ja olisi tullut vielä myöhemmin ilman niitä ihmisiä, jotka herästyä ovat soittaneet. Hyvä kun herättivät!” Seuraavan vuoden puheessa Niinistö jatkoi:

Ilmastomuutoksen torjuminen tuo meille kaikille eteen luopumisen vaadetta. Aineellisen yltäkylläisyyden ja jatkuvan kasvun aika on muuttumassa. Hyvinvoinnin loppua sen ei tarvitse tarkoittaa. Tasavertaisten mahdollisuuksien loppua se ei saa tarkoittaa. Meidän on kyettävä uudestaan määrittelemään, mistä koostuu se hyvä, jota tavoittelemme. Ihminen on sopeutuva ja kekseliäs. Uusi hyvä voi siten olla entistä parempi.

Vuoden 2020 puheessaan Niinistö peräänkuulutti, että ilmastotavoitteet eivät ole vielä ilmastotekoja. Hän totesi: ”Suuri uhka on ilmastomuutos. Korjataanko se? Työkaluja on, mutta onko niiden käyttäjiä? Jokainen on asettanut tavoitteita, Suomi ihan kärkipäässä. Se on hyvä. Mutta tavoitteet eivät ole vielä tekoja.” Vuoden 2021 puhetta määrittää erityisesti koronapandemian uhka, jonka torjunnasta Niinistö kiittää kansalaisia. Samalla hän ehdottaa, että koronapandemian torjunnasta saadut opit voisivat toimia myös ilmastomuutoksen uhan torjunnassa. Jos koronapandemia sai ihmiset nopeasti muuttamaan käyttäytymistään – ”välttämään läheisyyttä ja sosiaalista kanssakäymistä, rajoittamaan liikkumista ja kulkemaan maskit kasvoilla” – kokemuksesta pitäisi ottaa opiksi myös ilmastomuutoksen uhan torjunnassa, koska ”juuri ihmisten käyttäytymisestäään ilmastomuutoksessa on kysymys”.

Vuoden 2015 puheessaan Niinistö ammensi velkakeskustelusta tutusta retoriikasta ja käytti käsitettä ”hiilivelka” osoittaakseen, että siihen pitäisi suhtautua samalla vakavuudella kuin taloudelliseen velkaan. Hän myös alleviivasi, että ilmastomuutoksen torjuminen ja talous ovat kietoutuneita yhteen: ”Ilmastomuutoksen torjuminen ja talous näyttävät olevan vuorovaikutuksessa niin, että torjunta heikkenee jos talouskin heikkenee. Vaakakuppiin joutuvat toistensa vastinparina oman maan velka ja meidän kaikkien yhteinen hiilivelka. Molemmat velat syövät tulevaisuutta.” Vuonna 2023 Niinistö muistutti puheessaan, että ilmastomuutoksen hillitsemisessä ja luontokadon pysäyttämisessä ”aika käy vähiiin”. Samalla hän esitti toiveikkautta Montrealin luontokokouksen asettamasta tavoitteesta pysäyttää luontokato vuoteen 2030 mennessä sekä siitä, että elinkeinoelämä ”on omaksunut kirittäjän roolia vihreässä siirtymässä”.

Vielä viimeisessä uudenvuodenpuheessaan Niinistö totesi, että ilmastomuutos on ”hallitseva kohtalonkysymys”. Hän jatkoi: ”Ilmastomuutos koskettaa meitä kaikkia ja on johdattamassa meitä arvaamattomiin seuraamuksiin. Viimeisin ilmastokokous Dubaissa kuitenkin nostatti toivon kipinää: maailman johtajat tunnustivat ensimmäistä kertaa tarpeen siirtyä pois fossiilisista polttoaineista.” Ilmastomuutoksen uhka näkyi Niinistön poliittisen retoriikan rinnalla myös hänen poliittisissa avauksissaan. Niinistö piti mustan hiilen päästöjä ja niiden vähentämisen merkitystä

esillä kahdenvälisissä keskusteluissaan Venäjän presidentin Vladimir Putinin ja Yhdysvaltojen presidentin Donald Trumpin kanssa. Niinistö näki mustan hiilen ilmastoprojektissa mahdollisuuden yhteistyöhön Venäjän kanssa Krimin miehitystä seuranneesta pakotepolitiikasta huolimatta. Kun Trump vieraili Suomessa vuonna 2017, Niinistö kertoi keskustelleensa mustan hiilen ongelmasta hänen kanssaan ja löytäneensä yhteisymmärrystä asiassa. Vuonna 2019 Niinistö puhui ongelmasta arktisen foorumin pääistunnossa Pietarissa ja muistutti ilmastomuutoksen akuutista uhasta arktisella. Hän nosti erikseen esiin mustan hiilen, ”jolla on erityisen suuri merkitys arktisen merijään kohtalon kannalta” (Niinistö 2019).

Kriisiytyvän talouden kehys

Niinistön uudenvuodenpuheita hallitseva kolmas kehys, kriisiytyvän talouden kehys, oli keskeisesti esillä jo ensimmäisessä uudenvuodenpuheessa vuonna 2013. Puheessa toistuivat teemat, jotka olivat Niinistön kehystämisen ytimessä: nopean velkaantumisen uhka, ikääntyvän väestön vaikutus talouteen, hyväosaisten ahneuden syvä paheksunta ja talouden hallinnan vaikeus globalissa maailmassa. Niinistö totesi heti puheen alussa, että ”talouden hallinta ei enää olekaan vain omissa käsissämme”. Hän jatkoi: ”Globalisaatio näyttäytyi ensin yhtenäistymisenä ja jopa samanlaistumisena. Nyt se näyttäytyy myös vallan ja vaurauden uusjakona, joka koskee kaikkia ja jossa kenenkään menestys ei ole itsestään selvää.” Niinistö myös varoitti, että Suomi velkaantuu ”kepeämmin kuin koskaan”. Ratkaisuksi hän tarjosi ”vaikeasti nieltäviä rohoja”.

Kriisiytyvän talouden kehys oli esillä myös vuoden 2015 uudenvuodenpuheessa, jossa Niinistö jatkoi vaikeiden talouspäätösten peräänkuuluttamista. Tällä hän tarkoitti sitä, että taloutta koskevien vaikeiden päätösten tulisi koskea myös vaatimuksen esittäjää. Hän totesi: ”Kannamme kovasti huolta hintakilpailukykyämme ja valtiontalouden tilasta. Moni puhuja on päätenyt siihen, että ehdottomasti jonkun on jostain luovuttava. Pääsääntöisesti jonkun toisen kuin vaatimuksen esittäjän itsensä.” Niinistö näytti itse mallia laskemalla omaa vuosipalkkiotaan 160 000 eurosta 126 000 euroon. Niinistö pyrki rakentamaan normia, jossa vaikeat päätökset kohdistuvat aina myös yhteiskunnan eliittiin, joka voi esimerkillään saada muutkin yhteiskunnassa sisäistämään yhteisvastuun normin.

Vuoden 2016 uudenvuodenpuheessa Niinistö jatkoi saman normin korostamista. Hän totesi: ”Mielissä varmaan on vuoden 2007 puheet miljardien ’jakovarasta’. Sillä tarkoitettiin hyvää, jonka piti seuraavina vuosina tulla. Jako tehtiin heti etukäteen, mutta hyvää ei koskaan kuulunut.” Tämän perään Niinistö jatkoi, että ”suurimman edun saivat ne, joilla jo ennestäänkin oli suurimmat edut”. Niinistö myös painotti, että hintakilpailukyvyn parantaminen ei voi tarkoittaa ”vain voitonjakokyvyn parantamista”. Valtion velkaantumisen uhka oli esillä vuoden 2018 puheessa, samoin vuoden 2022 puheessa. Siinä ongelma kytkettiin yhteen ilmastomuutoksen ja luontokadon uhkien kanssa: ”Ilmastomuutos, luonnon monimuotoisuuden katoaminen tai materiaallinen, rahallinen velkaantuminen kertovat elämisestämme tulevaisuuden kustannuksella. Sellainen ei voi olla meidän sukupolvien testamentti. Muutetaan sitä.” Myös vuoden 2023 uudenvuodenpuheessa talouden heikko tila kytkettiin yhteen muiden akuuttien uhkien kanssa: ”Nuo aikamme suuret haasteet – sota, talouden niukkuus, ilmastomuutos – vievät ajatukset väistämättä siihen, mikä on todella tarpeellista tai tärkeää.” Hän lisäsi: ”Tämä kaikki hiljentää pohtimaan ja korostamaan elämän

arvoa.” Vielä viimeisessä uudenvuodenpuheessaan Niinistö vetosi kansalaisiin talouspoliittisen yhteisymmärryksen vahvistamiseksi. Hän ehdotti, että turvallisuuspolitiikassa vaikuttavan parlamentaarisen yhteistyön käytäntö otettaisiin käyttöön myös talouspolitiikan alueella, mikä mahdollistaisi hallituskaudet ylittävää yhteistyötä.

Kestävän ulkopoliitiikan kehys

Niinistön uudenvuodenpuheiden viimeinen kehys, kestävän ulkopoliitiikan kehys, liittyy suoraan presidentin valtaoikeuksien piirissä oleviin kysymyksiin, ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Tämä kehys poikkeaa kolmesta aiemmasta siinä, että se ei ole uhkakehys vaan politiikkaa oikeuttava kehys. Vuoden 2015 puheessa Niinistö perusteli Suomen ulkopoliittista linjaa Krimin niemimaan miehityksen ja Itä-Ukrainan sodan alettua: ”Kaikkina aikoina Venäjä on ja pysyy Suomen naapurina. Olemme lähteneet siitä, että keskusteluyhteytemme säilytetään tiiviinä. Pyrimme edesauttamaan konfliktin ratkaisuyrityksiä sekä jatkamaan kaikkea sitä yhteistyötä, mikä näissä oloissa on mahdollista.” Niinistön mukaan ”Suomen linja on aktiivista vakauspolitiikkaa, jonka tarkoituksena on turvata Pohjois-Euroopan vakautta sekä toimia laajemman vastakkainasettelun lieventämiseksi”. Seuraavan vuoden puheessa vuonna 2016 Niinistö korosti vakauspolitiikan kestävyyttä: ”Vakauspolitiikan lähtökohdat ovat Itämeren alueella kohtuullisen hyvät. Valtioilla ei ole alueellisia vaatimuksia toisiltaan ja valtioiden sisäinen poliittinen tilanne on vakaa.” Samalla Niinistö korosti Suomen ja Ruotsin erityiskumppanuutta sotilaallisesti liittoutumattomina maina, jotka voivat tehdä yhteistyötä niin lännessä kuin idässä.

Vuonna 2018 Niinistö toisti viestinsä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen tilanteen vakaudesta. Vaikka ”maailmalla myllertää”, Suomella ei ole tarvetta arvioida uudelleen ulkopoliittista linjaa. Vielä vuonna 2022, noin seitsemän viikkoa ennen Venäjän täysmittaista hyökkäystä Ukrainaan, Niinistö vakuutti Suomen ulkopoliittisen linjan olevan kestävä: ”Suomen osalta tilanne on mielestäni selvä. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja on vakaa. Se on rakennettu kestäämään vaikeitakin aikoja.” Seuraavan vuoden puheessa sävy on muuttunut merkittävästi eikä Nato-optioon perustuvaa ulkopoliittista linjaa enää esitetä kestäväenä ratkaisuna Suomelle. Niinistö totesi: ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on historiallisen käänteen edessä. Mitä vuosi sitten saatoimme vasta aavistella, toteutui jo keväällä. Haimme Nato-jäsenyyttä nopean mutta perusteellisen käsittelyn jälkeen.” Hän jatkoi:

Syntyi henki ja vakaumus – emme voi pidemmälle jatkaa perinteistä tietämme. Kansan vahva mielipide heijastui niin tasavallan presidentin ja valtioneuvoston yhteistoimintaan kuin eduskunnan ja puolueiden päätöksiin. Ratkaisumme ankkuroitiin laajasti suomalaiseen yhteiskuntaan. Näin varmistui, että se pitää paitsi sodan alun tunnekuohujen, myös vaalikausien yli. Suurten muutosten on kestävä aika.

Viimeisessä uudenvuodenpuheessaan Niinistö vielä perusteli Suomen uutta ulkopoliitiikan linjaa, joka oli hetkessä muuttunut Nato-optiosta Nato-jäsenyydeksi: ”Ajat vaihtuvat. Ja kun maailma muuttuu, tulee myös toimintamme muuttua. Näin kävi ja Suomesta tuli Naton jäsen.” Niinistön

painotti, että ”Venäjän vaatimus estää Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyys merkitsi pyrkimystä muuttaa vallitseva tilanne ja luoda Eurooppaan harmaa etupiirivyöhyke. Pelkkä vaatimus muutti meidän asemaamme niin, että paikoilleen jääminen olisi vienyt kaiken uskottavuuden Nato-optioltamme”. Samalla hän esitti, että ”suomalaistaminen” voisi olla hyvä kokonaisturvallisuuden malli muille valtioille. Lopuksi Niinistö vielä korosti, että ”olemme kuitenkin edelleen se sama Suomi, ilman etuliitteitä. Toistan jo keväällä 2022 sanomani: emme ole kasvaneet itseämme isommaksi eikä meidän turvallisuutemme ole keneltäkään pois”. Seuraavassa osiossa Niinistön neljää kehystä tarkastellaan vallankäytön näkökulmasta: onnistuiko Niinistö vallankäytössään eli saamaan ihmiset toimimaan haluamallaan tavalla ja sisäistämään hänen levittimiään normeja?

PRESIDENTIN KEHYSTÄMISVALLAN VAIKUTUKSET SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN

Presidentin kehystämisen vaikutusten analysointi vaatii vahvan tulkitsevaa otetta, koska selkeitä kausaalisuhteita vallankäyttäjän retoriikan ja ihmisten toiminnan välillä on vaikea osoittaa. Yhteiskunnallisesta todellisuudesta ei voi piirtää tarkkaa kuvaa, koska se on väistämättä fragmentaarinen ja täsmällisiä kuvauksia pakeneva kokonaisuus. Tästä syystä presidentin kehystämisen analyysi on luonteeltaan rajattua ja keskittyy vain tiettyihin yhteiskunnallisiin ilmentymiin. Tarkastelussa on syytä erottaa yhtäältä eliitin piirissä vaikuttavat normit (Kantola ja Kuusela 2019; Ruostetsaari 2023) ja toisaalta laajemmin yhteiskunnassa vallitsevat normit, joiden välillä voi olla jännitettä tai ristiriitaa. Kansalaisten piirissä vaikuttavista normeista voi saada tietoa esimerkiksi kyselytutkimuksista tai media-aineistojen avulla. Mediassa esillä oleva kohu tai skandaali tyypillisesti osoittaa, että olemassa olevaa yhteiskunnallista normia on rikottu. Tässä artikkelissa vallitsevien normien tarkastelu rajataan politiikan julkisuuteen, mikä tarkoittaa, että pääpaino on politiikan ja talouden eliittiryhmissä vallitsevissa normeissa. Kehyksiä tarkastellaan seuraavassa yksi kerrallaan peilaten niitä yhteiskunnalliseen tilanteeseen Niinistön kauden lopussa.

Niinistön ensimmäisen kehyksen eli kansallisen eheyden kehyksen osalta yhteiskunnallinen tilanne näytti ristiriitaiselta hänen kautensa lopussa. Niinistön jättäessä tehtävänsä maaliskuussa vuonna 2024 Suomessa nähtiin poikkeuksellisen jännitteinen tilanne ammattiyhdistysliikkeen ja hallituksen välillä. Hallituksen kaavailemat uudistukset – esimerkiksi lakko-oikeuden rajoittaminen, paikallisen sopimisen laajentaminen, työttömyysturvan heikentäminen, sosiaaliturvan leikkaaminen ja ensimmäisen sairauspäivän palkattomuus – saivat aikaan laajan lakkoaalton ja yhteiskunnallisen ilmapiirin kärjistymisen. Yrittäjien ja elinkeinoelämän edustajat tukivat hallituksen kaavailemia uudistuksia (ks. esim. Suomen Yrittäjät 2024a, 2024b), kun taas työntekijöiden edustajat vastustivat niitä (ks. esim. SAK 2023). Myöskään poliittinen retoriikka työtaistelujen ja hallituksen uudistusten ympärillä ei viitannut kansallisen eheyden normin laajaan sisäistämiseen. Ammattiyhdistysliikettä nimiteltiin jopa ministeritasolla ”Hakaniemen ay-mafiaksi”, joka ”öykkä-röi” (Helsingin Sanomat 2023). Kun maaliskuussa 2024 oli alkamassa uusi lakkoalto, tilannetta kutsuttiin mediassa historiallisen huonoksi: ”Tämä maanantai jää Suomen historiaan suurena epäluulon päivänä, johon vertauskohtaa voi hakea vuoden 1956 yleislakosta ja tuon ajan korpilakoista”

(Haapala 2024). Tuolloin esitettiin arvioita, että konflikti ei ole enää ”kenenkään hallinnassa” (Mahlamäki 2024). Osa työnantajista päätti lopettaa palkanmaksun Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) ja Teknologiateollisuuden työnantajat ry:n ohjeistuksen mukaisesti, mikä oli poikkeuksellinen teko Suomen työmarkkinahistoriassa. Työntekijöitä edustava Teollisuusliitto tiedotti, että järjestöt ”ovat julistaneet Suomen historian suurimman työsulun” (Ranta 2014).

Presidentin valtaan kohdistuvista korkeista yhteiskunnallisista odotuksista kertoo, että monet yhteiskunnallisessa eliitissä toivoivat Niinistön käyttävän valtaansa työmarkkinakonfliktin ratkaisemiseksi. Esimerkiksi keskustan puoluesihteerin Antti Siika-aho totesi: ”Suomalaiselle ominainen sopiminen yritetään nyt korvata Amerikan meiningillä, selkävoittojen politiikalla ja vastapuolen demonisoinnilla” (Siika-aho 2024). Siika-aho jatkoi: ”Olisiko presidentti Sauli Niinistö sopiva henkilö välittäjäksi? Niinistöön luotetaan ja hän ymmärtää Suomen edun päälle.” Sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Antti Lindtman puolestaan ehdotti, että Niinistön seuraajan Alexander Stubbin pitäisi käyttää vaikutusvaltaansa konfliktin ratkaisemiseksi: ”Kun on käynyt selväksi, että hallituksella ja pääministerillä ei ole kykyä hakea sopua, kohdistuu katse tasavallan presidenttiin” (Huttunen 2024). Nämä puheenvuorot osoittavat, että yhteiskunnallisilla eliiteillä on luottamusta presidentin kykyyn käyttää valtaa ja saada ihmisiä muuttamaan käyttäytymistään. Puheenvuoroissa ei kuitenkaan oteta huomioon, että presidentti käytti vahvaa kehystämisvaltaa yli vuosikymmenen ajan saadakseen yhteiskunnallisia eliittejä sisäistämään kansallisen eheyden normin. Tämä vallankäyttö ei kuitenkaan ollut onnistunutta: presidentin kauden lopussa kansallinen eheys työmarkkinakysymyksissä näytti poikkeuksellisen hauraalta.

Samaan aikaan huomiota herättivät hallituspuolue perussuomalaisten edustajien julkisuudessa jakamat kuvat, joita tulkittiin ”irvailuksi” ja ”rehentelyksi” leikkauspolitiikasta (Auramies 2024). Valtionvarainministeri julkaisi sosiaalisessa mediassa kuvia leikkauslaudasta, kun taas puolueen kansanedustaja julkaisi kuvan valtiovarainministeristä poseeraamassa isot sakset kädessään puolueen kansanedustajien hymyillessä ministerin takana. Puolueen entinen kansanedustaja puolestaan julkaisi sosiaalisessa mediassa kuvan koiran ulosteesta ja pohti sen lähettämistä SAK:n toimistolle (Isokoski 2024). Kun apulaisoikeuskansleri toi marraskuussa 2023 esiin, että hallituksen esitykseen itärajan sulkemisesta liittyy oikeudellisia ongelmia, perussuomalaisten kansanedustaja ehdotti apulaisoikeuskanslerin erottamista tehtävästään (Tahkokorpi 2023). Tällainen yhteiskunnallinen ilma-
piiri on ilmeisessä ristiriidassa Niinistön peräänkuuluttaman kansallisen eheyden normin kanssa.

Sama konfliktihakuisuus määritti vuoden 2024 alkaessa myös laajemmin yhteiskunnallista keskustelua, joka on siirtynyt yhä enemmän sosiaalisen median alustoille. Huoli verkkoympäristön vihamielisestä puheesta ja uhkailusta lisääntyi koko 2010-luvun ajan sitä mukaa, kun julkista keskustelua käytiin yhä enemmän sosiaalisessa mediassa (Saresma ym. 2022; Van Sant ym. 2021). Vihamielinen puhe kohdistuu niin poliittisiin päättäjiin kuin sellaisiin keskustelijoihin, joilla ei ole poliittista luottamustehtävää tai muuta muodollista roolia. Toisaalta myös poliittiset päättäjät käyttävät vihamielistä ja henkilöön menevää retoriikkaa. Esimerkiksi uuden presidentin virkaanastujaisiin osallistunut kokoomuksen kansanedustaja vertasi Niinistöä edeltäneen presidentin ulkonäköä koiraan (Henell 2024). Kun vuoden 2024 yhteiskunnallista todellisuutta tarkastelee Niinistön levittämän kansallisen eheyden normin näkökulmasta, tarjolla ei ole vahvaa näyttöä normin laajasta sisäistämisestä eliitin keskuudessa. Suomen Nato-jäsenyysprosessia määrittänyttä konsensushakuisuutta sekä laajemmin Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa voi tulkita kansallisen yhtenäisyyden

poikkeuksellisen ilmentymänä. Myös Niinistö kiinnitti tähän huomiota viimeisessä uudenvuodenpuheessaan, jossa hän toivoi samaa konsensusmielisyyttä myös talouspolitiikan alueelle.

Tuhoutuvan ympäristön kehyksen osalta yhteiskunnallinen tilanne vuonna 2024 näytti yhtä lailla ristiriitaiselta. Niinistö alleviivasi akuuttien ilmastotoimien tärkeyttä lähes jokaisessa uudenvuodenpuheessa, mutta silti hänen kautensa lopussa Suomi oli kaukana ilmastotavoitteistaan (Saavalainen 2023). Ilmastomuutoksen torjunnan kannalta tärkeä metsien hiilinielu romahti ennätyksellisten hakkuiden takia Niinistön valtakauden aikana (Saavalainen 2022). Arvioiden mukaan maankäytön vuoden 2035 tavoitteiden ja arvioidun päästökehityksen välillä oli ”ammottava kuilu” (Ikävalko 2024). Perussuomalaisten puheenjohtaja totesi vuonna 2023 ennen valtiovarainministerin tehtäväänsä, että Suomen hiilineutraaliustavoite on ”äärimmäisen typerää” politiikkaa (Keski-Heikkilä ja Aaltonen 2023). Suomen laskennallinen ylikulutuspäivä oli vuonna 2023 jo maaliskuussa, kun koko maailman ylikulutuspäivä oli elokuussa. Ylikulutuspäivällä tarkoitetaan ajankohtaa, jolloin ihmisten kulutus ylittää laskennallisesti maapallon vuotuisen kyvyn tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja. (WWF 2023.)

Arvioiden mukaan Sanna Marinin (sd.) hallituksen keinot ilmasto- ja monimuotoisuustavoitteiden saavuttamiseksi olivat ”selvästi riittämättömät. Talouden konkreettisten muutospolkujen luomisen sijaan hallitus keskittyi lakien ja strategioiden päivittämiseen” (Järvensivu ja Vadén 2023). Juuri tähän tavoitteiden ja tekojen väliseen kuiluun Niinistö viittasi uudenvuodenpuheessaan todetessaan, että ”tavoitteet eivät ole vielä tekoja”. Niinistö vetosi suomalaisiin, jotta he ymmärtäisivät ”aineellisen yltäkylläisyyden ja jatkuvan kasvun ajan” olevan muuttumassa. Niinistön levittämää ilmastonormia, jossa ilmastomuutos ja luontokato ymmärretään Suomenkin kannalta kohtaloksisuutuksina, ei ollut sisäistetty laajasti suomalaisessa yhteiskunnassa vuoden 2024 mennessä. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan herätti paljon akuutimman uhkakuvan, johon reagoitiin nopeassa tahdissa: tehtiin hyvin nopealla aikataululla historiallinen päätös hakea jäsenyyttä puolustusliitossa, nostettiin merkittävästi puolustusmäärärahoja ja priorisoitiin kansallinen turvallisuus politiikassa päätöksenteossa. Ilmastopolitiikassa samanlaista akuuttia suunnanmuutosta ei nähty.

Niinistön kolmannen kehyksen eli kriisiytyvän talouden kehyksen tarkastelu kauden lopussa antaa niin ikään ristiriitaisen kuvan presidentin vallankäytön onnistumisesta. Ensinnäkin Suomen taloustilanne, jonka korjaamista Niinistö painotti vahvasti koko kautensa ajan, näytti edelleen heikolta vuoden 2024 alussa. Suomen valtiontalous velkaantui nopeaa vauhtia samalla, kun työttömyys oli muita Pohjoismaita korkeampi ja taloudellinen huoltosuhde eli työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien suhde työssäkäyviin oli edelleen vahvasti vinoutunut. Sanna Marinin (sd.) hallitus perusteli valtion voimakasta velkaantumista koronakriisillä ja Venäjän hyökkäyssodalla, mutta vain osa menolisäyksistä kohdistui kriisien hoitoon (Muhonen 2022). Petteri Orpon (kok.) hallitus puolestaan lupasi lopettaa valtion velkaantumisen, mutta sen ensimmäinen budjettiehdotus oli peräti 11,5 miljardia alijäämäinen eli valtio jatkoi voimakasta velkaantumista myös Orpon hallituksen kaudella (Muhonen 2023).

Toisin sanoen Niinistön syvä huoli valtion nopeasta velkaantumisesta väestön ikääntyessä ei näkynyt valtion budjetin tilassa hänen kautensa lopussa. Sama trendi toistuu myös Niinistön huolessa taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta, jota hän piti esillä uudenvuodenpuheissaan. Hän suostuteli erityisesti hyvätuloisia luopumaan osasta saavutettuja etuja yhteisen hyvän nimissä eikä pelkästään vaatimaan muita tekemään niin. Tilastojen perusteella johtajien ansiot kuitenkin nousivat

selvästi eniten ammattiluokittain vertailtuna vuodesta 2010 vuoteen 2022 eli Niinistön kausien aikana (Tilastokeskus 2023). Samaan aikaan yhä useampi varakas suomalainen muutti Sveitsin kaltaisiin veroparatiiseihin (Finnwatch 2024). Johtajien korkeat palkkiot nousivat säännöllisesti julkiseen keskusteluun ja herättivät paheksuntaa. Esimerkiksi valtionyhtiö Postin toimitusjohtajan palkka sai professori Heikki Hiilamon pohtimaan:

Vuonna 2021 Postin pääjohtaja Turkka Kuusisto sai palkkaa 910 993 euroa. Kuukausipalkaksi muutettuna tämä tekee noin 73 000 euroa. Samaan aikaan postinjakajan palkka oli reilut 2 600 euroa kuukaudessa. Miten on mahdollista, että postissa pääjohtajan aika on liki 28 kertaa arvokkaampaa kuin rankkaa ulkotyötä tekevän postinjakajan aika? (Hiilamo 2023)

Huippujohtajien nopeasti eriytyvän palkkakehityksen julkinen kritisointi osoittaa, että Niinistön levittämä normi taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta on jossain määrin vaikuttava normi yhteiskunnassa, mutta elinkeinoelämän edustajien retoriikassa kritiikkiä ei pidetä oikeudenmukaisena. Esimerkiksi Postin hallituksen puheenjohtaja piti pääjohtajan palkkaa pikemminkin ”laihana” kuin ylimitoitettuna (Kokko 2023). Sama kaava toistuu muidenkin vastaavien palkkakohujen kohdalla. Kun Metsä Groupin pääjohtajan yli kymmenen miljoonan lisäeläke nousi otsikoihin, sitä perusteltiin ”historiallisilla syillä” (Pietiläinen 2023). Lisäeläkkeen lisäksi pääjohtajalle maksettiin normaallit palkat ja palkkiot, mikä tarkoitti 138 kertaa yhtiön keskivertotyöntekijän korvausta. Kun uudet hyvinvointialueet aloittivat toimintansa, alueiden johtajien palkkataso herätti kriittistä keskustelua. Samaan aikaan kun sosiaali- ja terveystalalle kohdistui kovia säästöpainetta, osalla alueiden johtajista oli samaa tasoa oleva palkkio kuin pääministerillä (Lehtonen 2023). Huippujohtajien nopea palkkakehitys ja merkittävä irtaantuminen keskivertopalkansaajan palkkatasosta viittaavat siihen, että Niinistö levittämää normia ”osallisen kansallistunteesta” ei ole sisäistetty laajasti ainakaan eliittien piirissä (ks. myös Kantola ja Kuusela 2019). Julkisuudessa ei ole ollut esillä tapauksia, joissa suomalaiset huippujohtajat olisivat seuranneet Niinistön esimerkkiä ja laskeneet omaa palkkiotaan.

Niinistön neljäs kehys eli kestävä ulkopoliittikan kehys asettuu presidentin valtaoikeuksien alueelle, joten sitä koskeva vallankäyttö vaatii erilaista analyysiotetta kuin presidentin niin sanotun arvojohtajuuden piirissä olevat asiat. Niinistö on ollut keskeisessä roolissa Suomen ulkopoliittisen linjan vakiinnuttamisessa ja erityisesti aktiivisen vakauspolitiikan sisällön määrittämisessä. Niinistön kauden ulkopoliitiikka oli jatkumoa Suomen aiempaan linjaan, jossa korostuivat luottamukselliset Venäjä-suhteet, hyvät suhteet läntisiin kumppaneihin, uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen ja sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän edistäminen. Venäjän aloittama sota Ukrainassa vuonna 2014 ei muuttanut Suomen linjaa, vaan ulkopoliittinen johto jatkoi hyvien Venäjä-suhteiden vaalimista ja Nato-optioon tukeutumista. Vasta Venäjän täysmittainen sota Ukrainassa vuonna 2022 muutti tilanteen, mutta kyse ei ollut Niinistön käyttämästä julkisesta kehystämismallista vaan yleisen mielipiteen muutoksesta Niinistön vakuutteluista huolimatta. Niinistö vakuutti vielä viimeisessä uudenvuodenpuheessaan, että ”Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja on vakaa. Se on rakennettu kestämaan vaikeitakin aikoja”. Siitä huolimatta yleinen mielipide muuttui lähes heti Venäjän hyökkäyssodan alkamisen jälkeen helmikuussa 2022. Kansalaisten enemmistö kääntyi Nato-jäsenyyden kannalle, vaikka presidentti ei kannattanut jäsenyyttä julkisesti ja vakuutti Suomen ulkopoliittisen linjan olevan kestäväällä pohjalla.

Asetelma on merkille pantava presidentin kehystämismallin näkökulmalta: vallankäyttö ei näytä vahvalta edes presidentin valtaoikeuksien piiriin kuuluvassa keskeisessä kysymyksessä eli Suomen sotilaallisessa liittoutumisessa. Vallankäytön näkökulmasta tilanne näyttää edenneen päinvastaisessa suunnassa: kansalaismielipide sai ulkopoliittisen johdon kääntymään Nato-jäsenyyden puolelle. Tätä voi tulkita demokraattisen osallistumisen kannalta myönteisessä valossa: kansalaismielipiteellä on väliä jopa kovan turvallisuuden kysymyksissä. Tämän voi tulkita myös olevan linjassa presidentin kapeiden valtaoikeuksien kanssa. Toisin sanoen heikko perustuslaillinen valta-asema näkyy heikkona vallankäyttönä. Asetelma kuitenkin kyseenalaistaa usein toistetun väittämän Niinistöstä vahvana vallankäyttäjänä ja vaikutusvaltaisena johtajana. Ennen kaikkea asetelma herättää kysymyksen siitä, mitä vahvalla vallankäytöllä tarkoitetaan presidentin kohdalla. Jos se ei ole vallankäyttöä perinteisessä mielessä eli kykyä saada ihmisiä tekemään asioita, joita he eivät muuten tekisi, millaista vallankäyttöä se on?

Käsitys Niinistön poikkeuksellisesta vaikutusvallasta voi viitata hänen kykynsä käyttää neuvotteluvalltaa, joka ei näy julkisuudessa. Hän on voinut suostutella eri vaikuttajia ja ryhmiä poliittisten päätösten taakse ja ylläpitänyt tätä kautta ulko- ja turvallisuuspolitiikan konsensuskulttuuria. Käsitys Niinistöstä vahvana vallankäyttäjänä voi viitata niin ikään hänen kykynsä esiintyä uskottavasti tavalla, joka ei herätä julkista kritiikkiä. Uskottavuus ei kuitenkaan ole vielä varsinaista vallankäyttöä vaan pikemminkin esiintymistaitoa, joka voi tuoda auktoriteettia. Poliitikassa tarvitaan *de jure* -auktoriteetin eli muodollisen auktoriteetin lisäksi myös *de facto* -auktoriteettia eli kykyä esiintyä uskottavasti ja saada legitimitettä (Hajer 2009). Niinistö onnistui saamaan vahvan legitimitettiaseman presidenttinä, mutta se ei vielä tarkoita onnistumista vallankäytössä. Käsitys Niinistön ”aivan käsittämättömän vahvasta” auktoriteettiasemasta näyttäytyykin politiikan julkisuuden perusteella ennen kaikkea kyvyltä täyttää presidentti-instituutioon kohdistuvat poliittiset, sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset kriisien sävyttämänä aikana.

LOPUKSI

Tässä artikkelissa keskityttiin presidentin valtaan Suomessa epämuodollisen kehystämismallin näkökulmasta. Kehystämismallilla tarkoitetaan presidentin kykyä kehystää edistämänsä asiat niin tehokkaasti, että hän pystyy vaikuttamaan kansalaisten näkemyksiin yhteiskunnasta ja saamaan heidät sisäistämään hänen levittämänsä normit. Tutkimus keskittyi presidentti Sauli Niinistön kahteen kauteen vuosina 2012–2024. Tutkimuksen lähtökohtana oli oletus, että Niinistön korkea kannatus ja laaja arvostus kansalaisten keskuudessa vahvisti hänen kykyään käyttää kehystämismallia suomalaisessa yhteiskunnassa. Aihetta lähestyttiin tutkimalla presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuheita vuosilta 2013–2024 kehysanalyysin menetelmällä. Aineistosta tunnistettiin neljä keskeistä kehystä, jotka toistuivat puheesta toiseen: (1) kansallisen eheyden kehys, (2) tuhoutuvan ympäristön kehys, (3) kriisiytyvän talouden kehys ja (4) kestävä ulkopoliittinen kehys. Näitä kehyskäsitteitä tarkasteltiin suhteessa yhteiskunnalliseen tilanteeseen Niinistön kauden lopussa. Tämä tarkastelun pyrkimyksenä oli selvittää, millaista kehystämismallia Niinistö pyrki käyttämään presidenttikautensa aikana ja miten Niinistö onnistui kehystämismallin käytössä.

Tutkimuksen perusteella Niinistön kehystämisvalta oli heikkoa niissä teemoissa, joita hän piti keskeisimmin esillä uudenvuodenpuheissaan. Analyysin kautta avautuukin kiinnostava valtaan kytkeytyvä ristiriita: Niinistöä pidettiin poikkeuksellisen vaikutusvaltaisena presidenttinä, mutta hänen kykynsä käyttää kehystämisvaltaa poliittisena johtajana näyttäytyy tutkimuksen perusteella heikolta. Tämä herättää kysymyksen siitä, mistä syntyy kuva presidentistä vallankäyttäjänä, joka ”vaikuttaa vahvasti Suomen yhteiskunnalliseen keskusteluun pohdinnoillaan sekä julkisuudessa että julkisuudelta piilossa” (Luukka ym. 2020). Presidentin kuvaaminen vahvana vallankäyttäjänä kumpuaa oletettavasti ainakin osittain odotuksista, jotka kohdistuvat presidentti-instituutioon. Presidentti-instituutio näyttäytyy edelleen politiikan yläpuolelle asettuvana instituutiona, joka tuo jatkuvuutta ja ennakoitavuutta konfliktien sävyttämään politiikkaan. Tutkimus vahvistaa laadullisen kehysanalyysin avulla aiemman tutkimuksen (Kujanen ym. 2024a; Kujanen ym. 2024b) johtopäätöksiä siitä, että Suomessa presidentin julkisia esiintymisiä määrittää ennen kaikkea pyrkimys esiintyä ”valtionpään” roolissa julkisuudessa. Tämä tarkoittaa kansallisen eheyden korostamista joillekin semipresidentiaalisille järjestelmille tyypillisen konfliktihakuisen roolin sijaan.

Tässä artikkelissa käytetty tutkimusasetelma, joka nojaa poliittisen retoriikan kehysanalyysiin ja sen tarkasteluun suhteessa yhteiskunnalliseen todellisuuteen, olisi hyödyllistä ottaa käyttöön myös vertailevassa tutkimuksessa. Eri presidenttien kehystämisvaltaa voisi verrata toisiinsa ja keskittyä siihen, millaisia muutoksia presidenttien kehystämisvallassa on tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Olisi relevanttia myös verrata eri presidenttien kehyksiä keskenään ja selvittää, millaisia kehyksiä presidentit ovat käyttäneet eri aikakausina määritellessään yhteiskunnallista todellisuutta. Kysymys siitä, onko presidentin kehystämisvalta vähentynyt vai lisääntynyt muodollisten valtaoikeuksien vähentyessä, on yksi mahdollinen tutkimuspolku. Suomessa pitäisi yleisemminkin tarkastella paitsi presidentti-instituutiota myös muita poliittisia instituutioita epämuodollisen vallankäytön näkökulmasta, koska valta on paljon muutakin kuin valtaoikeuksien piirissä tapahtuvaa muodollista vallankäyttöä.

LÄHTEET

- Auramies, Jukka. 5.3.2024. Leikkauksilla irvailu jatkuu: Riikka Purra sakset kädessä – PS-edustajat taustalla hymyt huulilla. *MTV Uutiset*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/leikkauksilla-irvailu-jatkuu-riikka-purra-sakset-kadessa-ps-edustajat-taustalla-hymyt-huulilla/8891326#gs.6km6uf>. Viitattu 18.3.2024.
- Čech, Radek. 2014. Language and Ideology: Quantitative thematic analysis of New Year speeches given by Czechoslovak and Czech presidents (1949–2011). *Quality & Quantity* 48:2, 899–910.
- Chadwick, Andrew. 2017. *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Chiou, Fang-Yi ja Rothenberg, Lawrence S. 2014 The Elusive Search for Presidential Power. *American Journal of Political Science* 58, 653–668.
- Clegg, Stewart R. 1989. *Frameworks of power*. Thousand Oaks: SAGE.
- Dahl, Robert A. 1957. The Concept of Power. *Behavioral Science* 2, 201–215.
- Digester, Peter. 1992. The Fourth Face of Power. *Journal of Politics* 54:4, 977–1007.

- Edelman, Murray. 1993. Contestable categories and public opinion. *Political Communication* 10:3, 231–242.
- Edwards, George C. 1976. Presidential Influence in the House: Presidential Prestige as a Source of Presidential Power. *American Political Science Review* 70:1, 101–113.
- Elgie, Robert. 2019. An Intellectual History of the Concepts of Premier-Presidentialism and President-Parliamentarism. *Political Studies Review* 18:1: 12–29.
- Entman, Robert M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43, 51–58.
- Eshbaugh-Soha, Matthew. 2016. Going Public and Presidential Leadership. *Oxford Research Encyclopedias*.
- Esser, Frank ja Strömbäck, Jesper. 2014. *Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- EVA. 2023. Enemmän presidenttiä! Suomalaisia kiinnostaa paluu presidenttivetoiseen järjestelmään. *EVA Analyysi* 126.
- Fairhurst, Gail T. 2010. *The Power of Framing: Creating the Language of Leadership*. Second Edition. Hoboken: Wiley.
- Finnemore, Martha ja Sinkkink, Kathryn. 1998. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization* 52:4, 887–917.
- Finnwatch. 2024. *Maastamuuttajan omaisuustulojen ja kohdemaan verotuksen välinen yhteys*. Seurantaportti, helmikuu 2024.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row.
- Grimaldi Serena. 2023. *The Informal Powers of Western European Presidents: A Way Out of Weakness*. Cham: Palgrave MacMillan.
- Haapala, Timo. 11.3.2024. Kommentti: Tämä maanantai antaa surulliset kasvot epäluulon ja vastakkainasettelun nyky-Suomelle – hakekaa vaikka Sauli Niinistö apuun. *Iltalehti*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000010284909.html>. Viitattu 18.3.2024.
- Hajer, Maarten A. 2009. *Authoritative governance: Policy-making in the age of mediatization*. Oxford: Oxford University Press.
- Hallberg, Pekka; Martikainen, Tuomo; Nousiainen, Jaakko ja Tiikkainen, Päivi. 2009. *Presidentin valta: Hallitsijanvallan ja parlamentarismin välinen jännite Suomessa 1919–2009*. Helsinki: WSOY.
- Hariman, Robert. 1995. *Political Style: The Artistry of Power*. Chicago: University of Chicago Press.
- Helsingin Sanomat. 28.12.2023. Rydman: ”Hakaniemen ay-mafiaa” kiinnostaa vain oma valta – ”Lapsellisia purkauksia”, vastaa Sdp:n Mäkyne. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010084769.html>. Viitattu 18.3.2024.
- Henell, Helmi. 2.3.2024. Kokoomuksen kansanedustaja vertasi Tarja Halosta koiraan. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/d5d67e5f-0af5-485b-a036-0c9c06d05c26>. Viitattu 18.3.2024.
- Herbst, Susan. 2003. Political Authority in a Mediated Age. *Theory and Society* 32:4, 481–503.
- Hjarvard, Stig. 2008. The mediatization of society. *Nordicom Review* 29:2, 102–131.
- Hiilamo, Heikki. 2023. Onko johtajan työ oikeasti 28 kertaa arvokkaampaa kuin alaisen? *Yleisradio* 24.2.2023.
- Howell, William G. 2011. Presidential Power in War. *Annual Review of Political Science* 14, 89–105.
- Huttunen, Jyri. 8.3.2024. ”Orpolta iso epäonnistuminen” – Sdp:n Lindtman lyttää Kesärannan keskustelut ja vetoaa nyt presidenttiin. *Iltä-Sanomat*. <https://www.is.fi/politiikka/art->

- 2000010282438.html. Viitattu 18.3.2024.
- Ikenberry, G. John ja Kupchan, Charles A. 1990. Socialization and Hegemonic Power. *International Organization* 44:3, 283–315.
- Ikävalko, Kari. 22.2.2024. Suomen 2035 hiilineutraalisuus voi jäädä vain tavoitteeksi – tutkijoiden uudessa arviossa tavoite karkaa kauas. *Yleisradio*. <https://yle.fi/a/74-20071510>.
- Isokoski, Riku. 11.3.2024. Veikko Vallin lähetti SAK:lle kuvan ulosteesta – Näin hän perustelee. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/ea60b939-ed25-45ff-aa5d-bca66f2c1b4c>. Viitattu 15.3.2024.
- Jastramskis, Mažvydas ja Pukelis, Lukas. 2023. Routine Presidential Activism by Going Public Under Semi-Presidential and Parliamentary Regimes. *Political Studies Review*, Online First. DOI: <https://doi.org/10.1177/14789299231185453>
- Järvisivu, Paavo ja Vadén, Tere. 27.2.2023. Suomi on epäonnistunut ilmasto- ja luontotoimissaan – teollisuutta uudistettava suunnitelmallisesti ja määrätietoisesti. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/suomi-on-epaonnistunut-ilmasto-ja-luontotoimissaan-teollisuutta-uudistettava-suunnitelmallisesti-ja-maaratietoisesti/>.
- Keski-Heikkilä, Anni ja Aaltonen, Joonas. 16.5.2023. Purra: Hiilineutraaliustavoite ”äärimmäisen typerää” ilmastopolitiikkaa – Orpo: ”Se on hänen näkemyksensä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009588760.html>. Viitattu 15.3.2024.
- KAKS. 2024a. Suomalaiset luottavat eniten tasavallan presidenttiin, kannattamaansa puolueeseen ja tiedotusvälineisiin. *Kunnallisalan kehittämissäätiö* 5.1.2024.
- KAKS. 2024b. Niinistö on historian ylivertaisesti arvostetuin presidentti. *Kunnallisalan kehittämissäätiö* 27.1.2024.
- Kantola, Anu ja Kuusela, Hanna. 2019. *Huipputuloiset: Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Kernell, Samuel. 1986. *Going Public: New Strategies of Presidential Leadership*. Washington, DC: Congressional Quarterly Press.
- Koivunen, Anu ja Vuorelma, Johanna. 2022. Trust and authority in the age of mediatised politics. *European Journal of Communication* 37:4, 393–408.
- Kokko, Outi. 5.1.2023. Postin toimitusjohtajan jättitienestit ihmetyttävät palveluihin pettyneitä – ”Palkka on aivan kohdallaan”. *Taloussanomat*. <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000009305144.html#>. Viitattu 15.3.2024.
- Krent, Harold J. 2005. *Presidential Powers*. New York: New York University Press.
- Kujanen, Maarika, Koskimaa, Vesa ja Raunio, Tapio (2024a) President’s constitutional powers and public activism: a focused analysis of presidential speeches under Finland’s two presidencies. *Comparative European Politics*, Online First. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41295-023-00375-z>
- Kujanen, Maarika, Koskimaa, Vesa ja Raunio, Tapio (2024b) Taking intra-executive politics into public arenas? Analysis of presidential speeches in six semi-presidential European countries. *International Political Science Review*, Online First. DOI: <https://doi.org/10.1177/01925121241237527>
- Kujanen, Maarika, Koskimaa, Vesa ja Raunio, Tapio (2023) Confrontational or ‘Statespersonlike’ Style? Examining Finnish and French Presidents’ Public Speeches and Messages, 2000–2020. *Political Studies Review*, Online First. DOI: <https://doi.org/10.1177/14789299231188605>
- Kärki, Jussi. 16.8.2018. Presidentti Niinistö on kuin kasakka, joka ottaa sen mikä on löyhästi kiinni. *MTV Uutiset*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/jussi-karjen-kommentti-presidentti-niinisto-on-kuin-kasakka-joka-ottaa-sen-mika-on-loyhasti-kiinni/7032190#gs.6kqifd>. Viitattu 15.3.2024.

- Köker, Philipp. 2017. *Presidential Activism and Veto Power in Central and Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lakka, Päivi ja Pilke, Antti. 3.1.2024. Presidentin valtaoikeudet puhuttavat: yksi seuraisi Sauli Niinistön esimerkkiä, toinen kutsuisi pääministerin heti puhutteluun. *Yleisradio*. <https://yle.fi/a/74-20067570>.
- Lehtonen, Marko-Oskari. 5.10.2023. IL selvitti: Tällaiset palkat ja työsuhteautot hyvinvointialueiden johtajilla on. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/ae6af528-a2cd-4f5e-9792-eac732adefda>. Viitattu 15.3.2024.
- Lukes, Steven. 2005 (1974). *Power: A Radical View*. New York: Palgrave Macmillan.
- Luukka, Teemu, Kervinen, Elina ja Teittinen, Paavo. 12.7.2020. Niinistön vallan raamit. *Helsingin Sanomat*. <https://dynamic.hs.fi/a/2020/sauliniinisto/>. Viitattu 15.3.2024.
- Lupia, Arthur. 1992. Busy Voters, Agenda Control, and the Power of Information. *American Political Science Review* 86:2, 390–403.
- Mahlamäki, Hanna. 12.3.2024. Ei tämä ole kenenkään hallinnassa. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/visio/art-2000010207810.html>. Viitattu 15.3.2024.
- Marcinkowski, Frank. 2014. Mediatization of Politics: Reflections on the state of the concept. *Javnost – The Public* 21:2, 5–22.
- Mayer, Kenneth R. 2002. *With the Stroke of a Pen: Executive Orders and Presidential Power*. Princeton: Princeton University Press.
- Metcalf, Lee K. 2000. Measuring Presidential Power. *Comparative Political Studies* 33:5, 660–685.
- Muhonen, Teemu. 6.11.2022. Hallitus selittää rajua velanottoa kriiseillä, mutta se on osatotuus: Grafiikka näyttää, mihin rahat ovat menneet. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009004406.html>. Viitattu 15.3.2024.
- Muhonen, Teemu. 20.9.2023. Hallituksen teot ja puheet velanotosta eivät täysin kohtaa. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009867254.html>. Viitattu 15.3.2024.
- Neustadt, Richard E. 1991. *Presidential Power and the Modern Presidents: The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan*. New York: Simon & Schuster.
- Nieminen, Tommi. 8.1.2023. Yksi vahva johtaja, kiitos. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000009301821.html>. Viitattu 13.3.2024.
- Niinistö, Sauli. 2019. Puhe arktisen foorumin pääistunnossa Pietarissa 9.4.2019. *Tasavallan presidentin kanslia*. <https://www.presidentti.fi/niinisto/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-arktisen-foorumin-paaistunnossa-pietarissa-9-4-2019/>. Viitattu 14.3.2024.
- Ovádek, Michal. 2021. “Popular tribunes” and their agendas: topic modelling Slovak presidents’ speeches 1993–2020. *East European Politics* 37:2, 214–238.
- Paloheimo, Heikki. 16.8.2018. Presidentti Niinistö ei ole ylittänyt päätöksentekoon liittyviä muodollisia valtaoikeuksiaan. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005792067.html>. Viitattu 13.3.2024.
- Palojärvi, Eeva ja Pekonen, Juho-Pekka. 16.9.2015. Näin poliitikot kommentoivat Sipilän tv-esiintymistä: ”Ehkä hän kokee tarvetta selitellä” – ”Alleviivaa vakavuutta”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002852859.html>. Viitattu 14.3.2024.
- Pape-Mustonen, Terhi. 24.8.2018. MT:n kysely: Suomalaisten mielestä presidentti ei ylittänyt valtaoikeuksiaan kiky-keskusteluissa. *Maaseudun tulevaisuus*. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/uutiset/a8903fae-e339-5790-8aba-3b3805f7685d>. Viitattu 13.3.2024.
- Passarelli, Gianluca (toim.). 2015. *The Presidentialization of Political Parties Organizations, Institutions and Leaders*. London: Palgrave Macmillan.

- Pietiläinen, Tuomo. 23.3.2023. Osuuskunta maksaa pääjohtaja Hämälälle ennätyseläkkeen. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/talous/art-2000010275530.html>. Viitattu 13.3.2024.
- Protsyk, Oleh. 2006. Intra-Executive Competition between President and Prime Minister: Patterns of Institutional Conflict and Cooperation under Semi-Presidentialism. *Political Studies* 54:2, 219–244.
- Pukelis, Lukas ja Jastramskis, Mazvydas. 2021. Prime Ministers, Presidents, and Ministerial Selection in Lithuania. *East European Politics* 37:3, 466–480.
- Ranta, Elina. 12.3.2024. Nyt puhkesi ilmi: Teollisuusliitto syyttää työnantajajärjestöjä ”Suomen historian suurimmasta työsulusta”. *Taloussanomat*. <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000010288435.html>. Viitattu 13.3.2024.
- Raunio, Tapio ja Sedelius, Thomas. 2020. *Semi-Presidential Policy-Making in Europe: Executive Coordination and Political Leadership*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Ruostetsaari, Ilkka. 2023. *Huippujohtajat kriisien Suomessa: Eliitit ja vallan verkostot 1990-luvulta 2020-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rytä, Paavo. 8.9.2006. Ylen vanhin tallessa oleva ohjelma on uudenvuodenpuhe vuodelta 1935. *Yleisradio*. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/ysten-vanhin-ohjelma-uudenvuodenpuhe-vuodelta-1935>.
- Saavalainen, Heli. 14.7.2023. Suomi on kaukana ilmastotavoitteista – Valtio joutunee ostamaan tiensä ulos ongelmista. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009711348.html>. Viitattu 15.3.2024.
- Saavalainen, Heli. 8.11.2022. Hiilinelut romahtivat – Nyt on aika keskustella hakkuiden rajoittamisesta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009173469.html>. Viitattu 13.3.2024.
- SAK. 21.12.2023. Vuodenvaihteen muutoksia 2024: Työttömyysturvaan ja muuhun sosiaaliturvaan isoja leikkauksia. *Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö*. <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/vuodenvaihteen-muutoksia-2024-tyottomyysturvaan-ja-muuhun-sosiaaliturvaan-isoja-leikkauksia>. Viitattu 13.3.2024.
- Saresma, Tuija; Pöyhtäri, Reeta; Knuutila, Aleksi; Kosonen, Heidi; Juutinen, Marko; Haara, Paula; Tulonen, Urho; Nikunen, Kaarina ja Rauta, Jenita. 2022. *Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 48.
- Scacco, Joshua M. ja Coe, Kevin. 2021. *The Ubiquitous Presidency: Presidential Communication and Digital Democracy in Tumultuous Times*. New York: Oxford University Press.
- Siika-aho, Antti. 14.3.2024. Kukahan nämäkin sotkut selvittää. *Suomenmaa*. <https://www.suomenmaa.fi/puheenvuoro/kukahan-namakin-sotkut-selvittaa/>. Viitattu 15.3.2024.
- Suomen Yrittäjät. 29.2.2024a. Työrauhasääntelyn muutokset saatava nopeasti voimaan. *Suomen Yrittäjät*. <https://www.yrittajat.fi/tiedotteet/yrittajat-tyorauhasaantelyn-muutokset-saatava-nopeasti-voimaan/>. Viitattu 13.3.2024.
- Suomen Yrittäjät. 2.3.2024b. Palkattomalla ensimmäisellä sairauspäivällä vahva yrittäjien tuki. *Suomen Yrittäjät*. <https://www.yrittajat.fi/tiedotteet/yrittajagallup-palkattomalla-ensimmaisella-sairauspaivalla-vahva-yrittajien-tuki/>. Viitattu 13.3.2024.
- Tahkokorpi, Tuuli. 23.11.2023. Perussuomalaisilta kovaa puhetta apulaisoikeuskanslerille: Välytetään jopa potkuja. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/93fe8e3b-379c-4cb2-a5e1-3a3ba11aac07>. Viitattu 13.3.2024.
- Tilastokeskus. 2023. Johtajien ansiot nousivat selvästi eniten ammattiluokittain vertailtuna vuodesta

- 2010 vuoteen 2022. 8.11.2023, <https://www.stat.fi/julkaisu/cl7q4o6k04i160bvy69ubn18>. Viitattu 13.3.2024.
- Van Sant, Kristina, Fredheim, Rolf ja Bergmanis-Korats, Gundars. 2021. *Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish government ministers*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Vesala, Hanna. 14.8.2018. Niinistö-kirjan kirjoittaja presidentistä: Hänellä on ”aivan käsittämättömän vahva” asema, ja hän voi käyttää sitä hyväksi. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005790258.html>. Viitattu 14.3.2024.
- Vreese, Claes H. de. 2005. News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design* 13:1, 51–62.
- Vuorelma, Johanna. 2022. *Narrative Traditions in International Politics: Representing Turkey*. Cham: Palgrave Macmillan.
- WWF. 30.3.2023. Suomen ylikulutuspäivä on huomenna. <https://wwf.fi/uutiset/2023/03/suomen-ylikulutuspaiva-on-huomenna/>. Viitattu 13.3.2024.
- Zarakol, Ayse. 2014. What made the modern world hang together: socialisation or stigmatisation? *International Theory* 6:2, 311–332.
- Åberg, Jenny ja Sedelius, Thomas. 2020. Review Article: A Structured Review of Semi-Presidential Studies: Debates, results and missing pieces. *British Journal of Political Science* 50:3, 1111–1136.

KIRJOITTAJATIEDOT

JOHANNA VUORELMA

PhD, dosentti

Yliopistotutkija

Eurooppa-tutkimuksen keskus

Helsingin yliopisto

johanna.vuorelma@helsinki.fi

Laitaoikeiston koulutuspoliittisen ideologian jäljillä

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

ANTTI MOILANEN
JYRKI KAARTTINEN
HEIDI ELMGREN

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa analysoimme kahden suomalaisen ja kahden saksalaisen laita-oikeistopuolueen koulutuspoliittisia ohjelmia. Tarkastelemiamme puolueita ovat Suomessa perussuomalaiset ja sinimusta liike sekä Saksassa vaihtoehto Saksalle (Alternativ für Deutschland) ja Saksan kansallisdemokraattinen puolue (Nationaldemokratische Partei Deutschlands, nykyiseltä nimeltään Heimat eli kotimaa). Artikkelin tutkimuskysymyksenä on, miten nämä puolueet muotoilevat koulutuspoliittisissa ohjelmissaan laitaoikeistopuolueille tyypillisiä koulutuspoliittisia ideoita sekä millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ohjelmien välillä on. Vastaamme kysymyksiin analysoimalla puolueiden koulutuspoliittisia ja muita ohjelmia teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysin ohjaavat kategoriat johdamme aikaisemmista laitaoikeiston koulutuspolitiikkaa koskevista tutkimuksista. Analyysimme osoittaa, että tarkastelemamme laitaoikeistolaiset koulutuspoliittiset ohjelmat ovat varsin samankaltaisia. Niiden ohjelmissa korostuu intellektualismin vastaisuus ja koulutuksen ymmärtäminen välineellisesti, erityisesti taloudellisen hyödyn kategorioihin. Ne painottavat oppisisällöissä kansallisen identiteetin merkitystä, korostavat urheilun tärkeyttä koulujen opetussuunnitelmissa ja syyttävät nykyisiä koulutusinstituutioita ideologisesta iskostamisesta eli indoktrinaatiosta. Lisäksi ohjelmat pitävät tärkeänä oppilaiden ulkoista eriyttämistä heidän osaamistasonsa mukaan ja vaativat kouluihin opettajien auktoriteetin, kurin ja järjestyksen kunnianpalautusta. Useat näistä lähtökohdista ovat ristiriidassa liberaalin demokratian arvojen ja ihanteiden kanssa.

Avainsanat: laitaoikeisto, koulutuspolitiikka, koulutusiideologia, liberaali demokratia, illiberalismi

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelemme laitaoikeistopuolueiden koulutuspoliittista ideologiaa. Tutkimme, miten perussuomalaiset, sinimusta liike, vaihtoehto Saksalle ja Saksan kansallisdemokraatit (nykyiseltä nimeltään Heimat eli kotimaa) esittävät ja määrittelevät koulutuspoliittisissa ohjelmissaan, kuinka koulutusjärjestelmää tulisi ylläpitää, muuttaa ja uudistaa. Aiheen tutkimus on tärkeää, sillä laitaoikeiston suosion nousu Euroopassa tuo laitaoikeistopuolueiden näkemykset lähemmäs arkipäivän politiikkaa¹. Nämä puolueet myös uhkaavat aikaisemman tutkimuksen mukaan avoimuutta, tasa-arvoa, kunnioitusta ja yksilön autonomiaa koulutuksen tavoitteina (Berg ym. 2023, 1335).

Puolueilla tarkoitamme ”yhteiskunnan taloudellissosiaaliseen rakenteeseen kiinnittyviä hyvin organisoituja joukkojärjestöjä, jotka pyrkivät demokraattisiin vaaleihin osallistumalla saamaan hallitusvallan itselleen edistääkseen kannattajiensa aineellisia ja aatteellisia etuja yhteiskunnassa” (Nousiainen, 1998, 31). Puolueiden poliittisia ohjelmia tulkittaessa tulee Olavi Borgin mukaan kiinnittää huomiota tapaan, jolla esimerkiksi koulutusta koskevista asioista ylipäätään puhutaan ja kirjoitetaan, mistä asioista vaietaan, mikä on niissä esille tulevien asioiden tärkeysjärjestys ja mitä asioita erityisesti korostetaan (Borg 1965a, 13–18; Borg 1965b, 1–7; ks. Harmel ja Svåsand 2018).

Robert Harmel ja Lars Svåsand (2018) ovat kritisoineet useiden eri maiden puolueiden ohjelmia käsittelevässä julkaisussaan aikaisempia tutkimuksia siitä, että niissä on tulkittu puolueiden manifestit, julkilausutut ohjelmat lähinnä vain vetoomuksiksi äänestäjien suuntaan, vaikka äänestäjät eivät niitä lue. Harmel ja Svåsand katsovat, että eri puolueiden manifesteissa on kyse kompromisseista, tiedottamisen ja ohjailun välineistä, jotka saattavat palvella useaa eri tehtävää samanaikaisesti. Heidän mukaansa puolueiden julkilausumien ymmärtämisessä on kysymys ”kak-sista kasvoista”, joista yhdet kasvot suuntautuvat julkisuuteen – kuten mediaan ja äänestäjiin – ja toiset kasvot puolueaktiiveihin. He korostavat, että manifesteja ja niiden merkityksiä tulee arvioida tästä kontekstista.

Tässä artikkelissa nojaudumme Lara Rayn (2007) ja David Kavanaghin (1981) esittämiin tulkintoihin, joiden mukaan puolueiden julkilausumat ja ohjelmat tulee ymmärtää puolueiden ja äänestäjien välisinä sopimuksina, jotka kuvastavat puolueiden arvoja, identiteettiä ja filosofiaa. Tätä tulkintaa tukee se, että laitaoikeiston ideologiset tekstit, koulutuspoliittiset ohjelmat ja poliittiset aloitteet sisältävät samoja periaatteita (ks. Andresen 2018; Andresen ja Dintenfelter 2023; Berg ym. 2023; Hafeneger ym. 2021).

Koulutuspolitiikalla tarkoitamme tässä artikkelissa koulutusta koskevaa ideologiaa, mielipiteiden joukkoa, ”uskomuksia ja arvoja, jotka ainakin jossain määrin muodostavat rakenteellisen kokonaisuuden ja joihin poliittisen ryhmän katsotaan perustavan toimintansa” (Borg 1965a, 5). Koulutuspolitiikassa on viime kädessä kyse koulutusta koskevien merkitysten selittämisestä ja yhteiskunnallisen hyvän säätely- ja valvontamekanismin hallinnasta. Sen kautta yhteiskunnan eri intressiryhmät, puolueet ja hallinnon elimet yrittävät vaikuttaa koulutuksen päämääriin, keinoihin, resursseihin ja rakenteisiin. (Lehtisalo ja Raivola 1999, 31–33, 278; Palonen 1988.)

Ideologialla tarkoitamme Andrew Heywoodia (2021, 7) lainaten ”enemmän tai vähemmän johdonmukaista ideoiden joukkoa, joka tarjoaa perustan poliittiselle toiminnalle, olipa sen tarkoituksena säilyttää, muokata tai kumota olemassa olevaa valtajärjestelmää”. Toisin sanottuna ideologiat

määrittävät poliittisten toimijoiden suhdetta nykyiseen järjestykseen, sisältävät ajatuksia tulevaisuuden toivottavasta järjestyksestä ja luonnehtivat, kuinka tulevaisuuden ihanteelliseen yhteiskuntaan voitaisiin päästä (Heywood 2021, 8). Samalla ne myös liittävät yhteen ihmisiä, jotka muuten eivät olisi sidoksissa toisiinsa (Giudici 2020).

Englanninkielisessä tutkimuksessa on vakiintunut termi ”far right” erilaisten äärioikeistoliikkeiden yläkäsitteenä. Termin alle lukeutuvat radikaalioikeistoon (*radical right*) ja ekstremistioikeistoon (*extreme right*) kuuluvat toimijat ja puolueet. Edellinen on toimintatavoiltaan reformistinen, kun taas jälkimmäistä leimaa vallankumouksellisuus. Dan Koivulaakso, Mikael Brunila ja Li Andersson (2012, 30) ovat suomentaneet termin ”far right” äärioikeistoksi, koska he ovat halunneet korostaa fasismin ja oikeistopopulismin yhteisiä piirteitä. Tommi Kotonen (2023) taas esittää, että laitaioikeisto on äärioikeistoa soveltuvampi käsite tieteelliseen tutkimukseen, sillä se ilmauksena pyrkii neutraaliuteen. Lisäksi laitaioikeiston termi välttää Kotosen mukaan äärioikeiston käsitteeseen liittyviä terminologisia ongelmia. Tässä tutkimuksessa käytämme laitaioikeiston käsitettä, jolla viittaamme oikeistoradikaaleihin ja -ekstremistisiin toimijoihin.

Tutkijat ovat esittäneet erilaisia määritelmiä laitaioikeistopuolueita ja -liikkeitä yhdistävistä ominaisuuksista (ks. Mudde 2007, 2019; Jokisipilä 2021; Pirro, 2022; Rydgren 2018). Ne ovat laajuudeltaan toisistaan poikkeavia, ja niissä käytetään erilaisia termejä laitaioikeiston piirteiden kuvaamisessa. Useissa määritelmissä nähdään, että laitaioikeiston lähtökohtana on ajatus etnisesti ja rodullisesti yhdenmukaisesta puhtaasta kansasta, jonka identiteettiä ja kulttuuria on suojeltava sitä uhkaavilta maahanmuuttajilta ja ulkomaalaisilta. Tätä piirrettä on kutsuttu kirjallisuudessa nativismiksi, etnonationalismiksi, etnokratiaksi ja ultranationalismiksi (Mudde 2007, 18–20; Pirro 2022, 105; Rydgren 2018, 25–27; Mattlar 2009, 40). Monissa määritelmissä laitaioikeistolaisuuteen liitetään myös populismi, jota luonnehtii yksinkertaistavan vastakkainasettelun rakentaminen väärinymmärretyn ja moraalisesti hyvän kansan sekä sitä uhkaavan korruptoituneen eliitin välille (Mudde 2007, 23; Pirro 2022, 106–107; Rydgren 2018, 27–28). Populistisen retoriikan ydintä on myös vastustuksen ja protestin ajatus, eli populistit puhuvat ensisijaisesti aina valittujen teemojen kautta, joita ei kannateta tai hyväksytä (Jokisipilä 2021, 174–176; Palonen ja Saresma 2017, 56–59, 284–286). Tyypillisesti laitaioikeiston ominaisuutena nähdään lisäksi autoritaarisuus: se korostaa kuria, järjestystä, hierarkioita, auktoriteettia sekä jakoa meihin ja muihin (Mudde 2007, 20–23; Pirro 2022, 105; Rydgren 2018, 23–24).

Laitaioikeistolaiset liikkeet voidaan jakaa oikeistoradikaaleihin ja oikeistoekstremistisiin toimijoihin sen perusteella, miten ne suhtautuvat liberaaliin demokratiaan. Liberaalilla demokratialla tarkoitetaan yksilöiden vapauksien suojeluun perustuvaa edustuksellista demokratiaa, jonka keskeisiä periaatteita ovat vapaat vaalit, oikeusvaltioperiaate, vallanjako, poliittiset oikeudet sekä vapaa kansalaisyhteiskunta ja media (Cunningham 2002, 27–51; Heywood 2021, 41–46). Oikeistoradikaaleilla puolueilla on nativistinen, autoritaarinen ja populistinen käsitys demokratiasta, joka ei sovi täysin yhteen liberaalin demokratian idean kanssa. Nämä puolueet hyväksyvät vapaat vaalit, mutta ne ovat valmiita rikkomaan muita liberaalin demokratian normeja, kuten oikeusvaltioperiaatetta, vallanjakoa tai yksilöiden vapauksia. Oikeistoekstremistit poikkeavat oikeistoradikaaleista toimijoista uhkaamalla demokraattista järjestelmää laajasti, mikä tarkoittaa esimerkiksi vapaiden vaalien lakkauttamista. Siten nämä puolueet eivät ole uhka pelkästään liberaalille demokratialle

vaan demokratialle sinänsä. Ne eivät myöskään peittele sukulaissuhdettaan historialliseen fasismiin ja kansallissosialismiin.² (Giudici 2020; Mudde 2007, 155–157; Pirro 2022, 104–105; Rydgren 2018, 24; Zakaria 1997, 22–23.)

Tutkijat ovat määritelleet tarkemmin oikeistoradikaalien puolueiden suhdetta demokratiaan illiberalismin käsitteellä. Fareed Zakarialle (1997) illiberalismi tarkoittaa demokraattisia järjestelmiä, joita on syntynyt liberaalin demokratian ohelle tai rinnalle. Illiberaali demokratia on hänen mukaansa poliittinen järjestelmä, joka hyväksyy demokratian, mutta sulkee pois liberaalin demokratian korostamia arvoja, kuten oikeusvaltioperiaatteen. Zakarian illiberalismin käsitettä on kritisoitu siitä, ettei demokratia voi olla illiberaalia, sillä pelkät vaalit eivät tee yhteiskunnasta demokraattista (Laruelle 2022). Käsitettä ei kuitenkaan tule välttämättä hylätä, vaan sitä voidaan kehittää kritiikkien pohjalta. Marlene Laruelle (emt., 304) ehdottaakin uutena määritelmänä, että illiberalismi merkitsee 1) liukuvaa ja kontekstisidonnaista ”ideologista universumia”, 2) ”takapakia” yhteiskunnan liberaaleissa periaatteissa, 3) perinteisiä hierarkioita ja kulttuurista homogeenisuutta suosivia ratkaisuja ja 4) pyrkimystä siirtää yhteiskunnallisen keskustelun painopistettä politiikasta kulttuuriin. Laruelle (emt., 311–315) myös korostaa, että illiberalismi laitaoikeiston ideologiana voi uhata niin poliittisia yksilönvapauksia, taloudellista vapautta, kulttuurista emansipaatiota, liberaalia maailmanpolitiikkaa ja kulttuurista universalismia.

Tässä artikkelissa tutkimistamme puolueista perussuomalaisia pidetään nativistisena, populistisena ja autoritaarisena radikaalioikeistolaisena puolueena (Arter 2010; Wahlbeck 2016; Mickelsson 2021). Myös vaihtoehto Saksalle edustaa nativistista, populistista ja autoritaarista oikeistoradikalismia (Havertz 2019; Loch 2019). Saksan kansallisdemokraatit on etnonationalistinen, rotunationalistinen ja uusfasistinen³ puolue, joka on luokiteltu tutkimuskirjallisuudessa oikeistoekstremistiseksi (Loch 2019). Myös sinimusta liike on rotunationalistinen ja uusfasistinen poliittinen puolue (Salojärvi ym. 2023; Kotonen 2021). Se siis täyttää kriteerit, joiden nojalla Saksan kansallisdemokraatteja pidetään oikeistoekstremistisenä.

Perussuomalaisten ja vaihtoehto Saksalle -puolueen valintaa tutkimuksen kohteeksi perustellee se, että niiden koulutuspoliittiset ohjelmat sisältävät aikaisemman tutkimuksen mukaan suuren määrän laitaoikeistolle tyypillisiä ideologisia lähtökohtia (Berg ym. 2023, 133). Sinimustan liikkeen ja Saksan kansallisdemokraattien ottaminen tutkimuksen lisäkohteiksi mahdollistaa oikeistoradikaalien ja -ekstremististen puolueiden vertailun. Lisäksi voidaan tarkastella sitä, missä määrin puolueiden kansallinen konteksti vaikuttaa niiden koulutuspoliittisiin ohjelmiin. Näkykö esimerkiksi Saksan kansallissosialistinen menneisyys sen laitaoikeiston koulutuspoliittisessa ideologiassa?

Laitaoikeiston koulutuspolitiikan tutkimusta tarvitaan, koska laitaoikeistosta on kehittynyt merkittävä poliittinen voima ja sen koulutuspolitiikasta on olemassa vain vähän tutkimusta (ks. Giudici 2020). Erityisesti oikeistoradikaalien ja -ekstremististen koulutuspoliittisten ideologioiden vertailu on jäänyt vähälle. Tutkimuksissa ei ole myöskään tarkasteltu yksityiskohtaisesti, millä tavalla puolueet määrittelevät ja muotoilevat koulutuspoliittista ideologiaansa.

AIEMPI TUTKIMUS LAITAOIKEISTON KOULUTUSPOLITIIKASTA

Tutkimukset laitaoikeiston koulutuspolitiikasta ovat pääosin laadullisia, ja niiden tutkimusaineistoja ovat koulutuspoliittiset manifestit, ohjelmat, poliittista ajattelutapaa edustavat muut ideologiset tekstit sekä dokumentit poliittisesta toiminnasta. Osassa tutkimuksissa on tarkasteltu suppeammin yksittäisiä toimijoita, kun taas osassa kohteena on ollut suuri määrä laitaoikeistopuolueita. Suurin osa tutkimuksista käsittelee nykyisiä laitaoikeistotoimijoita, mutta osa tutkimuksista tarkastelee kansallissosialismia tai toisen maailmansodan jälkeisiä eurooppalaisia liikkeitä (ks. Giudici 2020; Kaarttinen 2017).

Tutkimuksissa on havaittu, että koulutuksen välineellisyys on merkittävässä roolissa laitaoikeiston koulutuspolitiikassa. Useiden puolueiden koulutuspoliittiset ohjelmat painottavat luonnontiedettä ja teknologiaa sekä käytännön taitoja. Ne myös vastustavat koulutuksen akateemisuutta ja vaativat panostuksia ammatilliseen koulutukseen. Lisäksi ohjelmissa kritisoidaan koulun pyrkimyksiä oppilaiden kasvattamiseksi ja ehdotetaan vanhemmille veto-oikeutta oppilaan osallistumiseen kasvattavaksi nähtyyn opetukseen. (Berg ym. 2023, 1328–1332.) Laitaoikeisto on vaatinut näitä asioita myös poliittisissa aloitteissaan ja kasvatusta koskevissa teksteissään (Andresen 2018, 776–777; Hafeneger ym. 2020, 90–91). Historiallisesti jo kansallissosialismissa korostui kasvatuksen välineellisyys (Kaarttinen 2017, 203–215).

Laitaoikeiston koulutuspolitiikka korostaa tutkimusten mukaan homogeenisen ja konservatiivisen kansallisen kulttuurin välittämistä. Laitaoikeiston koulutuspoliittiset ohjelmat ovat nativistisia siinä mielessä, että ne pyrkivät edistämään kansallisia arvoja, kieltä, kulttuuria tai historiatietoisuutta (Berg ym. 2023; ks. myös Fenger 2018, 9–12). Opetuksen tulee siis edistää myönteistä kansallista identiteettiä. Myös laitaoikeiston poliittisissa aloitteissa ja kasvatusta koskevassa kirjallisuudessa korostetaan kansallisen kulttuurin välittämistä (Andresen 2018, 776–778; Baader 2020; Hafeneger ym. 2020, 48). Tällaiset nativistiset ajatukset näkyivät myös kansallissosialistisessa kasvatuksessa (Kaarttinen 2017, 264–265).

Tutkimusten mukaan laitaoikeisto kritisoi liberaalia koulutuspolitiikkaa ja syyttää sitä puolueellisuudesta, ideologisuudesta, epäkansallisuudesta ja/tai indoktrinaatiosta. Koulutuspoliittisissa ohjelmissaan laitaoikeisto esittää, että vallitsevat koulutusinstituutiot ovat ongelmallisia, koska opetuksessa käsitellään liberaaleja aiheita, kuten ilmastonmuutosta, sukupuolten välistä tasa-arvoa, sukupuolen moninaisuutta tai seksuaalisuutta (Berg ym. 2023, 1330–1332; Fenger 2018, 13). Samoja syytteitä esitetään myös laitaoikeiston poliittisissa aloitteissa ja kasvatusta koskevissa teksteissä (Andresen 2018, 776–777; Baader 2020, 135–142; Hafeneger ym. 2020, 49–51). Myös 1900-luvun laitaoikeistoliikkeet muotoilivat liberaalin kasvatuksen kritiikkiä (Giudici 2020, 133–134; Kaarttinen 2017, 63–64).

Kuri, sanktiot ja kontrolli nousevat esiin laitaoikeiston koulutuspolitiikassa. Koulutuspoliittisten ohjelmien mukaan opettajan auktoriteetti tulisi palauttaa, kiusaajien pitäisi vaihtaa koulua, lukemaan kykenemättömien oppilaiden ei pitäisi saada todistusta ja poissaoloista, välinpitämättömyydestä, kurittomuudesta ja kiusaamisesta pitäisi rangaista asianmukaisesti (Berg ym. 2023, 1328). Puolueiden poliittisissa aloitteissa on vaadittu repressiivisiä ja rankaisemiseen perustuvia menettelytapoja sopeutumattomien ja rikollisten nuorten kohdalla, ja laitaoikeiston kasvatusta koskeva ideologinen kirjallisuus arvostelee antiautoritaarista kasvatusta ja vaatii kasvattajien auktoriteetin palauttamista (Baader 2020, 132–135; Hafeneger ym. 2020, 98–99). Kuri ja hierarkiat

olivat merkittävässä roolissa jo 1900-luvun laitaoikeistolaisessa kasvatuksessa ja sitä koskevassa ajattelussa (Giudici 2020, 133; Kaarttinen 2017, 197–198).

Laitaoikeiston koulutuspolitiikka painottaa tutkimusten mukaan ihmisten välisiä hierarkioita, ja se suosittelee oppilaiden eriyttämistä heidän kykyjensä ja ominaisuuksiensa mukaan. Anne Berg ja kanssakirjoittajat (2023, 1325–1327) havaitsivatkin, että ulkoinen eriyttäminen on tärkeä periaate suurimmassa osassa laitaoikeistopuolueiden koulutuspoliittisia ohjelmia. Ulkoisella eriyttämisellä tarkoitetaan sitä, että oppilaat sijoitetaan eri kouluihin, luokkiin tai ryhmiin heidän kykyjensä ja valmiuksiensa perusteella. Myös laitaoikeiston poliittisissa aloitteissa ja kasvatusta koskevissa kirjoituksissa on vaadittu ulkoista eriyttämistä ja kritisoitu sen purkamiseen tähtääviä koulureformeja (Andresen ja Dintenfeld 2023, 183–184; Hafeneger ym. 2020, 47–48). Kansallissosialismissa korkeampiin koulumuotoihin valittiin oppilaita heidän kykyjensä ja arjalaisuutensa perusteella (Kaarttinen 2017, 265–267).

Laitaoikeisto kritisoi erityisoppilaiden ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osallistumista yleisopetukseen. Joidenkin puolueiden koulutuspoliittisissa ohjelmissa vaaditaan, ettei yleisopetuksessa tulisi olla liian suurta määrää maahanmuuttajataustaisia oppilaita ja että erityisoppilaita tulisi opettaa erillään (Berg ym. 2023, 1325, 1238). Laitaoikeistopuolueet ovat myös tehneet aloitteita, joissa on vaadittu selvitystä siitä, voitaisiinko maahanmuuttajataustaisia oppilaita palauttaa heidän lähtömaihinsa (Hafeneger ym. 2020, 61–62). Kansallissosialismissa erityiskasvatuksen segregaatio sai äärimmäisiä muotoja, kun siihen yhdistyi pyrkimys rodunjalostukseen (Kaarttinen 2017, 210–212).

Urheilu on merkittävässä roolissa laitaoikeiston koulutuspolitiikassa. Sitä korostetaan niin koulutusta koskevissa kirjoituksissa, koulutuspoliittisissa ohjelmissa kuin poliittisissa aloitteissa (Andresen ja Dintenfelder 2023, 182; Berg ym. 2023, 1328–1332; Hafeneger ym. 2020, 45). Yleisellä tasolla urheilu nähdään yksilön ja yhteiskunnan suoriutumista edistävänä toimintana. Joissakin laitaoikeiston teksteissä urheilu rinnastetaan jopa kamppailuun ja sotaan (Andresen ja Dintenfelder 2023, 182). Historiallisesti kansallissosialismissa urheilu nähtiin keinona edistää kansan kestävyyttä ja sotimisen valmiuksia (Kaarttinen 2017, 139–140).

Laitaoikeiston koulutuspolitiikan tutkimuksessa on myös tunnistettu ajatuksia, joihin vain pieni osa puolueista sitoutuu tai joista puolueilla on ristiriitaisia näkemyksiä. Tällaisiin periaatteisiin lukeutuvat esimerkiksi vapaa kouluvalinta, lähikoulujen säilyttäminen, maksut ulkomalaisille opiskelijoille, islamilaisten koulujen lakkauttaminen, sentralisaatio ja desentralisaatio (ks. Berg ym. 2023). Tässä tutkimuksessa emme kiinnitä huomiota näihin koulutuspoliittisiin ideoihin, vaan keskitymme laitaoikeiston laajasti hyväksymiin ideologioihin seikkoihin.

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT, MENETELMÄ JA AINEISTOT

Tutkimuksemme on luonteeltaan ideologiatutkimusta ja erityisesti koulutuspolitiikkaa koskevaa teema-analyyttistä tutkimusta, jonka kohteena on kahden suomalaisen ja kahden saksalaisen laitaoikeistopuolueen koulutuspolitiikkaa koskevat ohjelmat. Tarkastelun kohteena ei ole vain puolueiden eri ohjelmien yksityiskohtainen sisältö vaan myös se, millä tavoin puolueiden ohjelmissa

– joilla katsomme olevan kiinteä yhteys poliittiseen toimintaan – koulutuspolitiikkaa koskevat tavoitteet ilmaistaan (ks. Borg 1965b, 17, 29).

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. *Mitkä aiemmassa tutkimuksessa tunnistetut laitoikeistolaisen koulutuspolitiikan ideologiset lähtökohdat näkyvät puolueiden ohjelmissa?*
2. *Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä puolueiden koulutuspoliittisten ohjelmien välillä on?*
3. *Millaista kuvaa koulutuksesta puolueiden määrittelyt rakentavat?*

Tutkimuksen menetelmänä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissa laitoikeistolaisista koulutuspolitiikkaa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Keskeistä tällöin on laitoikeiston koulutuspolitiikan sisäisen logiikan ”käsittämisen käsittäminen” ja tutkiminen (Hyrkkänen 2002, 57). Sisällönanalyysissa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja tekstiaineistoja, kuten puolueohjelmia ja periaateohjelmia (Bell ym. 2015, 280–281; Elo ym. 2022; Eskola ja Suoranta 2000, 15). Sisällönanalyysimme on laitoikeiston koulutuspolitiikan eri elementtien ja ilmaisujen sanallista kuvailua. Sisällönanalyysin avulla muodostamme laitoikeistolaisesta koulutuspolitiikasta tiivistetyn kuvauksen, joka kytkee saadut tulokset koulutuspolitiikan laajempaan kontekstiin ja sitä koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (ks. Tuomi ja Sarajarvi 2018, 105–116.)

Tutkimuksessa laadittiin aikaisempien tutkimustulosten pohjalta luokittelumatriisi laitoikeiston koulutuspolitiikan ideologisista ydinideoista (ks. Elo ym. 2022; Patton 1988, 149–150). Matriisi koostuu pää- ja alaluokista, joista edelliset ovat koulutuspoliittisia ydinideoita ja joista jälkimmäiset täsmentävät niiden osatekijöitä. Taulukko 1 sisältää tutkimuksen luokittelumatriisin:

Taulukko 1. Tutkimuksen luokittelumatriisi

Pääluokat	Alaluokat
Välineellinen koulutuspolitiikka	Koulutuksen tulisi hyödyttää taloutta ja valtiota; luonnontiedettä ja teknologiaa tulisi painottaa opetuksen sisällöissä; ammatilliseen koulutukseen tulisi panostaa; koulun tulisi pidättäytyä oppilaiden kasvattamisesta.
Kansallinen identiteetti	Koulutuksen tulisi edistää kansallisia arvoja sekä kansallista kieltä, kulttuuria ja historiatietoisuutta.
Koulutusinstituutioiden ideologisuus	Oppilaita indoktrinoidaan nykykoulussa liberaaliin ideologiaan; opetuksessa ei tulisi käsitellä poliittisia kysymyksiä ja ongelmia.
Kuri, järjestys ja sanktiot	Koulussa on liian vähän kuria ja järjestystä; opettajien auktoriteetti tulisi palauttaa.
Eriyttäminen koulujärjestelmässä	Oppilaiden väliset osaamisen, tietämisen ja taitamisen erot tulisi huomioida eriyttämällä opetusta ulkoisesti.
Erityis- ja maahanmuuttajaoppilaiden asema	Erityis- ja maahanmuuttajaoppilaiden tulisi opiskella omissa ryhmissä tai kouluissa; maahanmuuttajaoppilaiden määrää olisi rajoitettava.
Urheilun korostaminen	Fyysisellä aktiivisuudella ja liikunnalla tulisi olla koulussa merkittävä asema.

Tutkimuksen pääaineistona toimivat puolueiden uusimmat koulutuspoliittiset ohjelmat (ks. LIITE 1). Perussuomalaisilta tarkastelemme heidän vuoden 2023 koulutuspoliittisia teesejään ja vuoden 2018 koulutuspoliittista ohjelmaansa (PS 2018; PS 2022; PS 2023a). Otimme mukaan vuoden 2018 ohjelman, koska uudemmat teesit ovat suppea kokoelma lyhyitä väitteitä. Sinimustalta liikkeeltä analysoimme vuoden 2023 eduskuntavaalien koulutuspoliittista ohjelmaa (SML 2023a). Vaihtoehdon Saksalle ja Saksan kansallisdemokraattisen puolueen osalta käsittelemme vuoden 2021 liittopäivävaalien ohjelmien koulutuspoliittisia osioita (AfD 2021; NPD 2021).

Taulukko 2. Tutkimuksen pääaineistot

Tutkimuksen pääaineistot	Tyyppi	Vuosi	Laajuus
Saksan kansallisdemokraattien liittopäivävaalien ohjelman koulutuspoliittinen osuus	Koulutuspoliittinen ohjelma	2021	8 sivua
Perussuomalaisten Koulu kuntoon -teesit 2023	Koulutuspoliittisia teesejä	2023	4 sivua
Perussuomalaisten koulutuspoliittinen ohjelma 2018	Koulutuspoliittinen ohjelma	2018	13 sivua
Sinimustan liikkeen eduskuntavaalien ohjelman koulutuspoliittinen osuus	Vaaliohjelman koulutuspoliittinen osio	2023	5 sivua
Vaihtoehto Saksalle liittopäivävaalien ohjelman koulutuspoliittinen osuus	Koulutuspoliittinen ohjelma	2021	8 sivua

Täydennämme puolueiden koulutuspoliittisia ohjelmia muulla aineistolla, joka auttaa niiden koulutuspoliittisten ideoiden tulkitsemisessa. Tarkastelemme perussuomalaisten suomalaisuusohjelmaa (PS 2022) ja maahanmuuttopolitiittista ohjelmaa (PS 2023b), sinimustan liikkeen tiivistelmää heidän vaaliohjelmastaan vuonna 2023 (SML 2023b), vaihtoehdon Saksalle ”Julistusta Saksan kansasta ja saksalaisesta identiteetistä” (AfD 2023) sekä edellä mainitun puolueen ja Saksan kansallisdemokraattisen puolueen vuoden 2023 liittopäivävaalien poliittisten ohjelmien muita osioita (AfD 2021; NPD 2021). Vaihtoehdon Saksalle ja Saksan kansallisdemokraattisen puolueen koulutuspolitiikkaa koskevat ohjelmakohdat esiintyvät artikkelissa kirjoittajien suomentamina.

TULOKSET: LAITAOIKEISTON KOULUTUSPOLIITTISTEN IHANTEIDEN TARKASTELUA

Välineellinen koulutuspolitiikka

Aikaisemman tutkimuksen mukaan laitaoikeistopuolueet korostavat koulutuksen hyötyä valtiolle, painottavat luonnontiedettä ja teknologiaa, pitävät ammatillista koulutusta erityisen tärkeänä

koulutusmuotona ja pyrkivät rajoittamaan koulun kasvatustehtäviä (Andresen 2018, 776–777; Berg ym. 2023, 10, 19; Hafeneger ym. 2020, 90–91). Nimitämme näitä lähtökohtia välineelliseksi koulutuspolitiikaksi. Tarkoitamme välineellisyydellä, ettei koulutuksen tavoitteena ole niinkään sivistyksen edistäminen, vaan esimerkiksi taloudellisen hyödyn tavoittelu erilaisia päämääriä varten. Taulukko 3 sisältää muotoiluja näistä lähtökohdista tutkimiemme puolueiden koulutuspoliittisissa ohjelmissa.

Taulukko 3. Välineellinen koulutuspolitiikka

Puolue	Muotoilu
AfD	”Kaikkien koulumuotojen ja koulutusinstituutioiden laatu täytyy palauttaa johtavan tiede- ja teollisuuskansan tasolle” (AfD 2021, 148). ”Haluamme vahvistaa ammatillista koulutusjärjestelmää. Ammatillisen koulutuksen arvoa täytyy korostaa vahvemmin.” (AfD 2021, 149.)
NPD	”Peruskoulu palvelee jatkokoulutukselle perustavien kykyjen saavuttamista. — Siksi puhuttuun ja kirjoitettuun saksan kieleen tutustumisella niin kuin matemaattisten peruskykyjen omaksumisella on korkein arvo.” (NPD 2021, 61.) ”Lastentarhanopettajia rasittavat enenevässä määrin varsinaiset kasvatustehtävät” (NPD 2021, 60).
PS	”Työelämä kokee murrosta ja osaamistarpeet muuttuvat yhä nopeammin. — Koulutuksessa tarvitaan ratkaisuja, joilla tulee olemaan suuri merkitys Suomen hyvinvoinnille.” (PS 2018, lähteen kansilehti) ”Kaikista ei todellakaan tarvitse tulla korkeakoulutettuja” (PS 2023a, 3). ”Ammatillisen koulutuksen toimintaedellytykset on turvattava tarvittaessa lisäpanostuksin. — ”[A]mmatillisen koulutuksen pitkäaikaiseen kehittämistyöhön saadaan lisää resursseja [ja sen] vetovoima on saatava uudestaan kasvuun.” (PS 2018, 6.) ”Ensisijainen kasvatusvastuu kuuluu kodille eikä vanhemmuutta voi ulkoistaa koululle” (PS 2018, 3).
SML	”Puolueemme mielestä suomalaisen koulutuksen tulee valmentaa hyvinvoivia ja motivoituneita yksilöitä yhteiskunnan tarpeisiin” (SML 2023a). ”Motivoitunut nuorisomme valmistuu työelämään elinkeinoelämän ja yhteiskunnan tarpeisiin vastaten” (SML 2023a). ”[V]altion on aktiivisesti suunnattava opetusbudjettia sellaisiin ammattiopintoihin, joiden aloilla työntekijöistä on pulaa. Ammatikoulujen arvostusta tulisi kohottaa siten, ettei ammatikouluja pidettäisi enää ’epäonnistuneiden’ oppilaiden loppusijoituspaikkana.” (SML 2023a.) ”Perheen keskeinen tehtävä on kasvattaa lapsia yhteiskunnan jäseniksi ja sukunsa jatkajiksi. Lastenkasvatusta ei pidä ulkoistaa yhteiskunnalle.” (SML 2023b)

Kaikki puolueet määrittelevät, että koulutuksen tulisi tuottaa taloudellista hyötyä kansakunnalle ja valtiolle. Vaihtoehto Saksalle puhuu talouden ja tieteen edistämisestä, Saksan kansallisdemokraatit perustaitojen ja jatkokoulutuksen merkityksestä, perussuomalaiset työelämästä, oppimistuloksista ja yhteiskunnan hyvinvoinnista ja sinimusta liike yhteiskunnan tarpeista. Puolueiden välillä ei ole suuria eroja. Ne kaikki korostavat erityisesti ammatillisen koulutuksen merkitystä niin elinkeinoelämälle kuin yhteiskunnan hyvinvoinnille.

Juuri ammatillisen koulutuksen korostunut painotus näkyy aineistossamme kolmen puolueen kohdalla. Vaihtoehto Saksalle, perussuomalaiset ja sinimusta liike haluavat parantaa sekä ammatikoulutuksen resursseja että vahvistaa tämän koulutusmuodon vetovoimaa ja arvostusta. Perus-

suomalaiset katsovat yleisesti, että kaikista ei ”todellakaan” pidä tulla korkeakoulutettuja, vaan pienempikin määrä koulutusta voi olla riittävää (PS 2023a, 3). Vastaavasti vaihtoehto Saksalle vaatii ”rohkeutta tehokkuuteen” ”akateemisuushulluuden” sijasta (AfD 2021, 148). Vaihtoehto Saksalle ja perussuomalaiset vaativat panostuksia ammatilliseen koulutukseen kauttaaltaan, kun taas sinimusta liike ehdottaa lisää resursseja niille aloille, joilla on työvoimapulaa.

Saksan kansallisdemokraatit, perussuomalaiset ja sinimusta liike arvostelevat koulun kasvatustyöpyrkimyksiä. Puolueet esittävät, että lasten kasvatuksen tulisi olla ensisijaisesti perheen tehtävä. Puolueita yhdistää yhteinen, konservatiivinen ajatus siitä, että miehen ja naisen muodostaman ydinperheen tulisi saada kasvattaa lapsia haluamallaan tavalla ilman, että kasvatusta ja koulutusinstituutiot puuttuvat siihen. Toiveena on todennäköisesti myös se, ettei lapsia kasvatettaisi puolueiden poliittisten intressien kannalta vastakkaisiin päämääriin, esimerkiksi antirasismiin tai feminismiin.

Edellä kuvatuista painotuksista huolimatta laitaoikeistopuolueet puhuvat sivistyksen merkityksestä koulutuksessa. Saksan kansallisdemokraatit vaatii humboldtilaista yleissivistystä taloudellisen hyödyn sijasta (NPD 2022, 57–58). Se kuitenkin mainitsee ”klassisen sivistyskasityksen” (Moilanen 2022, 53–85) tiedollisesta, moraalisesta, esteettisestä ja käytännöllisestä ulottuvuudesta vain tiedollisen ja käytännöllisen sivistyksen. Siten puolueen tulkinta yleissivistyksestä on kapea ja välineellinen. Vaihtoehto Saksalle käyttää yleissivistyksen käsitettä koulutuspoliittisessa ohjelmassaan vain kerran, eikä sen sisältöä määritellä. Perhepolitiikkaa koskevassa puolueohjelman osuudessa mainitaan ”sydämen sivistys” (Herzensbildung) – tosin termiä käytetään kuvattaessa vanhemmuuden myönteisiä vaikutuksia eikä koulutuksen tavoitteita (AfD 2021, 107). Perussuomalaiset puhuvat koulutuspoliittisessa ohjelmassaan yleissivistävästä lukiosta, sivistysyliopistosta ja vapaasta sivistystyöstä (PS 2018). Puolue kuitenkin rikkoo humboldtilaista tutkimuksen ja opetuksen vapauden periaatetta vaatimalla yhteiskunnan puuttumista esimerkiksi sukupuolen tutkimuksen opetukseen ja kritisoiden yliopistolaitosta ”akateemisesta nurkkakuntaisuudesta” ja ”ideologisesta huuhaasta.” Lisäksi perussuomalaiset esittävät, että sivistysyliopiston olisi ”kohdattava talouselämän tarpeet paremmin” ja että koulutusjärjestelmä tulisi ymmärtää ”työkalupakkina” omien taitojen kehittämiseen ja työelämän tarpeisiin vastaamiseen (PS 2018, 8). Näin ollen perussuomalaisten ymmärrys sivistyksestä on kapea, teknokraattinen ja talouden ehdoilla määritelty.

Kansallinen identiteetti koulutuspolitiikan tavoitteena

Laitaoikeistopuolueille on tyypillistä nativismi, jonka mukaan koulutuksen tulisi edistää kansallisia arvoja sekä kansallista kieltä, kulttuuria ja historiatietoisuutta (Baader 2020, Berg ym. 2023, 17; Fenger 2018, 200; Hafeneger ym. 2021, 47–48). Tämä lähtökohta sisältyy kaikkien tarkastelemiemme puolueiden koulutuspoliittisiin ohjelmiin. Taulukko 4 sisältää puolueiden määritelmiä tästä periaatteesta:

Taulukko 4. Kansallisen kulttuurin korostaminen

Puolue	Muotoilu
AfD	"Saksalainen kulttuuri, perinteet ja historia ovat saksalaisen identiteetin luontainen osa. Näiden sisältöjen täytyy kuulua jo peruskoulusta lähtien pakolliseen opetukseen. Tämä edistää kotimaan rakkautta ja tietoisuutta perinteistä." (AfD 2021, 152.)
NPD	"Sivistyneen kansalaisen henkisiin valmiuksiin kuuluu saksan kielen täydellinen osaaminen sekä oivallus sen ilmaisumahdollisuuksien kauneudesta ja moninaisuudesta" (NPD 2021, 57). "Vaadimme myös, että maantiedon opetuksen ja sen uudistamisen näkökulmana pidetään etnistä ja paikallista identiteettiä" (NPD 2021, 58).
PS	"Pidämme tärkeänä, että kouluissa huolehditaan suomalaisten arvojen ja kulttuurin ylläpitämisestä ja edistämisestä ja korostetaan suomalaisuuden merkitystä" (PS 2018, 3).
SML	"Sinimustan liikkeen Suomessa kasvatetaan lapset – – kunnioittamaan omia juuriaan" (SML 2023a). "Korkeakoulujen ei tule toimia suomalaisvastaisesti ideologisella tai käytännön tasolla, vaan sen tehtävä on suomalaisten koulutus, toimien kansamme korkeatasoisiin taitoihin ja osaamiseen liittyvän kapasiteetin kehittämisessä, suhtautuen nöyrästi ja kunnioittavasti menneiden sukupolvien töihin ja uhrauksiin" (SML 2023a).

Puolueiden mukaan koulussa tulisi keskittyä kansallisen kulttuurin siirtämiseen lapsille ja nuorille. Vaihtoehto Saksalle viittaa tähän lähtökohtaan puhumalla saksalaisesta kulttuurista, perinteistä ja historiasta. Saksan kansallisdemokraatit kirjoittaa saksalaisesta kulttuurista ja identiteetistä, perussuomalaiset suomalaisista arvoista ja kulttuurista ja sinimusta liike omien juurien sekä menneiden sukupolvien saavutusten kunnioittamisesta.

Puolueet käsittävät kansalaisuuden kulttuurisena ja/tai geneettisenä kokonaisuutena. Vaihtoehto Saksalle esittää, ettei saksalaisuus ole vain kansalaisuutta, vaan siihen sisältyy myös saksalaisten perinteiden ja kulttuurin omaksuminen (AfD 2021). Saksan kansallisdemokraatit puhuvat historiasta, kulttuurista ja periytymisestä (NPD 2021, 10). Perussuomalaisille suomalaisuus on "kulttuurin, samastumisen, me-hengen ja kielen asia", mutta myös "sukupolvien ketju" (PS 2022, 3). Sinimusta liike painottaa ohjelmassaan "sielun ja veren merkitystä kansallisen identiteetin synnys-sä" (SML 2023b, 1). Kansallisuus on siis kaikille puolueille kulttuurista, mutta siihen liittyy myös enemmän tai vähemmän rotunationalistisia biologiseneettisiä ulottuvuuksia.

Puolueet eivät juurikaan määrittele koulutuspoliittisissa ohjelmissaan, mitkä saksalaisuutta ja suomalaisuutta määrittävät kulttuurisällöt ovat olennaisia opetuksessa ja kasvatuksessa. Ne eivät myöskään esitä tarkempia kriteereitä oppisisältöjen valinnalle. Ainoastaan Saksan kansallisdemokraattinen puolue mainitsee koulutuspoliittisessa ohjelmassaan esimerkkejä tällaisista kulttuurisällöistä. Niihin lukeutuvat äidinkieli, laaja, kronologinen eri vaikutusyhteydet kattava historiatietoisuus ja saksalaisten myönteiset kulttuuriset saavutukset, kuten Heideggerin filosofia ja Straussin säveltaide (NPD 2022, 57–59). Myös puolueiden muissa poliittisissa ohjelmissa kuvataan suomalaisuuden ja saksalaisuuden ideaa tai sisältöä melko abstraktisti. Perussuomalaisten suomalaisuusohjelmassa esitetään, että erityisesti suomalaisuuteen liittyviä arvoja ovat vapaus, totuus, kauneus ja hyvyys, kun taas vaihtoehto Saksalle kytkee aitoon saksalaisuuteen valistuksen, kristinuskon, taiteen ja tieteen (AfD 2023, 158–159; PS 2022, 1).

Puolueiden määrittelyt suomalaisuuden ja saksalaisuuden uhkista ovat konkreettisempia kuin niiden näkemykset saksalaisesta ja suomalaisesta kulttuurista. Vaihtoehto Saksalle näkee saksalaisuudelle vaarallisena holokaustin muistamisen, englannin kielen ylivallan ja islaminuskon (AfD 2021). Saksan kansallisdemokraatit esittää, että liberaalit eliitit, maahanmuutto ja egoistinen kultuskulttuuri ovat tuhonneet saksalaisen kansan, ja puolue vaatii, ettei koulussa tulisi käsitellä holokaustia (NPD 2021, 10). Perussuomalaisten mukaan suomalaisuutta uhkaavat kieltämisen kulttuuri, teknokratia, maahanmuutto ja Euroopan Unioni (PS 2022, 4–5). ”Kieltämisen kulttuurin” uhkiin lukeutuvat muun muassa feminismi ja ”woke”⁴. Sinimustan liikkeen ohjelmassa monikulttuurisuus ja ”juureton globaali massayhteiskunta” ovat vaaraksi suomalaisuudelle (SML 2023b, 1). Puolueiden käsitykset kansallisesta kulttuurista ovat poissulkevia, konservatiivisia ja liberalismin vastaisia.

Laitaoikeiston oikeistoradikaalit ja oikeistoekstremistiset puolueet eroavat toisistaan sen suhteen, millaisia liberaaleja ideoita ne vastustavat. Oikeistoradikaaleille uhkia ovat feminismi ja monikulttuurisuus, kun taas oikeistoekstremistit kritisoivat kapitalistisia ja yksilökeskeisiä kulutusyhteiskuntia. Oikeistoekstremistien mukaan nykymaailmassa ihmiset ovat juurettomia ja he elävät merkityksetöntä kulutukseen perustuvaa elämää. Ainoastaan palaaminen ”etnokraattiseen yhteiskuntaan” ja homogeeniseen kansanyhteisöön voi taata näiden puolueiden ajattelussa mielekkään elämän. Perussuomalaiset ja vaihtoehto Saksalle eivät ajattele näin jyrkästi modernin yhteiskunnan luonteesta.

Suomalaiset ja saksalaiset puolueet eroavat toisistaan siten, etteivät suomalaiset ehdota holokaustin käsittelyn kieltämistä. Holokaustin käsitteleminen kuuluu oleellisesti saksalaisiin koulujen opetussuunnitelmiin. Nykyinen Saksa valtiona on myös myöntänyt natsi-Saksan tekemät rikokset ja ottanut niistä vastuun pyrkimällä hallitsemaan menneisyyttä (ks. Ylikangas 2015, 156–160). Sodanjälkeinen Saksa on ollut äärimmäisen herkkä reagoimaan torjuvan kielteisesti kaikkeen, mikä on viittannut kansallissosialismiin (Jokisipilä 2017, 513–514; Ylikangas 2015, 159), mutta saksalaiset laitaoikeistopuolueet kokevat kansallissosialismiin liittyvän menneisyyden hallintaan tai sen työstämiseen perustuneen historiakuvan sekä vääristelevän että heikentävän saksalaisuutta myönteisenä identiteettinä.

Kansallisen kulttuurin epämääräisten määrittelyiden tarkoituksena on todennäköisesti ennen kaikkea eron tekeminen ei-länsimaalaisiksi katsottuihin perinteisiin, kuten islamiin, jolloin kansallista kulttuuria ei tarvitse määritellä yksityiskohtaisesti. Uhkakuvien tarkka kuvailu on eräänlaista itsensä määrittelemistä negaation kautta ja senkin kautta jää epäselväksi, mikä oikeastaan on saksalaista tai suomalaista.

Koulutusinstituutioiden ideologisuus

Laitaoikeistopuolueiden koulutuspoliittiset ohjelmat ovat aiemman tutkimuksen valossa kriittisiä ”liberaaleja ideoita”, kuten ilmastonmuutosta koskevaa opetusta, sukupuolentutkimusta ja feminismiä kohtaan, minkä lisäksi ne arvostelevat institutionaalista koulutusjärjestelmää ideologisuudesta ja siihen liittyvästä indoktrinaatiosta⁵ (Andresen 2018, 776–777; Baader 2020, 135–142; Berg ym. 2023, 19; Fenger 2018, 200; Giudici 2020, 130; Hafenegger ym. 2020, 49–51). Väitteitä koulutuksen indoktrinaatiosta sisältyy tarkastelemiemme puolueiden koulutuspoliittisiin ohjelmiin. Taulukko 5 sisältää esimerkkejä niistä.

Taulukko 5. Indoktrinaatio ja ideologia koulutuksessa

Puolue	Muotoilu
AfD	"Saksalaisissa kouluissa ei edistetä useinkaan oman mielipiteen muodostamista vaan ideologisten ohjelmien omaksumista" (AfD 2021, 151). "Kaikki sukupuoli-ideologiaan perustuvat opetuksen ja tutkimuksen tukemisen keinot täytyy poistaa" (AfD 2021, 154).
NPD	"[Saksalaisissa] kouluissa tapahtuu yksipuolista vallanpitäjien mukaista indoktrinaatiota. Erityisen selvästi tämä näkyy monikulttuurisen ideologian läpiviemisen sortokeinojen käyttämisessä..." (NPD 2021, 56.)
PS	"[I]deologisesti väärittyä huuhaata on karsittava" (PS 2018, 8). "Suhtaudumme kriittisesti myös moniin ideologisiin kasvatukseen ja feminismin ajatuksiin" (PS 2018, 3).
SML	"Sinimusta liike vaatii varhaiskasvatus- ja perusopetus suunnitelmien uudistusta, jossa poistetaan kaikki liberaaliin mielipidemuokkaukseen perustuva ideologinen aineisto" (SML 2023a).

Laitaoikeistoa edustavien puolueiden mukaan koulujärjestelmä välittää liberaaleissa, demokraattisissa ja monikulttuurisissa yhteiskunnissa oppilaille ongelmallisella tavalla poliittisesti ehdollistuneita yksipuolisia ajattelutapoja. Vaihtoehto Saksalle ja Saksan kansallisdemokraatit puhuvat indoktrinaatiosta, kun taas perussuomalaiset ja sinimusta liike käyttävät ideologian käsitettä.

Perussuomalaiset eivät täsmennä, mihin ajattelu- ja toimintatapoihin oppilaita indoktrinoidaan. He kuitenkin kritisoivat feminismiä ja sukupuolisensitiivisyyttä samassa yhteydessä, jossa he mainitsevat ideologisen kasvatuksen (PS 2018, 3). Siten ideologinen kasvatusta on perussuomalaisille todennäköisesti esimerkiksi feminististä kasvatusta, joka sisältää sukupuolen moninaisuuden tarkastelua ja perinteisten sukupuoliroolien kritiikkiä. Myös aiemmin esittelemämme kritiikin perheille kuuluvaksi katsotun kasvatustehtävän siirtymisestä koululle voi lukea osana puolueiden "feminististen" ideologisten vaikutusten kritiikkiä. Perussuomalaiset arvostelevat myös poliittisten ideologioiden tai "muodissa olevien politisoitujen teemojen" tuomista kouluun ja asettavat suomalaisen kulttuurin ja arvot näiden kanssa vastakkaisiksi (PS 2023a, 3).

Vaihtoehto Saksalle arvostelea koulutuspoliittisessa ohjelmassaan sitä, että opetus edistää ideologisesti "sukupuolihulluutta" ja "ilmastohysteriaa" (AfD 2021, 113). Heidän mukaansa sukupuoli-ideologia näkee sukupuolten väliset erot sosiaalisina konstruktioina, mikä on heidän mielestään biologiaan perustuvan tutkimustiedon vastaista (AfD 2021, 154). Siksi sukupuolentutkimusta ei pitäisi rahoittaa, sukupuolisensitiivistä termistöä ei pitäisi ottaa käyttöön kouluissa eikä sukupuoli-kiintiöitä tulisi olla. "Ilmastohysterian" lietsomisella viitataan ilmastonmuutoksen käsittelyyn opetuksessa.

Saksan kansallisdemokraattien ja sinimustan liikkeen ohjelmat sisältävät liberaalin yhteiskunnan kritiikkiä. Saksan kansallisdemokraatit esittävät, että oppilaita indoktrinoidaan virheellisesti "monikulttuuriseen ideologiaan" (NPD 2021, 56). He myös katsovat, että Saksassa vallitsee "hallitsevien puolueiden liberalistinen ideologia", joka näkee yhteisöt uhkana yksilöille, samalla kun liberalismiin liitetyt eettiset periaatteet vaarantavat yksilön vapauden (NPD 2021, 11). Sinimusta liike puhuu "liberaalista mielipiteenmuokkauksesta", johon liittyy kasvatusta puolueen näkökulmasta

itsekeskeisiin ja hedonistisiin arvioihin (SML 2023b, 5, 7). Oikeistoekstremististen Saksan kansallisdemokraattien ja sinimustan liikkeen näkemys liberaalista ideologiasta nojaa niiden tulkintaan modernien ja liberaalien yhteiskuntien luonteesta. Liberaali ideologia on näille puolueille kulutuskeskeistä ja individualistista hedonismia, johon ei liity biologisesti arvokkaita siteitä homogeeniseen kansakuntaan.

Kurin, järjestyksen ja sanktioiden korostaminen

Laitaoikeistopuolueet ovat huolestuneita järjestyksen ja kurin vähydestä koulussa, ja ne vaativat opettajan auktoriteetin palauttamista (Baader 2020, 132–135; Berg ym. 2023, 17; Hafenegger ym. 2021, 98–99). Tutkimistamme puolueista Saksan kansallisdemokraatit, perussuomalaiset ja sinimusta liike ajattelevat tällä tavoin. Taulukko 6 kuvaa, millä tavoin ne ilmaisevat kurin, järjestyksen ja sanktioiden palauttamisen tärkeyden omassa koulutusiideologiassaan.

Taulukko 6. Kuri, järjestys ja sanktiot

Puolue	Muotoilu
NPD	”Pienten lasten ryhmässä opitaan kokeilemaan oman toiminnan rajoja. Lapsi kokee, milloin hän tulee toisen alueelle ja oppii kunnioittamaan sitä kielteisillä seuraamuksilla.” (NPD 2021, 59.)
PS	”Opettajien auktoriteetti ylläpitää järjestystä palautetaan” (PS 2018, 3). ”Lukutaidottomia ei saa päästää pois peruskoulusta; ehtojen antamisen ja luokalle jättämisen mahdollisuus” (PS 2018, 2). ”Puhelimille käyttökielto oppitunneilla. Puhelimet pysyvät repussa koko koulupäivän.” (PS 2023a, 2.)
SML	”Koulujen työrauhan turvaamiseksi puolueemme haluaa palauttaa opettajille riittävät kurinpitovaltuudet” (SML 2023a).

Puolueet korostavat eri tavoin kuria, järjestystä ja sanktioita kouluopetuksen ja -kasvatuksen lähtökohtana. Saksan kansallisdemokraatit esittävät, että kulutusyhteiskunta hajottaa perheitä ja estää lasten sosiaalisten valmiuksien kehityksen, mutta puolueen mukaan näihin ongelmiin voidaan pyrkiä vastaamaan kielteisten seuraamusten avulla (NPD 2021, 59). Perussuomalaiset ja sinimusta liike väittävät, että opettajat ovat menettäneet kouluissa auktoriteetin, joka heillä on joskus ollut (PS 2018, 3; SML 2023a). Tämän muutoksen syytä ei selvitetä. Kummankin puolueen mukaan opettajien auktoriteetti on palautettava. Kurin palauttamiseen voidaan liittää myös perussuomalaisten vaatimus puhelimien yleisestä käyttökiellosta oppitunneilla, ehtojen antamisesta ja luokalle jättämisen lisäämisestä (PS 2018; 2023a). Suomalaiset puolueet korostavat opettajan auktoriteetin ja kurin merkitystä saksalaisia puolueita enemmän. Puolueet eivät määrittele, miten opettajien auktoriteettia edistetään. Jää siis epäselväksi, millaisilla keinoilla auktoriteetti palautettaisiin ja mitä nykyistä kovempi kuri koulussa käytännössä tarkoittaisi.

Eriyttäminen koulutusjärjestelmässä

Laitaoikeistopuolueet korostavat yksittäisten oppilaiden välisiä osaamisen, tietämisen ja taitamisen eroja sekä suosittelevat oppilaiden ulkoista eriyttämistä (Andresen ja Dintenfelder 2023, 183–184; Berg ym. 2023, 14–16; Hafenegger ym. 2020, 47–48). Näitä lähtökohtia sisältyy tarkastelemiemme puolueiden ohjelmiin taulukon 7 mukaisesti.

Taulukko 7. Ulkoinen eriyttäminen koulujärjestelmässä

Puolue	Muotoilu
AfD	"Tehokas opetus ja oppiminen on mahdollista vain, kun oppilaiden suorituskyvyn eroja rajoitetaan koulumuotojen sisällä" (AfD 2021, 148).
NPD	"Ihmiset [ovat] lahjoiltaan ja suorituskyvyltään epätasa-arvoisia. Joka . . . rakentaa tai ylläpitää kollektivistista koulu- ja korkeakoulujärjestelmää, kantaa vastuuta sen kaikista seuraamuksista." (NPD 2021, 57.)
PS	"Tasoryhmät otettava käyttöön, mikäli oppilaiden osaamisessa on merkittäviä eroja" (PS 2023a, 2).
SML	"Koulun tehtävä ei ole tasapäistää, vaan kannustaa eri alojen lahjakkuuksia menestymään osaamisellaan riippumatta heidän sosiaalisesta taustastaan tai varallisuudestaan" (SML 2023a).

Saksalaiset laitaoikeistopuolueet mukautuvat Saksan eriytettyyn koulujärjestelmään, jossa oppilaiden koulupolut erkanevat jo varhain – monesti yhteisen neljävuotisen peruskoulun jälkeen; nämä puolueet vastustavat saksalaisen järjestelmän purkamista ja vaihtoehtoisten järjestelmien luomista. Vaihtoehto Saksalle ja Saksan kansallisdemokraatit väittävät, että tehokas opetus edellyttää sitä, että oppilaat eriytetään eri koulumuotoihin osaamisensa mukaan. Gymnasium, Realschule ja Hauptschule on siis pidettävä erillisinä koulumuotoina, eikä integroituja yhteiskouluja tai kaikille yhteistä peruskoulua tule edistää. Erityisesti Saksan kansallisdemokraatit torjuu saksalaisten oppilaiden yhteisopettamisen maahanmuuttajataustaisten kanssa ja vaatii eriyttämistä, jotta saksalaislasten oppimisen taso ei laske (AfD 2021, 148–149; NPD 2021, 60–61).

Suomalaiset laitaoikeistopuolueet haluavat pitäytyä kaikille yhteisessä yhdeksänvuotisessa peruskoulussa. Puolueet eivät siis ehdota useampitasoista koulujärjestelmää, eivätkä ne esitä yksityiskoulujen määrän lisäämistä. Ne kuitenkin vaativat tasoryhmien käyttöönottoa. Siten myös niiden koulutuspoliittisissa ohjelmissa nousee esille meritokraattinen ajattelu, eli oppilaiden eriyttäminen kykyjensä mukaan (ks. Elmgren 2020). Ohjelmissa ei täsmennetä, millaisia tasoryhmien tulisi olla, eikä tasoryhmien eriarvoistavista vaikutuksista puhuta.

Erityisoppilaat ja maahanmuuttajataustaiset oppilaat

Laitaoikeistopuolueet suhtautuvat kielteisesti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulutusmahdollisuuksien edistämiseen, ja ne ehdottavat usein, että erityisoppilaiden tulisi opiskella

omissa ryhmissään (Berg ym. 2023, 14, 17; Hafeneger ym. 2021, 61–62). Löysimme tällaisia käsityksiä tarkastelemiltamme puolueilta. Taulukko 8 kuvaa puolueiden koulutuspoliittisia ohjelmia näiden vaatimusten suhteen.

Taulukko 8. Erityisoppilaiden ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden asema

Puolue	Muotoilu
AfD	"Erityisen tuen tarpeen lapset saavat erityiskoulussa kattavampaa tukea, jota ei voida antaa tavallisessa koulussa." (AfD 2021, 150.) "Kouluvellvollisuusikäisten turvapaikanhakijoiden koulutuksen tavoitteena tulee olla heidän valmentamisensa kotimaahan palaamiseen. Kantäväestöön kuuluvien oppilaiden oppimisen edistyminen ei saa häiriintyä." (AfD 2021, 151.)
NPD	"Vieraista maista tulevia oppilaita tulisi opettaa homogeenisissa luokissa omalla kotikielellään helpottaakseen myöhäisempää uudelleen integroitumista alkuperäiseen kotimaahan" (NPD 2021, 58). "[Puolue] torjuu saksalaisten lasten ja ulkomaalaisten lasten yhteisopettamisen, koska useimpien ulkomaalaisten saksan osaaminen on heikkoa" (NPD 2021, 58).
PS	"Erityisoppilaita ei pidä väkisin yrittää integroida normaaleihin luokkiin, vaan heille on tarvittaessa järjestettävä omaa erityisopetusta pienryhmissä" (PS 2018, 3). "Maahanmuuttajalasten kielenopetuksesta ja koulukelpoisuudesta tulee huolehtia eriytetysti eikä integroinnin tule tapahtua muiden lasten oppimisen kustannuksella" (PS 2018, 3). "Lisärahain kippaaminen maahanmuuttajakouluihin ei ratkaise maahanmuuton aiheuttamia ongelmia" (PS 2018, 2).
SML	"Jokaisessa koulussa on oltava mahdollisuus järjestää pienluokkia/erityisluokkia tukea vaativille lapsille ja nuorille" (SML 2023a).

Puolueiden käsitykset maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulutuksesta eroavat toisistaan. Vaihtoehto Saksalle ja Saksan kansallisdemokraatit puhuvat maahanmuuttajataustaisten oppilaiden palaamisesta lähtömaihinsa. Edellisen mukaan koulutuksen tulisi valmentaa turvapaikanhakijoita lähtömaahan palaamiseen, kun taas jälkimmäinen vaatii ylipäättään ulkomaalaisten oppilaiden palaamista. Perussuomalaiset ja sinimusta liike eivät esitä tällaisia väitteitä, mutta sinimustan liikkeen ohjelma on Saksan kansallisdemokraattien tavoin etnonationalistinen. Heidän politiikkansa laajempaan pyrkimykseenä on poistaa maahanmuuttajataustaiset ihmiset Suomesta ja siksi he eivät erikseen käsittele maahanmuuttajataustaisten lasten asemaa koulussa (ks. SML 2023b).

Vaihtoehto Saksalle ja perussuomalaiset ajattelevat, etteivät maahanmuuttajataustaiset oppilaat saisi häiritä syntyperlältään suomalaisten oppilaiden opetusta ja oppimista. Perussuomalaisten mukaan maahanmuuttajataustaisia oppilaita ei tulisi olla suurta ryhmää yhdessä luokassa. Puolueet eivät siis suoraan esitä maahanmuuttajataustaisten oppilaiden eriyttämistä omiin koulumuotoihinsa. Sen sijaan Saksan kansallisdemokraatit vaativat, että maahanmuuttajataustaisia oppilaita tulisi opettaa omissa luokissaan.

Laitaoikeistopuolueet eroavat toisistaan sen mukaan, millaisia segregaaion eli erottelun tapoja ne esittävät erityisoppilaiden koulutukseen. Perussuomalaiset ja sinimusta liike ehdottavat, että erityisoppilaat voisivat opiskella omissa pienryhmissään, kun taas vaihtoehto Saksalle esittää, että

erityisoppilaiden tulisi opiskella omissa kouluissaan. Perussuomalaiset ja vaihtoehto Saksalle eivät määrittele, keitä erityisoppilaat ovat. Sinimusta liike täsmentää eduskuntavaaliohjelmassaan, että pienluokkia ja erityisopetusta tarvitaan niiden oppilaiden kohdalla, joiden kohdalla on kyse neuropsykologisista toimintakyvyn diagnooseista, alkeellisesta kielitaidosta ja häiriökäyttäytymistä (SML 2023b, 22–23).

Urheilun korostaminen

Laitaoikeistolaiset puolueet korostavat fyysistä aktiivisuutta ja liikuntaa (Andresen ja Dintenfelder 2023, 182; Berg ym. 2023; Hafeneger ym. 2020, 45; Kaarttinen 2017). Tutkimiemme puolueiden koulutuspoliittisissa ohjelmissa urheilua korostivat erityisesti suomalaiset puolueet.

Taulukko 9. Urheilun merkitys

Puolue	Muotoilu
AfD	”Muslimioppilaiden tulee osallistua muiden oppilaiden tavoin liikunta- ja uintitunneille” (AfD 2021, 152).
NPD	”Yhteisöllisiä aktiviteetteja, kuten luokkaretkiä, kulttuurista ja urheilullista toimintaa, tulee tukea taloudellisesti” (NPD 2021, 61).
PS	”Tunti liikuntaa päivässä kouluissa on kansanterveydellisesti viisasta liikkumattomuuden ehkäisemiseksi” (PS 2018, 4).
SML	”Kouluympäristön on oltava liikuntaan ja leikkiin aktivoiva sekä mahdollisimman lähellä luontoa” (SML 2023a).

Perussuomalaiset ja sinimusta liike vaativat koulutuspoliittisissa ohjelmissaan selkeimmin liikunnan painottamista perusopetuksessa. Perussuomalaisten mukaan koulussa tulisi olla liikuntaa tunti päivässä, kun taas sinimusta liike ehdottaa kouluympäristöjen kehittämistä liikuntaan aktivoiviksi. Sen sijaan vaihtoehto Saksalle ja Saksan kansallisdemokraatit eivät korosta koululiikuntaa selkeästi. Koulutuspoliittisessa ohjelmassaan vaihtoehto Saksalle esittää, että myös muslimioppilaiden tulisi ottaa osaa liikuntatunneille ja liikunnallisiin aktiviteetteihin. Voidaan tulkita, ettei kyseessä ole koululiikunnan korostaminen itsessään, vaan liikuntaan liittyvien vaatimusten asettaminen muslimioppilaille. Puolueen edustajat ovat kuitenkin poliittisissa aloitteissaan vaatineet koululiikunnan lisäämistä (Hafeneger ym. 2021, 45). Myös Saksan kansallisdemokraatit korostaa liikuntaa epäsuorasti: se näkee yhteiset liikunta-aktiviteetit mahdollisuutena vahvistaa oppilasryhmien yhteisöllisyyttä.

TULOSTEN YHTEENVETO

Mitkä aiemmassa tutkimuksessa tunnistetut laitaoikeistolaisen koulutuspolitiikan ideaalit näkyvät puolueiden ohjelmissa?

Tarkastelemamme kategoriat ovat löydettävissä eri puolueiden ohjelmista ja niiden rooli koulutuspolitiikan tavoitteissa on merkittävä. Välineellinen koulutuspolitiikka, kansallisen kulttuurin korostaminen, koulutusinstituutioiden ideologisuus, eriyttäminen koulujärjestelmässä, maahanmuuttajataustaisten ja erityisoppilaiden erottelu sekä urheilun korostaminen löytyvät kaikilta puolueilta. Välineellisen koulutuspolitiikan osatekijöistä kaikki puolueet korostavat koulutuksen roolia kansakunnan vityäisyyttä hyödyttävänä toimintona, ja kolme neljästä puolueesta vaatii ammattikoulutukseen panostamista ja kasvatuksen vähentämistä koulussa. Kolme neljästä puolueesta korostaa kuria, järjestystä ja sanktioita.

Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä puolueiden koulutuspoliittisten ohjelmien välillä on?

Tarkastelemiemme puolueiden koulutuspoliittiset ohjelmat ovat huomattavan samankaltaisia. Joidenkin puolueiden koulutuspolitiikkaa yhdistää historiallisen fasismin ja kansallissosialismin tavoin hyvin kriittinen suhtautuminen intellektualismiin ja asiantuntijatietoon. Niiden mukaan koulun tulisi palvella erityisesti kansakunnan taloutta ja työelämää, välittää kansallista kulttuuria ja vahvistaa kansallista identiteettiä sekä eriyttää oppilaita heidän kykyjensä mukaan. Kaikki puolueet arvostelevat omien yhteiskuntiensä koulutusinstituutioita indoktrinaatiosta ja ideologisesta opetuksesta. Lisäksi puolueet korostavat kuria, järjestystä ja rangaistuksia. Puolueet myös torjuvat maahanmuuttajataustaisten lasten ja kantaväestöä edustavien lasten opetuksellisen integraation ja yhteisopetuksen, koska maahanmuuttajataustaisten oppilaiden heikko kielitaito johtaa niiden mukaan yleiseen oppimistulosten laskuun.

Puolueiden väliset erot liittyvät niiden paikallisiin historiallisyhteiskunnallisiin konteksteihin. Suomalaiset puolueet eivät mainitse holokaustin muistamisen ongelmallisuutta, koska se ei ole merkittävä uhka myönteiselle suomalaiselle kansallisidentiteetille. Saksassa taas laitaoikeisto vähättelee holokaustia ja näkee historiapolitiikassaan sen muistamisen merkittävänä vaarana, joka estää heidän tulkintansa mukaisen aidon saksalaisuuden synnyn. Suomalaiset ja saksalaiset laitaoikeistopuolueet eroavat toisistaan myös sen suhteen, miten ne suhtautuvat oppilaiden eriyttämiseen. Saksassa tasa-arvoiset koulumuodot nähdään uhkana oppilaiden tietojen ja taitojen kehitykselle, mutta Suomessa puolueet ovat sitoutuneet niihin. Suomalaiset puolueet kuitenkin haluavat edistää saksalaisten puolueiden tavoin oppilaiden eriyttämistä, sillä ne vaativat tasoryhmien käyttöönottoa. Kaikkia tutkittuja laitaoikeistoa edustavia puolueita yhdistää siis konservatiivinen ja meritokraattinen koulutuspolitiikka.

Laitaoikeistoon lukeutuvat oikeistoradikaalit (perussuomalaiset ja vaihtoehto Saksalle) ja oikeistoekstremistiset puolueet (sinimusta liike ja Saksan kansallisdemokraatit) eroavat toisistaan sen suhteen, miten niissä suhtaudutaan maahanmuuttajataustaisiin oppilaisiin ja liberaaliin yhteis-

kuntaan. Oikeistoradikaalit puolueet ehdottavat maahanmuuttajataustaisten oppilaiden palaamista kotimaihinsa ja heidän auttamistaan siellä, kun taas oikeistoekstremistiset puolueet ehdottavat kaikkien maahanmuuttajien valmentamista lähtömaihinsa palaamista varten. Oikeistoradikaalien kritiikki liberaalia yhteiskunta kohtaan on myös lievempää ekstremistisiin puolueisiin verrattuna. Oikeistoradikaalit arvostelevat pääasiassa feminismiä, sukupuolentutkimusta ja ilmastonmuutosta koskevaa opetusta. Ekstremistinen oikeisto taas kritisoi voimakkaasti liberaalia yhteiskuntaa epäyhteisöllisyydestä, kulutuskeskeisyydestä ja individualistisuudesta. Tämä perustuu ekstremistiseen ajatteluun, jossa pyritään nativistiseen yhteisöllisyyteen ja liberaalin demokratian lakkauttamiseen.

Millaista kuvaa koulutuksesta puolueiden määrittelyt näistä ideaaleista rakentavat?

Laitaoikeistopuolueet näkevät koulutuksen yhteiskunnallisen roolin vahvasti välineellisenä: koulutuksen tehtävä on tuottaa ammatillaisia yhteiskunnan ja/tai talouselämän tarpeisiin. Toisaalta puolueet näkevät koulutuksen mahdollisuutena vaikuttaa lasten ja yhteiskunnan arvomaailmaan. Tämän vuoksi koulusta halutaan poistaa puolueiden näkökulmasta ongelmallinen ”ideologisuus” ja korvata se kansallista identiteettiä ja kansallisia arvoja korostavalla sisällöllä. Näkökulma on konservatiivinen, sillä varsinainen kasvatustehtävä kuuluu puolueiden mielestä kodille. Kouluopetuksen tulee siis olla tästä näkökulmasta arvoneutraalia. Puolueet eivät näistä linjauksista päätellen tunnista tai halua tunnustaa kansallisen identiteetin ja kansallisten arvojen opetuksen väistämättä ideologista ja ei-neutraalia luonnetta.

DISKUSSIO

Suomen ja Saksan laitoikeistopuolueet asemoituvat ristiriitaisesti suhteessa globaaleihin koulutuspoliittisiin kysymyksiin. Kaikki tarkastelemamme puolueet viittaavat maiden heikentyneeseen PISA-menestykseen ja vaativat koulutuksen uudistamista tulosten parantamiseksi (AfD 2021, 148; NPD 2021, 56; PS 2018, 4; SML 2023a). Puolueilla on kuitenkin opetuksen digitalisaatiosta erilaisia näkemyksiä, sillä perussuomalaiset ja vaihtoehto Saksalle esittävät, ettei opetuksen digitalisoimisesta saa muodostua itsetarkoitusta, mutta sinimusta liike pitää digitalisaatiota mahdollisuutena edistää oppimista (AfD 2021, 149; PS 2018, 4; SML 2023a). Saksalaiset puolueet suhtautuvat suomalaisista puolueista poiketen epäileväisesti koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen kaikille yhteisten koulumuotojen avulla (AfD 2021, 148; NPD 2021, 56–57).

Puolueet asemoituvat eri tavoin myös erilaisiin kouluopetuksen teoreettisiin ja filosofisiin lähtökohtiin. Saksalaisessa kasvatustieteessä ja koulutuspolitiikassa kompetenssipohjaisuus ja niihin perustuvat koulutuksen standardit on ymmärretty ratkaisuna heikkoihin oppimistuloksiin (Müller ym. 2013). Kompetensseilla viitataan tarkasti määriteltyihin ja mitattavissa oleviin valmiuksiin ratkaista erilaisia ongelmia (Weinert 2001). Vaihtoehto Saksalle vastustaa kompetenssipohjaista opetusta ja vaatii opetuksen tavoitteiden johtamista erityistieteistä (AfD 2021, 148). Saksan kansallisen

demokraatit poikkeaa vaihtoehto Saksalle -puolueesta, sillä se korostaa suomalaisten puolueiden tavoin sivistyksen ihanteen merkitystä (NPD 2021, 57–58; PS 2018; SML 2023a). Kaikkien tutkiemimme laitaoikeistopuolueiden sivistyskäsitteet ovat kuitenkin ristiriidassa kasvatustieteellisten sivistysteorioiden kanssa, jotka perustuvat moraaliseen universalismiin, kosmopoliittisuuteen sekä kolonialismiin, imperialismiin ja rasismiin vastustamiseen (ks. Moilanen 2022, 55–60, 73–78).

Laitaoikeiston koulutuspoliittinen ideologia ja sen edustama koulutuspolitiikka on jännitteisessä suhteessa liberaaliin näkemykseen koulun poliittisen kasvatuksen tehtävistä. Liberaalissa ajattelussa koulun poliittisen kasvatuksen tehtävänä on kasvattaa oppilaita yhteiskunnan poliittisesti täysi-ikäisiksi kansalaisiksi, mikä tapahtuu opettamalla heille poliittista tieto-, arvostelu- ja toimintakykyä (Autorengruppe Fachdidaktik 2016, 13–21; Detjen 2014, 211–215; Sander 2008, 71–108). Toisin sanottuna opetuksessa tulisi edistää oppilaiden kykyä ymmärtää yhteiskuntaa, politiikkaa ja yhteiskuntatieteitä, analysoida yhteiskunnan ja politiikan ilmiöitä, tarkastella niitä kriittisesti universaalien arvojen – ihmisarvon, vapauden, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja rauhan – näkökulmasta sekä hyödyntää erilaisia poliittisia osallistumiskeinoja yhteiskuntaan vaikuttamiseksi. Poliittisten ongelmien ja konfliktien analyysi kuuluu opetukseen (Autorengruppe Fachdidaktik 2016, 113; Detjen 2014, 319–338; Sander 2008, 190–200). Lisäksi opetuksen tulisi olla kontroversiaalista eli siinä tulisi tarkastella, miten yhteiskuntatieteissä ja politiikassa jäsenetään yhteiskuntaa ja politiikkaa keskenään ristiriitaisilla tavoilla (Autorengruppe Fachdidaktik 2016, 14; Sander 2008, 27–28).

Laitaoikeiston koulutuspoliittinen ideologia on jännitteisessä suhteessa liberaalin poliittisen kasvatuksen lähtökohtiin. Ensinnäkin laitaoikeistopuolueet pyrkivät kieltämään sellaisten poliittisten kysymysten ja ongelmien käsittelyn, jotka ovat puolueille poliittisesti epämieluisia. Toiseksi kansallista identiteettiä määritellään laitaoikeiston koulutuspoliittisissa ohjelmissa tietyn poliittisen ideologian mukaisesti, jolloin aihepiiriä ei lähestytty opetuksessa kontroversiaalisesti. Siten laitaoikeiston vaatimus oppilaiden kriittisen ajattelun ja itsenäisyyden edistämisestä on monelta osin näennäistä; tämä vaatimus näyttää merkitsevän ainoastaan vapautta kritisoida liberaaleja poliittisia ihanteita, mutta oppilaita ei ohjata tarkastelemaan kansallista kulttuuria, arvoja ja historiaa kontroversiaalisesti ja kriittisesti. Vaihtoehto Saksalle toteaaakin suoraan, että oppilaita kasvatetaan ”kotimaan rakkauteen” (AfD 2021, 152).

Tutkimuksemme keskeinen johtopäätös on, että laitaoikeiston koulutuspolitiikkaa tulee pitää illiberaalina Laruellen (2022) tarkoittamassa merkityksessä. Laitaoikeiston koulutuspolitiikka uhkaa poliittisia vapauksia pyrkiessään kieltämään yliopistollisia tutkimusaloja, rajaamaan poliittiset ongelmat kouluopetuksen ulkopuolelle ja kaventamaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden mahdollisuuksia. Laitaoikeiston koulutuspolitiikan konservatiivinen ja heteronormatiivinen ideologia on vaaraksi myös kulttuuriselle liberalismille, joka korostaa emansipaatiota yksilöä rajoittavista rooleista ja normeista.

VIITTEET

1. Kesäkuun 2024 Euroopan parlamentin vaaleissa laitaioikeisto kasvatti suosiotaan useissa suurissa EU-maissa, kuten Saksassa ja Ranskassa (Keskisuomalainen 2024).
2. Esimerkiksi sinimustan liikkeen edustajat ovat kertoneet olevansa kansallissosialisteja (SML 2022).
3. Uusfasismilla viitataan historiallisen fasismin ja kansallissosialismin perillisiin, joita yhdistää demokratian ja universaalien ihmisoikeusajattelun vastaisuus (Jokisalo 2016, 42, 51).
4. Käsitteellä ”woke” (herännyt) tarkoitetaan alkujaan Yhdysvaltojen afrikkalaisamerikkalaisen yhteisön piirissä 1900-luvun puolivälissä syntynyttä ja vuodesta 2014 ”Black Lives Matter”-liikkeen osana levinnyttä ideologiaa, jonka mukaan jokaisen yksilön tulisi olla tietoinen yhteiskunnassa vallitsevasta sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta, eriarvoisuudesta ja rasismista (Merriam-Webster Dictionary).
5. ”Indoktrinaation käsite kielteisessä merkityksessään viittaa opetustilanteessa tapahtuvaan eettisesti arveluttavaan vaikuttamiseen: käsitysten, uskomusten tai teorioiden ujuttamiseen ohi tietoisin harkinnan” (Huttunen 1999, 28).

LÄHTEET

- Andresen, Sabine. 2018. Rechtspopulistische Narrative über Kindheit, Familie und Erziehung: Zwischenergebnisse einer ’wilden’ Recherche. *Zeitschrift für Pädagogik* 64:6, 768–787.
- Andresen, Sabine ja Dintenfelder, Lukas. 2023. Haltung und Kritik: Erziehungswissenschaft im Lichte rechtsradikaler Diskurse über Bildung und Schule. Teoksessa Juliane Engel, Thorsten Fuchs, Christine Demmer ja Christine Wiezorel (toim.), *Haltungen: Zugänge aus Perspektiven qualitativer Bildungs- und Biographieforschung*. Opladen: Barbara Budrich, 171–188.
- Arter, David. 2010. The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of the True Finns. *Government and Opposition* 45:4, 484–504. doi:10.1111/j.1477-7053.2010.01321.x
- Autorengruppe Fachdidaktik, 2016. *Was ist gute politische Bildung? Leitfaden für den sozialwissenschaftlichen Unterricht*. Schwalbach: Wochenschau.
- Baader, Meike Sophia. 2020. Neue Rechte – „Umerziehung“, „Genderideologie“ und „Frühsexualisierung“ – Kampfbegriffe in einem neuen Kulturkampf: Erziehungswissenschaftliche Themen im Fokus von Populismus und Neuer Rechter. Teoksessa Ulrich Binder ja Jürgen Oelkers (toim.), *„Das Ende der politischen Ordnungsvorstellungen des 20. Jahrhunderts“: Erziehungswissenschaftliche Beobachtungen*. Wiesbaden: Springer, 129–154.
- Bell, Emma, Bryman, Alan ja Harley, Bill. 2015. *Business research methods*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Berg, Anne, Jungblut, Jens ja Jupskås, Anders. 2023. We don’t need no education? Education policies of Western European populist radical right parties. *West European Politics* 46:7. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2177010>.
- Borg, Olavi. 1965a. *Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Borg, Olavi. 1965b. *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Cunningham, Frank. 2002. *Theories of democracy: A critical introduction*. New York: Routledge.
- Detjen, Joachim. 2014. *Politische Bildung: Geschichte und Gegenwart in Deutschland*. München: Ouldenbourg Verlag.
- Elias, Norbert. 1997. *Saksalaiset. Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla*. Tampere: Gaudeamus.
- Elmgren, Heidi. 2020. *On the Problematic of Meritocracy*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Elo, Satu, Kajula, Outi, Tohmola, Anniina ja Kääriäinen, Maria. 2022. Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 34:4, 215–225.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha. 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.
- Fenger, Menno. 2018. The social policy agendas of populist radical right parties in comparative perspective. *Journal of International and Comparative Social Policy* 34:3, 188–209.
- Giudici, Anja. 2020. Seeds of authoritarian opposition: Far-right education politics in post-war Europe. *European Educational Research Journal* 20:2, 121–142.
<https://doi.org/10.1177/1474904120947>
- Hafenegger, Benno, Jestädt, Hannah, Schwerthelm, Moritz, Schuhmacher, Nils ja Zimmermann, Gillian. 2021. *Die AfD und die Jugend: Wie die Rechtsaußenpartei die Jugend- und Bildungspolitik verändern will*. Frankfurt am Main: Wochenschau.
- Harmel, Robert ja Svåsand, Lars. 2018. The how's and why's of party manifestos: Some guidance for a cross-national research agenda. *Party politics* 24:3, 229–239.
- Havertz, Ralf. 2019. *Radical right populism in Germany: AfD, Pegida, and the Identitarian Movement*. London: Routledge.
- Heywood, Andrew. 2021. *Political ideologies: An introduction*. London: Red globe press.
- Huttunen, Rauno. 1999. *Opettamisen filosofia ja kritiikki*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hyrkkänen, Markku. 2002. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Jokisalo, Jouko. 2016. *Euroopan radikaali oikeisto*. Helsinki: Into kustannus Oy.
- Jokisipilä, Markku. 2017. *Hitlerin kopla: 20 natsi-Saksan johtajaa*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Jokisipilä, Markku. 2021. *Perussuomalaiset Halla-Ahon ja Purran linjalla*. Helsinki: Otava.
- Kavanagh, David. 1981. The politics of manifestos. *Parliamentary Affairs* 34, 7–27.
- Kaarttinen, Jyrki. 2017. *Kansallissosialistinen kasvatus – politiikkaa vai pedagogiikkaa?* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Keskisuomalainen 2024. Laitaoikeisto lisäsi kannatustaan useissa suurissa EU-maissa – tällaiseen sisäpoliittiseen myrskyyn Ranska ja Saksa ovat nyt ajautumassa | Uutissuomalainen | Keskisuomalainen (ksml.fi) Viitattu 11.6.2024
- Korkein hallinto-oikeus. 2024. KHO purki oikeusministeriön päätöksen rekisteröidä Sinimusta Liike puolueeksi. Korkeimman hallinto-oikeuden tiedote. <https://www.kho.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2024/khopurkioikeusministerionpaatoksenrekisteroidasinimustaliike-puolueeksi.html>. Viitattu 10.5.2024
- Koivulaakso, Dan, Brunila, Mikael ja Andersson, Li. 2012. *Äärioikeisto Suomessa*. Into: Helsinki.
- Kotonen, Tommi. 2021. Proscribing the Nordic Resistance Movement in Finland: Analyzing the Process and Its Outcome. *Journal for Deradicalization* 29, 177–204.
- Kotonen, Tommi. 2023. Äärioikeisto ja sen määritelmät. *Politiikasta* 5.5.2023. <https://politiikasta.fi/aarioikeisto-ja-sen-maaritelmat> Viitattu 17.8.2023

- Laruelle, Marlene. 2022. Illiberalism: a conceptual introduction. *East European Politics* 38:2, 303–327. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/21599165.2022.2037079> Viitattu 10.5.2024.
- Lehtisalo, Liekki ja Raivola, Reijo. 1999. *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*. Helsinki: WSOY.
- Loch, Dietmar. 2019. Conceptualizing the relationship between populism and the radical right. Teoksessa Reinhard Heinisch, Christina Holtz-Bacha ja Oscar Mazzoleni (toim.), *Political populism: A handbook*. Baden-Baden: Nomos, 73–86.
- Mattlar, Markus. 2009. *Protesti, vitsi vai äärioikeiston nousu – Tony Halmeen vaalivoitto ja radikaali oikeistopopulismi suomalaisessa politiikan journalismissa*. Journalistiikan lisensiaattityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Merriam-Webster Dictionary. What Does 'Woke' Mean? | Merriam-Webster Viitattu 1.6.2024
- Mickelsson, Rauli. 2021. *Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino.
- Moilanen, Antti. 2022. *Sivistys ja emansipaatio: sivistävä ja yhteiskuntakriittinen opetus kriittis-konstruktivisessa didaktiikassa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Mudde, Cas. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge university press.
- Mudde, Cas. 2019. *The far-right today*. Cambridge: Polity press.
- Müller, Katharina, Gartmeier, Martin ja Prenzel, Manfred. 2013. Kompetenzorientierter Unterricht im Kontext nationaler Bildungsstandards. *Bildung und Erziehung*, 66:2, 127–144.
- Nousiainen, Jaakko. 1998. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Emilia ja Saresma, Tuija. 2017. *Jätkät ja jytkyt. Perussuomalaiset ja populistimin retoriikka*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 1988. *Tekstistä politiikkaan*. Tampere: Vastapaino.
- Pirro, L.P. Andrea. 2022. Far right: The significance of an umbrella concept. *Nations and Nationalism* 29:1, 101–112. <https://doi.org/10.1111/nana.12860>
- Patton, Michael Quinn. 1988. *How to Use Methods in Evaluation*. London: Sage Publications.
- Ray, Lara. 2007. Validity of measured party positions on European integration: assumptions, approaches, and a comparison of alternative measures. *Electoral Studies* 26:1, 11–22.
- Rydgren, Jens. 2018. The radical right: An introduction. Teoksessa Jens Rydgren (toim.), *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford: Oxford University Press, 23–39.
- Salojärvi, Virpi, Palonen, Emilia, Horsmanheimo, Laura ja Kylli, Roosa-Maria. 2023. Protecting the future 'Us': A rhetoric-performative multimodal analysis of the polarising far-right YouTube campaign videos in Finland. *Visual Studies* 38:5, 156–166. <https://doi.org/10.1080/1472586X.2023.2249430>.
- Sander, Wolfgang. 2008. *Politik entdecken – Freiheit leben: Didaktische Grundlagen politischer Bildung*. Schwalbach: Wochenschau.
- Sinimusta liike. 2022. Podcastin esittely - Sinimusta podcast 001. <https://www.youtube.com/watch?v=9CINMnZeWzY>. Viitattu 7.6.2024.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.
- Wahlbeck, Östen. 2016. True Finns and Non-True Finns: The Minority Rights Discourse of Populist Politics in Finland. *Journal of Intercultural Studies* 37:6, 574–588. <https://doi.org/10.1080/07256868.2016.1235020>.
- Weinert, Franz Emanuel. 2001. Concept of competence: A conceptual clarification. Teoksessa Dominique Rychen ja Laura Salganik (toim.), *Defining and selecting key competencies*. Hogrefe & Huber Publishers, 45–65.

Ylikangas, Heikki. 2015. *Mitä on historia ja millaista on sen tutkiminen*. Riika: Livonia Print.
Zakaria, Fareed. 1997. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs* 76:6, 22–43.
<https://doi.org/10.2307/20048274>

KIRJOITTAJATIEDOT

ANTTI MOILANEN

KT, postdoc-tutkija

Poliittisen kasvatuksen didaktiikka, politiikan tutkimuksen laitos

Kasselin yliopisto

antti.moilanen@uni-kassel.de

JYRKI KAARTTINEN

KT, FM

Lastensuojelun ohjaaja, Hoivatie

jyrki.kaarttinen@pp.inet.fi

HEIDI ELMGREN

YTT, yliopisto-opettaja

Sosiaalitieteet, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

heidi.elmgren@utu.fi

LIITE 1.***Tutkimuksen aineisto***

Alternative für Deutschland. 2021. Deutschland – aber normal: Programm der Alternative für Deutschland für die Wahl zum 20. Deutschen Bundestag.

Alternative für Deutschland. 2023. Erklärung zum deutschen Staatsvolk und zur deutschen Identität.

Nationaldemokratische Partei Deutschlands. 2021. Aktionsprogramm für ein besseres Deutschland.

Perussuomalaiset. 2018. Perussuomalainen koulutuspolitiikka.

Perussuomalaiset. 2022. Perussuomalaisten suomalaisuusohjelma.

Perussuomalaiset. 2023a. Pelasta suomalainen koulu. Perussuomalaisia näkökulmia peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen korjaamiseksi. <https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2023/02/Koulutusna%CC%88ko%CC%88kulmat-13.2.2023.pdf>. Viitattu 10.11.2023.

Perussuomalaiset. 2023b. Maahanmuuttopoliittinen ohjelma. <https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2023/01/MaahanmuuttopolOhjelmaIso.pdf>. Viitattu 10.11.2023.

Sinimusta liike 2023a. Koulutuspolitiikka. <https://sinimustaliike.fi/ohjelma/koulutuspolitiikka>. Viitattu 10.11.2023.

Sinimusta liike 2023b. Puolueohjelma. <https://sinimustaliike.fi/ohjelma>. Viitattu 10.11.2023.

Vem vill ha "superpolitiker"?

En studie om sambandet mellan tilltro till det politiska systemet, politisk sofistikation och synen på mandatackumulering bland politiker

FREDRIK MALMBERG
THOMAS KARV

TIIVISTELMÄ

Tidigare forskning har påvisat att medborgare tenderar att ha en kritisk hållning gentemot fenomenet mandatackumulering, en process varvid politiker förvärvar parallella direkt folkvalda politiska mandat på fler än en institutionell nivå. I Finland har politikernas omfattande mandatackumulering skapat debatt och Finland står även ut i Europa när det kommer till den faktiska omfattningen av mandatackumulering. Fördelarna kontra nackdelarna med mandatackumulering ur ett systemperspektiv har diskuterats i tidigare studier, men en stor kunskapslucka existerar fortfarande angående medborgarnas inställning till denna praxis och vilka faktorer på individnivå som kan förklara inställningen i frågan. Detta gäller speciellt inom en nationell kontext med omfattande mandatackumulering. Syftet med denna studie är därmed att bidra till att fylla denna empiriska lucka. För att undersöka dessa samband använder vi oss av paneldata insamlat under perioden 2022–2023 från en finländsk medborgarpanel som analyseras med hjälp av statistiska metoder. Resultaten visar på ett tydligt samband mellan hur medborgare förhåller sig till det politiska systemet och synen på mandatackumulering medan ett samband mellan politisk sofistikation och synen på mandatackumulering inte kan bekräftas.

Nyckelord: mandatackumulering, kritiska medborgare, kognitiv mobilisering, politiskt förtroende, politisk sofistikation

INTRODUKTION

Mandatackumulering, ett sätt för politiker att tillskansa sig politiskt inflytande genom att samla på sig politiska mandat, är en väletablerad och utbredd praxis bland politiker i Finland (Arter 2022; Arter och Söderlund 2023; Sandberg 2014). Mer specifikt för detta sammanhang definierar vi mandatackumulering som en process varvid politiker som redan sitter i riksdagen förskansar sig, eller redan innehar, jämlöpande politiska mandat på någon eller några av de andra förvaltningsnivåerna (lokalt/regionalt) (Van de Voorde 2019a, 20).¹

Som ett resultat av att den Sanna Marin-ledda regeringen 2021 drev igenom en omfattande social- och hälsovårdsreform skapades ytterligare en institutionell nivå i Finland, de så kallade välfärdsområdena, med tillhörande direkt folkvalda välfärdsområdesfullmäktigen.² Efter det första välfärdsområdesvalet i januari 2022 uppstod en situation där finländska riksdagsledamöter kan fungera som direkt folkvalda representanter på upp till tre olika institutionella nivåer samtidigt. Redan innan detta blev ett faktum höjdes även röster från politiskt håll kring svårigheterna att kombinera rollen som beslutsfattare på två institutionella nivåer samtidigt (se Arter och Söderlund 2023, 86). Bevisligen hade dessa varningar ingen större inverkan, för i den riksdag som valdes in i april 2023 innehade 69 riksdagsledamöter (35 procent) dubbelmandat (kommun/välfärdsområde och riksdag) medan hela 111 riksdagsledamöter innehade trippelmandat.³ Dessa trippelmandathållare har följaktligen, och enligt vår mening korrekt, börjat refereras till som ”superpolitiker” (Etelä-Suomen Sanomat 2022; Helsingin Sanomat 2022a; Svenska Yle 2023a). Detta har följaktligen bidragit till att det i Finland nu förs en debatt kring huruvida detta fenomen borde begränsas antingen genom lagstiftning eller genom mer informella politiska överenskommelser.⁴ I relation till denna debatt har tidigare studier också påvisat att det verkar finnas en relativt utbredd skepticism gentemot mandatackumulering bland vanliga medborgare (se bland annat François 2013; Haavisto och Rother 2022; Karv och Malmberg 2022; Malmberg och Karv 2024). Däremot finns det fortfarande en efterfrågan på studier som ser närmare på hur variationen i synen på mandatackumulering på medborgarnivå kan förklaras (se Karv och Malmberg 2022), vilket är denna studies övergripande forskningssyfte.

Givet att mandatackumulering har blivit ett omdebatterat fenomen i Finland och att det fortfarande saknas studier som har sett närmare på hur synen på mandatackumulering kan förklaras på individnivå har denna studie som mål att fylla denna forskningslucka. Det mer explicita syftet med studien är att utforska sambanden mellan hur finländare förhåller sig till det specifika fenomenet mandatackumulering, och ett förslag om att begränsa dess omfattning, samt inställningen till, och förståelse för, politik. Genom att analysera hur individers tilltro till det politiska systemet och uppfattningar om den egna kapaciteten att förstå politik hänger samman med synen på mandatackumulering bidrar vi på ett förtydligande sätt till tidigare forskning kring fenomenet mandatackumulering. Den nya möjligheten till trippelmandathållning gör även Finland till en synnerligen lämplig kontext för att utforska dessa samband. Trots att det fortfarande saknas mer fördjupade studier kring hur inställningen till mandatackumulering kan förklaras på individnivå finns det flertalet tidigare studier som har sett närmare på hur diverse politiska attityder hänger samman med inställningen till olika former av demokratiska processer och innovationer i en finländsk kontext (Bengtsson och Mattila 2009; Kestilä-Kekkonen m.fl. 2022; Rapeli och von Schoultz

2023). Dessa kan användas som utgångspunkt för att formulera hypoteser relaterade till att förklara sambandet mellan politiska attityder och synen på mandatackumulering i Finland.

Den övergripande forskningsfrågan i denna studie är tvådelad och lyder: *Hur förhåller sig medborgare till mandatackumulering som fenomen och vilka faktorer kan förklara variationen i inställningen till mandatackumulering?* För att besvara vår frågeställning använder vi oss av paneldata insamlat under perioden 2022–2023 från en medborgarpanel. Till följande övergår vi till att diskutera de teoretiska argumenten för och emot mandatackumulering.

MAKTKONCENTRERING KONTRA MAKTDIFFUSION

Mandatackumulering är ett utbrett och omdebatterat fenomen i Europa (Navarro 2013). Tidigare studier kring mandatackumulering har i huvudsak angripit fenomenet ur ett politikerperspektiv, och bland annat fokuserat på hur mandatackumulerande politiker agerar (François och Weill 2016; Freiburghaus m.fl. 2021; Hájek 2017; Van de Voorde och de Vet 2020), vilka incitament det finns hos politiker att mandatackumulera (Arter och Söderlund 2023; Van de Voorde 2019a; 2019b), samt hur politikerna själva förhåller sig till fenomenet mandatackumulering (Karv och Malmberg 2023; Van de Voorde och de Vet 2020). Mandatackumulering bidrar på ett konkret sätt till att begränsa de politiska valmöjligheterna genom att systemet möjliggör att ett fåtal politiker kan kontrollera de politiska processerna på flera olika nivåer. Enligt Julien Navarro (2009, 18) utgör därmed mandatackumulering ett direkt hot gentemot demokratin genom att makten koncentreras hos ett fåtal politiker som därigenom får möjligheten att utöva ett större inflytande i jämförelse med politiker som endast innehar ett mandat. Maktkoncentration bidrar samtidigt till en koncentration av politiska resurser som därigenom även kan minska på den politiska konkurrensen inom partierna, vilket i sin tur kan öka risken för maktmissbruk och intressekonflikter (François 2013; Navarro 2009; Ryyänänen 2009; Van de Voorde 2019a). Därtill kan fenomenet även medföra att politikerna börjar negligera de mandat som uppfattas som mindre betydelsefulla, samtidigt som det kan bli mer utmanande för medborgare att hålla koll på vilken nivå som ett politiskt beslut har tagits.

De mest framträdande argumenten för mandatackumulering är att det kan medföra en bättre politisk förankring av politiska beslut på olika institutionella nivåer och att informationsgången i institutioner emellan blir smidigare. Därtill förbättras politikernas möjligheter till direkt inflytande genom att de kan påverka direkt på flera olika nivåer och därigenom även arbeta mer effektivt för att driva igenom den övergripande politik som de företräder (François 2013, 206–207). Denna studie kan relateras till den större teoretiska debatten som har förts kring huruvida det är till fördel för ett politiskt system med politiker som är närvarande på flera olika institutionella nivåer samtidigt eller om det istället blir en nackdel genom att en alltför stor andel av den politiska makten blir koncentrerad i ett fåtals händer (se bland annat Dewoghélaëre m.fl. 2006; François 2013; Karlsson 2018; Karv och Malmberg 2023; Van de Voorde 2019a).

KRITISKA MEDBORGARE OCH SYNEN PÅ MANDATAACKUMULERING

Kritiska medborgare, här definierade som individer med ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot hur politiken fungerar (Norris 2011), utgör ett omfattande medborgarsegment. Enligt Pippa Norris (2011) kan dessa identifieras genom att de bland annat uppvisar låga nivåer av politiskt förtroende samt en lägre tilltro till demokratin som styrelseform och hur den fungerar i praktiken i jämförelse med icke-kritiska medborgare. Därtill har tidigare forskning visat att dessa kritiska medborgare är mindre benägna att följa lagar (Marien och Hooghe 2011) och hälsorekommendationer (Kestilä-Kekkonen m.fl. 2022) men samtidigt mer benägna att delta i demonstrationer (Christensen 2016) och rösta på så kallade missnöjespartier (Kaltwasser och van Hauwaert 2020; Zaslove och Meijers 2024; Ziller och 2015). Samtidigt finns det en del forskare som anser att en viss nivå av skepticism också är någonting som gynnar demokratin eftersom det ser till att hålla de politiska aktörerna alerta i relation till folkviljan (Hibbing och Theiss-Morse 2002; Mishler och Rose 1997; Norris 2011). Tidigare forskning har antytt att en individs grundläggande inställning till politik och politiska processer potentiellt kan hänga samman med inställningen till mandatackumulering (Malmberg och Karv 2024), även om man inte här haft ambitionen att förklara inställningen i sig. Individer som är missnöjda med den rådande samhällsutvecklingen förväntas därmed också vara mer öppna för både policy- och processrelaterade politiska förändringar i jämförelse med individer som känner att de har gynnats av den rådande samhällsutvecklingen (Kurer och van Staaldin 2022; Steenvoorden och Harteveld 2018). Följaktligen är det heller inte oväntat att en del studier har visat att stödet för olika typer av demokratiska innovationer, som till exempel folkomröstningar och medborgarråd, ofta är större hos individer som kännetecknas av olika former av politiskt missnöje (Bowler m.fl. 2007; Chang 2023; Karv och Strandberg 2023; Schuck och de Vreese 2015; Truedinger och Bächtiger, 2023; Walsh och Elkink 2021; Zaslove m.fl. 2021; men se även Christensen m.fl. 2016).

Två etablerade sätt att både identifiera och kategorisera individer utgående från deras förhållningssätt till politiken och politiska processer är att använda sig av det politiska förtroendet eller uppfattningar om det politiska systemets mottaglighet, hädanefter systemresponsivitet (eng. *external efficacy*). Enligt Elina Kestilä-Kekkonen m.fl. (2022, 427) är det politiska förtroendet i första hand en indikation på relationen mellan medborgare och staten, och i praktiken anses det politiska förtroendet fungera som en utvärderande attityd i relation till specifika politiska institutioner, som till exempel riksdagen eller regeringen (Citrin och Stoker 2018; Levi och Stoker 2000). Ett högt politiskt förtroende anses följaktligen bidra med en form av demokratisk legitimitet för den politiska institutionen till vilken det är riktat, och därmed även indirekt för det politiska systemet som helhet (Easton 1965; Norris 2011). Ett högt politiskt förtroende anses därmed ofta vara något av en förutsättning för ett välfungerande representativt demokratiskt system (van der Meer och Hakhverdian 2017). Uppfattningar kring systemresponsivitet är däremot baserade på huruvida en medborgare anser att hen kan påverka de politiska processerna, det vill säga uppfattningen kring om det spelar någon roll ifall hen deltar eller inte för resultatet av politiska processer (Campbell m.fl. 1954, 187). Systemresponsivitet reflekterar därmed både en mer generell och mer affektiv utvärdering av ett politiskt system i jämförelse med ett politiskt förtroende (Esaïasson m.fl. 2015, 434).

Tidigare studier har utgående från vår efterforskning inte sett närmare på relationen mellan en grundläggande syn på hur politiken fungerar och inställning till mandatackumulering, men utgående från vad vi vet om hur kritiska medborgare tenderar att förhålla sig till politik och politiska processer i allmänhet finns det ändå vissa indikationer på hur ett samband kan se ut. Mandatackumulering kan ses som en praxis som exkluderar politiska utmanare och samtidigt som ett sätt för den politiska eliten att monopolisera det politiska beslutsfattandet. Givet att kritiska medborgare även tenderar att vara mer öppna för demokratiska innovationer, som i teorin är ett sätt att samtidigt minska på den politiska elitens inflytande för att istället ge tillbaka makten till folket, borde dessa också vara mer negativt inställda till en praxis som i praktiken begränsar möjligheten till politiskt inflytande. Sålunda borde medborgare med ett mer kritiskt förhållningssätt till hur politiken fungerar, oberoende av deras faktiska kunskaper om hur politiken fungerar i verkligheten, också vara mer kritiskt inställda till mandatackumulering och samtidigt också mer villiga att begränsa omfattningen av denna praxis. Utgående från detta resonemang presenterar vi de två första hypoteserna:

H1a: Medborgare som är mer kritiska gentemot hur politiken fungerar är mer negativt inställda gentemot mandatackumulering.

H1b: Medborgare som är mer kritiska gentemot hur politiken fungerar är mer villiga att begränsa mandatackumulering.

POLITISKT SOFISTIKERADE MEDBORGARE OCH SYNEN PÅ MANDATACKUMULERING

Politisk sofistikation refererar här till omfattningen av en individs förståelse för och kapacitet att hantera politisk information (Coffé och von Schoultz 2021, 141). I enlighet med den så kallade kognitiva mobiliseringsteorin har den post-industriella revolutionen, inklusive större tillgång till politisk information och en högre allmän utbildningsnivå, bidragit till förändrade beteendemönster i politiskt deltagande och nya former av politiska värderingar (Dalton 1984; Inglehart 1970). Kognitiv mobiliseringsteori utgår därmed från en förväntan att ökad tillgång till politiska resurser har bidragit till ökad politisk sofistikation vilket har förändrat relationen mellan medborgare och det politiska systemet samt därigenom bidragit till framväxten av så kallade postmaterialistiska värderingar (de Graaf och Evans 1996, 609). Postmaterialistiska värderingar hänger även samman med en högre utbildningsnivå, högre politiskt intresse och av en högre strävan till självförverkligande. Dessa medborgare tenderar samtidigt att vara mer villiga att delta i, samt understöda, både institutionaliserade och icke-institutionaliserade former av politiskt deltagande i större utsträckning än individer med mer materialistiska värderingar (Copeland 2014; Henn m.fl. 2018; men se Bengtsson och Mattila 2009; Coffé och Michels 2014). Denna utveckling anses följaktligen även ha bidragit till framväxten en ny värdebaserad politisk skiljelinje i samhället som i grova drag går mellan individer som karaktäriseras av postmaterialistiska eller materialistiska värderingar (Inglehart och Norris 2016, 29; Kriesi m.fl. 2006). Mer materialistiska värderingar hänger i grova drag

samman med en lägre utbildningsnivå, mindre politiskt intresse och en uppfattning om att de har begränsade möjligheter att ta tillvara på de möjligheter som den post-industriella revolutionen har medfört (Inglehart och Welzel 2005).

Tidigare studier har visat att mer politiskt sofistikerade individer, i jämförelse med individer med lägre grad av politisk sofistikation, tenderar att vara mer positivt inställda gentemot den representativa demokratin (Rapeli och von Schoultz 2023). Politiskt sofistikerade individer anses även vara mer kapabla att ta in och tolka politisk information varmed politisk sofistikation hjälper individer att både förstå politiska processer samt att själva delta i dessa processer (Rapeli och von Schoultz 2023). Därmed kan politisk sofistikation även beskrivas som valutan för ett demokratiskt medborgarskap enligt Delli Carpini och Keeter (1996). Tidigare studier har även visat att en högre grad av politisk sofistikation hänger samman med en mer negativ inställning till olika former av direkt demokrati (Anderson och Goodyear-Grant 2010; Bengtsson och Mattila 2009). Detta är också resultat som går tvärtemot de riktlinjer som framförs i den kognitiva mobiliserings-teorin, som utgår från att de mer politiskt sofistikerade borde önska mer möjligheter till politiskt inflytande. Enligt Lauri Rapeli och Åsa von Schoultz (2023) innehåller politisk sofistikation som samlingsbegrepp två distinkta men inbördes relaterade komponenter: en subjektiv och en objektiv. Den objektiva komponenten är baserad på faktisk politisk kunskap, medan den subjektiva komponenten är baserad på självupplevd politisk kompetens. Som ett mer subjektivt mått brukar politiskt självförtroende användas (eng. *internal efficacy*), definierat som en individs förmåga att förstå och delta effektivt i politiken (Craig m.fl. 1990, 290; Kestilä-Kekkonen m.fl. 2022, 425).

Rapeli och von Schoultz (2023) samt Kestilä-Kekkonen m.fl. (2022) har sett närmare på olika former av politisk sofistikation i en finländsk kontext. Enligt Rapeli och von Schoultz (2023, 422) utgör Finland något av ett standard fall när det kommer till politisk sofistikation inom befolkningen, åtminstone när det operationaliseras genom politisk kunskap (se även Elo och Rapeli 2010). I en finländsk kontext konstaterade Rapeli och von Schoultz (2023, 427–428) att en högre grad av subjektiv politisk sofistikation hänger samman med ett högre stöd för representativ demokrati, och spekulerade i att detta samband kan bero på att mer politiskt sofistikerade individer är medvetna om de risker som ingår i att delegera mer politisk beslutanderätt direkt åt folket. Kestilä-Kekkonen m.fl. (2022) undersökte relationen mellan politiskt förtroende och subjektiv politisk kompetens under Covid19-pandemin i Finland, och konstaterade att ett högre politiskt förtroende och högre subjektiv politisk kompetens hängde samman med en högre vilja att följa regeringens rekommendationer under pandemin.

Utgående från vår vetenskap har inga tidigare studier sett närmare på sambandet mellan politisk sofistikation och inställning till mandatackumulering. Utgående från de tidigare studier som har visat att politisk sofistikation hänger samman med stöd för *status quo* när det kommer till den representativa demokratin (Bengtsson och Mattila 2009) kunde man därmed delvis förvänta sig att detta även är fallet när det kommer till synen på mandatackumulering i och med att detta är ett etablerat fenomen i den finländska kontexten (Arter och Söderlund 2023; Sandberg 2014). I och med att mandatackumulering ytterligare begränsar möjligheter till politiskt inflytande förväntar vi oss ändå att detta är ett steg för långt och därmed något som politiskt sofistikerade individer kan vara mer benägna att motsätta sig. Politiskt sofistikerade individer kan därtill vara mer medvetna om de mer praktiska problemen som kan tänkas uppstå genom mandatackumulering, inklusive

en uppenbar tidsbrist och eventuella intressekonflikter hos berörda politiker (Helsingin Sanomat 2022b), i och med att dessa politiskt sofistikerade individer även är mer benägna att följa med den politiska diskussionen i media (Strömbäck m.fl. 2013).

Utgående från detta resonemang presenterar vi våra två avslutande hypoteser:

H2a: Medborgare med högre grad av politisk sofistikation är mer negativt inställda gentemot mandatackumulering.

H2b: Medborgare med högre grad av politisk sofistikation är mer villiga att begränsa mandatackumulering.

Till följande övergår vi till att diskutera mandatackumulering i en finländsk kontext.

MANDATAACKUMULERING I FINLAND

Mandatackumulering är sedan länge ett väletablerat fenomen bland finländska riksdagsledamöter men omfattningen kan efter instiftandet av regionala välfärdsområdesfullmäktigen numera betraktas som exceptionell i en internationell jämförelse (Arter och Söderlund 2023, 97). För att understryka omfattningen av mandatackumulering bland de finländska riksdagsledamöter som valdes in i riksdagen våren 2023, som nämndes i introduktionen, så innehar 180 riksdagsledamöter (90 procent) *minst* dubbelmandat (kommun och/eller välfärdsområde samt riksdag), varav en majoritet innehar trippelmandat (Kommunförbundet 2023). Enligt David Arter och Peter Söderlund (2023, 95) har kommunalpolitiken och kommunalval fungerat som en inkörsport till riksdagen, vilket har medfört att dubbelmandat därmed tidigare har varit kutymen bland riksdagsledamöter. Orsaken till detta kan åtminstone delvis härledas från det kandidatcentrerade valsystemet (Arter och Söderlund 2023; Karlsson 2018; Sandberg 2014), vilket har visat sig gynna etablerade politiker (Dewoghélaëre m.fl. 2006; Navarro 2009) genom att det har funnits konkreta incitament hos partierna att försöka ställa upp etablerade politiker på sina vallistor oberoende av val. I Finland har också trenden varit tydlig, och andelen riksdagsledamöter som även sitter i kommunfullmäktige har ökat för varje riksdagsval sedan 1996 (Kommunförbundet 2023).

Arter och Söderlunds (2023) sammanställning kring bakgrunden hos nyinvalda riksdagsledamöter för perioden 2007–2019 visade också att 81,5 procent av alla nyinvalda riksdagsledamöter (n=276) redan tidigare varit folkvalda på kommunal nivå. Deras analys kring incitament för mandatackumulering hos riksdagsledamöter visade också att benägenheten att inneha fler mandat minskade med tiden, att benägenheten att ackumulera var högre hos riksdagsledamöter som placerat sig lägre på listan bland invalda, samt att benägenheten till mandatackumulering var lägre bland riksdagsledamöter från större städer i jämförelse med mindre orter. En tydlig benägenhet bland politiker till mandatackumulering har även noterats bland åländska politiker (Arter 2022, 521–522). Däremot tenderar aktiva politiker i Finland själva att vara relativt kritiskt inställda gentemot mandatackumulering (Karv och Malmberg 2023).

FORSKNINGSDESIGN OCH DATA

Denna studies datamaterial består av enkätdata insamlat under perioden 2022–2023 från medborgarpanelen Medborgaropinion/Kansalaismielipide, administrerad av Institutet för Samhällsforskning vid Åbo Akademi. Vid tidpunkten för datainsamlingen av våra beroendevariabler bestod panelen av ca 4200 finländska medborgare, varav strax över 60 procent rekryterades med hjälp av ett slumpmässigt urval och mailinbjudningar medan resten rekryterades genom annonsering på olika online- och sociala mediekkanaler. Helsingfors och Åland exkluderades från datainsamlingen eftersom de saknar välfärdsområden med tillhörande fullmäktigen. Den första enkäten, som inkluderade lejonparten av våra variabler, skickades ut till 1601 respondenter, varav 989 valde att besvara den. Eftersom panelen delvis sammanställdes genom icke-sannolikhetsmetoder, kan vi inte förneka närvaron av åtminstone vissa delar av självval. Detta bör inte utgöra något större problem mot bakgrunden att uppskattningar från bekvämlighetsprover tenderar att likna rena stickprov (Mullinix m.fl. 2015). Data gällande systemresponsivitet och politiskt självförtroende insamlades under en senare enkätomgång, vilket har lett till ett visst bortfall av respondenter. Som en följd av detta har vi valt att begränsa våra huvudsakliga analyser till endast de respondenter för vilka vi har data på alla variabler som ingår i våra slutgiltiga modeller i Tabell 4 (N=586) respektive Tabell 5 (N=635). På grund av skevhet i enkätdata är resultaten viktade enligt kön, utbildning, ålder, språk och region.

För att kunna besvara studiens övergripande frågeställningar kommer vi att använda oss av två separata beroendevariabler som även tidigare har använts för liknande ändamål (se Haavisto och Rother 2022). För att mäta inställningen till mandatackumulering använder vi oss av ett index konstruerat av två separata enkätfrågor (se bilaga 1 för svarsfördelning inom dessa variabler), varav den första lyder som följande: "Hur bra eller dålig sak anser du att det är att kommun- eller stadsfullmäktigeledamöter kandiderar till välfärdsområdesvalet?". Respondenterna fick avge sina svar på en skala från noll (Mycket dålig sak) till tio (Mycket bra sak). Den andra frågan, som använde en likadan svarsskala, lydde i sin tur som följande: "Hur bra eller dålig sak anser du att det är att riksdagsledamöter kandiderar i kommun- och välfärdsområdesval?". I och med en hög grad av intern korrelation aggregeras dessa två frågor till ett index (Cronbach's alpha = 0,81) som vi använder för att operationalisera en generell inställning till mandatackumulering. Vår andra beroendevariabel mäter hur respondenterna förhåller sig till förslaget att eventuellt börja begränsa omfattningen av mandatackumulering, och är baserad på följande fråga: "Politiker kan inneha flera politiska förtroendeuppdrag på olika beslutsnivåer samtidigt. Borde en politikers överlappande uppdrag begränsas?" Respondenterna kunde här välja mellan följande fem svarsalternativ: "Ja, till ett uppdrag i taget", "Ja, till högst två uppdrag i taget", "Nej, men förekomsten av politiker i olika uppdrag borde redovisas mer genomskinligt än i dag", "Nej, en begränsning av antalet uppdrag skulle strida mot demokratin" och "Kan inte säga".⁵

För att kunna mäta respondenternas generella förhållningssätt till hur politiken fungerar har vi valt att använda oss av två olika mått: politiskt förtroende och systemresponsivitet. Som tidigare har presenterats har tidigare studier använt grader av politiskt förtroende och systemresponsivitet för att mäta ett generellt förhållningssätt till det politiska systemet (Anderson 2010; Craig m.fl. 1990; Gerukink m.fl. 2020), vilka båda därmed kan användas för att identifiera kritiska medborgare.

Måttet för grad av politiskt förtroende är baserat på ett frågebatteri som mäter det politiska förtroendet i relation till ett antal objekt (Finländska politiker, Politiska beslutsfattare i min hemkommun, Riksdagen, Tjänstemän i min hemkommun, Finlands regering, Statliga tjänstemän, Finland politiska partier). Frågeformuleringen lyder: "Hur stort eller litet förtroende har du för följande aktörer? Betygsätt varje aktör på en skala från noll till tio, där 0 är "Jag har inget förtroende" och 10 är "Jag har fullständigt förtroende". Trots att tidigare studier i Finland har visat att finländare tenderar att göra skillnad på hur de förhåller sig till politiska objekt (Bäck 2019; Karv 2020), har vi ändå valt att konstruera ett politiskt förtroende-index baserat på samtliga av dessa variabler (Cronbach's alpha = 0,95), vilket även tidigare studier gjort (Christensen 2016; Kestilä-Kekkonen m.fl. 2022). För att mäta grad av systemresponsivitet har vi valt att konstruera ytterligare en index-variabel, baserad på tre frågeställningar som reflekterar olika åsikter om hur respondenten förhåller sig till det politiska systemet (Cronbach's alpha = 0,73).⁶ Denna index-variabel är baserad på följande tre påståenden: Genom att rösta kan medborgare påverka det politiska beslutsfattandet / Politiska beslutsfattare tar medborgares åsikter i beaktande när de fattar beslut / Jag kan inte påverka vad landets regering och riksdag beslutar om. Svarsalternativen är "Helt av samma åsikt", "Delvis av samma åsikt", "Delvis av annan åsikt" och "Helt av annan åsikt". Svaren har omkodats så att ett högre värde indikerar en mer positiv syn på det politiska systemets responsivitet

För att kunna mäta grad av politisk sofistikation har vi använt oss av två variabler som tidigare också har använts i studier med liknande syfte (Kestilä-Kekkonen m.fl. 2022; Rapeli och von Schoultz 2023). Den första variabeln mäter ett så kallat politiskt självförtroende, och relaterar därmed till den mer subjektiva formen av politisk sofistikation (Rapeli och von Schoultz 2023). Frågeformuleringen lyder: "Jag litar på min egen förmåga att delta i politiken" och svarsalternativen var "Helt av annan åsikt", "Delvis av annan åsikt", "Delvis av samma åsikt" och "Helt av samma åsikt". Vi har även valt att inkludera en variabel som mäter politiskt intresse, som även den relaterar till den mer subjektiva formen av politisk sofistikation (Christensen 2016; Rapeli och von Schoultz 2023). Frågeformuleringen lyder: "Hur intresserad är du av politik?" och svarsalternativen är "Inte alls intresserad", "Bara lite intresserad", "Ganska intresserad" och "Mycket intresserad".

Komparativa studier visar regelbundet att det politiska förtroendet i Finland, i likhet med övriga nordiska länder, är på en hög nivå (Söderlund 2019; Torcal 2017). Däremot står Finland ut när det kommer till en specifik beståndsdel av politisk sofistikation, politiskt självförtroende, som har visat sig vara betydligt lägre i Finland än i övriga nordiska länder (Kestilä-Kekkonen 2015; Rapeli och Koskimaa 2020). Tidigare forskning av en mer deskriptiv natur har även antytt att män, äldre och individer från mer urbana miljöer verkar vara mer negativt inställda till mandatackumulering (Karv och Malmberg 2022), vilket gör att vi i regressionsanalyserna även kontrollerar för ålder, kön och kommuntyp (utgående från Statistikcentralens kommunklassificering 2022). Därtill kontrollerar vi även för utbildningsnivå, som tidigare har visat sig vara nära sammankopplad med både en mer positiv syn på politiken och högre politisk sofistikation (Karv m.fl. 2022). Tidigare studier har även visat att inställningen till mandatackumulering varierar mellan partianhängare med distinktionen att stödet för en begränsning har varit större bland anhängare av högerpartier (Haavisto och Rother 2022). Därmed kontrollerar vi även för ideologisk självplacering på den traditionella vänster-höger skalan (se bilaga Tabell A1 för redogörelse för sambandet mellan de fyra oberoende variablerna och bakgrundsvariablerna).

RESULTAT

Vi inleder med att presentera resultat kring de bivariata sambanden mellan våra beroende och oberoende variabler (se Tabell 1). Dessa analyser visar som väntat på att det finns signifikanta samband mellan våra två beroendevariabler, mellan de två variabler som vi använder för att operationalisera kritiska medborgare (politiskt självförtroende, systemresponsivitet) och mellan de två variabler vi använder för att operationalisera politisk sofistikation (politiskt självförtroende, politiskt intresse).

Tabell 1. Korrelationskoefficienter för bivariata samband mellan beroende och oberoende variabler

	Begränsa mandat-ackumulering	Politiskt förtroende	System-responsivitet	Politiskt självförtroende	Politiskt intresse
Inställning till mandatackumulering	0,47** (n=957)	0,53** (n=953)	0,38** (n=663)	-0,06 (n=666)	-0,04 (n=992)
Begränsa mandatackumulering	x	0,24** (n=920)	0,26** (n=647)	0,04 (n=655)	-0,06 (n=961)
Politiskt förtroende		x	0,58** (n=640)	0,03 (n=644)	0,06 (n=954)
Systemresponsivitet			x	0,20** (n=630)	0,25** (n=664)
Politiskt självförtroende				x	0,42** (n=668)

Tabellnot: Inställning till mandatackumulering: Index-variabel enligt skalan 0=negativ inställning till 1=positiv inställning. Begränsa mandatackumulering: Fyra svarsalternativ: [0] ”Ja, till ett uppdrag i taget”, [0,33] ”Ja, till högst två uppdrag i taget”, [0,67] ”Nej, men förekomsten av politiker i olika uppdrag borde redovisas mer genomskinligt än i dag”, [1], ”Kan inte säga”-svar exkluderade. Politiskt förtroende: Index enligt skalan 0=inget förtroende till 1=högt förtroende. Systemresponsivitet: Index enligt skalan 0=låg systemresponsivitet, 1=hög systemresponsivitet. Politiskt självförtroende: fyrgradig skala (0=lågt, 1=högt). Politiskt intresse: fyrgradig skala (0=Inte alls intresserad, 1=Mycket intresserad). Pearson’s R; **p < 0.01; *p < 0.05.

Vi fortsätter med att även presentera deskriptiv statistik kring hur inställningen till mandatackumulering skiljer sig utgående från våra bakgrundsvariabler: kön, utbildning, ålder, kommutyp och ideologi. Utgående från resultaten presenterade i Tabell 2 blir det även tydligt att det inte verkar existera någon desto större variation i inställningen till mandatackumulering utgående från dessa faktorer.

Tabell 2. Inställning till mandatackumulering

Variabel	Medelvärde
Total	0,42 (0,23)
Kön	**
Man (n=486)	0,40 (0,23)
Kvinna (n=494)	0,45 (0,22)
Utbildning	
Grundläggande (n=181)	0,42 (0,22)
Andra stadiet (n=554)	0,42 (0,23)
Högskola (n=231)	0,43 (0,22)
Ålder	
18–29 (n=152)	0,44 (0,18)
30–39 (n=165)	0,41 (0,21)
40–49 (n=158)	0,40 (0,26)
50–64 (n=245)	0,41 (0,22)
65+ (n=271)	0,45 (0,24)
Kommuntyp	*
Landsbygdskommun (n=140)	0,45 (0,21)
Tätortskommun (n=175)	0,46 (0,22)
Urban kommun (n=677)	0,41 (0,23)
Ideologi	*
Vänster (0–3) (n=197)	0,45 (0,22)
Mitten (4–6) (n=237)	0,42 (0,23)
Höger (7–10) (n=266)	0,40 (0,23)

Tabellnot: Inställning till mandatackumulering: Index-variabel enligt skalan 0=negativ inställning till 1=positiv inställning. Envägsvariansanalys (oneway-anova) för statistisk signifikansnivå: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Utbildning: Grundläggande (folkskola, grundskola, mellanskola), Andra stadiet (yrkesskola, institut eller motsvarande, student), Högskola (yrkeshögskola, lägre högskoleexamen, högre högskoleexamen, forskarutbildning). Ideologi: I politiken pratar vi ibland om vänster och höger. Var skulle du placera dig själv på en skala där noll är längst till vänster och tio är längst till höger? Standardavvikelse inom parentes.

Till följande ser vi i Tabell 3 närmare på hur våra respondenter förhåller sig till förslaget att begränsa mandatackumulering, utgående från bakgrundsvariablerna. Resultaten visar här att en liten majoritet, 53,5 procent, verkar vara beredda att begränsa mandatackumuleringen till antingen ett eller två mandat per politiker, vilket är 14,5 procentenheter färre än i studien av Ilkka Haavisto och Natanael Rother (2022), som åtminstone delvis kan förklaras med att deras studie representerade hela landets fullvuxna population.

Tabell 3. Borde en politikers överlappande uppdrag begränsas? (%)

Variabel	Ja, till ett uppdrag i taget	Ja, till högst två uppdrag i taget.	Nej, men förekomsten av politiker i olika uppdrag borde redovisas mer genomskinligt än i dag	Nej, en begränsning av antalet uppdrag skulle strida mot demokratin	Kan inte säga
Totalt	14,8	38,7	37,8	5,2	3,5
Kön					
Man (n=489)	15,5	42,5	31,7	6,7	3,5
Kvinna (n=496)	14,5	34,9	43,3	3,6	3,6
Utbildning					
Grundläggande (n=181)	13,8	36,5	38,7	5,5	5,5
Andra stadiet (n=556)	16,7	41,0	35,4	4,3	2,5
Högskola (n=231)	12,1	37,7	41,1	4,3	4,8
Ålder					
18–29 (n=153)	11,1	34,0	42,5	7,8	4,6
30–39 (n=165)	24,2	30,3	36,4	4,8	4,2
40–49 (n=158)	16,5	33,5	42,4	7,0	0,6
50–64 (n=247)	17,0	39,7	34,3	4,0	4,9
65+ (n=271)	8,1	48,7	36,9	3,7	2,6
Kommuntyp					
Landsbygdskommun (n=140)	10,7	43,6	50,7	2,1	2,9
Tätortskommun (n=176)	17,0	28,4	44,3	6,3	4,0
Urban kommun (n=679)	15,2	40,4	35,5	5,4	3,5
Ideologi					
Vänster (0–3) (n=198)	14,1	33,3	39,4	7,1	6,1
Mitten (4–6) (n=237)	9,3	43,5	37,6	4,6	5,1
Höger (7–10) (n=270)	22,2	37,8	33,3	6,3	3,5

Tabellnot: Frågeformulering: Politiker kan inneha flera politiska förtroendeuppdrag på olika beslutsnivåer samtidigt. Borde en politikers överlappande uppdrag begränsas? Utbildning: Grundläggande (folkskola, grundskola, mellanskola), Andra stadiet (yrkesskola, institut eller motsvarande, student), Högskola (yrkeshögskola, lägre högskoleexamen, högre högskoleexamen, forskarutbildning). Ideologi: I politiken pratar vi ibland om vänster och höger. Var skulle du placera dig själv på en skala där noll är längst till vänster och tio är längst till höger?

Till följande övergår vi till att presentera resultat från statistiska analyser med en mer förklarande ambition. I Tabell 4 presenterar vi sambandet mellan respondenternas inställning till mandatackumulering och våra oberoende variabler baserat på fem olika linjära regressionsmodeller. I den första modellen (Modell 1) inkluderas endast de två variabler som mäter generellt förhållningssätt gentemot politiken (politiskt förtroende, systemresponsivitet) och i den följande modellen (Modell 2) inkluderas även bakgrundsvariablerna i analysen. I Modell 3 inkluderas endast de variabler som vi använder för att mäta grad av politisk sofistikation (politiskt självförtroende, politiskt intresse) och i Modell 4 inkluderas även bakgrundsvariablerna i analysen. I Modell 5 inkluderas samtliga variabler i analysen, och multikollinearitetstest visar att det här inte heller föreligger någon risk för multikollinearitet. Resultaten visar att både politiskt förtroende och systemresponsivitet har en statistiskt signifikant effekt på inställningen till mandatackumulering i alla modeller där de ingår, medan koefficienten för politiskt självförtroende endast blir statistiskt signifikant i Modell 5. Koefficienten för politiskt intresse är däremot signifikant i både Modell 3 och 5.

Tabell 4. Inställning till mandatackumulering (OLS)

Variabler	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Politiskt förtroende (skala 0=lågt, 1=högt)	0,45*** (0,04)	0,49*** (0,04)			0,46*** (0,04)
Systemresponsivitet (skala 0=lågt, 1=högt)	0,11* (0,05)	0,13** (0,05)			0,19*** (0,05)
Politiskt självförtroende (skala 0=lågt, 1=högt)			-0,04 (0,03)	-0,03 (0,03)	-0,06* (0,03)
Politiskt intresse (skala 0=lågt, 1=högt)			-0,09* (0,04)	-0,08 (0,05)	-0,11** (0,04)
Kontrollvariabler					
Utbildningsnivå		-0,06* (0,02)		-0,03 (0,03)	-0,05 (0,03)
Kön		-0,01 (0,02)		-0,05* (0,02)	0,00 (0,02)
Ålder		-0,04 (0,02)		0,05 (0,03)	-0,03 (0,02)
Kommuntyp		-0,11*** (0,02)		-0,04 (0,03)	-0,11*** (0,02)
Ideologisk självplacering		-0,02 (0,03)		-0,06 (0,03)	-0,01 (0,03)
Intercept	0,11 (0,02)	0,24 (0,04)	0,51 (0,03)	0,57 (0,04)	0,32 (0,04)
N	586	586	586	586	586
R2 (justerat)	0,26	0,30	0,01	0,04	0,32

Tabellnot: *p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001. Beroende variabel: Skala 0–1, var 0 indikerar en negativ inställning och 1 indikerar en positiv inställning till mandatackumulering. Standardiserade regressionskoefficienter. Standardfel inom parenteser. Kontrollvariabler: Utbildningsnivå, tre grupper (0=grundläggande, 1=högskola); Kön: Binär (0=kvinna, 1=man); Ålder: fem grupper (0=18–29, 1=65+); Kommuntyp: tre grupper (0=landsbygd, 1=urban); Ideologisk självplacering: elvagradersskala från 0–1 (0=vänster, 1=höger).

Till sist övergår vi i Tabell 5 till att presentera resultaten för sambandet mellan våra respondenters inställning till det hypotetiska förslaget att begränsa politikernas möjligheter till mandatackumulering och våra oberoende variabler. För detta ändamål har vi valt att använda oss av binär logistisk regression med totalt fem olika regressionsmodeller. Beroendevariabeln, begränsning av mandatackumulering, har därmed omkodats så att värdet 0 indikerar att respondenten vill begränsa mandatackumulering och att värdet 1 indikerar att respondenten inte vill begränsa mandatackumulering. Resultaten här är även i linje med resultaten presenterade i Tabell 4 och indikerar därmed att en mer positiv inställning till hur politiken fungerar hänger ihop med en ovilja att begränsa mandatackumulering.

Tabell 5. Inställning till att begränsa mandatackumulering (binär logistisk regression)

<i>Variabler</i>	<i>Modell 1</i>		<i>Modell 2</i>		<i>Modell 3</i>		<i>Modell 4</i>		<i>Modell 5</i>	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Politiskt förtroende (skala 0=lågt, 1=högt)	1,67*** (0,50)	5,31	2,08*** (0,54)	7,98					2,07*** (0,55)	7,90
System responsivitet (skala 0=lågt, 1=högt)	1,85*** (0,50)	6,37	2,06*** (0,54)	7,87					2,09*** (0,57)	8,05
Politiskt självförtroende (skala 0=lågt, 1=högt)					0,40 (0,31)	1,50	0,50 (0,33)	1,65	0,21 (0,35)	1,23
Politiskt intresse (skala 0=lågt, 1=högt)					-0,32 (0,40)	0,73	0,03 (0,43)	1,04	-0,30 (0,46)	0,74
Kontrollvariabler										
Utbildningsnivå			-0,91** (0,30)	0,40			-0,67* (0,28)	0,51	-0,93** (0,30)	0,39
Kön			-0,42* (0,19)	0,72			-0,68*** (0,18)	0,51	-0,41* (0,19)	0,66
Ålder			-0,63* (0,28)	0,54			-0,13 (0,27)	0,88	-0,58* (0,29)	0,56
Kommuntyp			-0,73** (0,26)	0,48			-0,33 (0,24)	0,72	-0,72** (0,26)	0,49
Ideologisk själv-placering			-0,26 (0,34)	0,77			-0,47 (0,32)	0,63	-0,25 (0,34)	0,78
Intercept	-2,14 (0,29)	0,12	-0,70 (0,41)	0,50	-0,27 (0,30)	0,77	0,68 (0,40)	1,98	-0,65 (0,45)	0,52
N		635		635		635		635		635
Nagelkerke		0,13		0,19		0,00		0,06		0,19
-2 log likelihood		733,21		702,89		787,62		762,80		702,32

Tabellnot: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Beroende variabel: Binär variabel var 0 indikerar begränsa till 1 eller 2 mandat per politiker och 1 indikerar övriga svarsalternativ. Kontrollvariabler: Utbildningsnivå, tre grupper (0=grundläggande, 0,5=andra stadiet, 1=högskola); Kön: Binär (0=kvinna, 1=man); Ålder: fem grupper (0=18–29, 1=65+); Kommuntyp: tre grupper (0=landsbygd, 1=urban); Ideologisk självplacering: elvgradig-skala från 0–1 (0=vänster, 1=höger). Standardfel inom parentes.

Som robusthetstest testade vi även att använda den beroendevariabel som vi använt för att mäta åsikter gentemot förslaget att begränsa mandatackumulering som en tregradig variabel (0=ett mandat, 0,5=två mandat, 1=inga begränsningar) i en ordinal logistisk regression, med liknande resultat. Tidigare studier har även använt frågor som mäter tillfredsställelse med hur demokratin fungerar som ett mått på ett generellt förhållningssätt till politiken (Christensen 2016), och vi testade därmed även att använda det måttet istället för systemresponsivetsvariabeln i våra analyser. Detta hade heller ingen nämnvärd effekt på resultaten.

DISKUSSION

Ett lägre politiskt förtroende och en mer negativ inställning till det politiska systemets responsivitet hör samman med en mer negativ syn på mandatackumulering och en högre vilja att begränsa omfattningen av fenomenet. Våra resultat indikerar därmed tydligt att mer kritiska medborgare även tenderar att vara mer kritiskt inställda gentemot mandatackumulering och samtidigt mer villiga att begränsa omfattningen av fenomenet. Dessa resultat stöder därmed både hypotes 1a och 1b. Resultaten är följaktligen även i linje med tidigare studier som har påvisat att mer kritiska medborgare tenderar att vara mer positivt inställda till att göra förändringar i hur den representativa demokratin fungerar (Zaslove m.fl. 2021), och utgör därmed ett tydligt bidrag till studier kring relationen mellan medborgare och det politiska systemet. Respondentens boendeort verkar också inverka på förhållningen till mandatackumulering genom att de som bor i urbana miljöer har en mer negativ inställning gentemot fenomenet. Även detta är i linje med tidigare studier som har visat att incitamenten till mandatackumulering är likaså lägre hos riksdagsledamöter från mer urbana områden (Arter och Söderlund 2023). Högre ålder och utbildningsnivå hänger också samman med en större vilja att begränsa antalet mandat.

Våra resultat ger däremot endast ett svagt stöd för ett samband mellan politisk sofistikation och inställning till mandatackumulering. Ett högre politiskt självförtroende hänger visserligen ihop med en mer negativ inställning till mandatackumulering i Modell 5, men varken i Modell 3 eller Modell 4 är koefficienten statistiskt signifikant, medan politiskt intresse i sin tur är signifikant endast i Modell 3 och 5. Därtill visar värdena för förklarad varians i Modell 3 och Modell 4 en väldigt låg nivå, vilket även tydligt indikerar att grad av politisk sofistikation har ett ytterst svagt samband med inställning till mandatackumulering. När det kommer till förslaget att begränsa mandatackumulering finns det däremot inget statistiskt signifikant samband i någon av modellerna. Vi kan

därmed inte bekräfta hypotes 2a eller 2b. Detta är aningen förvånande, men i och med att vi i våra analyserar inte har kunnat inkludera information kring respondenternas nivå av politisk kunskap, som är ett vanligt mått för att mäta grad av så kallade objektiv politisk sofistikation (Rapeli och von Schoultz 2023), kan vi utgående från dessa analyser ändå inte helt förkasta våra hypoteser kopplade till politisk sofistikation.

En begränsning med denna studie är det relativt låga antalet respondenter som våra analyser är baserade på. Orsaken till detta är att vi använt oss av paneldata som blivit insamlat vid olika tidpunkter, vilket har gjort att en del paneldeltagare har lämnat panelen ifråga. Detta är i sig ingenting ovanligt vid panelstudier och borde inte inverka nämnvärt på våra möjligheter att dra slutsatser utgående från analyserna. Att vårt datamaterial är insamlat i Finland, ett land där möjligheten till trippelmandat är ett relativt nytt fenomen, kan delvis också begränsa våra möjligheter att generalisera våra resultat. Det finns en möjlighet att nyhetens behag har inverkat på åsikterna gentemot mandatackumulering och att åsikterna därmed är baserade på en oro som kanske inte besannas över tid. Därmed borde även uppföljande studier kring fenomenet utföras när det nya systemet med möjlighet till trippelmandat har blivit mer väletablerat. Samtidigt kan Finland anses utgöra ett synnerligen lämpligt fall i och med att den allmänna debatten har medfört att en del respondenter möjligtvis har reflekterat över fördelar kontra nackdelar med mandatackumulering, vilket eventuellt innebär att dessa åsikter är mer välgrundade än vad fallet vore i ett land där det knappt har förts någon debatt kring frågan.

Ytterligare en begränsning som är värd att nämna är att vi inte kan säga något definitivt om den kausala riktningen eftersom den aktuella studien är baserad på tvärsektionell data. Därmed är det fullt möjligt att uppfattningar gällande mandatackumulering kan ha en negativ effekt på politiskt förtroende, vilket även har påvisats i en ny experimentell studie (Malmberg och Karv 2024). Annan ny forskning har dock påvisat att politiskt förtroende på individnivå är påfallande stabilt, särskilt i det långa loppet (Devine och Valgarðsson 2024), vilket kunde tyda på att den kausala riktningen huvudsakligen går från det grundläggande politiska förtroendet till åsikter om mandatackumulering.

KONKLUSIONER

Att begränsa mandatackumuleringens omfattning skulle på ett konkret sätt öka den politiska mångfalden genom att fler enskilda politiker skulle bli invalda, samtidigt som det kunde bidra till att öka konflikterna mellan olika institutionella nivåer givet att det blir tydligare distinktioner mellan dessa om politiker inte kan representera två eller tre institutioner samtidigt. Denna studie har tydligt visat att mandatackumulering är något som många förhåller sig negativt till och därtill vore redo att begränsa, men huruvida en begränsning skulle kunna bidra till att förbättra den representativa demokratis funktionalitet låter vi förbli osagt. En begränsning av mandatackumuleringens omfattning, antingen genom lagstiftning eller genom partiinterna kanaler, skulle ändå vara ett bevis på att det politiska systemet är mottagligt för förändring. Att en form av självreglering inom det politiska systemet redan har pågått

efter riksdagsvalet 2023 har också varit tydligt, med tanke på att en hel del riksdagsledamöter börjat avsäga sig mandat på lägre nivåer. En sådan utveckling innebär däremot säkerligen också att en del väljare känner sig svikna när deras politiker inte längre kommer att vara med om att fatta de beslut som de blev invalda för, vilket gör att denna typ av politisk självreglering av systemet också kan komma att medföra negativa konsekvenser för tilltron till politiken. Som Peter Mair (2009, 17) påpekat har avståndet mellan folkopinionen och det politiska beslutsfattandet ökat över tid, det vill säga vad folket vill att deras politiska representanter ska göra och vad de faktiskt gör, vilket utgjort en grogrund för ett ökat politiskt missnöje. Att det existerar ett tydligt samband mellan ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot hur politiken fungerar och en mer negativ inställning till fenomenet mandatackumulering indikerar därmed att en begränsning av mandatackumuleringen eventuellt kunde bidra till att öka på förtroendet för det politiska systemets responsivitet och därigenom det politiska systemets legitimitet. I Europa har åtminstone Frankrike, Estland och Irland under 2000-talet infört begränsningar för mandatackumulering, men i Estland valde man att ta bort förbudet mot mandatackumulering i samband med en omfattande administrativ-territoriell reform 2017 (Saarts m.fl. 2022, 286). Enligt vår vetenskap har dock inga tidigare studier analyserat huruvida en begränsning av mandatackumuleringen i dessa länder verkligen har bidragit till några faktiska attitydförändringar. Utgående från denna och tidigare studier står det tydligt att mer forskning behövs kring detta fenomen.

REFERENSER

1. Även känt som "multipla mandat". I denna artikel fokuserar vi på det som brukar benämnas *vertikala* mandat, dvs. jämlöpande mandat på *olika* politiska nivåer, snarare än *horisontella* mandat, vilket innebär jämlöpande mandat på *samma* nivå.
2. Totalt 21 välfärdsområden skapades genom reformen, men Helsingfors och Åland exkluderas från denna reform och fortsatte med att organisera dess social- och hälsovård inom befintlig institutionell struktur. Genom instiftandet av välfärdsområden skapades totalt 1379 nya politiska mandat (välfärdsområdesfullmäktigeledamöter) utspridda över de 21 välfärdsområdena.
3. Detta var situationen direkt efter riksdagsvalet i april 2023, men därefter har ett fåtal riksdagsledamöter av sagt sig mandat på någon av de lägre nivåerna. Detta kan också jämföras med mandatackumuleringen i Sverige som har varit betydligt mindre omfattande, t.ex. i Sveriges riksdag åren 2014–2018 hade 35,8% av ledamöterna samtidigt ett lokalt mandat och 4,9% hade trippelmandat (Karlsson 2018).
4. Därutöver har de politiska ungdomsförbunden, bortsett från Centerns, kommit med ett förslag om att de överlappande mandaten borde begränsas till maximalt två per politiker (Svenska Yle 2023b). Det har även uppstått fall där politiker har ertappats med att delta i två politiska möten på två olika nivåer samtidigt (Helsingin Sanomat 2022b; Svenska Yle 2022; Palonen 2021, 148).
5. Denna frågeformulering har tidigare använts av Haavisto och Rother (2022) som hösten 2021 frågade en internetpanel (n=2042) bestående av finländska medborgare hur de förhåller sig till mandatackumulering. I deras undersökning svarade 29% "Ja, till ett uppdrag i taget", 39% "Ja, till högst två uppdrag i taget", 22% "Nej, men förekomsten av politiker i olika uppdrag borde

redovisas mer genomskinligt än idag", 6% "Nej, en begränsning av antalet uppdrag skulle strida mot demokratin" och 5% "Kan inte säga".

6. Här har vi även testat för eventuell multikollinearitet.

FORSKNINGSFINANSIERING

Denna studie är en del av forskningsprojektet *Cumul des Mandats and Political Trust* (CuMPoT) som finansierades av Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse (Malmberg).

TACK

Vi vill tacka deltagarna i UmePop 2023 (21–22.11) vid Umeå universitet för värdefulla kommentarer på en tidigare version av manuskriptet.

KÄLLOR

- Anderson, Cameron och Goodyear-Grant, Elizabeth. 2010. Why Are Highly Informed Citizens Sceptical of Referenda? *Electoral Studies* 29:2, 227–238.
<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2009.12.004>
- Anderson, Mary. 2010. Community psychology, political efficacy, and trust. *Political Psychology* 31:1, 59–84. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9221.2009.00734.x#:~:text=https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.1111%2Fj.1467-9221.2009.00734.x>
- Arter, David. 2022. Personal representation or party representation? Elections in the autonomous Åland Islands. *Regional & Federal Studies* 32:4, 511–524.
<https://doi.org/10.1080/13597566.2022.2047940>
- Arter, David och Söderlund, Peter. 2023. When even the prime minister sits on the municipal council. Analysing the value of 'localness' and Finnish MPs' incentives to 'cumulate' in an open-list voting system. *Acta Politica* 58:1, 79–100. <https://doi.org/10.1057/s41269-022-00234-x>
- Bengtsson, Åsa och Mattila, Mikko. 2009. Direct Democracy and Its Critics: Support for Direct Democracy and Stealth Democracy in Finland. *West European Politics* 32:5, 1031–1048.
<https://doi.org/10.1080/01402380903065256>
- Bowler, Shaun, Donovan, Todd och Karp, Jeffrey. 2007. Enraged or engaged? Preferences for direct citizen participation in affluent democracies. *Political Research Quarterly* 60:3, 351–362.
<https://doi.org/10.1177/1065912907304108>
- Bäck, Maria. 2019. Political Trust in Finland. I Kimmo Grönlund och Kim Strandberg (red.), *Voting and Public Opinion in Finland: The Parliamentary Election of 2019*. Turku: The Social Science Research Institute, 39–44. <https://www.abo.fi/wp-content/uploads/2019/07/Voting-and-Public-Opinion-in-Finland.pdf>

- Campbell, Angus, Gurin, Gerald och Miller, Warren. 1954. *The Voter Decides*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Chang, Wen-Chun. 2023. Direct Democracy and Party Membership: Testing the Role of Political Efficacy. *Political Studies Review* 21:1, 3–20. <https://doi.org/10.1177/14789299211034278>
- Citrin, Jack och Stoker, Laura. 2018. Political trust in a cynical age. *Annual Review of Political Science* 21, 49–70. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050316-092550>
- Christensen, Henrik Serup. 2016. All the same? Examining the link between three kinds of political dissatisfaction and protest. *Comparative European Politics* 14, 781–801. <https://doi.org/10.1057/cep.2014.52>
- Christensen, Henrik Serup, Karjalainen, Maija och Lundell, Krister. 2016. Democratic innovations to the rescue? Political trust and attitudes toward democratic innovations in Southwest Finland. *International Journal of Public Administration* 39:5, 404–416. <https://doi.org/10.1080/01900692.2015.1015560>
- Coffé, Hilde och von Schoultz, Åsa. 2021. How candidate characteristics matter: Candidate profiles, political sophistication, and vote choice. *Politics* 41:2, 137–155. <https://doi.org/10.1177/0263395720922077>
- Coffé, Hilde och Michels, Ank. 2014. Education and support for representative, direct and stealth democracy. *Electoral Studies* 35, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2014.03.006>
- Copeland, Lauren. 2014. Value change and political action: Postmaterialism, political consumerism, and political participation. *American Politics Research* 42:2, 257–282. <https://doi.org/10.1177/1532673X13494235>
- Craig, Stephen, Niemi, Richard och Silver, Glenn. 1990. Political Efficacy and Trust: A Report on the NES Pilot Study Items. *Political Behavior* 12:3, 289–314. <https://doi.org/10.1007/BF00992337>
- Dalton, Russell. 1984. Cognitive mobilization and partisan dealignment in advanced industrial democracies. *The Journal of Politics* 46:1, 264–284. <https://doi.org/10.2307/2130444>
- Delli Carpini, Michael och Keeter, Scott. 1996. *What Americans Know about Politics and Why It Matters*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Devine, Daniel och Valgarðsson, Viktor Orri. 2024. Stability and change in political trust: Evidence and implications from six panel studies. *European Journal of Political Research* 63:2, 478–497. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12606>
- Dewoghélaëre, Julien, Magni Berton, Raul och Navarro, Julien. 2006. The Cumul des Mandats in Contemporary French Politics: An Empirical Study of the XII E Législature of the Assemblée Nationale. *French Politics* 4:3, 312–332. <https://doi.org/10.1057/palgrave.fp.8200104>
- Easton, David. 1965. *A Systems Analysis of Political Life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elo, Kimmo och Rapeli, Lauri. 2010. Determinants of Political Knowledge: The Effects of Media on Knowledge and Information. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 20:1, 133–146. <https://doi.org/10.1080/17457280903450799>
- Esaiasson, Peter, Kölln, Ann-Kristin och Turper, Sedef. 2015. External efficacy and perceived responsiveness – similar but distinct concepts. *International Journal of Public Opinion Research* 27:3, 432–445. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edv003>
- Etelä-Suomen Sanomat. Airo, Jukka. 2022. Superpoliitikkojen aika on kortilla – ”Olisin jättänyt aluevaalit väliin, jos olisin tiennyt mitä tapahtuu helmikuussa”, sanoo Jari Ronkainen. <https://www.ess.fi/paikalliset/5396247> Hämtat 9.9.2023.
- François, Abel. 2013. Do French People Like the ”Cumul des Mandats”? *French Politics* 11:2, 204–215. <https://doi.org/10.1057/fp.2013.5>

- François, Abel och Weill, Laurent. 2016. Does holding a local mandate alter the activities of deputies? Evidence from the French Assemblée Nationale. *French Politics* 14:1, 30–54. <https://doi.org/10.1057/fp.2015.26>
- Freiburghaus, Rahel, Arens, Alexander och Mueller, Sean. 2021. With or against their region? Multiple-mandate holders in the Swiss parliament, 1985–2018. *Local Government Studies* 47:6, 971–992. <https://doi.org/10.1080/03003930.2020.1832891>
- Geurkink, Bram, Zaslove, Andrej, Sluiter, Roderick och Jacobs, Kristof. 2020. Populist attitudes, political trust, and external political efficacy: old wine in new bottles? *Political Studies* 68:1, 247–267. <https://doi.org/10.1177/0032321719842768>
- Graaf, Nan de och Evans, Geoffrey. 1996. Why are the young more postmaterialist? A cross-national analysis of individual and contextual influences on postmaterial values. *Comparative Political Studies* 28:4, 608–635. <https://doi.org/10.1177/0010414096028004005>
- Haavisto, Ilkka och Rother, Natanael. 2022. Aluevaalien valuviat - Suomalaiset rajoittaisivat poliitikkojen päällekkäisiä tehtäviä. Finnish Business and Policy Forum (EVA). <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/01/eva-arvio-036.pdf>
- Hájek, Lukáš. 2017. The effect of multiple-office holding on the parliamentary activity of MPs in the Czech Republic. *The Journal of Legislative Studies* 23:4, 484–507. <https://doi.org/10.1080/13572334.2017.1394735>
- Helsingin Sanomat. Salomaa, Marja. 2022a. Suomeen kasvoi kaikessa hiljaisuudessa joukko ”superpoliitikkoja” – Asiantuntija varoittaa ongelmista. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009095413.html>. Hämtat 20 February 2024.
- Helsingin Sanomat. Salomaa, Marja. 2022b. Karu todellisuus uudesta hallintohimmelistä paljastui: Poliitikko oli kahdessa kokouksessa samaan aikaan. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009027174.html>. Hämtat 9.9.2023.
- Henn, Matt, Oldfield, Ben och Hart, James. 2018. Postmaterialism and young people’s political participation in a time of austerity. *The British Journal of Sociology* 69:3, 712–737. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12309>
- Hibbing John och Theiss-Morse, Elizabeth. 2002. *Stealth Democracy: Americans’ Beliefs about How Government Should Work*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald. 1970. Cognitive mobilization and European identity. *Comparative Politics* 3:1, 45–70. <https://doi.org/10.2307/421501>
- Inglehart, Ronald och Welzel, Christian. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald och Norris, Pippa. 2016. *Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash*. John F. Kennedy School of Government. Harvard University, USA.
- Kaltwasser, Cristobal och Van Hauwaert, Steven. 2020. The populist citizen: Empirical evidence from Europe and Latin America. *European Political Science Review* 12:1, 1–18. <https://doi.org/10.1017/S1755773919000262>
- Karlsson, David. 2018. Finns det ett kommunparti i riksdagen? I David Karlsson (red.), *Folkets främsta företrädare*. Göteborg: Göteborgs universitet, 151–170.
- Karv, Thomas och Strandberg, Kim. 2023. Only losers use excuses? Exploring the association between the winner-loser gap and referendum attitudes following a local referendum. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*. <https://doi.org/10.1080/17457289.2023.2281381>
- Karv, Thomas och Malmberg, Fredrik. 2023. Less is more or the more the merrier? Analysing attitudes towards multiple-mandate holding among local officeholders. *Scandinavian Political*

- Studies* 46:1–2, 75–98. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12245>
- Karv, Thomas och Malmberg, Fredrik. 2022. Finlandssvenskarnas åsikter om politikernas mandatackumulering. I Thomas Karv och Jenny Backström (red.), *Svenskfinland i pandemitider*. Vasa: Samforsk, 41–46. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4210-6>
- Karv, Thomas, Lindell, Marina och Rapeli, Lauri. 2022. How context matters: The significance of political homogeneity and language for political efficacy. *Scandinavian Political Studies* 45:1, 46–67. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12215>
- Karv, Thomas. 2020. Det politiska förtroendet i Ankdammen. I Marina Lindell (red.), *Vad tycker Svenskfinland? Resultat från den finlandssvenska medborgarpanelen Barometern 2019-2020*. Vasa: Samforsk, 43–48. <https://www.barometern.fi/wp-content/uploads/2020/07/Vad-tycker-svenskfinland.pdf>
- Kestilä-Kekkonen, Elina, Koivula, Aki och Tiisonen, Aino. 2022. When trust is not enough. A longitudinal analysis of political trust and political competence during the first wave of the COVID-19 pandemic in Finland. *European Political Science Review* 14:3, 424–440. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000224>
- Kestilä-Kekkonen, Elina. 2015. Suomalaisten poliittinen kiinnostuminen. I Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen och Jussi Westinen (red.), *Demokratiaindikaattorit 2015*. Helsingfors: Justitieministeriet, 52–63. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-483-9>
- Kriesi, Hanspeter, Grande, Edgar, Lachat, Romain, Dolezal, Martin, Bornschier, Simon och Frey, Timotheos. 2006. Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research* 45:6, 921–956. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x>
- Kommunförbundet. 2023. Rekordmånga kommunalpolitiker i riksdagen. <https://www.kommunforbundet.fi/pressmeddelande/2023/rekordmanga-kommunalpolitiker-i-riksdagen> Hämtat 9.9.2023.
- Kurer, Thomas och van Staalduinen, Briitta. 2022. Disappointed expectations: Downward mobility and electoral change. *American Political Science Review* 116:4, 1340–1356. <https://doi.org/10.1017/S0003055422000077>
- Levi, Margaret och Stoker, Laura. 2000. Political trust and trustworthiness. *Annual Review of Political Science* 3:1, 475–507. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.475>
- Mair, Peter. 2009. Representative versus responsible government. *MPIfG Working Paper* 09/8.
- Malmberg, Fredrik och Karv, Thomas. 2024. Jacks of all trades, masters of none? Multiple-mandate holding and trust in local government. *Local Government Studies* 50:5, 871–892. <https://doi.org/10.1080/03003930.2023.2282564>
- Marien, Sofie och Hooghe, Marc. 2011. Does political trust matter? An empirical investigation into the relation between political trust and support for Law compliance. *European Journal of Political Research* 50:2, 267–291. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2010.01930.x>
- Meer, Tom van der, och Hakhverdian, Armen. 2017. Political trust as the evaluation of process and performance: A cross-national study of 42 European countries. *Political Studies* 65:1, 81–102. <https://doi.org/10.1177/0032321715607514>
- Mishler, William och Rose, Richard. 1997. Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-communist societies. *The Journal of Politics* 59:2, 418–451. <https://doi.org/10.1017/S0022381600053512>
- Mullinix, Kevin, Leeper, Thomas, Druckman, James och Freese, Jeremy. 2015. The Generalizability of Survey Experiments. *Journal of Experimental Political Science* 2:2, 109–138. <https://doi.org/10.1017/XPS.2015.19>

- Navarro, Julien. 2009. *Multiple Office Holders in France and in Germany: An Elite within the Elite?* Iena: SFB 580 Mitteilung.
- Navarro, Julien. 2013. Le cumul des mandats: Une comparaison européenne. I Abel François och Julien Navarro (red.), *Le cumul des mandats en France. Causes et conséquences*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 117–131.
- Norris, Pippa. 2011. *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge University Press.
- Palonen, Emilia. 2021. Finland: Political Developments and Data in 2020. *European Journal of Political Research Political Data Yearbook* 61, 147–159. <https://doi.org/10.1111/2047-8852.12344>
- Rapeli, Lauri och von Schoultz, Åsa. 2023. Personal or impersonal evaluations? Political sophistication and citizen conceptions of the democratic process. *Government and Opposition* 58:3, 415–436. <https://doi.org/10.1017/gov.2021.59>
- Rapeli, Lauri och Koskimaa, Vesa. 2020. Kansalaisten kiinnostuminen politiikkaan. I Elina Kestilä-Kekkonen, Sami Borg och Hanna Wass (red.), *Poliittikan Ilmastonmuutos. Finnish National Election Study*. Helsingfors: Justitieministeriets publikationer, 420–438. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>
- Ryynänen, Aimo. 2009. *Eduskunta ja kunnallinen itsehallinto*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu; No. 3/2009.
- Saarts, Tõnis, Sootla, Georg och Kattai, Kersten. 2022. Estonia: The consolidation of partisan politics in a small country with small municipalities. I Adam Gendźwił, Ulrik Kjaer och Kristof Steyvers (red.), *Routledge Handbook of Local Elections and Voting in Europe*. New York: Routledge, 282–292.
- Sandberg, Siv. 2014. The function of multiple-office holding in the decentralized welfare state: Exploring the Deviant Finnish Case. Papper presenterat vid Nopsa 2014 i Göteborg, Sverige.
- Schuck, Andreas och de Vreese, Claes. 2015. Public support for referendums in Europe: A cross-national comparison in 21 countries. *Electoral Studies* 38, 149–158. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.02.012>
- Statistikcentralen. 2022. https://www.stat.fi/sv/luokitukset/kuntaryhmitys/kuntaryhmitys_1_20220101/ Hämtat 9.9.2023.
- Steenvoorden, Eefje och Hartevelde, Eelco. 2018. The appeal of nostalgia: The influence of societal pessimism on support for populist radical right parties. *West European Politics* 41:1, 28–52. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1334138>
- Strömbäck, Jesper, Djerf-Pierre, Monika och Shehata, Adam. 2013. The Dynamics of Political Interest and News Media Consumption: A Longitudinal Perspective. *International Journal of Public Opinion Research* 25:4, 414–435. <https://doi.org/10.1093/ijpor/eds018>
- Svenska Yle. Lindholm, Johanna. 2023a. Tre tunga politiska uppdrag kan vara ett för mycket – så tänker västnyländska riksdagsledamöter kring att vara superpolitiker. <https://svenska.yle.fi/a/7-10032537>. Hämtat 9.9.2023.
- Svenska Yle. Fagerholm, Jonathan. 2023b. Ungdomsförbund vill stoppa trippelmandat – de leder till omänsklig arbetsbörda och intressekonflikter. <https://svenska.yle.fi/a/7-10036461>. Hämtat 9.9.2023.
- Svenska Yle. Gröhn, Christoffer. 2022. Kan en politiker sitta på tre stolar samtidigt? Flera riksdagsledamöter som redan sitter i kommunfullmäktige ställer upp i välfärdsområdesvalet. <https://svenska.yle.fi/a/7-10011184>. Hämtat 9.9.2023.
- Söderlund, Peter. 2019. Poliittinen Luottamus vertailevasta näkökulmasta. I Maria Bäck och Elina Kestilä-Kekkonen (red.), *Poliittinen ja sosiaalinen Luottamus: Polut, trendit ja kuulut*. Helsingfors:

- Finansministeriets publikationer, 35–48. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-012-9>
- Torcal, Mariano. 2017. Political trust in Western and Southern Europe. I Sonja Zmerli och Tom van der Meer (red.), *Handbook on Political Trust*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 418–439.
- Truedinger, Eva-Maria och Bächtiger, Andre. 2023. Attitudes vs. actions? Direct-democratic preferences and participation of populist citizens. *West European Politics* 46:1, 241–254. <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.2023435>
- Van de Voorde, Nicholas. 2019a. *A kingdom of fiefs? On the meaning of dual mandate-holding in Belgium*. Doktorsavhandling: Ghent University.
- Van de Voorde, Nicholas. 2019b. Does multiple office-holding generate an electoral bonus? Evidence from Belgian national and local elections. *West European Politics* 42:1, 133–155. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1498218>
- Van de Voorde, Nicholas och de Vet, Benjamin. 2020. Is All Politics Indeed Local? A Comparative Study of Dual Mandate-Holders' Role Attitudes and Behaviours in Parliament. *Swiss Political Science Review* 26:1, 51–72. <https://doi.org/10.1111/spsr.12388>
- Walsh, Colm och Elkink, Johan. 2021. The dissatisfied and the engaged: citizen support for citizens' assemblies and their willingness to participate. *Irish Political Studies* 36:4, 647–666. <https://doi.org/10.1080/07907184.2021.1974717>
- Zaslove, Andrej, Geurkink, Bram, Jacobs, Kristof och Akkerman, Agnes. 2021. Power to the people? Populism, democracy, and political participation: a citizen's perspective. *West European Politics* 44:4, 727–751. <https://doi.org/10.1080/01402382.2020.1776490>
- Zaslove, Andrej och Meijers, Maurits. 2024. Populist Democrats? Unpacking the Relationship Between Populist and Democratic Attitudes at the Citizen Level. *Political Studies* 73:3, 1133–1159. <https://doi.org/10.1177/00323217231173800>
- Ziller, Conrad och Schübel, Thomas. 2015. “The Pure People” versus “the Corrupt Elite”? Political Corruption, Political Trust and the Success of Radical Right Parties in Europe. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 25:3, 368–386. <https://doi.org/10.1080/17457289.2014.1002792>

FÖRFATTARUPPGIFTER

FREDRIK MALMBERG

PD, universitetslektor i statsvetenskap
Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
Holmgatan 10, 851 70 Sundsvall, Sverige
fredrik.malmberg@miun.se
<https://orcid.org/0000-0001-8113-6222>

THOMAS KARV

PD, universitetslektor i statsvetenskap
Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
Holmgatan 10, 851 70 Sundsvall, Sverige
thomas.karv@miun.se
+46 (0)10-1726530
<https://orcid.org/0000-0002-5222-9558>

BILAGA 1

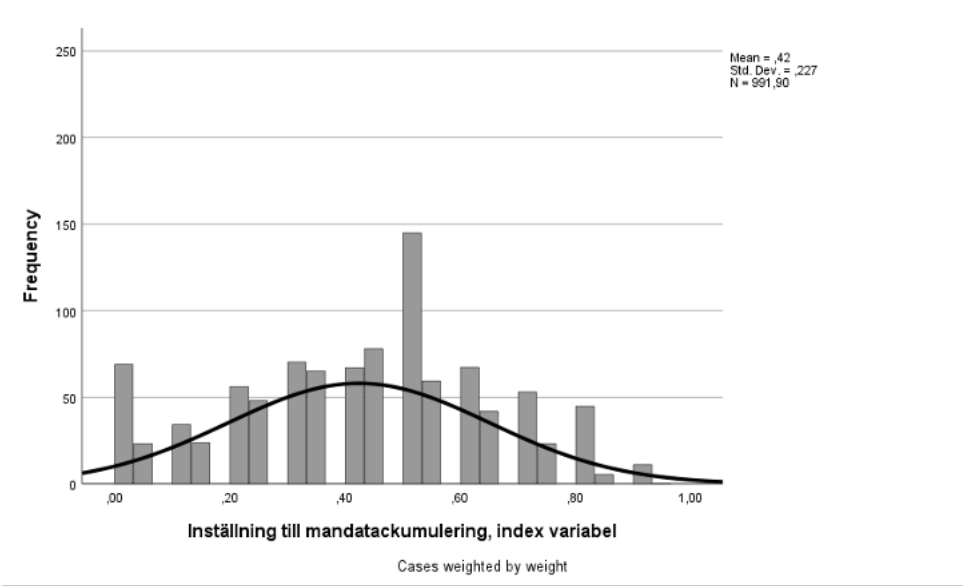
Tabell A1. Oberoende variabler

Variabel	Politiskt förtroende	System- responsivitet	Politiskt självförtroende	Politiskt intresse
Total	0,55 (0,22)	0,54 (0,22)	0,64 (0,30)	0,74 (0,24)
Kön	***	***		***
Man	0,51 (0,23)	0,51 (0,22)	0,65 (0,30)	0,78 (0,23)
Kvinna	0,59 (0,19)	0,56 (0,21)	0,61 (0,29)	0,71 (0,25)
Utbildning	***	***	***	
Grundläggande	0,54 (0,24)	0,52 (0,20)	0,60 (0,34)	0,75 (0,20)
Andra stadiet	0,53 (0,22)	0,51 (0,23)	0,61 (0,30)	0,73 (0,26)
Högskola	0,59 (0,19)	0,59 (0,20)	0,72 (0,26)	0,77 (0,23)
Ålder	***	***		***
18–29	0,53 (0,24)	0,56 (0,21)	0,59 (0,33)	0,66 (0,26)
30–39	0,52 (0,22)	0,50 (0,22)	0,63 (0,29)	0,74 (0,26)
40–49	0,51 (0,22)	0,51 (0,25)	0,73 (0,26)	0,68 (0,26)
50–64	0,55 (0,23)	0,50 (0,23)	0,63 (0,33)	0,77 (0,24)
65+	0,61 (0,16)	0,59 (0,19)	0,62 (0,27)	0,81 (0,20)
Kommuntyp	***	***		**
Landsbygds- kommun	0,49 (0,22)	0,45 (0,22)	0,59 (0,27)	0,71 (0,26)
Tätortskommun	0,57 (0,22)	0,51 (0,23)	0,64 (0,35)	0,71 (0,21)
Urban kommun	0,56 (0,21)	0,56 (0,21)	0,64 (0,29)	0,76 (0,25)
Ideologi	***	***		*
Vänster (0–3)	0,57 (0,22)	0,56 (0,22)	0,63 (0,31)	0,77 (0,25)
Mitten (4–6)	0,57 (0,23)	0,54 (0,25)	0,68 (0,28)	0,71 (0,23)
Höger (7–10)	0,51 (0,22)	0,49 (0,22)	0,65 (0,27)	0,78 (0,25)

Tabellnot: Envägsvariansanalys (oneway-anova) för statistisk signifikansnivå: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Politiskt förtroende: Index enligt skalan 0=inget förtroende till 1=högt förtroende. Systemresponsivitet: Index enligt skalan 0=låg systemresponsivitet, 1=hög systemresponsivitet. Politiskt självförtroende: fyrgradig skala (0=lågt, 1=högt). Politiskt intresse: fyrgradig skala (0=Inte alls intresserad, 1=Mycket intresserad). Utbildning: Grundläggande (folkskola, grundskola, mellanskola), Andra stadiet (yrkesskola, institut eller motsvarande, student), Högskola (yrkeshögskola, lägre högskoleexamen, högre högskoleexamen, forskarutbildning). Ideologi: I politiken pratar vi ibland om vänster och höger. Var skulle du placera dig själv på en skala där noll är längst till vänster och tio är längst till höger?

Figur A1. Svarsfördelning inom beroende variabler

Bilaga 2. Enkätfrågor på originalspråk (finska)

Variabel	Originalspråk (Finska)	Svensk översättning	Svarsalternativ på originalspråk (Finska)	Svensk översättning
Multipla- mandat (1)	Kuinka hyvänä tai huonona asiana pidät sitä, että kunnan- tai kaupungin- valtuuston jäsenet asettuvat ehdolle hyvinvointialue- vaaleissa?	Hur bra eller dålig sak anser du att det är att kommun- eller stadsfullmäktige- ledamöter kandiderar till välfärdsområdesvalet?	Erittäin huono asia (0) – Erittäin hyvä asia (10)	Mycket dålig sak (0) – Mycket bra sak (10)
Multipla- mandat (2)	Kuinka hyvänä tai huonona asiana pidät sitä, että kansan- edustajat asettuvat ehdolle kunta- ja hyvinvointialue- vaaleissa?	Hur bra eller dålig sak anser du att det är att riksdagsledamöter kandiderar i kommun- och välfärdsområdesval?	Erittäin huono asia (0) – Erittäin hyvä asia (10)	Mycket dålig sak (0) – Mycket bra sak (10)
Begränsa multipla- mandat	Poliitikoilla voi olla samanaikaisesti useita poliittisia luottamustehtäviä eri päätöksenteon tasoilla. Pitäisikö poliitikon päällekkäisiä tehtäviä rajoittaa?	Politiker kan inneha flera politiska förtroende- uppdrag på olika beslutsnivåer samtidigt. Borde en politikers överlappande uppdrag begränsas?	Kyllä, yhteen tehtävään kerrallaan (1), Kyllä, korkeintaan kahteen tehtävään kerrallaan (2), Ei, mutta poliitikkojen läsnäolosta eri tehtävissä tulisi raportoida nykyistä läpinäkyvämmiin (3), Ei, tehtävien määrän rajoittaminen olisi demokratian vastaista (4), En osaa sanoa (5)	Ja, till ett uppdrag i taget (1), Ja, till högst två uppdrag i taget (2), Nej, men förekomsten av politiker i olika uppdrag borde redovisas mer genomskinligt än i dag (3), Nej, en begränsning av antalet uppdrag skulle strida mot demokratin (4), Kan inte säga (5)
Politiskt intresse	Kuinka kiinnostunut olet politiikasta?	Hur intresserad är du av politik?	[1] En lainkaan kiinnostunut, [2] Vain vähän kiinnostunut, [3] Jonkin verran kiinnostunut, [4] Hyvin kiinnostunut	[1] Inte alls intresserad, [2] Bara lite intresserad, [3] Ganska intresserad, [4] Mycket intresserad
Politiskt själv- förtroende (internal efficacy)	Luotan omiin kykyihini osallistua politiikkaan	Jag litar på min egen förmåga att delta i politiken	Täysin samaa mieltä (1), Jokseenkin samaa mieltä (2), Jokseenkin eri mieltä (3), Täysin eri mieltä (4), En osaa sanoa (5)	Helt av samma åsikt (1), Delvis av samma åsikt (2), Delvis av annan åsikt (3), Helt av annan åsikt (4), Kan inte säga (5)

Politiskt förtroende	Kuinka paljon luotat tai et luota seuraaviin tahoihin? Arvioi kutakin tahoa asteikolla nollasta kymmeneen, missä 0 on "en luota ollenkaan" ja 10 "luotan täysin" – [1] Eduskunta, [2] Suomen poliittiset puolueet, [3] Suomen hallitus (valtioneuvosto), [4] Suomalaiset poliitikot, [5] Kotikuntani poliittiset päättäjät, [6] Valtion virkamiehet, [7] Kotikuntani virkamiehet	Hur stort eller litet förtroende har du för följande aktörer? Betygsätt varje aktör på en skala från noll till tio, där 0 är "Jag har inget förtroende" och 10 är "Jag har fullständigt förtroende". – [1] Riksdagen (Eduskunta), [2] Finlands politiska partier, [3] Finlands regering, [4] Finländska politiker, [5] Politiska beslutsfattare i min hemkommun, [6] Statliga tjänstemän, [7] Tjänstemän i min hemkommun	En luota ollenkaan (0) – Luotan täysin (10)	Jag har inget förtroende (0) – Jag har fullständigt förtroende (10)
System- responsivitet (1)	Äänestämällä tavalliset ihmiset voivat vaikuttaa poliittiseen päätöksent	Genom att rösta kan vanliga människor påverka det politiska beslutsfattandet	Täysin samaa mieltä (1), Jokseenkin samaa mieltä (2), Jokseenkin eri mieltä (3), Täysin eri mieltä (4), En osaa sanoa (5)	Helt av samma åsikt (1), Delvis av samma åsikt (2), Delvis av annan åsikt (3), Helt av annan åsikt (4), Kan inte säga (5)
System- responsivitet (2)	Poliittiset päättäjät ottavat kansalaisten näkemykset huomioon tehdessään	Politiska beslutsfattare tar medborgares åsikter i beaktande när de fattar beslut	Täysin samaa mieltä (1), Jokseenkin samaa mieltä (2), Jokseenkin eri mieltä (3), Täysin eri mieltä (4), En osaa sanoa (5)	Helt av samma åsikt (1), Delvis av samma åsikt (2), Delvis av annan åsikt (3), Helt av annan åsikt (4), Kan inte säga (5)
System- responsivitet (3)	Minulla ei ole mitään sananvaltaa siihen, mitä maan hallitus ja eduskunta pä	Jag kan inte påverka vad landets regering och riksdag beslutar om	Täysin samaa mieltä (1), Jokseenkin samaa mieltä (2), Jokseenkin eri mieltä (3), Täysin eri mieltä (4), En osaa sanoa (5)	Helt av samma åsikt (1), Delvis av samma åsikt (2), Delvis av annan åsikt (3), Helt av annan åsikt (4), Kan inte säga (5)
Ideologi	Politiikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Mihin sijoittaisit itsesi käyttämällä asteikkoa, jossa nolla tarkoittaa eniten vasemmalla ja kymmenen eniten oikealla?	I politiken pratar vi ibland om vänster och höger. Var skulle du placera dig själv på en skala där noll är längst till vänster och tio är längst till höger?	Eniten vasemmalla (0) – Eniten oikealla (10)	Längst till vänster (0) – Längst till höger (10)
Ålder	Ikä	Vilket år är du född?		

Kön	Oletko?	Är du?	Nainen (1), Mies (2), Muu/En halua sanoa (3)	Kvinna (1), Man (2), Annat/Vill inte säga (3)
Utbildning	Mikä on korkein suorittamasi koulutusaste tai tutkinto?	Vilken är din högsta utbildning?	Peruskoululuokat 1-6, kansakoulu (1), Peruskoululuokat 7-9,10, keskikoulu (2), Lyhyt ammattillinen koulutus (ammattikoulu, -opisto, -instituutti, -kurssi) (3), Opistotason ammattillinen tutkinto (4), Ylioppilas- tutkinto (5), Ammatti- korkeakoulu-tutkinto tai vastaava (6), Yliopisto- tutkinto (kandidaatti tai maisteri) (7), Tieteellinen jatkotutkinto (8), Ei koulutusta (9)	Folkskola, grundskola (1), mellanskola (2), Kortare yrkes- utbildning/kurs (3), Yrkesskola (4), Student (5), Yrkeshögskola eller motsvarande (6), Lägre- eller högre högskole- examen (7), Forskar- utbildning (8), Ingen utbildning (9)

Tapani Turkka (28.2.1951–25.6.2024) in memoriam

KARI PALONEN

Kollegani ja ystäväni Tapani Turkka oli epäilemättä omintakeisimpia suomalaisia politiikan tutkijoita. Hänellä oli oma akateeminen tyylinsä ja profilinsa, jota ei ole aivan helppo ymmärtää, ei edes meidän aikalaisten, saati nuorempien kollegojen. Jäljittely olisi ollut mahdotonta.

Tapanin 60-vuotispäiväksi laaditun juhlakirjan *Muutosten aikoja* avaavassa artikkelissa Olavi Borg (2011) kuvaa erinomaisesti Tapani Turkan mukaantuloa Tampereella valtio-opin ”ammattikuntaan” 1970-luvulta vuonna 2000 hyväksyttyyn väitöskirjaan asti. Tapani sekä oli että ei ollut 1970-lukulainen, kiinnostunut tuon ajan debateista mutta kuitenkin niiden ulkopuolella. Tapani ei tietääkseni koskaan ollut minkään puoluejärjestön jäsen, vaikka 1970-luvun Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä sitoutumisen paine saattoi tiedekunnassa olla vielä kovempi kuin muualla.

Tapanin akateeminen ura alkoi tutkimusavustajana eri projekteissa Tampereen yliopistossa. Hänen pro gradu -työnsä otsikko oli ”Parlamentaarisen hallitusjärjestelmän muotoutumisesta Suomessa”, ja se ulottui pitkälle 1800-lukuun siten, että Leo Mechelin oli keskeinen henkilö. Se on julkaistu Tampereen Poliitiikan tutkimuksen laitoksen sarjassa.

Olavi luonnehti osuvasti Tapania perfektionistiksi. Vielä 1980-luvulla tällainen asenne oli yhdistettävissä akateemisen maailman käytäntöihin, mutta ei enää 1990-luvulla (Borg 2011). Osa tätä perfektionismia oli se, että aikanaan käyttämäni jaottelun mukaan Tapani kuului ”päässä ajattelijoihin”, jotka eivät kirjoita mitään ennen kuin he ovat ajatelleet ajatuksen valmiiksi ja myös formuloineet sen etukäteen kynällä paperille. Itse kuulun vastatyyppiin, ”koneella ajattelijoihin”, jotka kirjoittavat jatkuvasti – latinaksi *nulla dies sine linea* – ja joiden on koko ajan työstettävä teksteistä uusia versiota, korjattava yksityiskohtia ja niin edelleen. Silti meidän on helpompi jossakin vaiheessa päättää, että juttu on nyt ”valmis” kuin Tapanin tyylisten perfektionistien.

Valtio-opin tieteenalalle vakiintui 1970-luvun lopulla dissidenttiryhmä (Ilmari Susiluoto *primus motorina*, Erkki Berndtson, Sakari Hänninen ja minä), johon väljästi liittyi nuorempia kollegoja eri laitoksilta kuten Tapani ja Matti Wiberg. Sen ansiosta tieteenalalle muodostui ainakin jonkinlainen käsitys siitä, miten erilaista ”politiikan tutkimus” saattoi olla.

Parlamentarismin tutkiminen ei ollut erityisen muodikasta 1980- ja 1990-luvuilla. Sitä pidettiin traditionaalisenä alana, joka nojasi ”ahtaaseen politiikkakäsitykseen”, Jan-Magnus Janssonin *Politiikan teorian* (1970) käsiteparin mielessä. Silti traditionaalinenkin parlamenttitutkimus à la Jaakko Nousiainen oli mielenkiintoisempaa kuin policy-analyysi tai äänestyskäyttäytymisen tutkimus. Tapanin parlamenttitutkimus otti kuitenkin 1700-luvun Englantiin ja osin Ruotsiinkin suuntautuessaan eräänlaisen brechtiläisen *Verfremdungseffektin* parlamentarismien oppikirjatulkintoihin.

Toimin vuonna 1983 Tapanin liseniaatin työn *Sandysin esitys* tarkastajana. Hän oli siirtynyt suomalaisesta brittiläisen parlamentarismien tutkimukseen, tarkemmin sanoen Samuel Sandysin

alahuoneessa vuonna 1741 tekemään nykykielellä sanoen epäluottamuslause-esitykseen Robert Walpolen hallitukselle. Uutta esityksessä oli, että perusteet epäluottamukselle olivat puhtaasti poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen eivätkä laillisuuteen vetoavia. Toisin sanoen Tapani oli identifioinut sen retorisen siirron ja poliittisen kontekstin, josta nykyisin keskeinen kriteeri parlamentaariselle hallitukselle oli saanut alkunsa.

Kun Tapani tuli vuoden 1998 elokuussa akatemiaprofessorini projektiin, saimme Olavin kanssa hänet suostumaan siihen, että hän kirjoittaa projektissa ensin väitöskirjaksi uuden version lisensiaattityöstään. Työn (Turkka 2000) otsikko pysyi lähes samana, mutta muistelen kirjoittaneeni esitarkastuslausuntooni, että tulkinta oli muuttunut. Kun lisensiaattintyössään Tapani tavallaan legitimoii Sandysin ja oppositiossa olleiden *whigien* kantaa, hänen perusteellinen syventymisensä John Locken poliittiseen ajatteluun johti tulkintaan, jossa hän ymmärsi myös vastapuolta. Toisin sanoen väitöskirjassaan Tapani analysoi Sandysin esittämää epäluottamuslausetta ja pääministeri Robert Walpolen vastausta kahden vastakkaisen mutta yhtä mahdollisen Locke-tulkinnan kautta – Tapanin termin Locken ”opin” ja Locken ajattelun ”toteutuman” perspektiiveistä. Työn revisioitu englanninkielinen versio julkaistiin vuonna 2007 Hubertus Buchsteinin toimittamassa Nomos Verlagin kirjasarjassa otsikolla *Origins of Parliamentarism*, jota alan specialistit siteeraavat. Sandysin esitystä pidetään nykytutkimuksessa yhtenä niistä käännteistä, jotka mahdollistivat parlamentaarisen hallituksen 1700-luvun Englannissa (ks. esim. Selinger 2019, 38).

Erotukseksi sovinnaisesta parlamentarismien tutkimuksesta Tapanin inspiraation lähteenä oli myös se poliittisen ajattelun tutkimuksen uudelleenajattelu, jota edustivat John Pocock ja Quentin Skinner sekä Locke-tutkijat Peter Laslett ja John Dunn, tuolloin usein ”revisionistiseksi koulukunnaksi” kutsutut Cambridge-taustaiset tutkijat. Vuoden 1980 paikkeilla myös jotkut suomalaiset tutkijat, kuten Markku Hyrkkänen, Tapani ja minä, aloimme kiinnostua noista ajattelijoista. Lontoon tutkimusperiodillaan Tapani ehti vielä pitämään muutaman palaverin Peter Laslettin kanssa vähän ennen tämän kuolemaa, mutta otti Locke-tulkintansa kautta myös etäisyyttä ”cambridgelaisiin” kokoelmassa *Laslett and Beyond. John Locke's Two Treatises of Government Revisited* (2004).

Richard Rorty satoi termin ”rhetorical turn” alkuperän Iowan yliopistossa vuonna 1984 pidettyyn konferenssiin (ks. Simons toim. 1990, vii). 1980-luvun lopulta lähtien retoriikkapuhe ulottui myös suomalaiseen keskusteluun, kuten Hilikka Summan, Matti Hyvärisen, Marja Keräsen ja Kyösti Pekosen kirjoituksiin (ks. Palonen ja Summa toim. 1996). Locke-tutkijana Tapani säilytti tietyn varauksellisuuden retoriikkaa kohtaan, mutta kansainvälisen keskustelun innoittamana hän ryhtyi pohtimaan myös mahdollista retorista tulkintaa Locken *Second Treatisesta* (ks. Turkka 2004, 93–110). Hän kirjoitti aiheesta myös tutkimussuunnitelman Suomen Akatemialle, joka muistaakseni sai arvioijilta maksimipisteet, mutta akatemiattutkijan virkaa Tapani ei saanut.

Projekteihini mukaan tullessaan Tapanin aktivoitui käymään säännöllisemmin konferensseissa (ECPR, IPSA, NOPSa, History of Concepts Group) sekä omien projektieni tilaisuuksissa samoin kuin José María Rosalesin (Málaga) järjestämissä workshoppeissa. Lisäksi Tapani teki lyhyehköjä tutkimusvierailuja Lontooseen, Greifswaldiin, Cambridgeen ja Freiburgiin.

2000-luvun puolella Tapani orientoitui tutkimuksessaan oikeuden ja politiikan suhteiden uuteen tulkintaan. Taustana hänellä oli tietyt sekä angloamerikkalaisessa että saksalaisessa debatis- sa esiin nousseet ”konstitutionalismiksi” kutsutut näkemykset ja niiden käyttö ei-valtiollisessa

kontekstissa. Ne merkitsivät monille tulkitsijoille parlamentin valtaoikeuksien kaventamista, ja tältä kannalta Tapani katsoi, että Suomen vuoden 2000 perustuslaki merkitsi pikemminkin politiikan oikeudellistumista, perustuslain ja ihmisoikeuksien käsittämistä parlamentin valtaa etukäteen rajaaviksi käsitteeksi, kuin parlamentarismien vahvistumista (Turkka 2005). Tapani toi Locke-tulkintansa tähänkin keskusteluun.

Tapanilla oli tavoitteena kirjoittaa kirja Saksan liittotasavallan perustuslakituomioistuimen (*Bundesverfassungsgericht*) EU:n Lissabonin sopimusta koskevasta päätöksestä vuodelta 2009, jolla Euroopan unionin valta suhteessa Saksan perustuslakiin (*Grundgesetz*) nähtiin rajalliseksi (*Bundesverfassungsgericht* 2009). Jos Britannialle Eurooppa-oikeus merkitsi kansallisen suverenisuuden rajoittamista, Saksan perustuslakituomioistuin tulkitsi EU:n ylivaltiollisen luonteen rajalliseksi. Tapanin tarkoitus oli kriittisesti arvioida tuomioistuimen argumentointia, mutta tutkimusrahoituksen päätyminen jätti laajemman hankkeen ”pöytälaatikkoon”.

Alan keskustelussa oli ja on kyseenalaisia oletuksia, jotka nojaavat tulkintoihin oikeuden ja politiikan näkemisestä vastakkaisina sektoreina. Kohteesta riippumatta politiikkaa toimintana tarkasteltaessa oikeusvaltio itsessään ymmärretään poliittiseksi periaatteeksi, jonka vahvistamiseksi perustuslakivaliokunta Suomessa on eduskunnan kokoonpanosta riippumatta näihin päiviin asti suuntautunut. On tavallista nähdä EU-oikeuden ylivaltiollinen luonne jäsenmaiden parlamenttien vallan rajoituksena, toisin sanoen integraation tulkintaa tuomioistuinten ja toimeenpanovallan vahvistumisena parlamentin kustannuksella. Nämä tulkinnat sulkevat pois mahdollisuuden ylivaltiollisen parlamentaarisen hallituksen muodostamiseen, mitä niin sanottu Ad Hoc Assembly esitti perustuslakiluonnoksessaan Euroopan poliittiselle yhteisölle jo vuonna 1953 (ks. Palonen 2024).

* * *

Täydennän tätä pelkistystäni Tapanin intellektuaalisesta biografiasta muutamilla huomioilla yhteisestä aikalaismuistokokemuksestamme, joka teki hänestä itselleni säännöllisen keskustelukumppanin.

En muista Tapanin kertaakaan esiintyneen ”mediassa”. Tämä ei ollut niinkään tulosta tietoisesta allergiasta julkisia esiintymisiä kohtaan, vaan siitä, että ”media” ei tuntenut Tapanin tutkimuksia, vaikka hänet tunnettiin mielenkiintoisena ja selkeänä opettajana ja luennoitsijana. Tapanin tutkimusten ja luentojen aiheet eivät olleet esoteerisia, vaan hän seurasi kiinteästi kotimaista ja eurooppalaista päivänpolitiikkaa ja käytti esimerkkejä siitä opetuksessa ja esitelmissä. Puhelinkeskusteluissamme päivänpolitiikka oli säännöllisesti lähtökohta: soitin Tapanille, kun halusin ajatella ääneen ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä.

Pari esimerkkiä aikalaisuudesta. Kun joskus vuosituhaten vaihteen tienoilla mainitsin hänelle Annabel Pattersonin kirjasta, Tapanin reaktio oli ”siis niin kuin Floyd Patterson?” Meille 1960-luvun koulupojille Floyd Patterson oli tuttu nimi: hän voitti uusintaottelussa nyrkkeilyn raskaan sarjan mestaruuden takaisin Ingemar Johanssonilta. Samoin olimme molemmat nähneet televisiosta reaaliajassa niin sanotun Wembley-maalin, eli Geoff Hurstin ylärimasta pompanneen laukauksen, jolla Englanti siirtyi vuoden 1966 MM-finaalin jatkoajalla 3–2 johtoon Länsi-Saksaa vastaan sen jälkeen, kun neuvostoliittolainen linjatuomari Tofiq Bahramov oli tulkinnut tilanteen maaliksi. Jalapallo oli päivänpolitiikan ohella vakio keskusteluaiheemme, vaikka emme nähneet yhdessä kuin Suomi–Ukraina-ottelun Ratinaa vuonna 2017.

Auton ja maaseudun yhteenkuuluvuus oletetaan nykyisin itsestään selväksi. Politologien ”amattikunnassa” on kuitenkin ollut lukuisia maaseudulta lähteneitä henkilöitä, jotka ovat tulleet hyvin toimeen ilman autoa ja ajokorttia, kuten Ilkka Heiskanen, Raimo Väyrynen, Tapani ja minä. Tapanin säännölliset matkat Pihtiputaalle junalla ja linja-autolla vaativat toisinaan tiettyä kekse-
liäisyyttä.

Onnistuin myös saamaan Tapanin mukaan parille pitkälle junamatkalle. Matkustimme Interraililla VAKAVAN tutkijakurssille Ateenan Suomi-instituuttiin vuonna 2002. Tapani tuli Suomes-
ta ja minä Berliinistä Hampuriin, siitä Müncheniin, yöjunalla Budapestiin. Sieltä seurasi kahden
yön matka makuuvaunussa Bukarestin kautta Thessalonikiin, josta junalla Ateenaan. Paluu ju-
nalla Ateenasta Patrasiin, josta laivalla Bariin, sieltä junalla Roomaan, edelleen Nizzaan, Pariisiin,
Frankfurtiin, sieltä välillä Heidelbergiin, jatkaen Frankfurtista yöjunalla Kööpenhaminaan, edel-
leen Tukholmaan ja sieltä laivalla Turkuun. Toinen yhteinen Interrail-reissu suuntautui kymme-
nen vuotta myöhemmin José María Rosalesin projektin workshopiin San Sebastianiin. Kuljimme
junalla reittiä Tukholma–Kööpenhamina–Hampuri–Münster–Rheine–Schiphol–Pariisi–Hen-
daye–San Sebastián, yöpyen Münsterissä ja Pariisissa. Paluumatkalla kuljimme yhdessä osuuden
San Sebastián–Hendaye–Bordeaux–Strasbourg–Frankfurt, jonka jälkeen Tapani lähti Suomeen ja
minä jäin vielä juniin. Puhetta riitti, mutta ei Tapanista samanlaista junanomadia tullut kuin minä.

Ajan mittaan jotkut omat kokemuksemme alkoivat ”vanhentua”. Olimme olleet lukiossa kieli-
linjalla, lukeneet pitkän saksan ja lyhyen latinan. 1990-luvulla englanniksi julkaiseminen tuli pa-
kolliseksi osaksi agenda ja karriääriä. Itse kirjoitin pohjatekstin, jonka kielentarkastaja muokkasi
niin kielioppia, sanastoa kuin saksalaisia lauserakenteita purkaen. Tapani perfektionistina kirjoitti
pitkään pohjaversioon suomeksi ja käännätti sen natiivilla, mikä oli hitaampi ja kalliimpi ratkaisu.
Tapani osasi englantia ainakin yhtä hyvin kuin minä, mutta halusi julkaisuissaan ylittää *lingua
franca* -englannin tason, johon olen ollut itse tyytyväinen.

Oman ajattelun kokeminen ”vanhanaikaiseksi” saattaa helposti johtaa nostalgiaan ja reaktiivi-
sen retoriikkaan (Hirschman 1991). Tästä ei Tapanin suhteen ollut pelkoa. Kun kaikkia vanhoja
tekstejä ja debatteja ei koskaan digitalisoitane, oppineisuus edellyttää paperiversioiden lukemis-
ta ja muita 1970- ja 1980-luvulla opittuja akateemisia pätevyyksiä, joihin Tapanin varhaiset työt
Sandysin esityksestä ja sen vastaanotosta nojasivat. Toisin sanoen Internetiä edeltävän ajan tutki-
mus- ja opetuskäytäntöjen hallitseminen laajentaa nykyisin tutkijain käytössä olevaa repertoaaria
sen suhteen, miten kulloinkin tehdä tutkimusta. Tapanin töitä kannattaa lukea esimerkkeinä siitä,
miten vanhemmat ja uudemmat tutkimuksenteon kerrostumat ovat yhtäaikaa läsnä.

LÄHTEET

- Borg, Olavi. 2011. Nuori Tapani Turkka. Teoksessa Pertti Lappalainen, Suvi Soininen ja Tarja Seppä
(toim.) *Muutosten aikoja. Juhlakirja Tapani Turkalle*, 7–10. Jyväskylä: SoPhi.
- Bundesverfassungsgericht. 2009. BVerfG, Urteil des Zweiten Senats vom 30. Juni 2009 - 2 BvE 2/08 -,
Rn. 1-421, https://www.bverfg.de/e/es20090630_2bve000208.html
- Hirschman, Albert O. 1991. *The Rhetoric of Reaction*. Princeton: Princeton University Press.

- Jansson, Jan-Magnus 1970 [1969]. *Politiikan teoria* (suom. Aira Kalela). Helsinki: Tammi.
- Lappalainen, Pertti, Suvi Soininen ja Tarja Seppä (toim.). 2011. *Muutosten aikoja. Juhlakirja Tapani Turkalle*. Jyväskylä: SoPhi.
- Palonen, Kari. 2024. *At the Origins of Parliamentary Europe. Supranational parliamentary government in debates of the Ad Hoc Assembly for the European Political Community in 1952–1953*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Palonen, Kari ja Hilka Summa (toim.). 1996. *Pelkkää retoriikkaa. Tieteen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.
- Simons, Herbert W. (toim.). 1990. *The Rhetorical Turn. Invention and persuasion in the conduct of inquiry*. Chicago: University of Chicago Press.
- Turkka, Tapani. 1978. *Parlamentaarisen hallitusjärjestelmän muotoutumisesta Suomessa*. Tutkimuksia / Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos.
- Turkka, Tapani. 1983. *Parlamentarismien mahdollisuudesta: valtio-opillinen tutkimus Samuel Sandyn ehdotuksesta Sir Robert Walpolen virasta vapauttamiseksi*. Licensiaatin tutkielma: Tampereen yliopisto, valtio-oppi.
- Turkka, Tapani. 2000. *Sandysin esitys. Tutkimus parlamentarismien lähtökohdasta*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Turkka, Tapani. 2004. *Laslett and Beyond: John Locke's 'Two Treatises of Government' revisited*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos. *Studia politica Tamperensis*.
- Turkka, Tapani. 2005. Suomen perustuslaki ja Locken oppi, *Politiikka* 47, 155–163.

KIRJOITTAJATIEDOT

KARI PALONEN

Professori, emeritus

Jyväskylän yliopisto

kari.i.palonen@jyu.fi

Alueellisen kulttuuripolitiikan mahdollisuudet: rakentuminen ja käytännöt Suomessa suhteessa Ruotsiin

Lectio praecursoria

VAPPU RENKO

Voimme jakaa Suomen alueisiin monilla eri tavoilla. Voimme erottaa itäisen Suomen, läntisen Suomen, pohjoisen Suomen, eteläisen ruuhka-Suomen – ja kaiken keskellä tietenkin Keski-Suomen. Voimme erottaa eri maakunnat, arktisen alueen, saamelaisalueen ja Svenskfinlandin. Voimme erottaa alueet, joilla puhutaan vihdasta ja alueet, joilla puhutaan vastasta – ja alueet, joilla ei juuri puhuta. Moni edellä mainittu aluejako pohjautuu erilaisiin kulttuurisiin tekijöihin ja niitä koskeviin mielikuviin: siihen, miten eri alueilla eletään ja toimitaan. Tiettyihin alueisiin liitetään hyvinkin vahvoja mielikuvia, joita on myös rakennettu aktiivisesti jo pitkään. Osa edellä mainituista aluerajoista taas on hallinnollisia. Näissä tapauksissa lainsäädännössä on määritelty tietty aluehallinnon organisaatio, jolle on osoitettu tietyt maantieteelliset toimialueet ja tehtävät. Hallinnollisesti olemme tällä [lektion pitämisen] hetkellä muun muassa Keski-Suomen maakunnassa, Keski-Suomen hyvinvointialueella sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella.

Vaikka hallinnolliset rajat voidaan piirtää selkeästi kartalle, ne eivät ole millään tapaa ennalta määrättyjä ja muuttumattomia. Päinvastoin: aluehallinnon organisaatioita on rakennettu aktiivisen toiminnan, politiikanteon ja hallinnollisten prosessien kautta. Muutos on usein nopeaa. Esimerkiksi nykyinen Petteri Orpon hallitus käynnisti viime vuoden elokuussa valtion aluehallinnon uudistuksen, joka kattaa yhdeksän hallinnonalan, 23 viraston sekä 4 600 työntekijän tehtäviä.¹ Lakiesitys tästä uudesta aluehallinnon organisaatiosta on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden kuluttua. Tämän jälkeen Suomessa pitäisi olla jälleen joukko uusia aluehallinnon organisaatioita, jotka tässä tapauksessa on nimetty alueellisiksi elinvoimakeskuksiksi.

Kiinnostus aluehallinnon organisaatioiden rakentamiseen ja muutokseen kulttuuripolitiikassa toimi lähtökohtana sille väitöstutkimukselle, josta keskustellaan tänään. Kulttuuripolitiikalla voidaan tarkoittaa laajasti kulttuuria koskevaa yhteiskunnallista toimintaa. Itse keskityin siihen kulttuuripolitiikkaan, jota muodostetaan ja toteutetaan kulttuurin hallinnollisissa rakenteissa. Kulttuurihallintoa on Suomessa rakennettu aktiivisesti etenkin 1960-luvulta saakka. Tuolloin muodostettiin hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikkaa, jossa korostettiin muun muassa mahdollisimman yhtäläisiä mahdollisuuksia taiteelliseen työskentelyyn ja kulttuuriosallistumiseen eri puolilla Suomea erilaisilla alueilla.

Keskeinen periaate oli desentralisaatio eli hajauttaminen, jonka kautta valtaa ja vastuuta kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteuttamisesta siirrettiin maan kolmitasoisessa hallintorakenteessa kansalliselta tasolta alueelliselle tasolle ja paikalliselle tasolle. Etenkin paikallinen taso eli kunnat otettiin Suomessa keskeiseksi kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteuttajaksi, ja kunnille osoitettiin esimerkiksi vastuuta kulttuuritoiminnan toteuttamisesta ja kulttuuripalvelujen järjestämisestä. Vaikka alueellinen taso otettiin myös osaksi kulttuuripolitiikan rakenteita, sen rooliin on usein viitattu vaatimattomana. Aluehallinnon merkitystä suomalaisessa kulttuuripolitiikassa on aiemmissa

tutkimuksissa kuvattu esimerkiksi rajallisena ja marginaalisena. Samaan aikaan on tehty varsin vähän sellaisia tutkimuksia, joissa olisi tarkasteltu kulttuurin aluehallintoa ja sen organisaatioiden toimintaa kokonaisuudessaan sekä kuultu myös niiden henkilöiden näkemyksiä, jotka käytännössä työskentelevät kulttuuriasioiden parissa aluehallinnon eri organisaatioissa. Omassa tutkimuksessani halusin osaltani paikata tätä tiedonaukkoa.

Tänään tarkastettava väitöstutkimukseni *Alueellisen kulttuuripolitiikan mahdollisuudet: rakentuminen ja käytännöt Suomessa suhteessa Ruotsiin* on yksi yritys nostaa keskusteluun kulttuurin aluehallinnon roolia ja merkitystä suomalaisessa kulttuuripolitiikassa. Erityisen tärkeää keskustelu on tässä ajassa, kun yhteiskunnalliset ja hallinnolliset muutokset ovat yhä nopeampia, ja alueisiin kohdistuu yhä enemmän ristiriitaisiakin odotuksia. Yhtäältä kansallisella kulttuuripolitiikalla pyritään edelleen ainakin tavoitteiden tasolla turvaamaan yhtäläiset mahdollisuudet taiteelliseen työskentelyyn ja kulttuuriosallistumiseen eri alueilla. Toisaalta alueita on yhä enemmän kannustettu erottautumaan toisistaan sekä korostamaan omia erityispiirteitään ja identiteettiään osana alueellista kehittämistä. Tässä yhteydessä taidetta ja kulttuuria on myös kytketty alueellisen kehittämisen keinoiksi. Alueilla tehdään esimerkiksi kulttuuriohjelmia, joissa korostetaan alueelle ominaisiksi nähtyjä kulttuurisia piirteitä: sitä, miten alueella eletään ja toimitaan.

Alueellisessa kehittämisessä on korostettu etenkin viime vuosina hallinnon rinnalla hallintaa. Hallinnalla (englanniksi *governance*) tarkoitetaan tässä yhteydessä hallinnon toimijoiden yhteistyötä yhteiskunnan eri sektoreille sijoittuvien toimijoiden kuten yritysten ja yhdistysten kanssa. Alueilta siis odotetaan kulttuuripolitiikassa paljon. Tänään tarkastettavan väitöstutkimukseni keskeinen kysymys on se, miten alueet voivat vastata niihin kohdistuviin moninaisiin odotuksiin Suomessa rakentamalla alueellista kulttuuripolitiikkaa. Alueellisella kulttuuripolitiikalla tarkoitetaan tutkimuksessa aluetason kulttuuria koskevaa toimintalinjaa. Alueellinen kulttuuripolitiikka on siis tässä sitä, miten kulttuurin aluehallinnossa toimitaan (tai ei toimita) suhteessa kulttuuriin siten kuin kulttuuri aluehallinnossa ymmärretään. Alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamisella on merkitystä, sillä sen kautta alueiden on mahdollista esimerkiksi edistää kansallisen tason kulttuuripoliittisia tavoitteita, kehittää omaa aluettaan korostamalla tiettyjä painopisteitä ja erityispiirteitä sekä vastata esimerkiksi alueella asuvien taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden tarpeisiin.

Tarkastelin tutkimuksessa alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamisen mahdollisuuksia Suomessa suhteessa Ruotsiin. Valitsin Ruotsin heijastuspinnaksi, sillä se on monella tapaa vakiintunut vertailukohta ja esimerkki suomalaiselle kulttuuripolitiikalle. Kulttuuripolitiikkaa – kuten myös monia muita politiikkasektoreita – on Suomessa pitkään kehitetty ”sen Ruotsin mallin mukaan”. Kulttuurin aluehallinnon rakenne Ruotsissa on kuitenkin hyvin erilainen kuin Suomessa, mikä tarjosi kiinnostavan mahdollisuuden analysoida hallinnollisten rakenteiden yhteyttä alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamisen mahdollisuuksiin.

Tutkimusaineistoni muodostui sekä laadullisista että määrällisistä aineistoista. Laadullisia aineistoja olivat lait ja asetukset, hallitusten esitykset ja päätökset sekä ministeriöiden raportit ja päätökset Suomessa ja Ruotsissa. Lisäksi haastattelin kulttuurista vastaavia henkilöitä aluehallinnon organisaatioissa täällä Keski-Suomessa sekä Ruotsissa Värmlannissa. Analysoin myös määrällisiä aineistoja, jotka koostuivat kuntien kulttuuritoiminnan nettokustannuksista ja muista kuntia kuvaavista tunnusluvuista. Näin pyrin ymmärtämään paremmin paikallisen tason erilaistumista

kulttuuripalvelujen toteuttajana sekä hahmottamaan kulttuurin aluehallinnon suhdetta kuntatasoon.

Tutkimus osoitti, että kulttuurin aluehallintoa on 1960-luvulta alkaen rakennettu Suomessa aktiivisesti. Valtaa on siirretty aluetasolle kolmessa vaiheessa, jotka voidaan nimetä alueiksi hyvinvointipolitiikan välineinä, regionalisaatioksi ja kilpaileviksi alueiksi. Vastaavat vaiheet voidaan tunnistaa myös Ruotsissa. Ensimmäinen vaihe ulottui 1960-luvulta 1980-luvulle. Tällöin kulttuurin aluehallintoa rakennettiin molemmissa maissa aktiivisesti pohjaten maille ominaisiin aluehallinnon rakenteisiin. Suomessa korostui valtion aluehallinto, Ruotsissa taas itsehallinnolliset alueet. Toinen vaihe eli regionalisaatio ajoittui 1990-luvulta 2000-luvun puoliväliin. Regionalisaatiolla tarkoitetaan kansallisen tason aktiivista toimintaa vallan kanavoinnissa alueille. Suomessa etenkin maakuntaliittojen kulttuuriin liittyvät tehtävät laajenivat. Ruotsin kulttuuripolitiikassa näkyi lisäksi regionalismi eli alueiden oma tavoite lisätä valtaansa ja asukkaidensa vaikutusmahdollisuuksia. Kolmas vaihe eli kilpailevat alueet alkoi 2000-luvun puolivälissä, jolloin kilpailuvaltioon kuuluvat tehostaminen ja kilpailun edistäminen tulivat yhä selkeämmin esiin myös kulttuurin aluehallinnossa. Suomessa pyrittiin suurella valtion aluehallintouudistuksella virtaviivaistamaan ja selkeyttämään hallinnon rakennetta, mutta kulttuurin kohdalla kävi toisin.

Tällä hetkellä kulttuurin aluehallinto Suomessa koostuu neljästä organisaatioista, joita ovat 1) maakunnan liitot, 2) aluehallintovirastot eli AVIt, 3) elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELYt sekä 4) Taiteen edistämiskeskuksen eli Taiken alueelliset taidetoimikunnat ja aluetoimipisteet. Kullakin organisaatiolla on eri määrä toimialueita: maakunnan liittoja on 18, AVEja kuusi, ELYjä 15, alueellisia taidetoimikuntia 13 ja Taiken aluetoimipisteitä 11. Kulttuurin aluehallinnon rakennne Suomessa on siten tällä hetkellä hyvin monitoimijainen ja monirajainen. Ruotsissa alueiden rooli kulttuuripolitiikassa on korostunut kilpailevien alueiden vaiheessa. Vuodesta 2011 on otettu vaiheittain käyttöön niin kutsuttu yhteistoimintamalli (ruotsiksi *kultursamverkansmodellen*), jossa kulttuurirahoitusta kanavoidaan kansalliselta tasolta alueille alueellisten kulttuurisuunnitelmien perusteella. Suunnitelmien muodostamisessa alueiden tulee tehdä laajasti yhteistyötä kulttuuritoimijoiden sekä muiden keskeisten sidosryhmien kanssa alueella.

Tutkimukseni osoittaa, että toisin kuin Ruotsissa, Suomessa kulttuuripoliittista valtaa on pääosin jaettu valtion aluehallinnon sisällä. Suomen alueellisen kulttuuripolitiikan mallissa desentralisaatio on siten ollut pääosin hallinnollista, kun taas Ruotsissa on toteutettu myös poliittista ja taloudellista desentralisaatiota. Nämä desentralisaation eri muodot ymmärretään tutkimuksessa osana laajempaa valtion uudelleenskaalauksen prosessia. Uudelleenskaalauksella tarkoitetaan sitä, että valtio on poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen rakennelma, jossa eri tasojen eli skaalojen väliset suhteet ovat jatkuvassa muutoksessa. Muutosta ajavat paitsi yksittäiset toimijat myös laajemmat yhteiskunnalliset kehityskulut kuten siirtymä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon.

Miten alueellista kulttuuripolitiikkaa sitten käytännössä rakennetaan Suomen ja Ruotsin erilaisissa hallintorakenteissa? Tätä kysymystä tarkastelin etenkin haastatteluaineiston kautta esimerkkialueilla Keski-Suomessa ja Värmlannissa. Esimerkkialueilla alueellinen kulttuurihallinto vaikuttaa aktiivisesti alueellisen kulttuuripolitiikan tavoitteisiin ja sisältöihin: organisaatiot rajaa- vat alueellista kulttuuripolitiikkaa, määrittelevät tavoitteita ja vastaavat toteutuksesta. Moni asia

kuitenkin vaikeuttaa alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamista Suomessa suhteessa Ruotsiin. Suomen kulttuuripolitiikassa ei ole selkeitä hallinnollisia alueita, eikä yhdellekään organisaatiolle ole osoitettu selkeää tehtävää tai mandaattia koordinoida alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamista. Kukin aluehallinnon organisaatio lähestyy kulttuuria omasta näkökulmastaan. Yksinkertaistettuna, kulttuuri nähdään AVI:ssa peruspalveluna, ELY:ssä liiketoimintana, Taikessa taiteena ja maakunnan liitossa aluekehittämisen perustana ja keinona. Etenkin AVI:n ja ELY:n toimintaa ohjaa suuri määrä eri ministeriöitä, mikä vaikeuttaa kulttuurin sovittamista osaksi näiden organisaatioiden tehtäväkenttää. Yhteistyörakenteiden puute kulttuurin aluehallinnossa aiheuttaa sen, että esimerkiksi taide- ja kulttuuritoimijoiden on Suomessa vaikea tietää, miten he voivat osallistua kulttuuripolitiikan rakentamiseen sillä alueella, jossa he toimivat. Tämä taas voi heikentää aluetason legitimeettii eli koettua hyväksyntää kulttuuripolitiikan toteuttajana.

Voimme jakaa Suomen alueisiin monilla eri tavoilla, koska voimme tehdä alueiden välille eroja. Rajanvedon taustalla on aina eronteko: ajatus siitä, että yhdellä alueella eläminen ja toimiminen on jollain tapaa erilaista kuin toisella, ja vaatii siten esimerkiksi erilaisia kulttuuripoliittisia painopisteitä ja toimenpiteitä. Alueellisen kulttuuripolitiikan rakentaminen on yksi tapa huomioida tätä erilaisuutta kulttuuripolitiikassa.

Samaan aikaan näyttää siltä, että alueellisen kulttuuripolitiikan näkökulma puuttuu parhaillaan meneillään olevista valtion aluehallinnon uudistuksista. Uusien elinvoimakeskusten lukumäärää ei olla päätetty, mutta uutisoinnissa on viitattu yhdeksään tai kymmeneen keskukseseen.² Kumpikaan lukumäärä ei vastaa mitään nykyisen kulttuurin aluehallinnon organisaatioiden toimialuejakoa. Alueen määrittely suomalaisessa kulttuuripolitiikassa on siis edelleen epäselvää. Taiteen edistäminen alueilla on myös murroksessa. Taiteen edistämisestä vastaavan Taiken toiminta nyky muodossaan on päättymässä, kun Taikesta ja Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista Kavista aiotaan muodostaa yksi virasto vuoden 2026 alusta lähtien.³ Taikessa on jo käynnistynyt toimikuntaudistus, jonka osana on keskusteltu alueellisten taidetoimikuntien lakkauttamisesta ja korvaamisesta vaihtelevilla paneeleilla.⁴

Kansallisesta näkökulmasta tuntuu toistuvan ajatus siitä, että valtakunnallinen toiminta palvelee lähtökohtaisesti erilaisia alueita. Tällä logiikalla keskittäminen onkin alueellisuutta. Alueellisuus voidaan kuitenkin ymmärtää myös alueiden erityistarpeiden huomiona. Sillä, että alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamisessa hyödynnetään alueellisten erityistarpeiden asiantuntemusta. Kansallinen ja alueellinen näkökulma eivät sulje toisiaan pois: alueet voivat hyvin samaan aikaan toteuttaa tiettyjä kansallisen kulttuuripolitiikan painopisteitä, kuten edistää taiteellista työskentelyä ja taiteen eri toimialojen kehittymistä alueella, sekä korostaa omaa kulttuurista erityisyyttään. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että hallinnon rakenteet tekevät alueellisen kulttuuripolitiikan rakentamisen mahdolliseksi. Tässä uskon ja toivon tutkimukseni tuloksista olevan hyötyä tulevaisuudessa.

Väitöskirja ”Making regional cultural policy possible: construction and practices in Finland contrasted to Sweden” tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 15. maaliskuuta 2024. Vastaväittäjänä toimi senior lecturer Katja Lindqvist (Lunds universitet) ja kustoksena professori Mikko Jakonen (Jyväskylän yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto).

VIITTEET

1. <https://vm.fi/-/valtion-aluehallinnon-uudistus-kaynnistyy> – viitattu 11.3.2024.
2. <https://yle.fi/a/74-20056819> – viitattu 11.3.2024.
3. <https://www.taike.fi/fi/uutiset/sivistyshallinto-2030-uudistushanke-taike-ja-kavi-yhdistyisivat-yhdeksi-virastoksi> – viitattu 11.3.2024.
4. <https://www.taike.fi/fi/uutiset/taiken-toimikuntarakenteen-uudistus-kayntiin> – viitattu 11.3.2024.

KIRJOITTAJATIEDOT

VAPPU RENKO

YTT, FM

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Erikoistutkija

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

vappu.renko@cupore.fi

**“We are living in pivotal times for the humankind”:
Presidential framing power in 2013–2024**

JOHANNA VUORELMA

This article examines presidential power in Finland from the perspective of framing power. Framing power refers to president’s ability to frame issues so effectively that he or she can influence popular perceptions and socialise citizens into particular norms. In the public debate in Finland, this is often referred to as value leadership, which is an ambiguous and fluid concept. In this article, the New Year’s Speeches by President Sauli Niinistö (2012–2024) are studied through frame analysis, identifying four key frames: (1) the national cohesion frame, (2) the perishing environment frame, (3) the deteriorating economy frame and (4) the durable foreign policy frame. These frames are analysed in relation to the societal conditions at the end of the president’s term in 2024. The article responds to the questions of *what type* of framing power Niinistö exerted during his two presidential terms and *how* he succeeded in it. Niinistö has been called a powerful leader, but this study shows that his framing power appears weak. At the end of his term, the societal conditions in Finland were in conflict with the norms he was disseminating as President.

Keywords: power, president, frame analysis, rhetoric, Sauli Niinistö

In search of the ideology of the educational policies of the far-right

ANTTI MOILANEN
JYRKI KAARTTINEN
HEIDI ELMGREN

The article examines the education policy programs of two Finnish and two German far-right parties. The parties we looked at are the Basic Finns and the Blue and Black Movement in Finland, and in Germany the Alternative for Germany (Alternativ für Deutschland) and the National Democratic Party of Germany (Nationaldemokratische Partei Deutschlands, since then renamed Heimat). The article's research question is how these parties formulate educational policy ideas typical of far-right parties in their educational policy programs, and what similarities and differences there are between the programs. We answer the question by analyzing the educational policy and other programs of the parties using the method of theory-driven content analysis. The categories that guide the content analysis are derived from previous research on far-right education policy. Our analysis shows that the far-right education policy programs are similar in many respects. Their ethos emphasizes anti-intellectualism, an instrumental understanding of education, national identity, and sport. They accuse current educational institutions of ideological indoctrination. In addition, they consider it important to differentiate students according to their skill level and demand restoration of the authority of teachers, discipline and order in schools. Several of these principles contradict the ideals and values of liberal democracy.

Keywords: far-right, education policy, educational ideology, liberal democracy, illiberalism

Who wants “super-politicians”?

A study about the relationship between trust in the political system,
political sophistication and attitudes
towards multiple-mandate holding among Finnish politicians

**FREDRIK MALMBERG
THOMAS KARV**

Previous research has shown that citizens in general tend to express a negative disposition towards the phenomenon of multiple-mandate holding, i.e., the simultaneous exercise of at least two directly elected political functions. This phenomenon has in Finland also contributed to a public debate, as the extent of multiple-mandate holding in Finland stands out in a comparative European perspective. The potential costs and benefits from a political system perspective have been extensively discussed by previous research, although the literature is still missing more explanatory studies from a citizen perspective focusing on explaining individual-level variation in attitudes towards multiple-mandate holding. This especially applies within a national context characterized by extensive multiple-mandate holding among politicians. The purpose of this study is therefore to make an empirical contribution to fill that lacuna. In order to explore this phenomenon, we use survey data collected from a Finnish citizen panel during 2022–2023 which is analysed using suitable statistical analyses. The results show that there is a clear association between how citizens relate to the workings of the political system, and attitudes towards multiple-mandate holding, while we were unable to confirm an expected association between individual-level political sophistication and attitudes towards multiple-mandate holding.

Keywords: multiple-mandate holding, critical citizens, cognitive mobilization, political trust, political sophistication

Vastuulliset hallituspuolueet ja räyhäävä oppositio?

JON JÄRVINIEMI

Två språkgrupper, olika förtroende?

JESPER EKLUND OCH MARINA LINDELL

4 2024

valtiotieteellisen
yhdistyksen
julkaisu

Sosiaaliset normit, tieto ja demokratian vakaus

INGA SAIKKONEN

HENRI VOGT

Yhdysvalloissa juuri käydyt presidentinvaalit ovat jälleen nostaneet pinnalle kysymyksiä demokratian tulevaisuudesta. Yksi keskeinen kysymys liittyy perustuslaillisten *checks and balances* -instituutioiden merkitykseen demokratian vakauden varmistamisessa. Liberaaleissa demokratioissa valta on rajattua ja eri instituutioiden ei tulisi ylittää valtansa rajoja. Näin pyritään rajoittamaan yksinvaltaista ja mielivaltaista vallankäyttöä. On kuitenkin ollut jo pitkään selvää, että liberaaleissa demokratioissa vain perustuslakiin kirjatut institutionaaliset valtaoikeudet eivät yksinään takaa demokratian vakautta. Steven Levitsky ja Daniel Ziblatt korostavatkin tärkeässä teoksessaan *How Democracies Die* (2018), kuinka liberaalien demokratioiden toiminta perustuu keskeisesti perustuslaillisia säädöksiä tukeviin sosiaalisiin normeihin ja epävirallisiin institutionalisoituneisiin käytäntöihin.

Politiikan tutkimus on jo pitkään tutkinut näiden normien ja käytäntöjen merkitystä autokratioissa ja uusissa demokratioissa. Pitkäikäisemmissä demokratioissa niiden toimintaa ja vaikutusta on sen sijaan tutkittu paljon vähemmän. Levitsky ja Ziblatt toteavatkin, että kirjoittamattomien käyttäytymismallien ja sosiaalisten normien merkitystä on vaikea huomata niin kauan kuin ne toimivat hyvin (2019, 101). Se, että kirjoittamattomat käyttäytymismallit ja sosiaaliset normit tukevat perustuslaillisten instituutioiden toimintaa ja myös vallankäytön rajoja, on kuitenkin keskeistä demokratian vakauden kannalta.

Äärioikeiston kannatuksen nousussa vakiintuneissa demokratioissa kysymys voi olla juuri sosiaalisten normien muutoksesta. Tätä korostaa Vicente Valentim juuri ilmestyneessä teoksessaan *The Normalization of the Radical Right: A Norms Theory of Political Supply and Demand*. Äärioikeiston nousua ei Valentimin mukaan niinkään selitä äänestäjien asenteiden muutos, vaan autoritäärisen retoriikan ja asenteiden hiljainen yhteiskunnallinen normalisoituminen. Tämä luo vakiintuneille poliittisille toimijoille myös kannustimia lähentyä äärioikeistolaisten liikkeiden kanssa. Poliittisten normien muutos onkin ollut näkyvissä Yhdysvalloissa ja muissa pitkäikäisissä demokratioissa jo hyvän aikaa – jostain monimutkaisesta syiden verkostosta johtuen, mutta ei tule kuitenkaan ajatella, että tämä kehityksen suunta olisi jotenkin vääjäämätön.

Lienee selvää, että erilaiset tavat luoda, hankkia ja käyttää tietoa sekä tiedon *suhde* poliittiseen päätöksentekoon ovat tuon syyverkon syntymisen eli normien muutoksen kannalta oleellisia. Daniel Innerarityn tässä numerossa julkaistava Poliitiikan tutkimuksen päivien esitelmä pureutuu nimenomaan tähän monisyyseen suhteeseen. Yksi Innerarityn tärkeistä huomioista on, että meidän ei tule ajatella vain väärän ja vääristellyn tai instrumentaaliseksi kuvitellun tiedon rapauttavan demokraattisen päätöksenteon pohjaa ja normalisoivan ääriajattelua. Voi olla myös niin, että liian sokeasti oikeaksi uskottu tieto asettaa demokratialle haasteita. Epistemokratiassa tieto tulkitaan totuudeksi ja sen uskotaan johtavan suoraan tarvittaviin politiikkatoimiin. ”Varma tieto” siis syrjäyttää poliittisen puntaroinnin, positiivisen poliittisen konfliktin, ja saa ihmiset suhtautumaan välinpitämättömästi heitä ympäröivään päätöksenteon maailmaan – ja ääriliikkeille syntyy tilaa.

Myös *Politiikan* käsillä olevan numeron kaksi vertaisarvioitua artikkelia käsittelevät demokratian haasteita eri näkökulmista. Jon Järvinien artikkeli arvioi hallitusvastuun vaikutusta populististen puolueiden retoriikkaan. Artikkelissa käytetään aineistona eduskuntakeskusteluja vuosilta 2015 ja 2023. Yksi keskeisistä johtopäätöksistä on, että hallitusvastuu vähentää puolueiden populistisen retoriikan käyttöä yleisesti, mutta samanlaista retoriikan maltillistumista hallitusvastuun aikana ei ole nähtävissä perussuomalaisen puolueen toiminnassa. Vastuuttaminen voi olla strategia demokratian tukemiseksi, ääriajattelun maltillistamiseksi, mutta sen toimivuudesta ei välttämättä ole takeita.

Jesper Eklundin ja Marina Lindellin artikkeli analysoi yleisen sosiaalisen luottamuksen eroja ruotsin- ja suomenkielisten väestöryhmien välillä. Kirjoittajat toteavat, että luottamustaso on ruotsinkielisten kohdalla ollut laskusuunnassa verrattuna suomenkielisiin, mikä voi kieliä ruotsin kielen aseman yleisestä heikkenemisestä suomalaisessa yhteiskunnassa ja tästä johtuvasta vieraantuneisuuden tunteesta. Korkea yleinen luottamus olisi kuitenkin oleellista koko yhteiskunnan tasapainoisen kehityksen ja ajassamme erityisesti sen demokraattisen kriisinkestävytyden kannalta. Kriisien hallinta ja niihin varautuminen edellyttäisivät, että koko väestö voi seistä toimien takana ja luottaa tulevansa kohdelluksi tasa-arvoisesti.

Numeron päättävät Henri Vogtin ja Kim Zilliacuksen muistokirjoitus Sten Berglundista, tärkeästä sillanrakentajasta suomalaisen ja ruotsalaisen ja laajemminkin skandinaavisen politiikan tutkimuksen välillä, sekä Emilia Palosen kirjaessee kahdesta tuoreesta suomalaisesta Unkarista käsittelevästä teoksesta. Palonen puhuu vahvasti henkilökohtaisella äänellä, omakohtaisena tutkijatodistajana siitä, kuinka vähitellen, 2000-luvulta alkaen, Unkarissa demokratia alkoi tulla haastetuksi, normit ja käytännöt muuttua, uudet asiat normalisoitua monien kansalaisten mielissä. Palosen kirjaessee tuo myös hyvin esiin autokratian ja pidäkkeettömän vallankäytön järkyttävät seuraukset tavallisille kansalaisille.

Tämä on viimeinen päätoimittamamme *Politiikan* numero. Haluamme kiittää koko lehden toimituskuntaa ja erityisesti Elmo Kalvasta ja Miika Saloa oivallisesti tehdystä työstä sekä Valtiotieteellisen yhdistyksen hallitusta vahvasta tuesta. Lehden korkeatasoiset kirjoittajat ja arvioitsijat ansaitsevat erityiskiitoksen aikatauluissa pysymisestä. Toivotamme uudelle toimituskunnalle menestystä tehtävään, toivoen että suomalainen valtio-opillinen yhteisö jatkossakin arvostaa laadukasta julkaisemista kotimaisilla kielillä.

LÄHTEET

Levitsky, Steven ja Daniel Ziblatt. 2019. *How Democracies Die*. UK: Penguin Books.

Valentim, Vicente. 2024. *The Normalization of the Radical Right: A Norms Theory of Political Supply and Demand*. Oxford: Oxford University Press.

Vastuulliset hallituspuolueet ja räyhäävä oppositio?

Hallitusvastuun vaikutus populistiseen puheeseen

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JON JÄRVINIEMI

TIIVISTELMÄ

On laajasti oletettu, että kun populistinen puolue liittyy koalitionhallitukseen, tapahtuu muutosprosessi, jossa puolueen toiminta sekä retoriikka niin kutsutusti valtavirtaistuu ja maltillistuu. Empiirisiä tutkimuksia, joissa tarkasteltaisiin hallitusvastuun vaikutusta populististen puolueiden puheisiin, on kuitenkin rajallisesti. Lisäksi aikaisempi tutkimus on pääasiassa keskittynyt oikeistopopulisteihin. Tutkimusta ei ole siitä, miten muut puolueet, joita ei yleensä luokitella populistisiksi, voivat käyttää tai olla käyttämättä populistista viestintää riippuen siitä, ovatko ne hallituksessa vai oppositiossa. Tämä tutkimus pyrkii selvittämään, kuinka hyvin sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen pätee populistiseen viestintään yli puoluerajojen. Tutkimuksen aineistona ovat eduskuntakeskustelut vuosilta 2015 ja 2023. Tulosten mukaan hallitusvastuulla on merkittävä vaikutus niin kutsuttujen ei-populististen puolueiden retoriikkaan. Puolueet käyttävät populistista viestintää, kun ne eivät ole hallitusvastuussa, mutta hallituksessa sitä esiintyy ainoastaan harvoin. Perussuomalaisten tapauksessa havaitaan myös maltillistumista, mutta ei läheskään samalla tasolla kuin muiden puolueiden kohdalla.

Avainsanat: populismi, maltillistuminen, eduskunta

JOHDANTO

Suomessa perussuomalaisten läpimurto vuoden 2011 eduskuntavaaleissa sekä puolueen jatkuva menestys erityisesti eduskuntavaaleissa eivät ole mikään poikkeus verrattuna muihin länsimai-siin demokratioihin, joissa populistien suosio on kasvanut. Useassa maassa populistit ovat menes-tyksensä ansiosta osallistuneet myös koalitiohallituksiin. Hallitukseen osallistumisen on oletettu vaikuttavan populististen puolueiden maltillistumiseen sekä valtavirtaistumiseen. Oletus perustuu teesiin sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta (*inclusion-moderation thesis*). Teesin mukaan hallitusvastuussa puolueet maltillistuvat, koska yhteistyö hallituksessa vaatii neuvotteluja ja kompromisseja (Akkerman ym. 2016; Bernhard 2020). On olemassa tutkimusta siitä, että oi-keistopopulistiset puolueet valtavirtaistuivat Euroopan integraatioon liittyvissä asioissa (Akker-man ym. 2016). Populistisen viestinnän käytöstä ei ole kuitenkaan selvää näyttöä, sillä aiheesta on vain vähän aikaisempaa tutkimusta. (Bernhard 2020; Schwörer 2022; Swanson ja Gherghina 2023).

Aikaisempi tutkimus on pääasiassa keskittynyt oikeistopopulistisiin puolueisiin eikä siihen, miten yleensä ei-populistisina pidetyt puolueet ovat asemastaan riippuen mahdollisesti käyttä-neet populismia. Tässä tutkimuksessa sisällyttämisen kautta tapahtuvalla maltillistumisella tar-koitetaan, että kun puolue on hallitusvastuussa, se käyttää määrällisesti vähemmän populistista viestintää kuin oppositioasemassa. Tutkimuksessa selvitetään, miten hyvin sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen pätee populistisen viestinnän käyttöön yli puoluerajojen puolueiden ollessa oppositiossa tai hallituksessa. Vertailun avulla voidaan arvioida, miten ilmeistä mahdolli-nen maltillistuminen on ja onko se yhtä voimakasta riippumatta siitä, onko kyseessä populistinen toimija vai ei.

Tässä tutkimuksessa populismi ymmärretään poliittisen viestinnän muotona. Populistista po-liittista viestintää käsitellään diskursiivisena viitekehyksenä (Aslanidis 2016), joka koostuu kansa-keskeisyydestä, eliittivastaisuudesta ja ”vaarallisten muiden” ulossulkemisesta. Näitä elementtejä ei voida yksittäisinä luokitella populismiksi, vaan niiden on esiinnyttävä yhdessä, jotta puhe voidaan tulkita populistiseksi viestinnäksi. Kansakeskeisyys on välttämätön osa populistista diskursiivis-ta viitekehystä, ja kun siihen lisätään eliittivastaisuus ja/tai ”vaarallisten muiden” ulossulkeminen, voidaan tunnistaa erilaisia populismin tyylejä (Aslanidis 2016; Jagers ja Walgrave 2007; Reine-mann ym. 2017).

Suomi on valittu tutkimuksen kohteeksi, koska vuosina 2015 ja 2023 yleisesti oikeistopopu-listiseksi määriteltä puolue perussuomalaiset (ks. Herkman ja Jungar 2021) toimi sekä opposi-tiossa että hallituspuolueena. Lisäksi kyseisinä vuosina erilaiset, yleisesti ei-populistisina nähdyt puolueet toimivat sekä oppositiossa että hallituksessa. Tutkimuksessa käytetään sisältöanalyysia, jonka avulla määritetään sitä, kuinka paljon populistista viestintää eduskuntapuolueet käyttivät vuosien 2015 ja 2023 eduskunnan kyselytunneilla. Suomen perinne konsensushakuisesta poli-tiikasta tarjoaa otollisen maaperän tutkia, miten hallitusvastuu mahdollisesti hillitsee populis-tisen viestinnän käyttöä. Voidaan olettaa, että jos Suomessa maltillistumista ei tapahdu, ei sitä myöskään nähdä maissa, joissa politiikka on konfliktihaluisempaa. Näin ollen tutkimus tarjoaa uutta tietoa siitä, miten erilaiset puolueet käyttävät populistista viestintää monipuoluejärjestel-mässä ja miten hallitusvastuu vaikuttaa viestinnän käyttöön konsensushakuisessa poliittisessa kulttuurissa.

Tutkimustulosten valossa havaitaan maltillistumisen trendiä. Erityisesti yleisesti ei-populistisina nähtyjen puolueiden viestinnässä tämä on merkittävää. Oppositiokaudella nämä puolueet saattavat käyttää populismia, mutta hallitusvastuun myötä tämä vähenee huomattavasti. Vaikka myös perussuomalaisten viestinnässä näkyy jonkin verran maltillistumista, se ei ole yhtä selkeää muihin puolueisiin verrattuna. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että Suomen kaltaisessa monipuoluejärjestelmässä, jossa politiikka on perinteisesti pyrkinyt konsensukseen, maltillistuminen tapahtuu sisällyttämisen kautta. Kuitenkin perussuomalaisten vain osittainen maltillistuminen hallituspuolueena viittaa siihen, että maissa, joissa politiikka on enemmän konfliktinomaista, maltillistumista ei välttämättä esiinny samalla tavalla.

POPULISTINEN VIESTINTÄ

Populismi voidaan ymmärtää monella tavalla. Kyseessä on maailmanlaajuisesti tunnettu ilmiö, jota on tutkittu eri tieteenaloilla ja monesta eri ontologisesta näkökulmasta (yleiskatsausta varten ks. Herkman, 2019). Tässä tutkimuksessa populismia käsitellään viestinnällisenä työkaluna, jota kuka tahansa voi käyttää milloin tahansa riippumatta ideologisesta profiilista tai puoluekannasta. Näin ollen populismi ymmärretään poliittisen viestinnän muotona eikä viestin lähettäjän ominaisuutena (de Vreese ym. 2018).

Kuvio 1. Populistisen viestinnän diskursiivinen kehys (Reinemann ym. 2017, 16)

Artikkelissa käsitellän populistista poliittista viestintää diskursiivisena viitekehyksenä, joka koostuu kahdesta välttämättömästä elementistä – kansakeskeisyydestä ja ulossulkemisesta eliitinvastaisuutena ja/tai ”vaarallisina toisina” (Aslanidis 2016; Grbeša ja Šalaj 2018; Jagers ja Walgrave 2007). Populistisen näkökulman mukaan ”tavallinen kansa” ja heidän tahtonsa tulisi olla politiikan keskipisteessä. Termin ”kansa” diskursiivinen epämääräisyys antaa sille erilaisia merkityksiä

riippuen toimijan ideologisesta asemasta ja kontekstista (de Vreese ym. 2018). Esimerkiksi kansallismielisen poliittisen näkemyksen jakavat toimijat saattavat määritellä ”kansan” kansallismielisinä, kun taas vasemmistolaisen ideologian omaksuvat saattavat määritellä heidät hyveelliseksi työväenluokaksi (Bernhard ja Kriesi 2019). Lisäksi populismi viittaa olennaisesti kansan, korruptoituneen eliitin ja vaarallisten muiden väliseen kamppailuun. Tämän takia ”kansa” tarvitsee vastakohdan, eli eliitin ja ”vaaralliset toiset”. Tämä tarjoaa erilaisia populistisia diskursiivisia kehyksiä, kuten seuraavassa luvussa tullaan kuvaamaan.

Eliitinvastainen populismi (*anti-elitist populism*) on kansakeskeisyyden ja eliittivastaisten puheiden yhdistelmä, jossa ”eliitti” katsotaan ”kansan” vastakohdaksi ja lisäksi sen katsotaan toimivan kansan yleisen tahdon vastaisesti. Eliitinvastainen populismi viittaa viestintään, joka nimenomaisesti tuomitsee vallitsevan järjestelmän, vallanpitäjät, virkavallan ja olemassa olevan poliittisen järjestelmän puolustajat (de Vreese ym. 2018, 427–428). Eliitit voivat olla poliittisia, kulttuurisia, taloudellisia, älyllisiä tai oikeudellisia riippuen toimijan ideologiasta ja siitä, mikä sopii kansalliseen kontekstiin ja kertomukseen (de Vreese ym. 2018; Jagers ja Walgrave 2007; Mudde 2017)

Ulossulkeva populismi sulkee pois tietyn väestösegmentin, joka ei jaa samoja arvoja kuin ”kansa”. Poliittisen toimijan maailmankatsomus ja poliittinen konteksti määrittävät, keitä kuuluu ”vaarallisten toisten” joukkoon. Ulossulkeva retoriikka ei ole ilmeistä jokaisessa populismin tyypissä, vaikka sitä löytyy sekä vasemmistosta (joka sulkee ulos esimerkiksi erittäin varakkaat tai veronkiertäjät) että oikeistosta (joka sulkee ulos esimerkiksi maahanmuuttajat, turvapaikanhakijat, etniset vähemmistöt tai hyvinvointivaltiota hyötyjät) (de Vreese ym. 2018; Hamelers 2018). Siitä huolimatta, että ulossulkeva retoriikka nähdään useasti kansallismielisenä puhetapana eikä populistisena, väitän ulossulkevan puheen olevan osa populistista viestintää. Sitä eivät käytä pelkästään oikeistopopulistiset puolueet, vaan sitä esiintyy myös vasemmisto- ja agraaripuolueiden viestinnässä. Jotta ulossulkeva ja eliitin vastainen puhe voidaan nähdä populistisena, se täytyy asettaa vastakkain kansakeskeisen puheen kanssa.

Populistisiin puhe-elementteihin keskittyminen puheesta litteroidussa aineistossa mahdollistaa vankan metodologisen kehyksen käytön. Tämä kehys mahdollistaa populistisen viestinnän käytön systemaattisen tunnistamisen ja mittaamisen. Näin ollen ei ole tarpeen määrittää etukäteen, kuka on populistinen ja kuka ei. Sen sijaan populistinen viestintä määritellään eri asteiden perusteella, mikä mahdollistaa useiden toimijoiden vertailun tietyllä aikavälillä, jolloin voidaan analysoida sitä, miten erilaiset tekijät saattavat vaikuttaa populistisen viestinnän käyttöön.

SISÄLLYTTÄMISEN KAUTTA MALTILLISTUMISEEN

Tieteellinen yhteisö on laajasti olettanut, että hallitukseen liittyminen maltillistaa ja valtavirtaistaa populistisia puolueita (ks. Akkerman ym. 2016). Alun perin sisällyttämisen kautta tapahtuvan maltillistumisen teesiä sovellettiin radikaalien uskonnollisten toimijoiden kontekstissa. Teesin mukaan demokraattiset instituutiot ja prosessit maltillistavat ja valtavirtaistavat puolueiden radikaaleja ideologioita ja luonteita (emt.). Tähän selitykseen perustuu ensinnäkin perinteinen rationaalinen valintateoria (*rational choice theory*) ja puolueiden pyrkimys vedota maltillisiin äänestäjiin ja siten maksimoida kannatuksensa (Downs 1957). Tämä tarkoittaa, että kun puolueet pyrkivät

siirtymään poliittiseen keskustaan, eli sinne missä suurin osa äänestäjistä on, ne maltillistavat kantojansa. Populististen puolueiden kohdalla tämä tarkoittaa poliittisen puheen valtavirtaistamista jossain määrin laajemman äänestäjäkunnan houkuttelemiseksi. Selitys pätee vain osittain monipuoluejärjestelmiin, joissa on koalitiohallituksia, sillä puolueen ei tarvitse saavuttaa enemmistöä pysyäkseen vallassa (Schwörer 2022.).

Teesin toinen selitys perustuu neuvotteluihin ja kompromisseihin koalitiohallituksessa (Akkerman ym. 2016; Bernhard 2020). Koalitiohallituksissa puolueiden on pakko tehdä yhteistyötä hallituksen toiminnan varmistamiseksi. Puolueiden on siten pehmennettävä syyttelytaktiikoitaan (Krause ja Wagner 2021; Schwörer 2022), mikä auttamatta laimentaa populistista puhetta. Tämä selitys pätee varsin hyvin myös yleisesti ei-populistisina pidettyjen puolueiden kohdalla. Kuten aikaisemmin on mainittu myös muut puolueet käyttävät populistista viestintää (ks. esim. Jagers ja Walgrave 2007; Järvinen 2024). Hallituskoalitiossa puolueet ovat yleensä pakotettuja tekemään kompromisseja ja joskus hyväksymään sekä kantamaan vastuun päätöksistä, jotka ovat epäsuosittuja puolueiden ydinkannattajien keskuudessa. Tämän vuoksi poliittisen järjestelmän arvosteleminen vaikeutuu. Oppositioapuolueilla ei ole samanlaisia rajoitteita (Meyer ja Wagner 2013), mikä helpottaa populistisen viestinnän käyttöä.

Kolmantena selityksenä teesille nostan populistisen viestinnän luonteen ja sen uskottavuuden hallituspuolueen viestintätyylinä. Kuten aikaisemmin esitin, populistinen viestintä kohdistuu yleensä väitettyä eliittiä ja vallitsevaa järjestelmää, kuten perinteisiä puolueita, puoluejärjestelmiä ja hallintoa vastaan. Samaan aikaan populistinen puolue pyrkii luomaan mielikuvan siitä, että se itse ei ole osa poliittista eliittiä vaan puolustaa ”tavallista kansaa”. Kun populistinen puolue astuu hallitukseen, siitä tulee osa poliittista vallanpitäjien joukkoa ja se on vastuussa tehdyistä päätöksistä, mikä tekee varsinkin poliittisen eliitin syyttämisestä vaikeampaa. Lisäksi väitän, että eliitin syyttely ei ole äänestäjien silmissä kovin uskottava viestinnällinen strategia, kun populistinen puolue on itse vallassa. Sama logiikka pätee myös muihin puolueisiin. Puolueet ovat saattaneet oppositiossa käyttää populistista viestintää, mutta hallitusvastuussa populistisen viestinnän käyttö muuttuu hankalammaksi, kun ne ovat itse osa poliittista eliittiä, ja näin ollen myös ei-populististen puolueiden populistinen puhe maltillistuu.

Tutkijat ovat alkaneet testata sisällyttämisen kautta tapahtuvaa maltillistumista tutkimalla kahden keskeistä näkökulmaa valtavirtaistumiseen: ideologisten kantojen maltillistumista ja populismin vähenemistä. Länsi-Euroopassa näyttää siltä, että oikeistopopulistien osallistuminen hallitukseen ei yleensä johda ideologisten kantojen maltillistumiseen, mutta ne kuitenkin muuttuvat enemmän valtavirtaisiksi esimerkiksi Euroopan integraatioasioissa (Akkerman ym. 2016). Tosin vain rajallinen määrä empiirisiä tutkimuksia on käsitellyt sitä, miten hallitusvastuu vaikuttaa populistiseen viestintään populististen puolueiden piirissä. Tjitske Akkermanin ja kanssakirjoittajien (2016) tekemässä pitkäaikaisanalyysissä tutkittiin eurooppalaisten populististen puolueiden valtavirtaistumista. Heidän tuloksensa osoittivat, että eliitinvastainen retoriikka lisääntyi erityisesti 2000-luvulta lähtien. He eivät kuitenkaan ottaneet huomioon hallitusvastuun vaikutusta populistiseen viestintään, vaan tarkastelivat lähinnä poliittisten kantojen muuttumista. Laurent Bernhard (2020) puolestaan tutki sanomalehtiaineistoa selvittääkseen valtavirtaistuiako sveitsiläisen oikeistopopulistisen puolueen Geneva Citizens' Movementin retoriikka hallitusasemassa. Bernhardin (2020) tutkimustulokset osoittivat, että puolueen retoriikka on vähemmän populistista, kun puolue on osa hallitusta, mikä tukee teesiä sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta.

David Swanson ja Sergiu Gherghina (2023) tutkivat miten oikeisto- ja vasemmistopopulististen puolueiden viestintä muuttui Pohjois-Irlannissa niiden ollessa oppositiossa tai hallituksessa. Tutkijat käyttivät aineistona puolueiden puolueohjelmia vuosilta 1998–2022. He havaitsivat, että puolueiden ollessa hallitusvastuussa populistisia elementtejä oli vähemmän puolueohjelmissa, mikä viittaa siihen, että hallitusvastuulla oli vaikutusta populistiseen viestintään. Lisäksi tutkijat huomauttivat, että oikeistopopulistinen DUP muutti poliittista viestintäänsä merkittävästi enemmän kuin vasemmistopopulistinen Sinn Féin siirtyessään oppositiosta hallitukseen. Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen vaikuttaa sekä oikeisto- että vasemmistopopulistisiin puolueisiin, mutta vaikutus on merkittävämpi oikeistopopulistisen puolueen viestinnässä. Toki tutkitut ajanjaksot olivat pitkiä ja viestinnän maltillistumisen takana saattoi olla useampia tekijöitä, joita tutkijat eivät pystyneet tutkimusasetelmassaan kontrolloimaan.

Jakob Schwörer (2022) taas vertaili yli 1 200:aa Facebook-päivitystä italialaisissa, espanjalaisissa, itävaltalaisissa ja uusiseelantilaisissa populistisissa puolueissa, kun ne olivat sekä hallituksessa että oppositiossa. Myös Schwörerin lähtöoletus oli, että kyseisten puolueiden viestintä maltillistuisi niiden ollessa hallitusvastuussa. Schwörer ei kuitenkaan nähnyt selvää kehityssuuntaa siinä, että populistiset puolueet hillitsivät populistista retoriikkaansa astuessaan hallituskoalitioon. Sen sijaan nämä puolueet pysyivät eliitin vastaisina luottaen negatiiviseen kampanjointiin muita poliittisia toimijoita tai entisiä hallituksia vastaan. Lisäksi kansan ja poliittisten eliittien välinen vastakainasettelu oli tärkeässä asemassa hallitusvastuussa olevien populististen puolueiden viestinnässä. Sama päti ulossulkeviin oletettuja ei-kansallisia ryhmiä vastaan kohdistettuihin viesteihin, jotka jopa lisääntyivät hieman Italian oikeistopopulistisen Legan ja Itävallan FPÖ:n Facebook-päivityksissä näiden tultua valtaan.

Edellä mainittujen empiiristen tutkimusten valossa on selvää, että hallitusvastuu ei automaattisesti tarkoita, että populistisen puolueen retoriikka maltillistuu ja valtavirtaistuu. Bernhardin (2020) sekä Swansonin ja Gherghinan (2023) tutkimukset osoittavat, että näin kävi Sveitsissä ja Pohjois-Irlannissa. Sen sijaan Schwörerin (2022) vertaileva tutkimus osoittaa, että teesi sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta ei ole universaali ja että maakohtaisia eroja on. On lisäksi huomioitava, että Schwörerin tutkimus pohjautui Facebook-päivityksiin ja että aikaisempi tutkimus on osoittanut sosiaalisen median olevan otollinen maaperä populistiselle viestinnälle (Engesser ym. 2017). Olisi mielenkiintoista tietää, miten populististen puolueiden viestintä hallitusvastuussa mahdollisesti valtavirtaistui perinteisillä viestintäalustoilla, niin kuin näytti tapahtuneen Sveitsissä ja Pohjois-Irlannissa (Bernhard 2020; Swanson ja Gherghina 2023). Aikaisempi tutkimus osoittaa, että sisällyttämisen kautta tapahtuvan maltillistumisen teesiä tulee tutkia lisää erilaisissa konteksteissa, jotta sen luotettavuus voidaan määrittää. Lisäksi aikaisemmat tutkimukset eivät ole ottaneet huomioon sitä, että myös muut, yleisesti ei-populistisina pidetyt puolueet käyttivät populistista viestintää, vaikkakin pienemmässä määrin. Tässä tutkimuksessa analysoidaan, miten hallitusvastuu vaikuttaa määrällisesti populistisen viestinnän käyttöön yli puoluerajojen, ja tuotetaan siten uutta empiiristä tietoa, joka haastaa teorian populistisen viestinnän maltillistumisesta hallitusvastuussa.

TUTKIMUKSEN KONTEKSTI JA HYPOTEESIT

Kuten monissa muissa länsieurooppalaisissa demokratioissa myös Suomessa oikeistopopulistinen puolue, perussuomalaiset, on noussut viimeisen vuosikymmenen aikana yhdeksi maan suurimmista puolueista. Oltuaan suhteellisen marginaalinen puolue 2000-luvun kaksissa ensimmäisissä eduskuntavaaleissa puolue kasvatti ääniosuuttaan 15 prosenttiyksiköllä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa ja nousi Suomen eduskunnan kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi. Seuraavissa eduskuntavaaleissa vuonna 2015 puolue voitti lähes 18 prosenttia äänistä ja osallistui Juha Sipilän hallitukseen. Vain kahden vuoden hallitusvastuun jälkeen perussuomalaiset hajosi, kun Jussi Halla-aho valittiin puolueen uudeksi puheenjohtajaksi. Entisen johtajan, Timo Soinin, kannattajat perustivat uuden puolueen nimeltä Sininen tulevaisuus. Puolue jatkoi hallituksessa, kunnes hallitus erosi kuukausi ennen vuoden 2019 eduskuntavaaleja. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa perussuomalaiset voitti 17,5 prosenttia äänistä ja otti jälleen paikkansa eduskunnan toiseksi suurimpana puolueena. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa uuden puheenjohtajansa Riikka Purran johdolla perussuomalaiset sai reilut 20 prosenttia äänistä ja lähti mukaan Petteri Orpon hallitukseen eduskunnan toiseksi suurimpana puolueena.

Vaikka juuri perussuomalaiset onkin tunnettu populistisen viestinnän harjoittaja sekä yleisesti oikeistopopulistisena nähty puolue (ks. esim. Herkman ja Jungar 2021), aiemmassa tutkimuksessa ni olen pyrkinyt osoittamaan, että myös pien- ja valtavirtapuolueet käyttävät populistista viestintää (Järvinen 2022; 2024). Siitä huolimatta, että populistista viestintää käytetään Suomen poliittisella kentällä, maan politiikka pyörii perinteisesti konsensushakuisuuden ympärillä. Puolueilla on pitkä historia laajojen hallituskoalitioiden muodostamisesta, ja yhteistyö hallitus–oppositiorajojen yli ei ole harvinaista (Strandberg ja Carlson 2021). Tämän konsensushakuisen perinteen vuoksi voidaan argumentoida, että mikäli Suomessa käytetään populistista viestintää myös hallitusvastuussa, niin populismia ilmenee enemmän maissa, joissa politiikka on enemmän konfliktihakuista.

Taulukko 1. Hallitus–oppositio-asetelma vuosina 2015 ja 2023.

	Kevät 2015	Syksy 2015	Kevät 2023	Syksy 2023
Hallitus	Kok, SDP, RKP, KD	Kesk, Kok, PS	SDP, Kesk, Vihr, Vas, RKP	Kok, PS, RKP, KD
Oppositio	Kesk, PS, Vihr, Vas	SDP, Vihr, Vas, RKP, KD	Kok, PS, KD	SDP, Kesk, Vihr, Vas

Perussuomalaiset on ollut hallitusvastuussa kahdesti. Ensimmäisellä kerralla osana Juha Sipilän hallitusta vuosina 2015–2017 ja toisella kerralla Petteri Orpon hallituksessa vuodesta 2023 lähtien. Tämä mahdollistaa vertailun kahden eri ajanjakson välillä, joina oikeistopopulistinen

puolue on toiminut hallituksessa. Tutkimuksessa halutaan selvittää, miten hallitusvastuu vaikuttaa populistiseen viestintään myös muissa puolueissa. Sen vuoksi tarkastelun kohteena ovat vuodet 2015 ja 2023, jolloin järjestettiin eduskuntavaalit ja dynamiikka hallituksen ja opposition välillä vaihtui. Kevätkaudella 2015 hallituksessa olivat kokoomus, sosiaalidemokraatit, ruotsalainen kansanpuolue ja kristillisdemokraatit. Vuoden 2015 eduskuntavaalien jälkeen hallitukseen kuuluivat keskusta, kokoomus ja perussuomalaiset. Vuonna 2023 kevätkaudella hallituspuolueita olivat sosiaalidemokraatit, keskusta, vihreät, vasemmistoliitto ja ruotsalainen kansanpuolue. Vaalien jälkeen hallituksen muodostivat kokoomus, perussuomalaiset, ruotsalainen kansanpuolue ja kristillisdemokraatit. Näin ollen vuosina 2015 ja 2023 kaikki suomalaiset eduskuntapuolueet ovat olleet sekä hallituksessa että oppositiossa.¹ Vertailemalla näitä kahta eri ajanjaksoa voidaan tarkastella sisällyttämisen kautta tapahtuvan maltillistumisen teesin pätevyyttä.

Lisäksi on huomioitava, että keväällä 2015 ja 2023 järjestettiin eduskuntavaalit. On mahdollista, että vaalit saattavat vaikuttaa myös populistisen viestinnän käyttöön, kun puolueet lähtevät aktiivisemmin haastamaan muita puolueita. Toisaalta liiallinen populismin käyttö saattaa myös karkottaa maltillisemmat äänestäjät sekä vaikeuttaa mahdollista tulevaa hallitusyhteistyötä. Näin ollen ei voida olla varmoja, miten vaalit vaikuttavat populistisen viestinnän käyttöön (ks. Dai ja Kustov 2022). Lisäksi koska Suomessa vaalikampanjat ovat hyvin lyhyitä verrattuna moniin muihin maihin ja koska tutkimuksessa analysoidut vuodet ovat 2015 ja 2023 kokonaisuudessaan, en usko, että vaalikampanjoiden mahdollinen vaikutus merkittävästi vaikuttaa tuloksiin.

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia teesiä sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta ja sen paikkansapitävyyttä tarjoamalla uutta empiiristä tietoa siitä, miten hallitusvastuu vaikuttaa populistiseen viestintään. Tutkimus ei ole keskittynyt toimijoihin tai ideologisiin kantoihin vaan viestintään. Siksi arvioin kaikkien suomalaisten eduskuntapuolueiden populistista viestintää ja sen mahdollista määrällistä maltillistumista hallitusvastuussa. Tutkimus ei yksinomaan valaise sitä, miten oikeistopopulistisen puolueen viestintä saattaa muuttua hallitusvastuussa, vaan myös miten hallitusvastuu vaikuttaa populistiseen viestintään yli puoluerajojen.

Yllä olevaan teoriaan sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta sekä aikaisempaan tutkimukseen pohjautuen ensimmäisenä hypoteesina on, että yleisesti populistisena nähty puolue käyttää hallitusvastuussa ollessaan vähemmän populistista viestintää. Näin ollen voidaan olettaa, että perussuomalaiset käyttivät vähemmän populistista viestintää syksyinä 2015 ja 2023 ollessaan hallitusvastuussa.

H1. Populistinen puolue käyttää vähemmän populistista viestintää hallitusvastuussa.

Vaikka teesiä sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta yleensä sovelletaan radikaaleihin puolueisiin, sitä voidaan soveltaa myös kaikkien puolueiden populistisen viestinnän käyttöön. Koalitionhallituksen jäseninä puolueet ovat pakotettuja tekemään, hyväksymään ja jopa kantamaan vastuuta kompromisseista ja päätöksistä, jotka eivät ole suosittuja heidän kannattajiensa keskuudessa. Tämän seurauksena poliittisen vallan arvosteleminen vaikeutuu. Opposition puolueilla ei ole samanlaisia rajoituksia (Meyer ja Wagner 2013), mikä todennäköisesti helpottaa populistisen viestinnän käyttöä. Tästä seuraa toinen hypoteesi:

H2. Ei-populistiset puolueet käyttävät vähemmän populistista viestintää, kun ovat hallitusvastuussa.

Voidaan myös olettaa, että vaikka hallitusvastuussa ollessaan populistinen puolue käyttäisi vähemmän populistista viestintää, se käyttäisi sitä silti enemmän hallituksessa ollessaan kuin muut ei-populistiset puolueet. Tämä oletus perustuu siihen, että populistinen puolue on päässyt valtaan käyttämällä populistista viestintää ja mikäli puolue hallitusvastuussa maltillistuu liikaa, se menettää uskottavuutensa etenkin puolueen ydinkannattajien joukossa. Näin ollen voidaan olettaa, että perussuomalaiset käyttävät enemmän populistista viestintää hallitusvastuussa ollessaan vuosina 2015 ja 2023 kuin muut hallituskumppaninsa.

H3. Populistinen puolue käyttää enemmän populistista viestintää hallituspuolueena kuin muut puolueet hallitusvastuussa.

Hypoteesien avulla voidaan arvioida, miten hallitusvastuu vaikuttaa populistisen viestinnän käyttöön yli puoluerajojen. Lisäksi vertailemalla populistisia ja ei-populistisia puolueita voidaan nähdä, miten paljon hallitusvastuu saattaa vaikuttaa populistiseen viestintään ja selvittää, onko maltillistuminen samanlaista riippumatta puolueesta.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Aineisto koostuu eduskunnan kyselytunneilla pidetyistä puheista vuosien 2015 ja 2023 aikana (n. 2481)². Aineisto valittiin relevanssin, puolueiden tasa-arvon ja saavutettavuuden periaatteiden mukaisesti. Eduskuntakeskustelut, erityisesti kyselytunnit, nähdään yhtenä tärkeimmistä poliittisista foorumeista Suomen politiikassa. Kyselytunti on viikoittainen tunnin kestävä keskustelu, joka lähetetään suorana televisiossa. Keskustelu käsittelee yleensä ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä, jotka saavat paljon näkyvyyttä sekä perinteisessä että sosiaalisessa mediassa. Tämän takia se voidaan nähdä hyvin relevanttina viestintäkanavana puolueille. Lisäksi eduskuntakeskustelujen etu on se, että siitä puuttuu journalistinen kehys, sillä kyse on puolueiden ”suorasta” viestinnästä. Kyselytunneilla pidetyt keskustelut ovat tarkasti arkistoitu Parlamenttisampoon (*Semantic Computing Research Group, 2021*). Tämä ei ainoastaan korosta aineiston luotettavuutta vaan varmistaa myös kätevän saavutettavuuden, ollen keskeinen tekijä koko aineiston luotettavuuden arvioinnissa.

Kyselytunneilla pidettävät puheet rajoittuvat yhteen minuuttiin, ja kuten nimestä voi päätellä, oppositio puolueet saavat esittää kysymyksiä hallitukselle, joka on velvollinen vastaamaan kysymyksiin. Näin ollen kyselytunnit tarjoavat tasa-arvoisen viestintäkanavan kaikille puolueille, mahdollistaen siten populistisen viestinnän tarkastelun yli puoluerajojen. Eduskunnan kyselytunnit nähdään hie-
man teatraalisempana keskustelumuotona kuin muut eduskunnan keskustelut (Pekonen 2011). Kyselytunneilla ei esimerkiksi käydä niinkään väittelyä tietyn lakimuutoksen sisällöstä vaan keskustellaan laajemmin yhteiskunnassa esiintyvistä epäkohdista ja tarvittavista toimenpiteistä. Kyselytunnin yleisönä eivät varsinaisesti ole muut puolueet tai poliitikot vaan lähinnä televisioruutujen takana olevat

katsojat (emt.). Verrattuna esimerkiksi sosiaaliseen mediaan, eduskunnan kyselytunneilla on normeja ja sääntöjä siitä, millainen puhe on hyväksyttävää. Keskustelua johtaa puhemies, jonka tehtävänä on moderoida keskustelua, jotta eduskunnan arvovalta säilyy.

Tutkimuksessa puheet eduskunnan kyselytunneilla koodattiin erityisten sääntöjen pohjalta populistiseksi viestinnäksi. Manuaalinen sisältöanalyysi tarjoaa yleensä suuremman validiteetin kuin automatisoitu tekstianalyysi, koska tutkija sekä testikoodarit, jotka ovat perehtyneet poliittiseen kontekstiin ja käytettyyn kieleen, tarkastelevat aineistoa huolellisesti (Hawkins ym. 2019). Manuaalisella sisältöanalyysillä on kuitenkin omat haasteensa, jotka liittyvät pääasiassa työn määrään. Siksi on tehtävä ratkaisuja liittyen aineistoon ja sen koodaukseen. Aineisto voidaan jakaa pienempiin yksiköihin (Krippendorff 2013), mikä tarkoittaa, että tässä tutkimuksessa yksi yksikkö on yksi puhe eduskunnan kyselytunnilla. Kyselytunneilla kuitenkin isommille puolueille jaetaan enemmän puheenvuoroja. Sen sijaan, että laskettaisiin populistiseksi viestinnäksi koodattujen puheiden lukumäärä, laskettiin populististen puheiden osuus kunkin puolueen kaikista pidetyistä puheista.

Sisältöanalyysia käytettiin arvioimaan populistisen viestinnän käyttöä eduskunnan kyselytunneilla vuosina 2015 ja 2023. Kuten edellä mainittiin, populistinen viestintä vaatii kansakeskeisyyden läsnäolon puheessa. Analyysi alkoi määrittämällä, sisältyikö puheisiin jonkinlainen ”kansaan” viittaava sisällyttävä elementti. Kansakeskeisyydestä sovellettiin Mirjam Cranmerin (2011) määritelmää, jossa pelkkä viittaus kansaan, kansalaisiin, veronmaksajiin tai muuhun vastaavaan ei riitä. Poliitikon viittaus kansaan otettiin huomioon vain, jos poliittinen toimija väittää puolustavansa ”kansan” tahtoa, olevansa vastuussa ”kansalle” tai legitimisoi väitteensä viittaamalla ”kansaan” (emt., 292).

Näitä puheita ei kuitenkaan voida vielä pitää populistisina, koska ”kansalla” on oltava vastakohdansa, jotka voivat olla erilaisia eliittejä tai ulkopuolisia ryhmiä, joita pidetään uhkana. Näin ollen seuraava vaihe oli arvioida kansakeskeisiksi koodatut puheet ja katsoa, sisältävätkö ne eliitinvastaisa tai ”vaarallisia muita” ulossulkevia elementtejä.

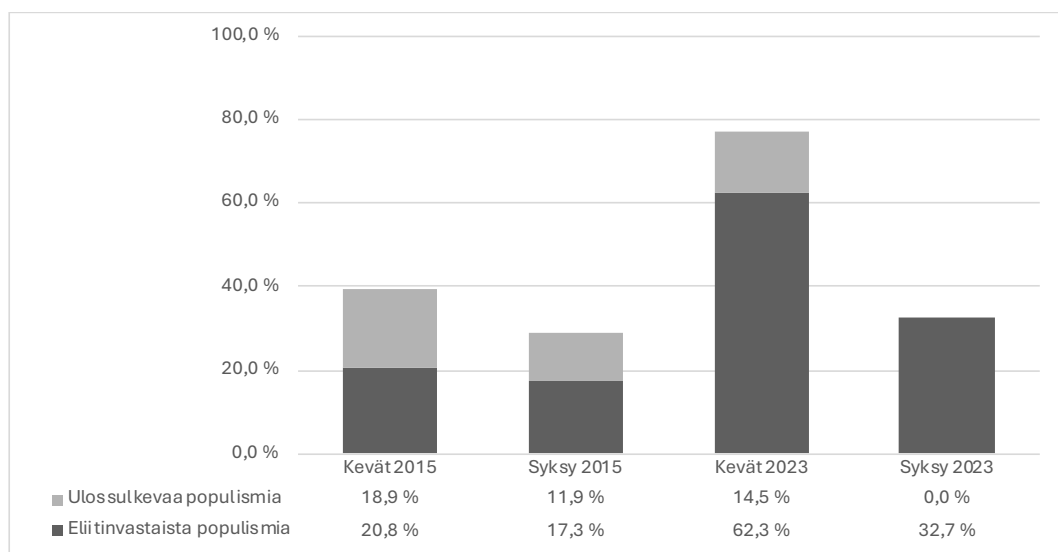
Eliitinvastaisuus voi ilmetä eri muodoissa riippuen toimijasta ja kontekstista, minkä vuoksi tarvitaan erilaisia luokitteluja. Eliitinvastaisuus voi liittyä poliittiseen järjestelmään, hallintoon, kansainvälisiin instituutioihin, mediaan, kulttuuriin, tieteeseen tai talouteen (de Vreese ym. 2018; Jagers ja Walgrave 2007; Mudde 2017; Rooduijn ja Pauwels 2011). Anti-politiikka (*anti-politics*) merkitsee politiikan tai politiikkojen kritisointia tai syytelyä. Anti-valtio (*anti-state*) keskittyy valtion epäonnistumisiin julkisten palvelujen tuottamisessa. Anti-kansainväliset instituutiot (*anti-international institutions*) keskittyy kansainvälisiin instituutioihin, kuten esimerkiksi Euroopan unioniin, Yhdistyneisiin kansakuntiin, Greenpeaceen ja siihen, miten ne ovat epäonnistuneet ja toimivat vastoin kansan tahtoa. Anti-media (*anti-media*) on median ja median toiminnan vastustamista. Eliitinvastaisuus voi liittyä myös niin sanottuihin eliittiryhmiin, jotka populistien mukaan asettavat omat etunsa kansan etujen edelle. Nämä ryhmät voivat olla yksilöitä tai instituutioita, jotka edustavat esimerkiksi tieteellistä yhteisöä (*anti-science*), kulttuurieliittiä (*anti-culture*) tai talouseliittiä (*anti-economy*). Katso Liite A artikkelin lopussa tarkempaa koodausjärjestelmää varten.

Samoin kuin eliitinvastaisuus, ”vaarallisten muiden” ulossulkeminen vaihtelee toimijasta ja kontekstista riippuen. Ulossulkeminen voi liittyä etnisiin, seksuaalisiin tai uskonnollisiin vähemmistöihin, samoin kuin maahanmuuttajiin ja ulkomaalaisiin, kun heidät kuvataan uhkana ”kansalle”. Lisäksi varakkaita yksilöitä tai tiettyjä elämäntapoja voidaan myös pitää ulossulkevan populismin

kohteena, jos heidän elämäntapansa esitetään uhkana esimerkiksi lapsille ja nuorille. Katso Liite A tarkempaa koodausjärjestelmää varten.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on käytetty samaa koodauskirjaa samankaltaisen aineiston kanssa, ja koodauskirjaa on testattu kahdella testikoodaajalla. Testikoodauksen tuloksena saatiin 0,822 Krippendorffin alfa, joka mittaa testikoodaajien luokittelujen yhtenäisyyttä samaa aineistoa arvioitaessa. Artikkelin kirjoittaja vastaa koodatusta aineistosta.

POPULISTINEN VIESTINTÄ VUOSINA 2015 JA 2023 EDUSKUNNAN KYSELYTUNNEILLA

Kuvio 2. Osuudet perussuomalaisten puheista eduskunnan kyselytunneilla, joissa esiintyi eliitinvaista tai ulossulkevaa populistista viestintää vuosina 2015 ja 2023 (perussuomalaisten puheet keväällä 2015: 53, syksyllä 2015: 168, keväällä 2023: 69, syksyllä 2023: 168. n. 458).

Kuvio 2 näyttää sen, kuinka suuri osa perussuomalaisten puheista eduskunnan kyselytunneilla sisälsi eliitinvaista tai ulossulkevaa populistista viestintää. Keväällä 2015 perussuomalaisten puheista noin 40 prosenttia sisälsi populistista viestintää. Siitä noin puolet oli eliitinvaista, jossa kritisoitiin muun muassa maan poliittista eliittiä sekä Euroopan unionia. Noin puolet populistisista puheista oli ulossulkevaa populismia kohdistuen pitkälti maahanmuuttajiin ja ruotsin kielen asemaan.

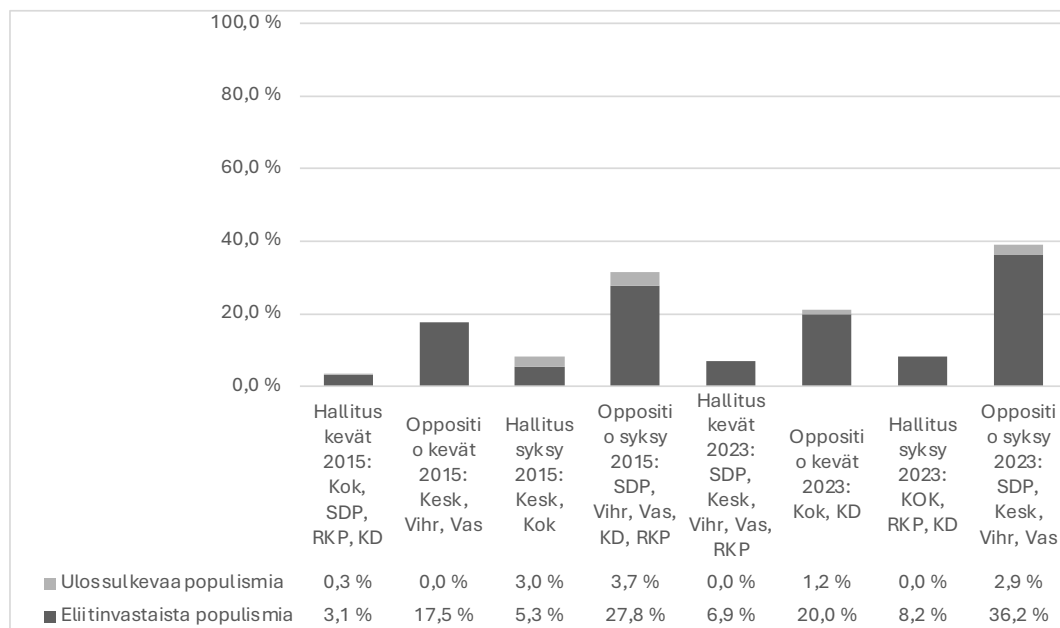
Tutkimusten mukaan suomalaisten selkeä enemmistö vastustaa pakkoruotsia. Vuoden 2011 vaalien alla sitä vaalikonevastauksissa vastusti myös suurin osa meistä tähän saliin valituista

edustajistakin. Silti pelkään, että tulevassa äänestyksessä aloite takkia kääntäen ja äänestäjät pettäen hylätään. Jos näin käy, uskon, että monien kansalaisten mielestä politikointi on ajanut itse asian ohi – (PTK 165/2014 vp, Juho Eerola, PS, 5.3.2015.)

Syksyllä 2015 hallitusvastuussa noin 30 prosenttia perussuomalaisten puheista sisälsi populistista viestintää. Pakolaiskriisi sai tuolloin suurimman huomion Suomen politiikassa. Siksi ei ole yllättävää, että perussuomalaiset käytti tuolloin eliitin vastaista populismia, kohdistuen erityisesti Euroopan unionin maahanmuuttopolitiikkaan. Lisäksi perussuomalaiset käytti ulossulkevaa populismia, joka kohdistui pakolaisiin ja maahanmuuttajiin. Populistisen viestinnän käyttö kuitenkin väheni noin 10 prosenttiyksiköllä kun perussuomalaiset siirtyivät oppositiosta hallitukseen vuonna 2015.

Syksyllä 2023 perussuomalaisten käyttämä populistinen viestintä väheni myös kyselytuntien aikana verrattuna kevääseen 2023, jolloin puolue istui oppositiossa. Toki populistista viestintää esiintyi edelleen, pääasiassa kohdistuen entiseen hallitukseen, punavihreään vasemmistoon ja ammattiyhdistysliikkeeseen. Populistinen viestintä väheni huomattavasti enemmän vuonna 2023 kuin vuonna 2015. Keväällä 2023 perussuomalaisten puheista reilut 76 prosenttia sisälsi populistista viestintää ja syksyllä enää noin 33 prosenttia.

Tätä keskustelua kuunnellessani kävi mielessäni kysyä tällainen kansalaispalautteeseen perustuva kysymys, joka on tällä kaudella ollut hyvin silmiinpistävä: Ministeriainiosta ministerit eivät ole vastanneet opposition kysymyksiin kuluneella kaudella. Pyöritellään kyllä mantraa ja selitellään siitä asian vierestä, mutta ei suoraan oppositiopoliitikon kysymyksiin. Tätä kansalaispalautetta me saamme paljon tänne saliin. Toistuvat vastausten laiminlyönnit ovat olleet märkä rätti Suomen kansalaisten kasvoille. Se on aivan selvä asia. Mihin parlamentaariseen tai perinteiseen tapaan tämä uudeksi normaaliksi muodostunut härski tapa perustuu? Onko kyseessä ollut haluttomuus vai kenties jopa osaamattomuus? — Kiitos (PTK 179/2022, Mauri Peltokangas, PS, 2.3.2023.).

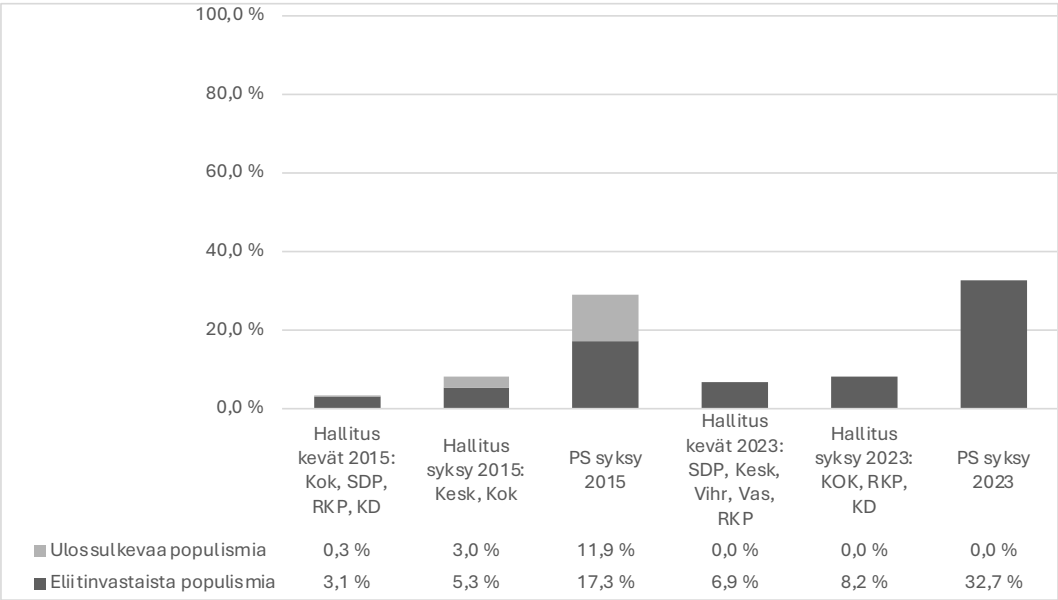

Kuvio 3. Osuudet ei-populististen puolueiden puheista eduskunnan kyselytunneilla, joissa esiintyi eliitinvasista tai ulossulkevaa populistista viestintää vuosina 2015 sekä 2023 (hallituspuolueiden puheet keväällä 2015: 326, syksyllä 2015: 398, keväällä 2023: 246, syksyllä 2023: 268. Oppositio- puolueiden puheet keväällä 2015: 97, syksyllä 2015: 324, keväällä 2023: 85, syksyllä 2023: 279. n. 2023).

Kuvio 3 näyttää sen, kuinka suuri osa muiden puolueiden puheista sisälsi populistista viestintää hallituksessa ja oppositiossa vuosina 2015 ja 2023. Kuvion perusteella nähdään, että myös muut suomalaiset eduskuntapuolueet käyttivät populistista retoriikkaa, vaikka osuudet ovatkin pienempiä kuin perussuomalaisilla. Riippuen ajankohdasta oppositiopuolueiden yhteenlasketut osuudet puheista, jotka sisältävät populistista viestintää vaihtelevat noin 20 prosentista noin 40 prosenttiin. Vaihtelu selittyy puoluekohtaisilla eroilla (ks. liite B). Hallitusvastuussa olevat puolueet käyttivät kuitenkin selvästi vähemmän populistista viestintää kuin oppositiopuolueet. Hallituspuolueiden yhteenlasketut osuudet puheista, jotka sisältävät populistista viestintää ovat parista prosentista noin viiteen prosenttiin. Hallitusvastuu selvästi hillitsee yleisesti ei-populistisiksi käsitettyjen puolueiden populistisen viestinnän käyttöä. Lisäksi ulossulkevaa populismia esiintyi erittäin harvoin puolueiden puheissa riippumatta siitä, olivatko puolueet hallituksessa tai oppositiossa.

Kuviosta 3 voidaan huomata, että kun oppositiossa on enemmän vasemmistopuolueita, puheissa esiintyy enemmän populistista viestintää kuin silloin, kun oppositiossa on enemmän oikeistopuolueita. On kuitenkin tärkeää huomata, että syksyllä 2015 oppositiossa istuivat myös kristillisdemokraatit ja ruotsalainen kansanpuolue, kun taas syksyllä 2023 oppositiossa istui myös keskusta. Näitä puolueita ei kuitenkaan voida luokitella vasemmistopuolueiksi. Tarkempia puoluekohtaisia eroja voi katsoa liitteestä B.

Pääministeri, te sanoitte hiljattain, että Suomi on syvällä suossa. Minusta ja aika monesta suomalaisesta tuntuu nyt tänä päivänä, että vasta te olette viemässä meitä sinne syvälle suohon. Suomi on suomalaiset ihmiset. Suomi on ne poliisit, jotka tekevät sunnuntaisin työtä. Suomi on ne sairaanhoitajat, jotka ovat sunnuntaisin töissä. Suomi on opettajat, yrittäjät, kaikki ihmiset, jotka rakentavat tätä maata – Pääministeri, te olette ehdottamassa leikkauksia, jotka esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla merkitsevät monelle sairaanhoitajalle ja muille hoitajille yli 10 prosentin palkanleikkausta. Oletteko te, pääministeri, sitä mieltä, että Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ansaitsevat tällaisen kohtelun tänä aikana Suomen hallitukselta yksipuolisella sanelupäätöksellä, eivät neuvottelemalla etsittyä ratkaisua, jossa työntekijöidenkin asemaa parannetaan? Arvoisa pääministeri, miksi te olette mennyt suurtyönantajien ja EK:n kelkkaan ettekä ole miettineet suomalaisia ihmisiä? (PKT 31/2015, Ville Niinistö, Vihr, 10.9.2015.)

Kuvio 4. Vuosien 2015 ja 2023 hallituspuolueiden osuudet puheista, joissa esiintyy populistista viestintää, sekä perussuomalaisten puheiden osuudet hallitusvastuussa, joissa esiintyy populistista viestintää (hallituspuolueiden puheet keväällä 2015: 326, syksyllä 2015: 398, keväällä: 2023: 246, syksyllä 2023: 268. Perussuomalaisten puheet syksyllä 2015: 168, syksyllä 2023: 168. n. 1574).

Kuvio 4 näyttää vuosien 2015 ja 2023 hallituspuolueiden osuudet puheista eduskunnan kyselytunneilla, joissa esiintyy populistista viestintää, sekä perussuomalaisten puheenvuorojen osuudet hallitusvastuussa, joissa esiintyy populismia. Perussuomalaisten puheista hallitusvastuussa reilut 30 prosenttia sisältää populistista viestintää, mikä on selvästi enemmän kuin muiden puolueiden

populistisen viestinnän osuus puheista hallitusvastuussa. Hallitusvastuussa olevien ei-populististen puolueiden puheissa ainoastaan noin kolmesta kahdeksaan prosentissa ilmeni populistista viestintää. Lisäksi nämä puolueet käyttivät hyvin harvoin ulossulkevaa populismia ollessaan hallitusvastuussa, kun taas perussuomalaisten kohdalla sitä esiintyi noin 12 prosentissa puheista syksyllä 2015.

Huomionarvoista on se, että perussuomalaisten osuus puheista, joissa esiintyy populistista viestintää, on hallitusvastuussa lähes sama syksyllä 2015 sekä 2023. Puolue on kuitenkin muuttunut hyvin paljon vuoden 2017 puoluekokouksen jälkeen, jolloin perussuomalaisten pitkäaikainen puheenjohtaja Timo Soini ei hakenut uudelleen valintaa. Puolueen johtoon nousi puolueen radiakaalimpaa siipeä edustava Jussi Halla-aho, jonka ideologisen taustan jakaa myös puolueen nykyinen puheenjohtaja Riikka Purra. Lisäksi muidenkin hallitusvastuussa olevien puolueiden osuus puheista, joissa ilmenee populistista viestintää, on lähestulkoon sama ajankohdasta riippumatta.

Räyhäävästä oppositiosta vastuulliseksi hallituspuolueeksi

Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida, kuinka hyvin teesi sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta soveltuu populistiseen viestintään. Toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, analyysissa tarkasteltiin kaikkia eduskuntapuolueita eikä vain yhtä oikeistopopulistista puoluetta. Tämä vertailu mahdollisti sen, että voitiin selvittää, päteekö teesi yli puoluerajojen ja jos pätee, niin miten oikeistopopulistinen puolue ja niin sanotut ei-populistiset puolueet erosivat ollessaan hallitusvastuussa.

Tutkimuksessa esitettiin kolme hypoteesia, jotka perustuivat teoriaan ja aiempaan tutkimukseen. Ensimmäinen hypoteesi oli: *populistinen puolue käyttää vähemmän populistista viestintää ollessaan hallituksessa kuin ollessaan oppositiossa*. Tutkimustulokset osoittivat, että perussuomalaiset käytti vähemmän populistista viestintää eduskunnan kyselytunneilla ollessaan hallitusvastuussa. Syksyllä 2015 pakolaiskriisin aikana perussuomalaisten puheista noin neljännes sisälsi populistista viestintää, mikä oli noin 15 prosenttiyksikköä vähemmän kuin saman vuoden keväällä. Tämä ajanjakso oli erityisen mielenkiintoinen, koska pakolaiskriisi alkoi tulla voimakkaasti esiin Suomen politiikassa ja mediassa. Aikaisempi tutkimus populismin ja kriisien välisestä suhteesta on huomionnut, että oikeistopopulistiset puolueet ovat hyödyntäneet kriisejä kasvattaakseen suosiotaan (Caiani ja Graziano 2019). Esimerkiksi Benjamin Moffitt (2016) on väittänyt, että kriisit ja kriisitalanteen luominen ovat olennainen osa populististen puolueiden viestintää. Kun tarkastellaan perussuomalaisten populistista viestintää syksyllä 2015, huomataan, että he käyttivät ulossulkevaa populismia ja syyttivät kriisistä Euroopan unionia. Kuitenkin heidän populistisen viestintänsä osuus väheni kevääseen 2015 verrattuna, jolloin puolue oli oppositiossa. Näin ollen vaikuttaa siltä, että hallitusvastuu saattoi ainakin osittain hillitä puolueen viestintää jopa otollisessa kriisitalanteessa.

Tämä kansalaisaloite on todella hyvä ja kannatettava – Nyt kun on tilanne, että maahanmuutto lisääntyy, nyt on tullut oikea vyöry, ja on tutkittu, että muun muassa somaleissa 17-kertainen on se määrä raiskauksissa kantasuomalaisiin nähden, niin ottaisin tämän nimenomaan

varoituksena näille nuorille, että nyt on vaarallista liikkua tuolla... Joka päivä me saamme lukea lehdistä joukkoraiskauksista ja niin edelleen. Ei niitä ennen ollut. Ehdottaisinkin, niin kuin edellinen puhuja sanoi tuossa, kastraatiota. Se ei ole kallis, ei maksa 70 000:ta euroa vuodessa. Jos annetaan vaikka viisi vuotta tuomiota, se on aika kallis lasku yhteiskunnalle. Kastraation seurauksena ei tule uusimisia. Se varmasti päättyy siihen. Ja vielä, jos otetaan sillä tavalla, että tämä on kuitenkin aika häpeällinen homma: kuva lehteen, se on hyvä kans. (PTK 51/2015 vp, Teuvo Hakkarainen, PS, 15.10.2015.)

Myös vuonna 2023 perussuomalaisten populismin sävy muuttui hallitusvastuussa maltillisemmaksi. Keväällä 2023 perussuomalaisten populistinen viestintä keskittyi pääasiassa elinkustannusten, energian ja bensiinin hintojen nousuun sekä siihen, miten istuva hallitus sekä Euroopan unioni eivät kyenneet huolehtimaan ”tavallisesta kansasta”. Syksyllä 2023 perussuomalaisten populistisen viestinnän määrä väheni eduskunnan kyselytunneilla. Populismi ei kuitenkaan täysin kadonnut, vaikka sen sisältö hieman muuttuikin. Syksyllä 2023 perussuomalaisten kohteena olivat erityisesti vasemmistopuolueet ja ammattiyhdistysliike, joita perussuomalaiset syytti ”ulkoparlamentarisesta vaikuttamisesta” ja Suomen ”kansan tahdon vastustamisesta”. Hallitusvastuussa olevan populistisen puolueen populistinen viestinnän kohdistuminen erityisesti edelliseen hallitukseen on linjassa Schwörerin (2022) tutkimustulosten kanssa. Suomalaisena piirteenä voidaan nähdä perussuomalaisten populistisen viestinnän kohteena oleva ammattiyhdistysliike. Varsinkin syksyllä 2023 eduskunnan kyselytunneilla perussuomalaiset syytteli ja kritisoi ammattiyhdistysliikettä siitä, että se ei puolusta tavallisen suomalaisen työntekijän etua vaan pikemminkin omaa valta-asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Näyttääkin siltä, että ammattiyhdistysliike tarjosi perussuomalaisille sopivan syntipukin ja eliitin, jota voi syyttää siitä, että se ajaa omia etujaan vastoin kansan tahtoa. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin väittää, että perussuomalaisten viestintä ainakin määrällisesti hieman maltillistui hallitusvastuussa ja sen sisältö muuttui uuteen asemaan sopivammaksi. Ensimmäinen hypoteesi voidaan siis vahvistaa perustuen vuosien 2015 ja 2023 analyysien tuloksiin.

On jännittävä tulkintatapa, että hallitus heikentää palkansaajan elämää, kun juuri muutama päivä sitten näimme muun muassa sellaiset uutiset ja laskelmat, että tavanomaisen palkansaajan, noin 3 500 euroa kuussa tienavan, ensi vuonna käteen jäävä tulo kasvaa lähes 600 euroa. Tämä tarkoittaa sitä, että kun yhdistetään siihen, että inflaatio on heikentymässä, niin ensi vuonna duunarin, palkansaajan, ostovoima paranee selvästi... Se, että te viikosta toiseen teidän parlamentin ulkopuolisen oppositioystävämme kanssa kerrotte, että nämä toimet ovat erityisen radikaaleja, ei pidä paikkaansa... (PTK 73/2023 vp, Riikka Purra, PS, 14.12.2023.)

Suomessa ajatellaan yleisesti, että vain perussuomalaiset käyttävät populistista viestintää, mutta myös muut puolueet käyttävät toisinaan populistista viestintää (Järviniemi 2024). Tästä syystä toisena hypoteesina esitettiin, että *ei-populistiset puolueet käyttävät vähemmän populistista viestintää ollessaan hallitusvastuussa*. Oppositioista käsin puolueiden on helpompaa käyttää populistista viestintää, kun ne syyttelevät hallituksen toimia ja politiikkaa. Vasemmistopuolueiden populistinen viestintä oppositiossa liittyi erityisesti hallituksen tekemään talouspolitiikkaan ja siihen, miten he

suosivat varakkaimpia heikompiensaisten kustannuksella. Varsinkin syksyllä 2023 vasemmistopuolueiden puheissa näkyi paljon hallituksen politiikkaan kohdistuvaa populistista viestintää, jossa piikiteltiin hallituksen tukevan politiikallaan ministeripalkalla eläviä suomalaisia muiden suomalaisten kustannuksella.

Oikeudenmukaisuus on varmasti se avainsana, ja jokainen voi sitten miettiä, kuinka oikeudenmukaista ja reilua on korottaa työmatkoja ajavien, ensiasunnon ostajien, kirjojen, lääkkeiden, verotusta. Ja hallitus ei pääse tästä yli eikä ympäri, ministeri Purra, että näiden verotusta te nostatte ja samaan aikaan te kevennätte suurituloisten, 14 000 kuukaudessa ansaitsevien verotusta kaikkein eniten, eli teidän itsenne tuloluokan verotusta... kumpi ansaitsee enemmän veronkevennyksiä, ministeritason tuloluokka — te, ministerit — vai sitten se hitsaaja, rajavartija, opettaja, sairaanhoitaja, kaupan myyjä? Kumpi?” (PTK 65/2023 vp, Pia Viitanen, SDP, 30.11.2023.)

Oikeiston puolella oppositioasemassa nähtiin, että istuvan hallituksen talouspolitiikka syrjii tavallisia pienyrittäjiä, vasemmisto ”yliverottaa” suomalaista työntekijää ja että hallitus sysää talous- ja hyvinvointiyhteiskuntaan liittyvät epävarmuudet sekä ongelmat tulevalle sukupolvelle. Oikeistopuolueiden populistisessa viestinnässä esiintyi useasti ajatus siitä, miten vasemmistohallitus veropolitiikallaan kurittaa ”tavallista rehellistä palkansaajaa”. Oikeistopuolueet myös esittivät, että ammattiyhdistysliikkeellä on liikaa valtaa suomalaisessa demokratiassa ja se toimii kansan tahdon vastaisesti. Tämä kritiikki ei kuitenkaan nouse yhtä usein esille kuin perussuomalaisten puheissa.

Tämä hallitus on ottanut 40 miljardia lisää velkaa, ja me maksamme 2,6 miljardia pelkkiin korkoihin. Taloustieteen termi moraalikato tarkoittaa suomeksi sanottuna sitä, että syödään lasten lautasilta. Elikä te olette tehneet velkaa, että meidän lapset voisivat sitä sitten maksaa. Onko se teidän mielestänne oikein, ja miksi te teitte tällaisen teon meidän lapsille? (PTK 179/2022 vp, Paula Risikko, Kok, 2.3.2023.)

Hallitusvastuuseen siirtyessään yleisesti ei-populistisina nähtyjen puolueiden populistiset puheenvuorot kyselytunneilla melkein katoavat riippumatta puolueen poliittisesta taustasta. Populistinen viestintä saattaa olla jonkinlainen strateginen valinta näille puolueille oppositioasemassa, sillä valtaan päästessään ne lähestulkoon lopettavat sen käytön. Syy-seuraussuhteesta riippumatta on selvää, että ei-populistiset puolueet eivät käytä populistista viestintää hallitusvastuussa. Näin ollen toinen hypoteesi voidaan vahvistaa.

Kun verrataan perussuomalaisten ja muiden puolueiden populistisen viestinnän käyttöä hallituksessa, huomataan, että vaikka perussuomalaisten viestintä jonkin verran maltillistuu siirryttäessä oppositiosta hallitukseen, se ei kuitenkaan ole yhtä maltillista kuin muiden hallituspuolueiden puheet. Aiemmin mainittiin, että eliitinvastaisuus saattaa äänestäjien silmissä tuntua epäuskottavalta, kun puolue itse istuu hallituksessa. Toisaalta liiallinen maltillistuminen voi myös olla äänestäjien mielestä epäuskottavaa, jos eliitinvastainen populistinen puolue muuttuu hallituksessa liikaa. Tämä voi johtaa kannatuksen heikentymiseen, sisäisiin ristiriitoihin ja jopa puolueen hajoamiseen, mikä saattaa osaltaan selittää perussuomalaisten hajoamisen vuonna 2017. Kolmantena hypoteesina esitin, että *populistinen puolue käyttää enemmän populistista viestintää*

hallituspuolueena kuin muut puolueet hallitusvastuussa. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella myös kolmas hypoteesi voidaan vahvistaa.

POHDINTA

Hallitusvastuu näyttää siis vähentävän populistisen viestinnän käyttöä yli puoluerajojen. Maltillistuminen on erityisen vahvaa niin sanottujen ei-populististen puolueiden puheissa, mutta niiden ollessa hallitusvastuussa populistista viestintää ei nähdä lähes ollenkaan. Perussuomalaisetkin näyttää hallitusvastuussa käyttävän vähemmän populistista viestintää ja sen sisältö hieman muuttuu. Kuitenkin on huomioitava, että perussuomalaiset käyttää selvästi enemmän populistista viestintää hallituspuolueena verrattuna muihin hallituspuolueisiin. Sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen näyttää pätevän erityisen hyvin ei-populististen puolueiden kohdalla ja voidaan sanoa, ettei kyseessä ole niinkään maltillistuminen vaan populistisen viestinnän häviäminen. Perussuomalaisten kohdalla teesi näyttää pitävän osittain paikkansa, vaikkakin puolue käyttää myös hallitusvastuussa populistista viestintää. Tämän voi selittää sillä, että jos puolue maltillistuu liikaa se voi menettää osan kannattajistaan. Lisäksi on täysin mahdollista, että populismi on osa perussuomalaisten ideologiaa ja maailmankatsomusta, joka perustuu eliitinvastaisuuteen. Näin ollen populistinen viestintä paistaa läpi myös hallitusvastuussa.

Niin sanottujen ei-populististen oppositiopuolueiden populistisen viestinnän käytössä esiintyi eroja, kuten jo aiemmin esitin. Syksyllä 2015 sekä syksyllä 2023 enemmistö oppositiosta koostui vasemmistopuolueista, kun taas keväällä 2015 ja keväällä 2023 oppositiossa oli enemmän oikeistopuolueita. Kun oppositiossa on enemmän vasemmistopuolueita, näyttää siltä, että populistista viestintää esiintyy enemmän eduskunnan kyselytunneilla. Tutkimus ei pyrkinyt selittämään, kuinka puolueen taustaideologia saattaa vaikuttaa populistiseen viestintään, eikä näiden tulosten perusteella voida tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Mutta jotain mielenkiintoista on käynnissä. Oppositiopuolueiden populistisen viestinnän käyttö syksyinä 2015 ja 2023 saattaa selittyä sillä, että kun radikaali puolue istuu hallituksessa ja käyttää enemmän populistista viestintää kuin muut hallituspuolueet, se aiheuttaa vastareaktion, jonka seurauksena myös yleensä ei-populistisiksi luokitellut puolueet käyttävät enemmän populismia. Erityisesti tilanteissa, joissa laitoikeistolainen puolue hallitusvastuussa kohdistaa populisminsa oppositiota vastaan, saattaa tapahtua eräänlainen ”taistellaan tulella tulta vastaan -ilmiö”, joka johtaa populistisen viestinnän käytön yleistymiseen politiikassa ja mahdollisen vastakkainasettelun lisääntymiseen. Toisin sanottuna tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei voida väittää, että ei-populistiset vasemmistopuolueet käyttävät enemmän populismia kuin ei-populistiset oikeistopuolueet Suomessa, koska syynä voi olla myös edellä mainittu vastareaktio.

Tutkimuksella on omat rajoitteensa, jotka pääasiassa liittyvät valittuun aineistoon. Eduskunnan kyselytunnit ovat vain yksi poliittisen viestinnän kanava. Sen institutionaalisen luonteen vuoksi se ei välttämättä ole se kanava, jossa puolueet käyttävät eniten populistista viestintää. Lisäksi kyselytunneilla kyse on tilanteesta, jossa oppositio lähtökohtaisesti haastaa hallitusta. Ei ole siis ihme, että oppositio nimensä mukaisesti helpommin vastustaa ja provosoi, kun taas hallitus puolustaa ja liudentaa, mikä saattaa vaikuttaa populistisen viestinnän käyttöön. Mikäli tutkimusaineistona

olisi esimerkiksi sosiaalinen media, olisi mahdollista, että populistista viestintää esiintyisi enemmän myös hallitusvastuussa olevilta puolueilta. Lisäksi populistiset puolueet käyttävät hyvin usein kaksoispuhetta (Vaarakallio 2017), millä tarkoitetaan sitä, että virallisissa viestintäkanavissa puhe voi olla hillitympää ja suunnattu maltillisemmille äänestäjille, mutta sosiaalisessa mediassa puolue saattaa käyttää populistisempaa ja räväkämpää puhetta, jolla puhutellaan erityisesti puolueen ydinkannattajia. Etenkin Orpon hallituksessa vaikuttaa siltä, että perussuomalaiset ovat olleet hyvinkin populistisia perinteisessä sekä sosiaalisessa mediassa. Näin ollen tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten hallitusvastuussa perussuomalaiset viestii eri foorumeilla ja päteekö sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen myös epävirallisemmissa viestintäkanavissa.

Tulosten yleistämisen suhteen on tärkeää muistaa, että Suomessa on vahva perinne konsensushakuisesta politiikasta. Tämä näkyy erityisen selvästi niin sanotuissa ylisuurissa hallituskoalitioissa, joissa hyvin erilaiset puolueet kykenevät yhteistyöhön. Tästä syystä aikaisemmin väitin, että jos sisällyttämisen kautta tapahtuvaa maltillistumista ei havaita Suomessa, on epätodennäköistä, että sitä esiintyisi maissa, joissa politiikka on enemmän konfliktihakuista. Tutkimustulosten perusteella näyttää siltä, että Suomen kaltaisessa konsensushakuisessa maassa sisällyttämisen kautta tapahtuva maltillistuminen pätee melko hyvin niin sanottujen ei-populististen puolueiden osalta. Kuitenkin perussuomalaisten vain osittainen maltillistuminen viittaa siihen, että maissa, joissa politiikka on konfliktihakuisempaa, hallitusvastuu ei välttämättä hillitse populismin käyttöä. Tämän vuoksi tarvitaan lisää vertailevaa tutkimusta ennen kuin teesi sisällyttämisen kautta tapahtuvasta maltillistumisesta voidaan todentaa.

VIITTEET

1. Liike Nyt jätetään analyysin ulkopuolelle, koska puoluetta ei ollut olemassa vuonna 2015.
2. Aineisto kerätty Parlamenttisarvostuksesta (Semantic Computing Research Group, 2021).

LÄHTEET

- Akkerman, Tjitske., de Lange, Sarah L. ja Rooduijn, Matthijs. 2016. Inclusion and mainstreaming: Radical right-wing populist parties in the new millennium. Teoksessa Tjitske Akkerman, Sarah L. de Lange ja Matthijs Rooduijn (toim.), *Radical right-wing populist parties in Western Europe: Into the mainstream?*. London: Routledge, 1–28.
- Aslanidis, Paris. 2016. Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective. *Political Studies* 64:1, 88–104. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224>
- Bernhard, Laurent 2020. Revisiting the Inclusion-Moderation Thesis on Radical Right Populism: Does Party Leadership Matter? *Politics and Governance* 8:1, 206–216. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i1.2515>
- Bernhard, Laurent ja Kriesi, Hanspeter. 2019. Populism in election times: A comparative analysis of 11 countries in Western Europe. *West European Politics* 42:6, 1188–1208.

- <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1596694>
- Caiani, Manuela ja Graziano, Paolo. 2019. Understanding varieties of populism in times of crises. *West European Politics* 42:6, 1141–1158. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1598062>
- Cranmer, Mirjam. 2011. Populist Communication and Publicity: An Empirical Study of Contextual Differences in Switzerland. *Swiss Political Science Review* 17:3, 286–307. <https://doi.org/10.1111/j.1662-6370.2011.02019.x>
- Dai, Yaoyao ja Kustov, Alexander. 2022. When Do Politicians Use Populist Rhetoric? Populism as a Campaign Gamble. *Political Communication* 39:3, 383–404. <https://doi.org/10.1080/10584609.2022.2025505>
- Downs, Anthony. 1957. An Economic Theory of Political Action in a Democracy. *The Journal of Political Economy*, 65:2, 135–150. <https://doi.org/10.1086/257897>
- Engesser, Sven, Ernst, Nicole, Esser, Frank ja Büchel, Florin. 2017. Populism and social media: How politicians spread a fragmented ideology. *Information, Communication & Society*, 20:8, 1109–1126. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1207697>
- Grbeša, Marijana ja Šalaj, Berto. 2018. Textual analysis: An inclusive approach in Croatia. Teoksessa Kirk A. Hawkins, Ryan E. Carlin, Levente Littvay ja Cristóbal Rovira Kaltwasser (toim.), *The Ideational Approach to Populism*, Routledge, 67–89.
- Hameleers, Michael. 2018. A Typology of Populism: Toward a Revised Theoretical Framework on the Sender Side and Receiver Side of Communication. *International Journal of Communication*, 12:20.
- Hawkins, Kirk A., Rosario, Aguilar, Castanho, B., Silva, Jenne, Erin K., Kocijan, Bojana ja Cristóbal Kaltwasser, Rovira. 2019. *Global Populism Database*. 2019 EPSA Annual Conference in Belfast. <https://doi.org/10.7910/DVN/LFTQEZ>
- Herkman, Juha. 2019. *Populism in aika*. Vastapaino.
- Herkman, Juha ja Jungar, Ann-Cathrine. 2021. Populism and media and communication studies in the Nordic countries. Teoksessa Eli Skogerbo, Øyvind Ihlen, Nete Nørgaard Kristensen ja Lars Nord (toim.), *Power, communication, and politics in the Nordic Countries*. Nordicom, 241–261.
- Jagers, Jan ja Walgrave, Stefaan. 2007. Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research* 46:3, 319–345. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>
- Järviniemi, Jon. 2022. Populist communication among usual and unusual suspects: A longitudinal analysis of the communication of Finnish party leaders during parliamentary elections (2007–2019). *Scandinavian Political Studies* 45:2, 227–252. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12223>
- Järviniemi, Jon. 2024. The anatomy of populist communication during COVID-19. *Journal of Political Ideologies*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/13569317.2024.2410303>
- Krause, Werner ja Wagner, Aiko. 2021. Becoming part of the gang? Established and nonestablished populist parties and the role of external efficacy. *Party Politics*, 27:1, 161–173. <https://doi.org/10.1177/1354068819839210>
- Krippendorff, Klaus. 2013. *Content analysis: An introduction to its methodology*. SAGE.
- Meyer, Thomas M. ja Wagner, Markus. 2013. Mainstream or Niche? Vote-Seeking Incentives and the Programmatic Strategies of Political Parties. *Comparative Political Studies* 46:10, 1246–1272. <https://doi.org/10.1177/0010414013489080>
- Moffitt, Benjamin. 2016. *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.
- Mudde, Cas. 2017. *Populism*. The Oxford Handbook of Populism. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.013.1>

- Pekonen, Kyösti. 2011. *Puhe eduskunnassa*. Vastapaino.
- Reinemann, Carsten, Aalberg, Toril, Esser, Frank, Strömbäck, Jesper ja de Vreese, Claes H. 2017. Populist Political Communication Toward a Model of Its Causes, Forms, and Effects. Teoksessa Toril Aalberg, Frank Esser, Carsten Reinemann, Jesper Stromback ja Claes H. de Vreese (toim.), *Populist Political Communication in Europe*. New York: Routledge, 12–25.
- Rooduijn, Matthijs ja Pauwels, Teun. 2011. Measuring Populism: Comparing Two Methods of Content Analysis. *West European Politics* 34:6, 1272–1283.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>
- Schwörer, Jakob. 2022. Less Populist in Power? Online Communication of Populist Parties in Coalition Governments. *Government and Opposition* 57:3, 467–489.
<https://doi.org/10.1017/gov.2021.2>
- Semantic Computing Research Group. 2021. *Parlamenttisampo*. PID <https://parlamenttisampo.fi/fi/>
- Strandberg, Kim ja Carlson, Tom. 2021. Media and politics in Finland. Teoksessa Eli Skogerbo, Nete Nørgaard Kristensen, Lars Nord ja Øyvind Ihlen (toim.), *Power, Communication, and Politics in the Nordic Countries*. Nordicom, 69–89. <https://doi.org/10.48335/9789188855299>
- Swanson, David ja Gherghina, Sergiu. 2023. From opposition to government: How populist parties change their political communication in Northern Ireland. *Irish Political Studies* 38:4, 489–515.
<https://doi.org/10.1080/07907184.2023.2227570>
- Vaarakallio, Tuula. 2017. Perussuomalaisen kaksoispuhe. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma (toim.), *Jätkät ja jyttyt: Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*, Vastapaino, 199–217.
- de Vreese, Claes. H., Esser, Frank, Aalberg, Toril, Reinemann, Carste, ja Stanyer, James. 2018. Populism as an expression of political communication content and style: A new perspective. *The International Journal of Press/Politics* 23:4, 423–438. <https://doi.org/10.1177/1940161218790035>

KIRJOITTAJATIEDOT

JON JÄRVINIEMI

Väitöskirjatutkija

Valtiotieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

jon.jarviniemi@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0001-6165-5543>

LIITTEET

Liite A. Koodauskirja

Kansakeskeisyys

Aloita koodaamalla yksiköt ihmiskeskeisesti Mirjam Cranmerin (2011) määritelmän mukaisesti.

Puhuuko poliitikko ”kansan” nimissä?
Viittaako poliitikko siihen, että on tärkeää vastata siihen, mitä kuvataan ”kansan tahdoksi”?
Käyttääkö poliitikko ”kansaa” oikeuttaakseen väitteensä?

Huom. Termi ”kansa” viittaa ajatukseen enemmistöstä, josta poliitikko puhuu, eli sen ei tarvitse olla aito numeerinen enemmistö.

Huom. Ota huomioon kansakeskeiset termit, jotka ovat yksikössä mutta omaavat kollektiivisen merkityksen, kuten suomalainen, veronmaksaja, kansalainen jne.

Eliitinvastainen sekä ulossulkeva puhe

Huom: Eliitinvastaisten ja ulossulkevien lausuntojen koodauksessa otettiin huomioon vain kansakeskeisiksi tunnistetut yksiköt.

Asettaako poliitikko jonkin seuraavista ryhmistä ”eliitiksi” ja vastakkain ”kansan” kanssa?

Anti-politiikka (esim. kritiikki muita poliitikkoja, puolueita, puolueblokkeja tai politiikkaa kohtaan yleensä)
Anti-valtio (esim. julkisten instituutioiden, kuten julkisen palvelun, epäonnistumista tai lakkauttamista koskeva kritiikki, tai julkisen sektorin yleinen kritiikki)
Anti-kansainväliset instituutiot ja järjestöt (esim. EU, YK, Greenpeace)
Anti-media (esim. toimittajien, sanomalehtien, TV-kanavien, sosiaalisen media, mediayhtiöiden tai koko mediajärjestelmän kritiikki)
Anti-tiede (esim. tutkimuksen, tutkijoiden, yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten tai tutkimusyhteisön kritiikki)
Anti-kulttuuri (esim. henkilöiden, kulttuurilaitosten tai kulttuurimuotojen kritiikki)
Anti-talous (esim. yritysten, omistajien, tiettyjen alojen, ammattien, liittojen, pankkien, työmarkkinoiden tai koko talousjärjestelmän kritiikki)

Ulossulkeva puhe

Tunnistaako poliitikko joitain seuraavista ryhmistä ”vaarallisina muina” ja vastakkain ”kansan” kanssa?

Etniset, seksuaaliset tai uskonnolliset vähemmistöt
Maahanmuuttajat tai ulkomaalaiset
Äärimmäisen rikkaat, veronkiertäjät tai sosiaalietuuksien varassa elävät henkilöt
Muut mahdolliset ”vaaralliset muut” (esim. tiettyjen elämäntapojen tai poliittisten näkemysten edustajat)

Huom: ”Vaarallisiin muihin” eivät sisälly poliitikot tai puolueet, mutta voivat sisältää tietyn puolueen tai blokin äänestäjiä.

Liite B. Puolue kohtainen populistinen viestintä eduskunnan kyselytunneilla vuosina 2015 sekä 2023 (n. 2481).

<i>Puolue</i>	<i>Puheet eduskunnan kyselytunneilla</i>	<i>Eliitinvastaisia populistisia puheita</i>	<i>Ulossulkevia populistisia puheita</i>	<i>Populistiset puheet</i>	<i>Osuus% populistiset puheet</i>
<i>KD kevät 2015</i>	13	1	1	2	15,4 %
<i>KD syksy 2015</i>	27	9	3	12	44,4 %
<i>KD kevät 2023</i>	14	0	1	1	7,1 %
<i>KD syksy 2023</i>	11	1	0	1	9,1 %
<i>KESK kevät 2015</i>	65	11	0	11	16,9 %
<i>KESK syksy 2015</i>	219	11	5	16	7,3 %
<i>KESK kevät 2023</i>	74	7	0	7	9,5 %
<i>KESK syksy 2023</i>	75	30	0	30	40,0 %
<i>KOK kevät 2015</i>	136	2	0	2	1,5 %
<i>KOK syksy 2015</i>	167	9	7	16	9,6 %
<i>KOK kevät 2023</i>	71	17	0	17	23,9 %
<i>KOK syksy 2023</i>	203	21	0	21	10,3 %
<i>PS kevät 2015</i>	53	11	10	21	39,6 %
<i>PS syksy 2015</i>	168	29	20	49	29,2 %
<i>PS kevät 2023</i>	69	43	10	53	76,8 %

<i>PS syksy 2023</i>	168	55	0	55	32,7 %
<i>RKP kevät 2015</i>	28	1	0	1	3,6 %
<i>RKP syksy 2015</i>	33	4	2	6	18,2 %
<i>RKP kevät 2023</i>	6	0	0	0	0,0 %
<i>RKP syksy 2023</i>	47	0	0	0	0,0 %
<i>SDP kevät 2015</i>	147	6	0	6	4,1 %
<i>SDP syksy 2015</i>	134	31	2	33	24,6 %
<i>SDP kevät 2023</i>	97	7	0	7	7,2 %
<i>SDP syksy 2023</i>	120	41	3	44	36,7 %
<i>VAS kevät 2015</i>	22	4	0	4	18,2 %
<i>VAS syksy 2015</i>	62	23	1	24	38,7 %
<i>VAS kevät 2023</i>	47	2	0	2	4,3 %
<i>VAS syksy 2023</i>	40	15	5	20	50,0 %
<i>VIHR kevät 2015</i>	22	3	0	3	13,6 %
<i>VIHR syksy 2015</i>	68	23	4	27	39,7 %
<i>VIHR kevät 2023</i>	22	1	0	1	4,5 %
<i>VIHR syksy 2023</i>	44	15	0	15	34,1 %

Två språkgrupper, olika förtroende?

– En jämförande analys av det generaliserade förtroendet hos den svensk- och finskspråkiga befolkningen i Finland

JESPER EKLUND
MARINA LINDELL

ABSTRAKT

Tillit till andra människor är grundläggande för den sociala sammanhållningen. Tidigare forskning har visat att etniska minoriteter ofta uppvisar lägre nivåer av generaliserat förtroende. Emellertid har den svenskspråkiga befolkningen i Finland framstått som en avvikelse från det förväntade mönstret, där forskning visat att denna grupp uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende jämfört med finskspråkiga. Vidare indikerar nyare studier att denna skillnad i generaliserat förtroende har minskat över tid. Denna artikel syftar till att undersöka och jämföra nivåerna av generaliserat förtroende mellan svenskspråkiga och finskspråkiga i Finland, samt att analysera hur socioekonomiska och kontextuella faktorer påverkar detta förtroende. Studien använder två datamaterial: Barometern (en online-panel för svenskspråkiga i Finland) och Medborgaropinion (en online-panel för finskspråkiga), vilka är representativa för dessa språkgrupper. Resultaten visar att finskspråkiga, i motsats till tidigare forskning, har ett högre generaliserat förtroende än svenskspråkiga. Variationerna inom båda grupperna förklaras av socioekonomiska faktorer som utbildning, ålder, inkomst, sysselsättning och kön, samt kontextuella faktorer som kommunens språkförhållande och urbaniseringsgrad. Dessa resultat kan ha betydande implikationer för förståelsen av samhällssammanhållning och kräver vidare studier för att utforska deras långsiktiga påverkan på det finländska samhället.

Nyckelord: Generaliserat förtroende, socialt förtroende, socialt kapital, språkgrupper

INTRODUKTION

Socialt förtroende innebär tillit till andra människor och är grundläggande för den sociala sammanhållningen och ett positivt samhällsklimat. Socialt förtroende kan delas upp i två typer: generaliserat förtroende, som innebär tillit till andra medlemmar i samhället, och partikulärt förtroende, vilket avser tillit till familj och nära vänner. Forskningen om dessa två typer av socialt förtroende har ökat markant under de senaste decennierna, vilket har bidragit till en bättre förståelse av fenomenet. Empirisk forskning har visat att generaliserat förtroende är avgörande för ett välfungerande samhälle genom att det bidrar till att hitta lösningar på sociala, ekonomiska och organisatoriska problem (Rothstein 1998; Rothstein och Uslaner 2005). På individuell nivå har det konstaterats att ett generaliserat förtroende positivt korrelerar med individuell livstillfredsställelse, lycka och optimism (Kawachi m.fl. 2008; Uslaner 2002).

Inom den empiriska forskningen har det lyfts fram att etnicitet är en av de mest grundläggande faktorerna för socialt förtroende (Smith 2010; Uslaner 2002). Forskning om generaliserat förtroende hos minoriteter har visat att etniska minoriteter tenderar att uppvisa lägre nivåer av generaliserat förtroende (Hwang 2018; Uslaner 2002). I Finland finns en svenskspråkig minoritet som uppfyller de fyra huvudsakliga kriterierna för etnicitet: självidentifikation, språk, social struktur och vidsträckt traditioner (Allardt och Starck 1981). Forskningen om generaliserat förtroende i Finland har delvis fokuserat på den svenskspråkiga befolkningsgruppen, främst på grund av Markku T. Hyypäs studier som belyser finlandssvenskarnas lyckligare och hälsosammare liv. Denna forskning bygger på antagandet att skillnaderna i livshälsa mellan språkgrupperna kan förklaras av att "kustsvenskarna" kännetecknas av ett starkt civilsamhälle, ett välutvecklat socialt nätverk, hög samhörighet och ett stort förtroende för sina medmänniskor (Hyypä och Mäki 2001). Följaktligen har den svenskspråkiga befolkningsgruppen i Finland visat sig utgöra en anomali inom forskningen om generaliserat förtroende, då studier har påvisat att denna minoritet har ett högre generaliserat förtroende jämfört med majoritetsbefolkningen (dvs. finskspråkiga) (Surakka 2012).

En studie av Eklund (2022) indikerar emellertid att skillnaden i generaliserat förtroende mellan svensk- och finskspråkiga har minskat. Detta väcker frågor om huruvida den svenskspråkiga befolkningsgruppens mer utsatta position som nationell minoritet i Finland (Lindell 2021), i kombination med det svenska språkets minskande relevans i samhället (Sundback och Nyqvist 2010), har utgjort ett hinder för en ökning av deras generaliserade förtroende. Samtidigt tycks den finskspråkiga befolkningsgruppen ha närmat sig de svenskspråkigas nivå av generaliserat förtroende. De varierande resultaten från tidigare studier visar på behovet av systematiska och replikerbara studier som specifikt fokuserar på det generaliserade förtroendet hos både den svensk- och finskspråkiga befolkningsgruppen i Finland. Tidigare forskning som har identifierat skillnader i socialt kapital och förtroende mellan språkgrupperna har ofta begränsats till att undersöka svensk- och finskspråkiga individer som bor i samma regioner eller kommuner (Hyypä och Mäki 2001; Näsmän m.fl. 2020; Surakka 2012). Även om det är viktigt att jämföra svensk- och finskspråkiga inom samma kommuner och regioner kan de sociala förhållandena inom analyskontexten få en inverkan på resultaten. I denna studie används två datamaterial som är representativa för den svensk- och finskspråkiga befolkningen i Finland. Utgående från tidigare forskning vet vi att socioekonomiska och kontextuella faktorer är av betydelse (Alesina och Ferrara 2002), och båda dessa typer

av faktorer undersöks empiriskt i denna studie. Den svenskspråkiga befolkningsgruppen i Finland utgör ett unikt fall eftersom den representerar en etablerad etnisk minoritet¹ som trots sin låga andel av befolkningen i Finland, åtnjuter en hög historisk, kulturell och socioekonomisk status (Liebkind 1995). Denna studie bidrar till forskningen om generaliserat förtroende i Finland och internationellt genom att fördjupa vår förståelse av generaliserat förtroende inom majoritets- och minoritetskontexter, med särskilt fokus på en etablerad etnisk minoritet.

Syftet med denna artikel är således att undersöka och jämföra nivån av generaliserat förtroende mellan svensk- och finskspråkiga i Finland, samt att analysera hur socioekonomiska och kontextuella faktorer påverkar generaliserat förtroende inom dessa grupper. För att uppnå detta syfte används enkätdata insamlat år 2023 från Barometern (en online-panel för svenskspråkiga i Finland) och Medborgaropinion (en online-panel för finskspråkiga i Finland). Resultaten visar, i motsats till tidigare forskning, att den finskspråkiga befolkningsgruppen har ett högre generaliserat förtroende jämfört med den svenskspråkiga befolkningsgruppen. Socioekonomiska faktorer som kön, ålder, utbildning, sysselsättning och inkomst förklarar variationen i generaliserat förtroende inom båda språkgrupperna. Kontextuella faktorer har däremot en större inverkan på generaliserat förtroende hos svenskspråkiga än hos finskspråkiga.

Artikeln är strukturerad enligt följande. Den teoretiska referensramen inleds med en genomgång av begreppet socialt förtroende, inklusive dess två typer – generaliserat och partikulärt förtroende. Därefter diskuteras den språkliga kontexten i Finland och hur detta kopplas till tidigare forskning om minoriteter, etnicitet och generaliserat förtroende. Vidare identifieras och diskuteras de faktorer som bidrar till skapandet av generaliserat förtroende, och hypoteser för studien formuleras. Därefter följer en redogörelse för det insamlade datamaterialet och den metodologiska ansatsen som använts i studien. Artikeln avslutas med en presentation av resultaten och dess implikationer, följt av övergripande slutsatser samt en diskussion om studiens begränsningar och förslag till framtida forskning.

SOCIALT FÖRTROENDE

Socialt förtroende ses i denna studie som en del av det mer omfattande begreppet socialt kapital. Inom forskningen är man överens om att socialt kapital utgörs av två beståndsdelar: formella eller informella nätverk, som utgör den strukturella beståndsdel, och socialt förtroende, som utgör den kognitiva beståndsdel (Bäck 2011). Det råder dock en viss oklarhet när det gäller att klargöra förhållandet mellan socialt förtroende och socialt kapital. En del forskare ser dessa som två separata fenomen som bör betraktas som sammankopplade och ömsesidigt förstärkande (Welch m.fl. 2005). Andra forskare ser socialt förtroende som den grundläggande byggstenen i socialt kapital. Rothstein (2003, 98) representerar det senare synsättet och resonerar på följande vis:

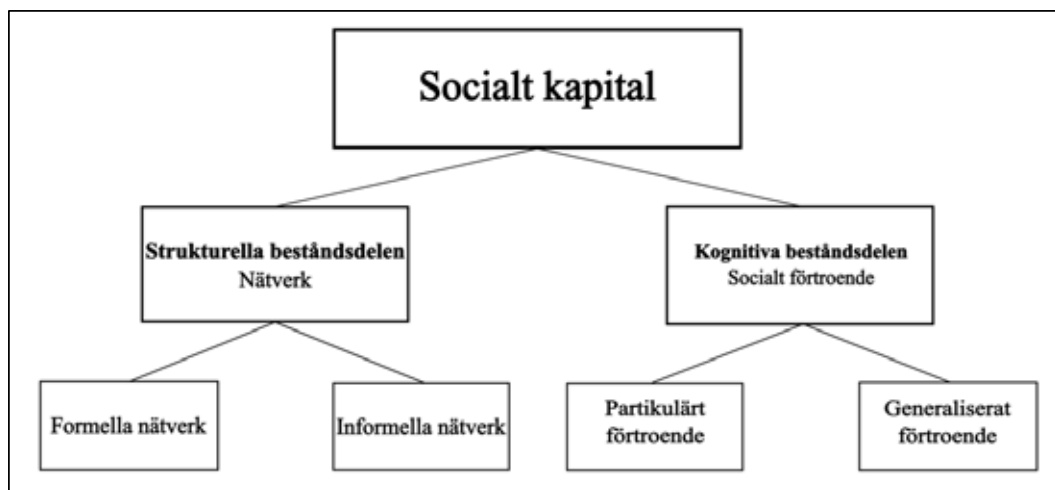
Att organisera ett nätverk eller en frivillig organisation för att åstadkomma något är i grunden i sig ett socialt dilemma. Det som skall åstadkommas är ofta av det slaget att alla som deltar kommer att tjäna på det under förutsättningen att (nästan) alla andra också ställer upp. [...]

Det innebär att det utan någon form av tillit deltagarna emellan är osannolikt att frivilliga organisationer alls kommer till stånd.

Användningen av dessa två begrepp som synonymer är delvis problematiskt för det försvårar diskussionen om vad som faktiskt skapar socialt kapital och socialt förtroende (Welch m.fl. 2005). Det råder ingen enighet om huruvida det är de sociala nätverken eller förtroendet som kommer först i en kausal mening, men den empiriska forskningen är överens om att ett ömsesidigt förtroende är fundamentalt för att nätverk ska fungera effektivt mellan människor. I denna artikel behandlas socialt förtroende som en kärnkomponent inom det övergripande begreppet socialt kapital. Figur 1 sammanfattar de olika dimensionerna av socialt kapital. Analysen är emellertid specifikt avgränsad till socialt förtroende, med särskilt fokus på generaliserat förtroende.

Förtroende är ett komplext och mångdimensionellt begrepp som omfattar politiskt, institutionellt och socialt förtroende. Socialt förtroende utgör en grundläggande aspekt för mellanmännisklig interaktion och fungerar som en mekanism genom vilken individer hanterar osäkerheter i sin sociala omgivning (Luhmann 1979). Begreppen förtroende, tillit och generaliserad mellanmännisklig tillit används synonymt för att beteckna människors kapacitet att förlita sig på sina medmänniskor. Vi utgår från definitionen av socialt förtroende som den presenteras av Näsman m.fl. (2020, 356), där de använder sig av Barbers (1983) och Yamagishi och Yamagishis (1994) perspektiv: "Tillit kan beskrivas som socialt inlärda och socialt bekräftade förväntningar på en annan aktörs pålitlighet och är knutet till en känsla av förutsägbarhet och normalitet." Socialt förtroende är således kopplat till förväntningar om att man kan lita på andra medmänniskor och grundar sig på individers egna erfarenheter av att andra människor är pålitliga (Näsman m.fl. 2020). Förtroende fungerar som en mekanism för att minska osäkerhet och underlätta handling genom att skapa en känsla av förutsägbara resultat (Luhmann 1979). I samband med att förtroende är förknippat med en viss grad av osäkerhet, innebär tillit också en implicit risk. Bäck (2011, 30) formulerar detta på följande vis: "Den som litar på någon är tvungen att acceptera risken att bli besviken. Samtidigt gör alltså den som litar på någon en bedömning om den andres trovärdighet, även om denna bedömning inte alltid är medveten eller strategisk." På grund av detta inkluderar förtroende två komponenter: förväntningar och vilja att vidta riskfyllda åtgärder utifrån förväntningarna (Kwon 2019).

En central distinktion inom socialt förtroende är skillnaden mellan generaliserat och partikulärt förtroende. Generaliserat förtroende fungerar som en sammanhållande kraft som binder samman människor med olika bakgrunder. Det innebär en övertygelse om att man kan lita på de flesta människor i samhället (Bäck 2011). Människor med högt generaliserat förtroende anser att människor, oavsett ekonomisk, etnisk eller religiös bakgrund, är pålitliga (Rothstein och Uslaner 2005). Partikulärt förtroende, däremot, är begränsat till specifika människor, ofta inom den egna demografiska gruppen. Detta partikulära förtroende riktas primärt mot människor som man känner personligen, som familj och nära vänner, och det sträcker sig sällan till främlingar (Bäck 2011; Rothstein och Uslaner 2005). I denna studie utgår vi från Bäck och Christensens (2016) konceptualisering av generaliserat förtroende som en moralisk värdering, baserad på gemensam identitet och normer. Generaliserat förtroende bygger således på en tillit till de "generaliserade andra" och en övertygelse om att "de flesta människor är pålitliga" (Bäck och Christensen 2016, 180).

Figur 1. Sociala kapitalets dimensioner.

FINLAND SOM FALL FÖR DEN AKTUELLA STUDIEN

Utifrån sett kan Finland, likt de övriga nordiska länderna, framstå som en idealtyp av en homogen enhetsstat med få kulturella skillnader (Bäck och Karv 2020). Detta är en vanlig förklaring till den jämförelsevis höga nivån av generaliserat förtroende i dessa länder. Det höga förtroendet i de nordiska länderna har förklarats med den skandinaviska välfärdsmodellen (Rothstein 1998), den socioekonomiska jämlikheten (Rothstein och Uslaner 2005), samt den kulturella homogeniteten och de gemensamma normer (Zak och Knack 2001).

I jämförande studier av finsk- och svenskspråkiga i Finland lyfts ofta två saker fram (McRae 1999). Å ena sidan måste man ta i beaktande att Finland är ett konstitutionellt tvåspråkigt land med finska och svenska som nationalspråk. Å andra sidan, även om både finska och svenska har status som nationalspråk i Finland, existerar en asymmetri genom att endast en numerisk minoritet av finska medborgare, cirka 290 000 individer eller 5,2 procent av befolkningen, tillhör den svenskspråkiga minoriteten (Saarela 2021). Vidare bor ungefär 50 procent av den svenskspråkiga befolkningen i Finland i kommuner där svenska är majoritetsspråk och den andra hälften i kommuner där finska är majoritetsspråk (ibid.). Emellertid har andelen svenskspråkiga i Finland under en längre tid minskat och samtidigt identifierar sig fler svenskspråkiga som tvåspråkiga (Lindell 2021). Trots sitt relativt låga antal ses de svenskspråkiga i Finland som en privilegierad minoritet eftersom de åtnjuter en hög socioekonomisk och kulturell status (Liebkind 1995). I Finland har man historiskt sett strävat efter att säkra den svenskspråkiga befolkningsgruppens ställning genom specifika kulturella arrangemang och institutionella åtgärder. Dessa arrangemang understödjer att bibehålla den svenskspråkiga minoritetskulturen och den språkliga och sociala sammanhållningen (Bäck och Karv 2020; Sundback och Nyqvist 2010). Bäck och Karv (2020, 72) identifierar två faktorer som har stärkt de svenskspråkigas ställning jämfört med många andra minoriteter på följande sätt:

För det första har en hög grad av social integration och socioekonomisk jämlikhet mellan majoritetsbefolkningen och finlandssvenskarna, främjat av institutionella och juridiska arrangemang, varit avgörande för graden av förtroende mellan grupperna. För det andra är graden av mellanmänniskt förtroende högt inom båda språkgrupperna. För finlandssvenskarnas egen del har detta varit viktigt, i synnerhet för den inre enheten och den politiska och sociala mobiliseringen.

Följaktligen, trots att den svenskspråkiga befolkningsgruppen står inför liknande utmaningar som många andra minoriteter, såsom att bevara sin språkliga identitet och andra kulturella särdrag, åtnjuter svenskspråkiga i Finland fördelar i jämförelse med minoritetsgrupper i andra länder (Bäck och Karv 2020).

Denna fördel har dokumenterats i forskningen om den svenskspråkiga befolkningsgruppens höga sociala kapital och förtroende (Näsman m.fl. 2020; Surakka 2012). Förklaringen till det höga förtroendet har tillskrivits flera individuella, sociokulturella och samhällseliga faktorer (Sundback och Nyqvist 2010). På sociokulturell nivå betonas den starka samhörigheten inom den svenskspråkiga gruppen, liksom deras djupa förankring i nätverk och organisationer såsom familjerelationer, lokalsamhället och föreningslivet (Hyypä och Mäki 2001; Sundback och Nyqvist 2010). Samhällseliga faktorer inkluderar gruppens relativt fåtaliga storlek och regionala fördelning, vilket underlättar skapandet av gemensamma normer och värderingar (Sundback och Nyqvist 2010). När en minoritet utgör en större andel i ett lokalsamhälle, kan detta likna effekterna av etnisk homogenitet, vilket stärker förtroendet inom gruppen. Detta stöds av forskning som visar att individer tenderar att organisera sig i homogena grupper baserade på gemensamma egenskaper (Paarlborg m.fl. 2018). Dessutom tenderar förtroendet att vara högt i mindre samhällen eftersom människor är relativt lika varandra och har större tendens att umgås mycket med varandra (Näsman m.fl. 2020). Vidare har det framhållits att den svenskspråkiga befolkningsgruppen i större utsträckning tenderar att bo kvar i sina födelseregioner och i traditionella finlandssvenska regioner, vilket kan främja skapandet av traditioner och starka nätverk (Finnäs 2010).

Finlandssvenskarna: Etnicitet och generaliserat förtroende

Den svenskspråkiga minoriteten i Finland har beskrivits som en historisk minoritet som skiljer sig från den finskspråkiga majoritetsbefolkningen i kulturella, politiska och språkliga aspekter (Allardt och Starck 1981). I synnerhet är det svenska språket en central identitetsmarkör för svenskspråkiga i Finland (Liebkind och Henning-Lindblom 2015). När språket utgör en grundläggande faktor för gruppidentifikation och en central del av identiteten inom en språkgrupp, kan detta fenomen anta egenskaper av en etnisk identitet. Detta kallas "etnolingvistisk identitet", som skiljer sig från andra sociala identiteter eftersom etnicitet relaterar till människors subjektiva uppfattningar om deras ursprung (ibid.). Dessa subjektiva uppfattningar om ett gemensamt ursprung gör etniska identiteter mycket beständiga och resulterar i en djup känsla av samhörighet (ibid.). Följaktligen utgår vi i denna studie från att språktillhörighet är en grundläggande etnokulturell markör, i likhet med till exempel religion, invandringsstatus eller hudfärg. Även om språktillhörighet inte är

lika uppenbar eller lätt identifierbar som hudfärg eller fysiska egenskaper, kan den ha lika betydande effekter (Hwang 2018). Det svenska språket är således ett fundamentalt karaktärsdrag för den svenska språkgruppen i Finland och ett karaktärsdrag för att identifiera människor som skiljer sig från majoriteten.

Forskning har visat att etnicitet är en central faktor för förtroende (Smith 2010; Uslaner 2002). I flera studier, bland annat i USA och Kanada, har det visats att etniska minoriteter tenderar att ha lägre nivåer av generaliserat förtroende jämfört med majoritetsbefolkningen (Hwang 2018; Smith 2010; Uslaner 2002). Skillnader i generaliserat förtroende mellan etniska grupper tillskrivs flera faktorer, inklusive historisk- och samtida diskriminering, lokala samhällskontexter och etnisk socialisering (Smith 2010). För det första förmodas medlemmar av etniska minoriteter ha lägre förtroende på grund av deras socioekonomiskt missgynnade position (Smith 2010). Denna upplevda orättvisa kan bidra till en känsla av social exkludering och därmed minska förtroendet för andra (Hwang 2018; Smith 2010). För det andra tyder forskningen på att grannskapskontexten påverkar generaliserat förtroende, genom att strukturell ojämlikhet resulterar i ojämlikheter i social organisering på lokal nivå, såsom i sociala nätverk eller frivilligorganisationer (Hwang 2018; Smith 2010). För det tredje kan den ökade misstron bland etniska minoriteter kopplas till etnisk socialisering, där föräldrar med etnisk tillhörighet, medvetet eller omedvetet, förbereder sina barn för diskriminering eller uppmuntrar dem att hålla sig på distans från medlemmar av ”utgrupper” (Smith 2010).

Hwang (2018) genomförde en studie av bland annat den franska minoritetens generaliserade förtroende i Kanada, vilket visade ett relativt lågt generaliserat förtroende hos denna grupp. Denna minoritet kan jämföras med den svenskspråkiga minoriteten i Finland, då båda grupperna har en lång historisk närvaro och en jämförbar sociokulturell status. Enligt Hwang (ibid.) har de fransktalande i Quebec på senare tid börjat uppleva problem med exkludering, och diskriminering. På liknande sätt, trots att den svenskspråkiga befolkningen i Finland kan utgöra ett undantag inom etnicitetsforskning och förtroende på grund av deras privilegierade samhällsposition, är det rimligt att anta att upplevelser av exkludering och diskriminering kopplade till etnokulturella markörer, såsom språk, kan ha en negativ inverkan på deras generaliserade förtroende.

Förutom teorier som förklarar hur etnicitet påverkar generaliserat förtroende, finns det även förklaringar relaterade till maktförhållanden och demokratiseringsprocesser. Enligt Wilkes och Wu (2018) tenderar demokratisering att öka förtroendet hos både minoriteter och majoriteter. En högre grad av demokratisering kan dock också förstärka förtroendeklyftor, där majoritetsgruppen gynnas eftersom dessa klyftor speglar de rådande maktförhållandena i samhället (ibid.). Den sociala mekanismen bakom detta kan förklaras av att tillit, som diskuterats, innebär en implicit risk. Makt har betydelse eftersom maktpositioner reglerar risk och ovisshet. Individer med en starkare maktposition tenderar att uppvisa högre tillitsnivåer, vilket förklaras av att de har en större kapacitet att hantera de negativa konsekvenserna ifall tillitsförhållandet skulle brista (ibid.). Således kan skillnader i nivån av förtroende mellan majoriteter och minoriteter spegla den relativa maktfördelningen inom samhällen.

Sammanfattningsvis visar tidigare studier att etnicitet är en avgörande faktor för generaliserat förtroende, där etniska minoriteter generellt sett uppvisar lägre nivåer av tillit, ofta som en följd av socioekonomiska- och kontextuella faktorer. Den svenskspråkiga befolkningen i Finland

utgör dock en avvikelse i detta sammanhang, då studier indikerar att denna minoritetsgrupp uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende jämfört med majoritetsbefolkningen (Surakka 2012). Att skillnaden i förtroendenivåer beror på språket understöds inte i forskningen, men språktillhörighet kan indikera sociokulturella skillnader baserade på interpersonella relationer och förhållandet till samhället (Sundback och Nyqvist 2010). Den svenskspråkiga befolkningen utgör samtidigt en etnisk minoritet som kan möta diskriminering på grund av olika etnokulturella markörer. Studier har visat att minoritetsspråk är under press och att möjligheterna till språklig mångfald minskar avsevärt i postmodernistiska, postkapitalistiska och globaliserade samhällen (Romaine 2007). Trender på detta syns även i Finland, där forskning visar att språkklimatet och språkrelationerna mellan svensk- och finskspråkiga har försämrats över tid (Lindell 2021). Samtidigt bör det beaktas att de två språkgrupperna i Finland har en lång historia av samexistens och språklig integration, vilket har reducerat tidigare sociala skillnader som kan ha berott på språkens olika samhällsstatus (Sundback och Nyqvist 2010). Mot denna bakgrund, och trots språkgruppernas kulturella, politiska och språkliga olikheter, kan vi därför inte förvänta oss att skillnaderna i generaliserat förtroende mellan grupperna är betydande. Följaktligen, i motsats till tidigare forskning, har vi följande förväntning:

H1: Det finns inga skillnader i generaliserat förtroende mellan svensk- och finskspråkiga i Finland.

VEM LITAR PÅ ANDRA? FAKTORER SOM FÖRKLARAR GENERALISERAT FÖRTROENDE

Innan vi fördjupar oss i diskussionen om de faktorer som förklarar generaliserat förtroende är det väsentligt att beakta några övergripande aspekter. För det första indikerar empirisk forskning att nivån av generaliserat förtroende förblir mycket stabil över tid (Uslaner 2002). För det andra ger studier om hur generaliserat förtroende skapas och utvecklas inga entydiga svar, vilket medför att debatten inom detta område fortfarande pågår. För det tredje kännetecknas forskningsfältet om generaliserat förtroende av en mångfald variabler som starkt korrelerar med förtroende, men som inte nödvändigtvis har ett direkt kausalt samband. Man kan särskilja två typer av faktorer som korrelerar med generaliserat förtroende: individuella socioekonomiska egenskaper hos individen samt kontextuella egenskaper hos det samhälle där individen lever (Alesina och Ferrara 2002).

Först och främst kan generaliserat förtroende vara relaterat till moraliska eller kulturella attityder (Uslaner 2002). Detta innebär att generaliserat förtroende kan ses som en personlig egenskap som, förutom att vara relaterad till individernas egenskaper och personlighetsdrag, även är kopplad till deras sociala och demografiska egenskaper såsom ålder, social status, kön, utbildning, inkomst och religion (Kwon 2019). Enligt denna synvinkel formas människors förmåga att lita på sina medmänniskor tidigt i barndomen och påverkas således inte av tillfälliga erfarenheter och individuella upplevelser (ibid.). Å andra sidan kan generaliserat förtroende baseras på tidigare

erfarenheter (Alesina och Ferrara 2002). Enligt denna synvinkel kan människors förmåga att lita på medmänniskor påverkas av tidigare erfarenheter, såsom positiva sociala interaktioner med medlemmar från en annan grupp, vilket kan skapa förtroende för gruppen som helhet (ibid.).

Forskning har även förklarat generaliserat förtroende med socialt engagemang och interaktion via både formella och informella nätverk (Putnam 2000). Enligt detta perspektiv antas samhällets förmåga att skapa socialt kapital hos dess medborgare vara beroende av samhällets långsiktiga erfarenhet av social organisering (Rothstein och Stolle 2008). Med andra ord, människor utvecklar förtroendefulla attityder och beteenden genom aktivt deltagande i samhället, särskilt genom engagemang i frivilligorganisationer. Ytterligare ett annat perspektiv som har uppmärksamats är välfärdsstatens roll i skapandet av generaliserat förtroende (ibid.). Enligt detta synsätt påverkas generaliserat förtroende av kvaliteten på de politiska institutionerna. Stöd för detta påstående finns i empirisk forskning, där länder med mindre korrupta och mer rättvisa politiska system vanligtvis uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende (Bäck 2011). Om medborgarna uppfattar de styrande institutionerna som rättvisa, effektiva och opartiska tenderar de också att lita på att risken för att andra medborgare undkommer straff för bedrägliga eller olagliga handlingar är relativt låg, vilket leder till förtroendefulla attityder hos människor (Rothstein och Stolle 2008). Slutligen har det konstaterats att etnicitet och etnisk heterogenitet påverkar generaliserat förtroende (Kwon 2019; Smith 2010; Uslaner 2002).

Även om flera förklaringsfaktorer har etablerade vetenskapliga grunder, kommer de inte att utförligt behandlas eller analyseras i denna studie. Denna avgränsning beror i huvudsak på avsaknaden av betydande variation i samhällsförhållanden, såsom politiska institutioner och andra sociala strukturer, mellan språkgrupperna i Finland. De faktorer som kommer att undersökas i denna studie kan delas upp i två kategorier: socioekonomiska faktorer (kön, ålder, utbildning, inkomst och sysselsättning) samt kontextuella faktorer (kommunens språkförhållande och urbaniseringsgrad). De socioekonomiska faktorerna bygger på antagandet att socialisering, erfarenheter och resurser påverkar individens förmåga att känna tillit till andra. De kontextuella faktorerna utgår från antagandet att språkförhållanden (det vill säga om individen bor i kommuner med människor som är lika denne själv) och urbaniseringsgrad påverkar uppfattningar om gemensamma värderingar och normer, vilket i sin tur främjar förtroende hos individen. Med detta som utgångspunkt kan vi förvänta oss en likartad effekt av de socioekonomiska faktorerna för båda språkgrupperna.

H2: Individer med högre utbildningsnivå, högre inkomst och högre ålder uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende än individer med lägre utbildningsnivå, lägre inkomst och yngre ålder.

H3: Arbetslösa individer uppvisar lägre nivåer av generaliserat förtroende jämfört med yrkesverksamma individer.

Tidigare forskning tyder på att generaliserat förtroende kan påverkas av både samhällsstorlek och graden av homogenitet inom samhället. Följaktligen förväntar vi oss att dessa kontextuella faktorer har en liknande inverkan på generaliserat förtroende inom båda språkgrupperna.

Hypotes 4: Individer som bor på landsbygden uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende än de som bor i tätorter och urbana områden.

Hypotes 5: Individer som bor i kommuner där deras eget språk är i majoritet uppvisar högre nivåer av generaliserat förtroende än de som bor i kommuner där deras eget språk är i minoritet.

DATAMATERIAL OCH METOD

I denna analys använder vi enkätdata insamlad år 2023 från Barometern, en online-panel för svenskspråkiga i Finland, samt enkätdata från Medborgaropinion, en online-panel för finskspråkiga i Finland. Panelerna administreras av Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi och utgör en del av forskningsinfrastrukturen för allmän opinion (FIRIPO). Urvalet för svenskspråkiga består av 4410 svenskspråkiga respondenter medan urvalet för Medborgaropinion består av 3370 finskspråkiga respondenter.

Samtliga analyser i denna undersökning utförs med en viktning av data för kön, ålder, region (endast för den svenskspråkiga befolkningsgruppen) och utbildningsnivå för att vara representativa för de svensk- och finskspråkiga befolkningsgrupperna i Finland. Det viktade datamaterialet samt en jämförelse med den svensk- och finskspråkiga populationen i Finland presenteras i Tabell 1.

Tabell 1. Deskriptiv information för Barometerns och Medborgaropinions urval i jämförelse till den svensk- och finskspråkiga befolkningen i procentenheter.

	Barometern Svenskspråkiga	Statistikcentralen Svenskspråkiga	Medborgaropinion Finskspråkiga	Statistikcentralen Finskspråkiga
Kön				
Kvinna	48	50	47	51
Man	51	50	50	49
Ålder				
18–29	17	17	18	16
30–39	14	14	16	15
40–49	14	14	16	15
50–59	15	15	17	15
60–69	15	15	18	16
70–	25	26	15	23
Utbildningsnivå				
Grundskola	21	20	14	21
Andra stadiet	51	51	61	56
Högskola	27	29	25	23
Total (N)	100 (4 410)	100 (225 815)	100 (3 370)	100 (3 917 920)

Tabellnot: Viktat antal (N) för enkäturvalen. De summerade procentandelarna når inte 100 procent på grund av förekomsten av saknade värden. Det totala antalet observationer i data för de svensk- och finskspråkiga totalpopulationerna avser befolkningen i åldern 18 och äldre. Data från Statistikcentralen, baserat på uppgifter från 2023, finns tillgängligt via Statistikcentralen. Utbildningsstatistiken är hämtad från Utbildningsförvaltningens statistiktjänst med data från 2022 och finns tillgänglig via Utbildningsförvaltningens statistiktjänst.

Viktningen för kön, ålder och utbildning gör fördelningen av båda språkgrupperna relativt jämn och representativ för den svensk- och finskspråkiga befolkningen i Finland. Båda könen är väl företrädade, och nästan alla åldersgrupper är adekvat representerade, även om andelen personer över 70 år är något lägre i det finskspråkiga urvalet jämfört med befolkningen som helhet. För de finskspråkiga respondenterna är andelen med enbart grundutbildning lägre och andelen med utbildning på andra stadiet högre än för befolkningen som helhet. Dessa diskrepanser beaktas och kontrolleras i analysen samt diskuteras i relation till studiens begränsningar.

Variabler

Mätning av generaliserat förtroende genomförs med hjälp av följande fråga: ”Enligt din uppfattning, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara på en skala från noll till tio (0–10), där noll indikerar att det inte går att lita på människor i allmänhet och tio indikerar att det går att lita på människor i allmänhet.” Oberoende variabler som inkluderas i analysen är:

- Kön: kvinna (referenskategori)/man.
- Ålder: kontinuerlig variabel 18–80 år.
- Utbildning: grundutbildning (referenskategori)/andra stadiet/tredje stadiet.
- Inkomst: låg inkomst <3000 euro (referenskategori)/medelinkomst: 3001–6000 euro/hög inkomst> 6001 euro per månad.
- Sysselsättning: yrkesverksam (referenskategori)/arbetslös/studerande/pensionär/övriga (beväring, föräldraledig, närståendevårdare, hemma).
- Urbaniseringsgrad: landsbygd (referenskategori)/tätort/urban.
- Kommunens språkförhållanden: enspråkigt svensk (referenskategori för svenskspråkiga)², enspråkigt finsk (referenskategori för finskspråkiga), tvåspråkig kommun med svenska som majoritetsspråk, tvåspråkig kommun med finska som majoritetsspråk.

RESULTAT

Inledningsvis görs en jämförelse av generaliserat förtroende i Finland mellan svensk- och finskspråkiga. I Tabell 2 redovisas medelvärde av det generaliserade förtroendet på en skala från 0–10. Resultaten visar att båda grupperna har ett relativt högt generaliserat förtroende men att den finskspråkiga befolkningsgruppen uppvisar en något högre nivå jämfört med den svenskspråkiga befolkningsgruppen. Skillnaden är statistiskt signifikant. Resultatet motbevisar vår första hypotes om att det inte skulle finnas några skillnader mellan språkgrupperna. Resultatet är något oväntat och visar att den finskspråkiga befolkningen inte bara har kommit ikapp den svenskspråkiga gruppen i fråga om generaliserat förtroende, utan även överträffat dem.

Tabell 2. Generaliserat förtroende hos svensk- och finskspråkiga (0–10).

Språkgrupp	x	95% KI	SD	N	P
Svenskspråkiga	6.85	6.79–6.91	1.89	4410	<.0001
Finskspråkiga	7.04	6.98–7.10	1.85	3361	

Tabellnot: Förkortningar, x, medelvärde; KI, konfidensintervall; SD, standardavvikelse; N, observationer. Medelvärdesskillnaden har signifikant test med oberoende T-test.

Det finskspråkiga urvalet är inte helt representativt för den finskspråkiga befolkningen vad gäller ålder och utbildning (se Tabell 1). Vi har därför valt att jämföra nivån av generaliserat förtroende hos olika åldersgrupper och utbildningsnivåer för de finskspråkiga och jämföra dessa med de svenskspråkiga. Resultaten från dessa analyser återfinns i Tabell A1 i bilagan. Analysen indikerar att skillnaderna i generaliserat förtroende mellan de äldsta grupperna ($p = 0,065$) och mellan respondenter med lägst utbildning ($p = 0,473$) inte är statistiskt signifikanta. Däremot framträder signifikanta skillnader för andra grupper, bland respondenter i åldrarna 30–39, 50–59 och 60–69 år samt bland dem med utbildning på andra och tredje stadiet.

För att analysera vilka faktorer som förklarar generaliserat förtroende bland svensk- och finskspråkiga görs en linjär multivariat regressionsanalys. Resultaten från denna analys presenteras i Tabell 3. I modell 1 ingår enbart individuella socioekonomiska faktorer, medan modell 2 även inbegriper kontextuella faktorer.

Tabell 3. Faktorer som inverkar på generaliserat förtroende. Linjär regressionsanalys.

	Modell 1 Svenskspråkiga	Modell 2 Svenskspråkiga	Modell 1 Finskspråkiga	Modell 2 Finskspråkiga
Konstant	5.127*** (.162)	5.085*** (.186)	5.500*** (.168)	5.651*** (.194)
Man (ref. Kvinna)	-.271*** (.058)	-.265*** (.058)	-.136* (.064)	-.138* (.064)
Ålder	.016*** (.003)	.016*** (.003)	.020*** (.003)	.020*** (.003)
Utbildning (ref. Grundutbildning)				
Andra stadiet	.605*** (.080)	.589*** (.081)	.341*** (.097)	.336*** (.097)
Tredje stadiet	1.040*** (.093)	.996*** (.094)	.911*** (.113)	.904*** (.114)
Sysselsättning (ref. Sysselsatt)				
Arbetslös	-.989*** (.199)	-1.023*** (.200)	-.603*** (.142)	-.593*** (.142)
Studerande	.580*** (.123)	.531*** (.125)	.518*** (.119)	.512*** (.119)
Pensionär	.144 (.107)	.119 (.107)	-.082* (.106)	-.083 (.106)
Övrig	.160 (.228)	.174 (.228)	-.334 (.385)	-.347 (.385)

	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
	Svenskspråkiga	Svenskspråkiga	Finskspråkiga	Finskspråkiga
Inkomst (ref. Låg inkomst <3000 €)				
Medelinkomst (3001–6000 €)	.385*** (.071)	.390*** (.071)	.298*** (.077)	.302*** (.077)
Höginkomst (>6001 €)	.769*** (.085)	.758*** (.085)	.620*** (.095)	.626*** (.095)
Urbaniseringsgrad (ref. Landsbygd)				
Tätort		.208* (.090)		-.191 (.128)
Urban		.249* (.101)		-.147 (.106)
Kommunens språkförhållande (ref. Enspråkig svensk)			(ref. Enspråkig finsk)	
Tvåspråkig med finska maj. språk		-.101 (.116)		.031 (.072)
Tvåspråkig med svenska maj. språk		-.085 (.109)		-1.294* (.533)
Enspråkig finsk		-.323* (.161)	Enspråkig svensk (n=2)	-1.611 (1.236)
R2 / Justerad R2	.091 / .089	.095 / .091	.091 / .088	.094 / .089
N	4066	4066	3053	3053

Tabellnot: Viktad analys har använts, medan antalet observationer (N) rapporteras som oviktat. Två olika datamaterial har använts men variablerna har kodats enligt samma mönster. I kategorin ”övrig” under sysselsättning ingår beväring och föräldraledig för de svenskspråkiga och beväring, föräldraledig, närståendevårdare och sköter hushållet hemma för de finskspråkiga. Referenskategorierna framgår i tabellen men notera att för kommunens språkförhållande används olika referensgrupper för svensk- och finskspråkiga så att en enspråkig kommun med det egna språket utgör referenskategori.

Analysen visar att det i stor utsträckning är samma variabler som förklarar nivån av generaliserat förtroende hos både svensk- och finskspråkiga. De individuella variablerna förblir statistiskt signifikanta även när de kontextuella variablerna på kommunnivå inkluderas i modellen.

För den svenskspråkiga befolkningsgruppen i modell 1 visar konstanten ett värde på 5.127 ($p < .001$), vilket indikerar den genomsnittliga nivån på den beroende variabeln (generaliserat förtroende) när alla andra variabler är på sin referensnivå. När vi kontrollerar för kön, tyder resultatet på att män har en signifikant lägre nivå av förtroende än kvinnor (som utgör referenskategori). Ålder har en positiv och signifikant effekt med en koefficient på 0.016 ($p < .001$), vilket innebär att med varje års ökning i ålder, ökar förtroendet med 0.016 enheter. Med andra ord, desto högre ålder desto högre nivå av generaliserat förtroende. Utbildning har också en signifikant effekt där personer med andra och tredje stadiets utbildning har högre förtroende jämfört med referensgruppen (grundutbildning). Arbetslösa har lägre förtroende än personer i yrkeslivet (som utgör referenskategori) medan studerande har högre förtroende. Pensionärer och andra grupper skiljer sig inte från de som är yrkesverksamma. Enligt samma mönster som utbildning har även en högre inkomst en positiv effekt på generaliserat förtroende. I modell 2 inkluderas urbaniseringsgrad och kommunens språkförhållande. Resultaten visar att boende i tätorter och urbana områden har högre generaliserat förtroende än de som bor på landsbygden. Boende i tvåspråkiga kommuner har lägre förtroende men dessa värden är inte signifikanta. Däremot har personer som bor i enspråkigt finska kommuner lägre förtroende än personer som bor i enspråkigt svenska kommuner (som utgör referenskategori).

För den finskspråkiga befolkningsgruppen i modell 1 visar konstanten 5.500 ($p < .001$). Även bland finskspråkiga har män en signifikant lägre nivå av generaliserat förtroende än kvinnor. Ålder har en positiv och signifikant effekt med en koefficient på 0.020 ($p < .001$). Utbildningseffekterna visar att personer med andra och tredje stadiets utbildning har högre förtroende jämfört med personer med grundutbildning. Även bland finskspråkiga har arbetslösa ett lägre generaliserat förtroende medan studerande har ett högre förtroende. Pensionärer har något lägre förtroende än yrkesverksamma (som utgör referenskategori). Medelinkomst- och höginkomsttagare har även de högre förtroende än låginkomsttagare. I modell 2 har urbaniseringsgrad ingen inverkan. När det gäller kommunens språkförhållande har personer som bor i en tvåspråkig kommun med svenska som majoritetsspråk lägre förtroende än de som bor i en enspråkigt finsk kommun (som utgör referenskategori). Det bör emellertid noteras att endast två respondenter bor i en enspråkigt svensk kommun och elva i en tvåspråkig kommun med svenska som majoritetsspråk, vilket begränsar resultatens generaliserbarhet.

Sammanfattningsvis har kön, ålder, utbildning, sysselsättning och inkomst en signifikant inverkan på nivån av generaliserat förtroende i båda språkgrupperna. Resultaten är likartade för båda språkgrupperna. Resultaten bekräftar därmed hypotes 2 om att högre utbildning, inkomst och ålder leder till högre generaliserat förtroende. Arbetslösa har lägre generaliserat förtroende i båda språkgrupperna, vilket bekräftar hypotes 3. Urbaniseringsgrad och kommunens språkförhållande förklarar mera av variationen i förtroende hos svenskspråkiga än hos finskspråkiga. För svenskspråkiga verkar det vara av betydelse i vilken typ av kommun man bor och överraskande nog är förtroendet högst hos dem som bor i urbana områden. Resultaten motsäger hypotes 4 om att förtroendet är högst på landsbygden. Huruvida kommunen är tvåspråkig har ingen inverkan på förtroendet hos svenskspråkiga men däremot om man som svenskspråkig bor i en enspråkigt

finsk kommun har man lägre förtroende. Språkförhållandena i kommunen inverkar också på de finskspråkigas förtroende då det är lägre hos de som bor i en tvåspråkig kommun med svenska som majoritetsspråk. Hypotes 5 om att individer som bor i kommuner där det egna språket är i majoritet får stöd även om resultatet inte är helt entydigt.

SLUTDISKUSSION

Syftet med denna artikel var att undersöka och jämföra nivån av generaliserat förtroende hos svensk- och finskspråkiga i Finland, samt att analysera hur socioekonomiska och kontextuella faktorer förklarar generaliserat förtroende.

Inledningsvis kan det konstateras att socioekonomiska faktorer har en inverkan på generaliserat förtroende. Dessa faktorer är nära sammankopplade, äldre individer har ofta genomfört en högre utbildning, vilket i sin tur kan leda till högre inkomst och bättre anställningsmöjligheter. En plats i arbetslivet ger dessutom en högre socioekonomisk status jämfört med att vara arbetslös. En högre socioekonomisk status ger i sin tur en grundläggande trygghet som sannolikt medför en mer positiv inställning till interaktioner med andra människor. Följaktligen kan dessa faktorer samverka för att påverka nivån av generaliserat förtroende. Dessa resultat stöder tidigare forskning inom området. Det faktum att förtroendet var högre i tätorter än på landet var överraskande och motsäger tidigare forskning. Traditionellt har man antagit att landsbygdsområden präglas av starkare social sammanhållning och därmed högre nivåer av generaliserat förtroende. Urbanisering och digitalisering kan dock ha utmanat dessa traditionella gemenskapsnormer, vilket i sin tur påverkar de sociala strukturerna i dessa områden. Samtidigt som en del lokalsamhällen kan uppleva social och ekonomisk marginalisering när tillgången till offentliga tjänster försämras har tätorterna blivit alltmer heterogena och inkluderande vilket kan påverka förtroendet. Det tycks också finnas ett samband mellan förtroende och majoritetsspråk i kommunen, där individer ofta har högre förtroende om deras eget språk är i majoritet. Svenskspråkiga i enspråkigt finska kommuner uppvisar generellt sett lägre nivåer av förtroende, vilket antyder att språkförhållanden spelar en betydande roll för generaliserat förtroende. Följaktligen bör slutsatser som dras om skillnader mellan språkgrupper inom samma kommuner eller regioner göras med försiktighet när de tillämpas på en hel befolkning. Dessutom kan regionala och nationella studier som analyserar svensk- och finskspråkiga grupper utan att ta hänsyn till den lokala kontexten förbise viktiga förklaringsfaktorer.

Våra resultat visar att finskspråkiga har högre generaliserat förtroende än svenskspråkiga och går därmed i motsatt riktning jämfört med tidigare forskning, som visat att svenskspråkiga har högre generaliserat förtroende än finskspråkiga. Trots att det generaliserade förtroendet bland svenskspråkiga har hållits på en stabil nivå och inte minskat (Eklund 2022), har de finskspråkiga nu ett högre generaliserat förtroende än svenskspråkiga. En möjlig tolkning till skillnaderna i förtroende är att samhällets demokratisering har utjämnat skillnaderna mellan svensk- och finskspråkiga och att majoritetens ställning gynnas i högre grad (Wilkes och Wu 2018). En minskad relevans för det svenska språket i det finländska samhället, försämrade språkförhållanden och det ansträngda språkklimatet (Lindell 2021; Sundback och Nyqvist 2010), kan eventuellt också

ha lett till att skillnaderna mellan de två språkgrupperna i Finland har minskat när det gäller generaliserat förtroende. Nivån av generaliserat förtroende skulle därmed kunna återspegla de rådande maktpositionerna inom samhället (Wilkes och Wu 2018). En annan möjlig förklaring kan vara att de sociokulturella skillnaderna mellan språkgrupperna i Finland har överskattats. Det är möjligt att svensk- och finskspråkiga inte skiljer sig nämnvärt på individnivå, oavsett om de tillhör minoritet eller majoritet. Empirisk forskning ger inte stöd för att de två språkgrupperna i Finland har fundamentalt olika förutsättningar att skapa förtroende. Historiskt sett har svensk- och finskspråkiga samexisterat och språkblandningen mellan grupperna har sannolikt minskat tidigare sociala skillnader som kan ha uppstått till följd av språkens skilda samhällsstatus. Svenskans roll har minskat i takt med att ”murarna” mellan det svenska och det finska alltmer försvunnit (Sundback och Nyqvist 2010).

I takt med att Finland blir alltmer integrerat i en global verklighet har det svenska språkets betydelse gradvis minskat i relevans (Sundback och Nyqvist 2010). I en flerspråkig kontext kan betydelsen av språkgruppsidentifikation öka och bli mer betydelsefull för individers identitet samt för deras sociala inkludering i närsamhället. Som en konsekvens kan språket bli en sammanhållande faktor och bidra till en stark sammanhållning inom den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Detsamma verkar gälla även för finskspråkiga. Det generaliserade förtroendet tenderar att vara högre i kommuner där det egna språket har en stark position. Å ena sidan upplever svenskspråkiga i Finland, som en språkminoritet, en hög socioekonomisk och kulturell status, och deras ställning har tryggats genom specifika kulturella lösningar. Detta fenomen är tydligt reflekterat i den höga nivån av generaliserat förtroende hos den svenskspråkiga befolkningsgruppen. Å andra sidan utmanas denna ställning när det kommer till att bevara den språkliga statusen och de kulturella särdragen. Trots att det generaliserade förtroendet har hållits stabilt, har det inte ökat i samma takt som hos den finskspråkiga befolkningsgruppen. Högre utbildningsnivå, ekonomisk och social stabilitet samt välfungerande samhälleliga institutioner tenderar att bidra till ett högt generaliserat förtroende. I detta avseende är det ökade förtroendet bland finskspråkiga kanske inte förvånande, även om skillnaden mellan språkgrupperna väcker frågor. En central fråga som uppstår är om dessa resultat kan tolkas som tidiga varningssignaler för minskad socialisering, minskad social delaktighet eller ökad upplevelse av diskriminering hos den svenskspråkiga befolkningen i det bredare finländska samhället. Vidare bör vi överväga huruvida utvecklingen kan leda till en situation där språkgrupperna primärt engagerar sig i aktiviteter inom den egna gruppen och där förtroendet inte sträcker sig utanför den egna kretsen.

Denna potentiella utveckling kräver vidare reflektion och forskning för att förstå dess långsiktiga konsekvenser för samhällssammanhållningen och dynamiken inom det finländska samhället. Den rådande säkerhetspolitiska situationen och samhällets beredskap inför kriser kan också ha betydande inverkan på svenskans ställning och på relationerna mellan de två språkgrupperna. I krissituationer, särskilt med bakgrund av säkerhetspolitiska hot, tenderar människor samlas kring nationella symboler och gemensamma identiteter. För den svenskspråkiga befolkningen kan förtroendet påverkas negativt om deras språkliga och kulturella behov upplevs som åsidosatta, vilket kan leda till känslor av exkludering från krisberedskapen. Samtidigt kan finskspråkiga uppleva en starkt gemenskap och ökat förtroende för statens krishantering. Detta kan riskera att fördjupa skillnaderna i förtroende mellan språkgrupperna.

FÖRSLAG TILL FRAMTIDA FORSKNING

Denna studie har bidragit till kunskap om generaliserat förtroende inom majoritets- och minoritetskontexter, med särskilt fokus på en etablerad etnisk minoritet. Dessa resultat öppnar upp för intressanta forskningsfrågor, exempelvis om det ännu finns belägg för de ”socialt kapitalstarka” svenskspråkiga i Finland eller om det finns tecken på förändring. Uppföljande studier som undersöker socialt kapital i dessa grupper kan belysa den långsiktiga utvecklingen av språkliga och sociala dynamiker samt hur förtroendet inom och mellan språkgrupperna utvecklas. Emellertid har denna studie vissa begränsningar som bör tas i beaktande. För det första, även om skillnaderna i nivåer av generaliserat förtroende är statistiskt signifikanta är de relativt små och deras praktiska betydelse bör därför inte överskattas. För det andra försvårar användningen av två olika datamaterial möjligheten att entydigt fastställa orsakerna till de observerade skillnaderna i generaliserat förtroende. De två datamaterialen möjliggör dock analyser tack vare det stora antalet observationer från båda befolkningsgrupperna, vilket tillåter generaliseringar till resten av populationen. För att uppnå en mer robust analys av skillnaderna kunde framtida forskning dra nytta av mer avancerade statistiska metoder, såsom matchningsanalys (*treatment effect analysis*), för att bättre isolera effekter som kan bero på populationsskillnader snarare än individuella egenskaper. För det tredje antyder de låga förklaringsgraderna i regressionsmodellerna för båda språkgrupperna att det finns faktorer som inte fångas upp av de nuvarande modellerna. Även om vi endast kan spekulera kring vilka ytterligare faktorer som kan förklara skillnaderna i förtroende, är det sannolikt att många av dessa återfinns på samhällsnivå. Förändrade samhällsnormer, till exempel till följd av ökad mångfald och upplevd diskriminering, kan påverka politiska och sociala värderingar. Andra faktorer såsom samhällets nuvarande krismodus, begränsad tillgång till offentliga tjänster, ökade ekonomiska klyftor och ökad samhällspolarisering kan också påverka förtroendet. För det fjärde är det inte möjligt att uttala sig om förändringar i generaliserat förtroende över tid eftersom detta är en tvärsnittsstudie. Tidigare forskning tyder dock på att generaliserat förtroende är relativt stabilt och förändras långsamt. Framtida longitudinella studier skulle därför vara värdefulla för att fördjupa förståelsen av utvecklingen av förtroende inom olika språkgrupper över tid.

REFERENSER

1. I denna artikel avses med en etablerad etnisk minoritet en minoritet som har en långvarig historisk anknytning till landet och som har utvecklat en distinkt identitet och kultur. Dessa grupper har ofta etablerade institutioner och organisationer som representerar deras intressen.
2. För referenskategorin för enspråkigt svenska kommuner inkluderas alla enbart svenskspråkiga kommuner enligt Statistikcentralens klassificering, vilket omfattar 16 åländska kommuner: Brändö, Eckerö, Finström, Föglö, Geta, Hammarland, Jomala, Kumlinge, Kökar, Lemland, Lumparland, Mariehamn, Saltvik, Sottunga, Sund och Vårdö.

FORSKNINGSFINANSIERING

Studien genomfördes med hjälp av stöd från projektet "Ett polariserat samhällsklimat i Svenskfinland? – omfattning, orsaker och lösningar" finansierat av Svenska litteratursällskapet och projektet "Den finlandssvenska medborgarpanelen Barometern" finansierat av Svenska kulturfonden.

KÄLLOR

- Alesina, A. och La Ferrara, E. 2002. Who trusts others? *Journal of Public Economics* 85:2, 207–234. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(01\)00084-6](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(01)00084-6)
- Allardt, E. och Starck, C. 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur: Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: AWE/Geber.
- Barber, B. 1983. *The logic and limit of trust*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Bäck, M. 2011. *Socialt kapital och politiskt deltagande i Europa*. Åbo: Åbo Akademi's förlag.
- Bäck, M. och Christensen, H. S. 2016. When trust matters—a multilevel analysis of the effect of generalized trust on political participation in 25 European democracies. *Journal of Civil Society* 12:2, 178–197. <https://doi.org/10.1080/17448689.2016.1176730>
- Bäck, M. och Karv, T. 2020. Mellanmänskligt förtroende och åsikter om finlandssvenskar och det svenska språkets ställning i Finland. I S. Himmelroos, och K. Strandberg (red.), *Ur majoritetens perspektiv: Opinionen om det svenska i Finland*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 66–82.
- Eklund, J. 2022. *Vem litar finlandssvenskarna på? En jämförelse av det sociala förtroendet hos svensk- och finskspråkiga i Finland*. Magisteravhandling, Åbo Akademi.
- Finnäs, F. 2010. Befolkningsutvecklingen i Svenskfinland, i Sundback, S. och Nyqvist, F. (red.), *Det finlandssvenska sociala kapitalet: Fakta och fiktion*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 29–44.
- Hyypä, M. T. och Mäki, J. 2001. Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research. *Health Promotion International* 16:1, 55–64. <https://doi.org/10.1093/heapro/16.1.55>
- Hwang, M. 2018. Do minorities trust less? Understanding differences in social trust among Canada's major ethno-racial groups. *American Review of Canadian Studies* 48:3, 297–313. <https://doi.org/10.1080/02722011.2018.1497674>
- Kawachi, I., Subramanian, S.V., och Kim, D. 2008. *Social capital and health*. New York, NY: Springer.
- Kwon, O. Y. 2019. *Social trust and economic development: The case of South Korea*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Liebkind, K. 1995. Some problems in the theory and application of cultural pluralism: The complexity of ethnic identity. I Pentikäinen, J., och Hiltunen, M. (red.), *Cultural minorities in Finland: An overview towards cultural policy (2. rev. ed.)*. Helsingfors: Publications of the Finnish National Commission for UNESCO, 66, 28–47.
- Liebkind, K. och Henning-Lindblom, A. 2015. Identitet och etnicitet - och språk? I M. Tandefelt (red.), *Gruppspråk, samspråk, två språk: svenskan i Finland - i dag och i går* 1:2, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 183–200.
- Lindell, M. 2021. *Språkbarometern 2020*. Helsingfors: Justitieministeriet.

- <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-852-3>
- Luhmann, N. 1979. *Trust and power*. Wiley.
- McRae, K. D. 1999. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Finland*. Waterloo, Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Näsman, M., Nyqvist, F., Lindell, M., Nygård, M. och Björklund, S. 2020. Vem kan man lita på? Förändringar i politiskt, institutionellt och socialt förtroende bland äldre i Österbotten. *Politiikka*, 62:4, 354–378. <https://doi.org/10.37452/politiikka.91037>
- Paarlberg, L., Hoyman, M. och McCall, J. 2018. Heterogeneity, income inequality, and social capital. A new perspective. *Social Science Quarterly* 99:2, 699–710. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12454>
- Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Romaine, S. 2007. Preserving endangered languages. *Language and Linguistics Compass*, 1:1–2, 115–132. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2007.00004.x>
- Rothstein, B. 1998. Varifrån kommer det sociala kapitalet? *Socialvetenskaplig tidskrift* 5:2–3, 164–171. <https://doi.org/10.3384/SVT.1998.5.2-3.2927>
- Rothstein, B. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, B. och Stolle, D. 2008. The state and social capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative Politics* 40:4, 441–459. <https://doi.org/10.5129/001041508X12911362383354>
- Rothstein, B. och Uslaner, E. M. 2005. All for all: Equality, corruption, and social trust. *World Politics* 58:1, 41–72. <https://doi.org/10.1353/wp.2006.0022>
- Saarela, J. 2021. *Finlandssvenskarna 2021 - en statistisk rapport*. Helsingfors: Svenska Finlands Folkting.
- Smith, S. S. 2010. Race and trust. *Annual Review of Sociology* 36, 453–475. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102526>
- Sundback, S. och Nyqvist, F. 2010. *Det finlandssvenska sociala kapitalet: Fakta och fiktion*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Surakka, J. 2012. Social tillit bland de svenskspråkiga och finskspråkiga i Östra Nyland och Österbotten. I Surakka, J. och Hyypä, M. T. (red.). *Social Delaktighet*. Helsingfors: Arcada, 29–36
- Uslaner, E. M. 2002. *The moral foundations of trust*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511614934>
- Welch, M. R., Rivera, R. E. N., Conway, B. P., Yonkoski, J., Lupton, P. M. och Giancola, R. 2005. Determinants and consequences of social trust. *Sociological Inquiry* 75:4, 453–473. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2005.00132.x>
- Wilkes, R., och Wu, C. 2018. Ethnicity, democracy, trust: A majority-minority approach. *Social Forces* 97:1, 465–494. <https://doi.org/10.1093/SF/SOY027>
- Yamagishi, T. och Yamagishi, M. 1994. Trust and commitment in the United States and Japan. *Motivation and Emotion* 18:2, 129–166. <https://doi.org/10.1007/BF02249397>
- Zak, P. J. och Knack, S. 2001. Trust and growth. *The Economic Journal* 111:470, 295–321. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00609>

FÖRFATTARUPPGIFTER

JESPER EKLUND

PM, Doktorand

Fakulteten för samhällsvetenskaper, ekonomi och juridik, statskunskap

Åbo Akademi

Strandgatan 2, Vasa, 65100

jesper.m eklund@abo.fi

<https://orcid.org/0009-0004-1355-6080>

MARINA LINDELL

PD, Akademiforskare vid Institutet för samhällsforskning

Fakulteten för samhällsvetenskaper, ekonomi och juridik, statskunskap

Åbo Akademi

Strandgatan 2, Vasa, 65100

marina.lindell@abo.fi

<https://orcid.org/0000-0002-6353-1525>

BILAGA

Tabell A1. Jämförelse av generaliserat förtroende mellan svensk- och finskspråkiga i olika ålders- och utbildningsgrupper.

	Svenskspråkiga			Finskspråkiga			<i>P</i>
	x	SD	N	x	SD	N	
Ålder							
18–29	6.63	1.80	706	6.77	1.91	582	.177
30–39	6.63	1.90	604	6.89	1.92	529	.022
40–49	6.86	1.91	585	6.99	1.92	528	.258
50–59	6.93	1.93	649	7.17	1.76	553	.025
60–69	6.78	1.96	659	7.21	1.61	586	<.001
70–	7.12	1.83	706	7.32	1.91	510	.065
Utbildningsgrad							
Grundutbildning	6.37	2.18	914	6.46	2.17	449	.473
Andra stadiet	6.78	1.80	2202	6.95	1.85	2022	.002
Tredje stadiet	7.36	1.67	1184	7.58	1.53	835	.003

Tabellnot: Förkortningar, x, medelvärde; SD, standardavvikelse; N, observationer. Medelvärdesskillnaden har signifikanstestats med oberoende T-test.

Valta ja tieto tietämättömyyden yhteiskunnassa

DANIEL INNERARITY

Daniel Innerarity on maailman johtavia demokratian ja tietoyhteiskunnan välisen suhteen analyytikkoja. Hän toimii tekoälyn ja demokratiatutkimuksen oppituolin haltijana Euroopan yliopistoinstituutissa sekä poliittisen ja yhteiskuntafilosofian professorina Baskimaan yliopistossa. Hänen englanninkielisiä teoksiaan ovat *The Democracy of Knowledge* (2015), *Democracy in Europe: A Political Philosophy of the EU* (2018) ja *Politics in the Times of Indignation* (2019). Oheinen teksti on professori Innerarityn avainesitelmä Poliitiikan tutkimuksen päivillä Turun yliopistossa 15.5.2024, jonne hän oli kutsuttuna yhteistyössä Oikeudenmukainen toipuminen pandemiasta -hankkeen kanssa (jure.fi). Esitelmän ovat lyhentäen suomentaneet Saga Majanlahti ja Henri Vogt.

Suuret kiitokset kutsusta saapua tämän avauspuheenvuoron pitäjäksi. Pikemminkin kuin tarjota ratkaisuja käsillä olevaan jännittävään ongelmaan, haluaisin tarjota muutamia erityisiä näkökulmia tematiikkaan, toivoen, että ne toimisivat keskustelujenne viitekehyyksenä seuraavien päivien ajan.

1.VARMUUDET, JOITA MEILLÄ ON

Koronaviruskriisin aikaan ryhmä espanjalaisia tutkijoita julkaisi manifestin, jossa he varoittivat, että ”poliitikoilla on valtaa, mutta he eivät tiedä.” Tämän voisi tietysti tulkita niin, että tutkijat tietävät, mutta heillä ei ole valtaa, valitettavasti. Joku voisi perustellusti argumentoida myös kokonaan toisin: poliitikoilla on vähemmän valtaa miltä vaikuttaa ja tutkijat tietävät vähemmän kuin ajatteleamme.

Vallitsevat käsityksemme haastavat tämänkaltaisia argumentteja. Mielikuvamme poliittisesta johtajuudesta esimerkiksi sanovat, että poliitikkojen kannattaa peitellä tietämättömyyttään niin paljon kuin mahdollista eikä suinkaan tunnustaa sen olemassaoloa. Ja koronakriisi on näyttänyt, että poliittiset järjestelmät saattavat kohdata epävarmuuksia, joita tieteellinen tieto ei voi täysin poistaa.

Yrittäkäämme kuitenkin tarkemmin arvioida sekä poliitikkojen että tutkijoiden roolia poliittisessa päätöksenteossa – erityisesti sellaisessa, jolla on merkittäviä yhteiskunnallisia seurauksia.

Tärkeimmät poliittiset ja yhteiskunnalliset ongelmat, ilmastonmuutoksesta taloudelliseen vakauteen ja pandemioihin, vaativat suuren määrän tieteellistä tietoa, jota poliittisten instituutioiden johtajilla ei lähtökohtaisesti ole. Hallinnot ovat näin pakotettuja laajasti tukeutumaan tieteellisiin raportteihin, akateemiseen tutkimukseen ja asiantuntijaryhmiin saadakseen päteviä arvioita, joiden nojalla päätökset kyetään tekemään. Nykypäivän politiikkaa ei itse asiassa voi tehdä

ilman jatkuvaa turvautumista asiantuntijatietoon. Ei liene yhtäkään julkisen hallinnon alaa, jossa tieteellistä tietoa ei jollain tavoin käytettäisi hyväksi päätöksiä tehtäessä tai niitä oikeutettaessa.

Tuo mainittu espanjalainen manifesti onkin kyseenalainen kahdesta syystä: se jättää huomiotta asiantuntijatiedon luonteen, joka ei ole lainkaan niin varmaa tai yhtenäistä kuin usein oletetaan, ja se tuntuu esittävän, että politiikan tarve häviäisi, kunhan vain pystytään saattamaan voimaan tieteen suosituksia. Kumpikaan oletus ei ole mitenkään itsestään selvä, vaikka tieteelliseen näyttöön perustuvien poliittisten päätösten puolestapuhujat niin vihjaavatkin. Oletukset sivuuttavat itse politiikan merkityksen ja tehtävän demokratiassa – seikan, jota tutkijat eri aloilla, oikeustieteissä, sosiologiasa, politiikan tutkimuksessa ja filosofiassa, ovat eri tavoin valaisseet. Se, että epidemiologia saa erityistä huomiota pandemian keskellä, ei tarkoita, ettei muilla tieteillä, mukaan lukien humanistiset ja yhteiskuntatieteet, olisi mitään annettavaa tällaisessa tilanteessa. Ja vaikka eri tutkijoiden näkemykset laajasti otettaisiinkin huomioon, poliitikkojen pitää edelleen punnita niitä muiden yhteiskunnallisten kriteerien rinnalla. Tämä arviointi ei kuitenkaan tarkoita tiedon ja asiantuntijamielipiteiden halveksuntaa; se on pikemminkin osa poliitikkojen haastavaa velvollisuutta tasapainotella lukuisten arviointitapojen ja intressien välillä demokraattisessa ja erilaistuneessa yhteiskunnassa.

Tiedon asemaa poliittisessa prosessissa pitäisikin arvioida uudelleen. Poikkeava asiantuntijuus, kyseenalaiset ”tieteelliset” riskiarviot tai tieteellisten innovaatioiden muodostamat turvallisuusuhat haastavat perinteiset käsitykset tieteestä objektiivisena, luotettavana ja universaalisti pätevänä tietomuotona. Ketä epidemiologia meidän on uskominen? Eivätkö tiedeihmiset koskaan ole väärässä? Mihin muihin tieteisiin meidän pitäisi kiinnittää huomiota? Esimerkiksi pandemian aikana epidemiologioiden suositukset olivat todennäköisesti kattavampia kuin talous- tai kasvatustieteilijöiden. Poliitiikan tehtävänä on arvioida näitä eri alojen ja tahojen argumentteja ja päättää, mikä niistä on jossain suhteessa hyväksyttävien.

Yhteiskuntamme ei tosiaankaan ole moninainen ainoastaan intressien ja ideologioiden vaan myös tiedon suhteen. Sille, mitä kutsumme tietoyhteiskunnaksi, ovat ominaisia yhä useampien toimijoiden soveltamat omat, erilaiset tiedon kategoriansa. Nämä valistuneet toimijat saattavat nousta asemaan, jossa he voivat pitää oman tietonsa puolia muita vastaan ja tarvittaessa vastustaa jopa hallitusten aikomuksia.

Ihmiskunta on kokenut pitkiä vaikeuksien ja tietämättömyyden kausia, mutta koskaan aikaisemmin se ei ole kohdannut sellaisia ongelmia ja kriisejä – pandemioista ja talouskriiseistä ilmastokatastrofeihin ja tekoälyn sosiaalisiin vaikutuksiin – joiden suhteen saatavilla oleva tieto olisi ollut yhtä syvästi riittämätöntä. Aiempina aikoina ihmiset tiesivät vähemmän, mutta he tiesivät kaiken, mikä oli tarpeellista. Me sen sijaan vaikutamme kykenemättömiltä käsittelemään sitä valtavaa määrää tietoa, jota tarvitsisimme selviytyäksemme äkkinäisistä tilanteista ja monimutkaisista kriiseistä kiihtyvässä ympäristössä. Tai säädelläksemme teknologiaa, jonka vaikutuksia emme tällä hetkellä lainkaan pysty kontrolloimaan. Odotusta siitä, että tiede tuottaisi näissä olosuhteissa varmaa, luotettavaa ja välittömästi sovellettavaa tietoa, ei voida täyttää.

Tämä odotushorisontti kertoo toisaalta paljon siitä, kuinka merkittävästi arvostamme tietoa. Luotamme covid-19-rokotteeseen, odotamme taloustieteilijöiden kehittävän malleja taloudellisen epävakauden ratkaisemiseksi, haluamme tehokkaampia ja turvallisempia teknologisia laitteita tai yliopiston takaavan meille työpaikan. Tieteellä siis olisi ulottuvuus, joka vastaisi yhteiskunnan kii-reellisiin vaatimuksiin, sen välittömiin tulostavoitteisiin. Silti meidän ei pidä unohtaa, että suurin

osa tieteellisestä työstä jäisi kauaksi tavoitteistaan, jos tiede alistuisi tällaisiin yhteiskunnan luomiin paineisiin. Tiede on nimittäin toimintaa, joka vie aikaa, epäonnistuu useimmiten ja vaatii loputonta kärsivällisyyttä.

Mutta jos ratkaisuja suuriin ongelmiin löydetään, ne löytyvät, kaikesta huolimatta, tieteeseen, eivät taikuuden avulla. Emme kuitenkaan saisi unohtaa sitä, mitä Sheila Jasanoff (2005) on kutsunut ”nöyryyden teknologioiksi” eli institutionaalisiksi tavoiksi ajatella inhimillisen tiedon katvealueita – tuntematonta, epävarmaa, moniselitteistä ja hallitsematonta – samalla tunnustaen ennustamisen ja hallinnan rajat. Tällainen lähestymistapa rohkaisee ottamaan huomioon tahattomien seurausten mahdollisuuden, tekemään näkyviksi teknisiin päätöksiin kätkeytyvät normatiiviset näkökannat sekä tunnustamaan moniarvoisten näkökulmien ja kollektiivisen oppimisen tarpeen.

Tämänkaltaisten ehtojen vallitessa politiikka siis kääntyy, joskus epätoivoisestikin, asiantuntijoiden näkemysten puoleen. Ja mitä se löytää? Kukaan ei mielestäni ole muotoillut tätä paremmin kuin Jerome Ravetz (1990): politiikan tekemisessä tosiasiat ovat epävarmoja, arvot kiistanalaisia, panokset korkeita ja päätökset kiireellisiä. Erityisesti erilaisten riskien aiheuttamat ongelmat määrittelevät tieteeseen, politiikkaan ja yleisen mielipiteen välisiä rajoja uudelleen. Asiantuntijoiden erimielisyydet, riskien kyseenalainen tieteellinen arviointi ja tieteellisiin innovaatioihin liittyvät uhkapotentiaali ovat johtaneet perinteisen näkemyksen tieteestä objektiivisen, varman ja yleisesti pätevän tiedon tarjoajana kyseenalaistamiseen. Tiede lisää tietoa, epäilemättä, mutta se lisää myös epävarmuutta ja tietämättömyyttä yhteiskunnassa.

Miten sitten voimme ymmärtää tieteellisen tiedon ja poliittisten päätösten välistä suhdetta? Tiede harvoin tarjoaa lopullisia, yksimielisiä ja kiistattomia totuuksia. Poliittisten päättäjien on tietysti nojattava tieteeseen tarjoamaan näyttöön, mutta he eivät voi piiloutua sen taakse tai unohtaa muita päätöksentekoon liittyviä kriteerejä, kuten mahdollisuusrakenteita, käytettävissä olevia resursseja tai legitimitettä kansalaisten parissa. Tiede tuottaa väistämättä pettymyksen luotettavaa, varmaa ja riskitöntä tietoa odottaville. Edellisessä talouskriisissä taloustieteilijöiden ennusteet jäivät usein sosiaaliselta ulottuvuudeltaan epätarkoiksi. Tiede ei myöskään tee politiikkaa tarpeettomaksi. Päinvastoin tieteelliset edistysaskeleet ovat laajentaneet politiikan alaa siinä määrin, että ne ovat tuottaneet uusia normatiivisia ja sääntelyyn liittyviä vaatimuksia. Tiede ei myöskään enää yksinään määrittele tiedon laatua ja merkityksellisyyttä, vaan se määrittyy yhtä lailla käytännön sovelluksissa, joissa sosiaaliset, poliittiset tai taloudelliset logiikat hallitsevat.

Tiedon lisääntyminen yhteiskunnassa ei välttämättä johda yksimielisyyden lisääntymiseen. Pikemminkin se vahvistaa erimielisyyksiä tarjoamalla uusia perusteita ja väittelyn polkuja. Seurauksena on, että päätöksiä ei voida tehdä, kuten voisi odottaa, järkevällä, ilmeisellä ja yksimielisellä tavalla vaan sen sijaan kiivaasti väitellen, riittämättömän tiedon varassa ja entistä vahvemmin risakit tiedostaen. Jokainen tekninen innovaatio sisältää riskejä, jotka syntyvät tietämättömyydestä, ja niiden hyväksyminen tai hyväksymättä jättäminen on normatiivinen poliittinen päätös.

Viime vuosina on tapahtunut paljon edistystä asiantuntijatiedon demokratisoinnissa, niin asiantuntijoiden valinnan kuin myös asiantuntijatiedon tuottamisen ja saatavuuden saralla. Tiede ei ole enää eliitin väline oman auktoriteettinsa varmistamiseksi, kun monilla on pääsy tieteellisen tiedon äärelle. (Kwa 2011, 275.) Ratkaisevaa on, millä tavoin politiikkaohjauksen prosesseissa tietoa säädellään: millaista tietoa tarvitaan, miten tiedeneuvojat valitaan, mitä tieteenalaa he edustavat, mistä instituutioista he tulevat ja miten he esittävät työnsä tulokset. Käytössä on jo

monia säännöksiä, jotka mahdollistavat asiantuntijatiedon hyödyntämisen mutta samalla estävät asiantuntijoiden hallitsemattoman vaikutuksen demokraattiseen politiikkaan – sellaisen, joka voisi jopa johtaa hallintojen ja parlamenttien kolonisaatioon.

Kaiken kaikkiaan meidän ei tulisi ajatella tieteen ja politiikan välistä suhdetta alisteisena, kummassakaan suunnassa, vaan argumentatiivisena prosessina. Kyse ei ole siitä, että toinen osapuoli ilmoittaisi toiselle, mitä tiedetään tai mitä on päätetty, vaan pitäisi löytää ikään kuin hetkiä, joissa näiden välistä suhdetta voidaan reflektoida. Tiedeneuvonta on neuvottelun prosessi, jossa pohditaan saatavilla olevan tiedon soveltuvuutta senhetkisiin ongelmiin. Riskialttiiden päätösten kohdalla asiantuntijoiden on viestittävä riskeistä ja epävarmuustekijöistä. Poliitiikan ongelmat on osattava kääntää tieteen kielelle. Tieteellisiä vastauksia ei voida noin vain muuntaa poliittisiksi päätöksiksi, eikä aiemmin tehtyjä päätöksiä voida jälkikäteen tieteellisesti oikeuttaa. Tiedeneuvonta voi tarjota politiikalle enemmän vaihtoehtoja päätöksenteossa, mutta politiikan tehtävä on päättää, mikä tieto nähdään sopivimpana ja poliittisesti relevanttina.

Poliittikkojen pettymys selkeiden ja varmojen tieteellisten näkemysten puutteeseen on verrattavissa tutkijoiden pettymykseen heidän lausuntojensa huomiotta jättämisestä. Kysymys kuuluukin, miten järjestää tiedeneuvonta siten, että se täyttäisi vaatimukset sekä totuudenmukaisuudesta että toteuttamiskelpoisuudesta, niin objektiivisuudesta kuin legitimitetistäkin. Nykyajan demokraatioiden keskeinen dilemma on, että päätöksiä olisi tehtävä tieteellisen tiedon valossa, mutta samalla niiden pitäisi olla demokraattisesti oikeutettuja.

Dilemman ratkaisemiseksi olisi ensin ymmärrettävä, että kyseessä on kaksi erillistä asiaa. Vaikka toivotaan, että tieteen näkemykset helpottaisivat poliittisen vastuun taakkaa, tiede pysyy tieteenä ja politiikka politiikkana riippumatta siitä, kuinka hyvin sitä on tieteellä tuettu. Tiede ja politiikka, tieto ja valta, edustavat kahta erilaista rationaalisuuden järjestelmää. Mutta molemmat voivat lohduttaa toisiaan menetettyjen etuoikeuksiensa vuoksi ja ennen kaikkea jakaa saman perustavan epävarmuuden, toinen teoreettisen monimuotoisuuden ja toinen päätösten synnyttämän välttämättömän sattumanvaraisuuden edessä.

Mitä etuoikeuksia valta on menettänyt? Oikeuden jatkuvaan uuden oppimiseen, kun se on alkanut omistautua pelkkään hallitsemiseen. Mitä tieteellinen tieto on menettänyt? Varmuutensa, jonka myötä sen ei tarvinnut oikeuttaa näkemyksiään; tieteen yhteiskunnallinen epävarmuus on nyt kaikkien nähtävissä. Siksi ongelma ei enää ole, miten yhdistää varma tieto suvereenin vallan kanssa, vaan se, miten nuo kaksi voivat kompensoida toistensa heikkouksia ja taistella yhdessä maailman kasvavaa monimutkaisuutta vastaan.

2. EPISTEMOKRATIAN RAJAT

Siinä, mitä kutsumme tietoyhteiskunnaksi, tieto on pääasiallinen resurssi niin teknologiselle innovaatiolle, talouskasvulle kuin myös politiikalle. Rationaaliset laskelmat, määrittäminen ja asiantuntijatieto ovat nousseet tärkeimmiksi päätösten legitimoinnin välineiksi. Poliitiikan epistemologisointi on loogista erityisen epävarmuuden aikoina, silloin, kun totuutta näytetään väheksyttävän. Poliittiset konfliktit siis ymmärretään ensisijaisesti tai yksinomaan epistemologisina eli tietoon ja lausujan pätevyyteen liittyvinä kysymyksinä.

Tässä viitekehyksessä demokratian ongelmat tulkitaan seuraamuksiksi joko ihmisten tietämättömyydestä tai poliitikkojen kyvyttömyydestä (Brennan 2016). Tällöin näyttäisi olevan keskeistä määrittää, kenellä on parasta asiantuntemusta tai tietoa, kuka osaisi tulkita sitä parhaiten ja olisi pätevin sekä kenen luvut olisivat tarkimmat. Ylivoimaisen hankalia poliittisia päätöksiä ratkaistaisiin delegoimalla niitä yhä enemmän asiantuntijoille. Yhteiskunnalliset konfliktit muuttuisivat eri alojen asiantuntijoiden välisiksi ja ratkaistaisiin asiantuntijatiedon luotettavuuden perusteella. Arvojen ja etujen erimielisyydet jätettäisiin tuomatta esille, koska menetelmällinen ja luotettava tieto katsotaan tärkeäksi legitimoinnin lähteeksi. Kysymyksessä olisi siis jonkinlainen kiistojen järjeistäminen, joka muuttaa ne tiedon eroavaisuuksiksi. Kriittisen teorian tradition mukaisesti voisimme sanoa, että yhteiskunnallinen kritiikki ei enää kohdistu tuotantosuhteisiin, vaan tietosuhteisiin.

Epistemokratiaa ohjaa usko siihen, että monet sosiaaliset ja poliittiset ongelmat voidaan ratkaista vain, kun ne ymmärretään tiedon ongelmina. Tämä pakottaa meidät muuttamaan kategorioita, joilla tulkitsemme nykyhetkeä. Populismi, esimerkiksi, olisi monisyisempää kuin oletamme. On olemassa teknologiavastaista populismia, joka on epäluuloista tiedettä kohtaan ja tyytymätöntä politiikkaan, mutta on myös epistemistä populismia, joka koostuu sokeasta uskosta siihen, että politiikkaa voidaan tehdä vain dataan, lukuihin, tieteellisiin todisteisiin ja asiantuntijatietoon perustuen.

Epistemokratia on kuitenkin abstraktimpaa kuin asiantuntijavalta, koska se ei viittaa tietyn ryhmän valtaan vaan ideaan, jonka mukaan poliittiset eroavuudet voidaan ratkaista tiedon avulla. Se siis heijastaa kaipuuta politiikkaan ilman intressejä, kaiken ratkaisemiseen objektiivisuuden, tieteellisten todisteiden ja asiantuntijakonsensuksen avulla. Poliitikassa ei olisi enää kyse enemmistöjen järjestelystä ja väliaikaisten kompromissien tekemisestä erilaisten arvojen ja etujen välillä vaan siitä, kuka tietää eniten.

Kohtaamme uuden version vanhasta unelmasta: politiikan järjeistämisestä, halusta riisua politiikka kaikesta poliittisesta – ristiriitaisten etujen hallinnasta, päätösten tekemisestä riittämättömän tiedon pohjalta ja pyrkimyksestä kestäviin kompromisseihin. Tietoon keskittyminen siis vie meidät pois kaikesta siitä, mikä tosiasiaa muodostaa politiikan kysymyksenasettelut: erilaiset arvot, intressit ja ideologiat. Päätöksenteosta tulee epäpoliittista: ilmiöiden kuvailu objektiivisina tekee tietynlaiset päätökset kiistämättömiksi ja missä on asiantuntijalausuntoja, siellä ei tarvita demokraattista harkintaa. Kaiken takana on oletus siitä, että tieto johtaisi suoraa polkua oikeaan politiikkaan – perusteettomasti, sillä mikään ei takaa sitä, että paras tieto johtaisi parhaaseen politiikkaan. Hyvällä asiantuntijatiedolla voi oikeuttaa myös huonoja päätöksiä ja älykkäimmätkin onnistuvat onnettomien päätösten teossa.

Epistemokratia siis perustuu uskoon siitä, että kiisteltyihin poliittisiin kysymyksiin on aina ”oikea” vastaus, että politiikka liikkuu totuuden ja valheen välillä. Nämä ääripäät, jotka ominaisesti liittyvät tietoon tai tieteeseen, tuodaan politiikan keskiöön toteamalla, että tieto tarjoaa poliittisiin kiistoihin aina selkeitä ja ylivertaisia vastauksia. Vain poikkeustapauksissa näin voi olla. Normaalisti poliittisen ongelman ja vastaavan teoreettisen kysymyksen välillä ei ole läheistä suhdetta. Se, että monet poliittiset päätökset yrittävät perustella itseään vetoamalla todisteisiin ei tarkoita, että todisteita olisi välttämättä saatavilla. Ja vaikka olisi olemassa kiistatonta tieteellistä näyttöä, tämä ei automaattisesti johda tiettyyn poliittiseen päätökseen.

Poliittiset kysymykset eivät siis ratkea objektiivisuudella – tai jos, niin vain pieniltä osin. Demokratia on mielipiteiden hallintoa, ei tieteellistä vahvistusta etsivien väittämien selkkaus; ”demokratia on hallitsemista keskustelun kautta, sillä se on hallitsemista mielipiteiden kautta” (Urbinati 2014, 31). Demokratia ei tavoittele totuuden saavuttamista (vaikka monet kansalaiset niin ajattelevat ja monet poliitikot niin väittävät), vaan sen tehtävänä on taata kaikkien kansalaisten tuella, ettei kenelläkään – ei voittaneella enemmistöllä eikä yhteiskunnan eliitillä – ole sellaista asemaa suhteessa ”objektiiviseen tietoon”, että julkinen keskustelu kävisi tarpeettomaksi. Tässä mielessä voidaan ymmärtää, miksi Rawls totesi, että tietty totuuskäsitys (*”the whole truth”*) on yhteensopimaton demokraattisen kansalaisuuden ja laillisen vallan kanssa (1999, 579), ja miksi Hannah Arendt puhui jännitteestä totuuden ja politiikan välillä. Väittäessään, että ”totuudella on despoottinen luonne” (2000, 555), Arendt ei pyrkinyt puolustamaan minkäänlaista relativismia, vaan suojaamaan politiikan kontingenttia ja vapaata luonnetta; päätökset on tehtävä tietoisena todellisuudesta ja sitä kunnioittaen, mutta ne eivät suoraan johdu tästä todellisuudesta. Poliitiikan on otettava huomioon paras saatavilla oleva tieto, mutta yleensä tästä tiedosta ei seuraa, että politiikan olisi toimittava tietyllä tavalla.

Pystyisikö tämä epistemokratian konteksti jollain tavalla selittämään nykyilmion, jota voisi yleisesti kutsua negationismiksi? Nähdäkseni kyllä. Negationismi on vastareaktio, joka on politiikan epistemologisoitumisen tuskallisin seuraus ja joka paljastaa poliittista kulttuuriamme syvältä läpäisevän ongelman. Tiedon kolonisoiman yhteiskunnan vastustaminen sisältää varmasti myös perusteltuja näkökantoja (asiantuntijakriittisyys, varovaisuus teknologian suhteen ja niin edelleen) mutta myös sellaisia huolestuttavia piirteitä, jotka heijastuvat niin sanottujen tiededenialistien näkemyksistä. Ne kertovat meille jotain tietoyhteiskunnan pimeästä puolesta. Salaliittoteoriat ja niin kutsutut ”vaihtoehtoiset faktat” kukoistavat juuri siellä, missä data, numerot ja asiantuntijatieto ovat etualalla päätettäessä, mikä on ”oikeaa” politiikkaa.

Moniin yhteiskunnan lokeroihin on juurtunut ajatus, että tiede on muuttunut instituutioksi, joka päättää siitä, mikä on teknisesti mahdollista, taloudellisesti kannattavaa ja poliittisesti sopivaa. Tieteen kieltävien kapinaa voidaan tulkita reaktiona asiantuntijoiden autoritääristä tiedettä vastaan. Ryhmät, jotka eivät hyväksy tällaista vahvaa tieteellistämistä, hakevat todennäköisesti perusteluja näkemyksilleen turvautumalla esoteeriseen tietoon, vaihtoehtoihin faktoihin tai salaliittoteorioihin. Denialistit, vaikka he eivät olisikaan oikeassa, varoittavat meitä riskeistä, joita politiikan hajoaminen objektiivisuuden kurimukseen aiheuttaa. He politisoivat tieteen hallitsemat päätökset ja kyseenalaistavat todellisuuden tieteellistämisen, vaikkakin tehden tämän täysin irrationaalisella tavalla. Salaliittoteorioiden ja disinformaation lisääntyminen koronakriisin aikana voidaan siis ymmärtää ideologisena reaktiona politiikkaan, jota kyseenalaistamatta ohjasivat epidemiologia ja virologia. Kyse oli reaktioista oletetun auktoriteetin toimintaan, auktoriteetin, joka väitti määrittävänsä sen, mikä oli todellista, rationaalista ja poliittista.

Tämän protestin näkökulmasta poliittinen vapautuminen voisi tapahtua vain tieteellisesti määritellystä todellisuudesta vapautumisen kautta. Vaihtoehtoiset faktat vakiintuvat, kun politiikka, liittoutuneena tieteen kanssa, esittäytyy vailla vaihtoehtoja. Poliitiikka, joka ei sisällä vaihtoehtoja, synnyttää vaihtoehtoisia faktoja.

Joten miten toimia denialistien kanssa? Paras tapa torjua denialismia ei ole niinkään inttää totuutta, jonka he kieltävät, vaan politisoida konfliktit uudelleen ja ymmärtää vääjämättömät

kuilut tosiasioiden ja päätösten välillä vapauden osoituksena. On olemassa objektiivisia faktoja, tietenkin, mutta on myös poliittista vapautta, joka ilmenee siinä, että nämä faktat eivät velvoita meitä, poikkeustapauksia lukuun ottamatta, alistumaan johonkin tietynlaiseen politiikkaan. Olisi yhtä absurdia olla ottamatta huomioon saatavilla olevaa tieteellistä tietoa kuin olla tutkimatta niitä vaihtoehtoja, jotka tämä tieto mahdollistaa. Poliitiikan esittäminen rajoitteena (jonka oikeuttaa oletetusti kiistaton tieto tai asiantuntijoiden lopullinen auktoriteetti) johtaa siihen, että ne, jotka kiistävät sen (vaikka harhaisista lähtökohdista), näyttävät puolustavan vapautta.

On tietysti erittäin tärkeää, että poliittiset päätökset perustuvat hyvin perusteltuun tietoon, mutta tämä saavutetaan laajemmalla tiedon leviämisellä, median moninaisuudella ja keskustelukulttuurilla, ei niinkään sulkemalla ulos niitä, jotka katsotaan tyhmiksi. Meidän ei myöskään pitäisi arvioida samalla tavalla niitä, jotka levittävät valheita, ja niitä, jotka niihin uskovat. Jälkimmäisten taipumus uskoa perustuu siihen, että he ovat lakanneet luottamasta viralliseen auktoriteettiin, jota he pitävät vastuussa omasta pahoinvoinnistaan.

Olemme itse asiassa liian huolestuneita tyhmyyden haitallisista vaikutuksista demokratiaan ja taipuvaisia kaipaamaan menneisyyden varmuutta ja luottamusta, jota ei todellisuudessa koskaan ole ollutkaan. Tiede on aina ollut kiistanalaista, ja demokratiaa ovat aina vaivanneet niin asiantuntevina pidettyjen ylimielisyys kuin myös tietämättömyyttä kuin luulemme. Hyvin institutionalisoitu järjestelmä ja elinvoimainen poliittinen kulttuuri sallivat koko joukon yrityksiä ja epäonnistumisia ja ne selviytyvät jopa edustajien kyvyttömyydestä ja kansalaisten epäloogisuudesta.

3. TIETÄMÄTTÖMYYDEN YHTEISKUNTA

Tieto ei koskaan ole ollut niin tärkeää ja samalla niin epäilyttävää. Emme ole koskaan epäilleet tietoa ja samalla tarvinneet sitä yhtä paljon. Emme ole koskaan niin kovasti toivoneet tiedon tarjoavan meille ratkaisuja, vaikka samalla olemme nähneet sen itsensä muuttuneen ongelmaksi. Tiede on aina kiistanalaista ja silti korkeimman auktoriteetin lähde. Asiantuntijat tarjoavat toisille pelastuksen ja toisille vihan kohteen. Vaikka jotkut toivovat, että tieto johdattaa meidät pois virheistä ja tietämättömyydestä, on myös niitä, jotka pelkäävät sen vievän meidät entistä pahempiin virheisiin.

Voitokkaan rationaalisuuden, institutionalisoidun tieteen, teknologisten edistysaskelien ja älykkäiden järjestelmien aikakaudella ilmenee outo asetelma: samaan aikaan kun tiede nauttii valtavaa tunnustusta, moni ihminen suhtautuu siihen epäilevästi, viattomasta epäluulosta aina äärimmäiseen kieltämiseen asti. Tätä hylkäämistä ei voida yksinkertaisesti selittää irrationalisella vastustuksella; se kertoo jotain yhteiskunnalle ominaisista tiedonmuodostuksen mekanismeista.

Kyse ei ole rationaalisuuden ja sen vastakohtien välisestä asiasta, järjellisen ja järjettömän välisestä ristiriidasta, vaan tietynlaisesta rationaalisuuden käsitteen syvämuutoksesta. Menetäisimme mahdollisuuden tuntea itsemme, jos näkisimme tämän vallitsevan tiede-epäuskon vain vastareaktion sivistykselliseen edistykseen. Vain ymmärtämällä nykyhetken epäluuloisia ja pe-loissaan olevia denialisteja – vainoharhaisia ja litteään maapalloon uskovia – voimme ymmärtää yhteiskuntaa, jossa elämme ja tiedon roolia siinä. Ymmärtämällä niitä olosuhteita, joista nämä

vastustuksen muodot kumpuavat, voimme määrittää, mikä kenties on se rationaalisuuden muoto, joka halutaan kieltää.

Elämme keskellä jotain, mitä voitaisiin kutsua kognitiivisten markkinoiden vapauttamiseksi. Näitä markkinoita ei enää, onneksi, hillitse sensuuri, tiedonhallinta tai kyseenalainen paternalismi. Nämä säännöstelyistä puretut markkinat suosivat hyväuskoisuutta, sillä ne eivät aseta rajoja mieleemme intuitiivisimmille mekanismeille: stereotypioille, ennakkoluuloille, addiktoivalle kiihtymykselle, hajanaiselle tarkkaavaisuudelle, mielen automaatioille. Kun tiedon määrä saa meidät hämmentymään ja pakottaa meidät tekemään nopeita päätöksiä, ei ole ainoastaan helpompaa hyväksyä väärä ajatuksia, vaan on myös helpompaa antautua henkisen spontaanisuutemme valtaan (vrt. Bronner 2020).

Kaoottinen informaatioympäristömme toki syntyy objektiivisista syistä. Misinformaatio palautuu tunnistettavien tekijöiden toimintaan. Öljyala on julkaissut tutkimuksia aiheuttaakseen hämmennystä ilmastomuutoksesta; suuret lääkeyhtiöt ovat peitelleet epäedullista tietoa lääkkeiden turvallisuudesta ja tehokkuudesta; tupakkayhtiöt kiistävät tupakoinnin haitalliset vaikutukset. Oleellisempaa kuitenkin on, että maailman lisääntynyt monimutkaisuus, tieteilijöiden ja asiantuntijoiden virheet ja kiihtyvällä tahdilla kehittyvät teknologiat luovat uusia tietämättömyyden alueita ja aiheuttavat syvällistä hämmennystä. Monimutkaisuus lisääntyy, asiayhteyksistä tulee epävarmempia, monet asiat ovat käsittämättömiä, informaatio sekavaa ja sekalaista. Niille, jotka kokevat kaiken olevan hallitsemattomissa, kertomus, joka selittää heidän tunteensa ja liittää heidät turvalliseen uskovien yhteisöön, tuo lohduttavaa helpotusta.

Tällaisen monimutkaisuuden vähentäminen onnistuu ainoastaan vahvan luottamuksen avulla (Luhmann 1968); kysymys ei ole siitä, luottaako vai ei, vaan siitä, perustuuko tämä järkeenkäypään tilannearvioon vai ei. Tieto ja luottamus kulkevat rinnakkain, ja jos kollektiivinen tieto on kiistämättöntä ja selvää, yksilöiden on vaikea sitä vastustaa – hän joutuu ja saa luottaa. Me maallikot joudumme luottamaan tutkijoihin, mikä on joskus kohtuutonta tai mahdotonta – kuten silloin, kun tieteellinen yhteisö tekee erimielisyytensä julkisiksi emmekä tiedä, keneen uskoa. Tiede on edennyt paljon pidemmälle kuin ihmisten kollektiivinen ymmärrys sen löydöksistä, ja niin kauan kuin tämä kuilu on olemassa, yhteiskunnasta nousee vastustusta, joka ei ole niin kohtuutonta, kuin kriitikot väittävät sen olevan. Suuri osa hämmennyksestämme johtuu kyvyttömyydestämme löytää oikea tasapaino luottamuksen ja epäluulon välillä, liiallisen naiiviuden ja hallitsemattoman kriittisyyden välillä.

Aina 1900-luvun puolivälistä lähtien on muotoiltu erilaisia analyysejä tästä tiedon ja luottamuksen, varmuuden ja epävarmuuden dialektiikasta, mutta lähes aina ajatellen, että tietämättömyys olisi rationaalisuuden vastakohta; emme juurikaan ole pohtineet meille ominaista tiedon ja tietämättömyyden keskinäisistä. Yleisenä periaatteena on suositeltavaa olla pitämättä edes niitä, jotka vaikuttavat tyhmiltä, tyhminä, ja lisäksi olla kohtelematta heitä sellaisina, jos haluamme heidän pääsevän eroon tyhmyydestään. Näin on muun muassa siksi, että kohtaamamme ongelmat ovat jo siinä mittaluokassa, että meidän kaikkien on koettava olevamme tietämättömiä niiden edessä. Kontrasti sen välillä, mitä tiedämme ja mitä meidän pitäisi tietää, asettaa meidät tilanteeseen, jossa olemme kuin viaton vähemmistö (käyttääksemme Kantin kuuluisaa ilmaisua, *sensu contrario*). Tämä ei tarkoita, että tietäisimme jotenkin vähemmän tai olisimme vähemmän rationaalisia, vaan että meidän on hallittava ennennäkemätön määrä sekä tietämistä että tietämättömyyttä. Ei ole tieteellistä löytöä tai teknologista keksintöä, joka ei toisi vääjäämättä mukanaan

uutta tiedon puutetta. Meidän pitäisi ymmärtää rationaalisuuden kattavan myös tietämättömyyden ja epävarmuuden.

On hyvin inhimillistä esimerkiksi haluta mitata älykkyyttä, suunnitella koulutuspolkuja ja välittää eteenpäin tietoa, joka katsotaan elämälle välttämättömäksi, mutta emme ole tehneet mitään näistä asioista kunnolla niin kauan, kuin emme ole tehneet tilaa tuntemattomalle. Entä jos maailma ei olekaan niin ymmärrettävä kuin olemme olettaneet, mutta voimme silti, siis ymmärtämättä kaikkea, tehdä siinä ja sillä paljon? Se, miten toimimme tuntemattoman ja ei-tiedetyn kanssa, tulee olemaan enenevässä määrin merkityksellistä elämämme kannalta, niin henkilökohtaisella kuin kollektiivisella tasolla.

LÄHTEET

- Arendt, Hannah. 2000. Truth and Politics [1967]. Teoksessa Peter Baehr (toim.), *The Portable Hannah Arendt*. New York: Penguin, 547–575.
- Brennan, Jason. 2016. *Against Democracy*. Princeton University Press.
- Bronner, Gérald. 2020. *Apocalypse cognitive*. Paris: PUF.
- Jasanoff, Sheila. 2005. Technologies of Humility: Citizen Participation in Governing Science. Teoksessa Alexander Bogner ja Helge Torgersen (toim.), *Wozu Exporten? Ambivalenzen der Beziehung von Wissenschaft und Politik*. Wiesbaden: VC, 370–389.
- Kwa, Chunglin. 2011. *Styles of Knowing: A New History of Science from Ancient Times to the Present*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Luhmann, Niklas. 1968. *Vertrauen — ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Ravetz, Jerome R. 1990. *The Merger of Knowledge with Power. Essays in Critical Science*. London / New York: Mansell.
- Rawls, John. 1999. *Collected Papers*. Harvard University Press.
- Urbini, Nadia. 2014. *Democracy Disfigured. Opinion, Truth, and the People*. Harvard University Press.

Partisystem, politiska klyftor och jämförande politik.

Sten Berglund in memoriam

HENRI VOGT & KIM ZILLIACUS

Vår mentor, kollega, medförfattare och framför allt vän, professor Sten Berglund avled den 25 augusti 2024 i Örebro där han hade haft sin sista lärostol i statskunskap från 1996 ända fram till pensioneringen 2015. Han var född den 10 augusti 1947 i Järbo, Gävleborgs län.

Sten växte upp i Umeå, där han också började studera statskunskap i mitten av 1960-talet vid stadens då nya universitet. Han lämnade in sin doktorsavhandling vid bara 25-års ålder 1972, och började därmed sin framgångsrika akademiska karriär med flera professurer i olika länder och, naturligtvis, en lång lista av distingerade publikationer, som skulle bli nämnvärda långt in i framtiden. Han utnämndes även till docent 1982 vid Umeå universitet där han var verksam under 1970-talet som bland annat prefekt och tillförordnad professor. I rollen som forskare, lärare och handledare skapade han en för det nya universitetet värdefull forskningsplattform till exempel med doktoranderna Ingemar Wörlund, Ulf Lindström och Yngve Mohlin som han fortsatte att samarbeta med under flera decennier.

Sten blev en viktig brobyggare mellan Finlands och Sveriges statsvetenskapliga samfund redan som en förhållandevis ung forskare – han var en nordisk komparatist i ordets bästa mening; Norden var det primära samarbetsfältet för mången statsvetare i de här länderna ännu på 1960- och -70-talet. Hans första anställning i Finland omfattade skötseln av professuren i statskunskap med offentlig förvaltning vid Åbo Akademi redan 1979, och 1984 blev han utnämnd till den svenskspråkiga professuren i allmän statslära vid Helsingfors universitet. Familjen som omfattade frun Ulla och barnen Sofia och Christofer, som var bara tre månader gammal då, flyttade med den nyblivne professorn till Helsingfors där de bosatte sig i ett svenskspråkigt höghus i Kvarnbäcken där undertecknade Kim Zilliacus även hade bott som barn. 1992 valde Sten att fortsätta sin akademiska karriär vid Åbo Akademi i Vasa, där han utnämndes till den nya professuren i statslära, särskilt kommunikation och fungerade som dekanus vid samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten.

Efter utnämningen till professor i statskunskap vid Högskolan i Örebro 1996 flyttade Sten med familj tillbaka till Sverige. Under åren som professor och dekanus vid Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap i Örebro (Örebro universitet fr.o.m. 1999) förblev Stens forsknings- och undervisningssamarbete i Finland intensivt liksom även uppehållandet av många nära vänskapsrelationer. Under 1990-talet utvidgade Sten framförallt sina europeiska forskningsnätverk inom vilka han tog steget fullt ut 2005–2008, då han innehade den prestigefyllda Dag Hammarskjöld -professuren vid *Humboldt Universität zu Berlin*. Detta utgjorde en naturlig fortsättning på den jämförande forskningsansatsen som han redan utvecklade som ung Fulbright-stipendiat i Ann Arbor vid University of Michigan på 1970-talet och senare manifesterade som gästande forskare vid nordiska lärosäten såsom Århus universitet, Mittuniversitetet, Södertörns högskola eller Universitetet i Bergen samt Berlins ansedda *Wissenschaftszentrum für Sozialforschung*.

Ett av Stens mest särpräglade egenskaper var hans förmåga att organisera och befordra forskningsmiljöer och -projekt samtidigt som han fördjupade de akademiska traditionerna vid de relativt nya institutionerna där han var verksam. Det här gällde framförallt Umeå universitet och Örebro universitet som hans huvudsakliga lärosäten i Sverige, men även hans samarbete med Svenska social- och kommunalhögskolan (Soc&kom) i Helsingfors som 1984 anslöts till Helsingfors universitet; Sten bidrog starkt till att etablera samarbetet mellan högskolan och Statsvetenskapliga fakulteten. Som efterträdare till de tidigare innehavarna av professuren i allmän statslära vid Helsingfors universitet, Jan-Magnus Jansson och Göran von Bonsdorff, byggde Sten upp en livlig forskningsmiljö bestående av en kombination av nordiska och östeuropeiska kolleger med lokala doktorander och finländska kolleger såsom Ilkka Heiskanen vid samma institution och Pertti Pesonen vid Tammerfors universitet som Sten träffat redan i Ann Arbor på 1970-talet. Forskningsmiljön resulterade i ett konstant flöde av publikationer och forskningsprojekt som involverade en bred skara kolleger inklusive Stens efterträdare Jan Sundberg och dåvarande assistenter/doktorander Tom Moring, Tomas Hellén, Tomas Parland och Kim Zilliacus. Banden till Helsingfors levde vidare i form av Stens aktiva deltagande som gästföreläsare vid Soc&kom under årliga kursbesök från 1998 ända fram till 2019 i egenskap av docent vid Statsvetenskapliga fakulteten.

Stens förmåga att utveckla nya forskningsmiljöer och akademiska institutioner tillföll Åbo Akademi i anslutning till professuren i Vasa fr.o.m. 1992 som en fortsättning på hans inledande kontakt till Finland genom ÅA-kollegerna Dag Anckar, Lauri Karvonen, Göran Djupsund, Steve Lindberg med flera. Återkomsten till Sverige genom professorsutnämningen i Örebro markerade en ny höjdpunkt för Stens kapacitet att bygga upp dynamiska forskningsmiljöer i form av Sveriges främsta centrum för demokratiforskning som han skapade vid Örebro universitet tillsammans med en rad högkapabla unga forskare såsom Joakim Ekman, Kjetil Duvold, Jonas Linde, Thomas Sedelius och Mats Öhlén. Även undertecknade Henri Vogt hade äran att under åren 2001–2002 ta del av den aktiva forskningsmiljön som Sten förverkligade i Örebro med fokus på demokratiseringsprocesserna i Östeuropa och villkoren av den europeiska integrationen. Sten var även en aktiv förespråkare för digitalt och nationellt överskridande undervisningssamarbete som realiserades i form av streamade parallellföreläsningar mellan Örebro universitet, Helsingfors universitet (Soc&kom) och Humboldt Universitöt i samarbete med Kim Zilliacus och Christian Lindblom under åren 2007–2009.

Stens akademiska produktion omfattar över 20 böcker, både monografier och editerade verk, tillhörande, utan undantag, statskunskapens kärnområden. Han skrev förstås också artiklar men till en klart mindre grad – för hans generation var bokformatet ännu det naturliga vetenskapliga uttryckssättet. ”Jag tycker om böcker” brukade han säga, och mot slutet av sin karriär kunde han tillägga, med glimten i ögat (det hade han ofta, kryddat med ett vänligt skratt), ”jag läser inga böcker mera, jag skriver dem” (som var en sanning med modifikation eftersom han konstant läste böcker vilket han gjorde ända in i slutet). De flesta av monografierna är författade med kolleger – inklusive de två undertecknade kollegerna/vännerna. Frank Aarebrot, Stein Rokkans stjärnstudent från Bergen, var hans närmaste jämnåriga kollega från 1990-talet framåt, men mot slutet av karriären var kollegerna i regel redan minst en generation yngre. De fick värdefulla lektioner och uttryckte sin tacksamhet till Sten vid de få tillfällen som han inte kunde avstyra komplimanger i sin ödmjukhet över sitt generösa bidrag till ämnet och förverkligandet av de många både lärarika och framstående forskningsprojekten.

Förmågan att intensivt samarbeta med så många olika typer av kolleger säger mycket om Stens allmänna vetenskapliga inställning: han hade sitt eget drivna och gedigna sätt att arbeta och tänka om statskunskapens konst men han uppskattade djupt andra forskares integritet och tankegångar i synnerhet när dessa resulterade i välgrundade synvinklar till att förstå världen. Han var, i grund och botten, en pluralist, fast detta kanske inte är det första ordet man tänker på i förhållande till hans egen oeuvre, som i regel syftade till att skapa helhetsbilder av de undersökta fenomenen. Epitetet "helhetsanalytiker" beskriver Sten väl.

Det är svårt att ge en kort översikt av Stens sällsynt omfattande akademiska produktion under mer än fem decennier. Om vi ändå försöker göra några nedslag i den innehållsliga utvecklingen av Stens forskning, kunde den sammanfattas i termer av följande schablonmässiga beskrivning av de huvudsakliga inriktningar som har karaktäriserat hans centrala verk. På 1970-talet och merparten av 1980-talet var Sten ännu en relativt utpräglad parti- och valforskare med fokus på speciellt de nordiska länderna. Den behavioristiska traditionen, som kommit att dominera den amerikanska statskunskapen sedan 1950-talet med sitt högsäte vid University of Michigan, utgjorde givetvis ett dominerande inslag i Stens forskning under tiden som ung forskare i just Ann Arbor. Denna viktiga inkörsport för Stens internationella forskningsbana gav upphov till flera minnesvärda anekdoter men framförallt gjorde den ett bestående intryck i hans forskning med utgångspunkt i Michigan-skolans pionjärbete för väljarstudier (*The American Voter*, 1960). Almond-Verba-klassikern i komparativ politik, *The Civic Culture* (1963), och dess fokus på politisk kultur kom att spela en betydande roll för Stens inriktning på stora jämförande studier av politiskt beteende utgående från tidsenliga begrepp som partisystem och *cleavage*.

Stens kanske mest betydande verk från den tidigare valforskningsbetonade eran utgörs av *The Scandinavian Party System(s)* (1978), skriven med Ulf Lindström, som blev en nordisk klassiker och användes flitigt vid nordiska universitet under 1980-talet. Stens intresse för väljarbeteende omfattade även det empiriska hantverket för att nå fram till den regionala spridningen av väljarnas partipreferenser över tid. Redan under tidigt 1970-tal var Sten involverad i ingående debatter om metodval för att uppskatta väljarvandringar med beaktande av den regionala variation som den tidens regressionsanalyser inte förmådde att fånga upp. Under den senare delen av 1980-talet återkom Sten till den lösning som kollegan Sören Risbjerg Thomsen erbjöd med sin metod för estimeringen av väljarbeteende på individnivå från aggregerade valdata på kommunal nivå genom ekologisk inferens – 'ekologisk' i form av geografiska enheter såsom valkretsar. Denna komplettering av survey-data med ekologiska data i analysen av väljarvandringar mellan partier från val till val och väljarnas socioekonomiska ställning resulterade i den av Sten och Risbjerg Thomsen redigerade boken *Modern Political Ecological Analysis* (1990) med ett flertal nordiska kolleger.

Redan mot slutet av 1980-talet men förstas speciellt efter omvälvningarna i öst 1989, antog Sten entusiastiskt den förändringsprocess som höll på att växa fram i Europas realsocialistiska länder. Så tidigt som 1986 skrev han ett kort resonemang med kollegan Jan-Åke Dellebrant om de baltiska staternas integration inom Sovjetunionen och konstaterade att det inte fanns någon tvekan om de här ländernas bestående starka nationella identitet som skulle kunna förorsaka problem för Sovjetledarna om de inte "pay enough attention to this fact". Ett par år senare (1988) publicerade Sten och kollegerna en bok om Östeuropas multipartisystem utgiven av Finska Vetenskaps-Societeten. Efter att muren i Berlin hade fallit, ledde detta pionjärbete till det internationellt erkända verket

The New Democracies in Eastern Europe. Party Systems and Political Cleavages (red. med Dellebrant, 1991). Boken lästes vitt och brett bland forskarna på det här expanderande forskningsfältet där man försökte förstå postkommunismens utveckling och effekter. Argumentet som författarna betonade starkt i boken är fortfarande signifikant med tanke på de förändringar vi sett i Ryssland under de senaste två decennierna: det hade funnits ett partisystem i många av de östeuropeiska länderna också under det kalla kriget och därmed en viss grad av pluralitet som underlättade förändringsprocessen medan motsvarande pluralitet *inte* fanns i Sovjetunionen.

Östeuropas demokratisering blev sedan det tema som klart dominerade resten av Stens forskarbana, i praktiken ända till slutet, fast han med sina kolleger i flera böcker även antar ett heleuropeiskt eller allmänt EU-perspektiv. I jämförelse med hans tidigare produktion får surveyundersökningar (Eurobarometers, New Baltic Barometers) en allt större roll i hans metodval i stället för den ekologiska analysen, och ansatsen i klassiska begrepp såsom politisk kultur blir mindre markant till förmån för exempelvis mer differentierade identitetsfrågor. Av de här böckerna, publicerade mellan 1997 och 2020, framstår *The Political History of Eastern Europe in the 20th Century: The Struggle Between Democracy and Dictatorship* (med F. Aarebrot) som speciellt banbrytande till den grad att den torde få många läsare också bland framtidens samhällsanalytiker. På mindre än 200 sidor skisserar författarna Östeuropas historia ur ett makrohistoriskt och -sociologiskt perspektiv, som med hjälp av allmänna men effektiva klassificeringar får läsaren att omfatta Östeuropas historia i ett nytt ljus. Det klargörande perspektivet kan även förklara en del av de olikheter, diversitet och spänningar som vi har sett under de senaste tjugo åren i de här länderna. Historiska rötter är inte enbart historiska.

För de kommande generationerna är det kanske ändå *The Handbook of Political Change in Eastern Europe* som kommer att bli den värdefullaste av Stens akademiska oeuvre angående den postkommunistiska demokratiseringsprocessen. Boken, som kom ut i tre upplagor (1998, 2004, 2013, med bl.a. medredaktörerna T. Hellén, F. Aarebrot och J. Ekman), antar begreppet *cleavage* som en klar utgångspunkt i sann rokkianiansk anda. Under de postkommunistiska förhållandena antog samhällets skiljelinjer delvis nya mönster eller fick åtminstone nya nyanser. Delningen mellan de som hade varit i ledande positioner under det kommunistiska systemet och de som bittert hade lidit av det utgjorde endast en av de nya klyftorna i de här länderna. Generationsfrågan blev också oerhört viktig redan under 1990-talet, och så blev även klyftan mellan de ekonomiska vinnarna och förlorarna samt skillnaderna mellan storstäder och rurala områden. Det är uppenbart att begreppet fortfarande är högaktuellt och kan förklara turbulensen i dessa länders partisystem under de senaste åren: de konfliktdimensioner som uppstod på 1990-talet spelar fortfarande en viktig roll när man söker förklaringar till de illiberala tendenserna i de här länderna. På många håll i Östeuropa har polariseringarna blivit allt djupare snarare än vuxit igen.

Det som kom att bli Stens sista större verk gick tillbaka till de baltiska länderna i samarbete med Kjetil Duvold and Joakim Ekman – Östeuropa-entusiasmen hade ursprungligen vuxit fram just via intresset för Baltikum. *Political Culture in the Baltic States* (2020) är packad med värdefull (survey-baserad) kunskap om den postsovetiska epokens tre decennier, med tyngdpunkt på Baltic Barometer 2014, kontextualiserad med en lång rad historiska och kulturella faktorer liksom i alla Stens verk. Statsbyggnaden har uppenbarligen utvecklat sig väl i de här länderna, människornas förnöjsamhet är hög, men surveyerna påvisar entydigt att den etniska klyftan har förblivit djup,

speciellt i Estland och Lettland – en faktor som författarna uppmärksammar med en viss oro. Man kan bara tänka sig hur en ny version av boken, i ljuset av det här argumentet, skulle kunna se ut nu i skuggan av det dystra Ukraina-kriget. I termer av den eastonianska tudelning som Sten hade kommit att uppskatta högt, och redan tillämpade i sin doktorsavhandling, har det diffusa stödet för det politiska systemet blivit starkare i de här samhällena fast det specifika stödet kanske ändå har lidit över tid?

Stens känsla för språk och inlärningsförmåga att fördjupa sig i olika språk med alla dess nyanser och former var brilliant. Under sin tidiga karriär skrev han mera på svenska, men sedan barnsben hade han förkovrat sig även i andra språk genom till exempel Radio Luxembourg och från och med 1990-talet var hans huvudsakliga skriftspråk engelska. Hans engelska var mer än korrekt så till vida att han utnyttjade dess rikedom och nyanser med en finesse som ställvis var mer idiomatisk än engelsmännens egna språkbruk. Han skrev långsamt på tangentbordet med bara sitt högra pekfinger medan det andra pekfingret hanterade "shift" i enlighet med den skrivteknik som han utvecklade för att lösgöra de lediga fingrarna för multi-tasking under det konstanta skrivandet dygnet runt som ung forskare. "Jag skriver bara så fort jag tänker", påstod han, men meningarna blev genast färdiga och i den grad fullständiga att de hade kunnat publiceras med det samma. Han hade en sällsynt förmåga att se även språkets struktur framför sig och kunde i sin muntliga diktering av brev be den transkriberande assistenten att rätta till några ord som han nämnt ett par rader tidigare på basen av sin kristallklara minnesbild.

Under sina år i Finland lärde Sten sig också brukbar finska, och ännu många år efter återkomsten till Sverige hade han vanan att titta på finska tv-nyheter. Intresset för Tyskland och det tyska språket delade han med andra familjemedlemmar och i valet mellan att tala franska eller tyska, varav han behärskade bägge flytande, låg tyskan, och inte minst den politiska spännvidd som den tyska kulturen omfattade, honom närmare. Berlin var den stad där han trivdes bäst i jämförelse med sina övriga hemstäder Umeå, Åbo, Helsingfors, Vasa och Örebro. Den historiska mångfald som Tyskland erbjöd innehöll även en spänning mellan förändring och nostalgi: han skulle ha njutit av livet i Dresden, Breslau och Königsberg före första världskriget och fascinerades över hur tiden stått stilla i det forna Östtysklands förvaltning av det tyska arvet samtidigt som han stortrivdes i centrum av metropolen Berlin där han bodde strax intill Unter den Linden.

Vi och det statskunskapliga samfundet i Norden *and beyond* kommer att sakna Stens personliga röst som forskare och hans generösa, vida uppskattade bidrag till vårt vetenskapsområde. Som vänner saknar vi hans inspirerande värme och fyndiga humor på en lokal *Kneipe in der Nähe von Wilhelmstrasse 73* eller på middag hemma hos familjen Berglund.

FÖRFATTARUPPGIFTER

HENRI VOGT

D.Phil. (Oxon.), Professori

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

henri.vogt(at)utu.fi

KIM ZILLIACUS

Pol.dr., Universitetslektor i statskunskap

Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet

kim.zilliacus@helsinki.fi

Demokratia ja yhteiskunta Unkarissa Orbánin kaudella:

kahden uutuuskirjan metaforien mukaan unkarilainen appelsiini keitettiin hitaalla tulella, vaan onko uutta nousua näkyvissä?

Heino Nyyssönen, *Unkarilaisen autoritarismin nousu*

Tampere: Vastapaino, 2024, 302 s.

Katalin Miklóssy, *Demokratian rappio: Unkarin tiellä tulevaisuuteen?*

Helsinki: Tammi, 2024, 240 s.

EMILIA PALONEN

Unkari on ollut kansainvälisen politiikan huomion keskipisteessä jo yli vuosikymmenen, ja syy on yksinkertainen. Hävittyään yhdet vaalit traumaattisesti Viktor Orbánin Fidesz-puolue on ollut vallassa yhtäjaksoisesti kohta viisitoista vuotta vuodesta 2010. Aikanaan ketään ulkomailla ei kiinnostanut mokoma itäisen Keski-Euroopan maa tai sen kärkipoliitikko Orbán. Nyt sitä on kovasti ihmetelty. Miten tähän päästiin, miten Unkarin demokratia rapistui ja millaista politiikkaa siellä on tehty? Näihin kysymyksiin paneutuvat uusissa kirjoissaan politiikantutkija Heino Nyyssönen ja historiantutkija Katalin Miklóssy.

Voidaan todeta Miklóssyn (2024, 12) sanoin: ”Unkari vaikuttaa erikoiselta ja kaukaiselta esimerkiltä, jota on kiehtovaa tirkistellä ja helppo paheksua. Mutta onko monikaan tullut mietineeksi, että näin voisi käydä myös Suomessa – tai missä tahansa Euroopan unionin maassa.” Olemmeko niin sanotusti ”Unkarin tiellä”, kun poliittinen polarisaatio lisääntyy? Millainen tie se voisi olla? Yksi Miklóssyn (59) alaotsikoista onkin nimeltään ”Unkarilaisen sote-version niksit.”

Kirjoittaessani tätä Trumpin uudelleenvalinnan jälkeen marraskuussa 2024 on selvää, miksi Unkarin politiikkaan pitäisi perehtyä. Toisaalta on hyvä tietää, mitä tapahtui vuoden 2010 jälkeen, miten valta vakiinnutettiin tietylle eliitille ja mitä siitä seurasi myös yhteiskunnan näkökulmasta. Toisaalta on pohdittava, miten tähän päädyttiin ja miksi oppositio ei ole saanut käännettyä suuntaa kolmissa vaaleissa. Yhdysvalloissa on tarkkaan seurattu, miten Orbán onnistui pysymään vallankahvassa. Nyyssönen nostaa esiin transnationalistista verkostoitumista. Ylipäänsä Unkarin asia on meidän kaikkien asia. Euroopan unioni kipuilee, kun yksi jäsen maa on päättänyt tulkita oikeusvaltiota ”illiberaalisti”.

Erilaisine näkökulmineen kollegani Heino ja Katalin ovat tarjonneet suomalaisille luotettavaa tietoa Unkarista jo vuosikymmenten ajan: heillä on omat näkökulmansa, mutta näissä kirjoissa kuulen myös heidän toistensa äänen, Katalinilla historiapolitiikan ja Heinolla lakimiesten roolin tarpeen liittää Unkari-analyysi johonkin yleisempään, tässä kirjassa demokratiatutkimukseen. Molemmat ovat toimineet mentoreinani ja kirjoista välittyy minulle myös yhteinen taipaleemme. Suurimman osan Orbánin hallinnon ajasta olen istunut takapenkillä ja katsellut kaukaa sitä, kuinka ”populismin paratiisissa” (Palonen 2009) hommat kehittyvät, kun Katalin unkarilaisena tutkijana Suomessa ja Heino usein Unkarissakin asuvana suomalaisena tutkijana niitä kommentoivat.

Tämä katsaus kontekstualisoi Nyyssösen ja Miklóssyn työtä nostaen esiin muutamia keskeisiä asioita kirjoista. Unkarissa valta oli vakiintunut Fideszille tavoilla, joita Miklóssy ja Nyyssönen kuvaavat ansiokkaasti: se antaa taustan sille, että vuonna 2024 politiikan kentän uusi toimija nousi Fideszin pikemminkin kuin opposition riveistä.

UUSI KONJUNKTUURI: PÉTER MAGYAR OIKEALTA SISÄÄN

Molemmat kirjat ovat merkityksellisiä siitä näkökulmasta, että Unkari on siirtynyt uuteen aika-kauteen. Opposition kannatus on romahtanut, mutta esiin on noussut uusi voima poliittisesta keskustasta. Ensin kutistui nationalistis-populistinen ja deradikaloitunut Jobbik, joka arkipäiväisti suur-Unkaria (Hytinen 2022). Sen ohi äärioikealta kiri Mi Hazánk, kun Jobbik liittyi 2022 vaaleissa opposition yhteislistaan. Vasemmisto-liberaali vastapooli puolestaan fragmentoitui moniin puolueisiin. Erilaisten entisten pääministerien ja vanhan puolue-eliitin johtamien puolueiden tarkertuminen vallankahvan syrjään ja uusien puolueiden hajoilu ovat estäneet uuden vaihtoehdon syntymistä.

Kumpikaan kirjoittajista ei anna puhtaita papereita oppositiolle. Tilanne on siis hyvin analoginen Yhdysvaltain politiikan kanssa, koska sielläkin demokraattien etäntyminen kansasta ja liberaali talouspolitiikka eivät tarjoa uskottavaa vaihtoehtoa. Ennen vuotta 2010 vallassa olleet ”liberaali-vasemmistolaiset” puolueet kannustivat unkarilaisia ottamaan ulkomaanvelkainojoja, ampuivat protestoivia kansalaisia kumiluodein ja lopulta kiistivät epäonnistumisensa. Perinteisen opposition olemassaolo on oikeastaan legitimoinut Fideszin valtaa: toisaalta on olemassa oppositio eikä vain pelkkää valtapuoluetta, toisaalta Fideszin jatkuvasti mollaaman opposition maine on niin surkea, että moni on äänestänyt Fidesziä vain pitääkseen opposition poissa vallasta. Kun opposition liittoutuminen vuonna 2022 ei johtanut vaalivoittoon, vaihtoehdot Orbánin syrjäyttämiseksi jäivät vähiin.

Kiinnostavaa Unkarin nykypolitiikassa onkin Fideszin klientelistisestä verkostosta pois irtautuneen Péter Magyarin nousu opposition ehdottomaksi kärkinimeksi. Tisza-puolue järjestäytyy yhä, mutta Magyarin tavoitteena hämmöttävät vuoden 2026 vaalit. Monelle Magyar on pelastaja, viimeinen tai ainoa toivo, kun taas useat suhtautuvat vähän varauksellisesti uuteen tulokkaaseen. Kommunismileimat ja Soros-salaliittoteoriat eivät pure Fideszin omista joukoista irtautuneeseen Magyarisiin. Mutta mistä hänen ja puolueensa menestys kumpuaa, ja mitkä voisivat olla avaimet Unkarin vallan vaihtumiseen? Unkarin politiikassa voi ennen vaaleja tapahtua vielä vaikka mitä, mutta Miklóssyn ja Nyyssösen kirjojen julkaisemisen jälkeen syksyllä 2024 Magyarin Tisza on jo ohittanut Orbánin Fideszin kannatuskyselyissä. Tämä on historiallinen hetki ja sitä voi ymmärtää lukemalla näitä kirjoja.

Nyyssösläinen pohdinta vuoden 1956 merkityksestä

Keskeistä on vuosi 1956. Aivan kuten Nyyssönen on Unkari-tutkimuksessaan systemaattisesti painottanut, Magyar on hyödyntänyt unkarilaista historiakulttuuria kokoamalla väkijoukkoja

virallisina kansallispäivinä. Näitä Unkarissa on sopivasti kolme, joista kaksi kansallisia (Nyyssönen 2024, 104–105) ja yksi ”valtiollinen” eli 20. elokuuta. Keväällä 15. maaliskuuta vuoden 1948 hengessä hehkutettiin vallankumousta ja poliittisia vapauksia autoritaarista Fidesz-hallintoa vastaan. Syksyllä 23. lokakuuta, vuoden 1956 merkkipäivänä vaadittiin venäläisiä perääntymään ja tehtiin selväksi, että Orbánin veljeily Putinin kanssa on ongelma. Heino Nyyssönen väitöskirja (1999) käsitteli vuoden 1956 muistamista vuoden 1956 jälkeen, mikä olikin nerokas tutkimusidea ja inspiraatio minullekin. Nyyssönen ei 1956-retoriikan puuttumiseen viittaa, koska hän tunnistaa sitä edelleen Fideszillä. Mutta seuraten sitä, miten 1956-vuoden muistomerkkejä on poistettu julkisesta tilasta, Fidesz kansallisen oikeiston tavoin hylkäsi vuoden 1956 perinnön jopa vasemistoliberaalina. Täytyyhän vastapoolillakin olla symbolinsa.

Trianonin rauhansopimuksen (allekirjoitettu v. 1920, voimaan v. 1921) muistaminen oli paljon tärkeämpää ja satavuotisessa traumassa vellottiin antaumuksella. Unkari menetti kaksi kolmasosaa hallitsemastaan maa-alueestaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Tätä traumaa on sitten herätelty eri tavoin vuoden 1989 jälkeen (Nyyssönen 2024, 36–38). Trauma legitimoiki ulkopoliittikaa, jossa Ukrainaan suhtaudutaan epäluuloisesti: ukrainankielisyyttä korostavat lait kurjistavat unkarilaisten asemaa ennen toista maailman sotaa Itävalta-Unkariin kuuluneilla alueilla. Samaan aikaan Nyyssönen huomauttaa, kuinka juutalaistaustainen Zelenskyi suhtautuu kriittisesti Unkariin sen toisen maailmansodan muistamisen politiikan takia. Siksi vuoden 2022 vaaleissa Fideszin rauhaa Putinin ehdoilla ajanut kampanja oli menestyksekkäämpi, vaikka olisi voinutkin kuvitella, että 1956 vuoden muisto olisi antanut saanut unkarilaiset tukemaan Ukrainaa ja oppositiota. Nyyssönen (190) tunnistaa, että kaksoispuheen strategia oli käytössä vuonna 2022, kun silloinen presidentti Katalin Novák ajoi maltillisempaa linjaa. ”On silti yksioikoista arvioida Orbánin olevan Putinin puolella, eikä hän itse ole myöntänyt missään vaiheessa. Joko-tai-ajattelu tai ’pussiin pelaaminen’ voi olla prosessin lopputulos, mutta Orbánin omana tavoitteena on pyrkiä lisäämään kansallista liikkumatilaa eli olla ’Unkarin puolella’”, Nyyssönen kirjoittaa (191).

Oppositio on tulkinut asiaa toisin: ”Ryssät kotiin” (*”ruszkik haza”*) ja Imre Nagyn muisto saattavatkin toimia tehokkaasti, kun 70-vuotisjuhlavuotena käydään uudet vaalit. Nousihan Imre Nagykin alun perin valtaapitävän puolueen kaadereista pääministeriksi. Nyyssönläisen koulutuksen saaneena tunnistin, että 23. lokakuuta 2024 pidetty mielenosoitus järjestettiin Mammutostokeskuksen edessä Széna tér -nimisellä aukiolla. Sinne 1990-luvun lippulaivaostarin kummalle nousivat ensimmäiset vuoden 1956 puiset muistopatsaat, jollaisia kansalaiset pystyttivät ympäri Unkaria. Viereisen metroaseman aukio, entinen *Moszkva tér*, nyttemin *Széll Kálmán tér* oli kohtauspaikka pääkaupunkilaisille eri taustoista, eikä uutta fideszläistä tilaa, jota rakennuksen toisella puolella sijaitsee (Palonen 2013). Kuten Miklóssy (117) kirjoittaa, ”ryssät kotiin” oli nimenomaan Orbánin puheesta vuonna 1988, Nyyssönen (16) esiin nostama poliittisen retoriikan trooppi paradiastole – tai laulausen diskurssianalyysin kelluva merkittäjä – toimii tässä. Termi on omittu puolelta toiselle ja samalla kyseenalaistetaan toisen diskurssi tai positio.

Nyyssönen (56) näkee illiberalismin paradiastolisena uudelleenmääritelmänä: jotain negatiivista on omittu positiiviseksi, kun ”pohjimmiltaan negatiiviselta kuulostavalle sanalle piti löytää positiivinen merkitys. Viktor Orbánin mukaan illiberaali politiikka pyrkii säilyttämään kaiken sen, mitä liberaalit laiminlyöivät, unohtavat ja halveksivat.” Itse olen väittänyt, että illiberalismiin kuuluu keskeisesti juuri antiliberalismi, koska vastapuoli on ”kommunisteja” uusliberaalilla agendalla

(Palonen 2018). Sitten kävi niin, että myös liberaalien ajamat arvot alkavat haista pahalta ja niitä pitää vastustaa woken, ”gender-ideologian” ja muun kaltaisina paradiastolisesti uudelleen määriteltynä. Koska Orbán on globaali toimija, kuten erityisesti Nyssönen kertoo, nämä opit sitten kietoutuvat uskristilliseen sisältöön. Kiinnostavaa kyllä on, että jo 1990-luvulla kalvinistinen eikä kovin uskonnollinen Viktor Orbán haki tutkijoita katolisen kirkon piiristä (Szelényi 2022).

Jos Magyar esiintyisi liberaalina, hän palauttaisi vastakkainasettelun samaan rajanvetoon, missä se on aiemmin ollut. Diskursiivisesti ja hegemonian tai populismin teorian näkökulmasta ajateltuna menestys vaatii juuri uuden jakolinjan synnyttämisen ja tällaisten keskeisten kiinnekohtien, kuten vuosi 1956, uudelleenmäärittelyjen ja omimisten sarjan.

UNKARILAISEN ARJEN MUUTOS JA KOMMUNISMIN PALUU

Mitä Magyar sitten argumentoi, paitsi ulkopoliittikkaa ja muistamisen politiikkaa? Tässä nappaan kiinni Miklóssyn kirjasta, joka kertoo laajasti siitä, kuinka unkarilainen yhteiskunta on kurjistunut Orbánin aikakaudella. Tuloterot ovat kasvaneet ja palvelut heikentyneet. Samaan aikaan valta- puoluetta lähellä olevat tahot ovat keränneet taskuunsa niin verorahoja kuin Euroopan unionin tukirahojakin. Miklóssyn (2024, 14) talous- ja sosiaalihistorioitsijan tausta näkyy kysymyksessä ”mitkä ovat ne konkreettiset taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset edut ja täyt, joilla Unkarin hallitus on saanut ja saa kansan myöntämieliseksi politiikalleen”. Vastaavasti Péter Magyarin mahdollisuudet ovat juuri siinä, että hän vastaisi niihin epäkohtiin, joita Fideszin valtakaudella on syntynyt. On toinen juttu, onko se sitten mahdollista yhdellä vaalikaudella, kun talous on kiinnitetty vahvasti eliittiin – ja juridinen valta sidottu edellisen ELTE-yliopiston lakitieteen opiskelijoista aikanaan syntyneen puolueen käsiin (ks. Miklóssy 2024, 139).

Miklóssyn kirjan ensimmäinen osa ”Unkari tavallisen unkarilaisen näkökulmasta” avaa juuri sitä, miten koulut ja terveydenhuolto on kurjistettu ja työttömyyslukuja pidetään alhaisina pakko-työllä (22–23). Käsitys perheestä on ollut erikoinen Unkarissa ja ”gender-ideologia” nähty vihollisena. Yksi oudoimmista politiikoista, joista Miklóssy Unkarista kertoi, oli se, että lapset tehdään vankeusrangaistuksen pelossa velvollisiksi huolehtimaan vanhemmistaan (51). Näin ei tarvitse panostaa vanhustenhuoltoon. Köyhyys on ajanut vanhempia pitämään takittomia lapsiansa kotonaan ja valitsemaan tästä määrättävien sakkojen sijaan vankeusrangaistuksen. Lapsia otetaan myös väkisin huostaan vakiokäytäntönä (25).

Vähemmistöistä tai maaseudun väestöstä ei välitetä. Miklóssy myös nostaa esiin romani-aktivistien väitteen, että ”unkarilaisen älymystön näkökulmasta on trendikkäämpää olla huoletunut mustien oikeuksista Yhdysvalloissa kuin ottaa avoimesti kantaa oman kotimaansa mustalaisten asemaan” (29). Samaan aikaan kotimaassa segregatio on syvää. Olipa niinkin käynyt, että eräässä koillisunkarilaisessa kyläkoulussa romanilapset olivat kulkeneet toisesta ovesta eri kerrokseen kuin muut lapset (37).

Koulut ovat olleet erityisen propagandahuomion kohteina. Kirkkojen roolia on kasvatettu lastentarhasta lukioihin. Koulukirjat on uudistettu ja niiden tuotanto ja sisältö monopolisoitu. Opettajat ovat olleet monissa protesteissa etujoukoissa, ja 2020-luvun alun opettajaprotestit olivat niin menestyksekkäitä, että hallitus päätti rajata opettajien lakko-oikeutta (43). Koulut ovat olleet

keskeisessä asemassa uusien sukupolvien syntymisessä: siksi niissä on syntynyt protestiliikkeitä ja siksi niihin on kohdistettu politiikkatoimia, kuten Miklóssy kertoo. Siksi myös Annastiina Kallius teki palkitun antropologian väitöskirjansa tutkimalla budapestilaista eliittikoulua ja sen opiskelijoita (Kallius 2023).

Miklóssyn mukaan koulutus on ollut työkalu kansalaisten passivoimiseksi. Hallitus ohjaa nuoria ”alemmista” yhteiskuntaluokista lukioden sijaan ammattikouluihin, ja korkeakoulutettuja on vain 32 prosenttia ikäluokasta (34). Mutta sehän vähentää kritiikkiä ja ohjaa työvoimaa kansainvälisten yritysten tarpeisiin. Vielä rauhallisempia voisivat olla maahanmuuttajat. Miklóssy (28) kommentoi, että ”on ilmeisesti kannattavampaa hakea työntekijöitä Filippiineiltä, Vietnamista ja Indonesiasta, kuin Unkarin maaseudulta.”

Näkyvimpiä uudistuksia korkeakoulukentällä oli Keski-Euroopan yliopiston CEU:n ajaminen rajan toiselle puolelle Wieniin (44). Yliopistojen autonomiaa on purettu säätiöyliopistoilla (45). Vuodesta 2023 EU rahaa ei enää säätiöyliopistoihin voi hakeakaan. Komission rahoitus kuitenkin mahdollistaisi vapaan tieteen. Ideologiseen ohjaukseen kuuluvat Fideszin perustamat yliopistot ja tutkimuslaitokset.

Naisten tasa-arvoa edistää Miklóssy mukaan paradoksisesti se, että inflaatio vie säästöt ja tulot ja muuttoliikkeestäkin syntynyt työvoimapula tuo naisia työpaikoille. Silti samaan aikaan naisilla on vastuu perheestä ja lapsista, ja parisuhdeväkivalta on yleistä. Aborttien määrä on kasvanut, mutta ehkäisymenetelmistä kertovien kansalaisjärjestöjen toimintamahdollisuuksia on pienennetty (65–68). Sukupuolivähemmistöjen asema on synkkä ja poliittisten päättäjien omien puheiden mukaan syystä epätasa-arvoinen.

Monesta tuli myös köyhä Fideszin politiikan johdosta. Vuonna 2011 Fidesz kansallisti 97 prosenttia yksityisten eläkerahastojen varoista. Tämä lisäsi epäluuloa, kun omat rahat eivät olleet turvassa valtiovallalta. Ja jos ei olla köyhiä, niin kipeitä: Miklóssyn mukaan suomalaisenkin matkustajan kannattaa sairastuessaan palata kotiin tai vähintäänkin rajan toiselle puolelle (55). Sairaalassa saatujen tulehdusten määrä on lisääntynyt – esimerkiksi sairaalabakteeriin kuoli 2 000 henkilöä vuonna 2020 (55). Unkarilainen soteuudistus on tarkoittanut terveyskeskusten, sairaaloiden ja osastojen sulkemisia 2020-luvulla. Protesteja karsii se, että lääkäriilyn pakkojäsenyys lakkautettiin ja samalla itsesäätelystä luovuttiin, kun esimerkiksi hoitovirheiden tulkinta päättyi (61). Ei ole enää yhteistä rintamaa ja laadun kontrollia. Nyssönen (222) muistuttaa, että kunnallisveroa ei ole, joten kunnat ovat riippuvaisia keskushallinnosta.

Miklóssyn (30) näkökulmasta köyhät ylläpitävät valta-asetelmaa, sillä ”mitä köyhempi ihminen on, sitä riippuvaisempi hän on valtion avustuksista ja työllistämishajelmista”: kritiikki voisi olla riski, ja toisaalta ”mielistelemällä valtaa pääsee pidemmälle – ja se on Fideszin onnistumisen avain. Vallan haastaminen tulevaisuudessa onkin vain hyvin toimeentulevien luksusta.” Entisen fideszläisen liikemiehen Péter Magyarin on siis näissä ”luksushommissa” vakuutettava köyhät ja maaseudun väki – sekä mielellään Unkarin vahvasti syrjityt romanit – siitä että tukitoimet kohdennetaan vähintään yhtä hyvin. Juuri tämä oli keskeistä Magyarin vuoden 1956 muistotilaisuuden linjapuheessa, jossa vaihtelivat toisaalta EU-myönteinen nationalismi ja toisaalta palvelujen kuntoonpano ja kuntien autonomia.

POLARISAATION TAUSTAT 2000-LUVULLA

Tätä katsaustani motivoi se, että molemmat tutkijat ovat kollegoitani vuosikymmenten takaa. Olemme tehneet monenlaista yhteistyötä. Kun ensimmäisen kerran menin Unkariin syyskuksi 1999 opiskelijavaihtoon Lontoon yliopistosta, olin opiskellut vähän unkaria ja nyt tulini opettelemaan tutkimuksen tekoa Budapestin patsaista ja kadunnimistä – ilman mitään menetelmäkoulutusta. Pääsin asumaan Heino kotiin siksi aikaa, kun hän perheineen oli Suomessa. Heino vei minut kansalliskirjastoon, sain sinne kortin ja hän kertoi, että tässä ovat nyt kaikki keskeiset päivälehdet: näistä voit etsiä keskusteluja patsaiden ja kadunnimien muutoksista. Ja näin minä sitten istuin aamut unkarintunnilla ja iltapäivät lukemassa sanomalehtiä. Nyssösen (247) harmiksi ne lehdet on siirretty pois saatavilta: se on yksi esimerkki siitä, kuinka avoimuus kutistuu, hän toteaa. Ennen Unkarissa ylipäänsä oli poliittisia debatteja televisiossa ja yliopistoilla. Muistan, kuinka keväällä 2002 ostin neljä eri tavoin poliittisesti sitoutunutta päivälehteä; nyt oppositio saa vain muutamia lyhyitä mainoksia vaalien aikaan Orbánin kontrolloimaan mediaan, kuten myös Miklóssy selittää. luvussaan. Opettajiltani Lontoossa sovietologian ja itä-euroopantutkimuksen instituutissa opin tärkeitä taitoja: symbolien ja kaksoispuheen tulkinta ovat hyödyllisiä nykyäänkin. Samaa on korostanut Nyssösenkin. Heinolta opin ajattelemaan unkarilaista politiikkaa klassikkoelokuvien kautta ja ne ovat olleet hänen kirjojensa keskeisiä pointteja. Erityisesti *A tanú* eli *Avaintodista* (1969), jossa kovasti koetetaan kasvattaa unkarilaista appelsiinia kommunismin suunnitelmatalouden kontekstissa: koko operaatio paljastaa systeemin naurattavuuden (ks. Nyssösen 2024, 12, 14, 253). Appelsiinista tulikin myös Fidesz-puolueen symboli.

Poliittinen keskustelu Unkarissa on muuttunut 1990-luvun ja 2000-luvun alun tunnelmista. Aloin kirjoittaa väitöskirjaa vuonna 2001 Essexin yliopistossa kadunnimistä ja patsasta – mutta väittelin tammikuussa 2006 Unkarin politiikan kahtiajaosta, joka minun mielestäni alkoi jo vuosituhannen vaihteessa.¹ Unkarissa olin ”*külföldi kislányi*”, vähätelysti ulkomaalainen pikkutyttö, joka jostain englantilaisesta yliopistosta tuli neuvomaan unkarilaisia siitä, että nyt joku mättää teikäläisessä demokratiassa (ks. Palonen 2009). Paikallisesti tutkijat kommentoivat minulle ja Heinollekin vuosikymmenen puolivälissä, että ”meillähän menee kaikki hyvin – katso Yhdysvaltoja, ne ovat jakautuneet kaksipuoluejärjestelmään ja ovat maailman demokraattisin maa. Meidän poliittinen järjestelmämme on erittäin demokraattisella mallilla.” Pari vuotta myöhemmin olin Yhdysvalloissa seuraamassa Obaman valintaa, ja sen jälkeen polarisaatio on sielläkin muuttunut ongelmaksi.

Nyssösen (139) kirjoittaa: ”Unkarilainen appelsiini alkoi pilaantua viimeistään syyskuun 2006 mellakoissa. Oma kokemukseni ilmapiirin muuttumisesta ajoittuu noin vuoteen 2005, jolloin jotakin tuntui jo selvästi olevan vialla, mutta jota tutkijoidenkin oli vielä vaikea pukea sanoiksi.” Toden totta, Heino Nyssösen johtaman hankkeen tutkijoina kävimme esittelemässä Unkaritutkimustamme, vaan meitä ulkomaalaisia tutkijoita kuulemaan oli tullut vain muutama tutkija. Heino (136–7) kertoo: ”Kun Unkarin demokratiaa koskeva kirjani ilmestyi unkariksi keväällä 2019, Unkarin historian tutkimuksen *grand old man* Ignács Romsics totesi hallituksen varmasti luokevan kirjani ja yhtä varmasti pitävän huolen siitä, ettei se saa laajempaa julkisuutta. Ulkopuolisia kriitikoita tarvitaan nähdäkseni kuitenkin juuri George Orwellin havaitsemien sokeiden pisteiden tunnistamiseksi.”

Tuntuu siltä, että oppimme on kyllä huomioitu. Itse luennoin Unkarin tiedeakatemiassa syksyllä 2005 Laclausta ja keväällä Mouffesta – paikalla oli eräskin nuori teoreetikko, josta tuli Fideszin johtavia ideologeja, ja pari opiskelijaa lähti vuoden 2006 jälkeen muutaman vuoden Fidesziä lähellä olleeseen ajatushautomoon. Hegemoniateoria oli käytössä. Laclau'n kirjoja on käännetty unkariksi useamman kerran, kun taas suomeksi vain yksi artikkeli *Politiikka*-lehdessä (Laclau 2020). Tiedän, että työtäni seurasi edesmennyt kandiohjaajani, professorini Lontoosta, josta sittemmin tuli Fideszin johtavia meppejä Euroopan parlamenttiin. Hän oli Heinon vastaväittäjä George Schöpflin. Tietenkin itsekkin opin tulkitsemaan Unkarin politiikkaa ja nationalismia juuri Schöpfliniltä – Essexin yliopistossa opin toisenlaisia työkaluja, joiden arvon George – tai unkariksi György – kyllä tunnisti, kun häntä kävin moikkaamassa 2000-luvun alussa Lontoossa.

Onko tämä sitten paljon kaivattua yhteiskunnallista vaikuttavuutta? Pidin sitten kynttilää vakan alla näissä asioissa. En tiedä olisiko minulla ollut 2000-luvulla vielä avaimia siihen, miten polarisaatio puretaan. Se, että Suomessa kommentoivat Nyysösen ja Miklóssy, antoi minulle mahdollisuuden keskittyä muihin juttuihin, kuten populismiin Suomessa tai lähidemokratiaan. Ehdinpä myös Katalin Miklóssyn johtamassa Helsinki Challenge -hankkeessa kehittämään opetusmenetelmiä, joilla voidaan tehdä käsiteltäväksi sitä, mistä ei voi autoritaarisessa järjestelmässä tai muuten puhua. Lähidemokratia ja sometutkimus, joita teen, nousevat kaikki unkarilaisen politiikan ja hegemonian logiikoiden ymmärtämisestä.

Kun luin etenkin Miklóssyn kertomusta Unkarin yhteiskunnan muutoksesta, muistin argumenttimme Kanerva Kuokkasen ja Laura Horsmanheimon kanssa siitä, kuinka hyvinvointivaltio on sisällissodan kokeneessa Suomessa sotien jälkeen ollut implisiittisen eli ei-julkilausutun deradikalisaatiopolitiikan muoto (ks. Kuokkanen ym. 2023). Siinä vertailussa Unkarin jatkuvasti kurjistetut julkiset palvelut monumentaalisten historiapolitiikkaa ja klientelismistä palvelevien rakennushankkeiden rinnalla ovat pikemminkin lisänneet eriarvoisuutta ja nostattavat radikalisoitumispotentiaalia. Deradikalisaation suhteen pointtimme olisi, että implisiittinen ehkäisevä politiikka on eksplisiittistä eli julkilausuttua ilmaantuneeseen ongelmaan tarttuvaa politiikkaa kalliimpaa ja hankalampaa. Miklóssy on kuitenkin skeptinen köyhien mobilisoitumisesta, koska tietää, että arjesta selviytymisessä ei ole aikaa poliittiseen järjestäytymiseen. Polarisaatio yhdistettynä hyvinvointipalveluiden sekä kulttuurin kuihduttamiseen voisi kuitenkin olla hyvä esimerkki passivoivasta ja politiikasta vieraannuttavasta Unkarin tiestä.

LOPUKSI SUOSITUS KOMBINAATIOILLE

Lyhyt suositukseni *Politiikka*-lehden lukijoille on: kannattaa perehtyä molempiin kirjoihin. Pukinkonttiin ostaisin Miklóssyn hyvin selkeän ja luettavan tietokirjan Unkarin nykytilasta yhteiskunnasta ja politiikan käänteistä. Mutta Nyysösen heinomainen poliittiseen symboliikkaan ja historiapolitiikkaan keskittyvä luenta yhdessä kansainväliseen tilanteeseen ja demokratiaindikaattoreihin keskittyvän kontekstualisoinnin kanssa tekevät kirjasta antoisan niille, jotka kaipaavat faktojen tykitystä sekä kansainväliseen kontekstiin ja politiikan klassikoihin nivomista. Molemmat teokset ovat tietokirjoja. Skenaariot nostavat Miklóssyn johtopäätösten kiinnostavuutta. Nyysösen kirjasta jäin kaipaamaan johtopäätöksiä, koska lopulta savolaiseen tapaan päätelmistä vastuu jää

lukijalle. Historian käytön nivominen läpi työn on systemaattinen lähestymistapa. Miklóssyillä tätä teemaa käsitellään luvussa seitsemän riippumattoman median ahdinkoa ja propangandan voimaa käsittelevän luvun jälkeen.

Monin paikoin mennään asiantuntijan näkökulmasta aika lyhyin selityksin, mutta se, joka malttaa lukea molemmat kirjat, saa erinomaisen käsityksen Unkarin nykytilasta ja jännitteistä. Näitä lukemalla on mahdollisuus lukijoillakin valmistautua Unkarin vuoden 2026 vaaleihin, Trumpin ja Orbánin yhteistyön seuraamiseen ja Euroopan unionin demokratian kehittymiseen. Komission puheenjohtaja Ursula Von der Leyen nosti kautensa teemaksi demokratian puolustamisen ulkopuolisia uhkia vastaan. Demokratia voi kuitenkin alkaa kurjistua sisäpuolella. Eikä vain Unkarissa: kuten nämä kirjat esittävät, se on hiljalleen etenevä prosessi. Molemmissa kirjoissa demokratiaan suhtaudutaan vakavasti: Miklóssy nivoo sen oikeusvaltioperiaatteeseen ja Nyssönen käyttää vertailevan tutkimuksen demokratiaindeksiä kontekstualisoidakseen Unkaria muihin maihin.

Miklóssy käyttää keskeisenä metaforana sammakon keittämistä aina hiljalleen lämpöä lisäämällä, Nyssönen palaa esimerkkiin unkarilaisesta appelsiinista, joka olikin sitruuna, mutta joka nyt selvästi onkin pilaantumassa käsiin. Keisarin uudet vaatteet on minulle itselleni ollut keskeinen metafora: vuoden 2006 jälkeisessä Unkarissa tiedettiin, että poliitikot valehtelevat, mutta sitten se tuli julki sosiaalidemokraattisen pääministerin itse myöntäessään sen (Palonen 2012). Tämä on keskeinen trauma nykypolitiikassa. Vieläkö kyynisyyden aika jatkuu vai siintääkö horisontissa taas toivo? Uusia pettymyksiä kohti mutta barrikadeille, sanoisi ehkä traumatietoinen unkarilainen maassa, jossa vallankumouksia kyllä syntyy. Niillä vain on tapana epäonnistua.

KIITOKSET

Kirjoittaja kiittää Koneen säätiötä Ajan ja tilan politiikat -hankkeen ja Euroopan komissiota yhteiskuntasopimusaiheisen hankkeen ”COntinuous COnstruction of resilient social COntracts through societal transformations (CO3)” (nro: 101132631) rahoituksesta, jotka mahdollistivat tämän katsauksen kirjoittamisen.

VIITTEET

1. Lähestyin Orbánin hallintoa Essexin yliopiston tohtorihjelmassa opettajani Ernesto Laclau ja hänen puolisonsa ja kanssateoreetikon Chantal Mouffen hegemoniateorian kautta. Laclau (2005) *On Populist Reason* -kirja valmistui seminaarimme aikana. Seuraavat vuosikymmenet olemmekin neuvotelleet muutamien kollegoideni kanssa, mahtuuko populismin määritelmään Orbánin antivasemmistolainen populismi.

LÄHTEET

- Hyttinen, Anniina. 2022. Deradicalisation of Jobbik and its consequences – a visual ethnographic analysis of the symbolic and ritual change of a Hungarian radical right party. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 9:4, 423–450. <https://doi.org/10.1080/23254823.2021.2017317>
- Kallius, Annastiina. 2023. *The politics of knowledge in late 2010s Hungary: Ethnography of an epistemic collapse*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8908-0>
- Kuokkanen, Kanerva, Horsmanheimo, Laura ja Palonen, Emilia. 2023. Conceptualising Finnish deradicalisation policies: Implicit or explicit, projectified or institutionalised?. *DPCE Online* 59:2, 2019–2038.
- Laclau, Ernesto. 2020. Universalismi, partikularismi ja kysymys identiteetistä. Suomentaneet Emilia Palonen ja Jouni Tilli. *Politiikka*, 62(2), 179–189. <https://doi.org/10.37452/politiikka.96033>
- Alkup. (1992) ”Universalism, Particularism and the Question of Identity”. *October* 61, 83–90.
- Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. Verso, Lontoo.
- Nyysönen, Heino. 1999. *The presence of the past in politics*. Sophi, Jyväskylä.
- Palonen, Emilia. 2009. Political polarisation and populism in contemporary Hungary. *Parliamentary Affairs* 62:2, 318–334.
- Palonen, Emilia. 2012. Transition to Crisis in Hungary: Whistle-Blowing on the Naked Emperor. *Politics & Policy* 40:5, 930–957.
- Palonen, Emilia. 2013. Millennial politics of architecture: myths and nationhood in Budapest. *Nationalities Papers* 41:4, 536–551.
- Palonen, Emilia. 2018. Performing the nation: the Janus-faced populist foundations of illiberalism in Hungary. *Journal of Contemporary European Studies* 26:3, 308–321.
- Szelényi, Zsuzsanna. 2022. *Tainted Democracy: Viktor Orbán and the Subversion of Hungary*, Hurst & Company, London.

KIRJOITTAJATIEDOT

EMILIA PALONEN

PhD, yliopistotutkija, vanhempi yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto
emilia.palonen@helsinki.fi

Responsible government parties and unruly opposition:

How government responsibility affects populist communication?

JON JÄRVINIEMI

The inclusion-moderation thesis assumes that when a populist party joins a coalition government, a process of mainstreaming and moderation occurs. However, there is a scarcity of empirical studies examining how the governmental role may impact the utilization of populist communication by right-wing populist parties. Furthermore, prior research has predominantly concentrated on radical right-wing populist parties and has not examined how other parties, typically not categorized as populist, may or may not employ populist communication dependent on their position in government or in opposition. Therefore, this study aims to investigate the extent to which the inclusion-moderation thesis applies to the use of populist communication by both populist and non-populist parties. The study focuses on parliamentary debates from the years 2015 and 2023. According to the findings, being in government significantly influences the rhetoric of so-called non-populist parties. These parties tend to use some populism when they are in the opposition, but when in government, populism rarely manifests. In the case of the radical right-wing party, the Finns Party, there is also a trend towards moderation, although not nearly to the same extent as observed in other parties.

Keywords: populism, moderation, parliament

Two language groups, different levels of trust?

– A comparative analysis of generalized trust
among the Swedish- and Finnish-speaking populations in Finland

JESPER EKLUND
MARINA LINDELL

Trust in others is fundamental to social cohesion. Previous research has demonstrated that ethnic minorities often exhibit lower levels of generalized trust. However, the Swedish-speaking population in Finland has emerged as an anomaly in this context, with studies indicating that this group displays higher levels of generalized trust compared to Finnish speakers. Furthermore, recent studies suggest that this difference in generalized trust has diminished over time. This article aims to investigate and compare the levels of generalized trust between Swedish-speaking and Finnish-speaking individuals in Finland, as well as to analyze how socioeconomic and contextual factors influence this trust. The study utilizes two datasets: Barometern (an online panel for Swedish speakers in Finland) and Medborgaropinion (an online panel for Finnish speakers in Finland), both of which are representative of these language groups. The results indicate that Finnish speakers, contrary to previous research, exhibit higher levels of generalized trust than Swedish speakers. Variations within both groups are explained by socioeconomic factors such as education, age, income, employment, and gender, as well as contextual factors like the linguistic composition of the municipality and the degree of urbanization. These findings may have significant implications for the understanding of social cohesion and warrant further investigation to explore their long-term impact on Finnish society.

Keywords: Generalized trust, social trust, social capital, language groups

Numero 1/2024

SANTTU RAITASUO

OTT, julkisoikeuden yliopistonlehtori (ma)
johtamisen ja talouden tiedekunta
Tampereen yliopisto
santtu.raitasuo@tuni.fi

MATTI YLÖNEN

VTT, yliopistonlehtori (maailmanpolitiikka)
valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
matti.vylonen@helsinki.fi

HEIKKI HIILAMO

VTT, FT, sosiaalipolitiikan professori
valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
heikki.hiilamo@helsinki.fi

JUSSI SYSTÄ

YTM, Väitöskirjatutkija
Valtio-opin oppiaine
Johtamisen ja talouden tiedekunta
Tampereen yliopisto
jussi.systa@tuni.fi

EERIK KIVIL AHTI

YTM
erik.kivilahti@gmail.com

KATARINA SJÖBLOM

YTT
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
katarina.sjoblom@helsinki.fi

MIKKO VESTERINEN

YTM, tohtoriopiskelija
Politiikan tutkimus
Johtamisen ja talouden tiedekunta
Tampereen yliopisto
mikko.vesterinen@tuni.fi

Numero 2/2024

MATIAS HEIKKILÄ

YTM, väitöskirjatutkija
Politiikan tutkimus, Johtamisen ja talouden
tiedekunta
Tampereen yliopisto
matias.heikkila@tuni.fi

FANNY HATUNPÄÄ

VTM, Koulutussuunnittelija
Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu
fanny.hatunpaa@gmail.com

MIKKO PUUSTINEN

FT, historian ja yhteiskunnallisten aineiden
didaktiikan yliopistonlehtori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
mikko.puustinen@helsinki.fi

JANNE SÄNTTI

Dosentti, yliopistonlehtori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
janne.santti@helsinki.fi

KREETTA KALSKE

KM, Väitöskirjatutkija
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
kreetta.kalske@helsinki.fi

JANNE ZAREFF

FT, apurahatutkija
janne.zareff@gmail.com

TAPIO JUNTUNEN

FT, yliopisto-opettaja
Johtamisen ja talouden tiedekunta
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Tampereen yliopisto
tapio.juntunen@tuni.fi

TIMO PANKAKOSKI

VTT, yleisen valtio-opin dosentti (HY),
kollegiumtutkija
Turku Institute for Advanced Studies (TIAS)
Filosofian, poliittisen historian ja
valtio-opin laitos
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Turun yliopisto

Numero 3/2024**JOHANNA VUORELMA**

PhD, dosentti
Yliopistotutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Helsingin yliopisto
johanna.vuorelma@helsinki.fi

ANTTI MOILANEN

KT, postdoc-tutkija
Poliittisen kasvatuksen didaktiikka,
politiikan tutkimuksen laitos
Kasselin yliopisto
antti.moilanen@uni-kassel.de

JYRKI KAARTTINEN

KT, FM
Lastensuojelun ohjaaja, Hoivatie
jyrki.kaarttinen@pp.inet.fi

HEIDI ELMGREN

YTT, yliopisto-opettaja
Sosiaalitieteet, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Turun yliopisto
heidi.elmgren@utu.fi

FREDRIK MALMBERG

PD, universitetslektor i statsvetenskap
Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
Holmgatan 10, 851 70 Sundsvall, Sverige
fredrik.malmberg@miun.se
<https://orcid.org/0000-0001-8113-6222>

THOMAS KARV

PD, universitetslektor i statsvetenskap
Institutionen för humaniora och
samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
Holmgatan 10, 851 70 Sundsvall, Sverige
thomas.karv@miun.se
+46 (0)10-1726530
<https://orcid.org/0000-0002-5222-9558>

KARI PALONEN

Professori, emeritus
Jyväskylän yliopisto
kari.i.palonen@jyu.fi

VAPPU RENKO

YTT, FM
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Erikoistutkija
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
vappu.renko@cupore.fi

Numero 4/2024**JON JÄRVINIEMI**

Valtiotieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

jon.jarviniemi@helsinki.fi

<https://orcid.org/0000-0001-6165-5543>

JESPER EKLUND

PM, Doktorand

Fakulteten för samhällsvetenskaper, ekonomi och
juridik, statskunskap

Åbo Akademi

Strandgatan 2, Vasa, 65100

jesper.m.eklund@abo.fi

<https://orcid.org/0009-0004-1355-6080>

MARINA LINDELL

PD, Akademiforskare vid Institutet

för samhällsforskning

Fakulteten för samhällsvetenskaper, ekonomi
och juridik, statskunskap

Åbo Akademi

Strandgatan 2, Vasa, 65100

marina.lindell@abo.fi

<https://orcid.org/0000-0002-6353-1525>

KIM ZILLIACUS

Pol.dr., Universitetslektor i statskunskap

Svenska social- och kommunalhögskolan

vid Helsingfors universitet

kim.zilliacus@helsinki.fi

EMILIA PALONEN

PhD, yliopistotutkija, vanhempi yliopistonlehtori

Helsingin yliopisto

emilia.palonen@helsinki.fi

POLITIIKAN TUTKIMUKSEN PÄIVÄT 2025

Valtiotieteellisen yhdistyksen vuotuinen tieteellinen päätapahtuma Poliitiikan tutkimuksen päivät järjestetään Lapin Yliopistossa 14-16.4.2025. Päivien teema on **Politiikan maa-ilmät**.

Vuoden 2025 teema, maadoittaa politiikantutkimuksen päivät maailmaan, jossa planetaariset rajat ja kantokyky ovat jo aikaa sitten tulleet vastaan. Laajamittaisen ympäristötuhon, ilmastonmuutoksen, lajikadon ja saastumisen ajassa poliittista ajattelua, teoriaa, toimintaa ja päätöksentekoa ei voida enää nähdä ympäristökysymyksistä ja elonkirjosta erillisinä. Kun maat ja ilmat muuttuvat, myös poliittisen ajattelun on löydettävä uusia polkuja: ihmiskeskeisyydestä luopuminen, ekologisen keskinäisriippuvuutemme tunnistaminen sekä aktiiviset toimet ovat tärkeämpiä kuin koskaan. Tällä hetkellä maa-ilmät tekevät enemmän politiikkaa kuin mikään muu: ilmastokriisi muuttaa yhteiskuntia, halusivat yhteiskunnat sitä tai eivät.

Teema kutsuu tutkijat haastamaan oman tieteenalamme lähtökohtia sekä pohtimaan, mitä tieteenalan keskeiset aiheet ja kysymykset kuten yhteisöt ja yhteiskunnat, toimijuus, oikeudenmukaisuus, hyvä elämä ja ympäristö voivat tarkoittaa nyt ja tulevaisuudessa. Ekosysteemien, monilajisuuden, relationaalisuuden ja poliittisen ekologian ohella politiikan maa-ilmät voi viitata myös muunlaisiin maailmoihin, maailmojen eriytymisiin ja yhteentörmäyksiin, kuten politiikan ja politiikan tutkimuksen epistemologisiin ja ontologisiin maailmoihin, yhteiskunnalliseen ja poliittiseen polarisoitumiseen sekä tiedon, tietämisen ja asiantuntijuuden sirpaloitumiseen.

Kutsummekin mukaan työryhmäehdotuksia, joissa politiikan maa-ilmoja ja maa-ilmojen politiikkaa tarkastellaan ja pohditaan useista eri näkökulmista ja lähtökohdista käsin. Tämän lisäksi toivomme tervetulleeksi työryhmäehdotuksia kaikilta tieteenalamme osa-alueilta. Toivomme myös tieteenalojen, tutkimushankkeiden ja yliopistojen rajoja ylittäviä ehdotuksia. Voit jättää työryhmäehdotuksesi täyttämällä lomakkeen alla olevasta linkistä.

<https://www.ulapland.fi/FI/Tapahtumia/Politiikan-tutkimuksen-paivat-2025>

INBJUDAN TILL ARBETSGRUPP

Statsvetenskapliga föreningens viktigaste årliga vetenskapliga evenemang, Statsvetardagarna, kommer att hållas vid Lapplands universitet den 14–16 april 2025. Temat för detta dagarna är **Jord- och atmosfärvärldarnas politik**.

Temat för år 2025, *”Jord- och atmosfärvärldarnas politik”*, ligger till grund för årets Statsvetardagar i en värld där planetens gränser och bärkraft redan har nåtts. I en tid av omfattande miljöförstörelse, klimatförändringar, artutrotning och föroreningar kan politiskt tänkande, teori, handling och beslutsfattande inte längre ses som åtskilda från klimat, miljö- och biodiversitetsfrågor. När jorden och atmosfären genomgår stora förändringar, måste också det politiska tänkandet söka nya vägar: det är nu viktigare än någonsin att överge människocentrerad världsbild, erkänna vårt ekologiska ömsesidiga beroende och fokusera på konkreta åtgärder. Idag gör naturens processer mer politik än någon annan aktör – klimatkrisen omformar samhällen, vare sig vi vill det eller inte.

Temat uppmanar forskare till att ifrågasätta disciplinens grundantaganden och överväga vad statsvetenskapens centrala frågor och begrepp – som gemenskaper, samhällen, mänsklig verksamhet, rättvisa, det goda livet och ”miljön” – kan innebära idag och i framtiden. Utöver ekosystem, artmångfald, relationella perspektiv och politisk ekologi kan *”Jord- och atmosfärvärldarnas politik”* även omfatta andra typer av världar och existentiella dimensioner. Dessa kan handla om ontologiska och epistemologiska världar inom statsvetenskap, den sociala och politiska polariseringen samt fragmenteringen av vår kunskap, våra sätt att förstå och expertisens roll.

Vi välkomnar förslag på arbetsgrupper där jord- och atmosfärvärldarnas politik granskas och utforskas från olika perspektiv och utgångspunkter. Dessutom välkomnar vi förslag till arbetsgrupper från alla områden inom vår disciplin. Vi välkomnar också förslag som överskrider disciplinränser, forskningsprojekt och universitetsgränser. Du kan skicka in ditt arbetsgruppsförslag genom att fylla i formuläret nedan.

<https://www.ulapland.fi/FI/Tapahtumia/Politiikan-tutkimuksen-paivat-2025>

VALTIOTIETEELLINEN YHDISTYS

CALL FOR WORKSHOPS

The main annual scientific event of the Finnish Political Science Association will be held at the University of Lapland on April 14–16th 2025. This year's theme is **earth-sky worlds of politics**.

The thematic focus of the year 2025, the earth-sky worlds of politics grounds the annual conference of the Finnish Political Science Association in a world in which the planetary boundaries and carrying capacity have already been met. In an era of extensive environmental degradation, climate change, mass extinction and pollution, political thought, theory, action and decision making can no longer be considered separate from environmental concerns. Along with the changing earth and sky, also political thought must look for new pathways: giving up anthropocentrism, recognizing our ecological interdependence, and focusing on concrete action is now more important than ever. At this point, the earth-skies do more politics than any other actor: the climate crisis is changing societies, whether they wish or not.

The theme invites scientists and researchers to challenge the basic assumptions and starting points of our discipline. We wish to explore, what central concepts and ideas such as communities, societies, agency, justice, good life and the “environment” can mean today, and in future. Besides ecosystems, multispecies, relationality and political ecology, political worlds and the earth-sky world of politics can refer to other kinds of worlds and worldlinesses, such as the ontological and epistemological worlds of political study, to social and political polarization, and to the fragmentation of what we know, of ways of knowing and of expert knowledge.

We invite working group proposals in which the earth-sky worlds of politics and political earth-skies are examined and explored from various perspectives and premises. In addition, we welcome working group proposals from all areas of our discipline. We also welcome proposals that cross disciplinary, research projects and university boundaries. You can submit your proposal from the link below.

<https://www.ulapland.fi/FI/Tapahtumia/Politiikan-tutkimuksen-paivat-2025>

Lisätietoja / Mer information / More information: ptpaivat2025@ulapland.fi

LEHDESSÄ JULKAISTAVAT ARTIKKELITYYPIT

- **Vertaisarvioidut artikkelikäsitkirjoitukset (julkaisutyypiluokka A1)**

Artikkelikäsitkirjoitusten enimmäispituus on **8 000** sanaa. Käsitkirjoituksen pituuteen lasketaan myös abstraktit, viitteet ja lähdeluettelo. Artikkeleihin liitetään sekä suomenkielinen että englanninkielinen abstrakti (ä 100–150 sanaa) sekä 3–5 artikkelin sisältöä kuvaavaa asiasanaa suomeksi ja englanniksi. Englanninkielisen abstraktin yhteyteen lisätään myös artikkelin otsikko englanniksi.

Toimitus pyytää lehden julkaisuohjelmaan soveltuvista tieteellisistä artikkelikäsitkirjoituksista kahden riippumattoman asiantuntijan ennakkoarviot, joiden perusteella se tekee julkaisupäätöksen. Vertaisarvioinnin vuoksi artikkelikäsitkirjoitus ja kaikki siihen liittyvät tiedostot tulee lähettää sähköisen järjestelmän antamien ohjeiden mukaan **huolellisesti anonymisoituina**. Kirjoittajan tulee huomioida palaute ja palauttaa muokatun käsitkirjoituksen yhteydessä erillisenä tiedostona muutossynopsis, josta käy ilmi arvioinnin pohjalta tehdyt muutokset.

- **Keskustelua-osion artikkelit (julkaisutyypiluokka B1)**

Keskustelua-osiossa julkaistaan lyhyempiä katsausartikkeleita, tutkimuselostuksia sekä keskustelu- ja kommenttipuheenvuoroja, jotka eivät käy läpi vertaisarviointiprosessia. Keskustelua-osion kirjoituksia koskevat samat muotoseikkavaatimukset kuin varsinaisia artikkeleita, mutta niihin ei lisätä erillistä abstraktia eikä avainsanoja. Keskustelua-osion kirjoitusten enimmäispituus on **4 000** sanaa viitteineen ja lähteineen.

- **Kirja-arvosteluja (julkaisutyypiluokka B1)**

Lehdessä julkaistaan myös kirja-arvosteluja, joiden enimmäispituus on **1 500** sanaa viitteineen ja lähteineen. Kirja-arvostelun otsikko merkitään seuraavalla tavalla: Ensimmäinen rivi lihavoituna: Arvioitavan teoksen kirjoittaja, arvioitavan teoksen nimi. Toinen rivi: Kustannuspaikka: Kustantaja, julkaisu vuosi, sivumäärä (s.). Esimerkki kirja-arvostelun otsikoinnista:

Saana-Maria Jokinen, *Ääniä sodasta. Syyrian tie vallankumouksesta suursotaan*

Helsinki: Gaudeamus, 2020, 358 s.

Yllä esitetyt artikkelien enimmäispituudet ovat ehdottomia. Liian pitkät käsitkirjoitukset palautetaan automaattisesti kirjoittajille.

Yksityiskohtaisemmat ohjeet kirjoitusten lähettämisestä ja laatimisesta löydät *Politiikka*-lehden kotisivuilta.